

דורות הראשונים

ספר

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ח

דברי הימים לבני ישראל

יהחלק השלישי

נדפס מחדש ירושלים, תשכ"ז

במהדורת צילום מצומצמת

בס"ד

ספר זה נסרק ונעבד ע"י
"יודאיקה אימג' אוצרות התורה בע"מ".
ניתנת רשות ל"היברא בוקס" שע"י חיים רוזנברג"
להכניסו לאתר ולהפיצו לצורך שימוש אישי בלבד.

וזאת למודעי

אין רשות לאף אחד להדפיסו או להעתיקו
בכל אופן שהוא או בכל אמצעי שהוא
בין בחינם בין בשכר בין ליחיד בין לרבים

ניתן להשיג עותק מספר זה ועוד ספרים
וכן התוכנה **אוצרות התורה** המשולבת
(בשילוב **אוצר הפוסקים**)

אצל:

בית ספריית מורגנשטרן

רחוב רבא 14 ת.ד. 3620 אשדוד

טלפון 08-866-0821 פקס 08-866-5059

OTZROT HATORAH

THE MORGENSTERN LIBRARY

14 RAVAH STREET

P.O.B.3620 ASDOD, ISRAEL

Email- kidosheypolin@bezeqint.net

This sefer has been provided by
Judaica Image OTZROT HATORAH for individual use only.
All rights reserved by Judaica Image OTZROT HATORAH.
Permission is only granted to Hebrew Books Org.
No Permission is granted (in any form to distribute these books)
to anyone else even if they don't sell them.

Doroth Harischonim.

Die

Geschichte und Literatur Israels.

Von

Isaak Halevy.

הוצאת והכנס לאינטרנט

www.hebrewbooks.org

TEIL Ie.

ע"י חיים תשס"ח

Umfasst den Zeitraum von der Zerstörung des Tempels
bis zum Abschluss der Mischnah.

Bis Seite 208 durch den Verfasser selbst, von da ab aus
dessen hinterlassenem Manuskript herausgegeben

von

Dr. Salomon Bamberger.

Gedruckt auf Kosten der Jüdisch-Literarischen Gesellschaft zu Frankfurt a. M.

Frankfurt a. M.

Druckerei Louis Golde.

1918.

נדפס בארץ ישראל

Printed in Israel

מפעלי ספרים ליצוא בע"מ

books export enterprises l.t.d.

דורות הראשונים

ספר

דברי הימים לבני ישראל

הועתק והוכנס לאינטרנט

מאת www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ח

ר' יצחק אייזיק הלוי זצ"ל

חלק ראשון

כרך חמישי

מאחר החרבן עד חתימת המשנה.

הובא לדפוס ע"י המחבר זצ"ל עד עמוד 208

ויתר הספר יצא לאור מכתב היד אשר הניח אחריו ברכה

ע"י

שלמה מנחם הלוי באמכערנער

פראנקפורט על נהר מייין.

בדפוס של יהודה ליב גאלדען.

תרע"ח.

מיד אחרי צאת לאור הכרך השלישי מהחלק הנוכחי בשנת תרס"ז קרב המחבר זצ"ל אל המלאכה להכין לרפוס את החומר הערוך מכבר לכרך רביעי לחבר את הכרך השלישי הנ"ל עם החלק השני אשר הופיע בשנת תרס"א. ובהיות החקירה הולכת וגדלה נמר להדפיסה בשני כרכים ולהקדים את הכרך החמישי להכרך הרביעי ותחל מלאכת ההדפסה בשנת תרע"ג. וכמו בכרך השלישי כן זכיתי גם בהדפסת הכרך הזה לסייע את המחבר זצ"ל בסיוע שאין בו ממש להסיר טעיות הסופר וטעיות הדפוס ולהשוות את מאמרי חז"ל ויתר המאמרים המובאים מספרי בני עמנו וסופרי האומות עם מקורם ומקום מוצאם. — ויהי כאשר נדפס כרביע הספר נאסף המחבר אל עמיו ביום ש"ק כ"י אייר תרע"ד ויתן בנו הביה כמ"ר ד"ר שמואל הלוי נ"י את הכ"י בידי לגמור את המצוה שהתחלתי בה להוציא את הספר לאור עולם ולזכות בו את הרבים, והוא גם הוא עמד לימני לסייעני להגיה את העלים היוצאים מבית הדפוס ולברר כמה ספיקות שעלו בידי. והנה עסקתי בו עד מקום שידי יד כהה מנעת לתקן במקום שהי' צריך תיקון להוסיף מראה מקומות ולהגיה ע"פ הספרים אשר מהם יצאו הדברים את אשר כתב המחבר זצ"ל מזכרונו, ובמקומות אחרים שציין על הגליון, להוסיף ולגרוע ולשנות סידור הענינים ממה שכתב בראשונה עשיתי כן ובמקומות שלא הי' לאל ידי להגיע לביהור גמור ולשנות את סידור הענינים וסגנונם כדעתו וככוונתו לא שלחתי יד היא הנחתי את דברי הגליון כמו שהם והוספתים בסוף הספר ולגדולי החכמים היוודים לסוף דעת המחבר זצ"ל יספיקו הרמזים הקצרים האלה הגם שנעלמו מקטני ערך כמוני.

יודע אני בעצמי שאין כל הדברים מתוקנים ככל הצורך כמו בחלקי הספר שיצאו מתחת יד המחבר זצ"ל בעצמו ואם שניתי אצלי תל"ן משונתי כי בודאי המחבר זצ"ל לא הי' מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן ואת הטוב יקבלו ממנו ואת החסרונות יתלו בי.

והנני נותן הודאה לשעבר להי' הטוב אשר עזרני ברחמי לנשת אל המלאכה ולגמרה בזכות המחבר זצ"ל ובזכות אבותי נ"ע וצועק אני לעתיד לבא שיוסיף ליתן לי כח ועצמה להדפיס גם את הכרך הרביעי הערוך ומסודר מיד המחבר זצ"ל להפיק מעייני חכמתו חוצה להרים קרן התורה והאמונה וחפץ הי' בידי יצלה.

הענא ט"ז תמוז תרע"ח לפ"ק.

הקי' שלמה מנחם בלאאמיז מוהר"ר יצחק הלוי באמבערגער.

ראשי פרקים.

I.

מירושלים ליבנה

עמוד

1—202

1	המלחמה בכלל ומירושלים ליבנה בפרט	א'—ט'
41	רבן יוחנן בן זכאי וחבריו	י'—יא
48	פדיון האסורים ברומא	י"ב
51	דבר הנשיאות ביבנה	י"ג—י"ד
71	רדיפת הנשיא רבן גמליאל	י"ט—כ'
79	יבנה וחכמיה, פעולות זקני הדור אחר החרבן	כ"א—כ"ד
96	הממונים שהיו במקדש	כ"ה
106	מירושלים ליבנה	כ"ו—כ"ז
112	הסנהדרין בלשכת הגזית ובהמתיבתות	כ"ח
116	הסנהדרין ביבנה ובהמתיבתות בכלל	כ"ט
119	התקנות אחר החרבן	ל'—ל"ב
127	הגזרות בימי אספסינוס	ל"ג—ל"ז
137	הימים אחר החרבן והגזרות	ל"ז
141	נכסי ההרוגים לפני המלחמה	ל"ח
144	התפלות בישראל	ל"ט—מ"ג
171	ברכת המינים ביבנה תקנה, המינים והמלשינים	מ"ד
174	ר' חנינא סגן הכהנים	מ"ה—מ"ז
180	ר' שמעון בן הסנן	מ"ז
181	ר' אליעזר בן יעקב הראשון	מ"ח
185	ר' חנינא בן אנטיגנוס	מ"ט
190	זקני בני בתירא	נ'—נ"א
199	שמואל הקטן	נ"ב

II.

עיקר ימי יבנה

ימי הביוררים וההכרעות.

203	דור ימי יבנה	א'—ד'
216	יסוד המשנה ימי הביוררים ומסכת עדיות	ה'—ה'
281	יסוד המשנה ותקופת התנאים עליה (ובפרט דור ימי יבנה)	ט'—ט"ז

פרק

עמוד		
265	בירורי השמעות	י"ז*
275	הנסיעה הראשונה לרומי	י"ח—י"ט
281	המעשים בהמתיבתא	כ'—כ"א
285	המעשים בהמתיבתא ובמדינה	כ"ב
293	ר' אליעזר חכם הוועד והוראותיו	כ"ג
296	צמצום זמן המעשים	כ"ד
302	המעשים בין רבן גמליאל ור' יהושע	כ"ה—כ"ז
307	ר' יהושע האב בית דין	כ"ז
313	סוף המעשים בין רבן גמליאל ור' יהושע	כ"ח
318	בו ביום	כ"ט—ל"ב
332	אחרי וועד בו ביום	ל"ג
334	צמצום זמן וועד בו ביום	ל"ד
339	אחרי וועד בו ביום, הרדיפות הכוללות בימי דאמיטיאן	ל"ה
348	קן אור בימי נערווא והנסיעה לרומי	ל"ז
352	ימי ממשלת טראיאנוס	ל"ז
355	בית הנשיאים בלוד	ל"ח
362	נשיאות ר' אלעזר בן עזרי' בלוד	ל"ט
368	ראביע ובריתתם להגליל	מ'
372	מינ' ר' אליעזר בן הורקנוס בפרט	מ"א—מ"ג
386	ר' יהושע בפרט	מ"ד
392	מ"ו היהודים בסוף ימי טראיאנוס	מ"ה—מ"ז
397	המעשים במצרים בסוף ימי טראיאנוס	מ"ז
407	המעשים בקירענע וקיסראס	נ'—נ"א
413	היהודים בבבל בסוף ימי טראיאנוס	נ"ב—נ"ג
421	הנציב קוועטוס בא"י וסוף המעשים	נ"ד

III.

מימי אושא עד סוף ימי מלחמת ביתר 637—425

425	ימי אושא וראשית ימי אדריאנוס	א'
426	אדריאנוס בעלותו למלוכה	ב'
433	המתיבתא בחגליל באושא	ג'—ד'
445	רבן שמעון בן גמליאל ובית הנשיאים באושא	ה'
455	הבריה התיכון ר' עקיבא וצמצום זמן ימיו הראשונים וזמן ראשי הדור בכלל	ו'—ז'
467	הקבלה המחלקאות והדרשות	ז'—ח'
470	הקבלה והדרשות	ח'—י"ב

* כצ"ל תחת "מ"ז" הנדפס במעות.

** במעות נסמנו כ' פרקים בספר ז'

עמוד		פרק
503	הרמב"ם והרמב"ן ושיטת כל הראשונים	י"ג
514	הכרעת הבית דין הגדול	י"ד
522	החלטת הביד הגדול, קידושי כסף ודברי סופרים בכלל	ט"ז—ט"ז
530	דברי הקנינים בכלל	י"ז
533	אין אדם דן נזירה שזה מעצמו	י"ח
543	המכילתא הספרא והספרי	י"ט
545	יסוד המשנה ודברי התנאים עליה	כ'—כ"ד
571	שאלות ואתקפתות	כ"ה
574	סוף ימי אושא והמלחמה	כ"ו
578	סיבת המלחמה	כ"ז—כ"ח
585	זמן המלחמה וענינה	כ"ט
587	זמן ראשית המרידה וסוף זמן המלחמה	ל'—ל"ה
620	ר' עקיבא והמלחמה	ל"ט—מ"א
629	מקום המלחמה, גלגל ויהודה	מ"ב
635	דור הולך	מ"ג

IV

638—888	מאחרי לכידת ביתר עד סוף ימי רבי	
638	אחרי לכידת ביתר	א'
641	מלכידת ביתר עד ימי השמד	ב'—ה'
659	ר' עקיבא בבית האסורים	ו'—ז'
664	השמד הכללי	ח'—ט'
672	בבל וארץ ישראל	י'
674	ראשי תלמידי ריע בבבל	י"א
681	ר' יהודה בן בתירא בנציבין	ב'—י"ג
689	חנני' בן אחי ר' יהושע	י"ד
704	זמן שלפי השמד וסידור המעשים	ט"ז—י"ח
712	ראשית המעשים בשובם	י"ט
717	ר' אלעזר ברי' צדוק בשלפי השמד באושא	כ'—כ"א
727	זקני הגליל בשלפי השמד	כ"ב
729	יתר המעשים בשלפי השמד, השתדלות לבטל גורת אדריאנוס	כ"ג—כ"ד
738	השתדלותם להשיב שבות המתיבתא	כ"ה
740	השתדלותם להשיב שבות המתיבתא ליבנה	כ"ז
744	המתיבתא בשפרעם	כ"ז
745	זמן ראשי הדור הזה	כ"ח—ל"א
764	המתיבתא והנשיא רבן שמעון בן נמליאל	ל"ב
769	הנשיאות לעצמה והמתיבתא לעצמה	ל"ג
773	רבן שמעון בן נמליאל במשנתו	ל"ד
775	ר' שמעון בן יהאי ורדיפתו מהממשלה	ל"ה

עמוד	פרק
781	ל"ז ר' ינאי יגלה לציפורי
784	ל"ז ר' יוסי במתיבתא ובציפורי
788	ל"ח—ל"ט ר' מאיר
796	מ'—מ"א ר' מאיר וחביריו
806	מ"ב ר' אלעזר בן שמוע
809	מ"ג ר' יהודה הנשיא והמתיבתא
809	מ"ד—מ"ה המאורע הכללי בראשית ימי רבי
817	מ"ו—נ"ד סוף סידור המשנה וחתימתה
819	מ"ז רבי ור' נתן סוף משנה
830	מ"ט קשירת אוסני המשנה יחד
835	נ' סוף סגנון המשנה
858	נ"ה—נ"ז הזמן בין סוף סידור המשנה לחתימתה ורשבי"ג במשנתנו
866	נ"ז—נ"ח חתימת המשנה
879	נ"ט חתימת המשנה וההוספות
884	ס'—ס"א ההוספות בחתימת המשנה

המלחמה בכלל, ומירושלים ליבנה בפרט.

דברי ימי ישראל נשארו לוטים בערפל, גם ביסודי ראשי עניני דברי ימיו. עד כי גם דבר המלחמה הגדולה, מלחמת הרבן הבית השני, אשר כל דברי ימי ישראל זה כאלפים שנה משם יצאו ולשם הם שבנים, לא נחקר כל עיקר.

וכותבי דברי הימים הסתפקו בזה לבד לשוב ולהעתיק לפני הקוראים את דברי יאזעפוס בספרו „מלחמת היהודים“, אף כי גם הם יודו, כי יאזעפוס עשה כל מעשיו רק לטובת הרומיים ונגד בני ישראל.

מבלי להרגיש כי למען הצדיק את נפשו ואת כל אוהביו, זאנריפא השני בראשם (א), היה יאזעפוס מוכרח לדבר תהפוכות, ויהי מוכרח להעלים המון מעשים רבים (היוצאים בכל זה מתוך דבריו במקומות אחרים) והיה מוכרח לתת לכל הדברים אשר כתב סגנון משונה אשר יגלה ויראה רק על ידי החקירה והעיון.

גם דבר רבן יוחנן בן זכאי אשר בא בגמ' ובמדרשים, כי עוד טרם היה אספסינוס לקיסר עמד לפניו, וכי אחר זה יצא ברשיונו הוא וכל יתר זקני חכמי הדור ליבנה, לא הקרו לא מתי היתה זאת, ולא כל ענין הדבר, וישאר גם כל הדבר הגדול הזה סתום לגמרי.

ויטעו כולם לחשוב, כי היה זה בסוף ימי המלחמה, בתוך ימי מצור ירושלים על ידי טיטוס, אשר בימים ההם כבר לא היה אספסינוס בארץ יהודה, וכבר היה לקיסר ימים רבים לפני זה.

והלשון מזה באבות דר' נתן פרק רביעי „וכיון שאמר להם רבן יוחנן בן זכאי יום אחד ושנים ושלשה ולא קבלו ממנו, שלח וקרא לתלמידיו ר' אליעזר ור' יהושע וכו' והיו מוליכין אותו עד שקיעת ההמה עד שהגיעו אצל אספסינוס וכו' אמר לו רצונך שאומר לפניך דבר אחד אמר לו אמור אמר לו הרי אתה עומד במלכות, מניין אתה יודע וכו' אמרו לא היו שלשה ימים עד שבא אליו דיופלי מרומי שמת קיסר ונמנו עליו לעמוד במלכות.“
ובמס' גיטין ד' נ"ז בא על זה עצמו

„כי מטא להתם (המקום אשר היה אספסינוס הונה שם) אמר ליה שלמא עלך מלכא שלמא עלך מלכא אמר ליה וכו' הדא דלאו מלכא אנא וכו' אמר ליה דקאמרת לאו מלכא אנא איברא מלכא את וכו' אדהכי אתא פריסתקא עליה

הערה (א) בספרו Vita העברי יאזעפוס בני עדים כשרים ונאמנים על דבריו במחקר היהודים אל טיטוס ואת זאנריפא השני.

אבל גם כי הוא ירצה להאמין לבני אלה גם הוא איננו פכול לעדות.

כדומי אמר ליה קום דמית ליה קיסר ואמרו תהו חשיבי דרומאי לאותיבך ב"שא וכ"י (ב).

והחכם גרעין בחלק די עמוד 18 אחרי אשר יספר הדברים כן יאמר בהערה:

„בהמקום האחרון (בגישין שם) הרבו לקשש את כל הדברים האלה, אבל גם כל הספור בעצמו הוא דבר שאי אפשר, שזרי אספסינוס לא שם מצור על ירושלים וכבר גם היה לקיסר עוד לפני מצור ירושלים (ג). וחוקרים האלה חשבו להם לחכמה כי כל אשר לא ידעו ולא הבינו הכחישו.

ואחרי אשר לא ידעו כל כותבי דברי הימים מטרת המלחמה ולא ענינה בנוגע להרומיים, וכל הדבר היה בעיניהם כזלא, בראו להם ניב שפתים לאמר:

כי נשתגעו בני ישראל לחשוב כי כנפות ידם על הרומיים יגרשום מן הארץ מבלי לדעת מה היא ממשלת רומא פטיש כל הארץ.

ועל כן הנה רבן יוחנן בן זכאי וראשי חכמי התורה הם נכדלו מהעם בכללו ויעשו יד אחת עם האבירים הצדוקים חבר דכהנים הגדולים ההורדסים ואגריפא בראש כולם ויהיו יחד לחבורת „אוהבי השלום“ נגד העם אשר לא הבינו מאומה ויהיו אוהבי מלחמה.

ואיזה חקירה היה נדרש לכל הכתבנים האלה, אחרי אשר כל הדברים היו ברורים להם כל כך ופרושים לפניהם.

ויאמר הפרופאטאר מאמוען בספרו Römische Geschichte חלק ה עמוד 528:

„המלחמה באה ונהיתה לא מלחמה בין שנים מי תהי ירו על העליונה, אף גם לא מלחמה של נרדפים ומעונים נגד נושאים ומענים לפרוץ עולם ולהיות השני, ולא חכמי מנהיגי הממשלה התחילו המלחמה, כי אם אכזרים מבוהלים (Fanatische Bauern) הם התחילו והם נהלו המלחמה והם גם שלמו בדמם את מחירתה.“

והחכם גרעין אשר בידו האחת נגן על הצעלאטען לכפר עון הפאתם אשר בידו עליהם, מצא בזה מקום רחב ידים לעשות מחלוקת בין בית שמאי ובית הלל ויאמר בה"ג עמוד 453:

בעד השלום היו המתונים ובעלי הנסיון, אשר הם הבינו כי במה נחשבו בני יהודה המעטים נגד כח ענקים אשר לממשלת רומא, והם הבינו היטב את אשר תבוא המלחמה הזאת והם היו בית הלל, אשר לא רצו בשפיכת

הערה (ב) הדבר ידוע כי בענינים כאלה אין מדקדקים כי אם על עיקר תוכן הדברים הנרעין הכללי ולא על כל פרטי סגנון הדברים, והסגנון שונה בין אבות ד"י נתן הגבאי אבל זה אינו נוגע לדברינו.

הערה (ג) ואין מקום לאמר כי נחלף בזה מיסוס על אספסינוס, סתרי עיקר כל הדבר הוא, לאמר, כי רבן יוחנן בן זכאי אמר לו מראש, שאף שאינו לא מלך ולא בן מלך יהיה הוא עתה לקיסר תחת נידון שמת, ובי כן היה אחרי ימים מוקמים. וזוביסי מצור ירושלים לא מה הקיסר כי אספסינוס כבר ישב לכסא רומי ולא היה טפל זה דבר.

דס וכי בראש מפגת השלום עמד אנדיאס (השני) ובני משפחתו ההורדסים קאטבאר עיאל ואנטיפס, ואחריהם היוצאים ממשפחת הכהנים הגדולים וכי.

אבל האם יכול להיות כל ספק כי דבר העם ודבר כל חכמי התורה אחת היו בכל העת ההיא, והאם יכול להיות ספק כי ראשי סגולת העם ורבן יוחנן בן זכאי בראשם עמדו רק לימין העם, ורק הפך אחד מלא את לבב כולם.

והננו רואים כי אצילי בני ישראל תלמידי רבן יוחנן בן זכאי נקדימון בן גוריון, בן ציצית הכסת, וכלבא שבוע, ראשוני ראשי ישראל בעת ההיא חזקו את ידי אנשי המלחמה בראשית ההגלע הדיב ובא בניטין שם די ניו:

ישדריה (גרון קיסר) עילויהו לאספסינוס קיסר (פי) אשר היה אחר זה לקיסר) אתא וכי הונו בהו הנהו תלתא עתירי, נקדימון בן גוריון, כלבא שבוע, ובן ציצית הכסת וכי, חד אמר להו (להעם ואנשי המלחמה) אנא זיינא להו כתיבי ושערי וחד אמר להו בדחמרא בדמלחא ומשחא וחד אמר להו בדציבי.

והדבר מפורש עליהם כי היו מהסרים למשמעתו של רבן יוחנן בן זכאי, והיו גם תלמידיו ובא עליהם באבות דר' נתן פירק ו':

שמע עליו הורקנוס (אביו של ר' אליעזר) שהי' לומד תורה אצל רבן יוחנן בן זכאי אמר אלך לירושלים וכי, אמרו אותו היום היה רבן יוחנן בן זכאי יושב ודורש בירושלים וכל גדולי ישראל יושבין לפניו וכי הי' הורקנוס) מדלג ועולה עד שהגיע אצל בן ציצית הכסת ואצל נקדימון בן גוריון ואצל כלבא שבוע הי' יושב ביניהן ומרתת וכי.

והנה היו מראשי היושבים לפני רבן יוחנן בן זכאי ובכל זה אנו רואים שגם הם היו באותה עצה ויכינו את דבר המלחמה ויחזקו את ידי העם למלחמה, ואין ספק שלא עשו כן נגד דעת רבם ראש הדיר ואביהם של ישראל.

והננו רואים גם בדברי יאועפוס כי הוכנו צרכי אוכל נפש בירושלים לרוב מאד, וזה עצמו יעיד כי הדבר נעשה בחשבון ודעת, וכי ידי ראשי העם ומנהיגיו הדואנים לעמם היו בכל זה.

ובמלחמת היהודים V, 1, 4 בספרו מעשי בני ברוני בשרפס בירושלים כל אוצרות אוכל נפש יאמר גם הוא:

כל אוסמי אוכל נפש, אשר היו יכולים להספיק אוכל לשנים רבות לכל אנשי העיר, נשרפו כמעט כולם ועל ידי זה נברו עליהם הרומיים אחר זה כי מתו ברעב, וזה לא היה אפשר כלל להיות אם לא עשו הרעה הגדולה הזאת לעצמם.

ואחרי שזה ודאי, כי ההכנה הגדולה מכל צרכי אוכל נפש לשנים רבות היה נגד הפך אנדיאס ההורדסים וחבר הכהנים הגדולים, אשר היתה ידם לנמרי עם הרומיים, ונזהרו לבלי ימשיכו עליהם הרומיים אפי' צל של חשד, וכמו שנראה עוד לפנינו.

הנה הדבר מבואר כי נעשה זה על ידי ראשי חכמי התורה וסגולת העם, אשר דאנו זראש לשלום עם.

אבל איך היו הדבר, ומתי נשתנו פני הדברים, זה כלו ננוז ועבר מכל כותבי דברי הימים, אשר גם כל דבר המלחמה מראשיתה נעלם מהם, ולא הרגישו דבר.

וכל הדברים הנם אהרת לנמרי מאת אשר חשבו עד היום. ודבר המלחמה מראשיתה עם דבר המלחמה אחר זה לפני ימי מצור ירושלים הנם שני דברים שונים אשר גם דבר אין להם זה עם זה לא במטרתם ולא בדרכם.

מטרת המלחמה מראשיתה היו להציל את העם מנושיו הפנימיים אשר נשענו על הרב הרומיים, ויביאו את תרבן העם, אשר היא רעה אלף פעמים יותר מהרבן הארץ.

ובזה הנה אדרי מלחמות ארוכות השינו כל הפצם, ואף גם הרומיים התחילו כבר לתת לב למשאלותיהם וכל הדבר החל להתקרב אל המטרה, ותקותם לבוא.

אבל אז נהפך עליהם הגלגל והצדוקים האבירים סכלו את מעשיהם על ידי צעדים מבהילים ויעשו דבר איום ונורא כזה. עד כי גם יאזעפוס איש בריתם הוכרח לדבר אתם רתת, ולקרוא עליהם חמס ושוד בהיות כל זה ידוע ומפורסם אז.

ורק אז נשתנו פני הדברים לרעתם של ישראל, ורבן יוחנן בן זכאי יותר חכמי התורה ראו כי אזלת יד, וישתדלו להציל מתוך ההפכה את אשר אפשר להציל.

ובהיות כל הדברים האלה חדשים לנמרי, וישנו את כל ענין הדברים כולם, עלינו לבארם ולהעמידם על מה שהם (ד).

פרק ב.

ברורי הדברים.

טעות גדול טעו כל החוקרים החדשים להשיב את אנריפא השני את ההורדסים בכלל זאת האבירים הצדוקים וחבר הכהנים הגדולים למפלגת אוחבי השלום ולירשי טובת עמם.

וטעות גדול טעו להשיב כי כל אלה עמדו להם לישראל להשתדל אצל שרי רומא והקיסר לשכך בעם וחמה, ולהסיר מהם כל חשד של מתקוממים נגד הרומיים, וכי היתה פעולתם להביא ריוח בעולם ושלות השקט במדינה. והדברים האלה הנם טעות מהיפוך להיפוך.

כל עמל אנריפא ההורדסים האבירים וחבר הכהנים הגדולים היה להוציא עליהם דבתם רעה ולצעוק עליהם אצל הרומיים כי הנם הפצים להתקומם נגדם.

הערה (ד) דבר כל המעשים מלפני המלחמה ובהקד המלחמה לכל פרטיהם וגם כל פרטי הדברים בנתע לארץ הגליל אשר הוא ענין לצמצו (במבואר במקומו) וכל פרטי הדברים בירושלים, כל זה יבואר לנו במקומו בכרך שלפני זה.

ולא לבד שלא היו כל אלה מפלגת אוהבי השלום, כי אם שכל המלחמה באה ונהיתה רק על ידם.

המה הביאו את הורבן העם ימים רבים לפני המלחמה, עד כי כבר עמדו בני ישראל על עברי פי פחת.

וכאשר קם כל העם נגדם לעצור בעד הרעה, לכלא את רוחם אשר בקטב ישוד, ולהשתדל להביא סדרים בארץ, סדרים אשר אי אפשר לכל עם לחיות בלעדם,

או הרימו הם קול זועות, בהרומיים אתם מורדים, וכדברים האלה דברו גם באוני הרומיים, למען יעברו בארץ בחרב ודם, וישימו את בני ישראל הדום לרגלי האבירים.

ובכל אשר שנה יאזעפוס את כל דבריו בנוגע ללפני ימי המלחמה ותוך ימי המלחמה למען הגן על עצמו ועל אוהביו,

נשארו בכל זה בתוך דבריו מקומות הרבה אשר שכח שם לשום על פניו מסוה, וכי גם היה בטוח אשר הקורא לא יצרף הדברים יחד, כמו שבאמת נלכדו עד היום גם כל החוקרים הכתבנים.

והכהנים הגדולים וראשי משפחת הורדוס, אשר בדברו מהמלחמה עצמה נוהר יאזעפוס ככל כבודם ויקרא להם גם הגדולים והנכבדים ויטעה את הקוראים לחשוב כי מנמת פניהם היתה טובתם של ישראל.

עד כי על ידי זה טעו חוקרים מנכבי דברים כהחכם גרעץ לאמר: בראש מפלגת השלום עמד אנריפא ובני משפחתו ההורדסים קאסטבאר שאול ואנטיפס ואחריהם היוצאים ממשפחת הכהנים הגדולים וכו'.

בא עליהם בדברי יאזעפוס מהימים האחרונים לפני המלחמה אלטטי XX, 9, 4 לאמר:

בעת היא הוריד אנריפא את יהושע בן דומנאי ממשמרת כהן גדול ויושב את יהושע בן נמליאל, ושני אלה לחמו יחד, כל אחד מהם אסף סביבו אנשי שחץ אשר לחמו להם, יותר מכולם עשה זה חנן (או חנני) כי על ידי עשרו היה מהנהו גדול יתר מאד. כמו כן היה גם לקאסטבאר ושואול לכל אחד מהם מחנה של אנשים רעים וחמאים אשר עשו חסצם. שני אלה מוצאם ממשפחת המלוכה, ומפני שהיו קרובי אנריפא (השני) עמדו במדרגה גבוהה הרבה מאד אבל עשו נאה ונאון ויהיו בעלי זרוע (gewalttätig) ומוכנים להתנפל על החלש מהם, לנוול ולחמוס. מהעת ההיא לא יצאה ירושלים מן המצר וכל הדברים והמעשים הלכו אל הרבנה.

ואך בדברי ימי ישראל אשר נכתבו בקולמוס מהופכת היה אפשר לטעות ולצייר את אלה לרורשי טובת עם המתונים מפלגת אוהבי השלום, ויאזעפוס יאמר בדברים ברורים על מעשיהם של אלה והבר הכהנים הגדולים עמהם:

מהעת ההיא לא יצאה ירושלים מן המצר וכל הדברים והמעשים הלכו אל הרבנה.

והיינו שהלכו אל הרבנה בלא כל מלחמה עם הרומיים, כי אם על ידי מעשי כל האבירים האלה וחבריהם.

ודברי יאזעפוס שם הנם לא לבד עוד לפני המלחמה, כי אם גם עוד לפני ימי הנציב פלארוס, עוד בימי הנציב אלבינוס, בכל זה יאמר וכל הדברים והפעמים הובילו אל חרבנה.

כי על ידי מעשה כל אלה יחד נתבטלו סדרי כל הארץ ויביאו את חרבן הארץ וחרבן העם יחד, ככל אשר יבואר לפנינו.

ולפני זה שם באלטטיי XX, 8, 8 יאמר יאזעפוס על כל חבר הכהנים הגדולים יחד :

כל אחד מהם עמד בראש חבר פוחזים ומריבי עם אשר אספו סביבם וכו' ולא נמצא עוצר בעם אשר ייסרם למשפט על כן התרחבה והתפשטה (על ידם) גזל משפט יותר ויותר, ולבסוף הלכו חבורת הכהנים הגדולים כל כך למרחוק בשרירות לבם עד שנסלחו את עבדיהם אל הנרנות לקחת בחזקה את כל מעשר הארץ וכל הכהנים העניים מתו ברעב.

ויאזעפוס יאמר: ולא היה עוצר בעם אשר ייסרם למשפט.

והדבר ידוע כי בני ישראל קיימו משפט התורה. שופטים ושופרים תתן לך בכל שעריך.

אבל השופטים והשופרים בימים ההם לא יכלו לעשות עמם כל מאומה לפי שחסו בצל אנריפא אשר לא היה מלך ביהודה ורק על ידם רמס וטרף, ויחד כולם עשו חוזה עם נציב הארץ, לפשוט עור בני ישראל מעל עצמותם.

רגילים הם כל כותבי דברי הימים לבני ישראל לתלות כל צרותיהם של ישראל בעת ההיא בהנהגת נציבי רומא אשר ישבו בארץ.

ובודאי שכן הדבר כאשר נביט מנקודת הראות של שבט הנוגש ופס יד אשר התירה הדבר ותכריח להרכיב ראש ולקבל את כל מהלומות ברשע.

אבל כאשר נביט על הדבר מרוח זה של הנורם והסיבה לכל התלאה אשר מצאתם, אז נראה אחרת לגמרי.

ויאזעפוס באלטטיי XX, 9, 1 במשבו שם קולמסו לתומו יאמר :

אז הוריד אנריפא (השני) את יוסף ממשמרת הכהונה הגדולה ויקים תחתיו

את חנן בן חנן. חנן האב היה לו חמשה בנים אשר כולם היו כהנים גדולים וכו',

חנן זה בן חנן היה איש קשה מצור, איש אשר לא ישוב מפני כל וחפצו ורצונו

היה משיל ברזל ובהיותו מכת הצדוקים אשר כבר הזכרנו וכו' ראשי

העם שלחו מלאכים אל אנריפא להעביר את רעת חנן וכו' וכן שלחו

מלאכים גם אל הפקיד הרומי החדש וכו', אלבינוס נתן לבו לבקשתם

ועל כן הוכרח אנריפא להוריד את חנן ולהפקיד תחתיו וכו' אבל חנן

התחזק ויעלה בכל יום יותר מעלה מעלה בעיני העם (בעלי בריתו) ויהי להם

למופת כי הוא ידע היטב איך להשתמש בכסף וידע והביין

איך לקנות לו בשוחד את לבב הנציב אלבינוס וגם את

לבב הכהן הגדול (המשמש תחתיו) ועבדיו עושי רצונו הם רדו עלי

ידו וידעו איך להתקשר עם זולת לבני אדם וכו' וכן עשו

גם כל יתר הכהנים הגדולים.

והדברים האלה אשר פלטה קולמסו של יאזעפוס בדרך מהלכו יגלו לנו

כל תעלומה.

והננו רואים כי הנציב הזה עצמו, אבל טרם כואו אל הארץ, ובראשית דרכו טרם פגעו בו האבירים האלה, לכרות עמו ברית לקחת את נפש העם, או הי ידו עם העם וימלא כל משאלותם.

גהלך בזה בדרך מישור עד כי עשה בקשתם גם נגד אנריפא.

והמלאכים אשר שלחו העם אל אנריפא גם לא ערכו בנפשם לבקשו כי יוריד את חנן בן חנן ממשרתו בידעם כי היא לא תצלה.

ותהי בקשתם ממנו רק זאת, כי יכתוב לחנן לבלי להתנהג כן להבאי.

אבל המלאכים אשר הלכו אל הנציב החדש הם מצאו את לבבו טובה אל היהודים עד כי אנריפא גם הוכרחה להסירו ממשמתו.

וכל זה מפני שעדין לא פגעו בו הנחשים השרפים האלה וכלשונו של יאזעפוס אשר יתחיל דבריו שם:

אז באה הידיעה לרומי כי הנציב פעסטוס מת וישלח הקיסר את אלבינוס לנציב בארץ יהודה, ואנריפא הוריד אז וכו' ויקים תחתיו את חנן בן חנן וכו' ראשי העם שלחו מלאכים אל אנריפא וכו' ואחידים ממלאכי העם הלכו לקדם את פני אלבינוס בדרכו מאלכסנדריא לארץ יהודה וכו' אלבינוס נתן לבו לבקשתם.

אבל אך התישב בארץ למדו אותו כל אלה איך לחלק אתם שלל. וחנן בן חנן זה עצמו אשר על פיו הורד לפני זה, חנן זה ידע היטב איך להשתמש בכסף וידע והבין איך לקנות לו בשוחד את לבב הנציב אלבינוס.

ולא קנה את לבבו למען שוב למשמרת כהן גדול, כי לא שב למשמרתו זאת ולא הי עוד לכהן גדול.

אבל ידע איך להשתמש בכסף ולקנות את לבבו למען יניח לו לעשות מלאכתו באמונה, כי עבדיו עושי רצונו יוכלו לרדות בכל העם, ולהפשיט עורם ולשלול שלל, ולבזו בו, ולחלק יחד עם אנריפא והנציב.

ואם כי בדבריו באלטטי אשר קרא בשם הכהנים הגדולים וההורדסים נלה רק טפה וכסה הרבה מאד, הנה במלחמת היהודים II, 14, 1 אשר לא הזכיר שם רק ברמז וידבר דבריו רק על אלבינוס, שם נילה טפחיים ויאמר:

הנציב אלבינוס אשר בא אחריו (אחרי פעסטוס) נהג סדרי המדינה ברוח

אחרת, ולא נשאר מעשי הרפה אשר לא עשה, ולא הי די את אשר עשק וגול

את אוצר המדינה ואת כסף אנשים פרטים הרבה מאד וכו' עתה נשאו

ראשם גם המהרסים בירושלים, העשירים הם הביאו את

אלבינוס על ימינם על ידי שוחד, עדיכי מבלי אשר הביט

על מעשיהם יכלו לעשות תקוממות ואלה מההמון אשר המנוחה

לא מצאה חן בעיניהם נמשכו אחרי אלה אשר עשו יד אחת עם אלבינוס, כל

דשע עריץ אסף לו מחנה סביבו ואלבינוס היה לראש כולם. ובעזרת כל ראשי

המחנות האלה לקח את רכוש האזרחים אנשי השלום, והסכנה מהם היתה גדולה

כל כך עד כי העשויקים תחת לצעוק חמס כמו שהי צריך להיות, שתקן ניתנו

יד לפה ויראו להוציא הנה טפחים, לדבר חפשי לא הרשה לו כל איש, וירכינו

ראש לממשלת מספר גדול טיראננען, או נורע והושרש גרעין חרבן, ירושלים.

ועלינו רק לצרף את דברי יאזעפוס באלטשיי ובמלחמת היהודים יחד, ואז הנה כל הדברים פתוחים לפנינו.
 העשירים האבירים אשר עשו יד אחת עם אלבינוס, ואשר כל אחד מהם אסף לו סביבו מחנה מזולת לבני ארם לשלול שלל ולבזו בו, [מפורש באלטשיי כי היו זה חבר הכהנים הגדולים האבירים וההורדסים.
 ועליהם הם דברי יאזעפוס במלחמת היהודים כי המתקוממים והמהרסים נשאו אז ראש ויעשו ממשלה מטיראנען רבים, ואז נודע והושרש דבר החרבן על ידם.

וכן הדבר, כי כל דבר החרבן בא רק על ידם, ולא שהם היו רק הסיבה להחרבן, כי אם שהם גם הביאו אותו ככל אשר יבואר לפנינו:

והן גם דברי הגמ' בהברייתא במס' פסחים ד' נ"ז:
 תנא אבא שאול אומר קורות של שקמה היו ביריחו והיו בעלי זרועות נוטלין אותן בזרוע עמדו בעלים והקדישום לשמים, ועל כיוצא בהם אמר אבא שאול בן בטננת משום אבא יוסף בן חק אדרי לי מבית ביייתוס, אוי לי מאלתן (ממקלותיהם), אוי לי מבית חנן, אוי לי מלחישתן (אצל נציבי רומא), אוי לי מבית קתרוס אוי לי מקולמסס (שהיו כותבין אגרות לדעה, רשיי), אוי לי מבית ישמעאל בן פאבי (השני), אוי לי מאנרופן, שהם כהנים גדולים ובניהם גזברים וחתניהם אמרכלין ועבדיהם הובטיין את העם במקלות.
 והם, כהנים גדולים ובניהם גזברים וחתניהם אמרכלין הוא מפני שאך מהם הקים אנריפא השני כל הפקידות אשר היו תחת ידו.

כי כידוע לא היה אנריפא השני מלך ביהודה וירושלים, כי במות אביו אנריפא הראשון לא נתן לו הקיסר קלוודיוס את נחלת אביו, כמו שהוא אצל יאזעפוס אלטשיי XIX, 9, 2.

וכל מה שיכול להתערב בעניני היהודים היו רק על ידי מה שהשיג אחר זה דודו אחי אביו הורדוס מלך קלכיס מאת הקיסר את ההשגחה על המקדש ולהקים את הכהנים הגדולים, כמו שהוא באלטשיי XX, 1, 3, ובמותו ירש זה אנריפא השני (ה).

ואחרי אשר לא היו אנריפא השני יכול להמיל מסים וארנוניות על בני ישראל, כי על כן לא נשאר לפניו למלאות אוצרותיו זהב כי אם בדרך זה על ידי הקמת הכהנים הגדולים הגזברים והאמרכלים מהצדוקים האבירים אשר יוכלו לפלס נתיב לחמס ולחלק יחד עמו ועם הנציב.

וכאשר עמדו טובי העם נגדם, או צעקו לפני הרומיים כי היהודים מתקוממים נגדם.

אוי לי מבית חנן אוי לי מלחישתן אצל הנציב, כמו שהם גם דברי יאזעפוס, על חנן בן חנן. כי הוא ידע היטב איך להשתמש בכסף וידע והבין איך לקנות לו בשוחד את לבב הנציב.

הערה (ה) וכתבי דברי הימים הולינו את קולמסס בסגנון כזה כאלו היו אנריפא השני מלך ביהודה וירושלים, ער כי פראנקעל בדרכי המשנה עמוד 102 יתן אותו גם לקורא פרשת המלך בעזרת. יאזי כל זה כי אם טעות מבואר ויתבאר לנו כל הדבר במקומו בכרך שלפני זה.

המלחמה בכלל, ומירושלים ליבנה בפרט

ידענו מהברייתא שלחישתן היתה לחישת שרה.

ואי לי מבית קתרום אוי לי מקולמססי כלשונו של רשיי שהיו כותבין אנות לרעה.

והיינו שלא הסתפקו בלחישתן באוני הנציב לבד, כי אם שגם כתבו כן על העם גם להנמון סוריא, וגם לממשלת רומא בכלל.

ורק תמהון הוא לראות עד כמה לא צרפו החוקרים כולם את המעשים יחד, דתנו את כל אלה עם אנריפא בראשם להורשי טובת עם המתונים מפלגות אותבי הסדר והשלום.

אנשים אשר הרעו לבני ישראל יותר הרבה מהרומיים, ואשר אך בשלהם היה כל הסער הגדול הזה, כי בהכרח קמו כל העם וראשי הכמי התורה למצוא הדרך איך להציל את העם מידם, ולהביא סדרים בארץ ולמנוע המצב של איש את רעהו חיים בלעו.

וחבר בוגדים אלה עם אנריפא וההורדסים בראשם כאשר אך הריחו דבר איזה תנועה נגדם מתרו להלשין לפני הנציב וכל שרי רומא, כי לא אותם מאסו כי אם את הרומיים הם רוצים לנרש מן הארץ.

ועל כן נרתעו ראשי ישראל כל פעם לאחוריהם, עד אשר הגיע הדבר לרום קצו ויחליטו לעמוד כנגדם ביד חזקה ויעבור עליהם מה.

ומה יפלא על כל האבירים האלה כי שכחו את עמם ולאומם באופן מבהיל כזה, הן הלכו בדרכי אבותיהם הצדוקים הראשונים ולא ידעו דבר מתורת ה' וכל כתבי הקדש.

הן דברי המשנה יומא פרק א' משנה ו' בנוגע לכל הכהנים הגדולים האלה: אם רגיל לקרות קורא, ואם לאו (היינו שאינו רגיל לקרות, ואינו

יודע לקרות) קורין לפניו, ובמה קורין לפניו באיוב ובעזרא ובדברי הימים, זכריה בן קבוטל אומר פעמים הרבה קריתי לפניו בדניאל.

והדברים האלה פעמים הרבה קריתי לפניו אשר אמר זכריה בן קבוטל יורו לנו כי היו שם בימים האחרונים ההם רבים מהכהנים הגדולים האלה אשר לא היו רגילים לקרות.

ובשעה זו עצמה אשר ראשי נכבדי ירושלים כנקדימון בן גוריון, בן ציצית הכסת, כלבא שבוע וכל חבריהם נמצא אותם גם בימי גדלותם יושבים לרגלי רבן יוחנן בן זכאי כמתיבתא בירושלים (ע"י פ"א), בשעה זו עצמה נראה את האבירים כל חבר הכהנים הגדולים בחירי אנריפא, כי גם במל ילדותם לא למדו בבתי ספר, ולא היו רגילים גם בקריאת כתבי הקדש ולא ידעו אותם.

ובשעה זו עצמה אשר יאזעפוס בסוף ספרו אלפטי (XX, 11, 2) יאמר: אצלינו היהודים לא יעמדו במדרגה נבונה היהודים שפות רבות לפי שזה ידעו גם העבדים, ורק אלה יקראו בשם הכמים היהודיים את התורה וכו',

בשעה זו עצמה בהר אנריפא כהנים גדולים אשר לא ידעו מאומה בתורה, זיהו כל מעשיהם נגד עמם.

ובתחברם עם אנריפא אשר עשה המזמתה גם עם אחותו, ובתחברם עם ההורדסים אשר למדו את כל דרכי הגוים או, נוורו לבשת, ועבריהם וכל היקום

אשר לרגליהם מהם ראו וכן עשו גם הם, ותונה הארץ בימים ההם, ונא במשנה
סוטה ד' נ"ז:

מ ש ר ב ו ה מ נ א פ י מ ע ס ק ו ה מ י מ ה מ ר י מ ו ר ב נ י ו ח נ נ ב נ ז כ א י
ה פ ס י ק נ . י נ א מ ר ל א א פ ק י ד ע ל ב נ ו ת י כ מ כ י ת ז נ י נ ה ו ע ל כ ל ו ת י כ מ כ י ת נ א ס נ ה
כ י ה מ (ד בע ל י מ) ע מ ה ז נ ו נ ו ת י פ ר ד ו ו כ ו .

ועל ידי אשר כל אחד מהם אסף לו מחנה מהאספסוף זולת לבני אדם
להשתער על העם לנזול ולחמום, הגה גם לבד רעתם הם, הרימו גם לנזול
משפט, ולאיש את רעתו חיים בלעו, ויצאו מחוריהם כל בעלי שחיץ לעשות
כמתכונתם.

והן דברי יאזעפוס בדברים רבים מהסיקריקין וחבר שורדים אשר יספר
באריכות גדולה כי צצו אז כעשב השדה ויבואר לנו במקומו בכרך הקודם.
כי על כל זאת לבד את אשר חמסו תורה, הגה גם נהרסו על ידיהם כל
סדרי המדינה, ונעקרו משרשיהם.

וזתי אז השעה היותר אחרונה לעמוד כנגדם ביד חזקה, ובכל אשר ידעו
בני ישראל כי אם יקומו נגדם יגרו בהם את הרומיים, ובכל אשר ידעו
כי הקיסר נערא אשר היה אוהבו של אנריפא יעמוד לימינו לא ה' אפשר עוד
לחשות ולדום.

כי שובכו כל האבירים האלה משובה נצחת ויהרסו את כל עמודי
החיים, ויצא רשף לרגלם, ורוח רקב וקטב ישוד, המביא בהכרח את חרבן העם.
וידעו בני ישראל גם זאת כי הרומיים הרסו ולא המלו רק במרידה אשר
היתה נגדם הם, להסיר עולם ולגרשם מן הארץ.

לא כן אם יתקוממו רק נגד המושל אשר נתנו או הושיבו שם, ונגד
שר ושופט, או גם אם שלחו את גדודיהם, בכל זה לא ייסרו עבור זה
במשפט קשה.

ויקוו לאור כי סוף סוף יראו הרומיים ויבינו ויעשו להם שלום.
והדבר הזה, להתחיל להשתדל לעמוד נגד אנריפא והאבירים לא בא פתאום,
ובכל אשר נשמר יאזעפוס לנלות פני הלוח בנגוע לאנריפא עצמו, אשר
גם מלבר בריחת יחד ה' גם ירא ממנו, בהיות אנריפא מבאי בית אספסינוס ושיטוס,
בכל זה נשארו בדבריו פה ושם דברים נלוים, כי כבר מימים רבים לפני
זה התחילו סגולת העם לריב את ריב עמם עם האבירים ואנריפא בראשם.

פרק ג'

ובאלטשיי XX, 8, 8 יאמר יאזעפוס:

בעת ההיא נתן המלך אנריפא (השני) את הכהנה הגדולה לישמעאל
בן פאכי (ו) אמנם כי זולת זה באו עתה הכהנים הגדולים בריב ומלחמה

הערה (ו) במשנה סוטה ד' ט"ז פרק ט' משנה ט"ז נאמר: "משמת ישמעאל בן פאכי בכל זיו
הכהונה", ואמר עליו בפסחים ד' נ"ז, "שצוהה קרה שאו שערים ויכנס ישמעאל בן פאכי וישמש בכהונה
גדולה". וע"ז גם במס' יומא ד' ל"ה ע"ב.

והכהונה בכל זה על ישמעאל בן פאכי הראשון אשר בא אצל יאזעפוס אלטשיי XVIII, 2, 2 ע"ד

עם הכהנים ועם ראשי נכבדי ירושלים, כל אחד מהם (מן הכהנים הגדולים) עמד בראש חבר פוזזים ומריבי עם אשר אספו סביבם וכו' ולא נמצא עוצר בעם אשר ייסרם למשפט, על כן התרחבה והתפשטה נול משפט יותר ויותר וכו'.

ונפלא הדבר כי יאזעפוס, אף כי על כל דבר טפל יש לו קולמוס מלא דיו ופה רחב, הגה בדבר גדול וכללי כזה הסתפק רק להזכיר הדבר מבלי להודיע מאומה איך הלך דבר הריב הזה עם ראשי נכבדי ירושלים ביחוד. וככל אשר לא יזכיר יאזעפוס על זה כי אם את ראשי נכבדי ירושלים נגד הכהנים הגדולים,

הנה מזה עצמו את אשר יתחיל דבריו יחד עם זה מאגריפא ודבר נתינתו את הכהונה הגדולה לישמעאל בן סאבי, הדברים האלה יעידו על עצמם כי ידובר בזה לא רק מהכהנים הגדולים כי אם גם מסתרים ומנינם אנריפא השני.

וכי דבר הקימו עתה את ישמעאל בן סאבי לכהן גדול הטיל סער חרש, כי נתמלאה הסאה, הוא ישמעאל בן סאבי שאמרו עליו כהברייתא במס' פסחים שם. אוי לי מביית ישמעאל בן סאבי אוי לי מאנדרוסין.

וגם באלטטי" XX, 8, 11 אשר שם כבר לא היה יכול להסתיר שם אנריפא עצמו, השתדל גם שם לשים על הדברים האלה מסוה, ויאמר:

בעת ההיא בנה אנריפא מגדל גבוה על היכל החשמונאים אשר משם היה יכול לראות את כל העיר ובשכנו שם על הדרגש היה יכול להביט ולראות את כל הבר ודבר אשר יעשה במקדש. כאשר נודע זה לראשי הנכבדים בירושלים חרה להם על זה מאד, מפני כי כן לא יעשה והוא גם נגד חוקי התורה לראות את המעשים במקדש (כלומר בהעזרה) ובפרט בשעת העבודה, ועל כן עשו הם (ראשי נכבדי ירושלים) בהאולם אשר בתוך העזרה חומה גבוהה אשר מנעה לא לכד השנחת אנריפא כי אם גם הסתירה את האולם המערבי אשר חוץ להמקדש אשר משם השניחו הרומיים בימי החגים על כל הנעשה בהמקדש (בעזרה) ועל כן כעסו על זה גם אנריפא גם הנציב פעסמוס, ויצו להרוס זה, אבל היהודים בקשו מהנציב להרשות להם לשלוח על זה מלאכים אל הקיסר נערא, כי אמרו אשר טוב להם למות מלסתור בהמקדש, וכאשר הרשה להם פעסמוס לעשות כן בחרו מתוכם עשרה אנשים, וכן נסעו עמם גם ישמעאל בן סאבי וחלקית הממונה על האוצר, ונערא מלא את רצון בני ישראל כי אשתו פאפפא אשר היתה יראת ה' השתדלה לטובת היהודים. ותרשה פאפפא רק להעשרה הנבחרים לשוב לארצם, אבל את חלקית ואת ישמעאל בן סאבי עכבה ברומי בתור ערובה.

בימי הקיסר טיבעריוס הדיינו לפני ימי אנריפא הראשון, בהימים אשר בין ארכלאוס בן הורדוס הראשון לימי אנריפא הראשון אשר ההורדוסים לא יכלו להרים ראש ביהודה וירושלים, ולא הי' להם כל גזר שם, ועל זה הוא שאמרו שבטל במותו זיו הכהונה, שקרב לזמן והוא כבר הותחל דבר "חבר הכהנים הגדולים" וזהו הי' בזמן האהרן גם ישמעאל בן סאבי השני הזה אשר ידובר עליו בפנים אשר הי' כבר בימים האחרונים לפני החרבן בתוך ימי גירוי קיסר.

העתקנו את כל הדברים האלה מפני כי בכל אשר השתדל יאזעפוס לשום על פניהם מסוה הגה הם עצמם יביעו וידברו.

והדבר ידוע כי אין שום חוק בתורה לאסור להביט על הכהנים בעבודתם בעזרה, ויאזעפוס כתב זה רק לבלבל את הקוראים מהעמים.

ועיקר הדבר היה ענין אחר לנמרי. כי כידוע גם בדברי יאזעפוס עצמו במקומות הרבה, היו כל האסיפות מראשי ירושלים במעלות הר הבית ובהמקומות אשר סביב העזרה, ועל כן בנה לו אנריפא את המנדל הגדול הזה וישם לו שם מארבים למנות כל צעדי ראשי בני ישראל ולהביט משם על כל מעשיהם.

והגנו רואים כי כבר הפריד אז תהום נורא בין ראשי ירושלים ובין אנריפא והאבירים אשר עמו, כי ראשי ירושלים כבר יצאו נגדו ביד רמה ויבנו בהמקדש חיצן בעדו לבלי יוכל לשום עליהם מארבים.

והדברים מפורשים כי לא היה זה דבר ההמון, כי אם דבר ראשי נכבדי ירושלים.

ואם במקומות אחרים יקרא יאזעפוס ראשי נכבדי העם גם להורודסים והאבירים הכהנים הגדולים החוסים בצל אנריפא,

הגה במקום הזה הדברים מבוארים מעצמם שהכונה לראשי נכבדי ירושלים אשר היו נגד אנריפא ההורודסים והאבירים, דהיינו ראשי חכמי התורה וסגולת העם באמת אשר כבר חשבו מחשבות וישימו עצות איך להנצל מידי עוכרי עמם המהפכים את הארץ לנו צלמות.

וכבר חזק הריב כל כך עד אשר בקשו מהנציב להקריב את משפטם ודינם לפני הקיסר.

והנציב פעססוס אשר לא נמצא עליו דבר רע ואשר גם היה רק זמן קצר והמשחיתים לא הספיקו להפוך את לבבו לדעה הרשה להם לעשות כן.

ואנריפא אשר ידע כי דבר המנדל הוא רק ספל נגד עיקר הדבר אשר כל הפצם ורצונם הוא להסיר מהם ננעו, ועל ידי זה להשיב סדרי הארץ למקומם,

ועל כן למען לשמור צעדיהם ולבלי ידברו שם לפני הקיסר רק את אשר הרשה להם הנציב פעססוס, שלח עמהם גם את בחירו הכהן הגדול ישמעאל בן פאבי, אשר אמרו עליו. אוי לי מבית ישמעאל בן פאבי אוי לי מאנרופין ואת הגזבר חלקית אשר היה אצלו ממונה על האוצר.

אבל בכל אשר לא יכלו העשרה נבחרים לדבר ברומא לפני הקיסר, ולהציע לפניו כל צרותיהם מאנריפא והאבירים,

נודע בכלל זה תוכן הדבר לאשת הקיסר, וכדויות לבכה פונה לשובתן של ישראל לא נתנה את שני אלה, ישמעאל בן פאבי וחלקית, לשוב לארץ יהודה. ודברי יאזעפוס ברורים כי לא עשתה זה לשם עונש כי אם לערובה על להבא.

והיינו לערובה בעד אנריפא וכל חבריהם כי לא יעשו עם בני ישראל רעה. אבל אנריפא היה נשען באהבת נערא עמו אשר גודלו יהד, ואשר עשה עמו כל טוב עד כי גם בשנה הראשונה בישבו לכסא רומא הנדיל ממשלת אנריפא על ידי ערים וכפרים הרבה (אלטש"י 4, 8, XX) הסמוכים לארץ ממשלתו.

כי על כן לא לבד כי לא שת לבו לכל זאת, כי אם שהוא ואביריו עשו עתה את הצעד האחרון אשר היה אפשר להם לעשות.

כי בראותם אשר שלומי אמוני ישראל וסנהדרין ישראל בראשם החלו לשום עצות איך להתיצב נגדם ביד חזקה,

שבו לדרכי הצדוקים מהימים הראשונים בימי אלכסנדר ינאי ושמעון בן שטח, ויעשו להם מועצה גדולה (סנהדרין) מתוכם,

למען אשר יבואו הם לפני ההמון לא בתור אבירים הרודים בחזקה, כי אם בתור מנהיגי העם אשר אין אחר מעשיהם כלום.

ולחדש את המועצה החדשה הזאת ולקיימה בתור מועצה המנהגת, נאספו לאסיפה לחדש דבר בעבודת המקדש נגד דת ודין.

והן דברי יאזעפוס אשר בשנותו רק הסגנון כדרכו הטובה יאמר באלטטי XX, 9, 6 דהיינו כבר בימי פלארוס וסמוך לפני המלחמה לאמר:

בתוך כך באו אל אנריפא מהלויים המשוררים ויבקשו ממנו כי יאסוף את המועצה הגדולה וכי יתנו להם הרשות ללבוש את בגדי הכבוד ככל אשר ישאו הכהנים,

כי יהיה זה לו לכבוד גדול כי עשה חדשה גדולה כזאת, ובקשתם נתמלאה ואנריפא בהסכמת המועצה הגדולה מלא רצונם כי

ילבשו בגדי כהפצם, ולחלק אחד מהלויים אשר היתה עבודתם יותר פחותה (השוערים) הרשה להם להיות משוררים, אבל מפני כי היה זה נגד חוקי היהודים

לא היה אפשר כי המעשים האלה לא יקבלו את העונש הראוי.

והנה אף שבדברי יאזעפוס באו הדברים סתם, לא יוכל להיות ספק כי המועצה הגדולה הזאת להרים יד נגד התורה היתה מהאבירים הצדוקים חבר

הכהנים הגדולים ואנפיהם, אשר כבר עשה זה חנן בן חנן על פי הסכמת אנריפא אחרי מות הנציב פעסטוס לפני בוא אלבינוס כמו שהוא באלטטי שם XX, 9, 1

אשר מפורש שם שהיו מועצה מהצדוקים. וכל העם עמדו כנגד זה, ופעלו על ידי אלבינוס להוריד את חנן בן חנן ממשרת כהן גדול.

והדבר מבואר שבכל זה לא בשלו המועצה הזאת ותשאר לכלות עינים ולמדיבת נפש, ואותה אסף עתה אנריפא לשנות דת ודין ולהשביע עליה חותם של הנהגה כללית, חותם של המועצה היותר גבוהה.

והנה באה ונהיתה גם סנהדרין, מאלה חבר הכהנים הגדולים הצדוקים, אשר רובם גם לקרוא בכתבי הקדש לא ידעו, חבר בוגדים בעמם, אשר יאמר להם. אוי

לי מאנרופן, אוי לי מלחישתן, אוי לי מקולמסם, חבר אנשים אשר כל אחד אסף סביבו מהנה מאנשים פוחזים זולת לבני אדם, למען לבוז בו ולחלק שלל, חבר אנשים אשר יאמר להם. לא נמצא עוצר בעם אשר ייסרם למשפט על כן

התרחבה והתפשטה על ידם גזל משפט באופן מבחיל מאד.

ומיראתם את בית המשפט היתה עצת חנן בן חנן כי יהיו הם עצמם לבית המשפט ויבחרו סנהדרין מתוכם לדון בדיניהם על פי דרכי חושך וצלמות.

והנה הניע הדבר עד לקצה האחרון אשר אין ללכת משם והלאה, ועל כן החליטו טובי העם להשתדל לנער אותם מעליהם, גם ביד חזקה.

אז הרימו הם קולם בכח לפני הנציב בקיסריו, לפני ההגמון בסוריא, וגם לפני הקיסר עצמו כי בני ישראל יכינו עצמם למרידה כללית נגד הרומיים.

פרק ד.

ואך על פי כל הדברים האלה נוכל להבין את הדבר הנפלא אשר נראה ברנע היותר אחרונה לפני המלחמה, כי נתהפכו לנו שם כל הדברים. השר הרומי אשר נשלח מההנמון בסוריא לירושלים לחקור ולדרוש אם יש שם התקוממות ומרידה נגד הרומיים, אחרי החקירה והדרישה הגדולה יאסוף את כל העם ויודה להם ישיש ואמונתם נגד הרומיים. ואגריפא יענה בקול ברנע והוא עצמה וידבר רתת עם בני ישראל מורדים ברומיים אתם.

וגם אחר זה כאשר כל העם גם הם יקראו בקול גדול כי לא יעלה על דעתם להשוב מחשבת מרד ברומיים, הנה גם לעומתם יצעק אנריפא מורדים אתם ונגד הרומיים הנכם מתקוממים. ובמלחמת היהודים II, 16, 2 אחרי אשר לפני זה יספ' יאזעפוס מכל השמות הנוראות אשר עשה הנציב פלארוס בירושלים, וכי למען הצדיק נפשו כתב לקעסטיוס הנמון סוריא כי היהודים עומדים הכן למרוד בהרומיים, וכי קעסטיוס שלח את פקידו נעאפאליטאנוס לירושלים לראות אם יש שם שמץ דבר מזה יאמר שם יאזעפוס:

כאשר עבר נעאפאליטאנוס את כל הוצות העיר, ואחרי אשר גם ראה זמצא דברים מוכיחים וראיות ברורות כי כל הפץ בני ישראל בשלום עם ממשלת רומא, הלך לחצר בית המקדש ויאסוף שם את כל העם וישב אותם ויודה להם בעבור רוחם הנאמן עם הרומיים וכי וישב אל קעסטיוס. אחרי אשר נסע נעאפאליטאנוס פנו היהודים (לאמר ראשי העם) אל אנריפא ואל הכהנים הגדולים בבקשתם לתת להם לשלוח מלאכים לרומא אל הקיסר לברר לפניו את כל מעשי פלארוס ולבקש משפט ויהיו דבריהם כי אם לא יעשו כן אז אין לך דבר שיוכל למחות עליהם קו של השר ממרידה יותר מזה, שהרי על כל ההרג והאבדן אשר עשה פלארוס בירושלים החשו ולא הקדיבו משפטם לפני הקיסר וכי גם אם לא יציעו דבריהם לפני הקיסר ואם לא יבררו לפניו דבר כל המעשים ההם, בצדק יאמר הקיסר (על פי דברי פלארוס) כי הם אשמים בכל זה, ויראו לדעת כי אם לא יושלחו מלאכים לא יהיה אפשר כי ישאר העם במנוחה (נגד אנריפא והכהנים הגדולים). אבל אנריפא ראה והרגיש כי אם יתן להם את שאלתם להציע לפני הקיסר משפטם נגד פלארוס יביא שנאה לעצמו (מפלארוס), ואחרי אשר גם מצד השני לא ראה טובה לעצמו מהתקוממות היהודים אסף את העם אל השוק הקשור על ידי נשר עם המקדש, ולפני היכל החשמונאים דבר אל העם וכי:

ואחרי אשר ישים שם יאזעפוס בפי אנריפא דרוש גדול וארוך מאד מכל כח רומא הגדול וכי כל הנוגע בהם לא ינקה, בא שם מיד אחרי הדרוש הזה (שם 5):

כל העם קראו בקול גדול כי לא ירצו להתקומם נגד הרומיים וכל דבריהם הנם רק נגד פלאהרוס נושם.

המלחמה בכלל, ומירושלים ליבנה בפרט

ח

אבל אנריפא על פי דרכו ענה להם על זה! כי לפי מעשיהם הרי הנם בהתקוממות נגד הקיסר, כי לא שלמו עוד בשלמות את כל המס ולא שבו עוד לבנות את האולמים אשר הרסו זה עתה להגן על עצמם מפני פלארוס, או מהרו כל העם לקומם הריסות האולמים, וימהרו לאסוף גם את החסר עוד לתשלום המס ויביאו את הכל.

או אמר(ה) להם אנריפא כי עליהם לשוב ולקבל גם את פלארוס לנציב (ולבלי הביא משפטם נגדו). כשמוע העם דבריו אלה שלחו אליו להגיד לו כי יעזוב מיד את העיר ואחדים גם זרקו עליו אבנים.

וכל הדברים האלה אשר הם היו כבר ברנע היותר אחרונה לפני המלחמה הם לבדם יש בהם די לדעת ולהכין את כל הדברים כמו שהם, ובכל אשר ישתדל יאועפוס אחר זה בימי המלחמה לתאר הדברים באופן אחר ולבלבל את הקוראים לא יוכל למחוק את כל הדברים האלה אשר היו אז מפורסמים לכל עד כי הוכרח לכותבם ומידו המה לנו (ז).

והחכם גרעץ בחיג עמוד 454 אשר ישים כל השתדלותו להצדיק את אנריפא והאכירים עד כי גם ירשיע את ישראל על פיהם, יאמר שם:

בראש כל מפלגת השלום עמד המלך אנריפא וקרוביו ההורדסים קאסטבאר שאול ואנטיפס ונכבדי משפחות הכהנים הגדולים וכו'. מפלגת השלום עמלה בכל כחה מצד אחד להשקיט המית העם, ומצד השני להראות לפני קעסאיוס, הגמון סוריא, את אשמת פלארוס (!) וכו'. קעסאיוס שלח את נעאפאליטאנוס תחתיו ראשי מפלגת המרד כבר הביאו את המרד למרחוק עד כי פסקו לשלם להרומיים את המסים וכו'. בדרכו ממצרים פגע אנריפא את נעאפאליטאנוס ויבואו שניהם יחד לירושלים. מראה שלות השקט אשר הטעה את הפקיד הרומי לחשוב כי שלום בירושלים נראה להמלך כי לא יעמוד הדבר כן ועל כן אסף את העם למען הודיעם ולברר להם את הסכנה. דברי אנריפא וכו'.

והנה לא היה די לפני גרעץ לאמר כי הפקיד הרומי אשר אך לזה שולח ואך לזה, בא לירושלים לבדוק ולחקור אם אין שם צל של התקוממות לא ראה ולא ידע,

כי אם שגם בא ויבדה חדשה מלכו כי כבר היו אז ראשי מנהלי המרד, וכי הראשים האלה כבר הביאו את המרד למדרגה נבונה כל כך עד כי בני ישראל כבר יצאו נגד הרומיים ביד רמה, ולא רצו לשלם להם עוד את המסים הקבועים, אשר זה היה מעשה גדולה ומרידה בפומבי.

הערה (ז) כל דברי יאועפוס בדבר המלחמה הנם כאלו אנריפא והאכירים ידברו עשנו, כי כל ימי המלחמה היתה בריתו אתם, וכל מה שעשה היה רק לטובתם.

ובספרו Vita LXV יביא יאועפוס עדותו של אנריפא על דבריו, ותהיה על זה. ובכך הקדם יבואר לנו בדברים היותר ברורים כי סקולס לא נשלח יאועפוס מהעם לארץ הגליל, כי אם שעל ידי ערסה ומרסה בא לשם על ידי מפלגת אנריפא להגות את הגליליים ולהיות לעזר לאנריפא. וכל פרטי דברי יאועפוס מלפני ימי המלחמה ותוך ימי המלחמה יבוארו על אנגם שם על פי מקומות יבוח מדברי יאועפוס עצמן אשר בכל דרכם של בראים שבה שם לשום על פניו מסה, ומקומות רבות אשר אף ששנה שם הסגנון לא היה יכול לשנות פני הדברים, ומקומות רבות אשר מלטה קולטסו בהכרח מפני שהיו את הדברים ידועים ומפורסמים לכל.

ורק בהשתוממות אפשר לראות עד כמה לא שמעו החוקרים האלה את אשר ידברו.

כי אם כן הדבר כדברי נרעין, אשר מותר המס לא ניתן עוד להרומיים לא מפני שלא הי' לזה יום קבוע ולא מפני שגם בכל העתים לא הקפידו הרומיים ולא שמו לב ליום קבוע וזמן מסוים — כי אם שלא ניתן מפני שבני ישראל החליטו שלא לתת, ורק על פי ראשי המרד היה הדבר כלשונו של נרעין:

ראשי מפלגת המרד כבר הביאו את המרד למרחוק עד כי פסקו לשלם להרומיים את המסים,

אם כן איך לא ידע מזה קעסטיוס הגמון סוריא ולאזיה צורך שלח את נעאפאליטאנוס לראות אם לא נמצא שם איזה הפין ונטיה להתקוממות, וחרי כבר מרדו בני ישראל בפומבי ולא ירצו לשלם המסים לממשלת רומי, ומה לו עוד יותר?

ואם כבר הניעו ימי השילום ובני ישראל לא שלמו רק מפני שמרדו בממשלת רומא ויבטלו המסים, הלא ידעו זה הרומיים בבני ישראל עצמם,

והנה נשלח נעאפאליטאנוס, וגם בא לירושלים, ובכל זה תחת להוכיח את בני ישראל על פניהם על הרימם יד בממשלת רומא, ועל פי דברי ראשי המורדים לא ישלמו המס, הנה תחת זה יאסוף את כל העם ויורה להם על יושר לבבם ואמונתם לממשלת רומא.

ודברים פשוטים. בולטים כאלה לא הי' נרעין יכול להבין ויבוא ויבדה דברי תהו כי מנעאפאליטאנוס נעלמו המורדים וראשי המורדים ומעשי המורדים, ואנריפא הוא ידע את כל זה.

אבל הלא הדברים מפורשים שלא ידע אנריפא דבר מהמרידה יותר מאתנו. וכאשר הרימו העם קולם בכה נגד אנריפא לאמר, כי לא ירצו להתקומם נגד הרומיים, אז לא ידע גם אנריפא מה להשיבם כי אם זאת, כי עדיין לא שלמו מותר המסים, ולא שבו עוד לבנות האולמים אשר הרסו ביום הרג רב של פלארוס להנצל מרכבו ופרשיו.

ושני הדברים הלא היו ידועים לכל וגם השר הרומי נעאפאליטאנוס ראה את האולמים ההרוסים וידע את דבר המסים בהכרח.

והחוקרים האלה הורגלו כל כך בנבוכי דברים עד כי לא ראה נרעין כי דברי יאזעפוס מפורשים שם II, 17, 1 כי לא לבד לפני בוא נעאפאליטאנוס כי אם שגם אחרי הלכו וגם אחרי אשר גורש אנריפא, לא עלה על דעת בני ישראל לבטל את המסים ולהרים יד נגד הרומיים, ויאזעפוס יאמר שם:

ואז שלחו לאנריפא כי יעזוב את ירושלים ואחדים גם העירו לזרוק עליו אבנים ואז ראה אנריפא וכו' וישלח את הממונים עם נכבדי היהודים (נכבדי אנריפא) לקיסרין אל פלארוס למען יבחר מהם את גובי המסים בארץ והוא שב לארצו וכו'.

כי כן הדבר כי לא היה אז כל מרידה וכל הדברים הלכו דרכם בכל הנוגע להרומיים באין מחסור דבר.

המלחמה בכלל, ומירושלים ליבנה בפרט

ט

ואך בטעות חשב נרעין כי נעאפאליטאנוס ראה את ירושלים בעינים עצומות ולא ראה את דברי יאזעפוס המפורשים אשר יאמר עליו:

ואחרי אשר גם ראה נעאפאליטאנוס ומצא דברים מוכיחים וראיות ברורות כי כל חפץ בני ישראל בשלום עם ממשלת רומא, הלך לחצר בית המקדש (מקום האולמים ההרוסים) ויאסוף שם את כל העם וישבה אותם ויודה להם על רוחם הנאמן עם הרומיים.
וכל הדברים ברורים והולכים ומבררים לנו הדבר כמו שהוא, כי לא היה אז אצל בני ישראל כל מחשבת מרד נגד הרומיים, ולא היו אז עוד לא ראשי המורדים ולא מורדים כל עיקר.

ורק אנריפא וכל האבירים הרודים על ידו בראותם כי ראשי העם וכל העם כלו החלו להשתדל למצוא הדרך לצאת מתחת עול סבלם אשר כשלו תחתיו ולהשיב הסדרים בארץ אשר נהרסו לנמרי ותמלא הארץ חמס ושוד וכל חוקי משפט נתבטלו, הרימו קול זוועות בירושלים, ויגידו אל הרומיים ויגרו גם את הנציב כי בהרומיים הם מורדים.

ויאזעפוס עצמו, איזה שורות לפני זה אשר יספר ממה שנשלח נעאפאליטאנוס לירושלים יאמר שם II, 16, 1:

פלארוס בחר לו עתה דרך חדשה איך להביא מלחמה ויכתוב מכתב אל קעסטיוס אשר בו יאשים בשקר את היהודים כי ירצו למרוד בהרומיים וכו', וכאשר התישב קעסטיוס עם שרי החיל מה לעשות, יעצו אחדים וכו', אבל הוא עצמו מצא לטוב לשלוח את אחד מאוהביו להקיר ולדרוש על כל מעמד הדברים שם ולדעת גם את הרוח השורר בזה אצל היהודים ולהודיע דברים ברורים שיש לסמוך עליהם, והדבר הזה מסר לאחד הטריבונען שלו נעאפאליטאנוס.

ומבואר כי יאזעפוס עצמו בהלכו לתומו יאמר גם הוא על הרגע ההוא כי אך בשקר הוציאו אז דבתם רעה (פלארוס ואנריפא) עליהם לאמר כי השבו מחשבת מרד בהרומיים.

והנה בא נעאפאליטאנוס, וחוא שלוח קשה מראש הממשלה שם מהנמון סוריא לגלות כל צפון בישראל, ואחרי ההקירה והדרישה ואחרי דברים מוכיחים וראיות ברורות נודע לו כי שלמים הם בני ישראל עם הרומיים עד כי גם יאסוף את כל העם ויודה להם על יושר דרכם עם ממשלת רומא.

וגם אנריפא בכל הפצו הטוב לבדות עליהם שקר אין לו מה לאמר כי אם הדברים הנלווים וידועים את אשר ראה וידע גם השור הרומי. והאם יכול להיות לנו דברים יותר ברורים ומעשים יותר פתוחים, כי לא היו אז כל צל של מרידה ורק הנציב ואנריפא והכהנים הנדולים האבירים הם יחד השתדלו להוציא דבתם רעה בפני הרומיים לטובתם ולהנאתם, למען יכריעו הרומיים את כל העם תחתם.

ורק מנבבי דברים בדברי הימים היו יכולים לטעות אחרי סגנון דברי יאזעפוס אשר כתב לטובתו וטובת אוהביו מבלי לראות הדברים הברורים אשר נמצאו בתוך דברי יאזעפוס עצמו והמון מעשים אשר באו שם המבררים את הכל.

פרק ה.

ולא הרגישו כל העוסקים בזה על עוד ענין שלם אשר בא בדבריו יאזעפוס, אשר יורה לנו גם הוא כי אנריפא והכהנים הגדולים האבירים דרשו רק טובתם והנאתם עם הנציב פלארוס ראש כל צוררו היהודים, מבלי לתת לב לאסון העם.

וישוב ויורה לנו כי לא עלה או על לב העם כל דבר מרד נגד הרומיים. והדבר הזה כבר היה ברנע היותר אחרונה דחינו כבר אחרי אשר יצא נעאפאליטאנוס מירושלים.

כבר הובאו לנו הדברים אשר באו בדבריו יאזעפוס (מלחמת היהודים II, 16, 3) בספרו דבר העם לאמר:

אחרי אשר נסע נעאפאליטאנוס פני היהודים אל אנריפא ואל הכהנים הגדולים בבקשתם לתת להם לשלוח מלאכים אל הקיסר לברר לפניו את כל מעשי פלארוס בירושלים ולבקש משפטם, ויהיו דבריהם כי אם לא יעשו כן אז אין לך דבר אשר יוכל להביא עליהם השד של מרידה יותר מזה, שהרי על כל ההרג והאכזרן והמהפכה בירושלים החשו ולא הציעו דבריהם ומשפטם לפני הקיסר, וגם כי אם לא יבררו הם לפני הקיסר מי החל ראשונה לאחזו בחרב יכול לטעות ולחשוב כי הם התחילו בזה, ויראו לדעת כי לא ישארו במנוחה (נגד אנריפא והכהנים הגדולים) אם לא יושלחו המלאכים. אבל אנריפא ראה והבין כי אם ירשה להם להציע משפטם לפני הקיסר נגד פלארוס יביא שנאה על עצמו (מפלארוס).

ושני הדברים אשר נראה בזה יראו לנו את כל מעמד הדברים כמו שהם. מצד אחד נראה דבר העם בהתחננם על נפשם לתת להם ללכת לרומא למען הסיר מהם כל השד של מרידה אצל הקיסר, ומצד השני דבר אנריפא והאבירים הכהנים הגדולים אשר לא יתנום לעשות כן רק מפני טובת עצמם. והדברים האלה יכו בתמוהן להביט על ענות העם וצרת נפשם מפני נונשיו מבפנים, היודים בו כפרך ולוקחים את נפשם.

הן דברי העם כלו היו האמת לאמתו עד כי גם אנריפא והאבירים לא היו להם מה להשיב על זה, וגם יאזעפוס סתרם ומנינם עזבוהו החבולות ערמתו ולא מצא מה להניד נגד זה, ויהיו כל דבריו רק זאת:

כי אנריפא והאבירים לא יכלו להסכים לזה מפני כי לא רצו להפרי בידתם עם פלארוס.

והיינו עם פלארוס צורר היהודים אשר אך זה עתה השתער על ירושלים ויהרונ לאלפים אנשים נשים וטף ושללם לבו.

הדברים האלה הנם נוקבים ויורדים עד התחום.

העם מפרפר בין החיים והמות, הנציב לבקשת היונים (יבואר במקומו) קם עליו להומו ולאבדו ומבלי כל דבר עשה הרג נורא בירושלים ומודיע עוד עליהם לפני הנמון סוריא ואל הקיסר כי הנם מארדים בממשלת רומא, והכל יודעים ומכנים כי סוף סוף יאמנו דבריו אצל הקיסר אם לא ישלחו שלוחים לרומא להביא משפטם עליו.

המלחמה בכלל, ומירושלים לובנה בפרט

ואנריפא וחבר האבירים, למען לא יופר בריתם עם צורר היהודים הזה, יעמידו את כל הלאום בסכנה גלויה ולא יתנו להם לעשות כן. והנפי לעני מעונ, אשר קראו לנבוכי דבריהם דברי הימים, נתנו עוד את אנריפא והאבירים להתמונים אוהבי השלום הדואנים לטובת עם ושלומו, וכי כל העם לא ידעו ארחות הבל ויעשו מעשיהם כפראי מדבר. וכמה יעידו לנו הדברים האלה כי העם כלו מתנודי אנריפא האבירים והכהנים הגדולים, לא עלה על דעתם או כל מחשבת מרד בהרומיים והיו כל מעשיהם בחשבון ודעת, שהיו דבריהם לפנינו כי עמדו והתקננו לפני האבירים האלה לשלוח מלאכים אל הקיסר לברר לפנינו כי הם אינם אשמים בכל המעשים אשר עשה פלארוס מירושלים, והיו כל דבריהם למען אשר לא יחשוד אותם הקיסר במחשבת מרד כדברי פלארוס.

והם בקשו רשיון מאנריפא לפי שלקחת רשיון מהנציב לא וכלו הפעם שהיו כל הדבר הזה נגד הנציב. ואולי גם ידעו כי אם לא יהיה זה מפורש על ידו רשיון אנריפא והכהנים הגדולים, הלא יאמרו הם לפלארוס אוהבם וגם כיומא שהיו זה נגד הפנים ודעתם, ואצל קיסר הולל כנערא היו זה די להתהפך לרועץ ולהביא רעה וסכנה תחת טובה.

ועינם החודרת ראתה את הדבר כמו שהוא, כי באמת התגדו לזה אנריפא ואביריו פן יבולע מזה לפלארוס.

ובכל אשר העם כלו וראשו העידו מאנריפא כי אם יתנגד לזה לא ישארו עוד במנוחה נהגו, נראה גם בזה את קר יוחם ויושר דרך הנהגתם. כי גם כאשר הוסיף אנריפא עוד התל בעם לאמר להם כי לא לבד שלא ישלחו מלאכים אל הקיסר לברר לפנינו את צדקתם כי אם שנים ישובו לחסות בצל העריץ הזה ולחוק את ידיו עד כי יאמין הקיסר כי אשמתם בראשם וכל מעשי פלארוס צדק ומישרים (ח). לא עשו בכל זה דבר לאנריפא כי אם רק זאת כי ישלחו אליו להגיד לו לעזוב את העייה.

פרק ו.

אם יאזעפוס יליט פניו באדרתו ומסור, לנו את כל הדבר בשפה רפה כאלו היה כל דבר נירוש אנריפא מירושלים דבר אויזה מקרה פריטי ויאמר (II, 17, 1):

אבל כאשר נכה אנריפא לאמר להעם כי ישיבו לקבל לנציב את פלארוס מרה נפש הנאספים עליו וידברו נגד המלך וישלחו אליו להגיד כי יעזוב את

הערה (ח) אך צחק מסאב לב הוא לראת דברי אנריפא להם כי יחכו בצל פלארוס עד אשר ישלח הקיסר נציב אחר. אבל אך ישלח הקיסר נציב אחר בסעה שהגהו הרוב סדק פלארוס בכל דרכיו, שהיו לשלוח מלאכים אל הקיסר להציק לפניו פריה המעשים לא יתן להם אנריפא לעשות כן, אף כי ידע עד כמה צדקו דבריהם.

המלחמה בכלל, ומירושלים ליבנה בפרט

העיר ואחדים מהמתקוממים גם נועזו להשליך עליו אבנים, אז ראה אנריפא כי בעד חפץ ההתקוממות אי אפשר לעצור עוד וכו' וישב מלא כעס וחמה על זלוזל כבודו וילך וישב אל ארצו.

הנה בכל היותנו החוקים מימי קדומים ההם נדע ונבין כי בהכרח היה זה דבר כל העם עם זקניו וראשיו, ודבר כללי גדול מאד.

הן גם אם אלף פעמים יקרא יאזעפוס גם עוד לפני זה. מתקוממים ומתקוממים ידענו כולנו כי לא היה אז עוד כל התקוממות ולא דבר מזה ככל אשר כבר נתבאר.

ולעומת זה בעוד אשר אצל העם לא נתחדש דבר, ידענו את כחם הגדול של כל האבירים אשר נתנו אז התייתם בארץ החיים, וכל אחד מהם היה לו מחנה כבדה של ריקים ופוחזים אשר על ידם משלו כולם ממשלה בלתי מוגבלת על כל העם, וירדו אותם בפרך ושימום הדום לרגלם.

ופתאום נראה כי אנריפא ראשם אשר כבר התיישב בירושלים וממנה פריו נמצא, מוכרח לעזוב את כל טוב הארץ ואת כל שבט מושלים אשר לקח לו, וללכת לארצו.

האם יכול להיות ספק כי היה זה דבר כל העם זקניו וראשיו פה אחד עד כי נבהלו הפעם מפניהם גם האבירים האלה ויהיו מוכרחים להיות נרתעים לאחוריהם.

ולבקש תשועת הרומיים בטענה כי היהודים עומדים מוכנים למרידה, כאשר ישו עד עתה לא יכלו הפעם, שהרי אך זה עתה יצא נעאפאליטאנוס מירושלים ויביא דברו לפני הנמון סוריא והמועצה הגדולה שם כי אין בירושלים אף צל של מרידה.

כי על כן נבהלו נחפזו עתה גם האבירים כולם גם אנריפא עצמו, מפני נערת כל העם וראשיו, אשר הראו להם כי הפצם לעמוד כאיש אחד על נפשם, ואנריפא הוכרח לעזוב את ירושלים וכל ארץ יהודה.

והנה יכלו עתה בני ישראל לחשוב מחשבות אך לרפא את הריסות הארץ ואיך לחזק עמדתם לבלי ישונו אנריפא וההורדסים עם האבירים הצדוקים לדכאם תחת רגליהם;

אבל אך עברה הרגע הראשונה והנה מצאו ההורדסים והאבירים מקום לשום עליהם עלילות ברשע למען ישונו בכה הרומיים להביא את כל הארץ תחת ידם.

וכאשר אך מצאו מקום להעלילה הזאת מהרו וישלחו אל הרומיים בפומבי לאמר. מרדו בך יהודאי! ולבקש כי ישלחו הרומיים את הילם להומם ולאבדם.

והדבר הזה אשר ירעיש כל לב ויכה בתמחון את כל איש, כי הנקראים בשם יהודים יוציאו דבתם רעה עליהם בפומבי בפני הרומיים פטיש כל הארץ לאמר כי מרדו בהם וכו' יבקשו כי ישלחו את הילם להומם ולאבדם, הדבר הזה לא היה יכול יאזעפוס להעלים, והנם לפנינו, רק ישתדל לכתוב את העלילה לשם האמת, אף כי לא הצליח בדרכו והדבר יוצא גם מדבריו גם מקבלת כל העם בנמו כי היה זה רק עלילת שוא.

המלחמה בכלל, ומירושלים ליבנה בפרט

יא

ואהרי נירוש אנריפא מירושלים יפסיק יאזעפוס במעשה השודדים במאסאדא, אשר גם אם יהי זה אמת, גם דבר לא היה להעם בזה, וכבר קרה כזאת והרומיים יסרו למשפט רק את השודדים ההם.

ואחר זה יספר את העלילה מדבר הקרבנות. והנה כבר הבין את הקוראים לדבריו הנוראים ויאמר ב.מלחמת היהודים II, 17, 4:

וכאשר הרנישו הגדולים כי ההתקוממות (נגד אנריפא) היא כבר למעלה מראשם ובדאנם כי הרומיים יקצפו לכל לראש עליהם, על כן ראו להסיר זה מהם וישלחו שלוחים אל פלארוס אל פלארוס ואל אנריפא, בראש השלוחים אל פלארוס עמד שמעון בן הנון ובראש השלוחים אל אנריפא עמדו קרוביו גדולי אנשי השם כשאל אנטיפס וקאסטיבאר ויהי דבר השלוחים לבקש את פלארוס ואת אנריפא ללכת בראש חילם נגד ירושלים ולהשקיט שם ההתקוממות טרם יאחרו המועדי. פלארוס לא ענה להשלוחים דבר, אבל אנריפא ראה היטב כי ההתקוממות לא תביא גם לו כל טובה כי על כן שלח מטראכאניען ובאטאנעא שלשת אלפים רוכבים תחת פקודת דרוס (איש נכרי יוני) ותחתיו פהיליף בן יאקים, ועל ידי זה שב רוחם של הגדולים (ההורדסים) והכהנים הגדולים ואוהבי השלום, ויביאו תחת ידם את העיר העליונה, והעיר התחתונה וכל סביב המקדש נמצא בידי הצד שכנגדם, ומאו החל שם מהלומות וזריקת אבנים וגם קשת וחצים וכו'. עמל חיל אנריפא היה להביא את המקדש תחת ידם וכו', שבעה ימים רצופים ארכה המלחמה וטהרו מחלי דם נהרו משני הצדדים אבל שני הצדדים נשארו במקומם.

והנה באו והביאו המלחמה בשערי ירושלים לא הרומיים אשר דבר לא היה להם נגד העם, כי אם מפלגת אנריפא המפלגה, אשר לבושת בני ישראל והרפתם קראו להם כותבי דברי הימים. המתונים דורשי טובת העם אוהבי השלום.

ויקראו מלחמה בשעה אשר שררה שלות השקט בירושלים וגם חיל הרומיים המעטים אשר עמדו בירושלים לא ננעה בהם יד איש לרעה ולא נפל משערת ראשם ארצה.

ואם כי יאזעפוס למען כסות קלונם יאמר כי ההורדסים והאבירים עשו כן מפני כי יראו אשר הרומיים יקצפו עליהם, אין זה כי אם דברים לכלבל בהם את הקוראים.

כי הרומיים ידעו היטב מכל הנעשה בירושלים אשר כל הדברים שם היו פתוחים וידועים.

וגם כי אחרי אשר עזב פלארוס את ירושלים הגיה שם קאהארטע מחיל רומא אשר היה מקומם סמוך להמקדש, והם ושריהם ראו וידעו מכל הנעשה שם. וגם מבלי אשר שלחו שלוחיהם ידעו הרומיים ושריהם כי כל משפחת הורדס הגם רימלינגע (Römlinge) הרבה יותר מאשר הם יהודים,

ומי כהרומיים ידעו זה כי כל הרימלינגע האלה אך על ידי הרומיים שמן חלקם, ואך מפיחם הם היים ואך בכף הרומיים יכלו עד היום לנסות ידם על העם ולבלעם היים.

ומי היה יכול לחשוד אותם כי שתו ידם עם העם נגד הרומים, אשר רק באזרח יראו אור?
וגם אם נרצה להסכים לכל דברי יאועפוס, אבל מי בקש זאת מידם לבקש כי ישלח פלארוס חילו לירושלים, והלא היו די להם להודיע את הדבר לבד?

והנה באו אנשים אשר קראו עצמם בשם יהודים והם שלחו אל פלארוס צורר היהודים ובקשו לבוא בראש חילו לירושלים בשעה אשר שררה שם שלות השקט!

לפלארוס, אשר אך זה עתה עזב את ירושלים אחרי אשר הפכה לתהו ובהו ויהרגו שם לאלפים אנשים נשים וטף ויתן לחילו לעשות עם ירושלים כעיר מבוקעת לשלול שלל העיר וגם לאנס הנשים (ט) ולהרוס את הבתים. וכל זה עשה פלארוס גם מבלי כל סבה ובלי כל טענה, עד כי היה מוכרח להצטרף על זה, והיהודים היו מוכנים להביא על זה משפטם לפני הקיסר, בידעם כי גם משם משפטם אור יצא.

ומה היו יכולים להיות מעשי פלארוס עתה כאשר יושבי ירושלים עצמם, אנשים אשר יכנו עצמם בשם יהודים ואשר יאועפוס גם הוא יקרא להם גדולי אנשי השם, הם יקראו לו לבוא לירושלים בראש חילו כי מרדו בך יהודאי ויתקוממו נגד הקיסר!?

הלא בצדק ובמשפט היה יכול פלארוס לבלי להשאיר אבן על אבן בירושלים ולהחריב כבר את המקדש בשעה ההיא, ואין אומר השב. ובפרט כאשר באמת הלא שררה שלות השקט בירושלים והיהודים לא היו עוד מוכנים למלחמה כל עיקר, ככל אשר היה הדבר בבואו לפני זה מעצמו אשר הפך בלהות על ירושלים.

להצלת יושבי ירושלים ברנע ההיא, לא שמע פלארוס לדברי האבירים ולא שם להם לב.

אבל הם לא הסתפקו בזה לבד וישלחו גם אל אנריפא כי ישלח חילו להלחם בירושלים, אשר זה הלא בודאי היו לשם מלחמה, ולא למען הסר מהם חשד הרומים.

ואמנם כי גם כל הטענה מקרבן הקיסר היו רק דבה רעה ועלילת שוא, והדבר יוצא כן גם מתוך דברי יאועפוס וגם מתוך דברי הגמ' התוספתא והמדרש.

פרק ז.

דברי יאועפוס מזה במלחמת היהודים II, 17, 2 הם:

בעת ההיא היה הדבר כי אלעזר בן הנניה, אשר היה משומרי המקדש, הציע הפצו לפני כהני המשמר לבלי קחת נדבות עוד או קרבנות מבני הנגב.

הערה (ט) עד כמה התקן לחילו ולעשות כל הפעם בירושלים נכלל לדעת מיה כי הנשים היו להם אחריהם כל דין שבועות, היו רדום להן ערות.

הן דברי המסנה בתשובות, הן כיו (פנים מימי), אמר ה' זכירה בן הקצב המעון הזה לא היה יחד מתוך היו משקה שנכנסו עמוס לירושלים רק 'שנאון, אמרו לו אין אדם מקר על היו עצמית ומפני שהכחו המפרטים האמר זה אחד החרבן נהקני בלשון המעון הזה, לא התירונו בזה יחד.

המלחמה בכלל, ומירושלים ליבנה בפרט

יב

וזה היה עיקר התחלת המלחמה נגד הרומיים שהרי נכלל בתוך זה לבלי לקבל קרבנות עבור הרומיים והקיסר. ובדברי ימי ישראל אשר נצברו וגנבנו ולא נחקרו מהרו ויחליטו כי דבר אליעזר וכהני המשמר היו להדיא מרידה בהקיסר, ודבר מעשיהם היו כי הקרבנות אשר ישלח הקיסר דבר יום ביומו להקריב על המזבח דחו ולא רצו לקבל, במרדם עתה בפומבי בהקיסר וממשלת רומא.

וכן יאמר לו בפשיטות הפראפעסאר שירער היא עמוד 602 :

על פי הצעת אלעזר בן הנגיה החליטו לבלי להקריב עוד את קרבן הקיסר אשר הקריבו דבר יום ביומו ולבלי לקבל עוד כל קרבן מנכרים. וכל מעיין יראה שאין זה ענין הדברים, שאם היו הדברים כן או היו יסוד דברי יאזעפוס וכל עיקרם צריכים להיות כי אליעזר הציע לפני כהני המשמר לבטל הקרבת קרבן לחיי הקיסר, אשר אך זה היה דבר מרידה. אבל הנגיה הדבר להיפך, שכל יסוד דברי יאזעפוס וכל עיקרם בראשית דבריו הוא כי הצעת אלעזר בן הנגיה היתה לבלי לקבל מתנות וקרבנות מנכרים. רק שיוסיף על זה מעצמו כי הלא נכלל בזה גם דבר קרבנות הקיסר ועל ידי זה מצאו גם הכהנים הגדולים והנכבדים לדבר עמם לבלי יודחו הקרבנות הרגילים עבור ראשי הרומיים, והם לא שמו לב לזה.

אבל עצם הצעת אלעזר לפני כהני המשמר, כפי שימסור אותה יאזעפוס ראשונה טרם ישום עליה נוספות מדעתו היא רק זאת :

בעת ההיא היו הדבר כי אלעזר וכו' הציע הפצו לפני כהני המשמר לבלי קחת עוד נדבות או קרבנות מבני הנכרי.

וזה כל דברי יאזעפוס בנוגע לדבר ההצעה עצמה.

ולא לבד בראשית דבריו מעצם הצעת אלעזר לא הזכיר שם קרבנות הקיסר רק נדבות וקרבנות מנכרים,

כי אם שנים בסוף כל הדברים אין כל זכר מהקיסר וסוף כל דבריו הם : בשעת האסיפה כאשר המדברים נשאו דבריהם הביאו לשם זקני הכהנים הבקאים במנהגי עבודת המקדש והם ביארו אין אבותיהם קבלו בכל הזמנים קרבנות מנכרים.

זה הוא שם סיום כל דבריו מהדבר הקרבנות ואין זכר בזה מדבר קרבנות הקיסר.

וגם בכל אריכות דבריו לפני זה אף שהזכיר גם דבר הקיסר אבל כל יסוד ועיקר דבריו הם מדבר הנכרים בכלל.

ואמנם כי גם כל עיקר הדבר טעות וכל מה שקשר יחד יאזעפוס על פי דברי האבירים את הצעת אלעזר על דבר קרבנות הנכרים עם הקרבנות אשר הקריבו בני ישראל עבור הקיסר היו רק עלילת שוא.

ולפי דברי יאזעפוס עצמו הנם שני ענינים אשר דבר אין להם יחד.

גדול האך יאמר על ימי התרבן "מסעה שנבנו עכו"ם לירושלים ועד שיצאו" והיו בימי התרבן לא יצאו בלל, כי אם נבנו ונשארו שם ?

אבל הדברים פשוטים שהכונה על המעשים שלפני המלחמה על ידי פלארוס, ויבואר לנו כל זה במסומל בכרך שלפני זה.

המלחמה בכלל, ומירושלים ליבנה בפרט

וגם אם היה כתוב מפורש בתורה לבלי לקבל קרבנות מנכרים היו יכולים להקריב קרבנותיהם לשלום הקיסר, לפי שכל הדבר אם מקבלים קרבנות מנכרים או לא זה הוא רק אם הנכרי הוא לקח קרבנות ממזוני הוא הקדישן והוא הביא אותם להקריבם.

ועל זה הוא שבא במנחות ד' ע"ג: דתניא איש מה ת"ל איש איש לרבות את הנכרים שנוודרין נדרים ונדבות כישראל,

אבל קרבנות הקיסר לא שלח הקיסר קרבנות בכל יום, לא הוא הקדישן ולא הוא מסרם להקרבה, והקיסרים עצמם מאחרי ימי אויגוסטוס גם לא ידעו מזה כלל.

בני ישראל מכסף הצבור לקחום, הקדישום והקריבום בתפלה לשלום המלכות.

והדברים מפורשים כן אצל יאזעפוס עצמו בספרו נגד אפיאן ה"ב סוף 6 אשר יאמר שם:

המחוקק צוה עלינו לבלי לכבד אנשים על ידי פסילים וכו' אבל לא אסר עלינו לתת כבוד לאנשים הראויים לכבוד ועל כן נביא להקיסר ולעם הרומיים אותות כבוד ויקר ונביא בעדם קרבנות מאוצר כל היהודים, ובעוד אשר לא נוכל לעשות כן אפי' עבור בנינו, הננו מביאים זה עבור הקיסר על חשבון הצבור" (י').

וגם בפרי החג נאמר במס' סוכה ד' נ"ה: אמר ר' אלעזר הני שבעים פרים כנגד מי כנגד שבעים אומות, פר יחידי (של שמיני עצרת) למה כנגד אומה יחידה וכו' אמר ר' יוחנן אוי להם לעכו"ם שאבדו ואין יודעים מה שאבדו, בזמן שביט המקדש קיים וכו'.

והנה אמרו כן גם בקרבן צבור נמור קרבן חובה לכל ישראל. ומעין זה היה דבר קרבנות הרשות שהקריבו הצבור וכוונתו בהם להצלחת הרומיים והיי הקיסר.

ובספר השמונאים א' ז' ליג נאמר:
 "אחר הדברים האלה עלה ניקאנאר (שר צבא היוונים) להר ציון ויבואו אליו אהדים מן הכהנים ומזקני העם מהמקדש לברכו בשלום ולהראות לו את קרבן העולה אשר הקריבו עבור המלך, אבל הוא שחק לדבריהם" וכו'.
 וכל הדברים מבארים את עצמן שהיי כל זה קרבנות הצבור אשר הקריבו מעצמם והקיסרים גם לא ידעו מזה וגם הנציבים וההגמונים דבר לא הי' להם בכל זה.

הערה (י) פהילא בספרו Legat. ad Gajum יאמר כי הקיסר הראשון אויגוסטוס צוה להקריב עד עולם על חשבון הקיסר שני כבשים ודור אחד. וכוונתו שהגיה במקדש כך גדול לזה והקיסרים הבאים אחריו גם לא ידעו מזה. והנה גם לפי דבריו עשו כל זה בני ישראל עצמם.

אבל אין כל ספק שצדקו דברי יאזעפוס אשר הי' מבני הכהנים ונולד בירושלים תחילת שם, ופהילא הי' החוק מכל זה ובא איזה פעמים לירושלים בארחה נטה ללון. וכי גם בכלל הי' זה ענינו של יאזעפוס, הנתע בין הרומיים והיהודים, הרבה יותר משהילא.

וכל דברינו במקום הזה רק על דברי יאזעפוס בדבר הקרבנות לירד לסוף דבריו אשר בסבואר הנם לפי דבריו בעצמו עלילת שוא.

המלחמה בכלל, ומירושלים ליבנה בפרט

יג

ובימי הקיסר קאיוס קאליגולא בשעה שרצה להעמיד פסלו בבית המקדש, כאשר השתוחחו כל העם בבקשותיהם לפני הנציב פעטראניוס בא בדברי יאזעפוס (מלחמת היהודים 4, 10, II):

כאשר השקיט פעטראניוס את ההמולה וישאל מהעם האם בדעתם ללחום נגד הקיסר, השיבו היהודים כי בכל יום תמיד יביאו קרבנות שני פעמים ביום לחיי הקיסר ועם הרומיים.

ושני פעמים ביום שבא בדבריהם הדעת מכרעת שכונתם לקרבן התמיד אשר התפללו אז בשלומה של מלכות, דהיינו ערב ובוקר.

ואם גם תהי' הכונה שהקריבו קרבנות מיוחדים לחיי הקיסר והצלחת עם רומא, אבל זה ודאי שהי' זה קרבנותיהם של ישראל, קרבנות הצבור אשר בני ישראל הם קנו אותם מן החולין והם עצמם הקדישום והם עצמם מסרום להקרבה והרומיים גם דבר לא היו להם בזה ולא ידעו עד מה.

ומבואר באין ספק כלל על פי דברי יאזעפוס עצמו ועל פי כל דבריו הוא בנוגע לקרבנות עבור הקיסר, כי גם דבר אין להצעת אלעזר לבלי לקבל קרבנות מעכו"ם עם הקרבנות אשר הקריבו בני ישראל לשלום המלכות.

ואמנם כי עוד יותר מזה, כי לפי דברי יאזעפוס עצמו גם בנוגע לקבלת קרבנות מעכו"ם לא הסכימו לזה לא ראשי הפרושים חכמי התורה ולא זקני כהונה ולא היו זה כי אם החלטת אלעזר עם אנשי המשמר.

והלא קרוב הדבר מאד כי בשבוע הבא, בהתחלף המשמר, היו כל זה בטל מעצמו.

אבל האבירים לא רצו לחכות, ובבקשם רק תואנת להתנולל ולהתנפל מהרו ויחליטו וישלחו אל פלארוס לאמר כי מרדו היהודים בהקיסר ועל כן יבקשו כי יבוא בראש חילו לירושלים להפכה משרשה.

וקרוב מאד כי כל דבר הצעת אלעזר והסכמת כהני המשמר בנוגע לקרבנות מנכרים ודבר עמדם על דעתם זה הוא, לפי שכל משללת ההורדסים עתה על ישראל היתה רק על ידי השיגם הרשיון מהשנתת המקדש והקמת הכהנים הגדולים אשר ירש אנריפא מדודו הורדוס מלך כלקים.

וגם עתה אחרי אשר הוכרח אנריפא לעזוב את ירושלים ידעו בני ישראל כי ההורדסים ואנריפא בראשם לא יתנו וישתדלו בכל כחם אצל הקיסר כי ישובו לכל כבודם הראשון.

כי על כן היתה עצת כהני המשמר להרחיק את כל ההורדסים מהמקדש ועל ידי זה ידעו הרומיים כי לא יוכלו להפקיד אותם עוד על משמרת המקדש. ואחרי אשר הדין הוא שמקבלין נדרים ונדבות גם מנכרים ואי אפשר לעשות את ההורדסים בפני הרומיים גרועים מנכרים,

כי על כן רצו לעשות ביניהם לבלי לקבל קרבנות מנכרים ואז יוכלו לכלול בזה גם את ההורדסים.

והדבר ידוע מכל דברי יאזעפוס במקומות שונים (יבואר במקומו בכרך שלפני זה) כי כל משפחת ההורדסים עמדו בשתי רגליהם מהוץ למחנה ישראל.

ואנריפא השני עצמו גם הוא נתנדל מימי ילדותו כהצר הקיסר קלודיוס 46 ויהי יותר יוני ורומי מיהודי, ואזהבו היותר גדול היה טיבעריוס

אלכסנדר היהודי המומר צורר היהודים אשר עשה להם יעות נוראות (יבואר במקומו) (י"א).

וכל מה שנמצאו עוד אחרים מהם בירושלים היצחק מפני שבאחוזם בקרנות המזבח ודבר המקדש, מצאו מקום לנבד חילים ולהפשיט עור בני ישראל ויתנו חתימתם בארץ החיים להוציא את לשד בני ישראל.

אבל רובם כבר נטמעו לגמרי בין הגוים וגם המעטים הנשארים בין בני ישראל לא היו טובים בהנהגתם מאחיהם (י"ב) וישחיתו בירושלים את כל סביבם. ובכל זה לא הסכימו לזה לא חכמי התורה אשר תקנותיהם היו רק סייג לתורה ומשמרת למשמרתה ולא מטעמים פוליטיים ובפרט כי ראו בזה גם חילול כבוד המקדש, כי ביתי בית חפלה יקרא לכל העמים, וכן גם לא הסכימו לזה זקני כהונה. ובהיות משמר יוצא ומשמר נכנס הי' הדבר מתבטל מעצמו.

ויהי איך שיהי טעם אנשי המשמר לבלי לקבל קרבנות מנכרים, זה ודאי כי גם דבר לא הי' לזה עם הקרבנות לחיי הקיסר ושלום הרומיים אשר הביאו והקריבו בני ישראל עצמם.

והדבר הזה כי רק עלילת שוא עשו מזה האבירים וההורדסים יוצא מפורש גם מדברי הנביא, ובא בגיטין ד' נ"ה:

אקמצא ובר קמצא חריב ירושלים וכו' איכול בהו קורצא בי מלכא, אול אמר ליה לקיסר מרדו בך יהודאי, אמר ליה מי יימר, אמר ליה שדר להו קורבנא חזית אי מקרבין ליה וכו', בהדי דקאתי שרא ביה מומא בניב שפתים וכו' דוכתא דלדידן הוה מומא ולדידהו לאו מומא הוא, סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות, אמר להו ר' זכריה בן אבקולס יאמרו בעלי מומין קרבינן, סבור למיקטליה דלא לידיל ולימא, אמר להו ר' זכריה יאמרו משיל מום בקדשים יהרג, אמר ר' יוחנן ענותנותו של ר' זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והנליתנו מארצנו.

ובמדרש איכה פרשה ד' בא זה בסגנון אחר והעיקר כמו שהוא בנמי' (י"ג) והסגנון גם אינו גונע לנו, עיקר הכל הוא תוכן הדברים שהי' זה רק עלילת שוא.

הערה (ר"א) וידוע כי לענין קרבנות גרע ישראל מומר עדי יותר מנכרי תם בנכרים כל מה שמקבלים הוא רק עלות (עיי' מנחה עייג וברמב"ם פ"ב ממעשה הקרבנות), ואלה בהסתדלותם הגדולה להתקרב דוקא אל המקדש הלא הקריבו הכל.

ורק מתוך זה נוכל להבין כל הויכוח הגדול אשר הי' שם, אף שזה דין פסום. רק שאזעפוס מסר לנו הויכוח על פי דרכו בכל אשר יעשה המיד אשר על הרוב הגה זה לטובו הוא בעצמו ולא הדברים אשר נאמרו בשעת מעשה.

הערה (ר"ב) רק אל המקדש סמרו להתקרב, ובערעניקא אחות אנריפא בכל אשר ענבה על מיטוס ותסתדל גם להנשא לו ותקט המזימתה הרבה גם עם אנריפא אחיה כידוע מסופרי רומי וההכר גם אצל יאזעפוס (אלטטי 7, 8, XX), בכל זה באה אז בימים ההם לבית המקדש להקריב שם לפי דבריה קרבו גזירות כמו שהוא אצל יאזעפוס (מלחמת היהודים II, 15, 1). ואחותה דחילולא עזבה את בעלה ותלך והנשא להנציב הרומי פעליקס כמו שהוא אצל יאזעפוס אלטטי 2, XX, 7.

ומה יפלא אם כהני המשמר רצו לעשות תקנה להנצל מקרבנותיהם ואשר יחד עם זה יתוקן דבר כללי גדול מאד כי יתרחקו מהמקדש ולא יוכלו עוד הרומיים לסכור זה להם, ויבטל כל מקר הערה אשר מצאה אז את בני ישראל.

הערה (ר"ג) במדרש איכה שם נשתכחו הדברים לגמרי כי בא שם: „מה עבד הלך אצל הסלסון (נציב) אמר ליה אילין קרבניא דאת ססלת ליהודאי למקריבניהו אינן אבלין לחון ומקרבין אחרתן בחילופייהו“

המלחמה בכלל, ומירושלים ליבנה בפרט

יד

ובמדרש איכה שם בא בסוף. הלא דבריאחא אמרין בין קמצא ובין בן קמצא הריב מקדשא, אישר מזה מבואר שהיה זה דבר ידוע לכל ושיחתו בפי הבריות ומשל בפי העם, שהיו זה עלילת שוא של מלשינות.

ובתוספתא שבת פרק י"ז בא. בית הלל אומרים מניחין מעל השלחן וכו' זכריה בן אבקילס לא היה נוהג לא בדברי בית שמאי ולא בדברי בית הלל אלא נוטל וכו' אמר ר' יוסי ענותנותו של ר' זכריה בן אבקילס שרפה את החיכלי.

והעתקנו את כל הדברים כמו שהם, כי גם מהם נודע שכל הדבר היה ידוע בן ומפורסם באומה, שהיו באו בדברי ר' יוסי מתם, ואלו לא ידענו כל ענין הדברים נגמ' ניטין שם לא היינו יודעים מה זה.

ור' יוסי עצמו (י"ד) נולד סמוך להרבן ואביו ר' הלפתא היו כבר גדול בימי רבן גמליאל הזקן, ע"י שבת קטין וידע ר' יוסי הדברים מעדיו ראוי. וכל הדברים האלה ענינם אחד, כי רק עלילות ברשע העלילו עליהם כי מרדו, ויבואו רא"י מדבר הקרבנות.

וקמצא ובר קמצא, היינו שהאחד היו רק שמו קמצא, והשני היו גם שם אביו קמצא.

והוא קמצא בר קמצא אשר מבואר אצל יאזעפוס בספרו Vita IX כי היו ממפלגת אנריפא, ועיקר מקומו היו גם תחת ממשלת אנריפא בסבריא ויאמר שם:

בעיר הזאת היו שלשה מפלגות, האחת היתה מהנכבדים שבתוכה (נכברי יאזעפוס) ומנהיגם היה יוליוס קאפעללוס, הוא וכל הנהלים בו, הורדוס בנו של מיארוס, הורדוס בנו של נאמאלוס וקמפסוס בנו של קמפסוס, כי אחיו קריספוס אשר היו מלפנים שטאטסהאלטער תחת אנריפא הראשון ישב אז בחצרו אשר בעבר הירדן, כל אלה החליטו בעת ההיא להשאר נאמנים להרומיים ולא אנריפא. והלחזומיים בדברי יאזעפוס הוא רק הוספה לבלבל את הקוראים, ודבריו הם רק כי כל אלה החליטו בעת ההיא להשאר נאמנים לאנריפא.

כי גם בהגליל היו כל ההתעוקרות רק נגד אנריפא, ככל אשר יבוארו לנו הדברים במקומם.

וזה הוא קמצא בר קמצא, קמפסוס בנו של קמפסוס בלשונו של יאזעפוס, ממפלגת אנריפא אשר נאמר בנמרא ובא במדרש. הלא דבריאחא אמרין בין קמצא ובין בן קמצא הריב מקדשא.

וגמלא הדבר כי בכל אשר סגנון הדברים שונים ורחוקים בין דברי

ומלבד מה שהכיר שם העיקר "מרוו בן יהוא"י, והדברים באו כאלו היה כל הדבר רק דבר הקרבנות, הנה אין ספק להדברים עצמם שהלא זה דאי כי לא הציב פלאוס לא הקיבו שלחו בכל יום קרבנות כמו שבאר נבאר הוא דבר ידוע ומבואר גם מקצמן, גם לפי דברי פהילא הוא בן, אם לא שנאמר שהכונה לא על הקרבנות התמידים כי אם על דבר שבאקראי, אבל גם בזה אין ספק שהקולם לא שלחו לא פלאוס ולא גירון קרבנות.

וכפי שהוא נגמ' גם בספר גיטין הוא עיקר.

הקריה (י"ד) ובגמ' גיטין גם נאמר. אמר ר' יוחנן ענותנותו של ר' זכריה וכו', ובתוספתא מבואר

שבי"ט נגמ' דהו' ברוב. אמר ר' יוחנן והכונה ר' יוסי ובטעות קטן מה אמר ר' יוחנן. ואי אפשר לאמר להדיק ספ"ט בתוספתא וצ"ל שם ר' יוחנן, שהרי בתוספתא לא התכיר האמוראים. וכן במדרש איכה שם פרשה ד' גם שם בא אמר ר' יוסי.

יאזעפוס לבין דברי הנמרא, הנה בכל זה יתאימו לגמרי יחד כי מזה נפתחה הדעה.

וזה לנו האות כי מקור הדברים אהת וכבר נתבאר לנו גם מתוך דברי יאזעפוס כי היו זה רק עלילות שוא,

והנה בא חיל אנריפא ויציתו את האש ויכריחו גם את הרומיים להתערב בדבר, וכי תצא אש ומצאה קוצים, ויתעריבו גם הסיקריקין במלחמה, ויתגרו גם עם חיל המצב מהרומיים ויהרנום.

או הביא אנריפא עליהם גם את ההגמון מסוריא. ונפלא הדבר לראות באיזה סגנון יתחיל יאזעפוס דבריו מזה.

ותחת אשר לפי מה שהורגלו לחשוב עד עתה שכבר פרצה המרידה נגד הרומיים בכל תקפה, והגמון סוריא, הלא היתה זו חובתו ללכת נגד ירושלים, יספר יאזעפוס תחלה באריכות גדולה כי היהודים נרדפו מהיונים במקומות אין מספר. אשר זה הלא בודאי בא רק ממה שנודע בין החיים כי אנריפא קרא מלחמה על בני ירושלים, ואחר זה יאמר במלחמת היהודים II, 18, 9:

וזה היו הריגת היהודים באלכסנדריא, ואחרי אשר היהודים נרדפו עתה גם בכל מקום כאויבים, בדם ואש, האמין גם קעסטיוס (הגמון מסוריא) כי לא נדרש לו עוד לחבק את ידיו, ויסיע את חילו, כל הליגיון השנים עשר וכי ואנריפא נתן גם הוא וכי אנריפא עצמו הלך עם קעסטיוס להורות לפניו הדרך.

והאם יוכל להיות ספק שלא נגד הרומיים קמו היהודים. ועד עתה לא היו אנריפא יכול לפעול על קעסטיוס כי ילחם עמהם רק עבורו וכי יעבור בארץ בחרב ודם רק לטובת אנריפא והאבירים,

אבל כאשר גם בלא זה היתה כל הארץ במרקה, ובלא זה נרדפו או היהודים בדם ואש כאויבים, פעלו דברי אנריפא על קעסטיוס כי יטה גם הוא ידו על היהודים.

וכבר נתבאר לנו, כי אחרי אשר היהודים הכריזו ודברו השכם ודבר כי לא בהרומיים הם מורדים, כי אם שכל הפצם לפרוק עול אנריפא והאבירים, וכל שרו רומא ידעו והכירו זה, הנה אף שהרומיים עמדו לימין אנריפא אוהבם וגם באו לעזרתו, לא היו סבנה בדבר, וכזאת וכזאת נמצא בכל דברי ימי רומא עם כל העמים.

ותקוות יחדי סגולת העם היתה גדולה, כי אם אך יבערו מירושלים את כח ההורדסים והאבירים עם אנריפא בראשם ויאחרו את כל הכחות בירושלים, אז ישוב לבב הרומיים אליהם ושלוס אמת יעשו להם. והארץ תשוב לכל שלומה וטובה, כאשר אך ישונו הסדרים בארץ תחת הנהגה אחת טובה וישרה.

ותקוות הגדולה הזאת השיגו זבא ויהי. ועל ידי יוחנן בן לוי מנוש חלב אשר היה באמנה את חכמי התורה ואשר אהבתו לעמו מלאה כל חדרי לבבו וכל מעשיו כוננו רק למטרה זו של טובת עמו (יבואר במקומו לכל פרטיו) השיגו את כל הפצם ומפלגת אנריפא והאבירים תוכו לרגליהם וכל סוכרי ירושלים הובאו לידי יוחנן בן לוי ועל ידו לראשי סגולת העם.

המלחמה בכלל, ומירושלים ליבנה בפרט

ובימים ההם מת גם הקיסר ההולל, נירון, אשר הוא עמד לבני ישראל לשטן בדרכם בהיותו אוהבו של אנריפא ביחוד. והנה היתה קרובה ישועת בני ישראל לבוא וצדקתם להגלות, וכל מטרם בהמלחמה עמדה להתמלאות.

אבל הצדוקים האבירים חבר הכהנים הגדולים לא שכחו דרכי אבותיהם מראשית ימיהם, ובראותם כי עוד מעט והעם יפיק זממו מהרומיים והסדרים ישובו למקומם והם לא יוכלו להיות לכל לראש ולדרוך על ראשי ישראל, עשו כנחשים שרפים אשר אין להם להש להבל ולהשחית עד כי השחיתו גם לעצמם.

וגם יאזעפוס איש בריתם ידבר בזה עליהם רתת, בהיות הדבר אז ידוע ומפורסם לכל כי אך על ידי זה באה כל הרעה, וגם הרומיים ידעו כי אך זה הביא המצור והמלחמה בירושלים ואת החרבן.

ונבאר את כל הדברים האלה ונראה כי בכל אשר השתדל יאזעפוס לכלי לפתוח שעריהם, הנה המעשים מכרזים על עצמם, ומבארים את כל הדבר כמו שהוא.

פרק ה.

יאזעפוס במלחמת היהודים 2, 9, IV יאמר:

כאשר שב אספסינוס לקיסרין ויכין את כל חילו ללכת נגד ירושלים, נודע לו כי נהרג נירון קיסר (9. Juni 68), כל דברי הקיסר הזה וכו' אספסינוס הניה הדבר עתה מלהסיע את המחנה נגד ירושלים כי הפין לדעת תחלה מי ימלוך תחת נערא וגם אחר זה כאשר קבל הידיעה כי נאלבא הי' לקיסר לא רצה ללכת להלחם על ירושלים טרם יפקוד עליו הקיסר החדש לעשות כן ועל כן שלח את טיטוס בנו אל גאלבא לברכו ולקבל ממנו פקודה איך להתנהג עתה עם היהודים ולמטרה זו הלך גם אנריפא עם טיטוס יחד בהאניה לבוא לרומא, אבל כבואם עם אנית מלחמה לאחאיא (Achaja) כבר נהרג גאלבא, אשר רק שבעה חדשים ושבעה ימים ישב על כסא רומא, אחר היה לקיסר אטחא אשר לקח לו המלוכה בחזקה. אנריפא החליט לנסוע הלאה לרומא, אבל טיטוס שב מנריכענלאנד לסוריען וישב לקיסרין אל אביו, ובהיותם שניהם בדאנה על רומא ארץ מולדתם לא שמו לב בעת ההיא להלחם עם היהודים.

ויאזעפוס היה אומן גדול במלאכתי וגם בכתבו את כל הדבר כמו שהוא, הולך את הקוראים שולל.

כי יסיים אשר דחו עתה דבר המלחמה מפני כי ישבו ודאנו לשלום ארץ מולדתם.

אבל הגה סתירת דבריו אלה מבואר מעצמו, כי הלא כבר אמר בראש דבריו. כאשר קבל הידיעה כי נאלבא הי' לקיסר לא רצה ללכת להלחם על ירושלים טרם יפקוד עליו הקיסר החדש לעשות כן, ועל כן שלח את טיטוס בנו אל גאלבא לברכו ולקבל ממנו פקודה איך להתנהג עם היהודים.

ואז היה עוד הכל על מקומו ולא דאג על אדן מלחמת-ושלח את בנו אל הקיסר לביכור, מה שלא עשה בשמעו כי נאלבא מת ואסחא ישב במקומו. ובכל זה היה כל הדבר רק זאת, כי לא ירצה ללכת להלחם על ירושלים טרם יפקוד עליו הקיסר החדש לעשות כן ולסייגם צוה. לקבל פקודה מהקיסר אך להתנהג עתה עם היהודים.

ולפי מה שהבינו דבר המלחמה עד היום היה הדברים מפליאים מאד ואי אפשר להבינם כל עיקר.

הן בני ישראל מרדו בהרומיים ותכלית מעשיהם לפי דברי כל כותבי דברי הימים היו לחדש את הרומיים מהארץ, וזה השנה השלישית אשר יעמדו תחת כבד מלחמה ואלו יפיקו בני ישראל הפצם ויצאו לגמרי מתחת יד הרומיים, פיר תהפוך ממשלת רומא, כי אין ספק אשר היו עושים כן גם הסורים וגם המצרים. ואיזה שאלה הובל להיות בזה, הלא על שר צבא רומא להלחם עמם עד רדתם, ואך לזה שולח לשומם הרום להגלי רומא.

דאיזה דבר נשתנה בזה במות נערא, יאציה ספק היה יצול להיות אצל מה עליו לעשות.

והנה לא ירצה להלחם עד כי יפקוד עליו הקיסר החדש לעשות כן, והוא שולח את בנו אל הקיסר לשאול. אך להתנהג עתה עם היהודים.

והפראפסיסאר מאמוען כפי הנראה תרגיש גם הוא בפליאה הזאת, ועל כן בדה מלבו דבר אשר אין לו שחר ויאמר בחיה עמוד 535:

כאשר הכין עצמו אספסינוס לשום מצור על ירושלים, באה הידיעה ממות הקיסר נערא, ובה נבטל הכח אשר ניתן לאספסינוס על המלחמה ועל כן העמיד אספסינוס את כל דבר המלחמה כשר צבא מתוך זכור.

ואין זה כי אם דברים בטלים, כאלו כל פעם אשר מת הקיסר נבטלו כל הסדרים במדינת ממשלת רומא, והנציבים וההנמונים ושירי הצבא לא יכלו להניע יד והגל, וכל המעשים בדבריו ימי רומא יעידו אגודו שאין הדבר כן.

וכל זה גם אלו היה זה מלחמה אשר מדינן נפישם קראו הרומיים לכבוש מקדש ארצות לא להם, גם אז לא היה מקום לדברי מאמוען.

ואף כי במקום הזה אשר כפי שהבינו הדבר עד היום מרדו בני ישראל בהרומיים מידה כוללת.

ולא יאה מאמוען דברי טאציטוס אשר גם ברומא היה דבר נסיעת סיטוס דבר היוצא מכללו ויחשבו מחשבות למצוא טעם הדבר.

ובראש דבריו מהיב (Histor. II. 1) יאמר טאציטוס:

סיטוס אספסינוס אשר עוד בימיו הטובים של נאלבא נשלח מאביו מארץ יהודה, הגיד כי טעם בואו הוא לכבד את הקיסר החדש, וכי גם ירצה לקבל ממנו משרה וכו', אבל ההפין אצל בני אדם להמציא דברים חדשים הביא כי העם אמרו כי נקרא להיות לירוש הממשלה של נאלבא (במותו, כי בניס לא היה לו), והשמועות התרחבו מפני כי סיטוס היה ראוי לכל וכו', אבל כאשר נודע לו באחיא כי כבר נדחה נאלבא וכו'.

וכל זה היו דברים אשר נשמעו מזה בכה וזה בכה, ככל דברי העם, אבל יאזעפוס אשר כבר היה אז אצל אספסינוס וסיטוס, ואשר ידע הדבר על

המלחמה בכלל ומירושלים לוכנה בפרט

ברזו גם מהם, גם מאהבו אנריפא אשר נסע יחד עם טיטוס, למטרה זו עצמה, ואמר לנו בדברים ברורים :

אספסינוס הגיה עתה את הדבר מלחסיע את המחנה נגד ירושלים וכו' וגם אחר זה כאשר קבל את הידיעה כי נאלבא היה לקיסר לא רצה ללכת להלחם על ירושלים טרם יפקוד עליו הקיסר החדש לעשות כן, ועל כן שלח את טיטוס בנו אל נאלבא לברכו ולקבל ממנו פקודה איך להתנהג עתה עם היהודים ולמטרה זו הלך גם אנריפא עם טיטוס.

והדברים ברורים ומוכיחים על עצמם, כי הוא נסתפק איך יש לעשות עתה עם היהודים, אם לנהג המלחמה אם להדול.

ועל כן גם לזה אותו אנריפא בדרכו למען חזק לב הקיסר נגד היהודים, והדברים מנוארים כי אמנם כן הדבר, כל דבר המלחמה הזאת אשר רק האבירים הציתו את האש, לא היו נגד הרומים עצמם כי אם נגד אנריפא והבד האבירים אשר רדו את העם בפרך וימרו את חייהם ויהפכו את הארץ לני צלמות.

והקיסר נערא, אשר אך ההפוכות היו משוש דרכו, לא רצה לשום לב לכל זה, ובפרט כי אנריפא אהבו וכל האבירים בכהם הגדול אצל שריו רומא בכלל סבו בענין מעבור בקשת היהודים.

עתה במות נערא ובירושלים עצמה כבר נברה יד סגולת העם על האבירים על ידי יוחנן בן לוי מנוש חלב (יבואר לפנינו) עתה הוכפלו ונתחזקו בקשות היהודים להטות להם אוזן ולהניח יד רומא מהם ולתת להם להביא סדרים בארץ.

ובכל אשר היו טיטוס ואספסינוס באמנה את אנריפא עד כי טאציטוס ואמר שם כי את אשר טיטוס שב מאחאיה לארץ יהודה ולא הלך לרומא היו לפי דברת העם קפני ירצה לשוב להרועות בערעניקא אחות אנריפא, בכל זה לא ערכו בנפשם אספסינוס וטיטוס להחזיק המלחמה ולבלי לשום לב להתנני העם בלא שאלת ורשיון הקיסר החדש, כלשונו של יאזעפוס :

כי לא רצה עתה אספסינוס ללכת להלחם בירושלים טרם יפקוד עליו הקיסר החדש לעשות כן.

ועל כן שלח אליו את טיטוס בנו, לקבל פקודה ממנו איך להתנהג עם היהודים, והדברים ברורים כל כך עד שהם מבארים את עצמם.

והן גם דברי יאזעפוס גם בנוע לאנריפא אשר יאמר עליו, ולמטרה זו הלך גם אנריפא לרומא כי דבר הליכת טיטוס והליכת אנריפא היו למטרה אחת, דהיינו בנוע להמלחמה.

ומכל אשר ידענו ממעשי אנריפא כי הוא היה אשר התחיל המלחמה בירושלים על ידי צבא הילו הדבר מנואר כי גם בזה היה דרכו להטות לבב הקיסר למלחמה.

והגו האים כי גם בשוב טיטוס לקיסרן לא יכלו אספסינוס וטיטוס להחליט דבר וכדברי יאזעפוס אשר ישם לזה סתר פנים ויאמר :

אנריפא החליט לנסוע הלאה לרומא אבל טיטוס שב מנייעכענלאנד וכו' וישב לסודיען אל אביו וכו' ומראנה וכו' לא שמו לב בעת ההיא להלחם עם היהודים.

המלחמה בכלל. ומירושלים ליבנה בפרט

והדבר הי' בולט לכל כי אם תשאר עתה המנוחה בירושלים אשר היתה עדיין בלתי נצורה, ואם יהידי סגולה העם על ידי שר צבאם יוחנן בן לוי יביאו עתה סדרים בירושלים וישובו לבצרון אסירי התקוה או ישימו להם הרומיים שלום, והארץ תשוב לקדמותה, ובפרט כי אז היו עדיין כל אוצרות ירושלים מלאים בר ולחם לשנים רבות, ככל אשר נראה עוד בפרק זה, ולא בנקל יהיו הרומיים יכולים לכבשה.

אבל ככל אשר השתדל אנריפא עצמו לסכל את עצת בני ישראל וילך לחזק את לבב הקיסר החדש להחזיק המלחמה, כן לא שקטו גם כל האבירים מבפנים ויאזעפוס שם במלחמת היהודים IV, 9, 3 היינו מיד אחר דבריו כי אמפסינוס העמיד המלחמה ולא רצה להלחם עם ישראל, ולא לשום מצור על ירושלים טרם יקבל על זה פקודה חדשה מאת הקיסר איך להתנהג עם היהודים, יאמר:

אכל תחת זה פרצה מלחמה אחרת על ירושלים איש אחד שמעון בן גיורא אף בני בנוגע לתחבולות ערמה עמד למטה. מיוחנן בן לוי מנעש חלב אשר הי' עתה המושל היחידי בירושלים אבל הי' גבור וכו'. ואחרי אשר יפסיק יאזעפוס עיקר דבריו ויספר באריכות גדולה כל מעשיו שמעון בן גיורא לפני זה וכל גבורותיו אשר עשה לשלול שלל ולבזו בו יאמר שם IV, 9, 11 (ט"ז):

האדומיים התאספו עם חבר הכהנים הגדולים להתישב יחד איך לעשות נגד התנפלות הקנאים אבל ד' נתן בלבם עצה נבערה ללכת בדרך עקש לרעהם ולאסונם, וסכלו לבחור בדבר אשר הוא גרוע גם מחרבן וכליה, כי למען הוריד את יוחנן מרום מצבו החליטו להביא את שמעון בן גיורא לירושלים וכו' וישלחו את הכהן הגדול מתתיהו להביאו העירה. ואם במקום הזה השתדל יאזעפוס לאמר כי האדומיים היו בזה עם חבר הכהנים הגדולים, הנה אחר זה שם V, 13, 1 שכה להשמר ויאמר:

שמעון צוה להרוג את מתתיהו אשר אך בעזרתו בא לירושלים וירש את העיר, מתתיהו בן ביתוס אחד (מחבר) הכהנים הגדולים וכו' הוא היה זה אשר בשעה שהקנאים בביתם יחד עם יוחנן בן לוי הציקו לאורחי ירושלים (ההורדסים והאבירים) פתה והסית הוא אותם (את אורחי ירושלים אלה) להביא את שמעון בן גיורא וכו' אבל אך בא שמעון לירושלים ויהי לראש העיר התנהג עם כל אלה אשר הביאו אותו ככל אשר עשה לכל האחרים (כלומר לכל מפלגת הישרים) ויהשוב את כולם לאויבים. (ועי' גם שם IV, 9, 11).

הערה (מ"ז) מדרכו של יאזעפוס להקל עון אחביו עשה גם במקום הזה הקדמה ארוכה לדבר התקן על יוחנן בן לוי שונאו ההצמיד עליו סקרים.

אבל כבר הכיז זה, והוזה גם כל כותבי דברי הימים כי אך סקר כפל יאזעפוס על יוחנן בן לוי והוא הי' באמת איש אשר נתן נפשו למנוח העם ועשה כל מעשיו כלאומי נלהב. וכל הדברים לשרטתם יבארו לנו במקומו מדברי יאזעפוס עצמו במקומות אחרים.

ומפורט בדברי יאזעפוס בספר Vita XXXVIII כי יוחנן בן לוי הי' מימים הבים באמנה עם הנשיא רבן שמעון בן גמליאל הזקן אבי רבן גמליאל דיבנת.

ושם V, 1, 4 יאמר:

וזה עצמו עשה שמעון בכלל פעם אשר הוכרת יוחנן לשוב אחור מפניו וכו' כל אשר אספו בני ירושלים להכין לימי המצור כלה ויאבד וכו' ותוצאות הדבר היו כי כל הרחובות אשר סביב המקדש נשרפו באש וחלק העיר אשר היו בין הלוחמים האלה (בין שמעון ויוחנן) נהפך לשדה מדבר עד כי היתה יכולה להיות מקום למחנה. כל אוסמי אוכל נפש אשר היו יכולים להספיק לאנשי העיר לשנים רבות נשרפו כמעט כולם ועל ידי זה כשלו ונפלו אחר זה כי מתו ברעב, וזה היה דבר אשר לא אפשר כלל להיות אם לא עשו הרעה הגדולה הזאת לעצמם.

ואם יאזעפוס באש עברתו על אויבו בנפש יוחנן בן לוי יאשים גם אותו בשרפת אוסמי הבר, הנה הדבר מפורש בנמי' ניטין ד' נזו שעשו זה רק. בריוני' דהיינו חבורת שמעון בן גיורא, כמו שיבואר לנו במקומו, כי אלה נקראו בריוני' שם, ונעיר על זה עוד לפנינו.

והרי שתי שנים עברו טרם בא שמעון לירושלים, וכבר מימים רבים היו שם יוחנן וצברו יחד אוסמי בר ולא נגע בהם איש לרעה עד אשר בא שמעון, וגם אוצר כסף לצרכי המלחמה צבר יוחנן ויתנם בהיכל קרובי המלך מונב אשר שכן שם, כמו שהוא אצל יאזעפוס IV, 9, 11.

ויאזעפוס באהבתו הגדולה ליוחנן יאמר גם שם כי הניח זה לעצמו, ויספר שם כי האדומיים אשר הכהנים הגדולים עשו עמם אז יד אחת פרצו שם לבז את האוצר הזה.

ונפלא הדבר עד כמה יתאימו כל הדברים האלה יחד בזמן אחד: דבר שילוח טיטוס לרומא לשמוע פקודה חדשה מאת הקיסר איך להתנהג עתה עם היהודים ולבלי להלחם עמם טרם ישמע דברי הקיסר על זה, ודבר הבאת שמעון לירושלים על ידי האכירים חבר הכהנים הגדולים היינו חבורת אנריפא בירושלים.

כי יאזעפוס (במלחמת היהודים IV, 9, 12) אחרי אשר יאמר כי על פי חבר הכהנים הגדולים והשתדלותם הובא שמעון לירושלים יאמר:

ככה היו שמעון לראשי ירושלים בהשנה השלישית להמלחמה בחדש קזאנטיקאס (Xanthikos). והיינו בחדש מארץ-אפריל של שנת 69.

ודבר נסיעת טיטוס אל הקיסר כבר היתה בסוף ימי נאלבא ועד בואם לאחאיא כבר מת וכבר משל אטתא תחתיו כמו שיאמר יאזעפוס שם IV, 9, 2: אבל בעודם נוסעים באניות מלחמה דרך הקיסמטע של אחאיא כי היו זה בימי החרף כבר נהרג נאלבא ורק שבעה חדשים ושבעה ימים משל ואחריו מלך אטתא וכו'.

וכידוע נהרג נירון קיסר בתשעה לחדש יוני שנת 68, ונאלבא מלך אחריו ומשל שבעה חדשים ושבעה ימים ונהרג גם הוא ומשל אטתא, ואחריו אשר בבואם לאחאיא כבר משל אטתא, הנה היו בדרבם עור' בהימים אשר הובא שמעון לירושלים.

והיינו כי מתחלה נסו האכירים להגיד את יוחנן בן לוי על ידי האדומיים

המלחמה בכלל, ומירושלים ליבנה בפרט

ואך זה הוא ענין הדברים שם אצל יאזעפוס IV, 9, 11 אשר אחרי כי יבנה כי אנשי יוחנן שחתו דרכם יאמר:

ועל ידי זה פרצה התקוממות אנשי המלחמה נגד יוחנן כי האדומיים נפדו מיתר הלוחמים ויהיו נגד האכזר אשר התקנאו בבחו ואשר אכזריותו הביאה שנאה נגדו, ויאמרו לנסות דבר נגדו מיד בא הדבר למהלומות וכו' וירדפו את אנשי יוחנן להיכל גראפטי קרובת איזאסס מלך הדייב והאדומיים באו אחריהם ויגרשו משם את אנשי יוחנן ויחלו לבנו את אוצר הכסף אשר אסף יוחנן שם וכו' בתוך כך גאספו אנשי יוחנן מכל עברים ויוחנן הכינם למלחמה וכו' כי על כן גאספו האדומיים יחד עם חבר הכהנים הגדולים להתייעץ איך לעשות אבל ד' נתן בלבם עצה נבערה וכו' כי למען הוריד את יוחנן מרום מצבו החליטו להביא את שמעון בן גיורא וכו'.

והנה כל הדברים וכל סדרי הזמנים יחד פתוחים לפנינו.

בשעה זו עצמה אשר שיפוס שולח לרומא לשמוע פקודת הקיסר איך להתנהג עתה עם היהודים ואם להסיר יד רומא מהם, ולהשלים עמם, ובשעה זו עצמה אשר אנריפא נסע לרומא להסית את הקיסר החדש לבלוי להשלים עם אנשי ירושלים, בשעה זו עצמה נסו האבירים מפלגת אנריפא על ידי האדומיים לשוב ולהביא את ירושלים תחת ידם, וכאשר לא הצליח זה בידם הביאו את שמעון בן גיורא, למען הוריד את יוחנן מרום מצבו כלשונו של יאזעפוס, אשר באמת הי' זה כל תכלית מעשיהם עתה.

וזה היה כדברי יאזעפוס בהדש היוני קואנטיהיקאס, דהיינו בערך הדש אפריל שנת 69, והיינו כבר אחרי מות נאלבא בתוך השלשה חדשים אשר משל אטאה, והדברים גם מפורשים כן בדברי יאזעפוס כי שני הדברים הי' זמנם אחד וממילא גם ענינם אחד, כמו שכבר נתבאר. כי תהלה יספר (IV, 9, 2) כי אספסינוס העמיד כל דבר המלחמה, ומיד אחר זה (IV 9, 3) יאמר:

אבל תחת זה פרצה מלחמה אחרת על ירושלים, איש אחד שמעון בן גיורא וכו' האדומים-התאספו יחד עם חבר הכהנים הגדולים וכו' אבל ד' נתן בלבם עצה נבערה וכו' כי למען הוריד את יוחנן וכו' החליטו להביא את שמעון בן גיורא לירושלים וכו'.

אמנם כי גם מפלגת האבירים טעו בחשבונם, הם חשבו כי על ידי שמעון תהי עתה ידם על העליונה בירושלים, אבל שמעון אשר כל ימיו יצא רשף לרגליו ובכל אשר פנה השחית והצליח חשב עתה מחשבה גדולה מאד לעשות לו ממשלה בירושלים, ובידעו כי זה לא ירצו כולם יחד, לא העם ולא האבירים, היה נגד כולם, ויאזעפוס יאמר שם (IV, 9, 11):

אבל כאשר אך בא שמעון עם חילו לתוך העיר נתן עינו רק להביא את כל רסן הממשלה לידו, ואלה אשר הביאו אותו התנהג עמם וירא אותם ברע ובחור אויבים כמו אלה אשר הובא נגדם.

פרק ט'

עתה נשתנו כל הדברים בירושלים. העם וראשי יחידו סגולה אשר בראשם, אשר עמלו על דבר השלום ואשר הרומיים החלו עתה להטות להם אוזן, הם

גדחו עתה לאחוריהם והרומיים לא יכלו להשלים עמם כי ירושלים לא היתה בידם כי אם בידי שמעון בן גיורא ראש בריוני אשר בפחנותו חשב להלחם עם הרומיים ולעשות לו ממשלה.

ועיקר תנאי השלום מצד הרומיים הלא היה למסור את ירושלים לידם ולמסור להם את כל כלי הנשק אשר ביד בני ישראל.

ושני הדברים האלה לא רצה שמעון בן גיורא לשמוע.

והן דברי האבות דר' נתן פרק ד':

וכשבא אספסינוס להחריב את ירושלים אמר להם שוטים מפני מה

אתם מבקשים להחריב את העיר הזאת ואתם מבקשים לשרוף את בית המקדש

וכי מה אני מבקש מכם אלא שתשגרו לי (כל אחד ואחד) קשת אחת או חץ

אחד ואלך לי מכם וכו' כיון ששמע רבן יוחנן בן זכאי שלח וקרא לאנשי

ירושלים (בעת ההיא) ואמר להם בני מפני מה אתם מחריבין את העיר הזאת

ואתם מבקשים לשרוף את בית המקדש וכי מה הוא מבקש מכם הא אינו מבקש מכם

אלא קשת אחת או חץ אחד וילך לו מכם וכו' וכיון שאמר להם ריבזו יום אחד

ושנים ושלושה ולא קבלו ממנו שלח וקרא לתלמידיו לר' אליעזר ור' יהושע וכו'.

והדברים נאמרו בסנונון של אנדה, ועיקר ענינם הם מעשים שהיו כי בימים

ההם לפני אשר יצא רבן יוחנן בן זכאי אל אספסינוס, ועל פיו ליבנה, היו ימי

הצעת דבר השלום בין בני ישראל והרומיים.

והזמן רשום עוד יותר לכל סימניו באנדה דניטין ד' נזו אשר יש שם כל

יסודי הדברים. ונא שם:

שדר (נערא) עליויהו לאספסינוס וכו' הוה בהו הנהו תלתא עתרי

נקדימון בן גוריון ובן כלבא שבוע ובן ציצית הכסת וכו' חד אמר להו אנא וינא

להו בחיטי ושערי וחד אמר להו וכו' הוה להו למיון עשרים וחד שתא הו

בהו הנהו בריוני אמרו להו רבנן ניפוק ונעביד שלמא

בהדייהו לא שבקינהו אמרו להו ניפוק ונעביד קרבא בהדייהו אמרו להו

רבנן לא מסתייעא מלתא קמו קלינהו להנהו אמברי דהיטי ושערי

והוה כפנא וכו' אבא סקרא ריש בריוני דירושלים (ראש אצל שמעון בן

גיורא על אנשיו מירושלים) בר אחתיה דרבן יוחנן בן זכאי הוה שלח ליה תא

בצינעא לנבאי אתא אמר ליה עד אימת עבדיתו הכי וקטליתו ליה לעלמא

בכפנא אמר ליה מאן אי עבד דאי אמינא להו מידי קטלו לי

אמר ליה חזי לי תקנתא לדידי דאיפוק אפשר דהוה הצלה פורתא אמר ליה

נקוט נפשך בקצירי וכו' נכנס בו ר' אליעזר מצד אחד ור' יהושע מצד אחר כי מסו

לפתחא בעו למדקריה אמר להו וכו' פתחו ליה בבא נפק כי מסא להתם

אמר שלמא עלך מלכא וכו'.

ומבואר כי היה זה בהימים אשר המצור היה מבפניו ולא מבחוץ וירושלים

לא באה עוד במצור, כי היה זה בעוד אספסינוס בקיסרין ועל זה הוא שנאמר

כי מסא להתם וטרם אשר נעשה לקיסר, כמו שמפורש שהשיב לו לאו

מלכא אנא.

ואת אשר לא היה אפשר לצאת הי' מפני אלה אשר בפנים אשר השערים

היו בידם שהם שמעון בן גיורא וחילו.

המלחמה בכלל, ומירושלים ליבנה בפרט

והיה זה בהימים אשר נהרג אמהא ומשל וויטעלליוס, והיינו בהזמן אחרי הימים אשר אז חזקו דברי ראשי ישראל. נעביר שלמא בהדייהו אשר אספסינוס היי קרוב להתרצות לחפץ חכמי ישראל והיי עליהם רק למסור את כלי הנשק ולפתוח שערי ירושלים. ובריוני ושמעון בראשם השיבו:

גיפוק ונעביר קרבא בהדייהו וכו' קמו קלינהו להנהו אמברי דחיטי ושערי וכו'.

ונפלא הדבר איך לא עמדו כל כותבי דברי הימים גם על דברים היותר פשוטים.

הן בכל דברי יאזעפוס ידבר תועה על יוחנן בן לוי ויתנהו לשופך דמי נפשות נקיים ושואף להון ושודד בצהרים, וגם בדבר שרפת כל אוסמי האוכל ינהג את קולמסו כאלו אשם גם בזה יוחנן בן לוי כשמעון בן גיורא.

ואם כן מה ענין לדבריו IV, 9, 11, כאשר הביאו חבר הכהנים הגדולים את שמעון בן גיורא, אשר יאמר:

אבל די נתן בלבם עצה נבערה ללכת בדרך עקש לרעתם והנה סכלו לבחור בדבר אשר הנהו גרוע מחרבן וכליה, בי למען הוריד את יוחנן מרום מצבו החליטו להביא את שמעון בן גיורא לירושלים וכו' וישלחו את הכהן הגדול מתתיהו להביאו העירתי.

אבל איך היי בזה רעה חדשה ואיך היי זה. לרעתם ולאסונם, והלא כפי מה שהבינו כל כותבי דברי הימים עד היום לחם גם יוחנן לוי רק נגד הרומיים וגם הוא לא חשב כל מחשבת שלום עם הרומיים, ואם כן איזה הברל של כלום היי בזה אם היי יוחנן בן לוי נשאר ברום מצבו או שנדחה ושמעון בן גיורא לקח עמדתו תחתיו. ואיך אפשר במעמד כזה לאמר כי בחרו בדבר אשר הנהו גרוע מחרבן וכליה, והלא בין כך ובין כך היי החרבן, לפי דברי יאזעפוס, על ידי מעשי יוחנן ואשר עמו, ובין כך ובין כך היי הרעות כולם, ומה ענין לאמר על זה כי די. סכל עצתם ונתן בלבם עצה נבערה ללכת בדרך עקש.

אבל כן הדבר, וכבר נתבאר לנו פעמים רבות כי מעלה אחת גדולה יש ליאזעפוס אשר גם בכל אשר השתרל להוליך את הקוראים שולל, ובכל אשר הליט את פניו באדרתו, נמצא גם גרעיני האמת מפוררים אשר פלטה קולמסו פעם כה ופעם כה.

ועלינו רק לבלי להעלים עין מהם ולקרנם חד אל אחד ואז יודו לנו את כל הדברים כמו שהם.

וכן הוא גם במקום הזה כי היי אז הדבר מפורסם גם בישראל גם בין העמים אשר רק על ידי שמעון בן גיורא בא החרבן וכי יוחנן וכל בני חבורתו בעמדם ברום מצבם היי קרובים אל השלום עד אשר גם יאזעפוס בכל שנאתו העזה כמות אל יוחנן לא היי יכול לכתוב אחרת מזה:

כי הדבר אשר עשו עתה חבר הכהנים הגדולים אשר למען הוריד את יוחנן מרום מצבו הביאו לירושלים את שמעון בן גיורא בראש בני בריוני בזה הביאו את החרבן.

כי אלו לא עשו זה חבורת אנריפא או ה' נכרת ברית שלום, כי לגרש את הרומיים עצמם מהארץ זה לא עלתה או על דעת שלומי אמוני ישראל ועל דעת יוהנן בן לוי עושה דברם.

וכן יורו לנו הדברים המפורשים אשר באו בתוך הדרוש הארוך אשר שם יאזעפוס בפי טיטוס (במלחמת היהודים 2, 6, VI) אשר בתוך דבריו יאמר שם: אחרי מות נערא היתה הנהגתכם רק ככל אשר תוכל הרשעה להתנהג. בסול

הסדרים ברומא חזק את דוחכם וכאשר הלכנו אני ואבי (אספסינוס) למצרים השתמשתם אתם בהעת הטובה הזאת להכין כל דבר המלחמה ולא יראתם למרר לבב אלה אשר ישבו עתה לכסא מושלים אשר לפני זה הכרתם אותם לבעלי רחמים וחמלה בתור שרי הצבא.

וכל הדברים האלה (אף כי הנם רק סגנון יאזעפוס) נפלאו מאד לפי מה שהבינו דבר המלחמה עד היום.

הן לפי דברי כל כותבי דברי הימים ה' או כבר השנה השלישית אשר מרדו בני ישראל בפומבי בממשלת רומא, וזה השנה השלישית אשר יעמדו עמם במערכת מלחמה, והנה יוכיח להם על פניהם כי כאשר הלך עם אביו למצרים ואספסינוס ישב לכסא רומא עשו בני ישראל מעשים למרות רצונם. ואיזה ענין יש לכל הדברים האלה על פי מה שהבינו דבר המלחמה עד היום לאמר כי מראשיתה היתה למרוד בהקיסר וממשלת רומא.

והדברים מבארים את עצמן, כי כן הדבר אשר אך אז בימים ההם יצא הדבר ההדש, דבר המרידה בהרומיים עצמם על ידי שמעון וחבורת בני בריוני אשר עמו אשר זמן קרוב לפני זה בא כל עיקר ההנהגה לידם (י"ז).

ועל כן הנה דברי יאזעפוס בשם טיטוס מובנים ונקראים מאליהם. ורק על פי כל הדברים האלה נוכל להבין גם את מעשי הרומיים אחר המלחמה אשר את יוחנן בן לוי כמעט שלא ענשו מאומה,

וכפי אשר הבינו את דבר המלחמה עד היום הלא בנוגע להרומיים ה' יוחנן בן לוי מורד בהרומיים לכל הפחות כשמעון בן גיורא.

ותהי להיפך כי שמעון בן גיורא התערב בזה רק בהשנה האחרונה לימי המלחמה, ויוחנן בן לוי כבר פעל ועשה בעודנו בארץ הנליל, ומראשית ימי המלחמה לא נח ולא שקט ויכין את כל דבר המלחמה, ובעצמו גם נלחם בכל עוז ידו ובכל תחבולה.

וכבר הכירו גם כל כותבי דברי הימים כי אך שקר טפל יאזעפוס על יוחנן בן לוי ויתן גם אותו לאיש בליעל, כי באמת ה' לאומי נלהב וכל לבבו היה נתון לרוחתם ולישועתם וכל מעשיו לטובת האומה, וכל זה יבואר לנו במקומו.

והנה כי כן הלא ה' כל מעשיו מראשית ימי המלחמה נגד הרומיים לגרשם מן הארץ כפי הבנת כל כותבי דברי הימים עד היום.

יודענו מדרבי הרומיים אשר ראשי המורדים הומתו באכזריות נוראות ואף כי מורד כללי כזה במלחמה גדולה וארוכה כזאת.

ובכל זה נראה בזה דבר נפלא מאד אשר נראה ונשתומם, כי רק שמעון בן גיורא הומת כמורד בהרומיים ויוחנן בן לוי נענש דק בעונש קל לשבת בבית האסורים.

ואף כי במסע הנצחון הלך גם יוחנן בן לוי כמו שהלכו שם גם כשבעה מאות משועי ירושלים, אבל לא הומת שם כי אם שמעון בן גיורא לבדו. ובמלחמת היהודים VI, 9, 4 יאמר יאזעפוס:

יוחנן ביהוד עם אחיו אשר סבלו רעב בהמנהרות אשר התחבאו, בקשו עתה חסד אצל הרומיים, את אשר לא עשו לפני זה בימי המלחמה, וגם שמעון אחרי אשר נלחם עם מזוי רעב מסר עצמו אל הרומיים (עיי' לפנינו פרק י"ט) והוא הוכן להקריבו לשבת ביום חג הנצחון ברומא, ויוחנן נשפט לשבת בבית האסורים כל ימי חייו.

ושם אחר זה VII, 5, 6 אחריו אשר יאריך ברוב ענין לספר את כל דבר חג הנצחון ברומא יאמר:

סוף משרת המסע. היי היכל יופיטער אשר שם עמדו מנהג הוא מימי קדם להכות שם עד אשר יבוא השליח להכריז כי הומת שר צבא האויב, וזה הי שמעון בן גיורא, אשר הלך יחד עם האחרים במסע הנצחון. עתה שמו עליו חבל והעלה לגדרום ומוליכו יסוריהו בשוטים בדרך מהלכו, ובמקום הזה נדונו למיתה על פי חוקי רומא כל אלה אשר נתהייבו מיתה. כאשר הכריזו כי הומת הריעו כל הנאספים ויחלו להקריב קרבנות.

וליוחנן לא נעשה ככל זה דבר וגם נשאר בהיים, רק הושב בבית האסורים ככל הוטא ממדרגה קלה, וכי גם לא רצו שיתהלך הפשי בין העם. ואחיו היו גם הפשים לנפשם, ולא נעשה עמם דבר.

ורק תמהון הוא כי לא התישו בכל זה כל כותבי דברי הימים ויכתבו דבריהם באופן כזה כי בנוגע להמרדה נגד הרומיים הי גם יוחנן כשמעון ועוד גם יותר ממנו בהיות כל מעשי יוחנן מראשית ימי המלחמה.

אבל כן הדבר כי ידעו הרומיים היטב אשר יוחנן לא מרד, בהרומיים עצמם כלל,

וידעו היטב אשר בבוא המשרה בירושלים לידו בקש מהרומיים רק את השלום, ויתחננו הוא וכל סגולת העם לפני אספסיטוס וטיטוס לתת להעם את שאלתם להסיר מהם רק את ננע אנריפא והאבירים, למען אשר יוכלו להביא סדרים בארץ ולהשיב המנוחה שם.

ואחרי מות נירון גם היו ימים אשר אספסיטוס גם נטה אותן לדבריהם, והוא שלח את טיטוס בנו אל הקיסר החדש לשמוע דעתו על זה ופקודתו.

ורק ריש בריוני שמעון בן גיורא הוא הי המורד בהרומיים עצמם, ויוחנן בן לוי וכל ראשי ירושלים לא יכלו לעשות כל מאומה בהיות ירושלים עצמה מאז ואילך בידי שמעון והבורתו וכל שעריה בידם.

ואחרי אשר השלום נתבטל על ידי שמעון בן גיורא נסתק גם הוא לתוך המלחמה בהכרח.

או ראו חכמי התורה כי אולת יד בירושלים ויחשבו מחשבות איך להציל את העם.

המלחמה בכלל, ומירושלים ליבנה בפרט

כ

זה הוא דבר המלחמה בכלל, וכל פרטיה יבוארו במקומו בנכד שלפני זה. ומראשה עד סופה היתה רק על ידי אנריפא והאבירים; הם התחילו המלחמה על ידי חיל אנריפא, והם הביאו עליהם את הרומיים, והם גם סכלו את כל עצה טובה העם בהגליל על ידי יאזעפוס, והם גם בטלו את כל תקות השלום על ידי הביאם את שמעון בן גיורא.

והנה באה ונהיתה הצרה היותר גדולה, הרבן ירושלים, הרבן המקדש, והרבן הארץ בכלל, על ידי אויבים הפנימים אשר כדברי איש בריתם בתוך המלחמה, יאזעפוס, גם בדבריו באלטטי' II, 9, 4 גם במלחמת היהודים II, 14, 1 בעמדו עוד בימי הנציב אלבינוס

על ידי מעשי כל האבירים ההם בא כל דבר החרבן. (ועי' דברינו על זה עמוד 5 ועמוד 7)

אבל הנה גם לא נשארו באמצע הדרך ויוסיפו להשחית ולחבל כל מעשי טובי העם עד כי ביריהם הביאו את כל הרבן הארץ.

ואז נעלמו בתוך ההשך והאפלה, נעלמו ואינם, ובכל צרותיהם של ישראל מאז ואילך, ובתוך כל המעשים כולם וים הגדול של התלאות הנוראות אין זכר מהם ולא נמצא עוד לפנינו שם לא את אחד מחבר הכהנים הגדולים, ולא את אחד האבירים, וגם לא את אחד התורדסים, ואנריפא הי' עוד לכל הפחות כעשרים שנה אחר זה והי' מבאי בית אספסינוס וטיטוס ויתרועע עמהם ובכל זה לא בא זכר כי עשה מאומה לרוחתם של ישראל בתוך ים צרה לאחר החרבן, וגם לא בא זכרנו עם בני ישראל כל עיקר.

גבורים היו לקחת מישראל את דם הנפש, גבורים היו לשלול שלל ולחלק, גבורים היו לרכוב על כתפם של ישראל על ידי הנציבים והרומיים בכלל;

עתה כאשר כשלו בני ישראל על ידם ונפלו, נזו ויעופו, ויאבדו מתוך הקהל, ואין זכר למו בין בני ישראל. גם יאזעפוס נמצאתו מאז ואילך בצל כנפי אספסינוס וטיטוס ובהיכלם, ושם גם נפגש עם אוהביו מלפנים, אבל דבר לא היה לו עוד עם ישראל עמו.

כן הדבר כי גם לאחר החרבן לא שכחו כל אלה את עם בני ישראל אבל רק לדעתם ולהותם ולהפוך עליהם בלהות.

בשעה אשר האומה ירדה פלאים ותהי מרמס לרנלי הרומיים, הי' הובת כותב דברי ימי ישראל לפני הרומיים ולעיני הקיסר עצמו להשתדל להקל עון חטאתם ולמתוח עליהם חוט של הסדר ורחמים לפני שוביהם, אבל אנריפא ויאזעפוס נוסדו יחד לצייר את כל הדברים רק לטובתו של אנריפא וכל אנפיו ולתת את העם לפראי מדבר ולשמצה בקמיהם, כי לא ישנו אם לא ירעו, וכי ההתרנשות וההתקוממות וגם המרודה היא להם כמונתח בחיק לבנם ולחם חוקם. והוא הציור הכללי ההולך ונמשך כחוט בכל דברי יאזעפוס כבר מימים רבים לפני ימי המלחמה.

ולא עשה זאת יאזעפוס מדעתו ועל דעתו לבד כי אם בסוד מרעים של אנריפא ויתר התורדסים.

ובספרו Vita LXV אחרי אשר יאמר שם כי מסר ספרו מלחמת היהודים לאנריפא ויתר התורדסים לראות אמתת דבריו, יוסיף אחר זה שם:

המלך אנריפא כתב ששים ושנים מכתבים לעדות אמתת דבריו. והדבר מבואר מעצמו כי להעיד כי כנים הדברים די במכתב אחד.

אבל השנים וששים מכתבים בזה הם כל מה שהעיר אנריפא בכל דבר ודבר איך ובאיזה סגנון למסור הדברים, והוספת גלוי דעתו. ומכל הששים ושנים מכתבים כתב שם יאזעפוס לפנינו רק שנים מהם, שני מכתבים קצרים אשר היו אפשר להראות הוותם לרבים, ובכל זה הגה הדבר יוצא כן גם מהם. כי האחד מהם לשונו:

המלך אנריפא לאוהבו יאזעפוס שלום.

מתוך ספרך הנני רואה כי לא נדרש לך ללמוד דבר וכו' אבל כאשר תהיי עמדי יחד תשמע ממני בעצמי דברים רבים בלתי נודעים עד היום. והנה היו ביניהם בזה גם דברים אשר לא רצה אנריפא למוסרם בלתי אם פה אל פה.

גם במכתב השני הקצר עוד יותר נאמר בו בקשת אנריפא ליאזעפוס לשלוח לו את יתר חלקי הספר, אשר גם מזה מבואר כי לא היבד שלם שלח לו יאזעפוס, כי אם דבר דבר לשמוע ממנו אם הפיקו הדברים כל הפצו, או ירצה לשנות בהם.

ומזה באמת באו יחד ששים ושנים מכתבים מאנריפא אליו, על כל ענין לעצמו להורות הדרך לפני יאזעפוס.

ומכל זה יחד הדבר מבואר נגלה כי יחד עם דעת אנריפא והסגנון סידר יאזעפוס את כל דבריו והיו דבריהם למצוא הדרך איך להצדיק את אנריפא ולהרשיע את ישראל, כי צדק אנריפא וכל דרכיו משרים, ובני ישראל אשם בראשם וכגמול ידם בא להם.

והנה לא היו די לפניהם את אשר הם בידם הציתו את האש והביאו את החרבן הנורא, כי אם גם אחרי אשר נחרבה ארץ יהודה, כאשר גם הרבה ירושלים וגשרף מקדש ד' וכל העם היו מפרפרים בין החיים והמות ודמם כנחל שופף, בשעה ההיא ישבו יחד להתייעץ על צפונותיהם, איך לנולל כל האשמה בראש העם, ותלו קולר גדול בצוארם לעיני הרומיים וישימו עליהם עבטים וכעבות הענלה הטאה, להגדיל הטאתם, ויתנום למורדים ברומיים גם עוד טרם התנלע הריב, וגם לאנשים אשר אינם מן הישוב ומתקוממים מבלי דעת רק מתוך סערת רוחם ורעת לבנם אשר השקט לא יוכלו.

אף כי ידע יאזעפוס, וידע אנריפא עמו, כי הקיסר עצמו גם הוא יקרא הדברים, ככל אשר יאמר שם יאזעפוס עצמו.

ומה יפלא אם מאז ואילך גדלה ורבחה חמת הרומיים על ישראל, ומה יפלא אם כל מעשיהם של הרומיים מאז ואילך כוננו על יתר רק לנקום מבני ישראל שבע על חטאותם ולהסירם מעם, ומה יפלא אם מאז ואילך הביטו עליהם הרומיים בעיני בוז כעל אומה ירודה, ונרניש כל זה בעצמותינו גם עד היום הזה. אבל אם לא נוכל כהיום להשיב את הריסותם מלפני ימי החרבן, עד אשר ירחם ד' את עמו ובחר עוד בציון וירושלים, הנה נוכל להשיב את האמת למקומה ולתקן עותתם מאחרי החרבן בכל הנוגע לסגנון הדברים ולסדרי המעשים וכל דבר המעשים עצמם, כי גדולה היא מאד מדת האמת ואין כל בריה יכולה

למחות רשומה ולהשמיד את שרשיה, ונס אם תכוסה במשאון, מבין רנבי עפר תעלה ומבין צחיחי סלעים תנלה ותראה.
 וכבר נתבארו לנו כל הדברים מתוך דברי יאזעפוס עצמו, ויראו עוד יותר מכל דברינו בכרך הקודם בכל פרטי הדברים מלפני ימי המלחמה וכל דבר המלחמה עצמה.

פרק י.

רבן יוחנן בן זכאי וחבריו.

אם שבר בית ישראל או היה גדול כים ואסונם רחב ועמוק כתהום רבה ונורא מאד, הנה היה יכול להתהפך לשבר עוד יותר נורא ולאסונות עוד יותר איומים. כי לא כמעמד הדברים אהרי הרבן הבית הראשון, היה הדבר עתה אהרי הרבן הבית השני.

בימי הרבן הבית הראשון היה כל מעשי הכנעניים נגד בני ישראל רק דבר מדיני כללי, אבל גם ממשלת בבל, גם כל העמים כולם, גם הכשדים עצמם דבר לא היה להם נגד עם בני ישראל ביהוד.

לא כן בסוף ימי הבית השני אשר מימי הורדוס ואילך התפשט פתגם כללי בנוגע לעם בני ישראל כי כל אוכליו לא יאשמו ותבא שואה עזה כמות בין כל עמי הנכר לבני ישראל ומכל עברים סערו להפיצם.

בחרבן הבית הראשון מצאה האומה בכללה מנוחה שלמה על נהרות בבל ויתישבו שם בערים אשר בנו להם לברם, ויבנו בתים וישעו כרמים, ובניהם שרים בהיכל מלך בבל.

או היה להם דבר ה' ביד נביאו ירמיהו (כ"ט) בנו בתים וישבו ונטעו גנות ואכלו את פרין קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים וכו' ורבו שם ואל תמעטו ודרשו את שלום העיר אשר הגלית אתכם שמה והתפללו בעדה אל ד' כי בשלומה יהי לכם שלום.

כי שלום אמת ומנוחה שלמה מצאו בבואם לבבל וישבו שלום ושקטם ועמי הנכר לא הרניזו מנוחתם וגם ממשלת הארץ שמה עליהם עיניה לשובה.

ועל כן בכל חרבן הארץ לא היה כל סכנה להעם מזה, ותהי להיפך, כי בראותם את הבלי תתועי הנוים וכי כנבזה שמים מארץ נבזה דרכי תורתם מכל מעשי הנוים, נתחזק אצלם עוד יותר דבר עמם, דבר תורת ד' וכל דבר אהבת הלאום וזהו ישראל בכל מהרתו ובכל אורו ואמתו.

אבל תהום נורא היה מעמדם בימי חרבן הבית השני, כי גם לבר חרבן הארץ, הרבן ירושלים וחרבן המקדש,

הנה כבר מזה שנים רבות עשו היונים וכל עמי הקדם בכלל חוזה יחד להשיבם עד דכא ולהשפילם עד עפר.

ואיזה שנים לפני חרבן כבר הגיע הדבר למרום קצו עד כי החלו להכניז להם מטבה גם במצרים גם בסיריען גם בארץ ישראל עצמה בערים רבות מאד. דברנים וכותבי פלסתר דברו והפיצו בכל עבר ופנה משטמה נוראה וידרשו בראש הומיות להומם ולכלותם.

ובעת רעה נוראה כזו אשר הארץ רנוה תחתיהם, בעת איומה מסערת כל העמים נגדם מבחויץ, וסערת בנים כחשים למולדתם בפנים, ה' חרבן הבית השני. חרבן נורא כזה בין המון עמים רבים הפותחים פיהם לבלעם היים ה' יכול כרנע להתהפך מחרבן הארץ לחרבן העם.

על הדבר הזה הדרה עתה עין חכמי ישראל וראש הדור רבן יוחנן בן זכאי בראשם, ותהי עינם ולבם איך להוציא את העם מתוך המהפכה ואיך לקומם את הריסות העם, על ידי מקום חדש ללב האומה, על ידי בריאה חדשה אשר יבראו עתה בתוך ימי המלחמה, עד כי לפני חרבן ירושלים תתכונן כבר מקום נקודת הכובד לכל אחדות האומה, מקום חדש אשר משם יצאו כל קני האזר אל כל המקום אשר נפוצו שם בני ישראל, מקום חדש עם עמודים חדשים אשר ישוב ישראל וישען עליהם.

ואת הדבר הגדול הזה לא עשו מעבר לנבול ממשלת רומא, גם לא מחויץ לנבול ארץ ישראל, כי אם בתוך ארצם, ולעיני האויב המניח את המלחמה, וגם ברשיונו והסכמתו.

בימי גלות בבל היתה גסיבה מאת ד' כי כבר לפני חרבן הבית הראשון וחרבן כל ארץ יהודה, כבר באו והתישבו בבבל רבים מבני יהודה בגלות יכניה, כל החרש והמסגר ראשי פנות העם וחכמי התורה, עד כי אחד מראשי חכמי הגולה אלה הנביא יחזקאל רק שם בבבל בישבו שם על נהר כבר ה' לנביא כללי בישראל. בהמשה לחדש היא השנה החמישית לגלות המלך יויכין דהיינו עוד לפני החרבן.

וכאשר חרבה ירושלים וכל ארץ יהודה, והגולים באו סחופים ורחופים בבבל, כבר מצאו שם את אחיהם הגדולים מסודרים בכל סדרי ההנהגה, ונביאי הדור ראשי ישראל בראשם.

והמהשבה הגדולה הזאת השבו עתה ראשי ישראל בתוך ימי צרה, בעמדם בין שתי להבות, מחויץ לניוני רומא, ומבית שד משחית וארי שורף ועין בעין ראו כי ירושלים עומדת תחת כליון חרוין.

את הדבר הגדול הזה קרא רבן יוחנן בן זכאי. הצלה פורת א', ואמר לאבא סקרא, חזי לי תקנתא לדידי דאיפוק אפשר דהוי הצלה פורת א'.

ובודאי שלעומת ירושלים הקדושה העיר אשר בחר ד' לשכן שמו שם, נאון ישראל ותפארת עוזם, והמקדש המעוז מקום השכינה שרויה, במה נחשבה יבנה.

אבל בהמעמד הנורא אשר נמצאה בו כל האומה אחר החרבן ה' הדבר הצלה גדולה מאד.

ולוא לא באה עליהם הלשנת המינים והמלשינים עד כי עוד בימי אספסיוס כבר הכירו הרומיים כי כל דבר יבנה הוא שיבת אחדות ישראל למקומה ויחלו לשוב ולקחת את אשר נתנו (יבואר לפנינו) ולהעיק לבני ישראל לבלי לתת להם להרים ראש,

לולא זה היו שבים לנמרי לקדמותם בדרך זו אשר סללו עתה רבן יוחנן בן זכאי וחביריו והיו חוקמים עור ובשר, ובישבם גם עתה בארצם היו שבים לאט

דבר רבן יוחנן בן זכאי וחכיריו

כב

לאט לכל כבודם הראשון, וגם לכבוד ירושלים ומקדש הקדש ככל אשר נראה עוד לפנינו.

והדבר הגדול הזה לקומם אחרות האומה מבלי אשר ירגישו בזה הרומיים ולעשות הדבר לעיניהם וגם על פי רשיונם וחסמתם, הדבר הנפלא הזה עלה לרבן יוחנן בן זכאי על ידי חכמתו הגדולה, ועין די אל יראיו אשר גם ברוגז חמיו יזכור.

ידע רבן יוחנן בן זכאי את מבט הרומיים עד העת ההיא על בני ישראל. אך על ידי המעשים ביבנה החלו הרומיים להרגיש כי אחרות ישראל אינה רק על ידי ירושלים והמקדש לבד כי אם גם על ידי משכן התורה היותר גדול, וגם על ידי זה לבד יוכל המקום להתהפך ללב האומה, אשר כל מיתריה משם יצאו ולשם ישובו.

אבל לפני ימי יבנה לא ידעו הרומיים דבר מזה, ידעו כי בני ישראל הגם שומרי מצות די לעשותם, אבל לא ידעו כי משכן התורה שם לב האומה שואף, ולא ידעו כי כל ראשי התורה יחד, הם הגם אלה אשר גם באין אומר ודברים, וגם בלי כל שומר ומושל למוצא פיהם ייחלו בכל הפין לבבם.

ובהדבר הזה השתמש רבן יוחנן בן זכאי לרווחתם וישועתם של ישראל ודי הי עמו.

פרק י"א.

קוראים אנחנו את הדברים הקצרים אשר נמסרו לנו מהדבר הגדול הזה, מבלי להרגיש את כל רוחב הדבר ואת כל ענינו, ובא במס' גיטין דף נ"ו:
כי מטא להתם (לקיסרין) אמר שלמא וכו' אלא בעי מנאי מידי דאתן לך אמר ליה תן לי יבנה חכמיה ושושילתא דרבן גמליאל ואסותא דמסיין ליה לרי צדוקי.

ובאבות דרי נתן פירק רביעי הסגנון. אמר לו אתה הוא רבן יוחנן בן זכאי שאל מה אתן לך אמר לו איני מבקש ממך אלא יבנה אלך ואשנה בה לתלמידי ואקבע בה תפלה ואעשה בה כל מצות האמורות בתורה אמר לו לך וכל מה שאתה רוצה לעשות עשהי.

ודברי הנמ' יבנה וחכמיה ודברי אבות דרי נתן. אלא יבנה אלך ואשנה בה לתלמידי אהת הם.

כי לבד מה שבוקנתו הגדולה והמופלגת הי יכול להטביע שם. תלמידיי על כל ראשי הדור, הגה גם באמת כן הדבר כי כל חכמי המתיבתא נחשבו לתלמידי הראש מתיבתא עד כי יאזעפוס יקרא את שמאי הזקן בשם תלמידו של הלל (אלכסי' XV, 1, 1 ועי' דברינו בכרך שלישי עמוד 44).

ובמדרש איכה א' על הכתוב היו צדיה לראש בא שם שאמר לו אספסופים: אי אית לך דרחים לך או בר נש דאת קריב ליה שלח ואייתיה וכו'. ועל כן באמת אסף או את כל חכמי ישראל אשר היו סוורים בכל המקומות אשר נדחו שם בימים הרעים ההם.

והבאים היו דור שלם של ראשי זקני הדור ההוא, ואלה אשר טבל לדעת

בבירור הם:

ר' הנינא סגן הכהנים, ר' שמעון איש המצפה (אשר כבר היה גדול ורב בימי רבן גמליאל הזקן), נחום המדי, אשר היה מדייני גזירות בירושלים, ר' הנינא בן אנטיגנוס, ר' אליעזר בן יעקב הראשון, כל בית הנשיאים ורבן גמליאל בראשם, האחים זקני בני בתירא ר' יהודה ר' שמעון ר' יהושע, שמואל הקטן, ר' דוסא בן הרכינס, ר' צדוק, ר' פפיים, ר' זכריה בן קבוטל, המעיה תלמידו רבן יוחנן בן זכאי הגדולים, הידועים, אשר גם הם היו אז למעלה מימי השחרות והעמידה.

ובידענו כי גם בכל הדורות נודעים לנו בשמם אך מעטים, ורק יחידו ראשי הסגולה בין חכמי הדור, נוכל להבין כי נקבצו באו או ליבנה לעזור לכונן אחדות האומה דור שלם של חכמים אנשי הסגולה היותר מפורסמים.

והלשון באבות דר' נתן בבקשת רבן יוחנן בן זכאי לפני אספסינוס אינו מבקש ממך אלא יבנה אלך ואשנה בה לתלמידי ואקבע בה תפלה ואעשה בה כל מצות האמורות בתורה לא יוכל להיות ספק כי גם דבריו ובקשתו, ואקבע בה תפלה ואעשה בה כל המצות היו לעשות כל זה גם לרבים, כמו דבר יבנה וחכמיה אלך ואשנה בה לתלמידי.

וביותר כי הדבר ידוע אשר גם לפני זה היתה יבנה מרובה באוכלסי ישראל, ומסודרת בכל סדרי קהלות ישראל היותר גדולות.

וכבר בימי הלל הזקן אחרי אשר לפני זה בשל גאבניוס את הסנהדרין הגדולה בירושלים, ותחתיהם חלק את הארץ ויסד חמשה סנהדראות בחמשה מקומות, בירושלים, גדרה, אמטהוס, יריחו וצפורי (עיין דברינו בכרך שלישי עמוד 58). הנה אף כי לא עשה כן ביבנה לפי שכבר לפני זה קרע פאמפיוס את יבנה מעל ארץ יהודה (אלטטי" 4, 4, XIV).

בכל זה כאשר הלכו יחד כל ראשי חכמי המתיבתא לראשי הערים להוועד שם באו גם הם או ליבנה.

ובתוספתא סוטה פרק י"ג נאמר:

משמתו נביאים אחרונים וכו' ואף על פי כן היו משמיעין להם על פי בת קול מעשה שנכנסו חכמים לעלית בן גוריא ביריחו יצתה בת קול ואמרה להן יש כאן אדם וכו' נתנו עיניהם בהלל הזקן וכו' שוב מעשה שנתכנסו חכמים ביבנה ויצאת בת קול ואמרה להם יש כאן אדם וכו' ונתנו עיניהם בהלל הזקן וכו' (יח).

ועל כן זה ודאי שגם טרם בוא רבן יוחנן לשם, מזה ימים רבים מאד אשר היו שם בתי כנסיות לתפלה גדולים וטובים ככל אשר היה או בכל מושבי בני ישראל וככל אשר יתבאר זה לפנינו מפרק ליב ולהלן.

אבל בקשתו, ואקבע בה תפלה ואעשה בה כל מצות האמורות בתורה היתה רשיון כי יקובץ הצבור אליו מכל מקום אשר ישאם לבם לבוא להתפלל עמו יחד.

הערה (יך) הדבר שמואל הקטן בירושלמי סוטה פ"ט הל' י"ג הוא מעשה לעצמה אשר בא אחר זה בתוספתא שם ולהם הגיחה, והרי אצל הלל נאמר בתוספתא גם בפעם שניה "שנתכנסו חכמים ליבנה" היינו שמקום הקבוע היה אז במקום אחר, ואצל שמואל הקטן נאמר בתוספתא "היו יושבין ביבנה" ויבאר כל זה לפנינו בדברינו על שמואל הקטן, ועיין בבלי סנהדרין דף י"א ויבאר לפנינו שם.

והדבר הזה הי' גדול יתר מאד וכונתו היתה כי על ידי רשיון זה יוכלו בני ישראל להקבין שם יחד מכל עריהם וד' נתן חנו בעיני אספסינוס וירשהו על כל זה.

והן דברי הברייתא במס' ראש השנה דף כ"ט :

תנו רבנן פעם אחת חל ראש השנה להיות בשבת והיו כל הערים מתכנסין אמר להן רבן יוחנן בן זכאי לבני בתירא נתקע אמרו לו נדון אמר להם נתקע ואחר כך נדון לאחר שתקעו אמרו לו נדון אמר להם כבר נשמע קרן ביבנה ואין משיבין לאחר מעשה.

ורש"י ז"ל פ"י שם, והיו כל הערים שסביבות יבנה מתכנסים לשם לשמוע תקיעה משלוחי בית דין לפי שהיו רגילים בן בירושלים.

ודברי רבינו הגדול תמוהים מאד ואיך זה יכלו העם שבהערים מסביב לחשוב שיתקעו ביבנה כמו בירושלים והרי לא לבד שהעם הנאסף ליבנה לא עלה זה על דעתם כי אם שגם בבית הוועד לא חשב איש מזה זולתי רבן יוחנן בן זכאי לבדו.

והרי אפילו זקני בני בתירא מראשוני ראשי הוועד ביבנה אשר אך אליהם פנה רבן יוחנן בן זכאי גם הם לא עלה זה על דעתם לפני ראש השנה עד שהציע זה לפניהם רבן יוחנן ביום ראש השנה עצמו.

אבל הדברים פשוטים, כי אחר החרבן היתה יבנה לא רק מקום תורה לראשי זקני החכמים והתלמידים,

כי אם גם מקום כנוס לכל הצבור הגדול בימי החנינים והמועדות כי שם פקחו על כל עניניהם בכל הנוגע לצרכי הרבים בכלל וצרכי עיר ועיר בפרט ככל אשר עשו לפני זה בירושלים.

ורבינו הגדול רש"י ז"ל על פי דרכו חשב שנתכנסו רק הערים מסביב, אבל הדברים מפורשים, והיו כל הערים מתכנסין.

והדבר מפורש כן גם במקומות אחרים כי כן ערכו וסדרו הדבר ביבנה כי יבוא העם שם בימי הרגלים.

ובא במס' פרה פרק ו' משנה ו' :

המוליך את החבל בידו לדרכו כשר ושלא לדרכו פסול זה הלך ליבנה שלשה מועדות ובמועד שלישי הכשירו לו הוראת שעה.

ובמס' חולין דף מ"ח. תניא נמי הכי וכו' התליע כבד שלה זה הי' מעשה ועלו עליה בני עסיא שלש רגלים ליבנה לרגל שלישי התירוה להם.

והדבר שאין צריך לאמר הוא שעלית בני עסיא לא היתה רק זה לבד לדעת אם בשרה היא בהמה זו שהרי תוך זמן ארוך של שלש רגלים כבר נאכלה לכלבים.

וכי גם אם רק בנוגע להדין הוזה בלבד הלא לא היו עולים כל השלשה פעמים דוקא ברגל.

אבל הכונה כי בני עסיא בבואם גם בלא זה כפעם בפעם בימי הרגלים ליבנה בתוך כל העם כולו, הציעו שם השאלה, ולא הוכרעה עד בואם לרגל שלישי.

ונמצא על בני עסיא כזאת ביבנה גם בתוספתא מקואות פ"ד :

דבר רבן יוחנן בן זכאי וחביריו

קסמלין המחלק מים לכרכין אם הי' נקוב וכו' הלכה זו עלו עליה בני אסיא שלש רגלים ל' בנה ולרגל השלישי הכשירוהו אפילו נקוב כמחשי' וכו' (י"ט).

ומכל זה הדבר מבואר כי קבעו שם אסיפת כל העם לרגל. וכמו שהוא באמת הלשון בראש השנה שם, והיו כל הערים מתכנסין.

ועל ידי זה עלו בידם שני דברים גדולים יחד, האחת לשוב לחוק עתה אהדות העם מרן ועד באר שבע. וכי גם ידעו איש את אחיו ויכוננו לבם בהנהגת הערים לטובת האומה יחד.

וזאת שנית כי יהי' אפשר לראשי ישראל לפקח על כל עניניהם בין בנוגע לעניניהם מבחוץ עם הממשלה אשר רבו אז מאד (יבואר לפנינו) ובין בנוגע בינם לעצמם.

והדבר מבואר כי שם ביבנה לא עסקו בנוגע לצרכי האומה בדרך של אקראי, ולא רק יהודי הדור כרבן נמליאל ור' יהושע לעצמם,

כי אם הסנהדרין הכללית בכללה ככל הדרוש להנהגה גדולה כוללת של האומה כולה.

ובתוספתא ברכות פרק ב' בא:

מפסיקין לקרות שמע ואין מפסיקין לתפלה וכו' אמר ר' אלעזר בר' צדוק כשהיה רבן נמליאל ובית הינו ביבנה היו עסוקים בצרכי צבור לא היו מפסיקין שלא להסיע מלבם.

והנהגה היתה גדולה ורחבה מאד, עד כי גם ראשי הערים הוקמו על ידי הנשיא (דהיינו בראש בית הוועד).

ובמשנה ראש השנה פרק א' משנה ו' בא: מעשה שעברו יותר מארבעים זוג ועכבן ר' עקיבא בלוד שלה לו רבן נמליאל וכו'.

ועל זה בא בגמ' שם דף כ"ב. תניא אמר ר' יהודה חס ושלום שרי' עקיבא עיכבן אלא שזפר ראשה של נדר עיכבן ושלח רבן נמליאל והורידוהו מגדולתו.

ואף שלא נתבאר זמן המעשה הזאת הנה דבר שאין צריך לאמר הוא כי בימי דאמיט'אן איש הדמים לא הרחיבו חוג פעולתם ובהכרח שנמשך הדבר כן גם מימי אספסיוס וטיטוס, היינו מאז שקמה הארץ אהרי המלחמה והחרבן.

הערה (י"ט) ומתוך הנעשה אז ביבנה על כלל העם נשאר הדבר בהמתיבות גם אחר זה, אם שלא היה זה באופן כללי כמו ביבנה.

וכמו במס' ע"ש ד' נ"ו: "ההוא עובדא הוהו בנהרדעא דדשו ישראל ועבר'ם לההוא חמרא ושהייה שמאל תלהא ריגילי מאי טעמא אילימא וכו' אלא דאי מסכהנא תנא (מהבאים או) דשרי כרי' שמעון אישרייה אפילו בשתייה".

ובגדלים ד' כ"ג "והתניא מעשה בארם אחר שהדיר את אשתו מלעלות לרגל ועברה על דעתו ועלתה לרגל ובא לפני ר' יוסי אמר לו אילו היית וכו'.

אבל ביבמות ד' קכ"ב הוא ענין אחר כי לא בא שם שהלכו שלש רגלים כי אם שמעה דביתהו ואתאי לקמיה דאבי שהיית תלהא ריגילי ולא פשט לה ע"ש והכונה שם רק זאת שעבר זמן רב תלהא ריגילי אשר בתוך זה היו חכמי הדור נאספים ובכל זה לא פשט ולא הורה עד דפשט לה רב יוסף.

ומזה הוא גם עובדא דמדרש קהלת ריש פרשה י"א וריבת "ירושלים" מעות סופר שם גם בלא זה שהרי הי' זה על כף ימא וידוע כי ירושלים אינה על כף ימא.

ונם אם נרצה לאמר כי בני הערים הם עצמם בחרו להם ראשיהם, הנה הדבר מבואר שעמד כל זה תחת ההנהגה העליונה של הנשיאות.

ואמנם ידע רבן יוחנן בן זכאי כי כל הדברים האלה הנם אפשר רק אם יהי שם דבר אחד לדור והוא הנשיא וההנהגה הכללית תחת ידו.

אבל בידעו כי זה ודאי אשו לא יסכים הרומי הלז להקים ברשיונו דבר נשיאות כללית בישראל.

השכיל בהכמתו הגדולה להכליש את בקשתו זאת בתוך בקשה של זעיר אנפין מבלי לגעת בדבר הנשיאות ומשרתה.

ותהי בקשתו רק זאת לבלי לגעת לרעה בשושילתא דרבן גמליאל (הזקן) אשר היו באמנה את הרומיים (כ).

תן לי יבנה וחכמיה ושושילתא דרבן גמליאלי (כיא).

והיינו שיהיו שושילתא דרבן גמליאל כל נכדיו וביתו שלום, וכי יוכלו לישב בשלות השקט ביבנה עם רבן יוחנן בן זכאי.

ידע רבן יוחנן כי אם רק לא ירניזו הרומיים את בית הנשיאים, הנה גם אם לא יוכרו על רבן גמליאל הנשיא החדש שם נשיא בפומבי בתוך העם, יהי גם מעצמו נשיא העם ומוליקם, והעם יבישו אליו ונהרו, בהיותו כבר דור חמישי בנשיאות מאב לבן, נכדם של הלל הזקן ורבן גמליאל הזקן, אשר נשאו בחוצן את כלל ישראל, ובהיותו גם הוא עצמו מראשי חכמי התורה אשר ידע כל העם עד כמה ימסרו נפשם לרווחתם של ישראל ולישועתם.

ונראה ונשתומם על רוממות נפשו הגדולה של רבן יוחנן בן זכאי, כי לא הי' די לו בזה לבד את אשר הוא נשאר גם עתה רק אב בית דין, ורבן גמליאל הי' לנשיא (כמו שיבואר לפנינו) כי אם שנם עשה יותר הרבה כי למען לתת ידים לפעלו של רבן גמליאל אשר לא הי' כי אם תלמידו, הלך רבן יוחנן בן זכאי והתישב במקום אחר (יבואר לפנינו) והוא בא ליבנה בזקנותו הגדולה לימי הרגלים וימי הוועד ככל דבר הראש בית דין.

למען אשר יהי אפשר להנשיא החדש לנהוג נשיאותו ברמים, ולהכבד על פני כל העם ולהיות הראש והמנהיג בהמתיבתא הכללית מה שלא הי' אפשר אם ישב שם גם זקן הדור, תלמידו של הלל הזקן, האיש אשר קפל את כל ימי הדורות האלה מימי הורדוס עד היום ואשר יחד עם זה הגהו ראש כל הדור בתורה, וכל חכמי הדור נחשבו רק כתלמידיו, ונוסף לזה אך מידו ועל ידו באו עתה כל הסדרים של משען ומשענת.

כי על כן התרחק הוא עצמו מיבנה ויתן ידים לרבן גמליאל.

אבל בהיות הימים ההם ימי האסונות היוזר גדולים, ופיזור העם נורא מאד,

הערה (ב) לפנינו בפרק ר' הנינא סגן הכהנים יבואר כי רבן שמעון בן גמליאל הזקן לא נהת על ידי הרומיים, ומת על ספרו או נהת על ידי שמעון בן גיורא.

וה עצמו את אשר בקש רבן יוחנן בן זכאי לבלי לגע להיעה בביתו דבריו נשמעו ישוב ויורה לנו את אשר כבר נתבאר כי אף שהתערב רבן שמעון בהמלחמה לא היו מקשו נגד הרומיים עצמם כי אם נגד אנטיסטים וחבר האבירים.

הערה (ג) והלוקמן עוד יותר את אישת בקשתהי ולעשותם בעיני החמי עוד יותר לדברים פרטים שאינם בלום סיים דבריו בבקשה "ואמחזא דמסין ליה לר' זחוקי".

וההנהגה דורשת עצה רבה, ואומן העם כלו, ורבן נמליאל עוד לא שימש בנשיאות לפני זה, וראשית דרכו בימי המהפכה היותר נוראה והתלאות היותר גדולות, כי על כן הושיב רבן יוחנן בן זכאי לעובדים עמו יחד ותומכי ידיו את זקני בני בתירא ר' יהודה ר' שמעון ור' יהושע, ראשי המשפחה הגדולה אשר במשך זמן יוטר ממאה שנה, היתה בריתם עם בית הנשיאים ואשר לפני מאה שנה מסרו הם את הנשיאות להלל הזקן ראש משפחת רבן נמליאל, ואשר מאז על ידם הם הותחלה דבר נשיאותם.

כל המעשים האלה בחכמה יתירה תבונה ודעת עשה אז ראש הדור רבן יוחנן בן זכאי ויבוארו לנו על סדרם וענינם לפנינו.

פרק י"ב.

פדיון שועי יהודה ברומי.

גם תחת חזיון דעם פעלו ועשו זקני חכמי התורה, ויבראו גם אוצרי כסף לצאת לישע עמם.

בהחרב ירושלים, הלכו שועי יהודה שבי לפני צר, ושיפוס בחר לו דוקא היותר נכבדים בהם והיותר גדולים לפאר ברומא את פאר מסע נצחוננו, ואחר זה להעמידם בקלון ברומא.

ובמדרש איכה פרשה א' (פסוק ט"ז) על אלה אני בוכיה:
אספסינוס (כ"ב) מלא שלשה ספינות מגדולי ירושלים לחושיבם בקלון של רומי וכו'.

ויאזעפוס (מלחמת היהודים VII, 5, 3) יאמר:
טיפוס נסע עתה למצרים וכו' ראשונה שלח את הלניונים וכו' ואחר זה פקד לקחת מהשבויים את מנהיגי המלחמה את שמעון ואת יוחנן, ועוד שבע מאות אנשים אשר יצטיינו בגדלם ויפיים ולשלחם תיכף לאיטאליען כי הנם נדרשים לו לחג נצחוננו.

ויאזעפוס יזכיר רק את דבר היותם נדרשים לחג הנצחון. ויחשה מאת אשר יעשה עמהם אחר זה.

אבל אנחנו ידענו היטב את אשר עשו אז נכבדי רומא ונדוליה עם האנשים הגדולים והיפיים ביותר כאשר נפלו בידם, וידענו דרכם אז אשר נירון קיסר חגג בפומבי את חתונתו עם נער יפה, וכמו שהם גם הדברים במדרש איכה שם.

ולפדות את שועי ירושלים מידי הרומיים הי' נדרש המון כסף ואוצר זהב, ואיש חכם אשר יהי' יודע איך לכלכל הדבר ברומי.

ולדבר הגדול הזה בחרו אז את ר' יהושע אשר נפגוש אותו מאז והלאה בכל צרכי האומה, ואשר אז בימי החרבן כבר הי' מראשוני גדולי הדור ומראשי יחידה הסגולה.

הערה (כ"ב) הדברים באו על שם הקיסר בהיות הוא ראש כל המעשים אשר נעשו.

היו שם רבים אשר גם מבני עצמם בים ומתם רבים אשר הובאו לרומא כמו שהוא דבר כל אלה

אשר ידבר עליהם יאזעפוס, כמו שהוא בפנים.

והן דברי התוספתא הוריות פרק ב' והובאו בנמ' במס' גיטין דף נ"ח ע"א:
 חנו רבנן מעשה ברי' יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול שברומי
 אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים ושוב רואי וקוצנותיו סדורות לו
 תלתלים הלך ועמד על פתח בית האסורים אמר מי נתן למשיסה יעקב וישראל
 לבוזים ענה אותו תינוק ואמר הלא ר' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא
 שמעו בתורתו אמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל העבודה שאיני
 זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו אמרו לא זו
 משם עד שפדאו בממון הרבה ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל
 ומנו ר' ישמעאל בן אלישע.

והדבר ידוע כי ר' יהושע עצמו עני הי', ובמסכת ברכות (כ"ח ע"א) נאמר
 על רבן גמליאל כשהלך לפיים את ר' יהושע:

כי מטא לביתיה חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן אמר ליה מכותלי ביתך
 אתה ניכר שפחמי אתה אמר ליה אוי לו לדור שאתה פרנסו שאי אתה יודע
 בצערן של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסים ובמה הם נוזנים.

ובכל זה יאמר, העבודה שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו.
 וגם זה עצמו את אשר בא ר' יהושע מיד אחר ההרבן לרומא לא יוכל
 להיות ספק שהי' זה במלאכות עמו.

והדברים האלה אשר לפנינו הם גם מכארים לנו את דבר המלאכות
 הגדולה הזאת.

כי הלא מתחילה לא ידע ר' יהושע כלל כי התינוק הזה מיועד להיות
 מגדולי ישראל, וגם המנידים לו לא ידעו דבר מזה, כל מה שידעו והנידו הי'
 רק זאת. אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים ושוב רואי וקוצנותיו
 סדורות לו תלתלים.

ובימים ההם היו שבויים ברומא רבים מאד, ומה באו להניד זה לר'
 יהושע ביחוד.

ואם דבר לא הי' לר' יהושע עם השבויים הרבים ההם, איזה דבר הי' לו
 עם התינוק הזה.

אבל באמת כן הדבר כי זה הי' אז דבר המלאכות של ר' יהושע, ולא רק
 אותו פדה ר' יהושע או כי אם עוד רבים.

והמנידים ההם לא באו אליו לספר לו רק דבר התינוק הזה, כי אם שזה
 הי' ענינם על פי ר' יהושע לחפש בבית האסורים לדעת את הנדחים שם מבני
 ישראל, ונתפרש דבר התינוק הזה לאמר שזה הי' אחר זה ר' ישמעאל, אחד
 מראשי חכמי הדור.

ועל כן בהיות שם ר' יהושע רק על זה, הי' יכול בכל עניו לעצמו לאמר:
 העבודה שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקים עליו אמרו לא
 זו משם עד שפדאו בממון הרבה.

לפדות את השבויים הרבים אשר סחב טיטוס אחריו בכל ערי סוריא לעשות
 שם מהזה שעשועים בהאבקם עם חיות טורפות, זה לא יכלו בני ישראל לפי
 שנועדו מטיטוס עצמו לזה ונסחבו דרך מהלכו.

אבל אלה אשר הובאו לרומא ואחר הנ הצחחון הוסר מהם כבר יד אויב ומתנקם והובאו אם לבית האסורים או הועמדו בבתי קלון אלה כבר אפשר הי' לפדותם בממון אשר פתח ברומא את כל השערים.

והכסף הרב אשר הי' נדרש לזה יכלו לתת אז רק יחידי סגולה, כי כסף הצבור עוד לא הי' אז וכסף בית האוצר בירושלים בא לידי האויב, וסדרים חדשים לא באו עוד בימי המירוץ הגדול מיד אחר החרבן.

והגנו רואים כי גם זמן רב אחר זה כבר בימים אשר העמידו את ר' אלעזר בן עזריה לנשיא לא לקחו מהצבור לשחד אצל גדולי רומי לשובתם של ישראל, כי אם הנשיא רבן נמליאל אשר הי' לו עושר ונכסים אשר ירש מאביו נתן זה מכיסו.

וכאשר הקימו את ר' אלעזר בן עזריה לנשיא נאמר בברכות כ"ז :
מאן נוקים ליה וכו' אלא נוקמיה לר' אלעזר בן עזריה דהוא חכם והוא עשיר וכו' והוא עשיר דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזל ופלת.

היינו אף הוא כרבן נמליאל אשר הי' נשיא עד עתה אזל ופלה מכיסו אף כן יעשה גם ר' אלעזר בן עזריה הקם תחתיו.

ועשו מעשיהם כדרכי נחמיה בן הכליה בשעתו (נחמיה ה') :
גם מיום אשר צוה אותי להיות פתח פתח בארץ יהודה משנת עשרים ועד שנת שלשים ושתיים לארתהשסתא המלך שנים שתיים עשרה אני ואחי לתם הפחה לא אכלתי וכו' והיהודים והסגנים מאה וחמשים איש והבאים אלינו מן הגוים אשר סביבותינו על שולחני וכו' ועם זה להם הפחה לא בקשתי כי כבדה העבדה על העם הזה.

וממש כן ואולי עוד יותר מזה נהנו ראשי חכמי התורה אחר החרבן, אשר נהרס כל מעמד העם.

ובין חכמי התורה נשארו עוד לפלטה גם אחר החרבן עשירים גדולים כמו ר' דוסא בן הרנינס אשר נאמר עליו ביבמות דף ט"ז :

הלכו ועמדו על פתח ביתו וכו' אמר לה יכנסו ונכנסו הפסו לר' יהושע והושיבוהו על מטה של זהב אמר לו (ר' יהושע) רבי אמור לתלמידך אחר וישב וכו' תפשו והושיבו על מטה של זהב.

וכן ר' טרפון אשר הי' כבר גדול ורב בימי החרבן (יבואר לפנינו) ועשיר גדול מאד ור' אלעזר בן עזריה (על ידי אפוטרופסו) ורבן נמליאל עצמו, ועוד רבים כמוהם.

והם עם יתר ראשי סגולת העם נשארו אז על שכמם את כל צרכי הצבור הגדול בימים האיומים והנוראים ההם אשר נתבטלו כל סדרי הצבור והקהלות. והי' עליהם לקומם כל הרוס ולהשיב הסדרים בכל האפשר, וינטלו את בני ישראל וינשאו.

וכבר הערנו כי בכל צרותיהם של ישראל בימים ההם אשר עמקו משאול ובכל הצלחתם ונדולתם של ההורדסים ואנרופא בראשם גם אז אשר עמדו ברום המעלה, ויהיו גם מבאי בית הקיסר, ויתרועעו עם ראשי גדולי רומא, בכל זה לא נקפו אצבעם לשובתם של ישראל, לפי שגם דבר לא הי' להם עם בני ישראל עצמם

וזהכנס גרעין אשר התורדסים היו קרובים אל לבו ישתדל השתדלות גדולה לשתף גם אותם בעבודת הצבור אחר החרבן ויאמר בחד עמוד 25 : להעוזרים להקל עול המנצחים אספקינוס ושיטוס נוכל לחשוב גם את הנשארים מבית הורדוס אנריפא ובערעניקע אשר היו קרובים מאד אל הקיסר וכו' אבל בדברי ימי ישראל נמחק רשומם וכו' עד כי גם האגדה לא תרצה להזכירם וכו' כי בית הורדוס לא מצאה מקומה בלב בני ישראל ועל כן נקמו העם נקמתם מהם על ידי שכחה שלמה.

ואין כל זה כי אם דברים בטלים. אין לך עם מכיר טובה כישראל, ואלו עשו ההורדסים אחר החרבן גדולה או קטנה לטובתם ה' הדבר מרומז פה ושם. והגנו רואים לפנינו כי גם יאזעפוס אשר הוא בודאי ה' קשור ואחוז עם אנריפא אחר החרבן וגם עסקו יחד בסידור וסגנון ספר מלחמות היהודים עד כי ה' בידו ששים ושנים מכתבים על זה מאנריפא.

ואף כי דבריו של יאזעפוס במלחמות היהודים ישתרעו על המעשים של איזה שנים אחר החרבן, בכל זה אין בכל דבריו כל זכר כי עשה אנריפא דבר לטובתן של ישראל.

ואלו ה' שם מאנריפא אפי' שיחה נאה עבור בני ישראל, אז ה' יאזעפוס מרבה דברים ומספר לנו את הדבר ברב ענין ובפה רחב.

אבל לא היתה כזאת ולא ה' יכול להיות, וכאשר אך אבדו בני ישראל את עמדתם בארצם עזבו הם אותם לאנחות ויהיו עריהם.

כי גם דבר לא ה' לכל האנשים האלה עם בני ישראל, ואהרי אשר לא יכלו עוד לנוז את צמרם ולהפשיט את עורם השתקעו לגמרי בין האומות. וגרעין עצמו אך שורה אחת אחר זה יאמר שם :

בלא ספק נאבדו ההורדסים על ידי נשואי תערובות בין הרומיים.

אבל לא לאחר זמן וברבות הימים נאבדו על ידי נשואי תערובות, כי אם שנים לפני זה לא נמצאו בין בני ישראל כי אם לאכול מפרים ולשבוע מטובם ולפלט נתיב לחמם ידם, עד כי הביאו את המלחמה, ואחר זה גם את החרבן.

עתה אשר לא יכלו לעשות כן שבו אל מקומם וישתדלו אצל הרומיים להפוך בלהות על בני ישראל ולתתם לשמצה בקמיהם למען הרבות כבודם בלאומים, לאמר כי בני ישראל ברוע לבנם וקשי ערפם לא שמעו לקולם וימרדו בהרומיים, ככל אשר כבר נתבאר.

ואהרי כל מה שנתבאר נוכל לבוא לכל סדרי המעשים ודרכי הליכתם בכל משך ימי יבנה, דהיינו מהחרבן עד ערך כעשרים שנה אחר החרבן, אשר זה הוא משך זמן כל ימי יבנה ככל אשר יבוא לפנינו.

פרק יג.

דבר הנשיאות כיבנה.

הרבר הזה מי ה' לנשיא מיד בראשית בואם ליבנה ותחת יד מי נסדרו ונעשו המעשים מראשית ימי יבנה ואילך, לא ה' נדרש לחקור עליו כלל, שהרי רבן גמליאל ה' שם, והרבר ידוע כי מן הלל הזקן ואילך היתה הנשיאות ביד

בניו אחריו ותלך כן בקו ישר שנות מאות רבות, וכמו שידענו באמת מכל דבר נשיאות רבן גמליאל ביבנה.

אבל בדברי ימי ישראל גם דברים היותר פשוטים נהפכו על פניהם עד כי ההיפך נעשה לדבר פשוט ולשיחה בפי הבריות כאלו הוא דבר אשר בא עליו האות והמופת.

כי על כן הנה גם במקום הזה נהפכו הדברים ויתנו את רבן יוחנן בן זכאי לנשיא.

רבותינו הראשונים לא היתה זה מעין מלאכתם, טרודים היו בכירורי ההלכות אשר פתחו לנו שם הלוני רקיע.

ועל כן בראותם כי התקנות אחר החרבן באו על שם רבן יוחנן בן זכאי לא שמו לב, כי ה"י זה מפני שהוא ה"י ראש הדור במדה כזו אשר כמעט לא היתה כזאת בכל הדורות כולם אחריו.

בהיותו אז כבר למעלה ממאה שנה, וה"י עוד תלמידם של הזוג האחרון שמאי והלל, עד כי במשנה אבות פ"ב מ"ח באו סדרי הקבלה זה אחר זה רק עד רבן יוחנן בן זכאי.

והגנו רואים הפלגת גדולתו של זקן הדור רבן יוחנן בן זכאי כבר בפני הבית אשר אז הלא בודאי ה"י רק ראש בית דין, והנשיא ה"י רבן שמעון בן גמליאל הזקן, בכל זה בא גם אז התיקון של חכמי הדור על שם רבן יוחנן בן זכאי במשנה סוטה ד' מ"ז:

משרבו המנאפים פסקו מים המרים ורבן יוחנן בן זכאי הפסיקן וכו'.

ואם בימי הנשיא רבן שמעון בן גמליאל הזקן בימי הבית כבר ה"י הדבר כן, אף כי אחר זה בימי רבן גמליאל דיבנה אשר ה"י תלמידו, בימים אשר ה"י רבן יוחנן בן זכאי אביהם של ישראל, זכרון קדש מימי הלל ושמאי, וראש כל הדור כלו.

אבל רבותינו הראשונים דברו דבריהם בשילוח בענינים כאלה כמו שכבר נתבאר לנו במקומות הרבה.

והחוקרים האחרונים אשר כל הדברים האלה היו צריכים להיות ראשית דרכם, חשבו כי גבוי דברים הנם חקירת דברי הימים.

עד שבא קראכמאל הזקן במורה נבוכי הזמן שער י"ג עמוד 195 ויאמר לנו: ומת רבן יוחנן בן זכאי כשלים שנה אחר החרבן, ואז בא

לנשיאות בישיבה רבן גמליאל בן רבן שמעון הנהרג בשעת החרבן.

והנה כי כן ה"י רבן יוחנן בן זכאי נשיא כל ימי יבנה, ורבן גמליאל דיבנה לא ה"י נשיא ביבנה כל עיקר, כי אחר שלשים שנה לחרבן הבית כבר הוכרחו לעזוב את יבנה כמו שיבואר לפנינו.

והוא רק תמהון לראות כי הרשו לעצמם להיות שופטי רמים בכל הדברים היותר נוללים בחסרון כל ידיעה בדברי הימים.

והרב פראנקעל פעם יאמר כי לא ה"י אז נשיא כל עיקר ופעם יאמר כי רבן יוחנן בן זכאי ה"י נשיא שתים עשרה שנה ופעם עשר שנים, הכל י"י לו במקום ההוא. ובלא חקירה ובלא ראיה של כלום יאמר בדרכי הנ

משך זמן הדור הזה עם הדור שלפניו הוא מנשיאות רבן גמליאל ואילך לערך חמשים שנה (!) כי כפי מה שזכרנו לעיל ד' 66 נהג ר' יוחנן בן זכאי נשיאותו שמנה או עשר שנים לאחר החרבן. ונניח להקל על החשבון נשיאותו של רבן יוחנן בן זכאי עשר שנים.

והאחד אשר הוציא את הרבים ידי חובתם בחקירה זו הי' החכם ווייס אשר הניש עצמותיו וראיותיו ויאמר לנו בח"ב עמוד 36:

מנהיגם הנאמן הי' רבן יוחנן בן זכאי אף כי לא נזכר מפורש כי נקרא בשם נשיא בכל זאת אין כל ספק כי הי' נשיא או ממלא מקומו אחרי שכל הפקידות אשר מיוחדות לנשיא היו לו כל ימיו אשר הי' אחרי החרבן וגם בדורות המאוחרים הלא מנו אותו בין ראשי מקבלי התורה שבעל פה וזה אות בי החזיקוהו במדרגת הנשיאים.

והחוקרים האלה הורגלו כל כך בדברי הבאי עד כי הטעו את עצמן.

ומי יתן ויודיע לנו החכם ווייס את דבר כל הפקידות ההם אשר היו מיוחדות לנשיא ואשר בחכמתו מצא אותן ווייס אצל רבן יוחנן בן זכאי כל הימים אשר הי' אחר החרבן.

אבל הנה יש לו להחכם ווייס עוד ראי' גדולה מאד:

כי הלא מנו אותו בין ראשי מקבלי התורה שבעל פה, וזה אות כי החזיקוהו במדרגת הנשיאים.

ומה אפשר לאמר לדברים בשלים כאלה, פראנקעל הי' הראשון (בדרכי המשנה עמוד 30) אשר בא וברדא מלבו דברי הבל כי משה קבל תורה מסיני וכו' הכונה להנשיאות. ויאמר שם:

נפנה אל הנחה אחת וכו' והיא תוציאנו מכל המבוכות אשר נבוכו בהן חכמי לב, מלת קבל קבלו הנאמרות אבות פרק א' אין כוונתן שקבלו הבאים מן הקודמים להם פה אל פה וגם אין הכוונה ביחוד על לימוד התורה אבל נאמרו גם כן על קבלת הנשיאות.

וכבר נתבאר לנו בכרך ג' עמוד 165 כל טעותו של פראנקעל וכי לא נבוכו בזה חכמי לב כי אם חוקרי תהו מגבבי דברים.

אבל בדברי ימי ישראל הלם לו אחד חלום ובא השני וישען כבר עליו עד כי ווייס גם יביא זה לראי' כי רבן יוחנן בן זכאי הי' הנשיא אחר החרבן:

כי הלא מנו אותו (באבות שם) וכו' וזה אות כי החזיקוהו במדרגת הנשיאים.

אבל האם יש קץ לדברי רות, ומי לא ידע כי נמנו שם רק נחלי התורה ומנחיליה ועל ידי כן נמנו שם הזוגות, היינו האב בית דין והנשיא, מפני שבימי הזוגות היו הם ראשי המתיתבא, ראשי כל חכמי התורה בהמתיבא שניהם יחד, ראשי נחלי התורה ומנחיליה.

וכמו שהוא הלשון בכרייתא במס' יומא ד' ליה על הלל הוקן מפי שמעיה ואבטליון:

תיר עני ועשיר וכו' אמרו עליו על הלל הוקן שבכל יום ויום וכו' ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלקים חיים מפי שמעיה ואבטליון וכו'.

כי גם הנשיא גם האב בית דין יחד הרביצו שם תורה במתיבתא, ועל כן נחשבו שניהם, כי לא דבר הנשיאות ולא דבר האבות בית דין נחשבו שם כי אם מקבלי התורה ומנחיליה, וזה היו הזונות אשר היו שניהם ראשי המתיבתא (כינ).

ולפני הזונות נמנה אנמינוס איש סוכו אשר לא הי' נשיא כי אם אב בית דין.

ולא עמדו כל החוקרים האלה על דבר נפלא מאד בזה אשר יברר לנו גם דבר כללי גדול מאד בנוגע לקבלת התורה.

כי דוקא הנשיאים לא נחשבו במס' אבות שם בין המקבלים והמנחילים, לא הנשיאים אשר מהלל עד החרבן ולא הנשיאים מאחרי החרבן.

ולא באו שם לא שמעון בנו של הלל, ולא בנו רבן נמליאל הזקן ולא רבן שמעון בנו אשר היו נשיאים עד החרבן.

ולא הנשיאים מאחרי החרבן עד חתימת המשנה, לא רבן נמליאל דיבנה ולא בנו רבן שמעון בן נמליאל ולא בנו ר' יהודה הנשיא, רבי חותם המשנה.

ואחרי הזונות בא שם רק רבן יוחנן בן זכאי, ובוה נחתם כל סדר הקבלה זה אחר זה באבות ובא שם בפ"ב משנה ח' :

רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ושמואל.

ולא הזוכר על זה אפילו רבן נמליאל הזקן אשר בודאי הי' נשיא וראש המתיבתא בימיו, ולא אחר זה כל הנשיאים מאחרי החרבן.

ומעם כל זה פשוט מאד כי מפני שחשבו רק מקבלי התורה ומנחיליה, ועל כן יכלו לקצר הדרך על ידי רבן יוחנן בן זכאי עד ימי יבנה.

כי אלו חשבו את רבן נמליאל הזקן, אף שכן הדבר שנשם הוא קבל מהלל ושמואל, אבל הוא לא האריך ימים, ועד ימי יבנה, והיו מוכרחים לחשוב גם את רבן יוחנן בן זכאי.

אבל רבן יוחנן בן זכאי אי אפשר הי' לחשוב עם רבן נמליאל הזקן יחד לפי שהוא לא הי' אב בית דין בימי רבן נמליאל הזקן.

ולחשוב את רבן נמליאל הזקן ואחר זה את רבן יוחנן בן זכאי, אין זה סדר המשנה שהרי אי אפשר לאמר, רבן יוחנן בן זכאי קבל מרבן נמליאל הזקן.

שהרי רבן יוחנן בן זכאי קבל משמואל והלל, ולא מרבן נמליאל הזקן, ועל כן קצרו הדרך, ואחרי הזונות היינו אחרי הלל ושמואל אמרו, ר' יוחנן בן זכאי קבל מהלל ושמואל וכו'.

וכזה סיימו כל סדר המקבלים זה אחר זה עד תוך ימי יבנה.

וכיבנה כבר נסדרו אצל יסוד המשנה גם כל דברי בית שמואל ובית הלל בנוגע לגדר דברי יסוד המשנה, וכן נסדר שם אז גם זולת זה רוב עיקר כל נדרי המשנה.

וכל זה נגמר שם כעשר שנים אחר החרבן ככל אשר יבואר לפנינו.

ומכיון שכבר נקבעו ונטבעו יחד עם יסוד המשנה גם כל עיקר נדרי יסוד המשנה, לא חשבו עוד מאז והלאה את סדר הקבלה, אשר כל יסודי דבריה כבר נקבעו ונטבעו בכל לשונם ומנגונם, וידיו מעתה שימה בפייהם.

דבר הנשיאות ביבנה

כח

ועל כן לא נחשבו עוד אחר רבן יוחנן בן זכאי לא רבן גמליאל דיבנה ולא בנו רבן שמעון בן גמליאל ולא רבי בנו. הארכנו בזה בהיות זה לעצמו ענין כללי גדול מאד ונוגע לכל הדברים לפנינו. אבל הדברים מבארים את עצמן כי לא נחשבו שם לא דבר הנשיאות ולא דבר האבות בית דין ונחשבו שם רק דבר נוחלי התורה ומנהיליה. ורק לזה ומתוך זה חשבו שם גם את רבן יוחנן בן זכאי.

פרק י"ד.

והחכם גרעץ הוא יודע להגיד לנו בכל זה דברים ברורים מאד ויאמר לנו בחד עמוד 14:

רבן יוחנן בן זכאי אסף סנהדרין ביבנה, והי הוא הראש שם וכו' וגמליאל בן ר' שמעון בלא ספק הי' אז עוד ילד קטן. ויאמר בלשונו הוא:

„ohne Zweifel noch unmündig war“

ואמנם כן כי גם גדול נעשה להחוקרים האלה, כי אלו שמעו את אשר ידברו היו נרתעים לאחוריהם מתמהון על דברי עצמם.

כי לא את רבן גמליאל דיבנה לבדו עשו לילד קטן במות אביו, כי אם שזה הוא אצלם יסוד ופרינציפ כללי לכל דורות הנשיאים דור אחר דור כי שנות מאות היו כל הנשיאים ילדים קטנים במות אביהם ועל זה נבנו אצלם כל סדרי הדורות והמעשים.

והנה הי' לו רבן גמליאל דיבנה ילד קטן בראשית ימי יבנה ועל כן לא הי' לנשיא.

וכן יעשה גרעץ גם עם בנו רבן שמעון בן גמליאל, עד כי יאמר כי רבן גמליאל נפטר בשנת 117 למספרם, ורבן שמעון בן גמליאל הי' ילד קטן כבן שש שנים בימי מלחמת ביתר שהי' לדעת גרעץ בשנת 135.

דהיינו שהי' ילד קטן בן שש שנים כשמנה עשרה שנה אחרי מות אביו (עיין על זה כל דברינו בחיב עמוד 4 ובכרך זה במקומו).

ור' יהודה הנשיא רבינו הקדוש בנו של רבן שמעון בן גמליאל, הי' גם הוא בן עשר שנים במות אביו כי כן יאמר לנו גרעץ בחד עמוד 209 אשר בשנת תתקכ"א כבר מת רשב"ג, ועל רבי יחליט מיד אחר זה בעמוד 210 כי נולד 150 דהיינו תתקיא (עי' דברינו בחיב עמוד 10 ולפנינו במקומו).

ורבן גמליאל בן רבי לא הי' נוגע להחוקרים האלה, כי לא דברו ולא ידעו לא זמנו ולא ענינו (עי' חיב עמוד 20).

אבל ר' יהודה נשיאה בנו אותו כבר עשו עוד הפעם לילד קטן במות אביו עד כי יתגהו פראנקעל לחי עד שנת ע"ג לאלף הרביעי דהיינו כשמונים שנה אחרי מותו (עי' חיב עמוד 24 ולהלן).

והנה נשתנו סדרי בראשית על דורות הנשיאים, ועל ידי דרכים כאלה הפכו לתהו ובהו את כל סדרי דברי הימים.

ידעו כל החוקרים האלה שיש שם אצל בני ישראל שמות של עזרא ונחמיה, שמעון הצדיק וכו' והוונת וכו' בית שמאי ובית הלל, רבן יוחנן בן

זכאי, רבן נמליאל וכו' וילכו וילבישום מחלצות כחפצם, ויאמרו אלה דברי ימ"ך ישראל.

דברי ימי ישראל היו תחת ידם רק מטרה לחץ, ועל כן לא הי' נדרש להם לא לחקור דבר הדורות ולא להבין דבר המעשים.

העיקר הי' לבוא אל המטרה הגבוהה, לאמר כי אך אחר החרבן נולדה כל התורה כולה, על ידי תנאי הדור הזה אשר עשו אותם לדור הראשון להתנאים. ועל כן עשו את רבן יוחנן בן זכאי בימי זקנותו היותר גדולה, לראש המתיבתא והמחולל המוליד את כל התורה כולה, ובהיותו תלמידו של הלל, הנה יכלו לאמר כי זה עתה נולדה התורה. משורש הלל, על ידי תלמידו, הדור הראשון להם, לכל התנאים כולם.

וכבר נתבאר לנו כל חסרון ידיעתם וטעותם הגדול בכרך השלישי מחלק זה, ועוד נשוב לכל הדברים האלה גם לפנינו בכרך זה בדברינו על ימי יבנה. ובמקום הזה עלינו לקומם תחלה כל הרום בדברי הימים, לפנות את ערמות העפר, ולהשיב לכל הדברים את מראה פניהם.

פרק ט"ו.

וראשונה עלינו לבאר כי אך חלום של תהו חלמו להם כל החוקרים כי אחר החרבן הי' רבן נמליאל קטן עדין או כלשונו של גרעץ *noch unmündig* והדרב הולך ומתברר כי הי' אז כבר במבחר שנותיו.

ונוכל גם לצמצם ערך הדבר מתוך דברי המשנה ביבמות ד' קכ"ב (כ"ד) ושם בא: אמר ר' עקיבא כשירדתי לנהרדעא לעבר השנה מצאתי נחמי' איש בית דלי אמר לי שמעתי שאין משיאין את האשה בארץ ישראל על פי עד אחד אלא ר' יהודה בן בבא ונומית' לו כן הדברים אמר לי אמור להם משמי וכו' מקובלני מרבן נמליאל (הוקן) ש'משיאין את האשה על פי עד אחד וכשבאתי והרציתי הדברים לפני רבן נמליאל (דיבנה) שמח לדברי ואמר מצאנו חבר לר' יהודה בן בבא מתוך הדברים נזכר רבן נמליאל שנהרגו הרונים בתל ארזא והשיא רבן נמליאל (הוקן) נשותיהן על פי עד אחד והוחזקי' וכו'.

ואם רבן נמליאל קטן הי' אחר החרבן אם כן לא ראה הוא עצמו את המעשה של רבן נמליאל הוקן כי אם קבל זה מרבותיו.

ומלבד שזה נגד לשון המשנה. מתוך הדברים נזכר רבן נמליאל שנהרגו הרונים בתל ארזא והשיא רבן נמליאל הוקן נשותיהן, וכו',

שזה יורה על עצמו שהכונה שנזכר רבן נמליאל את אשר ראה, הנה גם לכך זה אי אפשר להבין הדברים כי אם כשרבן נמליאל עצמו בימי נעוריו ראה זה.

(א) הן כשספר לו ר' עקיבא מפי נחמי' איש בית דלי מהוראת רבן נמליאל הוקן נאמר. שמח לדברי ואמר מצאנו חבר לר' יהודה בן בבא.

הערה (כ"ד) כבר הערנו בקצה על הראיות האלה בכרך שלישי מחלק זה עמוד 709, אבל לא נתבארו שם הדברים, מפני שכל דברינו שם הנם רק בנותע לרבן נמליאל הוקן.

ומפני זה גם לא דקדקתי שם בנותע לכל דבר רבן נמליאל דיבנה, לפי שעדין לא נתברר לי או כל הנוגע לצמצום ימי רבן נמליאל דיבנה וכל ענינו ככל אשר יבוא כל זה לכל פרטיו בכל המשך דברינו בכרך זה.

אבל איך לא נזכר בכל העת הרבה שיש חברים גדולים מאד לר' יהודה בן בבא, והם רבותיו שהם מסרו לו זה.

והלא רבותיו מסרו לו הרבה יותר מדברי נחמיה איש בית דלי שהוא ידע דק דברי רבן גמליאל הזקן להלכה והם מסרו לו דברי רבן גמליאל הזקן הלכה למעשה, שנהרגו הרונים וכו' והשיא ר'ג הזקן נשותיהם על פי עד אחד. והלא אך לזה מסרו לו רבותיו עובדא זו רק לדעת ממנה הלכה למעשה.

ולכל הפחות עתה הי' לו לזכור דברי רבותיו, ותחת לאמר מצאנו את נחמיה חבר לר' יהודה בן בבא, הי' לו למצוא חברים אליו את רבותיו אשר מהם קיבל כל זה.

(ב) ויפלא עוד יותר כי נחמיה איש בית דלי יאמר לר' עקיבא. שמעתי שאין משיאין את האשה בארץ ישראל אלא ר' יהודה בן בבא, ור' עקיבא יאמר ונמיתי לו כן הדברים.

מדוע לא השיאו גם רבותיו של רבן גמליאל על פי עד אחד, ומדוע הי' שם ר' יהודה בן בבא יחיד בדבר, ומדוע לא עשו כן גם רבותיו של רבן גמליאל אשר מהם קבל זה בנדלותו אחר החרבן.

כי אם רבן גמליאל קטן הי' אחר החרבן, אם כן בהכרח זמן רבותיו אחר החרבן הי' ואך אז למד מהם.

(ג) ויפלא עוד כי בעת האיומה היא אחר החרבן, אשר בני ישראל היו כהפקר וגם כאשר עברה העת מן כל דלא קטיל לקטלוהו כאה העת כל דקטיל ליתי ארבע זווי, ובימים ההם היתה השאלה הזאת אם משיאין את האשה על פי עד אחד מהדברים היותר גדולים להלכה למעשה ונדרשים בכל יום ויום.

וכבר שקלו וטרו בזה חכמי ארץ ישראל פעמים רבות, גם בתור שקלא וטרי של הלכה, גם בתור הלכה למעשה, עד שכל זה הובא גם לבבל ונשמע למרחוק וכדברי נחמיה איש בית דלי:

שמעתי שאין משיאין את האשה בארץ ישראל על פי עד אחד אלא ר' יהודה בן בבא ונמיתי לו כן הדברים.

ובהוועד של בו ביום גם העיד על זה ר' יהודה בן בבא כמו שהוא בעדיות פרק ו' משנה א':

ר' יהודה בן בבא העיד חמשה דברים וכו' ושמשיאין את האשה על פי עד אחד.

ובכל זה לא נזכר רבן גמליאל מכל קבלתו מרבותיו הלכה למעשה. ורק בסוף ימיו כאשר הוגד לו דברי נחמיה איש בית דלי נזכר קבלתו הלכה למעשה.

(ד) ובכלל אין דרכם של רבותינו לאמר דברים סתמים בענינים כאלה מבלי להזכיר ממי שמעו וקבלו זה.

ואלו קבל זה רבן גמליאל מרבותיו הי' לשונו. מקובלני מפלוני שנהרגו הרונים בתל ארזא והשיא רבן גמליאל (הזקן) את נשותיהם על פי עד אחד.

אבל כל הדברים פשוטים וברורים והנם מבארים את עצמן, רבן גמליאל לא קבל זה מרבותיו, כי אם שמע זה בימי נעוריו בעצמו כמו שהוא באמת לשון המשנה:

מתוך הדברים נזכר רבן נמליאל שנהרנו הרונים בתל ארזא והשיא רבן נמליאל (הזקן) נשותיהן על פי עד אחד, אשר כבר הערנו כי לא יוכל להיות ספק בהלשון הזה שהכונה שזכור מה שהי' בימיו ירדע זה מעצמו.

וכבר נתבאר לנו בדברינו על התקופה האחרונה שלפני החרבן שהכונה בדברי רבן נמליאל על הרג הרונים אשר הי' בימי הנציב קומאנוס אשר הי' לנציב בארץ יהודה מן כ"א שנה לפני החרבן דהיינו עוד בימי רבן נמליאל הזקן, ויאזעפוס באלטטי' XX, 6, 1 יאמר:

ואחר זה באו ימי שנאה בין היהודים והשומרונים וסיבת הדבר הי' אנשי הנליל אשר הלכו לרגל לירושלים הי' דרכם ללכת דרך שומרון, וכאשר הלכו גם הפעם דרך זה התנפלו עליהם אנשי כפר גניעא אשר על הנבול בין שומרון ובין עמק יזרעאל ויהרגו רבים מהם וכו'.

והמעשה הזאת הרעישה אז את כל ארץ יהודה על ידי המעשים אשר עשו אחרי המעשה הזאת בני הנליל וגם מאנשי יהודה לכפרי השומרונים, ועל ידי התערבות הנציב קומאנוס ואחר זה גם ההגמון מסוריא קוואדראטוס, ועל ידי המשפטים הרבים אשר באו על ידי זה וגמשכו ימים רבים עד אשר לסוף הוצע הדבר גם לפני הקיסר קלודיוס.

אבל מפני שהי' עצם המעשה כעשרים שנה לפני החרבן בימי נעוריו של רבן נמליאל דיבנה, ולא הי' זה מעשה פשוטה שקרה לפניו ולעיניו, כי אם רחוקה ממקומו ומסובכה בפרטים רבים אשר הי' גם לסכנה גדולה לכל העם כמבואר בכל דברי יאזעפוס שם.

ועל כן לא הי' יכול רבן נמליאל בגדלותו לשום לב לשמועתו בימים ההם, במעשה כזו אשר באה לו יחד כשמועה רחוקה בין המון דברים ומעשים רבים סבוכים ומסובכים.

עתה כאשר שמע דברי נחמיי איש בית דלי בשם רבן נמליאל הזקן נזכר המעשה ששמע בימי נעוריו בימי רבן נמליאל הזקן, אשר נתבררה לו עתה, וצירף הדברים לדברי נחמיי איש בית דלי.

ומשנתנו קצרה בדבריה ככל דבני המשנה, כי באמת גם לבד ממה שמסר נחמיי איש בית דלי לר' עקיבא את דבר קבלתו מרבן נמליאל הזקן, מסר לו גם את תוכן הדברים אשר אז שמע זה מרבן נמליאל הזקן.

ועל דרך האמור בנמי' בכל כיוצא בזה אימא לי איזי נופא דעובדא היכי הוה, ובפרט בעדות עד אחד באשה שיש בזה גם דינים שונים של אופנים שונים. ועל כן כאשר שמע רבן נמליאל סיפורי הדברים מהמעשה עצמה אז נזכר כל הדברים אשר שמע בימי נעוריו, ונתבררו לו הדברים.

וכמה מאירים דברי המשנה המפורשים באמת כן:
מתוך הדברים (כ"ה) (שמסר לו ר' עקיבא) נזכר רבן נמליאל שנהרנו הרונים בתל ארזא והשיא רבן נמליאל (הזקן) את נשותיהם על פי עד אחד.

הערה (כ"ה) במשנה שבגמ' נאמר "מתוך הדבר" והוא פ"כ וצ"ל "מתוך הדברים" כמו שהוא במשנה שבמשניות. ובמשנה שבירושלמי נאמר "מתוך דברים" והעיקר כמו שהוא במשנה שבמשניות "מתוך הדברים".

דבר הנשיאות ביבנה

ל

וסדר דברי המשנה הוא שתחלה בא עיקר הדבר מה שאמר ר' עקיבא בשם נחמיה איש בית דלי. כך מקובלני מרבן גמליאל הוקן שמשויאין וכו' ועל זה בא ששמח רבן גמליאל דיבנה ואמר מצאנו חבר לר' יהודה בן בבאי. ועל זה בא עוד:

מתוך הדברים (שהוסיף ר' עקיבא) נזכר רבן גמליאל המעשה עצמה שהיתה בימי נעוריו.

ומבואר לפנינו בדברים ברורים כי רבן גמליאל דיבנה כבר הי' נער בימי רבן גמליאל הוקן אבי אביו, כמו שהוא גם מטבע העולם ומנהגו. ולדברינו במקום הזה אין זה נוגע אם הכונה להמעשה עם השומרונים בימי הנציב קומאנוס או שזה מעשה אחרת אשר קרה סמוך להימים ההם. העיקר כי הדבר מפורש שהי' זה בימי רבן גמליאל הוקן, וגם זה ודאי שרבן גמליאל דיבנה כבר הי' נער בימי המעשה הזאת, ושמע המעשה בזמנה. וכן מפורשים הדברים גם במס' ראש השנה ד' כיה ועל ענין דברי המשנה שם בא נחמיה. חניא אמר להם רבן גמליאל לחכמים כך מקובלני מביית אבי אבא פעמים שבא בארוכה וכו'.

ולשונו מבית אבי אבא ולא יאמר מאבי אבא, לפי שבאמת כן הדבר שבבית אבי אביו רבן גמליאל ישבו העוסקים בחשבון ולא עסק בזה הוא עצמו. וכמו שהוא בירושלמי סוכה פ"ד סה"א ר' סימן מפקד לאילן דמחשבין יתבון דעתכון דלא תעבדין לא תקיעתא בשבתא ולא ערכתא בשבתא ואין אדחקתון עבדין וכו'.

וכן הי' הדבר גם בבית רבן גמליאל הוקן ומהם קבל זה רבן גמליאל דיבנה. וכן הוא שם (ריה כיה) גם בעובדא שניה כברייחא אחרת: ת"ר פעם אחת נתקשרו שמים בעבים ונראית דמות לבנה בעשרים ותשעה לחדש כסבורים העם לאמר ריח ובקשו ביד לבקשו אמר להם רבן גמליאל כך מקובלני מביית אבי אבא אין חידושה של לבנה פחותה מעשרים וכו' ועי' חלקים וכו'.

וכן הדבר שכבר הניע לפרקו בימי אבי אביו ואחר החרבן הי' כבר מראשי גדולי הדור החדש הקם עתה, והי' לנשיא בישראל.

וגמלא הדבר כי פראנקעל עצמו הוכרח להורות שבימי רבן יוחנן בן זכאי כבר הניע רבן גמליאל להוראה, ויאמר בדרכי המשנה עמוד 69:

רבן גמליאל לא נמנה בין תלמידי ריב"ז (אבות פ"ב) ונראה שרוב לימודו הי' אצל אביו רבן שמעון בן גמליאל או נתנדל בכלל על ברני בית אבי משפחתו בית הלל גם נראה שהניע כבר להוראה בימי ריב"ז סוכה פ"ב מ"ה (פ"ז).

הערה (כ"ו) רק שטעה פראנקעל בראיתו מסוכה בדברים פשוטים ולטון המשנה שם: "מעשה והביאו לו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל ולרבן גמליאל שתי כותבות דלי של מים ואמרו העולם לטוכה". וחשב פראנקעל שזה מעשה אהה והביאו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל בביתו במקום שישב שם, גם רבן גמליאל, ובבית ריב"ז שם הביאו גם לרי"ז דלי של מים. וכל זה טעות פשוט והמשנה צרפה שם את המעשים שאם ירצה להחמיר ראוי ומעשה הביא לריב"ז וכו' ומעשה והביאו לרי"ז וכו' ולהיפך וכשתגנו לו לרי"ז צדוק וכו' והן מעשים שונים מומנים שונים הדברים פשוטים.

ושעות גדול שעה פראנקעל לחשוב שמדברי המשנה באבות שם מבואר שרבן גמליאל לא למד אצל רבן יוחנן בן זכאי, כאלו אפשר לאמר שכונת המשנה שרק חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי.

והאם יכול להיות ספק שריב"ז היו לו תלמידים רבים וגדולים הרבה מאד, והאם יכול להיות ספק שכל ראשי חכמי הדור הבא אשר כבר נתגדלו לפני החרבן למדו כולם בבית מתיבתא של ריב"ז בירושלים.

אבל באבות שם נחשבו רק תלמידיו היותר מובהקים אלה אשר היו עם ריב"ז בכל מקום, התלמידים אשר הלכו אל כל המקום אשר התהלך, ואשר לא זזה ידם מתוך ידו, וכמו שנראה עוד לפנינו, וזה לא היה יכול רבן גמליאל בן הנשיא לעשות לא לפני החרבן ולא לאחר החרבן אשר היה אז לנשיא.

ולא הרנישו כל העוסקים בזה בדבר היותר פשוט שהרי זמן קצר אחר החרבן כבר היה ר' עקיבא גם הוא מראשוני ראשי הדור (כ"ז).

ובכל זה נראה כי את רבן גמליאל כמו את ר' יהושע ישאל ר' עקיבא בנוגע לשמועותיהם, אשר באמת קבלו הם יחד לפני הזמן של עמדת ר' עקיבא על רגלי עצמו, והן דברים מפורשים במשנה כריתות פרק ג' משנה ז' :

אמר רבי עקיבא שאלתי את רבן גמליאל ואת ר' יהושע באיטלים של אמאום שהלכו וכו' הבא על אחותו ועל אחות אביו ועל אחות אמו בהעלם אחד מהו חייב אחת על בולן וכו' ואמרו לי לא שמענו אבל שמענו הבא על חמש נשיו נדות וכו'.

והגנו רואים לפנינו כי רבן גמליאל כר' יהושע קבלו קבלותיהם יחד, ולפני זמנו של ר' עקיבא.

וכן שם במשנה אחר זה. ועוד שאלן ר' עקיבא אבר המדולדל בכהמה וכו' ואמרו לו לא שמענו אבל שמענו באבר המדולדל באדם וכו' שכך היו מוכי שהין שבירושלים עושיין הולך לו ערב הפסח אצל הרופא וכו' והלה עושה פסחו והרופא עושה פסחו.

ודברי שניהם מכוונים יחד, לא שמענו אבל שמענו ודברי שניהם מכוונים יחד מאת אשר ידעו מדבר מעשי הלכה למעשה בירושלים במנהגם בזה.

ובמשנה ננעים פרק ז' משנה ד'. אמר ר' עקיבא שאלתי את רבן גמליאל ואת ר' יהושע הולכין לגרוד בתוך הסנרו מהו אמרו לי לא שמענו וכו'.

וכל הדברים יתאימו יחד כי גם רבן גמליאל כר' יהושע שניהם קבלו יחד מהדור הקודם, מה שאין כן כר' עקיבא אשר עיקר קבלותיו היו כבר מדור ר' אליעזר ור' יהושע.

ומשנה שלמה שנינו במס' מעשר שני פרק ב' משנה ז' :

בית שמאי אומרים לא יעשה אדם את סלעיו דיגרי זהב ובית הלל מתירין אמר רבי עקיבא אני עשיתי לרבן גמליאל ולר' יהושע את כספן דיגרי זהב.

יכידוע, היו שדותיהם במדינה ומשם עשה להם ר' עקיבא כספן דיגרי זהב. אבל דברי ר' עקיבא אין להם ענין כי אם אם היה זה בזמן שבית המקדש היה קיים.

הערה (כ"ז) והזמן אשר למד לפני ר' אליעזר ור' יהושע הוא היה כבר בפני הבית, ככל אשר יבואר לפנינו במקומו.

דבר הנשיאות ביבנה

לא

שהרי מסקנת הנמ' בבבא מציעא ד' מ"ה דכל טעם של בית שמאי הוא רק גזירה שמא ישהה עליותיו.

וכלשונו של הריב במשנה שם. לא יעשה אותם דינרי זהב שמא ישהה עליותיו עד שיחליף סלעיו ויתבטל מלעלות לרגל.

וענין דברי ר' עקיבא הלא אינם כי אם זאת להביא הלכה למעשה מרבן גמליאל ור' יהושע שעשו כבית הלל.

ואיזה ראי' היא זו אם הי' זה אחר החרבן, ודברי בית שמאי הלא הם. שמא ישהה עליותיו ונמצא מתעכב מלעלות לרגל.

והדברים פשוטים ומבררים את עצמן שכן הדבר שנשם זה הי' בזמן הבית, כמו שהיא מחלוקת בית שמאי ובית הלל.

ומזה עצמו הגנו רואים גם זאת כי ר' עקיבא יביא ראי' ממה שעשו רבן גמליאל ור' יהושע, בהיותם שניהם דור שלם לפני ר' עקיבא בנוגע לקבלותיהם מרבותיהם, אשר ר' עקיבא כבר קבל מר' אליעזר ור' יהושע.

ורבן גמליאל כר' יהושע ור' אליעזר קבל גם הוא מרבותיהם הם ויחד עמהם. וכן הם גם דברי המשנה במס' סוכה ד' ל"ז (פיג' מ"ט): והיכן היו מנענעין בתודו וכו' דברי בית הלל ובית שמאי אומרים וכו' אמר ר' עקיבא צופה הייתי ברבן גמליאל ור' יהושע שכל העם וכו' והם לא נענעו אלא באנא' וכו'.

כי מעשי רבן גמליאל כר' יהושע ממקור אחד הלכו, ור' עקיבא כבר יביא ראי' משניהם.

פרק ט"ז.

וכן הדבר כי לא נשתנו סדרי בראשית על כל דורות הנשיאים, וככל האדם היו גם הם כבר לאנשים במות אביהם, וכן רבן גמליאל דיבנה הי' כבר לאיש במות אביו דהיינו בימי החרבן, ועל כן הגה דבר שאין צריך לאמר הוא כי בבקש רבן יוחנן בן זכאי מאספסינוס. תן לי יבנה וחכמיה ושושילתא דרבן גמליאל. היזה כונתו להנשיאות אשר ידע כי תבוא ממילא, אם אך תשב בית הנשיאים בשלחה, יד הרומיים לא תגע בהם לרעה.

ולא עלה על לב תלמידו הגדול של הלל הזקן לדחות את נכדו מכסא אבותיו ולהשתמש בתנא' זו להיות נשיא בישראל.

הדבר פשוט כל כך ומובן מעצמו עד שנשם אם לא הי' לנו כל ראי' על זה, הי' אפשר להחליט שכן הרב' והוא לנמרי מהדברים שאינם צריכים לראיה. אבל כי עשירים הם דברי ימי ישראל, והדבר מתברר כן גם מתוך דברים היותר ברורים.

וראשונה הדבר מתברר כי אחר החרבן הלך רבן יוחנן בן זכאי מיבנה והתישב במקום אחר, אף כי בית הוועד נשאר ביבנה, ובהכרח כי ראש הוועד הי' שם רבן גמליאל.

ועשה כן רק למען תת ידים להנשיא החדש לקחת עמדתו כראוי לו. והי' בא ליבנה רק בימי הוועד, אבל הי' דר בקביעות במקום אחר ושם גם נסמך. וזאת שנית הדברים מבוארים כי רבן יוחנן בן זכאי הי' גם אחר החרבן כמו קודם זה רק אב בית דין ולא נשיא.

ונבאר כל זה.

והנה ברייתא מפורשת בסנהדרין דף ל"ב :

תנו רבנן צדק צדק תרדוף הלך אחר חכמים לישיבה אחר ר' אליעזר ללוד אחר ר' יוחנן בן זכאי לברור חיל אחר ר' יהושע לפקיעין אחר רבן גמליאל לביבנה אחר ר' עקיבא לבני ברק וכו'.

והוא כן שם בנוגע לרבן יוחנן בן זכאי בשתי ברייתות שונות.

היוחסין והסדר הדורות אחריו מפני שחשבו כי ריביו היו נשיא אחר החרבן ובהכרח שהיו מקומו במקום הוועד על כן כתבו בערך רבן יוחנן בן זכאי : והיו בית דינו בברור חיל קודם ההרבן סנהדרין ל"ב ר' יהושע הלך אצלו לברור חיל תוספתא מעשרות פי"ב וכו' ובזמן שהיו נשיא היו ביבנה וכו' אע"פ שהלך לדיומסית כדאיתא באבות דר' נתן פי"ד כשמת בנו נכנסו תלמידיו לנחמו ולא קבל תנחומין עד שנכנס ר"א בן עזריה נוסחא אחרת ר"א בן ערך וקבל תנחומין וכשיצא מלפניו אמר אלך לדיומסית למקום יפה ומים יפין והם אמרו נלך ליבנה למקום שתלמידו חכמים מרובים הוא שהלך לדיומסית נתמעט שמו בתורה הם שהלכו ליבנה נתנדל שמם בתורה זה היו קודם נשיאותו. ודברי היוחסין דפוס ווארשא (תרל"ז) עמוד 20 :

ובזמן שהיו נשיא רבן יוחנן בן זכאי היו ביבנה כדאיתא בסוף ראש השנה ואע"פ שבאבות דר' נתן אומר שתלמידיו הלכו ליבנה והוא לדיומסית מקום מרחצאות והם גדלו בתורה והוא לא גדל יהיו זה קודם נשיאותו וכו' ונחזור לענין ר' יוחנן בן זכאי כי היו בית דינו בברור חיל קודם החרבן כדאיתא בסנהדרין ופי"ב דמעשר בתוספתא.

וידאב הלב לראות באיזה קולמוס נכתבו דברי ימי ישראל, ודבריהם אינם כי אם טעות על טעות במדה יתירה מאד.

רבן יוחנן בן זכאי לא הלך לדיומסית לא קודם נשיאותו ולא אחר נשיאותו, ולא היו מקומו הקבוע ביבנה, כי אם שלפני החרבן ישב בירושלים (אחרי יציאתו מערב) ולאחר החרבן בברור חיל.

והדברים באבות דר' נתן שם אשר נשתבשו בהם אינם על רבן יוחנן בן זכאי כי אם על ר' אלעזר בן ערך תלמידו וכמו שיבואר לפנינו בפרק י"ז.

ונפלא לראות עד כמה לא שמו לב לדבריהם כי אך איזה שורות אחר זה ידבר הסדר הדורות מתלמידיו של רבן יוחנן בן זכאי ויביא בעצמו דברי הנמרא במסכת שבת דף קמ"ז ר' אלעזר בן ערך הלך לדיומסית וכו' ושבת תלמודו והן גם דברי האבות דר' נתן שם.

ואך תמהון הוא לראות סלפולים זרים כאלה לאמר כי רבן יוחנן בן זכאי רבן ואביהן של ישראל נתמעט שמו בתורה.

והחוקרים החדשים אשר כל תורתם וחקירותיהם היו היוחסין והסדר הדורות חשבו דברו סלפולים האלה להקירה, ועל כן בא הרב ראפפורט בערך מלין עמוד 233 ויאמר :

ולכן שינו כמה פעמים מקומם וכו' ומאותה הסבה בעצמה שחעתיק רבי יוחנן בן זכאי את הישיבה מירושלים ליבנה ע"ד ארבעים שנה קודם

החרבן והפריד את לימוד התורה מכל המהומות והמבוכות בירושלים והכנת המלחמה שם.

וכתב בן מפני שראה שם ביוחסין שכתב:

וכן נראה כי אפי' בזמן הבית הי' רבן גמליאל הזקן נכדו של הלל ב' בנה אע"פ שהי' בירושלים כי נלחם סנהדרין ארבעים שנה קודם חרבן הבית משעה שנפתחו דלתות ההיכל מעצמן ונער בהם רבן יוחנן בן זכאי.

והנה בא היוחסין והושיב ארבעים שנה לפני החרבן גם את רבן גמליאל הזקן, והרב ראפאפורט הסתפק במועט ויושב שם את רבן יוחנן בן זכאי לבדו. ומה אפשר לאמר לכל הדברים בשלים האלה.

והדברים מפורשים כי עד תוך ימי המלחמה ישב רבן יוחנן בן זכאי בירושלים ושם היתה ישיבתו הגדולה והכוללת.

ובאבות דר' נתן פרק ו' במקום אשר יוספר ענינו של ר' אליעזר בן הורקנוס בהלכו ללמוד אצל רבן יוחנן בן זכאי נאמר מפורש שהלך אליו לירושלים, ובא שם:

מה הי' תחלתו של ר' אליעזר בן הורקנוס וכו' אמר אלך ואלמוד תורה לפני רבן יוחנן בן זכאי וכו' הלך ולן באכסניא שלו הלך וישב לו לפני רבן יוחנן בן זכאי בירושלים וכו' שמע עליו הורקנוס אביו וכו' אותו היום הי' רבן יוחנן בן זכאי יושב ודורש בירושלים וכל גדולי ישראל יושבין לפניו וכו'. ובירושלמי מגילה פרק ג' הלכה א':

דאמר ר' יהושע בן לוי וישרוף את בית ה' זה בית המקדש וכו' ואת כל בתי ירושלים אלו ארבע מאות ושמנים בתי כנסיות שהיו בירושלים דאמר ר' פנחס וכו' וכולם עלה אספסינוס והחריבם, ואת כל בית הגדול שרף באש זה מדרשו של רבן יוחנן בן זכאי וכו'.

ובירושלמי תענית ס"ג, רבן יוחנן בן זכאי כד הוה בעי דיחות מיטרא הוה אמר לספריה קום לך קומי היכלא בנין דרבי בעי מספרא ולית בהיליה מצטער מיד הוה מיטרא.

כי אך בירושלים ישב ושם הי' מקומו לפני ימי החרבן.

ובמס' כתובות ד' ס"ז, תנו רבנן מעשה כד' יוחנן בן זכאי וכו' ראה דיבה אחת וכו' אמר לה בתי בת מי את אמרה לו בת נקדימון בן גריון אני וכו' אמר להן לתלמידיו זכור אני כשחתמתי על כתובתה של זו והייתי קורא בה אלף אלפים דיגרי זהבי וכו'.

ובמס' פסחים ד' כ"ו, דתניא אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שהי' יושב בצלו של היכל ודורש כל היום כלו'.

וידועה האנדה במס' גיטין ד' נ"ו, אמר חזי לי תקנתא דאיפוק (מירושלים) אפשר דהוי הצלה וכו'.

כי בירושלים הי' מקומו הקבוע ושם הי' בית מדרשו הגדול עד אשר יצא משם בשנה השלישית להמלחמה.

ועיקר טעותם הגדול בא להם מפני שלא ראו את אשר בין עיניהם, כי בנו דבריהם על האמור במס' שבת ד' ס"ז, ארבעים שנה עד שלא חרב הבית נלחם לה סנהדרין וחשבו שהכונה שגלו ליבנה.

אבל לא ראו הדברים כמו שהם שם; ארבעים שנה עד שלא חרב הבית נלתה לה סנהדרין וישבה לה בחנויות, דהיינו בירושלים עצמה רק שגלו מלשכת הגזית.

ולשון הגמ' במס' ראש השנה ד' ל"א:
 וכנגדן נלתה סנהדרין מלשכת הגזית לחנויות ומהנויות לירושלים ומירושלים ליבנה.

ולשונו של רש"י ז"ל שם, מלשכת הגזית לחנויות חנויות עשו להם ב הר הבית וישבו שם.

והרב פראנקעל בראותו את דברי הסדר הדורות על דבר ברור חיל ויבנה בא והכחיש הדבר לגמרי ויאמר בדרכי המשנה עמוד 66:

מנוחתו כבוד של רבן יוחנן בן זכאי היתה אחר החרבן ביבנה אך בסנהדרין ליב איתא: אחר ר' אליעזר ללוד אחר ריב"ז לברור חיל ומתי ה' בברור חיל? קודם החרבן כדברי בעל סדר הדורות, הלא הוא נדחק בעצמו כי אז היתה ישיבתו בירושלים (כ"ח) ולאחר החרבן הופיע אורו ביבנה, ובאמת המאמר. אחר ר' אליעזר ללוד אחר יוחנן בן זכאי לברור חיל הוא זר מאד, למה פתח בר' אליעזר ולא בריב"ז שהי' רבו וקשיש מיניה טובא.

ובהערה 4 שם יאמר על זה, לכן נראה או שתיבות אחר ר' יוחנן בן זכאי לברור חיל הן הוספה מיד אחרון או שהוא להפלת הדבר אחר ריב"ז אפילו לברור חיל שלא הי' שם מקומו וכו'.

והוא דבר הכלל הנדול אשר הי' לכל החוקרים האלה כי כל אשר לא ידעו הכחישו ולא ידעו כי לא לבד בכרייתא כי אם שנם במשנה אין סדר לדברים כאלה, ובאו הדורות המאוחרים גם קודם.
 ועיין בסופה פרק ט' משנה ט"ז:

משמת ר' מאיר בטלו מושלי משלים משמת בן עזאי בטלו השקדנים משמת בן זומא בטלו הדרשנים משמת ר' יהושע פסקה טובה מן העולם משמת רבן שמעון בן גמליאל בא נובאי ורבו צרות משמת ר' אלעזר בן עזריה פסק העושר מן החכמים משמת ר' עקיבא בטל כבוד התורה משמת ר' חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה משמת ר' יוסי קטנותא פסקו חסידים וכו' משמת רבן יוחנן בן זכאי בטל זיו החכמה משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה ומתה טהרה ופרישות משמת ישמעאל בן פאבי בטל זיו הבהונת.

ודיה היא המשנה הזאת לכדה לברר לנו כי בדברים כאלה לא נשמר הסדר אפי' במשנה, וכל סדרי הדורות מעורבין בה פעמים רבות.

אף כי אין מקום לדקדוק כזה בכרייתא אשר בא שם שינוי כזה פעם אחת. ולא ראה פראנקעל את אשר בין עיניו גם בהכרייתא הזאת עצמה, שהרי הוזכר שם גם הנשיא רבן גמליאל אחר ר' אליעזר ור' יהושע: אחר ר' אליעזר ללוד אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל אחר ר' יהושע לפקיעין אחר רבן גמליאל ליבנה וכו'.

* הערה (כח) היכן ראה זה פראנקעל בסדר הדורות שם ערך רבן יוחנן בן זכאי הלא לא דיבר שם כזה ולא נדחק כל עיקר.

והדבר ידוע כי בכלל יבואו בכל מקום הנשיאים ראשונה, אבל אין סדר לענינים כאלה.

ופראנקעל בעצמו בנה בעמוד 82 מצודים גדולים על מה שבא במקום אחר רבן נמליאל אחר ר' אליעזר ור' יהושע ויאמר שם:

וזיל הירושלמי ס"פ ארבע מיתות: דלמא ר' אליעזר ור' יהושע ור' נמליאל מלקון לרומי וכו' ונראה שזה המעשה הי' וכו' שרם בחרו את רבן נמליאל לנשיא ולכן בא בהוא מעשה ר"א (ור"י) קודם ר"ג.

ואם כן מה יעשה במקום הזה, ואם יאמר כי הי' זה בראשית ימי יבנה, הלא דברי הברייתא מפורשים: .תנו רבנן צדק צדק תרדוף הלך אחר חכמים לישיבה וכו' אחר רבן נמליאל ליבנה.

אם כן הלא הי' לו לדעת כי כבר בראשית ימי יבנה הי' שם רבן נמליאל ראש המתיבתא והנשיא.

ואם יאמר שדברי הברייתא הולכים על הזמן אשר אחרי מות רבן יוחנן בן זכאי כאשר אז נם לדברי החוקרים האלה הי' רבן נמליאל לראש מתיבתא ולנשיא, הלא מזה עצמו הי' לו לראות שאין מקום לדקדוקיו בנוגע לר' יוחנן בן זכאי שהרי כן ממש הוא בברייתא זו נם בנוגע לרבן נמליאל בזמן שכבר הי' נשיא אשר בא שלא כסדר הרגיל בנשיאים.

ולא ראה פראנקעל נם דבר עוד יותר פשוט בהברייתא הזאת עצמה. כי בסוף כל הברייתא בא, אחר רבי לבית שערים, אחר חכמים ללשכת הגזית ולשונו של רש"י, אחר חכמים סנהדרי גדולה.

והנה בא דבר סנהדרי גדולה בלשכת הגזית בימי הבית בסוף כולם, וכבר נתבאר שאין כאן כל זרות כי כן נהוג ובא נם במשנה.

והנה ראה פראנקעל נם את הציון הלז בתוספתא מעשרות פ"ב אשר הביאו היוחסין וסדר הדורות.

אבל אין חקר לתבונתם של החוקרים האלה ותחת מה ששם מפורש כמו בהברייתא בסנהדרין ל"ב כי רבן יוחנן בן זכאי ישב בברור חיל,

יהפוך זה פראנקעל לראי' כי רבן יוחנן בן זכאי לא הי' שם ויאמר (עמוד 66 הערה 4):

.וע' תוספתא מעשרות פ"ג והובא בשינוי קצת ירושלמי דמאי פ"ג היא שהלך ר' יהושע, אצלי (ולפי גירסת הירושלמי, אחר) ריב"ז לברור חיל והמעייין

שם יראה שלא הי' דר ריב"ז בברור חיל אלא לפרקים.

והנה בא, והעיד עדות שקר לאמר, כי המעייין שם יראה שלא הי' דר ריב"ז בברור חיל אלא לפרקים.

אבל הלא בירושלמי ובתוספתא שם אין אפילו רמו מזה, ואמנם כי נם טעה פראנקעל בפשט הפשוט ועל כן חשב שיש חילוק בין לשון התוספתא ללשון הירושלמי.

ולשון התוספתא פ"ב הוא:

מעשה שהלך ר' יהושע, אצלי רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל והיו בני עיירות מוציאים להם תאנים אמרו מה אנו לעשר אמר להם אם לנים אנו חייבין אנו לעשר ואם לאו פטורין מלעשר.

דבר הנשיאות ביבנה

ומבואר בתוספתא, מעשה שהלך ר' יהושע אצל רבי יוחנן בן זכאי לברור חילי, והיינו שרבן יוחנן בן זכאי הי' מקומו שם ור' יהושע (עם חביריו כמו שיבואר) הלכו אליו לשם.

והלשון בירושלמי דמאי ריש פרק נ':

אמר ר' יונה מתניתן בעניי חבירים ובאכסני' כר' יהושע דתני מעשה בר' יהושע (ובני לויתו) שהלך אחר ר' יוחנן בן זכאי לברור חיל והיו אותן בני עיירות מביאין להן פירות אמר להן ר' יהושע אם לנו כאן חייבין אנו לעשר ואם לאו אין אנו חייבין לעשר.

והלשון בתוספתא, מעשה בר' יהושע שהלך אצל ריבז לברור חילי והלשון בירושלמי, מעשה בר' יהושע שהלך אחר ריבז לברור חילי הגם אחת ממש כי אחר ריבז לברור חיל הוא ממש כמו לשון הברייתא בסנהדרין ל"ב הלך אחר חכמים לשיבה אחר ר' אליעזר ללוד אחר ר' יוחנן בן זכאי לברור חילי וכו'.

דהיינו ללכת אחר ר' אליעזר למקומו ללוד, ואחר ר' יוחנן בן זכאי למקומו לברור חיל.

וכן הם דברי הירושלמי, מעשה בר' יהושע שהלך אחר ריבז לברור חילי, ור' יהושע הלך אצל ריבז עם חבירים רבים אשר לוודו בדרך, או שהלכו גם הם אחר ריבז לברור חילי, ור' יהושע שהוא הי' גדול החכורה הוא הורה להם וכמו שהוא לשון הירושלמי:

והיו בני העיירות מוציאין להן פירות, ואמר להם ר' יהושע אם לנו כאן חייבין אנו (כ"ח) לעשר ואם לאו אין אנו חייבין לעשר.

ומבואר לפנינו כי ר' יהושע וחביריו הלכו אצל רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל, כי שם הי' מקומו הקבוע.

וכבר נתבאר שזה הי' אחר החרבן.

והדבר מתבאר עוד יותר בדברים מפורשים שאחר החרבן היינו בסוף ימי ר' יוחנן בן זכאי, לא הי' מקומו הקבוע ביבנה כי אם במקום אחר, והמקום הזה הוא ברור חיל כמבואר בהברייתא בסנהדרין ובתוספתא שם.

פרק י"ז.

ואמנם כן כי רק תמהון הוא אשר לא הרנישן בדברים נלוים וידועים ומפורשים כי בסוף ימיו דהיינו אחר החרבן לא הי' מקומו של רבן יוחנן בן זכאי ביבנה כי אם שישב במקום אחר.

כי במדרש קהלת פרשה ז' נאמר.

חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי כל זמן שהי' קיים היו יושבין לפניו כישנפטר הלכו ליבנה והלך ר' אליעזר בן ערך וכו'.

העיה (כ"ה) וכן הלשון "מעשה בר' יהושע", והוא כדברי הנמ' במס' ראש השנה דף כ"ב "ו"י נחוראי סה"י אהרינא הוה כהדיה והא דלא הטיב ליה מסום כבודו של ר' נחוראי" וכן במס' גיטין ד' ה' "אלא ר' שמעון בר אבא איניס אהרינא הוה כהדיה והא דלא הטיב ליה מסום כבודו" וכו'.

ובסנהדרין ד' י"ד "ו"י יתרה בן בבא אהרינא הוה כהדיה והאי דלא הטיב להו מסום כבודו" וכו'.

והאם אפשר הדבר שיהיו הדברים יותר מפורשים, כי מקומו הקבוע של רבן יוחנן בן זכאי לא היה ביבנה.

ושם במקומו הקבוע ישבו עמו גם תלמידיו היותר מובהקים, אלה אשר לא זזה ידם מתוך ידו, ורק כשמת הלכו הם ליבנה.

וכן ממש יוצא גם מהלשון באבות דר' נתן פרק י"ד.

בשמת בנו של רבן יוחנן בן זכאי נכנס ר' אליעזר וישב לפניו וכו' נכנס ר' יהושע ואמר לו וכו' נכנס ר' אלעזר בן ערך כיון שראהו אמר לשמשו טול וכו'. כשיצאו מלפניו הוא אמר (ר' אלעזר בן ערך) אלך לדמסית למקום יפה ומים יפים ונאים והם אמרו נלך ליבנה למקום שתלמידי חכמים מרובים אהבים את התורה וכו'.

והנה גם אם נקיים הגירסא באבות דר' נתן כמו שהיא, גם אז הדבר מבואר גם מדברי אבות דר' נתן כי ר' יוחנן בן זכאי בעצמו לא היה מקומו ביבנה.

שהרי מפורש שביצאם מלפניו אמרו הם נלך ליבנה למקום שתלמידי חכמים מקובלים וכו' ומבואר כי מקומו הקבוע של רבן יוחנן בן זכאי היה במקום אחר.

אבל הנה הדברים גם מוכיחים על עצמן כי שם נפל באבות דר' נתן.

ותחת, כשיצאו מלפניו צריך להיות, וכשנפטר כמו שהוא במדרש קהלת, שהרי כל עיקר הסיפור בשני המקומות ממה שהלך ר' אלעזר בן ערך לדיומסית הוא הסיום בסוף:

הוא שהלך לדמסית למקום יפה ומים יפים ונאים נתמעט שמו בתורה הם שהלכו ליבנה למקום שתלמידי חכמים מרובים נתנדל שם בתורה.

והיינו שר' אלעזר בן ערך בהלכו או לדמסית נשאר שם בקביעות ובהיותו בלא דיבוק חבירים שבה תלמודו ברוב הימים, כמו שהוא גם במס' שבת קמ"ז.

והאם יוכל להיות ספק כי לא עשה בן ר' אלעזר בן ערך בחיי רבו ולא התרחק ממנו.

והן דברי מדרש קהלת המפורשים: כל זמן שהיו קיים היו יושבין לפניו והדבר ברור שצריך להיות באבות דר' נתן כמו שהוא בקהלת רבה, וכשנפטר.

אבל אין זה נוגע לדברינו כי בכל האופנים זה מפורש כאן כי תלמידיו הלכו לקבוע מקומם הקבוע ביבנה ורבן יוחנן בן זכאי לא היה מקומו הקבוע ביבנה.

ומנמי' סנהדרין ל"ב ותוספתא מעשרות שם הננו יודעים גם שם המקום שישב שם שהיו זה ברור חיל.

ואמנם כי כל הדבר יבואר לנו גם מתוך משנה שלמה ומשם גם נודע את כל הדבר כמו שהוא.

פרק י"ח.

במשנה במס' ראש השנה ד' ל"א (פ"ד מ"ד) נאמר בין תקנותיו של רבן יוחנן בן זכאי אחר ההרבין:

אמר ר' יהושע בן קרחה ועוד זאת התקין רבן יוחנן בן זכאי שאפי' ראש בית דין בכל מקום שלא יהיו העדים הולכים אלא למקום הוועד.

ורש"י ז"ל פ"י שם, שאפי' ראש בית דין בכל מקום שהוצרך לפרוש ממקום הוועד למקום אחר שהרי עיקר החדש תלוי בו כדתנן בפירקין דלעיל

די כיד ראש בית דין אומר, מקודש וילפינן מקראי לא יהיו צריכים עדי החדש להלך אחריו אלא למקום הוועד של ישיבה ילכו וסנהדרין יקדשוהו בלא ראש בית דין.

ואם השב רבנו הגדול שהתקנה היתה מפני דבר של אקראי אם יקרה מקרה ויצטרך ראש בית דין ללכת לדרכו שלא יהיו העדים צריכים ללכת אחריו, הנה כבוד רבנו הגדול במקומו, אבל הדברים בלתי מובנים כלל, כי איזה תקנה צריך לדבר של אקראי והאם יעלה על הדעת שאם ילך האב בית דין למזרח או למערב ילכו העדים להעיד שם.

ורי יהושע האב בית דין אחרי דיבז נסע לרומי במלאכות עמו הוא והנשיא יחד, האם יעלה על הדעת שילכו העדים אחריהם.

וגם מניין יוכלו העדים לדעת אנה פנה האב בית דין באותה שעה אם לצפון או לדרום והאם יוכלו לחפש אחריו (כ"ט).

מקום הוועד קבוע וידוע לכל ולשם צריכים העדים לבוא ולשם היו באים, ואין זה צריך לא תקנה ולא לפרש, וגם לא להשמיע לרבים, בהיות כל זה דבר המובן מעצמו.

אבל הדברים פשוטים וברורים ומוכיחים על עצמן (ואולי כן הוא גם כונת רש"י ז"ל) שהתקנה הזאת נעשתה בזמן שהראש בית דין התישב בקביעות במקום אחר שלא במקום הוועד וכל ישראל ידעו את המקום אשר הוא חונה שם.

וכן הדבר כמו שכבר נתבאר שרבן יוחנן בן זכאי הי' אחר החרבן הראש בית דין ולא הנשיא, וכי הוא התישב בקביעות במקום אחר, בברור חיל, ולא ביבנה.

ועל כן מפני כי חיקור העדים של ראית הלבנה בכל חדש וכל נמר הדבר הי' נעשה עד עתה בבית דין תחת יד הראש בית דין (יבואר בדברינו על ימי יבנה) וכדברי רש"י ז"ל וכמו שהוא במשנה ראש השנה די כ"ד:

ראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש.

כי על כן בהתישב רבן יוחנן בן זכאי בברור חיל התחילו העדים ובפרט הקרובים יותר לשם לבוא למקומו הקבוע של רבן יוחנן בן זכאי, ולזה למען חזק את ידי הוועד ביבנה, למען חזק את ידי הנשיא החדש היושב עמהם שם תקן, שאפי' ראש בית דין בכל מקום שלא יהיו העדים הולכין אלא למקום הוועד.

וכמה הדברים ברורים וכמה הם מאירים ומבארים את שני הדברים יחד (ל):

הערה (כ"ט) דבר אמימר בגמרא בדיני שקבע או מקומו במחזא וידעו זה כלם ועל כן כתב פתיחא.

הערה (ל) בירושלמי שם בראש השנה אצל המשנה בא "כיני מתניתין למקום הוועד של חדש", הק"ע כתב שם "כיני מתניתין, כן פירושא דמתניתין, למקום הוועד של חדש אבל לא למקום הוועד של ישיבה ילכו".

הוסיף בשירי קרבן וכתב "מכאן קשה לי אפירש"י שפי' אלא למקום הוועד של ישיבה ילכו וסנהדרין יקדשוהו בלא ראש בית דין וצ"ע".

ולחנם תמה, דברי רש"י ז"ל נכונים וברורים והמה על עצמך וכי יוכל להיות ספק כי בימי יבנה

הלכו העדים ליבנה והרי הדבר גם מפורש כן במשניות ראש השנה פרק ב' משנה ה' ומשנה ט'.

כי רבן יוחנן בן זכאי לא הי' נשיא ולא לקח מבני הלל את נשיאות אבותם, כי אם נשאר במשרת אב בית דין, כמו שהי' גם לפני החרבן; וזאת שנית כי הוא גם קבע מקומו במקום אחר, וישב בברור חיל. כי למען אשר תוכל הנשיאות לעשות דרכה ולתת ידים לתלמידו נכד רבו פנה לו רבן ואביהם של ישראל וילך ויקבע מקומו הקבוע במקום אחר, והוא הופיע שם רק בימי הרגל אשר נקבץ שם כל העם ובעתים אשר הי' לזה צורך מיוחד.

ועל כן באמת הי' שם בבית הוועד גם זמן קצר אחר החרבן המון מעשים רבים שלא על פי רבן יוחנן בן זכאי, אף שהי' זה בחייו.

וזה הוא באמת ענין מחלוקת רב פפא ורב נחמן בר יצחק במס' ראש השנה ד' ל"א בענין תקנה אחת, אשר היתה בודאי מיד אחר החרבן, אם ליחסה לרבן יוחנן בן זכאי או שהיתה מרבן נמליאל ובית דינו לבר. ובא שם:

ואידך פלוגתא דרב פפא ורב נחמן בר יצחק רב פפא אמר כרם רבעי רב נחמן בר יצחק אמר לשון של זהורית רב פפא אמר כרם רבעי דתנן כרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום לכל צד וזו היא תחומה וכו' לוד מן המערב וכו' ותניא כרם רבעי הי' לו לר' אליעזר במזרח לוד בצד כפר סבי ובקש להפקירו לעניים אמרו לו תלמידיו רבי כבר נמנו חביריך עליו והתירחו מאן חביריך רבן יוחנן בן זכאי וכו' ורב נחמן בר יצחק מאי טעמא לא אמר כרם פפא אמר לך אי סלקא דעתך רבן יוחנן בן זכאי חביריך דר' אליעזר מי תהו רבו הוה ואידך כיון דתלמידים הוו לאו אורח ארעא למימרא ליה לרביה רבך. והנה דבר שאין צריך לאמר הוא דחביריך דר' אליעזר הם רבן נמליאל וחביריך ולא רבן יוחנן בן זכאי, אבל מפני שזה ודאי שהי' זה מיד אחר החרבן, שהי' כלל הדבר הי', כדי לעטר שוקי ירושלים בפירותי וכאשר הרבה ירושלים וחיל הרומיים המו שם והי' סכנה לבוא שם ושוקי ירושלים היו רק בידי האויב ובודאי שהוצרכו להתקנה הזאת כבר זמן קצר אחר החרבן והיתה או צורך השעה עוד יותר מאשר אחר זה,

על כן סובר רב פפא שצריך לחשוב גם זה על שם רבן יוחנן בן זכאי. ובהכרח צריך לאמר דקרי לרבן יוחנן בן זכאי. חביריך משום דתלמידים הוו לאו אורח ארעא למימר ליה לרביה רבך.

ורב נחמן בר יצחק ישיב שזה אי אפשר דעל רבן יוחנן בן זכאי לא היו אומרים, חביריך.

ובהכרח שאף שזה הי' זמן קצר אחר החרבן בכל זה כבר הי' זה על ידי רבן נמליאל ובית דינו ועל כן אמרו לו תלמידי ר' אליעזר, כבר נמנו חביריך עליו והתירחו (ל"א)

אבל ענין דברי היחשמי הוא בנתע לזמנם כישבם מאתרי ימי ביתר בתגליל ולקידוש החדש היו הולכים ליתרה (ע"י דברינו בח"ב סוף ימי התנאים פ"ו), ועל זה יאמר היחשמי כי בימיהם הם התקנה של המסנה הולכת על מקום הוועד של קידוש החדש.

הערה (ל"א) ראוי להעיר בנתע להעת' החיא ולהתקנה הזאת על דברי הרמב"ם והראב"ד בהלכות ממרים פ"ג ה"ב שכתב שם הרמב"ם:

בית דין שנתנו גזרה או תקנו תקנה וכו' ופסטי הדבר בכל ישראל ועמד אחיהם בית דין אחר וכו' אינו יכול עד שיהא גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין וכו' אפי' בטל המעס שבגללו גזר הראשונים או

והדברים מבררים את עצמן דאף שזה היה בודאי זמן קצר אחר החרבן
 בכל זה כבר היו זה לדברי רב נחמן בר יצחק על ידי הנשיא רבן גמליאל.
 ושם במס' ראש השנה ד' ל"א בין תקנותיו של רבן יוחנן בן זכאי
 בא שם בנמי' :

ואידך דהניא נר שנתנייר בזמן הזה צריך שיפדיש רובע לקינו אמר רשבאי
 כבר נמנה עליה רבן יוחנן בן זכאי ובטלה מפני התקלה.
 והלשון הזה כבר נמנה עליה ריבוי ובטלה יורה על עצמו שכבר היה
 זה להוראה כוללת לפני זה עד שרבן יוחנן בן זכאי היו צריך למנות על זה
 ולבטלה, וביותר דתיק של ר' שמעון בן אלעזר שנה זה לדין קבוע.
 וכל זה לא נוכל להבין כי אם לפי כל מה שכבר נתבאר כי רבן יוחנן
 בן זכאי קבע מקומו במקום אחר ועל כן נתפסמו הוראות כוללות מבית הוועד
 גם שלא על פי רבן יוחנן בן זכאי.
 אבל כאשר נתלנלו הדברים ובאו לרבן יוחנן בן זכאי הושיב בית דין על
 כך ונמנו עליה ובטלה.

והדברים ברורים ומבארים את כל הדבר כמו שהוא.
 וכל העוסקים בזה לא הרגישו לשום לב גם לזאת אשר נשוב ונמצא מיד
 אחר החרבן את זקני בני בתירא עוד הפעם מיוחדים בין כל חכמי הדור בנוגע
 להנהגה, ובא במס' ראש השנה ד' כ"ט :

תנו רבנן פעם אחת חל ראש השנה להיות בשבת והיו כל הערים מתכנסין
 אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לבני בתירא נתקע אמרו לו נדון אמר
 להם נתקע ואחר כך נדון לאחר שתקעו אמרו לו נדון אמר להם כבר נשמע
 קרן ביבנה וכו'.

אבל מדוע אמר זה לבני בתירא ביחוד והלא היו שם ראשי זקני הדור
 כרי הניא סגן הכהנים ור' דוסא בן הרבנים ר' שמעון איש המצפה וכו' ככל
 אשר יבואר לפנינו ?

התקינו אין האחרונים יכולים לבטל עד שיהיו גדולים מהם. וכתב על זה הראב"ד "עיסור סוקי ירושלים
 בפירוח קשיא עליה שהראשונים תקנהו ורבן יוחנן בן זכאי בטלה אחר החרבן מפני שנתבטל המעם לראשונים
 לא היו גדול כראשונים."

וסמן בכ"ט נכנס בהדוקים וכתב בתוך דבריו "ומי' קשיא הראב"ד אינו מכיר וכו' וא"י מדאמרין
 בב"ב ד' קל"ד פ' תלמידים היו לו להלל וכו' קמן שבכולן ריבוי דלמא קמן שבכולן לא בחכמת התורה קאמר
 אלא בשאר חכמות וכו' והוא לדבר שנתמנה נשיא וראש ישיבה "במקום הלל" ואם היו קמן שבתלמידים האין
 היו ממנים אותו ולא היו ממנים לאחד מהגדולים."

ובמח"כ כל אריכות דבריו אלה שלא כענין לפי שלנשיא לא נתמנה ריבוי כל עיקר, וגם האומרים
 שנתמנה לנשיא לא היו זה מיד אחרי מות הלל כי אם כששים שנה אחרי מותו, אחר החרבן, אשר גדולי
 התלמידי הלל כיונתן בן עזיאל חביריו כבר נפטרו מימים רבים גם לראש המתיבתא הכללית היו רבן יוחנן
 בן זכאי רק אחר יותר מארבעים שנה אחרי מות הלל, והיינו במות רבן גמליאל הזקן, ככל אשר יבואר לנו
 במקומו בסוף הקדם.

אבל דברי הרמב"ם ברורים ומעיסור. סוקי ירושלים אין להביא ראיה כלל, לפי שלא לבר המעם בטל
 כי אם שגם היו אי אפשר לעשות זה מיד אחר החרבן והיו גם כסכנה בדבר בהשנים הראשונים.
 הדברי ראיה הגמי' בביתא ה' היא מכל שכן, שאף שבטל המעם גם היו סכנה בדבר בכל זה היו
 צריך מנין אחר לבטלו "גמנו עליו התייחורו"

והדברים פשוטים דברי הרמב"ם נכונים וברורים. ואין כאן סתירה כלל.

דבר הנשיאות ביבנה

והדברים מתבארים מעצמם, כי בהיות רבן נמליאל הנשיא ביבנה מיד אחר
 החרבן נתנו על ידו בימים הראשונים את זקני בני בתירא בכל דבר ההנהגה.
 כי המצב הי' נורא מאד, אחרי ההרס ושממון ואחרי המטבת מאלפי אלפים
 והשביה הגדולה, וכל מחמדי עין הלכו שבי לפני צר, והעם דרש עזר גדול
 מאד להקימם מעפר ולהשיבם לתחיה, ורבן נמליאל אך זה עתה בימי השממון
 וההרס הי' לנשיא תחת אביו,

כי על כל זאת הושיבו עמו בימים הראשונים לעזר על יד ימינו את ראשי
 זקני דור העבר זקני בני בתירא, אשר היו כאמנה עם בית הנשיאים זה מאה
 שנה, ואשר זקני המשפחה הזאת בירושלים הם מסרו את הנשיאות להלל הכבלי
 ראש משפחת הנשיאים עתה, אשר רבן נמליאל כבר הי' דור חמישי להם.
 ובהיות רבן נמליאל תלמידו לא הי' נדרש לריבוי לשאול את סו וחלק
 הכבוד הזה לזקני הדור אשר ישבו עמו, זקני בני בתירא.
 ואחרי כל מה שנתבאר לנו נשוב ונראה את דבר המעשים בימים ההם
 אשר יפתחו לפנינו מעצמם.

והתוקרים האחרונים מחקו ויניהו וישבשו ויבואו ויאהרו את הדברים גם
 חמשים שנה, וגם שבעים שנה אחר זמנם, כרצון איש ואיש.
 אבל הוא מאורע גדול וכולל מהימים הראשונים אשר אחר ימי החרבן
 בראשית ימי יבנה, ונבאר הדברים.

פרק י"ט.

רדיפת הנשיא רבן נמליאל.

בברייתא במסכת תענית ד' כ"ט נאמר:

תניא כשהרש טורנוסרפוס הרשע את ההיכל (ליב) נגורה נורה על רבן
 נמליאל להדינה בא ארון אחד ועמד בבית המדרש ואמר בעל
 החוטם (הנשיא) מתבקש שמע רבן נמליאל אול ששא מינייהו אול לנביה
 בצינעא אמר ליה אי מצילנא לך מייתית לי לעלמא דאתי אמר ליה הן אמר
 ליה אישתבע לי אישתבע ליה סלק לאינרא נפל ומית ונמירי דכי נורי נזירתא
 ומית חד מינייהו מבטלי לגורתיהו.

הערה (לי"ב) במסנה נאמר "ונחרשה העיר" ועל זה בא לפנינו בנמי ונחרשה העיר תניא כשהרש
 טורנוסרפוס הרשע את ההיכל נגורה נורה על רבן נמליאל וכו',
 ואין בזה לא סתירה ולא שנו הנוסחאות ומסתיהנו אצל באו בה זה אחר זה מה שהי' ביום השעה
 באב חשבה הרישת העיר אשר מזה התחילו והי' ביום השעה באב, הרישת ההיכל הי' איזה ימים אחר זה
 כאשר הגיעו בחרישת העיר עד לשם.

ודברי הברייתא אשר כל עיקרם הם רק לספר דבר רדיפת רבן נמליאל או, אשר זה הי' כבר ידוע
 עם הרישת ההיכל נאמר שם כן "כשהרש טורנוסרפוס הרשע את ההיכל נגורה נורה על רבן נמליאל וכו',
 ואך על פי זה נבין את דברי הידושלמי הקצרים אשר באו שם:

ונחרשה העיר חרש חפוס שחיק עצמות את ההיכל.
 הדבר שאין צורך לאמר הוא כי נחרשה העיר כולל כל ירושלים ולא את ההיכל לבד.
 אבל דברי הידושלמי הם לאמר שבזמן ההוא וידוע עם חרישת העיר בא גם חרישת ההיכל.
 ונחרשה העיר חרש חפוס שחיק עצמות את ההיכל הדברים מבוזרים. והסופרים חסישו ויין
 אצל "חרש" וציל "חרש" חפוס וכו'.

ובכל היות הדברים האלה פשוטים וברורים מאד, נסתבכו בהם כל החוקרים החדשים ולא ידעו מה לעשות עמהם.

ויאמר לו קראכמאל הזקן במורה נבוכי הזמן עמוד 98:

והתקסר אדריינוס והסיר את קוויפטוס ויהי להנמן אניוס (רופוס) או שוניוס רופוס ומתחלה אמרו להשלים וכו' ובמשך עשר שנים הבאות חרש רופוס את ההיכל ובחר יום חרבנו ש' באב לפי המוזכר במשנה תענית היינו שהעביר המחרישה על הר הבית לאות ולסימן שלא יבנה עוד ויהי שדה ויער וכו' ונראה שבמשך זמן ההוא נחבש ר' עקיבא לבית האסורין ונהרנו קצת ראשי החכמים וקצתם ברחו לבבל או לעסיא וביין הנמלטים רבן גמליאל ור' אליעזר בן עזריה הנשיאים אם היו עוד בהיים אז מה שאינו נראה כלל.

ורק תמהון הוא לראות דרכי החוקרים האלה בחקירת דברי ימי ישראל וסידור זמן המעשים.

הוא עצמו יאמר כי אינו נראה כלל כי רבן גמליאל הי' חי עד הזמן ההוא וכי כבר מת.

ובכל זה יסדר לו את דברי הברייתא מחרישת ההיכל וכי נגזר על רבן גמליאל להריגה שהיה זה אז.

אבל הלא דברי הברייתא הם בזמן שרבן גמליאל הי' חי עדין, וכל דברי הברייתא הם שחי גם אחר זה וניצל מיד מבקשי נפשו. ולפנינו יבואר כי רבן גמליאל מת לא לבד לפני ימי ביתר כי אם גם ימים רבים אשר מלך אדריינוס.

ומבואר מעצמו שגם הרישת ההיכל לא ידובר בהזמן הקרוב לימי ביתר כי אם אחרי ימי חרבן הבית.

שהרי לשון הברייתא היא: כשחרש טורנטוסרופוס הרשע את ההיכל נגזרה גזרה על רבן גמליאל להריגה.

והרב ראפפורט בערך מלין ערך אדריינוס עמוד 18 גם הוא ירחיק את הדברים עד סמוך לימי ביתר ויאמר שם:

ונראה שאש המרדה לא שקעה כולה על ידי פיוס ר' יהושע בן חנני כי במעט זמן אחר כך חרש טורנטוסרופוס את ההיכל, וזה גם כן שלא כדברי מינסער שהחרישה היתה אחר חרבן ביתר רק כדברי חכם עמנו אסט בהערות שם צד 182 בראי ברורה שהביא מספור רבן גמליאל שנגזר עליו הריגה אז בעת החרישה ור' גמליאל מת קודם ר' אליעזר ור' אליעזר קודם ר' עקיבא וגם קודם חרבן ביתר ואף על פי שמדר לשון המשנה. ונלכדה ביתר ונחרשה העיר (בט' באב) מסייעה קצת לדעה הראשונה צריך לאמר שלפי טדל הצרה קא השיב ולא לפי סדר זמנים.

והנה חכם הלאוס כלו, יאסט, הוא נלה לט' מסמורין כי הי' זה בימי גזרותיו של אדריינוס לפני מלחמת ביתר, כמו שהם גם דברי קראכמאל,

מבלי לשום לב כי זה ודאי אשר רבן גמליאל כבר נפטר הרבה לפני ימי אדריינוס.

וכולם יחד לא ראו עוד דבר פשוט כי גם לבד דבר רבן גמליאל שכבר מת, הנה גם נחרשה העיר, ונחרש ההיכל, אי אפשר להיות בימי גזירותיו של אדריינוס לפני ימי ביתר.

כי גזירות אדריינוס היו להיפוך מזה, לא לחרוש העיר ולשוט אותה לבמות יער, וכי תהי' בתהי' כי אם להיפוך כי בנה אותה והקים חרבותיה, ולא לחרוש ההיכל, כי אם לבנותו מחדש לשם יופיטער.

וכידוע הי' דבר חרישת המקום אצל הרומיים להראות בי לא יבנה עוד ויהי' לשדה יער.

ודבר אדריינוס הי' להיפך להראות לבני ישראל כי יבנה המקדש מחדש לשיקוץ משומם ויבנה העיר לבני נכר ובאמת רק על ידי זה באה המלחמה.

וקראכמאל הזקן בספרו שם גזרות אדריינוס והמעשים עד אחר המלחמה לא יכתוב דבר מזה בימי גזירותיו של אדריינוס לפני ימי ביתר.

אבל מה תועלת יש בסתר פנים והדברים מפורשים כן בדברי דיץ קאספיוס 69, 12 אשר הגהו הסופר הראשי בכל דבר מלחמת ביתר ויאמר שם:

כאשר החליט אדריינוס לבנות במקום העיר החרבה ירושלים עיר חדשה תחת השם אעליא קאפיטאלינא ועל המקום אשר עמד שם המקדש לא לקי ישראל היכל אחר לשם יופיטער יצאה מזה מלחמה גדולה ומסוכנת להרומיים וארוכה מאד, היהודים אשר להם היה הדבר למראה בלהות של יגון ואנחה כי נכרים יתישבו בעירם ועבודה זרה נכריה תעבד שם וכו'.

ומבואר כי המקדש לא נחדש לשדה בימי אדריינוס לפני מלחמת ביתר כי אם להיפך, אימה השכה נוראה ואיומה כי נבנה מחדש לשיקוץ משומם, ולא נחרשה העיר כי אם נבנתה מחדש להושיב שם עמי הנכר.

והחכם גרעץ בראותו נדר מזה ונדר מזה, שהרי זה ודאי שגם בראשית ימי אדריינוס כבר נפטר רבן גמליאל, ישתמש בהקמיע הידועה לכל החוקרים האלה כי כל אשר לא ידעו יכחישו.

ועל כן יאמר בחד נאטע 18, כי או שהדבר מוכחש או שצריך לגרום רבן שמעון בן גמליאל, ויאמר שם:

כמעט שאין צריך ראוי כי לא רבן גמליאל דיבנה הי' הנרדף מטורנוסרופוס נציב אדריינוס לולא אשר הטעות הזה היוצא מנירסא מוטעת בבבלי תענית כ"ט הוכפל אצל החוקרים פעמים רבות שם על דברי המשנה, ונחרשה העיר, בא נגמ' כשחרש טורנוסרופוס את ההיכל נגזר על רבן גמליאל להריסה יחד בר יוצא ברור כי ידובר בימי אדריינוס וקשורה יחד עם הנציב טיניוסרופוס, אבל אי אפשר שהנרדף הי' רבן גמליאל אשר נפטר עוד קודם ר' אליעזר ואשר גם ר' אליעזר כבר מת לפני מרידת בר כוכבא, ועל כן לא נשאר לפנינו כי אם או לאמר שאין זה כי אם דברי אנדה, אף כי גם בזה לא נרויח הרבה, או להגיה רבן שמעון בן גמליאל תחת רבן גמליאל.

וכמה מאושרים הם החוקרים האלה כי אצלם אין עיף ואין כושל. החכם גרעץ אשר הוא יאמר לנו בחד נאטע 22, אך בצדק הוכיח אברהם קראכמאל שעל ר' שמעון בן גמליאל יסופר באיזה מקומות בתלמוד כי הי' תינוק בימי חרבן ביתר (עי' אצלינו חיב עמוד 3).

ואשר גם יאמר בחלק ד' עמוד 185. אך ימי הרעה אחרי מלחמת ביתר לא ארכו כי אם שלש שנים.

ואם כן הנה לדברי נרעץ גם בסוף ימי נזירות אדרינוס הי' רבן שמעון בן נמליאל תינוק עדיין.

ובכל זה פתאום נעשה רבן שמעון בן נמליאל כבר בימים ההם לנשיא ראש הדור, ולמרות ימי הנזירות והשמד יושב לו בשלוח בבית המדרש ושר רומא בא לבית המדרש בעצם ימי השמד לאמר ולהודיע שם בעל החוטם מתבקש.

ומתוך דברים כאלה יבוא ויניח בנמי ויתליף את הזמנים וכל סידור המעשים. אבל כל דברי הברייתא ברורים, ואך בטעות חשבו כל החוקרים האלה כי אך טורנטרופוס אחד היה שם, זה שהי' נציב בימי אדרינוס.

עד שהחכם נרעץ יאמר. הדבר יוצא ברור כי ידובר בימי אדרינוס וקשורה יחד עם הנציב טוניוסרופוס.

והדבר מפורש שהי' שם גם טורנטרופוס אחר והוא הי' שם בימי רבן נמליאל בהימים אשר אחר החרבן.

והדברים יוצאים מפורשים גם ממקום אחר כי רבן נמליאל נדרף עוד בימי אספסינוס אבי טיטוס, והוא דבר מאודע אשר הי' באמת זמן קרוב לאחר החרבן, ונבאר הדברים:

פרק כ.

כבר נתבאר לנו כי ברוחב דעתו והכמתו השכיל רבן יוחנן בן זכאי להליט לפני אספסינוס את דבר הנשיאות במעטפה של שושילתא דרבן נמליאל והרומי לא הבין את כל רוחב הדבר הזה.

ידע רבן יוחנן בן זכאי עד כמה ינהרו כל העם אחר בית הנשיאים, וכאשר אך יורשה להם לשבת באין מפניע ביבנה, המקום אשר הורשה לכל חכמי ישראל, יבנה וחכמיה, או יבוא דבר הנשיאות מעצמו ותבנה ותכונן אחותו כל העם על ידם, וכני ישראל ישובו לרקום עור ובשר תחת הנהגתם, ולאט לאט ישוב העם לכל כבודו הראשון.

אבל המעשים עצמם מכיון שהתחילו לעשות דרכם הכריוז בפומבי על עושיהם, ובאמצע ברכים כושלות, ובקומם כל הרום בישראל, בשלחם יד עזרה בכל המקום אשר הי' זה דרוש, ונסדרם הי' הקהלות והערים, ובקרבת עצם אל עצמו בתוך העם עצמו, גם בכל אשר השתדלו לבלי להראות אפי' פנים של זעיר אנפין בכל זה נראה פעולת הנשיאות גם מעצמה עד שגם הרומיים החלו להרניש זה.

וביותר עוד כי הידועים אשר התהלכו עוד בין בני ישראל הציקו להם מאד במלשינותם עליהם לפני הממשלה. והן דברי הנמ' בברכות ד' כ"ח:

תנו רבנן וכו' אמר להם רבן נמליאל לחכמים בלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים עמה שמואל הקטן ותקנה וכו'.

לפי שאז הותחלה עת אשר היתה השעה צריכה לכך, כי אבדן חוסן הלאומי וכל ניר של ממשלה פתחו שערים לפני הידועים לחשוב מחשבות הרם

ואבדון לכל הפליטה הנשארת. ובהיותם אז עוד מעורבים בין בני ישראל וידעו כל תנועת יד ורגל, הביאו דבתם רעה גם על הנשיאות בפרט וגם על העם כולו בכלל, לאמר כי לא אנדו תקוותם לשוב ולהיות לעם, העומד ברשות עצמו וכי יקוו לאור כי יבנה המקדש וירושלים תשוב לקדמותה.

כי על כן החליטה אז הממשלה שני דברים להראות להעם כי תקוותם לא תבוא ויחרשו העיר ואת ההיכל וירדפו את הנשיא.

והן דברי הברייתא בתענית פ"ט שם:

תניא כשחרש מורנוסורפוס הדשע את ההיכל נזדה נזדה על רבן גמליאל להריגה בא אדון אחד ועמד בבית המדרש ואמר וכו'.

והדבר הזה מדבר רדיפת בית הנשיאים עוד בימי אספסינוס דהיינו זמן קצר אחר החרבן בא מפורש גם אצל אייזעביוס קירכענעשיכמע III, 12 ויאמר שם: לבד זה מסופר כי וועספאסיאן צוה אחר כבישת ירושלים לחפש ולמצוא את כל משפחת בית דוד למען אשר לא ישאר עוד אצל היהודים ניר מבית הממשלה והפקודה הזאת הביאה רדיפות רבות אצל היהודים.

ואף כי יאמר. אחר כבישת ירושלים הדבר מתבאר מתוך דבריו שאין הכונה מיד לאחר כבישת ירושלים, כי אם לאחר זמן, איזה שנים אחר זה אחרי אשר כבר שקטה הארץ ממלחמת החרבן.

שהרי יאמר כי הפקודה הזאת הביאה רבות אצל היהודים בכלל.

ומיד אחרי כבישת ירושלים הרי נרדפו היהודים על צוארם, וימים רבים עשה מיטום חני שעשועים בערי יהודה וסיריען, ובני יהודה לאלפים ורבבות הוכרחו להאבק עם חיות טורפות, ועוד דברים רבים מבהילים כאלה, וכל חיי היהודים היו הפקר או ויהיו לבז ולמשסה.

ומה היו אפשר אז להוסיף בנוגע להעם בכללו על ידי פקודה כזו, בשעה שבלא זה השיגה אותם כל יד עמל באופן היותר נורא.

אמר מפורש כי, הפקודה הזאת הביאה רדיפות רבות להעם.

אבל כן הדבר שהיו זה אחרי עבור הבהלה הראשונה, והעם התחיל לשוב מעט למנוחתו.

ואייזעביוס אשר כתב דבריו מאות בשנים אחרי החרבן היו אצלו גם ארבע וחמש שנים אחר החרבן בכלל. אחרי כבישת ירושלים (ליג).

אף גם זאת יודע לנו מדברי אייזעביוס כי לא היו בזה דבר רדיפת הנשיא לבד, כי אם שיהוד עם זה באו גם רדיפות להעם.

וזה ישוב ויורה לנו ככל דברינו כי בא הדבר על ידי אשר ראו הרומיים על ידי בית הנשיא נתחזק רוח העם, ראו והכירו כי על ידי פעולת הנשיאות התחיל העם לשוב ולהרגיש את נפשו ואת עצמו, ראו הרומיים והפירו כי לא נפזרו עצמיו לפי שאול ככל אשר השבו אחר המלחמה, כי אם יתעודד ירפא שבריו ויקום לתחי' וגם ישוב לכל תקותיו.

הערה (ל"ג) ולפנינו בימי ביתר יבואר כי גם בכלל דבר לא היו לאייזעביוס בנתע לבני ישראל עם מצום דבר המאורעות.

הפליטה דבריו לא היו דברי הימים כי אם לשמה לאיד ולבשר בניו כי בני ישראל נלקו בכפלים.

רדיפת הנשיא רבן גמליאל

והן דברי הברייטא כי עשו או הרומיים שני הדברים יחד :
 חרשו את העיר ואת ההיכל להראות כי כלה ונחרצה מאת ממשלת רומא
 לבלי לתת לבני ישראל לשוב לקדמותם ;
 והתחילו להצר צעדי הנשיא, ונס החלו לחשוב מחשבות להרוג את הנשיא
 ולדרוך את בית הנשיאים בכלל.

ויעשו או גם עוד דברים לשובר את כל מצב העם ככל אשר יבואר לפנינו.
 ובמשנה בא את אשר היו בתשעה באב, כי חרישת העיר היו ביום ההוא
 עצמו ועל זה הוסיפו בברייטא כי בעת ההיא כאשר נחרש גם ההיכל נרוף גם
 הנשיא רבן גמליאל :

תניא כשחרש טורנוסרופוס הרשע את ההיכל, (או גם) נגודה נורה על
 רבן גמליאל להריגה בא אדון אחד וכו' (ליד).

וטורנוסרופוס זה אשר חרש את ההיכל הוא שר צבא רומי בירושלים,
 אשר מאחרי המלחמה והחרבן היתה ירושלים ומקום המקדש תחת פקודתו ככל
 אשר הוא מבואר בדברי יאזעפוס במלחמת היהודים VII, 2.

ויאזעפוס יספר שם אך בא שמעון בן גורא בשב"י אחרי אשר אול
 הלחם מכליו בתוך המנהרה תחת המקדש אשר התחבא, ויאמר שם :

שמעון לבש בגדים לבנים ועליהם נגד אדום ויצא מתוך המנהרה במקום
 אשר לפני זה עמד שם המקדש, בתחילה נבהלו מפניו אנשי הצבא הרואים
 אותו ויעמדו משתאים, אך אחר זה שב רוחם ויקראו לו מי אתה, שמעון השיב
 להם רק זאת כי ישלחו לקרוא לראש שרי הצבא, ואנשי הצבא מהרו להודיע זה
 לטערענטיוס רופוס Terentius Rufus אשר גם בא מיד, אותו השאיר
 טיטוס לראש על הצבא.

ולא לבד כי מפורש בזה דבר טורנוסרופוס שר הצבא בירושלים עצמה
 ועל מקום המקדש בראשית ימי רבן גמליאל ביבנה,

כי אם גם הרבה יותר, שאך שם זה של שר הצבא הזה כפי אשר בא
 שמו אצל יאזעפוס אך הוא יתאים עם זה אשר בא בהברייטא, ולא שם הנציב
 אשר היו בימי ביתר.

כי הנציב בימי ביתר בכל אופני השם אשר נמצא עליו היו שמו. מוניוס רופוס.
 ושירער בח"א עמוד 647 העמיד כמה אופני השם אשר נמצא בהמקורים
 על הנציב בימי ביתר והם Tineius Rufus ובמקור אחר יקרא Tinnius Rufus
 ואצל היעראנימוס בא עליו Timo Rufus ושירער יאמר שם כי העיקר הוא שהיו
 שמו Tineus Rufus.

הערה (ל"ך) ובוה צדקו דברי ראפאטורס בערך מלני 18 שכתב על דברי המסנה "וצריך לאמר
 לפני נחל הצהר קא השיב".

דבאמת דבר ביתר היתה אימה חסיכה כי נגדעה או כל קרן ישראל. ומעט ארצו נעשו בני ישראל
 מאז ואילך לסתופים ומזולדלים ומעטו וישחן, ויתחלבו בצללים, ואת ארץ יהודה משוש תפארתם הוכתחו
 לעיוב כמעט לגמרי, והיו צרתם וסברם כמעט גדול יותר מהחרבן עצמו.

ולשון רבנו הגדול הרמב"ם ז"ל על לכתיה ביתר "והיתה צרה גדולה כמו חורבן בית
 המקדש" (פרק ה' מהלכות העניות הי"ג).

לעומת זה דבר חרישת העיר, הנה כבר גם סלפני זה עמדה ירושלים חרבה וסממה בימי החרב,
 וכו' כבר גם נשרף המקדש.

רדיפת הנשיא רבן גמליאל

למ

וגם קראכמאל הזקן עצמו במורה נבוכי הזמן כפי אשר קרא בדברי חוקרי העמים יכתוב גם הוא עמוד 93 בלשונו:
התקסר אדריינוס והסיר את קוויעטוס ויהי להנמוז אניוס (רפוס) או טוניוס רפוס.

אבל גם אניוס רפוס גם טוניוס רפוס שניהם אינם טורנוס רפוס. ורק זה שהניח טיטוס אחרי המלחמה לשר הצבא בירושלים ובמקום המקדש הוא הי' באמת שמו טערענטיוס רפוס, והוא בלשון הברייתא טורנוס רפוס. ומפני שהסופרים לא ידעו להבדיל בין טורנוסרפוס לטוניוס רפוס, על כן גם החליפו בנמי' ובמדרשים את שם זה על זה.
ובירושלמי סוטה פרק ה' הלכה ה' נשאר עוד על השני אשר הי' בימי ביתר השם טוניוס רפוס:

ר' עקיבא הוה מתדין קומי טונוסרופוס הרשע אתמי וכו'.
והוא המעשה אשר היתה במות ר' עקיבא אחרי ביתר אשר היתה באמת עם טוניוס רפוס.

ונפלא הדבר לראות עד כמה לא נחקרו דברי ימינו עד שחשבו כולם שבכל העת מן החרבן עד ימי ביתר לא הי' שם כי אם טוניוס רפוס אחד. ועל ידי זה נשתבשו ונסתבכו כולם בדברי הברייתא בתענית שם. שהי' לא יוכל להיות ספק כלל שלבד הנציב אשר הי' בימי ביתר הזכור בנמי' ומדרשים גם טורנוסרפוס אחר אשר הי' בודאי הרבה לפני זה.

כי הנה טונוסרופוס שהי' בימי ביתר הי' גם אחרי מות ר' עקיבא. כי על ידו הומת ר' עקיבא, ובירושלמי סוטה פרק ה' הלכה ה':

ר' עקיבא הוה מתדין קומי טונוסרופוס הרשע אתת ענתה דקרית שמע שרי קרי ונחך אמר ליה סבא סבא או חרש את או מבעט ביסורין את אמר ליה תיפח רוחיה דההוא גברא לא חרש אנא ולא מבעט ביסורין אנא אלא כל ימי הייתי קורא את הפסוק הזה ואהבת את ר' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך וכו'.

והדברים האלה עצמן שנאמרו בזה הירושלמי. ר' עקיבא הוה מתדין קומי טונוסרופוס הרשע וכו' מפורש בבבלי ברכות דף ס"א שהי' זה בשעה שנהרג ר' עקיבא ובא שם:

תנו רבנן פעם אחת נזרה המלכות וכו' אמרו לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לר' עקיבא וכו' בשעה שהוציאו את ר' עקיבא להריגה זמן קריאת שמע הי' והיו סורקים את בשרו וכו' אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה וכו'. ומבואר כי הוא מעשה אחת (ליה) ונהרג. על ידי טונוסרופוס כמו שהוא בירושלמי.

והוא גם דבר ידוע בדברי הימים ומפורש גם אצל איזועביוס (ומבואר בדברינו על ימי ביתר) כי טונוסרופוס הוא הי' המשחית המחבל אחרי לכידת ביתר, ור' עקיבא הלא נהרג את.

הערה (ל"ה) רק ככל דרכי האגדות במקומות שונים שיש בהם שינוים בפרטים, אבל אין זה נוגע לדברינו כי העיקר הוא עצם הדבר עצמו.

רדיפת הנשיא רבן גמליאל

אבל הנה בנמי' במס' נדרים דף נ' נאמר, מן שית מילי איעתה ר' עקיבא מן כלבא שבוע וכו' ומן אשתו של טורנוסרופוס וכו'.
 והאם אפשר להעלות על הדעת כי בחיי נציב המדינה הלכה אשתו ונתניירה ונשאה ר' עקיבא ותביא אליו מבית בעלה עושר ונכסים וטורנוסרופוס ראה ושחק, הן יקח איש את אשתו ולא יסקלוהו.
 ובאמת כי שם בנדרים דף נ' בא בדברי רש"י ז"ל מפורש, ונתניירה לאחר שמת בעלה ונשאת לו והביאה לו ממון גדול.
 ורבינו גם הוא ידע כי ר' עקיבא נהג על ידי טורנוסרופוס, אבל היו פשוט לרבינו שזה טורנוסרופוס אחר, ימים רבים לפני זה, ולאחר מותו נשאת אשתו לר' עקיבא.

והדבר אי אפשר גם מצד אחר כי בימי טורנוסרופוס הנציב אשר היו נציב בארץ יהודה אחרי קוויפטוס דהיינו בימי ממשלת אדריאנוס אז כבר היו ר' עקיבא בזקנותו הגדולה והמופלגת, ועוד מעט וכל הארץ גם הנה החתיה, והנזירות באו בכל תקפם.

והדבר פשוט שהכונה בנדרים שם לטורנוסרופוס אחר אם לשר הצבא בירושלים אשר חרש את ההיכל, או שהיו שם גם עוד שלישי והשמות האלה היו שכיחים מאד אצל הרומיים (ל"ו).

ובימים ההם היו ר' עקיבא עוד בימי העמידה, ולקחה לאחר מות בעלה.

ונפלא מאד כי באמת יביא הבישאה מינטער בס' Jüdische Krieg unter den Kaisern Trajan und Hadrian עמוד 42 דברי היעראנאמוס בפירושו לזכר"י קאפיט' ה' יאמר שם:

כי על פי קבלת היהודים צוה טיטוס לאניוס רופוס לחרוש את ההיכל.

ומינטער יאמר שם על זה, אבל זה היו בימי אדריאנוס.

והוא רק טעות מבואר כי כדברי היעראנאמוס אשר שמע קבלת היהודים כי היו זה בימי טיטוס בן הוא.

וכידוע כי בשעה שהיו אספסיוס קיסר, משל עמו יחד גם טיטוס בנן, והיהודים דברו מטיטוס הרבה יותר מאספסיוס לפי שכל מצור ירושלים, החרבן, החרגו והשביה היו כולם על ידו.

ועל כן שמע זה היעראנאמוס מהיהודים על שם טיטוס, והכל אהת והיו זה בימי טיטוס ואספסיוס, כמו שהם גם דברי אייזעביום, אשר היו אז רדיפת הנשיאות והעם.

וכל הדברים קוראים זה לזה ויתאימו יחד כי בימי אספסיוס וטיטוס נדרף רבן גמליאל, והיו זה בהזמן אשר נחרש ההיכל, ולפני זה כבר נחרשה העיר, ויחד עם כל זה פגעו צרות רבות ורעות לכל העם.

וכן הדבר בכל אשר כבר נתבאר כי רבן גמליאל היו אז הנשיא, וכל דבר חיזוק העם אחר החרבן והקמם עור ובשר הלך על ידו, ועל כן פגע בו המכש לרעה של הרומיים.

ודי סכך עליו באברתו, וחמס מלאכי מות נשקע, ורבן גמליאל שב לעבודתו הגדולה וחפץ די הצליח בידו.

פרק כ"א

יבנה וחכמיה פעולות זקני הדור.

יחד עם עבודתם הגדולה לעורך את רוח העם, לנצלם ולנשואם להשיב את רוחם ולהקימם לתחיה,

לא עזבו ראשי חכמי התורה גם בעת האיומה והגוראה ההיא, את המשך פעולתם הגדולה לכל דבר התורה.

ובעצם ימי הטרור לא הניחו את ידם. ובאמצע ברכים כושלות, עסקו יחד עם זה גם להציל מקצוע שבתורה, אשר היו הכרח נמור לעשות בשעה ההיא, מבלי לאהר המועד, ואשר היו הכרח כי יעסקו בזה מיד הזקנים מדור העבר אשר נשארו, ויחידו יחידה אשר שרדו ליבנה.

דינו מעשי יום ויום בסדרי העבודה והקרבת תמידין ומוספין, מעשי יום הכפורים, מעשי פרה, מעשי הפסח וכו' וכן כל דבר בנין המקדש, המזבח וכלי המקדש, כל הלשכות אשר היו שם בנויות בקדש ובהול, גנות ועליות, כל הדברים האלה וכיוצא בהן הרבה מאד (יבוארו לפנינו) לא באו על ידי אנשי הנספת הגדולה בייסוד המשנה.

כי לא סדרו רק יסודי הלכות של הוראה ולא דבר בנין המקדש אשר היו בנוי ומשוכלל, ולא דבר המזבח וכל כליו אשר נמצאו, ולא פרטי מעשי העבודה אשר היו ידועים ונעשים.

וכבר העיר רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל בפירושו להמשנה במסכת מנחות פרק ד' וכתב:

ודיני הציצית והתפילין והמזוזה וענין מלאכתן, והברכות שהייבין לברך עליהן וכל הענינים התלויים בזה וכו' והמשנה לא דברה על אלה המצוות דבר מיוחד לכלול דיניהן וכו' וסבת זה בעיני לפי שהיו הדברים האלה מפורסמים בזמן חבור המשנה והיו ענינם ידועים ונהוגים ביד כל העם פרט וכלל ואין ענין מהם נפלא משום אדם ועל כן לא ראה לדבר בהן כמו שלא הסדיר התפלה ר"ל נוסחה ואך יתנהג שליח צבור לפי שהיו מפורסם.

ואם בדברים המסורים לכל, סמכו על מה שאין ענין מהם נפלא משום אדם ועל כן לא סדרו זה במשנה,

אף כי בדברים המסורים רק לזריון כמו מעשי הקרבנות עצמן, אשר נעשו בכל יום על ידי גבוה מעל גבוה שומר, ונכוחים עליהם.

ועל כן באמת לא בא בייסוד המשנה לא מעשי התמיד ולא מעשי הפסח, ולא סדר עבודת יום הכפורים, ולא סדרי הבאת בכורים והבאת מעשר, לא סדרי הפייסות אשר היו במקדש, ולא סדרי הולכת איברים לכבש ולמזבח, לא סדרי מעשי פרה, ולא סדר מעשי העומר, ולא סדרי הבאת השקלים ותרומתן, וכל כיוצא בזה.

וכן לא סדרו שם כל בנין המקדש והמזבח הלשכות העזרה האולמים והתאים.

פעולת זקני הדור אחר החרבן

שם באו בדבר הקרבנות רק יסודי הדברים של הוראה, דיני מחשבת פינול, דיני נותר, דיני חיץ למקומו, או המעלה בחיץ, דיני פסולי ארבע עבודות ודיני הוראה הנוגעים לפסח, ודיני הוראה הנוגעים לפרה ולשקלים וכיוצא בזה. אבל כאשר חרב המקדש, וכל המעשים עצמם גם הם לא היו חיים עוד, אז שב הדבר להכרה נמור לסדר גם את כל זה.

ויותר מזה שהיו גם הכרח לסדר כל זה מיד אחר החרבן ולא היו אפשר לדחות הדבר, לפי שהרוב היותר גדול מהיודעים, וכמעט כולם ספו תמו מבלהות. ויאזעפוס במלחמת היהודים 3, 9, VI יאמר:

מספר כל השבויים היו תשעים ושבעה אלף ואלה אשר מתו ונהרגו במשך ימי המצור עולה למיליליאן ומאת אלף הרוב מהם לא היו מירושלים כי נקבצו ובאו שם לחוג את חג הפסח ופתאום הושם עליהם המצור וכיו"ל.

וכידוע כי תחת אשר בכל ימי השנה היו המשמרות מתחלפות ולא נמצא במקדש כי אם משמר אחד מכ"ד המשמרות, הנה שמשו ברנלים כל המשמרות כולם כמו שהוא במשנה במס' סוכה ד' נ"ה (פ"ה מ"ז) בשלשה פרקים בשנה היו כל המשמרות שוות וכיו"ל ולשון רש"י ז"ל שם. בשלשה פרקים בשלשה רנלים.

ובפרט בחג הפסח, אשר אז בא המצור פתאום, אשר בחג הפסח ביחוד נקבצו כל הכהנים עוד יותר מאשר בכל שאר הרנלים. ורובם ככולם נפלו ביד אויב, והכהנים גם מסרו נפשם ביותר במקום המקדש ביחוד כמו שהוא גם בדברי יאזעפוס.

וכי גם בעצם ימי הבית היו היודעים כל פרטי המעשים גם בין הכהנים לא רבים ועיקר הכל ידעו זה רק זקני כהונה ובית דין של כהנים, ובית דין הגדול עליהם אשר היו ממונים ומשניחים על כל המעשים כולם. כי המשמרות נתחלפו בכל שבוע, וכל משמר היו שם רק שני שבועות בשנה (עי' רמב"ם ה' כלי המקדש פ"ד היג).

וכל דבר המקדש עצמו בהיותו גם לעצמו עיר גדולה ככל היוצא מדברי המשניות וגם מדברי יאזעפוס בכל הדבריו על מלחמת פאמפיוס, ובמצור הורדוס, ובמצור האחרון בימי טיטוס.

כי על כן אך כהנים מעטים ידעו כל מוצאו ומובאו, כל אולמיו וצריחיו וכל לשכותיו לכל דוה, תחת הרצפה, גנים ועליות.

ויותר מזה שגם העבודה עצמה של תמידים ומוספים עבודת קרבנות צבור זכו בהם הכהנים אך פעם אחת לכמה שנים.

ובמס' יומא פרק ב' משנה ג'. הפיים השני מי שוחט מי זורק וכו' שלשה עשר כהנים. זכו בו, היינו בכל הפיים כלו כל אחד במה שזכתה.

והמשמרות עצמן גם הם נתחלקו לבתי אבות אשר אנשי בית אב נתחלפו בכל יום (עי' רמב"ם ה' כלי המקדש פ"ד הי"א) והיינו ששמשו רק שני ימים בשנה, והכהנים רבו למעלה לאלפים וגם לרבבות,

עד שבקמורת שרדקפו שיהיו רק כהנים חדשים כמו שהוא במשנה יומא כ"ז (פ"ב מ"ד). הפיים השלישי חדשים לקמורת בואו הפיסוי. ובנמרא שם על זה. תנא מעולם לא שנה אדם בה,

פעולת זקני הדור אחר החרבן

מא

כי היו מספר הכהנים גדול ורב כל כך עד שהיו אפשר לדקדק שיעשו זה רק פעם אחת בכל ימי חייהם.

ועל כן גם בשאר העבודות אף שלא דקדקו שיהיו דוקא חדשים, וגם מי שכבר זכה לזה פעם בימי חייו היו יכול גם הוא לעמוד בפיים, בכל זה בהיות הכהנים כל כך מרובים ומחולקים למשמרות ובתי אבות, אך מעטים מאד זכו לשנות הרבה פעמים בעבודה של קרבנות הצבור בכל ימי חייהם.

כי על כל זאת באמת היו שם ממונים המשגיחים על עבודת הכהנים שתהיי כדוין, וכל זה עמד גם החת עין פקוחה של בית דין כמו שהוא גם לשון המשנה במנחות פרק י' משנה ה':

מפני מה הרחוקים מותרים (לאכול חדש) מחצות היום ולהלן מפני שהיו יודעין שאין בית דין מתעצלין בו.

ואפילו על הפייסות בא בתוספתא והובא בגמ' יומא ד' כ"ה. דתניא לשכת הגזית כמין בסילקי גדולה היתה פיים במזרחת וזקן יושב במערבה והכהנים מוקפין ועומדים וכו'.

ולשונו של רש"י ז"ל: וזקן של בית דין המורה להן סדר הפייסין יושב במערבה.

ועל ידי כל זה יחד נשארו אחר החרבן רק מעטים מאד מעדי רא"י ומעשה יחד, ובצדק יראו כי יחסרו לגמרי בנין קצר.

ותהי עתה חוב קדוש על השרידים היחידים מראשי זקני הדור אשר נשארו לפלטה להקים כל זה על תלו ולהביא כל זה לתוך סדר המשנה ללמדה את בני ישראל שימה בפיהם לדורות עולם.

דברים רבים היו שם אשר יכלו להוסיף בתוך המסכתות הסדורות כבר, בתוך פרקי הענינים הסדורים כבר.

אבל נמצאו גם דברים אשר לא נסדר עוד על ענינם דבר כמו כל סדר הקרבת התמיד אשר היו מעשה יום ויום, וכן סדר עבודת יום הכפורים אשר נעשה מדי שנה בשנה על ידי ראשי הכהנים תחת השגחת זקני כהונה ובית דין (ל"ז), וכן כל מעשה פיה, וכן לא נסדר עדיין כל דבר מדותי דהיינו כל בנין המקדש עצמו המזבח והעזרות והלשכות במיות בקודש ובחול, וכן כל דבר השקלים, והנוגע לאוצר המקדש, ודבר הכסף וכל כיוצא בזה.

ועל כל זה הוכרחו להבר עתה או מסכתות שלמות חדשות, או פרקים שלמים, והם

מסכתות יומא תמיד ופרקים שלמים אשר באו לפנינו כמו במס' שקלים ובמס' פרה.

פרק כ"ב.

ובמס' יומא ד' י"ד בא בגמ' על דברי המשנה יש:

ומקטיר את הקטורת ומטיב את הנרות, אלמא קטורת כרישא והדר נרות ורמינהו (במס' תמיד) מי שזכה וכו' אמר רב הונא מאן תנא תמיד ר' שמעון

הערה (ל"ן) ולשון המשנה ביומא פ"א מ"ג. מסכו לו זקנים מוקני בית דין וכו' ושם משנה ה' מסדרהו זקני בית דין לזקני כהונה וכו'.

פעולות זקני הדור אחר החרבן

איש המצפה הוא והא איפכא שמעינן ליה דתנן בא לו לקרן מזרחית צפונית
נותן מזרחה צפונה מערבית דרומית נותן מערבה דרומה ותני עלה ר' שמעון איש
המצפה משנה בתמיד מזרחית צפונית נותן מזרחה צפונה מערבית דרומית נותן
מערבה ואחר כך נותן דרומה אלא אמר ר' יוחנן מאן תנא סדר יומא ר' שמעון
איש המצפה הוא.

וענין דברי הנביא במקום הזה מוכיחים על עצמם שהכונה בדברי רב הונא
ואחר זה בדברי ר' יוחנן על כל הסדר כלו במס' תמיד או במס' יומא, ולא רק
להמשנה ההיא לבד כמו שהוא בכל שאר מקומות כיוצא בזה.

שהרי קושית הנביא במקום הזה על זה, והא איפכא שמעינן ליה דתנן בא
לו וכו' ותני עלה ר' שמעון איש המצפה משנה בתמיד וכו' נותן מערבה ואחר
כך נותן דרומה הוא לגמרי מענין אחר, ואין לו ענין כלל עם זה אם הטבת
הערות קודמת או קשרת קודמת (לי"ח).

זה בהכרח מפני כי הם ידעו כי המסכתות האלה נסדרו לעצמם מראשי
זקני הדור, ועל כן אף כי דברי רב הונא עצמו במס' עירובין ד' ע"ט, מאן תנא
אהלות ר' יוסי היא הכונה רק להמשנה ממס' אהלות אשר הובאה שם, וכן המסקנא
שם, אלא אמר רב אסי מאן תנא עירובין ר' יוסי היא הכונה רק להמשנה במס'
עירובין אשר עליה בא השקלא ופריי שם.

ידעו כי אין הדבר כן בהמסכתות האלה אשר נסדרו אחר החרבן תחת יד
ראשי זקני הדור בבית הוועד אשר כל אחד מהם עסק בסידור כל יסוד
הדבר כלו.

ועל כן ידעו כי באמור רב הונא, מאן תנא תמיד ר' שמעון איש המצפה
היא הכונה בהכרח על הסדר כלו.

כי על כן הקשו במקום הזה גם לגמרי ממקום אחר ולגמרי מענין אחר.
וכן הדבר יוצא מפורש גם מדברי הירושלמי במס' יומא פרק ב' הלכה
ב' שגם שם הקשו הקושי' הזאת עצמה של הבבלי וכפי' הפני משה שם
ובא שם:

הבא את אמר מיטב ואחר כך מקטיר והבא את אמר מקטיר ואחר כך
מטיב אמר ר' יוחנן תמיד דר' שמעון איש המצפה היא אמר ר' יעקב בר אחא
ולא כולה אלא מילין צריכין לרבנן ר' חזקיה רב אחא בשם ר' אבהו מדות דר'
אלעזר בן יעקב היא אמר ר' יוסי בי ר' בון ולא כולה אלא מילין צריכין לרבנן.
ושם נפל בירושלמי בדברי ר' יוחנן ובא, תמיד דר' שמעון איש המצפה
היא וציל, סדר יומא' כמו שהוא בבבלי (לי"ט).

ובדברי ר' יעקב בר אחא ובדברי ר' יוסי בר בון, ולא כולה אלא מילין
צריכין לרבנן נבוכו מפרשי הירושלמי.

הערה (לי"ח) ועל כן אין לזה ענין עם דברי רב הונא בעירובין ע"ט, ושם כשהקשו בעירובין
ר' יוסי איפכא שמעינן ליה' הקשו רק מהדבר הזה עצמו דהנאי ר' יוסי אומר תבן ואין עתיד לפנותו וכו',
אשר דבריו שם הנם באמת על המשנה הזאת עצמה.

הערה (לי"ט) ויכול להיות שאף שגם הירושלמי כונת ר' יוחנן למס' יומא בכל זה נקיים "תמיד"
ואין צורך להגיה, והכונה בדברי רש"י על דברי ר' יוחנן בבבלי שכתב שם:

"מאן תנא סדר יומא, מאן תנא לסדר תמיד דהך מסכת דמיידי בסדר יום הכפורים דפליג אמסכתות

פעולת זקני הדור אחר החרבן

מב

אבל דברי הירושלמי פשוטים, כי רב יעקב בר אחא על מס' יומא ור' יוסי בי ר' בון על מס' מדות יאמרו, כי אף שכן הדבר שנסדרה מר' שמעון איש המצפה ומס' מדות מר' אליעזר בן יעקב אבל לפנינו כבר יש שם דברים היוצאים מן הכלל אשר שם כבר שנו המתיבתות בשיטת רבנן.

והיינו דאף שר' שמעון איש המצפה הי' המסדר הכללי אבל אחרי שנמצאו מקומות אשר ידעו כי רבנן חולקים עליו שנו תנאי המתיבתות באיזה מקומות כאלה כשיטת רבנן החולקים.

ועל כן יש מקומות לפנינו דצריך לאוקמי לרבנן החולקים עליו, והן דבריהם:

ולא כולה אלא (יש שם) מילין צריכין לרבנן והדברים פשוטים (מ). ומבואר דזה ודאי דהכונה בדברי ר' יוחנן ובדברי ר' אבהו על כל המסכתא בכלל, רק שר' יעקב בר אחא ור' יוסי בי ר' בון יאמרו שיש שם גם יוצאים מן הכלל גם במס' תמיד (יומא) גם במס' מדות.

וכן הוא גם דבר הוכחת הבבלי יומא דף ט"ז בנוגע למס' מדות לכל המס' בכללה, זולת המקומות המעטים אשר לפנינו הגם כבר יוצאים מן הכלל, ובא שם: מאן תנא מדות ר' אליעזר בן יעקב היא דתנן עזרת נשים היתה וכו' וארבע לשכות היו וכו' ומה היו משמשות דרומית מזרחית וכו' מערבית דרומית אמר ר' אליעזר בן יעקב שכחתי מה היתה משמשת וכו'.

וכל עיקר מה שהובא זה במס' יומא שם הוא רק מתוך זה כמו שכתב שם רש"י ז"ל בדף ט"ז דיה' תנן התם, ולשונו שם:

תנן התם במס' תמיד ולא שייך למיקבעיה בגמ' דיומא אלא משום דמיירי לעיל בשינוי כהאי גוונא מאן תנא סדר יומא ר' שמעון איש המצפה היא וכו' ואין שיטה כזאת מצויה בגמרא קבעה גמ' להך גביה דמתוקמא נמי בהך שיטתא. ורבינו כתב סגנון דבריו שם. לא שמעינן ליה דאמר הכי אלא משום השמעינן ליה דפליג אסדר תמיד.

ולפי דברינו דברי הגמ' פשוטים עוד יותר, דמשום דמיירי לעיל בשינוי

ורש"י הוצרך לכל זה שהרי כל הדברים האלה אינם בנוגע למעשי יום הכספים ביהוד כי אם לסדר התמיד שבבבלי יום.

אבל הנה זה שאמרו בגמ' "מאן תנא סדר יומא" הכונה בדברי רש"י "מאן תנא לסדר תמיד דהך מסכתא" הן גם דברי ר' יוחנן בירושלמי "אמר ר' יוחנן תמיד דר' שמעון איש המצפה". (וכל זה למימוש הפ"ם שם).

ובזה נבין גם מה שנהקקו התוס' אליבא דרב הונא וכתבו בתוס' ישנים שם, תימא דרב הונא מאי הוה סליק אדעתיה" ובתוס' שלפנינו כתבו "רב הונא קיבל דר' שמעון איש המצפה ורבנן פליגי בסדר העבודה אבל לא ידע היכי סבירא ליה".

ולפי דברינו הדברים פשוטים דרב הונא באמת קבל בלשון זה כמו שאמר "מאן תנא תמיד ר' שמעון איש המצפה" אבל הכונה היתה על סדר יומא כמו שהוא מסקנת הגמ' וכמבואר.

ובבבלי נקטו בדברי ר' יוחנן סתם "מאן תנא סדר יומא" מפני שבאמת כן הדבר דכל סדר יומא דר' שמעון איש המצפה, ולא הוצרכו לפרש.

הערה (מ) והן גם ענין דברי רב פפא בגמ' יומא ד' ט"ז "הא רבנן הא אבא שאול" היינו שהשונים כבר גרסו זה אליבא דאבא שאול זה אליבא דרבנן.

ואמרינן "אמר לך רב פפא אין רישא וסיפא רבנן, ומציעתא אבא שאול" וביה דמי הכונה שבא על ידי תנאי המתיבתא, וכן גם במ ענין דברי הירושלמי.

פעולת זקני הדור אחר החרבן

כהאי גוונא שכל המס' נסדרה מזקני הדור שאחר החרבן קבעה נמי להך לאמר שגם במס' מדות הדבר כן.

והננו רואים לפנינו שגם בירושלמי נסמכו שני הדברים יחד, רק מפני זה והנה יצאו המסכתות האלה מכללן של כל מס' הש"ס כולו, ובכל הש"ס נמצא. מאן תנא? רק על משנה יחידית אשר נתוספה שם על יסוד המשנה, משנה יחידית בדין מקרה הבא, איך הדין שם [על פי דברי יסוד המשנה, או משנה יחידית בנוגע לנדר דברי יסוד המשנה, על זה יש בגמ' מאן תנא? לאמר שזה וזה נשנה מתוך יסודי המשנה בשיטת תנא פלוני.

אבל לא נמצא כן בשום מקום על מס' שלמה לאמר כי פלוני סידר את כל המס' הזאת.

לפי שלא היתה שם כזאת והם כולם נסדרו מבית הוועד הכללי בימי הסידור הכללי,

יסוד המשנה בכל הש"ס על ידי אנשי כנסת הגדולה, וסידור דברי התנאים עליה וחתמתה בימי הוועד בימים ההם ככל אשר כבר נתבאר לנו בכרך שלישי ויבואר לכל ענינו גם לפנינו במקומו.

ורק המסכתות האלה הגם יוצאים מן הכלל, לפי שכל ענינם לא בא בתוך סידור יסוד המשנה בימי אנשי כנסת הגדולה, ונסדרו רק אחר החרבן, אשר אך אז הגיע העת והצורך לזה.

וכמו שהוא גם לשונו של ר' אליעזר בן יעקב. שכחתי מה היתה משמתי שהלשון הזה יורה על עצמו שנאמר רק אחרי החרבן.

ובגמ' זמא דך ט"ז הביאו רק הלשון ממס' מדות פרק ב' משנה ה'. עורת נשים וכו' מערבית דרומית אמר ר' אליעזר בן יעקב שכחתי וכו'.

וכן הוא גם לענין אחר במס' מדות פרק ה' משנה ד'. לשבת העץ אמר ר' אליעזר בן יעקב שכחתי מה היתה משמתי.

ונסדרו אז בבית הוועד, ביחוד, על ידי זקני ראשי הדור, אשר לבד גדלם בתורה בכלל, היו בזה גם עדי ראוי וידיעה מיוחדת.

ור' שמעון איש המצפה [כבר ה' גם הוא מזקני דור העבר אשר שרדו ליבנה בסוף ימיהם.

וכבר ה' לאיש בימי רבן גמליאל הזקן בהזמן אשר הסנהדרין ישבו עוד בלשבת הגזית.

וכא במס' פאה פרק ב' משנה ו'. מעשה שורע ר' שמעון איש המצפה לפני רבן גמליאל (הזקן) ועלו ללשכת הגזית ושאלו אמר נחום הלבלר מקובל אני וכו'.

ואחר החרבן כבר ה' מראשי זקני הדור ויהי הוא שם הראש להמסדרים את זכרון קדש בכל הדברים אשר באו בהמס' הזאת.

וכן [ה' ר' אליעזר בן יעקב הראשון מראשוני ראשי זקני הדור מיד אחר החרבן.

והחכם קראכמאל הזקן במורה נבוכי הזמן עמוד 189 בא וזכה מלבן התפוכות וזרות ויאמר שם:

חכמינו קבלו ואמרו מאן תנא מדות ר' אליעזר בן יעקב רצו בזה שהוא ה' הראשון שקבץ ההלכות במדות המקדש השני או לפי הדין מדות בנין

פעולת זקני הדור אחר החרבן

מג

הורדוס (מ"א) וגם מה ששנה הוא עצמו בזה שהי' צעיר לימים בשעת החרבן והאריך ימים זמן מסוים אחריו, מספורי הזקנים שראו הבית בנוי וקרוב גם מכתובות יווניות שכבר נמצא אתנו עד היום. גם ליוסף הכהן גם לאיזה כותבים זולתו מדברי הבית האחרון בלשון יוץ.

ומה אפשר לאמר לדברים מוזרים כאלה אשר אינם כי אם טעות על טעות, ומה אפשר לאמר להבולמוס אשר אחז את כל החוקרים האלה להכחיש את עצמנו ולאמר כי את הכל לקחו חכמי ישראל מבחוץ ומהבלי הגוים,

עד כי גם בא לאמר כי מקדש הקדש אשר כל אבן מאבניו נקדש קדש אצל בני ישראל, כל דבר המזבח, וכל העזרות והלשכות, אשר כל זה יחד הוא תורה בלימודה אצל חכמי ישראל, עזבו זה לנמרי ראשי זקני הדור אחר החרבן ולא שמו הדברים למשמרת, וברבות הימים הכל נשכח, והוכרחו או לאסוף הצולעה והנדחה, מאיזה ספרים מבחוץ, וגם מדברי איזה נכריים אשר ראו כל זה מרחוק פעם בימי חייהם.]

והדבר ידוע כי יאזעפוס לא כתב דבריו בישוב בירושלים ובימי המקדש כי אם שנים רבות אחר החרבן הרחק מארץ ישראל, ובשעה שכבר חי בין הרומיים והיוונים.

ולא נתקררה דעתו של קראכמאל גם בזה ויבוא ויוסף:

וקרוב גם מכתובות יוונית וכו' גם לאיזה כותבים זולתו מדברי הבית האחרון בלשון יוץ.

והיינו דברי איזה נכרים יונים אשר מירי עברם ראו מרחוק או מקרוב את מקדש הקדש.

והדבר ידוע כי הנכרים גם לא יכלו להכנס כלל אפי' לעזרת ישראל ואפי' לעזרת נשים ואפי' אל החיל, כמו שהוא מפורש במשנה כלים פרק א' משנה ח': הר הבית מקודש וכו' החיל מקודש ממנו שאין עכרים וטמא מת נכנסים לשם עזרת נשים מקודשת ממנו שאין טבול יום נכנס לשם וכו' עזרת ישראל מקודשת ממנה וכו'.

וכל מי שקרא דבריהם של הנכרים ההם יודע שאינם כי אם בנוגע לכללם הדברים, וכן הם גם כל דברי יאזעפוס.

ואמנם כי גם טעה קראכמאל מהיפך להיפך, ר' אליעזר בן יעקב הי' כבר מראשי זקני הדור מיד אחר החרבן, וגם לפני זה, ויאזעפוס הי' או צעיר לימים. וביבמות דף מ"ט בא בנמי. תני שמעון בן עזאי אומר מצאתי מגלת יוחסין בירושלים וכתוב בה איש סלוני ממזר מאשת איש, וכתוב בה משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי'.

וגם אם נאמר כי בן עזאי מצא את המגלה הזאת בחורבות בתי המדרש בירושלים אחר החרבן, אבל זה ודאי שנכתבה בימי הבית בעוד ירושלים על מקומה. כי הגה ראש דברי המגלה הזאת בא גם במשנה שם ולשון המשנה:

הערה (מ"א) הדבר להיפך, ולפי הדיוק הוא בנין המקדש העזרת וכל הלשכות כפי כל ענינם מהימים היותר ראשונים עד סוף.

כי הודדוס בנה מחדש את המקדש, דבר מסי' מדות עיקרה כל דבר המזבח העזרת והלשכות וכו' הבית וכל אשר שם, ולא סמח שנעשו הנתלים כי אם מקומם וכל זה הנם דברים אשר היו שם מהימים הראשונים.

פעולת זקני הדור אחר החרבן

איזהו ממזר כל שאר בשר שהוא בלא יבוא דברי ר' עקיבא שמעון התימני. אומר וכו' ר' יהושע אומר כל שהיבין עליו מיתת בית דין, אמר ר' שמעון בן עזאי מצאתי מגלת יוחסין בירושלים וכתוב בה איש פלוני ממזר מאשת איש לקיים דברי ר' יהושע.

וככה כתב שם גם רש"י ז"ל, לקיים דברי ר' יהושע לא היו כתוב במגלה אלא ארישא קאי אמר ר' שמעון בן עזאי לקיים דברי ר' יהושע.

ודבר כזה שהביא בן עזאי לבית המדרש ראיה ממגלה הזאת לקיים דברי ר' יהושע, והדברים גם הובאו ונקבעו כן גם במשנה לפנינו, הלא בהכרח שנכתבו בירושלים בהיותה בבנינה, וכימי קיבוץ חכמי הדור כולו לתוכה.

ואחר החרבן גם אם נאמר שנתישבו שם איזה חכמים בודדים, וישבו שם מרעידים בין חיל דומא, אשר המו שם, אבל זה ודאי כי לא ישבו שם אז ראשי הדור אחר החרבן אשר ידענו מקומותיהם, אף כי זה ודאי כי לא היו שם אז וועד של ראשי חכמי הדור, אשר בן עזאי יביא רא' מהם.

ומבואר הדבר שעוד לפני החרבן כתבו ורשמו, משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי.

בהיותו באמת עוד לפני החרבן מראשי זקני הדור, ועל כן שמו עליו מיד אחר החרבן את דבר סידור מס' מדות בבית הוועד (מ"ב).

לעומת זה היו יאזעפוס צעיר לימים מאד, ובעזבו לנמרי את ירושלים ימים רבים לפני המלחמה לא היו עדיין אפילו בן שלשים שנה, כי כדבריו בראש ספרו Vita נולד בשנה הראשונה לממשלת הקיסר קיוס קלינולא.

וכמה עלובה היא חכמת ישראל עד כי דברים פשוטים כאלה נדרש לבאר שם, וכמה השתדלו לשחת פניה עד כי מכשולים כאלה נדרש להסיר משם.

פרה כ"ג.

הטעות הכללי הוא את אשר לא הבינו כל ענין המסכתות האלה אשר נסדרו כולם יחד מיד אחר החרבן על פי יחדי ראשי זקני הדור ואת אשר לא הבינו כי ענין המסכתות האלה הוא ענין לעצמו, אשר דברים כאלה לא נסדרו בכל יסוד המשנה, ודבר אין לזה עם הסדור הכללי של יסוד המשנה בימי אנשי כנסת הגדולה,

הטעות הוא הביא ערכובי כללית אצל כל אלה אשר נשענו על דברי קראכמאל הזקן.

כי אם על מס' מדות טעה קראכמאל לאמר כי נסדרה ימים רבים אחר החרבן ואחרי מות זקני הדור, טעה בנוגע למס' יומא להיפך לאמר כי נסדרה ימים רבים לפני החרבן.

ועל ידי זה טעו הנשענים עליו לאמר כי מצאו על ידי זה את כל זמן הולדת ראשית והתחלת כל דברי המשנה כי היו זה באחרית הימים בימי ממשלת אנריסא הראשון.

כי על כל זאת ההכרה לבאר הדברים ולהעמידם על מקומם.
 קראכמאל הזקן במורה נבוכי הזמן שער י"ג עמוד 192 יאמר לנו:
 שבגמ' יומא י"ד וכן מלשון התוספתא דיומא פ"א אלו דברי וכו' מוכח
 ברור שהי' קבלה ביד חז"ל שהשונה הראשון לסדר יומא הי' ר' שמעון איש
 המצפה בזמנו של רבן גמליאל הזקן כדמוכה ממשנה (פאה פ"ב) והזכירו שם
 לשון ברייתא ר' שמעון איש המצפה משנה בתמיד, ונראה אם כן מה שסדר
 תמיד שבמשנתנו מוקדם עוד לסדר יום הכפורים שנוסד בימי רבן גמליאל הזקן
 או מעט אחריו וכו' לפי דרכינו למדנו שמש' יומא מיסדה ר' שמעון איש המצפה
 בימי רבן גמליאל הזקן כשהי' הסנהדרין עדיין בלשכת הגזית.
 ורק תמהון הוא לראות כי כל החוקרים האלה בבואם לימי הדורות הנס'
 בחולמים.

כי מפני שר' שמעון איש המצפה שאל שאלה מרבן גמליאל הזקן בעוד
 הסנהדרין בלשכת הגזית על כן נלמד מזה כי מש' יומא נסדרה מר' שמעון איש
 המצפה בימי רבן גמליאל הזקן כשהי' הסנהדרין בלשכת הגזית.
 כאלו אחרי שאילתו זאת בהכרח נפטר ר' שמעון איש המצפה והי"ם לכל
 ישראל שבק.

אבל הלא גם אם בשעה ששאל שאילתו הי' ר' שמעון איש המצפה כבר
 בן שלשים שנה, וגם אם מלשכת הגזית יצאו הסנהדרין ארבעים שנה בדיוק,
 בכל זה הי' ר' שמעון איש המצפה אחר החרבן רק כן שבעים שנה.
 וכפי דרכם הטובה של כל החוקרים האלה יסתור גם את עצמו בנשימה אחת.
 כי תחלה יאמר ונראה אי"כ מזה שסדר תמיד שבמשנתנו מוקדם עוד לסדר
 יום הכפורים שנוסד בימי רבן גמליאל הזקן או מעט אחריו
 ואיזה שורות אחר זה יבוא וירשום החלף באות לעצמו לאמר לפי דרכנו למדנו
 שמש' יומא מיסדה וכו' בימי רבן גמליאל הזקן כשהי' הסנהדרין
 בלשכת הגזית.

ולא הסתפק קראכמאל במועט, ויסתור את עצמו עוד יותר, ושכח כי בעמוד
 188 כבר כתב הוא עצמו:

וכן אמרו וכו' והעלו יומא י"ד ששונה סדר יומא הי' ר' שמעון איש
 המצפה שהי' בימי רבן גמליאל הזקן נכד הלל וראה החרבן.
 ואלו לא היו עוסקים בציונים הי' קראכמאל יכול להבין כי אי אפשר
 שנסדר כל זה בעוד הסנהדרין בלשכת הגזית או אחר זה בימי הבית,
 שהי' דברי המשנה במס' יומא פרק ב' משנה ג' הם. הפיים השני מי
 שוחט מי זורק וכו' ומי מעלה אברים לכבש, הראש והרגל ושתי הידים, העוקץ
 והרגל, החזה והגרה ושתי הרפנות והקרביים והסולת והחביתין והיין שלשה עשר
 י"גים וכו' בו.

ועל זה הוא שבא בתוספתא פ"א י"ג אלו דברי ר' שמעון איש המצפה,
 אבל הלא אחר זה באו במשנה שם החולקים על זה:
 אמר בן עזאי לפני ר' עקיבא משום ר' יהושע דרך הלכותי הי' קרבי,
 דהיינו כמו שהוא בברייתא בגמ' שם. תנו רבנן כיצד דרך הלכותי הראש
 והרגל החזה והגרה ושתי הידים ושתי הרפנות העוקץ והרגל.

פעולת זכני הדור אחר החרבן

ובברייתא בגמ' ד' כ"ה ובתוספתא שם באו עוד מחלקאות התנאים בזה כפי שקבלו הם מרבותיהם ומהם ר' יוסי הגלילי וגם ר' יוסי. והאם אפשר שיהיו בזה איו' ספק שדברי ר' שמעון איש המצפה נסדרו אחר החרבן. כי אם סידר בסדר משנה מס' שלמה וקבע דבריו בזמן שהדברים היו חיים ונעשים, בזמן שבית המקדש היה קיים והתמיד ראש כל קרבנות צבור היה נעשה שני פעמים ביום, לפנייהם ולעיניהם ותחת השנחת בית דין של כל ישראל, איך אפשר שיחלוק עליו ר' יהושע אחר החרבן ויאמר שלא נעשה הדבר כן וכי דרך הלכו היה קרב'.

והנה יאמרו לנו כי סדר (מסכת) תמיד נסדרה עוד קודם זה, אבל הנה גם במס' תמיד פרק ד' משנה ג' בא ממש כדברי ר' שמעון איש המצפה ועוד יותר מפורט והלשון שם :

נמצאו כולם עומדים בשורה האכרים בידם הראשון כראש וכרנל הראש בימינו וכו' השני בשתי ידים של וכו' השלישי בעוקץ ורנל העוקץ בימינו וכו' הרביעי בחזה ובגרה וכו' החמישי בשתי הרפנות' וכו'

ונשנה גם עוד הפעם במס' תמיד פרק ד' משנה ג' :
בזמן שכהן גדול רוצה להקטיר היה עולה בכבש והסגן בימינו הגיע למחצית הכבש אחז הסגן בימינו והעלהו הושיט לו הראשון הראש והרנל וסמך עליהן וזרקן הושיט השני לראשון שתי הידיים נותנן לכהן גדול' וכו'.
וכן הם גם דברי המשנה במס' תמיד פרק ג' משנה א'.

והנה נסדרו לפי דבריהם שתי מסכתות בכל פרטי המעשים האלה ונקבעו בסדר משנה ונמסרו לכל ישראל בזמן שהיו הסנהדרין בלישכת הגזית ובזמן שכל הדברים האלה נעשו בכל יום תמיד פעמים בקרבן צבור היותר ראשי בעבודת המקדש ולא נחלק אדם על זה, ולא היה אפשר לחלוק שהרי מסרו רק הנעשה וכפי שנעשה,

ואיך אפשר שאחר החרבן נחלק ר' יהושע על זה לאמר שלא כך היה ולא כך נעשה אלא דרך הלכו היה קרב'.

ובמקום הזה אי אפשר לאמר שהם לא נחלקו על דברי ר' שמעון איש המצפה כי אם שנחלקו בגירסת דבריו, שהרי לשון התוספתא ביומא שם. אלו דברי ר' שמעון איש המצפה ר' יוסי אומר הראש והרנל וכו' אמר בן עזאי לפני ר' עקיבא משום ר' יהושע דרך הלכו היה קרב' וכו'.

ומבואר שנחלקו עם ר' שמעון איש המצפה איך היה הדבר נעשה. וכל זה אין לו ענין כלל ואי אפשר להיות אם מס' יומא ומס' תמיד נסדרו נקבעו ונמסרו לכל ישראל בעצם ימי הבית.

והרי לא נסדר בזה דבר התלוי בסברא כי אם עצם המעשים אשר נעשו כפי שנעשו.

ולשונו של הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לפי המשניות והובא גם בתוס' יום טוב בריש מס' תמיד לאמר :

והביא אחר מעילה מס' תמיד והניח אותה באחרונה בשביל שאין בה דבר לא על דרך חכמה ולא על איסור ועל היתר אלא ספור שהוא אומר היאך היו מקריבין התמיד' וכו'.

פעולת זקני הדור אחר החרבן

מה

ורק אם כל זה נעשה אחר החרבן כמו שנתבאר הננו מבינים המהלקות היאך חי הדבר נעשה בימי המקדש (מינ').

וכן גם בתמיד פרק ה' משנה ב'. אמר להם חדשים לקטרת באו והפיסו זכה מי שזכה, אמר להם חדשים עם ישנים באו והפיסו מי מעלה איברים מן הכבש למזבח ר' אליעזר בן יעקב אומר המעלה איברים לכבש הוא מעלה אותן על גבי המזבח.

ובמס' יומא ה' כ"ז במשנה (פ"ב מ"ד). הפיים השלישי חדשים לקטרת באו והפיסו, הפיים הרביעי מי מעלה אברים מן הכבש למזבח.

ואם ר' שמעון איש המצפה סידר המסכתא ימים רבים בימי הבית. ועוד לפניו נסדר כן במס' תמיד (ככל דברי קראכמאל אשר יאמר כי תמיד נסדרה עוד קודם) ונמסר לרבים בעוד המעשים נעשים בכל יום לעיני כל ישראל. הפיים הרביעי מי מעלה אברים מן הכבש למזבח. ולא היה אדם לעורר עליו.

איך אפשר שאחר החרבן יחלוק עליו ר' אליעזר בן יעקב על שני הדברים גם יחד, שלא היה פיים הרביעי על זה. וזאת שנית שנם לא היה מקום לפיים כזה לפי שמי שהעלה אותן לכבש הוא גם העלה אותם על גבי המזבח.

והאם יוכל להיות ספק שנם מס' תמיד גם מס' יומא נסדרו אחר החרבן, אשר המעשים עצמן כבר לא היו עוד.

ורק שרידים יחידים נשארו שם אשר ראו את סדרי המעשים עצמן, ונסדר כל זה על פיהם בבית הוועד.

אבל שירוף העת האיומה אשר זה עתה עברה עליהם עשתה את שלה כי בנוגע להמעשים בהמקדש אשר נחרב לעיניהם נע לבכם כאלו עברו עשירות בשנים ומראה איומה של אימה חשיכה עמדה לפנייהם בדברם מכל המעשים ההם.

ועל כן בכל הסכמתם יחד ברוב הדברים, נמצאו גם פרטים אחדים יוצאים מן הכלל אשר נחלקו בהם.

וכמה מיעוט חקירה בדרכי המשנה נדרש לזה לאמר כי כל דבר מעשי

הערה (מינ') ולא שמו לב ולא התבוננו גם באשר בין עיניהם במקומו ביומא ד' י"ד שם.

שהרי על דברי רב הונא „מאן הנא המיד ר' שמעון איש המצפה היא" בא שם בגמ':

„והא איפכא שמעינן ליה דתנן בא לו לקרן מזרחית צפונית וכו' מערבית דרומית נותן מערבה דרומה ותני עלה ר' שמעון איש המצפה מסנה בתמיד (ממתן כל שאר עולות) וכו' מערבית דרומית נותן מערבה ואחר כך נותן דרומה.”

אבל איך אפשר כלל מחלוקת בזמן שבית המקדש חי? קיים בנוגע לזריקת דם התמיד.

ואין זה ענין לדברים הנעשים בכל העם כמו המחלוקת של סמיכה בידים ואם סביאין עולות בידים, שאלה הנם דברים הנעשים בכל העם, וזמן קצר אחר אשר נזרו על השבותים בשבת ויום טוב כבר החלו להסתפק אם נהוג זה גם בשבות במקדש בסמיכה, וכבר נחלקו כזה עוד לפני ימי החשמונאים יוסי בן יעזר ויוסי בן יוחנן, וכן עולות ביום טוב אשר רוב העם הקריבו באמת כמו שעולה מתוך דברי גבא בן בוטי וכמו שכבר נתבאר לנו בכרך ג' עמוד 560, והמיעוט אשר נמנעו הרי זה רק שב ואל תעשה.

וכל זה אינו ענין לזריקת דם התמיד, עבודה היותר עיקר בקרבן צבור היותר כללי הדוחה שבת ונקרב בכל יום המיד שהי' פעמים תחת יד הממונים והבית דין הגדול אשר שם והאי שהי' נעשה ככל דבר מוחלט כן וכן ולא באופן אחר.

ומחלוקת בזה הי' אפשר רק אחר החרבן אבל לא בימי המקדש בשעה שכל זה הי' חי ונעשה בפומבי היותר גדול, וביום הכפורים עוד יותר שהי' זה נעשה דוקא על ידי הסתן הגדול עצמו אשר הי' עושה זה גם שבעת ימים לפני יום הכפורים.

יום ויום במקדש, וכל דבר מעשי התמיד בכל יום, וכל דבר מעשי יום הכפורים נסדרו כולם במס' תמיד ויומא בימי הבית בשעה שעמדו כהנים בעבודתם והלויים בדוכנם,

והלא לא נעשה כן בכל המשנה גם בדברים הנעשים על ידי כל המון בית ישראל אף כי בדברים הנעשים במקדש על ידי הכהנים ובית דין של כהנים עמהם ובית דין של כל ישראל עומד עליהם.

והננו רואים כי באמת לא בא זה ביסוד המשנה, שהרי מפורש שזה נסדר על ידי ר' שמעון איש המצפה ור' אליעזר בן יעקב.

ולפנינו דרכי המשנה בכל מקום שלא לבד בדאורייתא סמכו בהמעשים עצמם על הידוע ונעשה, כי אם שגם בראשי התקנות מדרבנן גם שם סמכו על הידוע לכל ישראל.

ולדוגמא בהין אבלות לא יותחל במשנה ולא בא שם עצם הדין של חיוב שבעת ימי אבלות וכל פרטי החיוב הזה,

כי אם שיותחל כבר מהפטור, והמקום שאין הדין שם, ודינים שהם הוראת חכם. ויותחל במס' מועד קטן פרק ג' משנה ב' :

הקובר את מתו שלשה ימים קודם לרנל בטלה הימנו גזרת שבעה שמנה בטלה ממנו גזרת שלשים מפני שאמרו שבת עולה ואינה מפסקת רגלים וכו'.

והנה יותחלו הדברים מהמקום שזה אינו נוהג ומהפטור ודיני הוראה, אבל לא הזכיר לפני זה דבר החיוב, לא דבר החיוב משבעה ולא דבר החיוב משלשים, וענינם,

לפי שאין צריך לזה, שכל זה היו ידוע ומפורסם בין כל העם.

ושם במס' מועד קטן במשנה ו' בניגע לעניני קריעה יותחל:

אין קורעין ולא הולצין ולא מברין (במועד) אלא קרוביו של מת ואין מברין אלא על מטה וקופה וכו'.

ועצם הדין של קריעה לא הזכיר בזה כל עיקר.

וגם זה עצמו את אשר נסדר זה במס' מועד קטן, דהיינו בין דיני חול המועד, גם זה בא רק מתוך הסגנון הזה, שעיקרי הדברים הבאים בזה הנס צד הפטור של רגלים וחולו של מועד, שכל זה עניני הוראה הם, אבל עצם החיובים ועיקר הדבר עצמו זה ידוע לכל ישראל.

וכן בדמאי יותחל דבר המס' לא מן עצם דבר התקנה כי אם:

הקלין שבדמאי (לאמר הפטורים מדין דמאי) השיתין והרימין והעוזרדין ובנות שוחי וכו'.

ולא יותחל, מעצם התקנה והחיוב לפי שזה היו ידוע לכל והיו מעצמו בתוך העם.

ונראה בזה דבר נפלא מאד במס' פסחים ריש פרק מקום שנהנו ד' ג' שבא שם :

מקום שנהנו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד הצות עושין מקום שנהנו שלא לעשות אין עושין ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין וכו'.

ויסלא מאד דנקטו כל דיני עד הצות ואין בכל המשנה מראשה לסופה דבר דין אחר הצות.

והדברים מתבארים רק על פי כל דברינו שהם קבעו במשנה רק דין עד
 הצות לפי שבזה היו מנהגים שונים בין יהודה ונליל,
 אבל אחר הצות שבזה היו כל ישראל שוין ולא עשו מלאכה בשום מקום
 גם לא סדרו במשנה כל עיקר.
 וכן נראה גם מדבר. הנוכחי כי בכל אשר הזכיר זה במשנה לענינים
 שונים בכל זה לא נסדר שם הדין של מעשה ההדלקה והיובה, לפי שזה הי'
 דבר ידוע לכל.

והזכיר שם מעניני. הנוכחי דברים שונים של הוראה הנוגעים להנוכה
 כמו בראש השנה פרק א' משנה ג':
 על ששה חדשים השלוחין יוצאין על ניסן מפני הפסח. וכו' על כסלו
 מפני ההנוכה.

והיינו לדעת זמן מצות הדלקת נר הנוכה אבל עצם הדבר עצמו לא בא
 במשנה בשום מקום.
 וכן במנילה פרק ג' משנה ו'. בפסח קורין בפרשת מועדות של תורת
 כהנים וכו' בהנוכה בנשיאים וכו'.
 ובמס' בבא קמא פרק ו' משנה ו'. גין שיצא מתחת הפטיש וכו' נמל שהי'
 טעון פשתן וכו' הניה הנוני נרו מבהיין ההנוני חייב ר' יהודה אומר בנר
 הנוכה פטור.

וכל הפסוק של ר' יהודה הוא רק מפני היום מצוה של מעשה ההדלקה
 אבל עצם הדבר הזה לא בא בכל המשנה.
 וכל זה מפני שבמשנה לא באו עצם הדברים עצמם של המעשים אשר
 הנם ידועים לכל.

וזה הוא באמת עדות לישראל, לדעת כי לא לבד דיני התורה כי אם
 גם כל התקנות מדרבנן אשר יצאו מבית דין הגדול של ישראל הי' מושרשים
 בכל העם,
 עד שלא הי' נדרש להביא זה ולסדר הדברים בהמשנה.
 וזה הוא באמת כל דרכי המשנה מראשה לסופה בין בדאורייתא בין
 בדרכנן.

וכאשר הננו רואים במס' תמיד ובמס' יומא ומדות ובפרקים ממס' שקלים
 ופרה שבאו ונסדרו שם כל דבר המעשים עצמם,
 הדברים מבררים את עצמם שהי' זה אחר החרבן בשעה שבטלה העבודה
 עד אשר ירחם ד' את עמו, אשר אז הי' הכרה נמור לסדר גם את כל זה בסדר
 המשנה למען ישארו הדברים לדורות וללמדה את בני ישראל שימה בפייהם.
 ולא ראו החוקרים האלה גם כל הלשונות בהמס' האלה המעידים על עצמם
 שהי' זה אחר החרבן.

והנה יאמר קראכמאל שם כי מס' תמיד קדמה עוד גם למס' יומא, אבל
 הנה הלשונות במס' תמיד הם כבר בפרק א' משנה א':

בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש בבית אבטינוס ובבית
 הניצוץ ובבית המוקד, בית אבטינוס ובית הניצוץ היו עליות והרובים שומרים
 שם, בית המוקד כיפה ובית גדול הי' מוקף רובדים של אבן וזקני בית אב
 ישנים שם וכו' ופרחי כהונה איש כסתו בארץ לא היו ישנים כבנדי קדש וכו'

פעולת זקני הדור אחר החרבן

ומדורה היתה שם ובית זכו' והה' כבודו זכו' היו בודקין והולכין זכו' לא היו רואין אותי זכו'.

ושם פרק ב' משנה ב':

החלו מעלין באפר על נבי התפוח ותפוח הה' באמצע המזבח זכו' וברגלים לא היו מדשנין אותו מפני זכו' המערכה גדולה מזרחה וחזיתה מזרחה וראשי הנזרין הפנימיים היו נוגעים בתפוח וריוח הה' בין הגזרים שהיו מציתין את האליה משם זכו' ששם היו נותנין שני בידי לבונה של לחם הפנים.

פרק ג' משנה ג' אמר להם זכו' והרי לשכת המלאים היתה במקצוע הפנימי מערבית וארבע לשכות היו שם זכו' ואחת לשכה שהיו עושין בה לחם הפנים זכו' בית המטבחים הה' לצפונה של מזבה זכו' ואנקלויות של ברזל היו קבועים התן שלשה סדרים הה' לכל אחד ואחד זכו' מי שזכה בדישון מזבח הפנימי והמזירה היו מקדימין זכו' ושני פשפשין היו לו לשער הגדול זכו' לא היה שוחט השוחט עד ששומע קול שער הגדול זכו' מיריחו היו שומעין קול שער הגדול שנפתח מיריחו היו שומעין קול המנריפה מיריחו היו שומעין קול העין זכו' מיריחו הה' שומעין קול גביני כרוז מיריחו היו שומעין קול החליל מיריחו היו שומעין קול הצלצל מיריחו היו שומעין זכו' מי שזכה זכו' והיה חופן ונותן לתוכו זכו' ואבן היתה לפני המזודה ובה שלש זכו'.

וכל הדברים מעידים על עצמם גם מתוך לשונם הברור אשר בולט שידובר אחר ימי הבית ומה שהיה ואיך היה.

גם מתוך ענינים אשר רק אחרי ימי הבית היה נדרש לסדר כל זה בסדר המשנה. והדברים ילכו כן בכל המס', ובא בפרק ד' משנה א':

לא היו כופתין את המלה אלא מעקדין אותו זכו' וכך היתה עקירתו זכו' של שהר הה' נשחט על זכו' על טבעת שניה ושל בין הערביים הה' נשחט זכו' שירי הדם הה' שופך אל יסוד דרומי לא היה שובר בו את הגל זכו' הה' מפשיט זכו' נטל את הסכין זכו' ולא היה נוגע זכו' וכך היה מניח בחברתה.

ורק בדברי ימי ישראל אשר עסקו בציונים מבלי לראות את ענין הדברים עצמם היה אפשר לטעות בכל זה.

והדבר ידוע שלא נסדר במשנה אפי' כיצד התפילין נעשים, לפי שהיה כל זה ידוע ומפורסם בישראל אף שאין זה נעשה תחת יד ממונים מיוחדים וזקני כהונה וזקני בית דין משניחים גם עליהם, וכן הוא דרכי המשנה בכל מקום.

ורק מפני שכל הדברים האלה נסדרו אחר החרבן הוכרחו לקבוע כל זה במטבע קבועה בסדר המשנה הקבוע ועומד.

ובא שם אחר זה בפרק ה' משנה ג' מסרום לחונים היו מפשיטין אותם את בגדיהם ולא היו מניחים עליהם אלא מכנסים בלבד וחלונות היו שם וכתוב עליהם זכו' מי שזכה הה' נטל את הכף זכו' והבנך הה' בתוכו זכו' וכסוי הה' לו וכמין מטולמלת הה' עליו מלמעלה זכו' נתפור ממנו ככף גחלים והיה מכבדן לאמה ובשבת הה' כופה עליהן פסכתו ופסכתו היתה כלי גדול מחזקת לתך ישתן שרשרות היו בה זכו' ושלשה דברים היתה משמשת זכו' נטל אחד את המנרפה זכו' ושלשה דברים היתה משמשת זכו'.

פרק ו' משנה א'. החלו עולים במעלות האולם מי שזכו וכו' היו מקדימין לפניהם וכו' מי שזכה בקטרת ה' נוטל את הבזך וכו' לא ה' המקטיר מקטיר עד שהממונה אומר לו הקטיר.

פרק ז' משנה ב'. במקדש היו אומרים את וכו' בזמן שכהן גדול רוצה להקטיר ה' עולה בכבש וכו' וכך היו מושיטין לו שאר כל וכו' זה הוא סדר התמיד לעבודת בית אלקינו יהי רצון שיבנה במהרה בימינו אמן, השיר שהיו הלויים אומרים במקדש ביום הראשון היו אומרים וכו'. והנה עברנו משער לשער את כל המסכת אשר הם הסכימו כי היא נסדרה ראשונה בין הדברים הנוגעים למעשה העבודה והמקדש ובנינו והיא עצמה תעיד לנו יותר ממאה עדים שנכתבה אחר החרבן.

ודבר אין לכל זה עם דבר כל סידור. יסוד המשנה כולה אשר נסדר מאנשי כנסת הגדולה.

פרק כ"ד.

אמנם להיפך גם זה ודאי שנסדרו כל המסכתות האלה מיד אחר החרבן. והדבר גם אין צריך ראיה כלל, לפי שאך זה ה' חסר ביסוד המשנה, מפני שכל ימי הבית לא ה' מקום לזה ככל דרכי יסוד המשנה כמו שנתבאר. עכשיו שנתחבב הבית ה' זה חובת ראשי חכמי ישראל. כי לא תשכח מפי זרעו.

והנה הדבר גם מפורש בנמ' על מס' יומא ומדות (ומזה גם מס' תמיד) כי נסדרו על ידי זקני הדור אחר החרבן ר' שמעון איש המצפה ור' אליעזר בן יעקב. וכך הוא גם בנוגע לסידור מעשי פרה בפרק גדול מיוחד לעצמו במס' פרה פרק ג' ובא הסגנון הזה עצמו כמו במס' יומא:

שבעת ימים קודם לשרפת הפרה מפרישין כהן גדול השורף את הפרה מביתו ללשכה שעל פני הבירה צפונה מזרחה ובית אבן היתה נקראת ומזין עליו וכו' הצרות היו בירושלים בנויות וכו' ומביאין גשים וכו' ובפתח העזרה ה' מתוקן קלל של הטאת וכו' לא היו עושין לא הטאת על גבי וכו' וכבש היו עושין מהר הבית להר המשחה וכו' וזקני ישראל היו מקדימין ברנליהם להר המשחה ובית הטבילה ה' שם ומטמאין היו וכו' ועצים היו וכו' אחד ציתן בחיל ואחד ניתן בהר המשחה ואחד ה' מתחלק לכל המשמרות.

זבאו שם כבה במשנה א' דברי ר' חנינא סגן הכהנים:

ר' חנינא סגן הכהנים אומר על הכהן השורף את הפרה מזין כל שבעת הימים ועל של יום הכפורים לא היו מזין עליו אלא בשלישי ושביעי בלבד. ומבוארים לפנינו (מיד) שני הצדדים יחד, מצד אחד הגנו יודעים שה' כל

הסידור הזה אחר החרבן, בכל ענין סגנון הדברים כולם וכמו שכבר נתבאר. ומצד השני ידענו שה' זה מיד אחר החרבן בימי ראשי זקני דור העבר כמו שהוא ר' חנינא סגן הכהנים, וגם הוא יאמר בלשונו. ועל של יום הכפורים לא היו מזין וכו'.

הערה (מז'ך) דברי ר' יוסי אשר באו שם אין ספק שקבל זה מרבותיו שגם אבא וגם ר' יוחנן ב' גורו רבו היו גם בימי הבית הם חלקו על דברי המשנה שנסדרה גם היא אחר החרבן.

פעולת זקני הדור אחר החרבן

הוא גם ענין הדברים במס' שקלים פרק א' משנה ד':

אמר ר' יהודה העיד בן בוכרי ב' בנה כל כהן ששוקל אינו חוטא אמר לו רבן יוחנן בן זכאי לא כי אלא כל כהן שאינו שוקל חוטא אלא שהכהנים דורשים מקרא זה לעצמן כל מנחת כהן כליל תהי' לא תאכל הואיל והעומר ושתי הלחם ולחם הפנים שלנו היאך נאכלים.

ודברי ר' יהודה מעדות בן בוכרי ביבנה ודברי רבן יוחנן בן זכאי על זה הם בגוגע לדברי המשנה שלפני זה ששם נאמר:

בעשרים וחמשה (באדר) ישבו במקדש משישבו במקדש התחילו למשכן

את מי ממשכנין ליום וישראלים גרים וכו' ואין ממשכנין את הכהנים וכו'.

ובסדרם שם את הדברים מה שהי' נהוג ובא בימי הבית שלא היו

ממשכנין את הכהנים אז נולד הספק בבית הוועד אם זה שלא משכנו את הכהנים

הוא מפני שהכהנים פטורים, או שגם הם חייבין ובכל זה לא משכנו אותם.

וככל דבר עדות בכל מקום אשר באה להכרעת הספק בבית הוועד (מ"ה)

כן בא גם בזה עדות בן בוכרי ודברי רבן יוחנן בן זכאי נגד דבריו.

ועל כן בהכרעם כדברי רבן יוחנן בן זכאי סידרו ואין ממשכנין את

הכהנים מפני דרכי שלום כלומר אבל מעיקר הדין חייבין גם הם.

ואך על פי זה גם נכין את אשר נשתנה בזה כל לשון המשנה.

כי בדברי בן בוכרי בא כל כהן ששוקל אינו חוטא ודברי רבן יוחנן

בן זכאי בא לא כי אלא כל כהן שאינו שוקל חוטא.

ולשונם הי' צריך להיות העיד בן בוכרי ביבנה שהכהנים פטורים מלשקול

ואם בא לשקול שוקל רבן יוחנן בן זכאי אומר חייבין.

אבל כן הדבר כי דבריהם באו על הקירת הוועד בחקרים או בכל הדברים

האלה לסדרם לדורות עולם.

ותהי' חקירתם דבר שני הצדדים, המה ידעו כי את הכהנים לא משכנו,

וליהפך הי' בכל זה הרבה כהנים ששקלו שקליהם וקבלו מהם.

ועל כן היתה או חקירתם להבין מעשי הדברים משני הצדדים, אם הם

חייבין אם כן יקשה מדוע לא משכנו את הכהנים הבלתי משלמים (מ"ו).

וליהפך אם הם פטורים איך קבלו שקלי הכהנים המשלמים, שהרי אם כן

קרנן צבור קרב משל יחיד.

ועל כן היתה באמת עדותו של בן בוכרי על הצד הזה,

שכן הדבר שהכהנים פטורים ובכל זה כל כהן ששוקל אינו חוטא לפי

שאינן כאן קרנן צבור קרב משל יחיד לפי שהוא מוסרו לצבור, אף שאין זה

בתור הוב של מחצית השקל.

ועל כן ישיב רבן יוחנן בן זכאי על דבריו גם הוא בלשון הזה עצמו:

העדה (מ"ה) ויבוא מתוך כל דברינו "בימי יבנה" בגוגע למס' עדיות.

העדה (מ"ז) דברי רבותינו בעלי התוס' במנחות ד' כ"א אשר צדפו לזה גם את הלויים תמיהים

מאד והרמב"ן ז"ל בנומוקי החוסם פ"ה כי תשא כתב בפשיטות שלא מדברי התוס' ואמר שם:

"וכן נראה לי כי שלש תרומות חרמו כאן האחת לקרבנות הצבור איננה על ידי הסנין האמור בהוסם.

הנקודים מדברי הרב כי שם נאמר אך את מטה לוי לא תפקד השקלים של קרבנות ליום חייבים בהם

לדמי הכל (אפי' לבן בוכרי) וכדברי הנמנים אף המינים, וכן הלכה כמו שספורש במס' שקלים".

ויבוא לפנינו בדברינו על החדשות במל.

פעולת זקני הדור אחר החרבן

מח

אמר לו רבן יוחנן בן זכאי לא כי אלא כל כהן שאינו שוקל הוסיף אלא שהכהנים וכו'.

ועל פי דבריו הכריעו וסדרו כמשנתנו. ואין ממשכנין את הכהנים מפני דרכי שלום.

ומבואר מדברי רבן יוחנן בן זכאי ודבר עדות בן בוכרי ביבנה שהי' כל זה בבית הוועד ביבנה זמן קצר אחרי החרבן, בזמן כל ראשי זקני דור העבר ורבן יוחנן בן זכאי בראשם.

וכל דבר אשר הי' אפשר לחברו אל יסוד המשנה, קבעו זה שם. כמו במס' כלים פרק ו' משנה ב' אצל המשנה:
האבן שהי' שופת עליה ועל התנור, עליה ועל הכירה, עליה ועל הכופת שמאה, עליה ועל האבן עליה ועל הסלע עליה ועל הכותל טהורה.
סדרו שם:

וזו הי' תה כירת הגזירים שבירושלים שכנגד הסלע.
וכן הוסיפו אז במס' מנחות במקום דיני העומר כל דברי המעשים במנחת העומר, וכמו שנחבאר שמשחרב המקדש הי' הכרה גמור שיהי' גם כל זה קבוע וטבוע בהמשנה.

ובא במנחות דף ס"ג פרק י" משנה א':
ר' חנינא סגן הכהנים אומר בשבת הי' נקצר ביחיד ובמנל אחד ובקופה אחת ובחול בשלשה ובשלש קופות ובשלשה מגלות וחכמים אומרים אחד בשבת ואחד בחול בשלשה ובשלש קופות ובשלשה מגלות.

ומדבר ר' חנינא סגן הכהנים עצמו ומלשונו יחד הגנו יודעים שהי' כל זה בבית הוועד אחר החרבן.

וחכמים החולקים עמו הגם גם הם ראשי זקני הדור, אשר אחר החרבן השתדלו כולם יחד לקיים לדורות את כל פרטי פרטים הנוגעים לעבודת המקדש, אשר כמבואר לא באו בימי הבית ביסוד המשנה.

ואחר זה במשנה ג' בא שם:
ב' יצד היו עושין שלוחי בית דין יוצאים מערב יום טוב וכו'.
וכל הדברים יתאימו יחד ויבררו לנו כי עסקו אז בזה ראשוני ראשי זקני הדור מיד אחר החרבן.

ולפינו יבואר כי בית שמאי בכללם נמשך זמנם עד ערך כעשר שנים אחר החרבן, דהיינו עד אחר הבירור הכללי ביבנה לכל מחלוקותיהם, אחת אחת. ועל כן הנה בהיות מעשי זקני הדור בכל זה זמן קצר אחרי ימי החרבן אחרי אשר נחו מאויביהם מעט, הנה אז עדיין לא נתבטלו בית שמאי בכללם.

והן הדברים במס' מעשר שני פרק ה' משנה ז':
מי שהיו לו פירות בזמן הזה והניע שעת הביעור בית שמאי אומרים צריך לחללן על כסף ובית הלל אומרים אחד שהן כסף ואחד שהן פירות.

והדברים האלה היו בהניע שנת הביעור הראשון אחר החרבן.
וכן הם הדברים בכריתא. מנחות דף ס"ג. תיר בית שמאי אומרים האומר הרי עלי מרחשת יהא מונה עד שיבוא אליהו מספקא להו וכו' ובית הלל אומרים בלי הי' במקדש ומרחשת שמה ודומה כמין וכו'.

פעולת זקני הדור אחר החרבן

וכל זה הי' בזמן הוא הקרוב לימי החרבן.
ואז גם הוסיפו במס' מעשר שני שם פרק הי' משנה י':
במנחה ביום טוב האחרון היו מתודין כי צד הי' הוידוי בערתי הקדש
מן הבית וכו'.

וכן הוסיפו אז בסדר המשנה במס' בכורים פרק ג' משנה ב':
כי צד מעלין את הבכורים כל העיירות שבמעמד מתכנסות לעיר של מעמד
ולנים בהחובה של עיר ולא היו נכנסין לבתים ולמשנים הי' הממונה אומר
קומו ונעלה ציון אל בית ד' וכו' השור הולך לפניו וכו' החליל מכה לפניו
עד שמגיעין להר הבית הניעו להר הבית אפי' אנריפס המלך נוטל הסל על כתפו
ונכנס עד שמגיע לעזרה וכו'.

ומפני שכל זקני הדור ראו את מעשי אנריפס הראשון, אשר בימי היותו
מלך בירושלים התנהג בכל דרכי התורה, וזה דרכו של מאורי ישראל לבלי
לקסא שכר מעשי הטוב כללו גם זה בתוך זכרון המעשים.

וכן הוסיפו אז במס' פסחים את כל מעשי הפסח וכמו שכבר נתבאר כללו
גם בזה את כל דברי המעשים
וכן הוסיפו אז פרק הי' ממס' סוכה, ועוד כיוצא בזה.

פרק כ"ה.

הממונים שהיו במקדש.

בעמדתו על הפרק בדבר כל מעשי ראשי זקני הדור מיד אחר החרבן בנוגע
לכל מעשי הקדש והמקדש,
עלינו להביא בזה גם דברי הממונים שהיו במקדש אשר גם זה נתוסף
אז ונקבע על ידם בהמשנה.
ומפני שהדברים לא נתבארו בא בזה ערבובי גדולה, והחוקרים החדשים
תחת להשתדל לבהר הדברים בנו על זה מצודים וישתמשו בהם איש כפתרון
הלומה.

כי על בן עלינו להעמיד הדברים על ענינם ולהשיבם למקומם.

במס' שקלים פרק הי' משנה א' בא :

אלו הן הממונים שהיו במקדש יוחנן בן פנחס על החותמות, אחיה
על הנסכים, מתתיה בן שמואל על הפייסות, פתחיה על הקינין, פתחיה זה מירדכי
למה נקרא שמו פתחיה שהיה פותח בדברים ודורשן ויודע שבעים לשון, בן אחיה
על חולי מעיים, נחזיה הופר שיחין, גביני כרוה, בן נבר על נעילת שערים, בן בבי
על הפקיע, בן ארזא על הצלצל, הונרס בן לוי על השירה, בית גרמו על מעשה
לחם הפנים, בית אבטינס על מעשי הקפרת, אלעזר על הפרוכת, ופנחס על המלבוש.
ובירושלמי שם אצל המשנה, חזקיה אמר ר' סימן ורבנן חד אמר כשירי

דור ודור לא למנות עליהן וחרנה אמר מי שהי' באותו דור מנה מה שבדורו.
ואחרי שזה ודאי כי פתחיה על הקינין היה בראשית ימי הבית אם כן
הסובר בירושלמי שכולם בני דור אחד, מי שהי' באותו דור מנה מה שבדורו
הנה כולם בני הדור ההוא.

וכן הבין זה הקרבן עדה וכתב שם מי שהי' באותו דור בשעלו ישראל מן הגולה מנה אותן שהיו בדורו' וכן פירשו זה מפרשי המשנה ככל אשר נראה לפנינו.

הן דברי המשנה על פתחיה. פתחיה על הקינן פתחיה זה מרדכי ולמה נקרא שמו מרדכי שהי' פותח בדברים וכו'.

והלשון הזה יורה על עצמו שידובר בזה על מרדכי הידוע, מרדכי שבכתבי הקדש.

וכן הוא באמת מפורש בבבלי מנחות ד' ס"ה ובא שם: והיינו דתנן פתחיה על הקינן פתחיה זה מרדכי וכו' ויודע שבעים לשון נולדו סנהדרין נמי ידעי וכו' אלא דהוה בייל לישני ודריש והיינו דכתיב במרדכי בלשן (נחמ"ז).

ומבואר שפירשו בפשיטות כי פתחיה זה מרדכי האמור במשנתנו הכונה למרדכי שבכתבי הקדש, מרדכי בלשן האמור בנחמיה שם כי אך זה הם דברי המשנה.

ולשונו של רש"י ז"ל במנחות שם, מרדכי שהי' בימי אחשורוש. ובמנחות ס"ד על דברי המשנה. מעשה שבא העומר מגנות צריפין ושתי הלחם מבקעת עין סוכרי' בא על זה בנמי':

מעשה שבא וכו' תנו רבנן כשצרו מלכי בית השמונאי זה על זה והיי' הורקנוס מבחוי' ואריסטובלוס מבפנים בכל יום ויום היו משלשלין להן דינרין בקופה ומעלין להן תמידין וכו' למחר שלשלו להן דינרין בקופה והעלו להן חזיר וכו' ועל אותה שעה שנינו מעשה שבא עומר מגנות צריפין וכו' כי משא עומר לא' הו' ידעי מהיכא אייתא אתא ההוא חרשא וכו' אמר להו מרדכי וכו'. והתוס' שם כתבו. אמר להו מרדכי פירוש בקונטרס דהוא מרדכי שהי' בימי אחשורוש ותימא הוא לומר שהאריך ימים כל כך ונראה על שם מרדכי הראשון היו נקראים הממונים. על שמו לפי שאינם ממנים אלא בקיאים בעלי שכל ומדעי (מ"ז).

והנה הסכימו גם הם שזה ודאי כי מרדכי הראשון המוזכר במשנתנו במס' שקלים שם בין הממונים שהיו במקדש היינו מרדכי שבכתבי הקדש, רק שכתבו שעל שמו נקראו אחר זה כל הממונים על הקינן. ועל כן הנה זה אשר מלא מקומו בימי הורקנוס ואריסטובלוס נקרא גם הוא כן, ועליו הוא שבאו כאן הדברים בנמי' (מ"ח).

הקדח (מ"ז) הרב בעל הפארת יסדאל ז"ל פירש גם הוא בפשיטות כהלשון השני בירושלמי שהנמ בני דור אחד בתחלת הבית השני וכתב אחר זה "וקי' תוס' מנחות ד' ס"ד ב' ד"ה אמר וי"א דהתנא מנה אותן שהיו בדורו' וכו' ואת"ל דהמסנה באמת כבר היתה פומן מרדכי וכו' אי"כ זה הוא מסס מדברינו הנ"ל שבימי מרדכי היו הראשונים שנתמנו והיו אז נשנית המסנה ומתורין ג"כ בוד קושית תוס' מנחות הנ"ל התימא שהאריך מרדכי ימים כל כך ולי' תא דהרי בימיו נשנית המסנה" אלה דבריו.

והנה כתב על דברי התוס' ותימא ובמח"כ טעה בפסג הפסוק של דברי התוס', הו' סבור שקושית התוס' "ותימא שהאריך ומרדכי" ימים כל כך" הנונה עד הימים שנשנית המסנה, הוא טעות פסוק כי קושית התוס' היא "ותימא שהאריך מרדכי ימים כל כך" עד ימי הורקנוס ואריסטובלוס אשר על זה בא בנמי' שישאלו את מרדכי.

הקדח (מ"ח) דברי הגמ' והיינו דתנן הוא לפי שהממונים על זה בדורות סאחריו גם עליהם

הממונים שהיו במקדש

וזקני הדור אחר החרבן קבעו כל דבר הממונים האלה במשנה לזכר עולם בידעם וקבלם כל זה ממה שהיו בזכרונות דברי המקדש.

וכן הדבר גם למי שיאמר בירושלמי שם, כשירי דור ודור בא למנות עליהן.

והיינו לאמר שעל הדור הראשון בא למנות גם המצויינים הגדולים ביתר הדורות.

ועל כן אין כולם בני דור אחד, כי אם שעל הראשונים כמו מרדכי וחביריו נתוספו במשנתנו גם המצויינים היותר גדולים בני הדורות שאחריהם אשר נרשמו בזכרונות של המקדש ונשארו שמותיהם לזכר עולם. והארכנו בכל הדברים הפשוטים האלה, לפי שבדברי ימינו נתהפכו הדברים בכל מקום.

ועל כן בא החכם קראכמאל הזקן במורה נבוכי הזמן עמוד 193 ומבלי להבין כלל דברי הנמ' במנחות יאמר ששם מפורש כי כל הממונים אשר נזכרו במשנת שקלים היו כולם בסוף ימי החשמונאים. ויאמר שם:

בפרק המישי משקלים מונה השונה המשה עשר הממונים שהיו במקדש וכו' וכדברי האומר בירושלמי שם מי שהיו באותו הדור מנה מה שבדורו שהם עיקר מנחה ראיות והנה אחד הממונים נזכר שם בשני שמות מרדכי ופתחיה וכו' והנה בכרייתא הובאה במנחות ד' ס"ד כשצרו בית החשמונאי זה על זה וכו' והנה זכרו חז"ל בבבלי ובירושלמי שאותו פתחיה הנזכר הוא שביאר להם הרמיות וכו' יצא לנו מכל האמור כי המשנה היא בשקלים הלל שגאה שהיו סמוך לזמן מלחמת האחים הנזכרים ואז היו גם הממונים הנקובים בשמותם פתחיה וחביריו.

ומה אפשר לאמר לדברים בטלים הנכתבים לשם הקירה שלמה. והאם יוכל להיות איזה ספק שלפי דברי הנמרא הכונה למרדכי שבכתבי הקדש והרי דבריהם במנחות שם מפורשים על דברי המשנה בשקלים:

והיינו דתנן פתחיה על הקינין פתחיה זה מרדכי ולמה נקרא שמו פתחיה שהיו פותח בדברים וכו' והיינו דכתיב (נחמיה ז') במרדכי כל ישן.

ועל כן לדברי האומר מי שהיו באותו הדור מנה מה שבדורו זמן כולם אז.

והנה בא קראכמאל ודוקא מתוך דברי הנמ' הוא רואה כי כל הממונים ההם זמנם הראשון הוא בסוף ימי החשמונאים.

וכמה נשתומם לראות הקירות שלמות בלא הקירה של כלום.

שהרי יסוד כל דברי קראכמאל הוא שהעיקר בהאומר בירושלמי שהוא דור אחד וגם לא ירצה בדברי התוס' שעל שם הראשונים נקראו כולם אחר זה. כי אם יתפוץ אשר פתחיה ומרדכי אשר בא בגמ' בימי החשמונאים זה הוא גם האמור במשנה ועל כן אך זה דור כולם בימי החשמונאים.

דקדוק שיהיו בקיאן ומומחים בכל זה, וכמו שכתבו התוס'. לפי שאין ממנים אלא בקיאים בעלי שכל ומדע.

ובמעשים כאלה הסתמשו הבאים אחריו בדרבו בימיו.

אבל במס' בי"ק פ"ב ד"ה ועל כתבו התוס' המעשה דש"ס נשים עומדת לעצמה ואין לה ענין עם

זמן המעשים מהעומר ורטי הלהם וכתבו "ואותו מעשה דג' נשים דמייתי להם נראה שהיו מרדכי ממש

דקאמר והיינו דתנן פתחיה על הקינין". ובראי יבן הם פשטן של דברים.

אבל הלא מפורש גם בירושלמי גם בבבלי דבר גביני כרוזי בימי אנריפא. וכן בירושלמי שקלים שם פרק ה' הלכה א' גביני כרוז, שהי' מכרוז בבית המקדש, ומה הי' אומר עמדו כהנים לעבודה ולוים לדוכן וישראל למעמד אנריפס המלך שמע קולו ברחוק ה' פירסי ונתן לו מתנות הרבה. ובבבלי יומא ד' כ'. תניא כותיה דרב גביני כרוז מה הוא אומר עמדו כהנים לעבודתכם ולוים וכו' מעשה באנריפס המלך שהי' בא בדרך ושמע קולו בני פרסאות וכשבא לביתו שיגר לו מתנות.

ואחר אשר גם לדברי קראכמאל זה ודאי כי פתחיהמרדכי הי' לכל הפחות בימי החשמונאים, אם כן הדבר מבואר או שאינם בני דור אחד, שהרי זה ודאי שהי' גביני כרוזי בימי אנריפא, או שנקראו על שם הראשונים. והגשענים על קראכמאל אשר להם הי' נדרש לתת את המשנה למולדת ימי אנריפא עשו להיפך כי נתנו את זמן כל הממונים האלה יחד לימי אנריפא וגם כן על פי דברי האומר בירושלמי. מי שהי' באותו הדור מנה מה שבדורו. אבל לבד את אשר הי' להם ההר הגדול למישור ולא שמו לב כל עיקר לדברי הנביא המפורשין כי פתחי' ומרדכי אשר בא במשנה הוא מרדכי שבכתבי הקדש, וכן הגם באמת גם דברי המשנה עצמה באין לנשות ימין ושמאל. הנה הוסיפו גם לבלי להביט על דברי הברייתא והנביא שגם פתחיה השני הי' בימי החשמונאים.

ובהיות הדברים מפורשים כל כך עד כי אין דרך לנשות, הנה אין עיף ואין כושל בדרכי החקירות האלה, ועל כן הוכחשו לגמרי דברי הנביא ויאמרו: מוקשים הם קצת (!) עיי' דברי הנביא מנחות ד' ס"ד וכו' אבל כבר התוס' שם דיה ועל מעירים מצד אחד שיש כאן חילוק בין התלמוד ירושלמי והתלמוד בבלי ובידיעות היסטוריות אפשר לאמר שהירושלמי מדויק יותר.

וזה באמת דרך נוחה וקלה להכחיש הדברים על פי עצת החוקרים החדשים. כי בידיעות היסטוריות הירושלמי מדויק יותר. אבל הנה דוקא במקום הזה לא יועיל זה כל מאומה, ודוקא במקום הזה אין דרך לאמר כן.

לפי שכל דברי הירושלמי במקום הזה לקוחים מבבל, מאמורא בבליא אשר מעולם לא הי' בארץ ישראל כי אם שדבריו הובאו מבבל לארץ ישראל ומתוך קבלתו בבבל, ומה נקבעו הדברים בירושלמי. כי באו בירושלמי על שם רב הסדא מבבל.

ודנה את אשר כתבו שם התוס' במנחות בדיה על, זה הוא: ועל אותה שעה שנינו מעשה שבא עומר מגנות צרפי' בירושלמי שקלים פיה תני לה אאידיך עובדא שפעם אחת נשדפה ארץ ישראל וכו'. וכן הדבה, ולשון הירושלמי שם על זה. פתחיה על הקניין וכו' ויודע בע' לשון וכו' א"ר הסדא (מי"ט) פעם אחת יבשה ארץ ישראל ולא ידעו מהיכן להביא העומר והי' תמן חד אילם וכו' אייתניה קמיה דפתחיה וכו'.

הערה (מי"ט) להשלמת הדברים בגנים החסידי-מסבול מלפני המעיין החברת להביא דברי שאנקל במבוא הירושלמי ערך רב הסדא.

והן כל הדברים ההם עצמם אשר באו גם בבבלי שם (כמו שגם יבואר עוד) אשר לקחו בירושלמי מדברי הבבליים, ושמעו זה בשם רב חסדא. כי באמת גם כנוגע לידיעות היסטוריות הדבר להיפך מדברי החוקרים האחרונים, והתלמוד הבבלי הוא גם שם העיקר, ובפרט כנוגע לידיעות מימים הראשונים.

לפי שהידיעות האלה היו עיקר מקומם בזכרוני בתי אולפנא, בתי הסדרא והמתיבתות, כמו שהגנו רואים גם אצל רב שרירא נאון אשר גם בדברים שהיו הרבה מאות שנים לפניו, וגם בימי האמוראים פעמים רבות אשר ירשום גם השנה והחדש וגם היום.

כי כל זה מצא רשום לפניו בזכרונות, אשר נשאר שם והונחו מימים הראשונים.

כי אחרי אשר יאמר שם "רב חסדא האמורא הבבלי הידוע וכו' ונוצר הרבה פעמים בירושלמי" וכו' יוסיף לאמר:

"אך בכל זאת יש מקום גדול להספק אם רב חסדא הדירושלמי הוא בכל מקום רב חסדא דבבלי" וכו'.

ומקור ספיקו זה הוא בשני ראיות אשר יש לו כי באו דברי רב חסדא בירושלמי ולא הזכרו בבבלי. כי בבבלי שבועות מ' באו דברי שמואל דבעד אחד אפי' לא מענו אלא פרוטה חייב שבועה, והו' גם בירושלמי שבועות פ"ו ה"א אבל בא שם "רב חסדא ובורחיה פליגי שבועת הדיינין כל שבועות הדיינין" ובבבלי לא הזכרו דברי רב חסדא.

ובדרכי ראיות כאלה אפשר גם להוכיח שגם ר' יוחנן וריש לקיש היו גם שניים בבבל שהיו נמצאו מהם דברים רבים בבבלי שאינם בירושלמי.

והתו' להיפך שרק רב חסדא האמורא המובהק דבן של בני דורו, וראש מתיבתת סורא, אפשר שיהלוק על שמואל, ואפשר שיהיו נאמר עליו "רב חסדא ובורחיה פליגי",

אבל אי אפשר זה באמורא אשר גם אם נקיים מציאותו באו דבריו רק באיזה מקומות בחדים ובלחי כוללים עד כי אין רשמו לעצמו ניכר כלל.

אבל הנה יש לו לפראנקעל עוד ראיה גדולה ויאמר גם המאמר דחלה פ"א (ור"ה פ"א הי"ד) דרב חסדא אמר לבני בבלי שלא יכניסו עצמן לספק לצום תרי, יומא דכפורי מורה שזה רב חסדא אינו רב חסדא דבבלי והוא איתא בבבלי ר"ה כ"א רבא הוה רגיל דהוה יתיב בתעניתא תרי יומי וכו' ואיך לא חש לדבריו רבן, וגם מה שהבבלי שם לא מזכיר כלל דברי רב חסדא אלה נראה זה מאד.

ומה אפשר לאמר לראיה מהזוכרת כזאת, והלא המקום הזה ראיה ברורה הוא שאף שלא הזכיר זה בבבלי בכל זה הוא רק רב חסדא מבבל, שהרי לשון הירושלמי שם הוא:

"תמן חשין לצומא רבה תרין יומא" אמר לן רב חסדא למה אתם מכניסין עצמכם למספק הזה חוקה שאין בית דין מתעצלין."

והאם יוכל להיות דברים יותר ברורים שהיו כל זה בבבל, והרי אין לזה מקום בארץ ישראל כי אם בבבל, ולשון הירושלמי גם מפורש "תמן חשין לצומא רבה וכו' דהיינו בבבל, שכל זה הוא רק בבבל, ומבואר באין ספק שזה רב חסדא האמורא הידוע בבבל.

ורבא בבבל החמיר על עצמו, ובפרט שבימי רבא רבו גדלו הגזירות והדרישות בארץ ישראל ככל אשר כבר נתבאר לנו בח"ב וגם "חזקה שאין בית דין מתעצלין" נתבטלה שם על ידי זה וכמו שבאמת בבבלי שם על ימי רבא "זמנא חזא אשתתח כוחתיה" וכמו שגם קרה אז לרב נחמן רבו המובהק "רב נחמן יתיב בתעניתא כוליה יומא דכפורי לאורתא אתא ההוא גברא א"ל למחר יומא רבה במערבא" כמו שהוא בגמ' בריה שם!

אבל הנה לבד הראיות הנה יש לו לפראנקעל גם הוכחה מצד אחר שהרי רב חסדא מחבר גם בירושלמי ורעים ואמוראי בכל לא עסקו בסדר זרעים.

והאם יש קץ לדברי חלומות, ועל ידי ראיה כזו ה"ו פראנקעל יכול להוכיח שיש לנו גם רב גם שמואל חדשים בארץ ישראל, שהרי גם הם הזכרו בירושלמי סדר זרעים.

וכידוע אך בבבל ישבו על מלאת מהימים היותר ראשונים מראשית ימי הגולה עד סוף ימי האמוראים, לא כן בארץ ישראל אשר מהחרבן עד אחרי ימי ביתר והשמד, נחרבו בתי המדרש, וחכמי הדור נדדו ונתפזרו.

כי על כן היו שם דברים הרבה אשר לקחו מהידועות אשר נשאר בלב. והברייתא הזאת במנחות שם, וסיוס הדברים עליה. ועל אותה שעה שנינו וכו' אין בה גם כל סגנון של אנדה, והיא מהברייתות שמתהללן נבראו לזכרונם דברי הימים והמעשים שהיו, כמו שהוא גם הברייתא במס' קדושין ד' ס"ו ודומיהם. אשר כל זה היו ונשאר בידיהם בבבל, בספרי זכרונותיהם אשר הונחו ונתקיימו בבתי אולפנא לזכרון עולם, וגם להבנת דברי המשנה.

ואמנם כי מפני אשר הדבר הזה לבד ממה שנוגע לכל דבר הממונים אשר השאירו כמשנה לזכרון קדש, הנה הוא נוגע במקומות הרבה לכל הקירת וידעת דברי הימים, עלינו. לבאר הדברים יותר ויבוא המקום הזה אשר נכשלו בו וידון על הכלל כולו.

ונראה במקום הזה שני הדברים יחד כי דברי הבבלי והירושלמי אינם סותרים כלל זה את זה, כי אם להיפך ישלימו זה את זה כמו שהוא באמת ברוב המקומות. וזאת שנית נראה עד כמה מדויקים הדברים בהבבלי יחד עם דברי הירושלמי, ככל דברי ידיעות היסטוריות.

והנה כבר הובא לשון הנמרא בבבלי מנחות דף ס"ד שם על דברי המשנה מעשה שבא עומר מנגות צריפין ושתי הלחם וכו' :

מעשה שבא עומר וכו' תנו רבנן כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה והי' הורקנוס מבחוק ואריסמבולוס מבפנים בכל יום ויום היו משלשלין להן דינרין בקופה ומעלין להן תמידין וכו' למחר שלשלו להן דינרין בקופה והעלו להן חזיר וכו' ועל אותה שעה שנינו מעשה שבא עומר מנגות צריפין וכו'.

ומפני שרשיי ז"ל כתב שם. ועל אותה שעה וכו' שאותן חיילות החריבו כל סביבות ירושלים,

על כן כתבו התוס'. בירושלמי דשקלים פ"ה תני לה אאיך עובדא שפעם אחת נשדפה ארץ ישראל וכו'.

וכבודם הגדול של רבותינו במקומו כי לא היו זה מעין מלאכתם. כי באמת אין בוונת דברי הנמרא כלל שמפני המלחמה החריבו כל סביבות ירושלים, ועל כן לא היו מהיכן להקריב העומר.

כל דברי הנמ'. ועל אותה שעה שנינו וכו' הכוונה רק זאת לסיים את הומן מתי היו זה, ולאמר שבזמן המלחמה הזאת של הורקנוס ואריסמבולוס שהיו אז המעשה עם התמיד, באותו זמן היו גם דבר המשנה במנחות שם שלא מצאו מהיכן להקריב העומר.

אבל לא היו זה מפני שהחיילות החריבו ארץ ישראל, כי אם מפני שאז באותה שעה גם נשדפה ארץ ישראל כמו שהם דברי הירושלמי (ג).

הערת (ג) לפנינו הגירסא בירושלמי "יבשה ארץ ישראל" אבל הגירסא הנכונה היא כפי שהביא התוס' דברי הירושלמי "נשדפה ארץ ישראל" וכמו שבבואר בגנים. ובירושלמי שם נפל עוד ט"ס שנים בו לא התייחסו המפורשים כי בעובדא השני אשר גם היא כמו בבבלי על שתי הלחם, בא בירושלמי :

וכל שלשת הדברים האלה היוצאים בזה מהבבלי והירושלמי יחד (א) כי מלחמת הורקנוס ואריסטובולוס היתה לפני ימי הפסח אשר אז יבוא גם זמן העומר (ב) ושהי' אז גם המעשה עם התמיד (ג) ושנשדפה אז ארץ ישראל.

כל הדברים האלה יוצאים מפורשים כן גם מדברי יאזעפוס בדבריו אלטטיי XIV, 2, 1 בספרו גם הוא שם את דבר מלחמת הורקנוס ואריסטובולוס.

ואחריו אשר יספר שם לפני זה כי על פי הסתת אנטיפטר אבי הורדוס ברה הורקנוס אל ארעטאס מלך הערביים, וכי הבטיחו כי ישיב לו הארץ עם שנים עשר הערים, יאמר:

על פי ההבטחות האלה יצא ארעטאס נגד אריסטובולוס וינצחהו, וכאשר עזבוהו גם אנשיו ברה לירושלים, ומלך הערביים עם חילו כאו אחריו וכו'. וארעטאס יחד עם חיל הורקנוס שמו מצור על המקדש, אשר שם הי' אריסטובולוס והכהנים וכו' בתוך ימי המצור הזה הניע זמן הג המצות וכו' כפי האמור הי' אז לפני הג הפסח, אשר אז בימי החג יביאו בני ישראל קרבנות הרבה, ואחריו אשר לא הי' לאריסטובולוס ואנשיו מה להקריב, בקשו מהיהודים אשר מבחוץ לתת זה להם ויבטיחו לתת במחירם ככל אשר ירצו, ואלה בקשו אלף דראכמען בעד כל אחד, אבל כאשר הורידו להם המחיר לא נתנו להם וכו' ודי' לא האריך אפו כי אם העניש אותם מיד כי בא סערת ארקאן אשר השחית את כל תבואת הארץ מסביב, עד כי הי' אחר זה כל מדה (Modius) היטיס במהיר אחד עשר דראכמען.

ומפני שהי' זה סמוך לימי החג השב יאזעפוס שהי' זה לצורך קרבנות החג שגם הם צריכים ביקור, והיה זה איזה ימים לפני החג.

ודברי הברייתא בנמ' מדוקדקים יותר שהי' זה לצורך הקרבת התמיד עצמו שגם זה כבר לא הי' להם.

וזה אינו נוגע לדברינו.

אבל הגה כל הדברים יתאימו יחד כי באותה שעה נשדפה ארץ ישראל ועל כן הגה בזמן ההוא בימי מלחמת הורקנוס ואריסטובולוס אשר הי' הדבר עם הקרבת התמיד, בזמן ההוא בבוא הג הפסח הי' הדבר גם עם הקרבת העומר וכמבואר.

ולא לכד שאין בזה שום סתירה בין הבבלי והירושלמי כי אם שהדברים שפה אחת ודברים אחרים.

ומבואר כי כדברי הבבלי והירושלמי יחד כן הוא כי המעשים אשר באו בבבלי ובירושלמי על פתחיה מרדכי היו בימי הורקנוס ואריסטובולוס.

ובבבלי מבואר כי פתחיה מרדכי האמור במשנתנו הכונה למרדכי הראשון אשר בכתבי הקדש, וכן הם גם דברי המשנה עצמה.

„אמר ר' יוסי בי ר' בון (כבר נתבאר לנו בח"ב עמוד 461 ובח"ג עמוד 122 כי הוא הי' ימים רבים בבבל) פעם אחת נסדף העולם כלו ולא היו יודעין מהיכן להביא העומר והוא תמן. חד אילם דהוה יתיב ידיה על עיניה וידיה על סוכרא איתתיניה קסיה דפתחיה וכו' אמר איה אתר דמתקריא עין סוכרא וכו', אבל הלא דבר „עין סוכרא“ מפורש במשנה שהי' בשתי הלחם ולא עם העומר, „מעשה שבא העומר מנגות צרופין ושתי הלחם מבקעת עין סוכרא“.

והדבר פשוט שבהמעשה השניה מענין „עין סוכרא“ צריך להיות גם בירושלמי כמו שהוא בבבלי „ולא היו יודעין מהיכן להביא שתי הלחם“.

וכן הדבר לשני הלשונות שבירושלמי, בין ללשון ראשון. כשירי דור ודור בא למנות עליהן, היינו שהמנים הם מן מרדכי אשר בכתבי הקדש עד סוף, וכשירי דור דור הכונה הגדולים והמצויינים שבהם אשר נשארו זכרונם בזכרוני המקדש.

וללשון השני שבירושלמי. מי שהי' באותו הדור מנה מה שבדורו היינו שכשם שמרדכי הי' בראשית הימים כן היו גם כל הממונים בני דורו, והבאים אחריהם נקראו על שמם.

וכך פירשו זה המפרשים, ולשונו של הריב שם אשר הביא שני הלשונות שבירושלמי:

אלו הן הממונים, מיהו הנך גברי דחשיב לא בזמן אחד היו אלא החסידים והכשירים שבכל דור ודור הוא מונה ורבותי פירשו על שם שהממונים הראשונים שנתמנו על כך כך הי' שמם לפיכך נקראו הבאים אחריהם על שמם.

והתוס' יום טוב השיג עליו וכתב. אבל מה שכתב הריב דלא בזמן אחד היו שכן לשון הירושלמי וכו' וכתב עוד ורבותי פירשו וכו' אפשר שנתכוון לבעלי התוס' במס' מנחות וכו' ולמד הריב לומר כן על כולם, ויש לתמוה שאף שכתב פירוש הירושלמי תפס גם כן פירוש רבותיו ולמה לא תפס גם כן לאידך פירוש דבירושלמי דהד אמר מי שהי' באותו דור מנה מה שבדורו, ועוד הסברא הפשוטה היא נוטה כך יותר משני הפירושים האלו דמסתמא המונה מונה אותם שבדורו.

ובמחייב להגם השיג על הריב, לפי שבאמת הביא הריב שני פירושי הירושלמי, ושני פירושי הריב הם שני פירושי הירושלמי, רק שהפירוש השני שבירושלמי אין לו פירוש כי אם על פי דברי התוס' שמדור הראשון ואילך נקראו על שמם.

ועל כן כלל הריב את זה בתוך דברי התוס' ועמהם יחד, והן דבריו: ורבותי פירשו על שם שהממונים הראשונים (אלה הנזכרים במשנתנו)

שנתמנו על כך, כך הי' שמם, לפיכך נקראו הבאים אחריהם על שמם. והיינו לאמר שהנזכרים במשנתנו הגם בני דור אחד, וזה שנמצא לפנינו איזה מהם בדורות שאחר זה הוא מפני. שנקראו על שמם.

ובמשנה באו הממונים הראשונים (והם) כך הי' שמם והם הגם בני דור אחד. ורק דבר פלא הוא איך לא ראה רבינו התוס' יום טוב שזה הוא ענין דברי הריב, שהרי זה ודאי שמה שכתב הריב. לפיכך נקראו הבאים אחריהם על שמם אין זה פירוש להממונים שהוזכרו במשנה.

כי אם לבאר את אשר נמצא אחרים גם בדורות הבאים. ובמשנה באו הממונים הראשונים כהלשון השני שבירושלמי. ואלה היו בני דור אחד.

והדברים פשוטים וברורים.

וסוף דבר זה ודאי שדברי המשנה הוא מן הימים הראשונים ואילך. והכוונה או מן הימים הראשונים עד סוף. כשירי דור ודור בא למנות עליהן. או הימים הראשונים לכד. מי שהי' באותו דור מנה מה שבדורו ומאו ואילך נקראו על שמם.

וישרי קדש אחר החרבן, וקני דור העבר שמו זה למשמרת לדור אחרון, וקבעו זה לזכר עולם במשנה.

ובתוספתא בא. אלו הן הממונים שהיו במקדש, ונחשבו שם אנשים אחרים ומינוים אחרים ומפרשי התוספתא לא ידעו מה לעשות בזה.

אבל הדברים פשוטים כי התוספתא אשר כל עיקר ענינה להוסיף ולהשלים על דברי המשנה, בא שם גם במקום הזה כן.

ואחרי אשר רשמו שם הפיסקא מהמשנה, אלו הן הממונים שהיו במקדש כמו שרניל בנמי בבואם לפדש דברי המשנה, וכמו שיש גם בתוספתא במקומות שונים, וכמו שיש כן גם במשנה עצמה על יסוד המשנה כמו שכבר נתבאר לנו (נ"א) בא שם אחר זה:

יוחנן בן גודגא על נעילת שערים בן שושפת על המפתחות בן דופאי על הלולב בן ארזא על הדוכן בנימין על התנורין שמואל על החביתין ובן מקליש על המלח בן פלח על העצים.

והדבר פשוט כי המשנה אשר חשבה הממונים הראשים אשר משמרתם היתה גדולה ורחבה (יבואר לפנינו) לא חשבה כל המשמרות האלה, לפי שבימים הראשונים היו כלולים בתוך המשמרות אשר נחשבו.

ורק בהמשך הימים נתחדש זה לעשות ממונים לעצמם גם על זה. ולהאומר בירושלמי שלא נחשבו כי אם החסידים והמצויינים שבכל הדורות אשר באו זכרונותיהם ביהוד בזכרוני המקדש, דברי התוספתא פשוטים עוד יותר, כי השלימו שם דבר יתר ההתמנות, אשר במשנה לא הזכרו כל עיקר לא לבד אנשים מהם, כי אם שלא הזכר שם גם המינוי, וראוי ונדרש להשאיר גם המדרגה השני' הזאת לדורות ובא זה בתוספתא.

ור' יוחנן בן גודגא היחיד מכל ממוני המקדש אשר נשארו בהיים, ואשר המקדש נחרב בימי משרתו, ואשר כבר הזכרה דבר ההתמנות הזאת במשנה. בן נבר על נעילת שערים ואשר גם ה' ה' עמהם בבית הוועד כשנקבע זה ואין מזכירין דברי החיים ולשתי הלשונות שבירושלמי לא ה' מקום להזכירו בדברי המשנה,

הנה בהיותו הממונה היחיד אשר נשאר חי אחר החרבן קבעו שמו בתוספתא לזכר עולם אחרי מותו.

ולהשלמת הכנת ענין דברי המשנה ודבר הממונים האלה ראוי לנו להעיר, כי ההתמנות האלה היו גדולים ורחבים הרבה ונקראו במשנה רק כפי קיצור השם אשר נקראו במקדש.

כי הנה במשנה השניה בשקלים שם בא:

אין פוחתין משלשה גזברין ומשבעה אמרכליין ואין עושין שררה על הצבור בממון פחות משנים חוץ מבן אחיה שעל חולי מעיים וא לעזר שעל הפרוכת שאותן קבלו רוב הצבור עליהן.

ואלעזר זה אשר קנה מקומו באופן משוכח כזה בדברי המשנה נמצא לפנינו באמצע ימי הבית, בהזמן אשר כבר נשאר בידינו דברי הימים.

ונמצאחו בדברי יאזעוסוס בימי הורקנוס החשמונאי אלמשי" 1, 7, XIV ויאמר שם :

כאשר הלך קראסוס (שר צבא רומי) למלחמה נגד הפרתים, בא אל ארץ יהודה וישלול אוצר המקדש, כל אוצר הכסף אשר פאמפעיוס לא ננע בו סך הכל שני אלפים טאלאנטים, וכו' בתוך יתר הדברים לקח גם מוט זהב אשר היו משקלה שלש מאות מינען, את המוט הזה נתן לו הכהן אשר היו ממונה על האוצר אלעזר שמו, הוא לא עשה זה בכונה לרעה כי הוא היה איש צדיק וישר, אבל עשה כן מפני זה, כי אלעזר זה היה ממונה גם על הפרוכת אשר היו יקרים מאד יפים ונהדרים להפליא והיו פרושים למסך בתוך המוט הזה, וכאשר ראה אלעזר עד כמה גדלה תשוקת קראסוס לזהב, וירא לבלי ישלול את כל הנמצא במקדש, נתן לו את המוט הזה למען אשר יניח ידו מכל יתר הדברים כולם, וקראסוס השבע לו כי לא תנע ידו בדבר זולת זה, והמוט הזה היו מונה תוך מוט אחר של עץ ועל כן לא ידע איש ממוט הזה זולתי אלעזר לבדו.

ומבואר לנו בזה כי אלעזר זה שעל הפרוכת היו יחד עם זה גם הממונה על האוצר.

וזכמה יאירו לפנינו על ידי כל זה דברי המשנה. חוץ מאחיה וכו' ואלעזר שעל הפרוכת שאותן קבלו רוב הצבור עליהם.

וכמוהו היו גם בן אחיה על חולי מעיים כי היו לו שם יחד עם זה משרה נכבדה, אשר רק על ידי זה נוכל להבין לשון המשנה. אין עושין שררה על הצבור בממון פחות משנים חוץ מבן אחיה שעל חולי מעיים ואלעזר וכו',

כן גם לבן אחיה היו שם ענין רחב של משרה בדבר שבממון אבל רוב הצבור קבלוהו עליהם, ובא במשנה כפי קצור השם אשר נקרא במקדש.

והתוס' יום טוב תמה וכתב. חוץ מבן אחיה וכו' ותימא דפתחיה שעל הקנין ונחונא חופר שיחין גם כן בדבר שבממון היו ויחידים הם ונשאר בחמ"י. אבל דבריו תמוהים שהרי זה הוא דברי המשנה שבכל דבר שבממון היו שם שנים והיו אצל כל אחד גם משנה אליו. חוץ מבן אחיה ואלעזר שאותן קבלו רוב הצבור עליהן ועל כן גם לא ניתן להם עוה שני עמהם ויהיו יחידים.

ובמשנתנו לא נחשבו רק ראשי המינוי, והרי למאן דאמר שנחשבו רק החסידים והמצויינים שבכל הדורות כולם, לא נחשבו גם הממונים עצמם שבכל הדורות כולם.

והדברים פשוטים שאך זה הם דברי המשנה, ואך זה הם פירוש הדברים. אין עושין וכו' חוץ מבן אחיה וכו', ואלעזר וכו'.

והדברים האלה את אשר מצאנו את אלעזר שעל הפרוכת בזמן החשמונאים ישונו ויאירו לנו גם הם לדעת כי דבר הממונים שבמשנתנו אינם הדור האחרון לפני החרבן, כי אם או שכשירו דור ודור בא למנות או שחשבו מימים היותר ראשונים ועל שמם נקראו הבאים אחריהם.

שהרי זה ודאי כי. גבינו כרוזי היו בימי אנדיפא. ואלעזר שעל הפרוכת היו גם בימי החשמונאים.

והנה לנו מסורש אחד בימי ההשמונאים גם בלא דברי הגמ' במנחות ד' ס"ד שם בנוגע לפתחיה.

הארכנו לבאר כל הדברים האלה, כי גדלה מאד זכרון קדש זה אצל ראשי חכמי התורה עד כי קבעו זה לדורות עולם בהמשנה ככל דבר הקדש והמקדש.

פרק כ"ז.

מירושלים ליבנה.

ועלינו לשום לב במקום הזה לדברי החוקרים האחרונים אשר לא הי' עינם ולבם כי אם לבית מלחמתם, ומצרותיהם של ישראל בהרבן ירושלים והמקדש והלכם ליבנה מצאו החוקרים ההם מקום להתנלות לבם והפיכת פני הדברים. ובתוך נאד הדמעות של ראשי זקני ישראל על הרבן המקדש ראו הם שובע שמחות.

ויאמר לנו החכם גרעין בחד עמוד 13 :

כאשר באה השמועה כי נפלה ירושלים ונשרף המקדש קרעו רבן יוחנן בן זכאי ותלמידיו את בגדיהם וכו' אבל הרב לא הי' כמתאש כהתלמידים כי הוא הכיר אשר היהדות איננה קשורה בהמקדש והמוכה למען הכחד מן הארץ יחד עמהם, הוא נחם את תלמידיו על אבדן מקום הכפרה בדברים הללו כי גמילות הסדים היא תחת הקרבנות כאמור כי חסד הפצתי ולא זכה ההשקפה החפשית הזאת על טיב הקרבנות נתנה לו להכיר הנרה ברורה כי לכל לראש נחוץ להקים מקום כללי חדש תחת המקדש וכו' וזוה עצמו את אשר לקח רבן יוחנן בן זכאי את הסנהדרין מבית המקדש ויעבירם ליבנה בזה עצמו העביר את כל היהדות בכללה מכל עבודת הקרבנות וישחרר אותה מזה ויעמידה לעצמה. המעשה הזה לא קבלה כל התנגדות מאיזה צד ממי שיהי' ויבנה היתה מעתה את אשר היתה ירושלים לפניה ותחליף אותה לכל פרטי פרטיה.

והנה העמיד פנים לפני הקורא כאלו בזמן אשר ירושלים ישבה על מלאות, חרב לא עבר בארץ, וכל העם שוקט ובוטח, המקדש בבנינו וכל רום תפארתו, כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם, בתוך שלות השקט זאת עזבו רבן יוחנן בן זכאי וחבריו את המקדש ואת ירושלים, ויהפכו עורף להקרבת וימאסו במקדש ד' ולא חפצו להיות נתלים עוד בהמקדש, ויעבירו את הסנהדרין ליבנה וזוה עצמו העבירו את כל היהדות בכללה מכל עבודת הקרבנות וכל דבר המקדש וישחררו אותה מזה.

ומה אפשר לאמר להבלי תעתועים כאלה, ומה אפשר לאמר לדברים כאלה בדברי הימים כי הרשו להם להפוך כל הדברים ולעשות צחוק מר מכל אסונם של ישראל למען לבוא אל המטרה הנבוהה להכחיש את עצמנו. והאם לא ידעו גרעין וחבריו כי כל זה הי' בשעה שהמקדש נחרב וירושלים נהפכה לגלי עיים.

והאם לא ידעו גרעין וחבריו כי המה באו ליבנה בדברי רבן יוחנן בן זכאי לאבא סיקרא. חזי לי תקנתא לדידי דאיפוק אפשר דהוה הצלה פורתאי למצוא

שריד כמעט לכל האומה אשר היא גדול כיום שברה, לברוא להם מקום להניח שם ראשם למען אשר לא יפוצו בני ישראל איש מעל אחיו, להכין מקום אשר יהיה אפשר לפתוח משם חלון להביא איזה שביבי אור, למען אשר יוכלו לחזק עמדתם ולשוב לתחייה.

והנה עשה לו גרעץ שהוק של קלות ראש, ומספר לקוראיו גם דבר פלא כי המעשה הזאת של רבן יוחנן בן זכאי גם לא קבלה כל התנגדות, לאמר כי כל חכמי הדור וכל העם השלויים והשוקטים לא אמרו נתנה ראש ונשובה לירושלים האהובה היושבת לבטח, ולמקדש הבנוי כמו רמים.

ובדרכים כאלה כתבו את דברי ימי ישראל ובהבלים כאלה כסו פניה. והנה מצא גרעץ גם דברים מפורשים מאת אשר רבן יוחנן בן זכאי לנחם את ר' יהושע ימים רבים אחר החרבן בהלכם לבקר את חורבות ירושלים ויחבר זה אל מעשה האבלות בשעה ששמעו שנחרב המקדש ומה כבר יש לו דברים מפורשים על הפשיות השקפת רבן יוחנן בן זכאי על הקרבנות.

והלשון מזה באבות דר' נתן פרק ד' הוא. פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה ר' יהושע הולך אחריו וראה בית המקדש חרב אמר ר' יהושע אוי לנו על זה שהוא חרב מקום שמכפרים בו עונותיהם של ישראל אמר לו בני אל ירע לך יש לנו כפרה אחת (ציל אחרת) שהיא כמותה, ואיזה זה גמילות חסדים שנאמר כי חסד הפצתי ולא זכה.

ועל הדברים הפשוטים והכרוזים האלה יקרא גרעץ. ההשקפה החפשית הזאת על טיב הקרבנות נתנה לו להכיר כי נחוץ להקים מקום חדש תחת המקדש.

וכמושבע ועומד יענה אחריו ההכם וויים בקול (חיב עמוד 3):
מתוך הדברים האלה יצאו מחשבות הנביאים הנאמנים אשר מעולם לא מצאו הפיץ בקרבנות.

וכפי הנראה לא ראו החוקרים האלה ניחום אבלים מימיהם, אשר כל אחד ימצא לו צד של תנחומין למען הפג את הצער.

ובאבות דר' נתן פרק י"ד נאמר. כשמת בנו של רבן יוחנן בן זכאי וכו' נכנס ר' אליעזר וישב לפניו אמר וכו' אמר אדם הראשון היה לו בן ומת וכו' נכנס ר' אלעזר בן ערך וכו' אמר אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שהפקיד אצלו המלך פקדון וכו' אף אתה רבי היה לך בן קרא תורה וכו' ונפטר מן העולם בלא הטא ויש לך לקבל תנחומין כשהחזרת את פקדונך שלם אמר לו אלעזר בני נחמתני כדרך שבני אדם מנחמין.

והחוקרים האלה היו יכולים ללמוד מזה כי טוב לנבר אשר מתו בניו. אבל מה ענין צרי למכאובים עם בריות גופא ונהורא מעליא ומה ענין תנחומין עם זרעא חיא וקימא,

ומה ענין את אשר נחם רבן יוחנן בן זכאי בימי היות המקדש בחורבנו וידו פרש צר על כל מחמדי עין, מה ענין לזה עם דברי התורה בהעבודה במקדש הקדש בזמן שבית המקדש קיים, וד' שמה, והקרבנות נקרבים בעבודה כללית של כל ישראל בכל חקי התורה.

ואך חרפה היא לראות כי חוקרים אשר נולדו על ברכי ישראל יעלו גרה את דברי חוקרי העמים להונות את ישראל מנחלתו ולאמר כי הנביאים לא מצאו

מירושלים ליבנה

חסף בקרבנות וזה אות-כי עדין לא נתנה תורה לישראל, והנביאים לא ידעו מכל דברי התורה בקרבנות,

מבלי להבין ומבלי לדעת כי אין בכל דברי הנביאים אף מקום אחד אשר יתנגדו לקרבנות צבור חיובי התורה ועבודה כללית של כל האומה.

כל התנגדותם של הנביאים וכל דבריהם היו נגד חלק מההמון אשר הפרסום הגדול מקדושת המקדש ושכינת ד' שם הביאם להאמין, כי גם כל עון וכל חטאת אשר יעשו במזיד יכופר להם על ידי הקרבנות אשר יקריבו בבית ד'.

והן דברי ירמיהו ז' הכתובים והמפורשים:

אל תבטחו לכם. אל דברי השקר. לאמר היכל ד' היכל ד' וכו' וכו' הנה אתם בוטחים לכם על דברי השקר לבלתי הועיל הגנב רצה ונאף והשבע לשקר וקטר לבעל והלך אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ונאתם ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו ואמרתם נצלנו למען עשות את כל התועבות האלה המערת פריצים הי' הבית הזה אשר נקרא שמי עליו בעיניכם.

ומבואר ומפורש כי אך זה הי' כל דברי הנביאים פה אחד מפני שנמצאו בתוך המון העם כאלה, אשר טעו וחשבו כי מקדש הקדש והעבודה תכפר על כל הפשעים כולם גם אם יהיו במזיד נמור.

ודברי ד' יהושע על בית המקדש. אוי לנו שהוא חרב מקום שמכפרים בו עונותיהם של ישראל! הגם דבר כללי מפורסם באומה מימי המשכן ואילך ומפורשים בתורה.

וההמון הבלתי יורד לעומק דברי התורה וחלק מהם הלהוטים אחרי נבך רצה ונאף והשבע לשקר וקטר לבעל (ניב) חשבו כי על כל פשעים יכסה המקדש והעבודה שם.

על כן הרעישו הנביאים על כל זה להודיעם כי עיקר הכל לפני ד' הוא לשמוע בקול ד'. ולעשות הישר והטוב.

והן גם דברי ישעי' א':

למה לי רב זבחים אם יאמר ד' וכו' כי תבאו לראות פני (כדין) שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון (ד') מי בקש זאת מידכם רמס חצרי וכו' חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי וכו' ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שמע ידיכם דמים מלאו רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם מנגד עיני חדלו הרעי וכו'.

והנה ידבר בזה ישעי' גם נגד רוב זבחיהם וגם נגד תפלותיהם, וכשם שזה ודאי שאין דבריו נגד התפלה עצמה, כן אין דבריו נגד הקרבנות עצמם.

דבריו הם נגד רוב הקרבת קרבנות יחידים מבלי אשר הסירו רוע מעלליהם, וכן הם דבריו נגד דבר התפלות כשידיהם דמים מלאו טרם אשר הסירו רוע מעלליהם.

ולא לבד המקדש ועבודה כי אם גם נמילות חסדים וצדקה לאביונים ועניים

הערה (ניב) בבחך הקדש בדברינו על הבלי הגוים בהביבעלקריטיק מכאן באורך כי גם כל אלה אשר עבדו אלקים אחרים בימי הבית הראשון קיימו את כל מצוות התורה באין מחסור דבר, ושם יבואר לנו כל הדברים האלה לכל ענינם, הדברי הכתובים האלה בירמיה' שם גם הם יבארו זה.

אשר הנם מהמושכלות היותר ראשונות ודבר מוסכם לכל העולם לטוב נמור, אלו היינו רואים חבר נבנים ורוצחי נפשות עושים להם היתר לגנוב ולרצח, וליתן משללם מעשר לעניים וליסד בתי חסד האם לא היו הנביאים מרעישים על זה ונגד זה, ולוא גם נתנו המחצה ממנה לעניים ולאביונים ואפילו אם נתנו את כולה, ואיך הי' אפשר להנביאים לבלי להרעיש נגד אלה, אשר הנביאים יאמרו להם :

הנגב רצח ונאף והשבע לשקר וכו' ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו ואמרתם נצלנו למען עשות את כל התועבות האלה המצרת פרצים הי' הבית הזה אשר נקרא שמי עליו בעיניכם.

ותחת מה שחשבו חוקרי העמים להראות מתוך דברי הנביאים נגד הקרבנות כי עוד לא נתנה תורה לישראל, וכי לא ידעו בני ישראל בימי הבית הראשון ממקדש הקדש ולא ידעו מדברי התורה בדבר המקום אשר יבחר ד', הדבר יוצא משם לגמרי להיפך, כי כל כך התפשטו דברי התורה אז גם בין השדרות היותר נמוכות של ההמון, וכל כך נקדש קדוש קדושת המקדש לכל ישראל ועבודת הקדש תמידין כסדרן,

עד שנמצאו בין ההמון כאלה אשר חשבו כי כפרת עבודת המקדש תשתרע גם על רצח גנב ונאף בשאט נפש, ובלי כל תשובה וחרטה ועזיבת החטא ובלי רחצו הזכו הסירו רע מעלליכם חדלו הרע.

וכל הדברים האלה גדולים ורחבים בדברי הנביאים, ויבוארו לנו לכל פרטיהם בדברינו נגד כל הבלי הגוים בהביבעלקריטיק בכל הנוגע לדברי התורה ודברי הנביאים בכלל ודברי התורה ודברי הנביאים בנוגע למקדש הקדש והקרבנות בפרט. והנה באו החוקרים האלה ויעלו גרה את דברי חוקרי העמים בנוגע להנביאים והקרבנות נגד דברי התורה.

ויבחרו להם סגנון כאלו מצאו דברים ומעשים לרבן יוחנן בן זכאי בימי שלות השקט של ירושלים והמקדש וכי רבן יוחנן בן זכאי הי' לו השקפה חסשית על המקדש והקרבנות נגד דברי התורה.

ובחפזם לא הבינו החוקרים האלה כי גם אלו היו דברי רבן יוחנן בן זכאי לר' יהושע בימי המקדש ואלו גם אמר זה אז יש לנו כפרה אחרת שהיא כמותה ואיזה זה נמילות חסדים? הנה גם אז לא היו בדבריו לא השקפה חסשית ולא דבר חדש כל עיקר.

והוא דבר מוסכם ומקובל מכל חכמי ישראל ככל הדברים הכלליים יסודי התורה המוסכמים וידועים לכל ישראל.

ומשנה שלמה שנינו במס' אבות פרק א' משנה ב' :

שמעון הצדיק הי' משיירי כנסת הגדולה הוא הי' אומר על שלשה דברים

העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל נמילות חסדים.

וגדולה מזו אמרו במס' ראש השנה ד' י"ח :

לכן גשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה אמר רבה

זבחה ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בתורה אביי אמר זבחה ובמנחה אינו מתכפר

אבל מתכפר בתורה ובנמילות חסדים.

ומה אפשר לאמר לדברי הבאי אשר יאמר גרעין :

מירושלים ליבנה

אבל הרב לא היו מתיאש כתלמידיו כי הוא הכיר אשר היהדות איננה קשורה בהמקדש והמזבח למען הכחד מן הארץ יחד עמהם,
 כאלו יתר חכמי הדור ותלמידי רבן יוחנן בן זכאי השבו כי כאשר נחרב המקדש בטלה התורה ונתבטלה היהדות.
 אבל אפילו תינוק שבישראל יודע כי המקדש וכל עבודת המקדש בכל היותם קדש קדשים אינם כי אם חלק בתורה, ולא כל התורה בכללה, אשר גם דבר אחד מדבריה לא יוכל להבטל ולא יבטל לעולם.
 ואפילו תינוק מישראל יודע שגם מי שאין לו לולב מחויב בכל זה לשבת בסוכה, וגם מי שאין לו שופר חייב בכל מצות יום טוב בראש השנה.
 ואפילו תינוק שבישראל יודע כי אין מצות שבת ויום טוב, מאכלות אסורות, תפילין וציצית, סוכה ולולב, כל מצות עשה ולא תעשה שייכים להמקדש ועבודת המקדש.
 ומה ענין בדברי הימים לבדות דברים אשר אין להם שחר ולקרוא עליהם שם הגדול של דברו ימי ישראל.
 דברי הימים אינם כי אם דברים כמו שהם ומעשים שהיו ולא הבליים אשר יבדה הכותב כדי להוציא את רוחו.

פרה כ"ז.

ואמנם כי לא הסתפקו החוקרים האלה בדבריהם על דבר המקדש והקרבת לבד לאמר כי לא היו לרבן יוחנן בן זכאי חפץ בהם,
 כי אם שהלכו בדבריהם עוד הלאה וממעשי רבן יוחנן בן זכאי ביבנה דאו עוד דבר גדול ויבואו לאמר כי אך שקר הדבר כי כח הסנהדרין הגדולה בדיני התורה המיוחדים לזה המקום נורם בישבם בלשכת הגזית, המקום הנבחר מקום המקדש.

ויאמר החכם נרעץ בחד עמוד 14 שם:

ההשקפה ההפשית של רבן יוחנן בן זכאי על הקרבנות נתנה לו להכיר הכרה ברורה כי לכל לראש נחויץ להקים מקום כללי חדש תחת המקדש, ועל כן קבע סנהדרין ביבנה והוא היו לראש עליהן וכו', להסנהדרין ביבנה נתן רבן יוחנן בן זכאי הכח על עניני הדת ככל אשר היו להסנהדרין בירושלים אשר היו קשור יחד עם כח המשפט של בית המשפט הזוטר גבוה, רק האויטאריי טעם הגדול של רבן יוחנן בן זכאי יכלה לברוא סנהדרין זלחזקה בתוך מעמד כזה כי היו מעשיו ננד הדעה השולטת כי רק בלשכת הגזית יש להסנהדרין הכח בטעשיהם אבל במקום אחר אין להם כח המשפט ולא כח החק, ואינם באי כח כל העם, עד או היו הסנהדרין רק חלק מהמקדש ובלא זה לא היו כלום וכו'.

והנה כי כן מתוך השקפתו ההפשית על הקרבנות, אשר רבן יוחנן בן זכאי לא חפץ לדעת מהם, היו אצלו גם המקדש ולא כלום, וממילא אין מקום ללשכת הגזית ואין מקום להמקום נורם,
 ועל כן הנה קרבנות אינם כלום, והמקדש אינו כלום, לשכת הגזית אינה כלום, ויסד סנהדרין ביבנה.

ובמושבע ועומד יענה אחריו בקול גדול החכם ווייס חיב עמוד 37 ויאמר:
 ר' יוחנן בן זכאי נשא חן וחסד מלפני השר והשיג ממנו רשיון לקבץ
 תלמידיו וחביריו וכו' אחת משאלות הזמן הזה היתה אם הבית דין הגדול או
 הסנהדרין אשר יסדו עתה ביבנה אם הוא ככל משפטו וחוקתו אשר
 לסנהדרין שהיו לפנים בירושלים וכו' מאין לו הזכות והכח להיות
 בבית דין הגדול בירושלים אחרי שאיננו במקום הנבחר, אבל ר' יוחנן בן
 זכאי ראה כי נחוג ליסד בית דין הגדול עתה חוג לירושלים
 לקיום התורה והדת על כן לא ענה את רוחו בדקדוקי דברים ועשה את
 הדרוש לזמנו וכו' ובדבר הזה נתפרסם ענין חדש והוא כי
 אין המקום גורם להקדיש הבית דין כי אם הבית דין מקדש
 מקומו.

ואנחנו לא נדע על מה להתפלאות יותר, אם על הדבר עצמו אשר הרימו
 פתחם להיות שופטי רמים, במקום שאין ידם מנעת,
 או להשתומם עד היכן הגיעה כולמוס של החפץ להטעות את הקוראים.
 כי הלא הדבר ידוע ומפורסם כי באמת לא היה להבית דין שביבנה כל כח
 בהדברים המיוחדים להבית דין שבלשכת הגזית.

ולא לבד שלא לקחו לעצמם הכח של בית דין הגדול שבלשכת הגזית,
 כי אם שגם לא נתנו לעצמם אפי' כה של סנהדרין קטנה של עשרים ושלושה.
 ובכל השם המשנה התלמוד הבבלי והירושלמי לא נמצא אפי' במקום אחד
 שדנו ביבנה דיני נפשות כי לא היתה שם כזאת.

ואך תמהוץ הוא לראות כי חוקרים מבני ישראל באים לדבר בדבר גדול
 וכללי כזה דבר הבית דין הגדול של ישראל מבלי אשר ידעו ענינם כלל.

הן משנה מפורשת היא כמס' סנהדרין פרק א' משנה ה' מה היה ענינם
 המיוחד של סנהדרין גדולה, אשר גם דבר לא היה מזה ביבנה, ובא שם:

אין דנין לא את השבט ולא את נביא השקר ולא את כהן גדול אלא על
 פי בית דין של שבעים ואחד אין מוציאין למלחמת הרשות אלא על פי בית
 דין של שבעים ואחד, אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא על פי בית דין
 של שבעים ואחד אין עושין סנהדראות לשבטים אלא על פי בית דין של שבעים
 ואחד, אין עושין עיר הנדחת אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.

ואחרי אשר זה ודאי כי ביבנה לא דנו לא את השבט ולא את נביא השקר
 ולא כהן גדול ולא דבר יציאה למלחמת הרשות, ולא להוסיף על העיר והעזרות,
 ולא עשו שם סנהדראות לשבטים ולא עיר הנדחת,

איהו ענין יש לבית הוועד שביבנה עם דבר הבית דין הגדול של כל
 ישראל אשר ישבו בלשכת הגזית אשר בכל דיניו המיוחדים היה המקום גורם.

והנה באו החוקרים האלה ומבלי כל ידיעה מה היה דבר הסנהדרין הגדולה
 הרימו קול יחדיו כי רבן יוחנן בן זכאי וחביריו בבואם ליבנה שנו דת ודין, מבלי
 לדעת את ענין הדברים כל עיקר.

אמנם אף כי דבר מעשי הוועד ביבנה והסנהדרין שם אין זה ענין לדבר
 הסנהדרין בלשכת הגזית, והוא דבר פשוט אשר לא היה צריך לדבר על זה,

אבל בהיות דבר הסנהדרין גדולה ענין כללי גדול מאד בדברי ימי ישראל, בין בזמן היותם בכל כהם בישיבתם בלשכת הגזית, ובין ענינם אחר זה בזמן המתיבתות אשר הותחל עתה ביבנה והלך בן בקו ישר מאז ואילך בכל ימי המתיבתות באושא שפרעם בית שערים צפורי טבריא, וסורא ופומבדיתא בבבל, ורבנותיו הראשונים לא ביררו הדברים מפני שאין זה נוגע להלכה בזמן הזה, כי על כן הובתנו להפיץ אור על כל הדבר ולהעמידו על מה שהוא, בהיות זה פרק גדול ורחב מאד בדברי ימי ישראל. על פי התורה והמצוה, וכי יהי נדרש לנו גם לכל הדברים לפנינו.

פרק כ"ח.

הסנהדרין בלשכת הגזית ובהמתיבתות.

דבר מפורש הוא במס' שבת ד' פ"ז שלא לבד שביבנה לא דנו דיני נפשות כי אם שמאו עזבו הסנהדרין את לשכת הגזית נתבטלו דיני נפשות מדין התורה אף שישבו עוד בירושלים ובא שם :

ארבעים שנה עד שלא הרב הבית גלתה סנהדרין וישבה לה בהגזית למאי הלכתא אמר רב יצחק בר אבדימי לאמר שלא דנו דיני קנסות דיני קנסות סיד אלא אימא שלא דנו דיני נפשות.

ורבותינו בעלי התוס' בדיה אלא שלא דנו דיני נפשות כתבו. תימא דוקמת ועלית אל המקום דדרשינן מיניה (סנהדרין ד' פ"ז) מלמד שהמקום גורם לא כתיב אלא בזקן ממרא ובזקן ממרא נופיה לא כתיב אלא בהמראתו שצריך שימרה עליהם במקומן אבל לדונו יכול אע"פ שאין בידי הגדול בלשכת הגזית ואין נראה לומר דבעי שיהיו במקומן בשעת עבירה כמו בזקן ממרא דהא בזקן ממרא לא על המראתו לבד מייחייב אלא עד שיחזור לעירו ויעשה כהוראתו ואהא לא כתיב מקום ועוד דלא מצינו בשום מקום שהיו בודקין אם היו בלשכת הגזית בשעת עבירה אם לא.

והנה לא תירצו כלום, ובמס' ע"ז ד' ה' המציאו מעצמם דרשה חדשה לתרין זה וכתבו שם בדיה מלמד שהמקום גורם :

וא"ת מנלן קפידא במקום שאר חייבי מיתות שלא בזקן ממרא דקרא לא כתיב אלא בזקן ממרא וי"ל דדרשינן כל זמן שסנהדרין גדולה במקומה כדין אצל מזבח או שופטים תתן לך בכל שצריך לשפוט דיני נפשות נסתלקו הם בטלו כל דיני נפשות.

ודנה מפני דוחק קושיתם המציאו ודרשו דרשה חדשה שאין זכר מזה בגמ'. ותהי להיפך כי בגמ' מפורש שאין זה מדרשה זו, ובא שם בדברי הגמ': אמר רב נחמן בר יצחק לא תימא דיני קנסות אלא שלא דנו דיני נפשות מאי טעמא מיון דהזו דנפישו להו רוצחין ולא יכלי למידן אמרו מופט גנלי ממקום למקום כי היכי הלא ליחייבו דכתיב ועשית על פי הדבר אשר ינידו לך מן המקום ההוא מלמד שהמקום גורם' (גיג).

אבל לא נוכל לדעת מדוע נכנסו רבותינו בעלי התוספות בפרצות דחוקות שהרי דברי הגמ' פשוטים וברורים.

ואין אנו צריכים לדרשות כי אם שהדברים מפורשים בדברי התורה. ומאד תמיהני כי רבותינו העלו יחד שני דברים שונים שאינם ענין זה לזה. והנה קושייתם היא שהרי כל דברי הגמ' בסנהדרין י"ד וקמת ועלית מלמד שהמקום גורם הוא רק בזקן ממרא שצריך שימרא עליהם במקומם.

וזה ודאי כן הוא, אבל איך העלו רבותינו ענין דברי הגמ' שם שידובר על הזמן שמקומם הקבוע של הסנהדרין הגדולה הוא כדין בלשכת הגזית, רק שיצאו משם כולם יחד לצורך שעה, שזה הוא באמת רק בזקן ממרא.

שהרי מקומם הקבוע הוא בלשכת הגזית ויש להם כל דיני הבית דין הגדול, ומה ענין זה להזמן שעזבו מקומם בלשכת הגזית והלכו להם וקבעו מקומם במקום אחר,

שאו אין להם כלל דיני התורה המיוחדים לבית דין הגדול, שזה דוקא בשעה שמקומם קבוע בלשכת הגזית.

שם בסנהדרין דף י"ד אצל זקן ממרא ביהוד ידובר :

מצאן אבית פני והמרה עליהן יכול תהא המראתו המראה ת"ל וקמת ועלית

אל המקום מלמד שהמקום גורם.

ומפורש על זה שם בגמ' דאיירי בזמן שהמקום הקבוע הוא בלשכת הגזית

ויצאו אבית פני רק לצורך איזה דבר ובא שם :

דנפוק כמה וכו' אלא פשיטא דנפוק כולהו למאי אילימא לדבר הרשות

מי מצו נפקי וכו' אלא פשיטא לדבר מצוה היכי דמי לאו למדידת ענלה וכו'

אמר ליה אבוי לא כנון שיצאו להוסיף על העיר ועל העורות וכו'.

ובזה כשמקומם הקבוע הוא כדין בלשכת הגזית או באמת אין זה כי אם

רק בזקן ממרא שמצאן אבית פני והמרה עליהן אין בזה דין המראה של זקן

ממרא אבל סנהדרי קמנה דנין או דיני נפשות וכן כל דבר, שהרי יש או בית

דין הגדול בישראל.

אבל רבותינו בתוס' ידמו לזה כשגלו מלשכת הגזית וקבעו מקומם בהנות.

וזה פלא שמה ענין זה לזה שהרי אז אין להם עוד דין בית דין הגדול

של כל ישראל שעל זה הקפידה תורה שיהיו מקומם הקבוע דוקא בלשכת הגזית,

היינו במקום המקדש, שהרי זה הוא לשון הכתובים בפרשת שופטים :

כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם וכו' וקמת ועלית אל המקום

אשר יבחר ד' אלקיך בג ובאת וכו' ועשית על פי הדבר אשר ינידו לך

מן המקום ההוא אשר יבחר ד' וכו'.

והאם יכול להיות ספק שענין דברי התורה הם שמקום הבית דין הגדול

של כל ישראל הוא במקום אשר יבחר ד'.

וכל אריכות דברי התמיהות של רבותינו בעלי התוס' שכתבו :

ואין נראה לומר דבעינן שיהיו במקומן בשעת עבירה כמו בזקן ממרא דהא

בזקן ממרא לא על המראתו לבד מייחייב אלא עד שיחזור לעירו ועשה כהוראתו

ואהא לא כתיב מקום ועוד דלא מצינו בשום מקום שהיו בודקין אם היו בית דין

בלשכת הגזית בשעת עבירה אם לאו.

וכל זה רק פלא, זה ודאי דאין צריכין אצל מחלל שבת או רוצח שיהיו בית דין בשעת עבירה בלשכת הגזית.

אבל זה ודאי שצריך שיהי' מקומם הקבוע בלשכת הגזית שאם לא כן אינם בית דין הגדול לכל דיני התורה המיוחדים בהם.

ובשעה שאין בית דין הגדול, בזמן ההוא אין גם דין סנהדרי קטנה לדון דיני נפשות.

כי הסנהדרין של כ"ג, סנהדרי קטנה שבכל עיר ועיר, אינם כי אם באי כהם של הבית דין הגדול של כל ישראל, ואך מפיחם גם נתמנו.

וכלשון המשנה במסכת סנהדרין פרק א' משנה ה' אין עושין סנהדראות לשבטים אלא על פי בית דין של שבטים ואחד.

ולשונו של הרמב"ם בהלכות סנהדרין פרק ה' הלכה א' :

ואין עושין סנהדרי קטנה לכל שבט ושבט ולכל עיר ועיר אלא על פי בית דין של שבטים ואחד וכו'.

זעל כן בשעה שבטל כח הבית דין הגדול באותה שעה בטל גם כח סנהדרי קטנה.

והן דברי הגמ' המפורשים דישבו להם וקבעו מקומם בהנות ועקרו מקומם מלשכת הגזית :

כיון דהוו דנפישו להו רוצחין ולא יכלי למידן אמרו מוטב ניגלי ממוקם למקום כי היכי דלא ליחייבו דכתיב ועשית על פי הדבר אשר ינידו לך מן המקום הוא מלמד שהמקום גורם (ניד).

והיינו שאז אין בית דין הגדול לכל הדינים המיוחדים להם, וממילא גם בטל כח סנהדרי קטנה לדיני נפשות.

וכל זה אפי' בישבם להם בהנות בירושלים ובזמן המקדש רק שלא ישבו במקום המקדש ומי מדבר בעזבם גם את ירושלים והמקדש נחרב, וגלו ליבנה, ואמנם כי עוד יותר מזה משנה שלמה שנינו, בנוגע ליבנה בשעתה, שגם זקן ממרא אשר המרה בזמן אשר ישבו עוד בלשכת הגזית והורה בעירו וכבר נגמר דינו בשעה שדנו דיני נפשות ולא נהרג עד עתה אין יכולים להורנו ביבנה, ובא במשנה סנהדרין דף פ"ט (פי"א מ"ד) :

אין ממיתין אותו לא בבית דין שבעירו ולא בבית דין שביבנה אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים.

וברורים בזה מאד דברי התוס' יום טוב שם שכתב :

והתוס' הקשו קושיות רבות והעלו דדוקא כשנמרו דינו קודם שנלחה דלאחר שנלחה בטלו דיני נפשות ע"כ ולי הי' נראה לומר דאלא מעלין אינו חוזר על ולא בבית דין שביבנה אלא על לא בבית דין שבעירו בלבד.

ובודאי שבעיקר הדבר צדקו דבריו רק שלא ביאר לא איך אין זה חוזר על ולא בבית דין שביבנה ולא לאיזה דין בא במשנה, ולא בבית דין שביבנה.

הערה (ב"ד) ושאלה הגמ' "למאי הלכתא" היא לפי שאי אפשר לאמר שקבעו מקומם בלשכת הגזית והלכו וישבו להם בהנות מפני יתר דברי המסנה "אין דנין לא את התבט וכו' נביא הסק" וכו' שהיו קדורים האלה אינם סבירים ולא היו אז.

הסנהדרין בלשבת הגזית, ובהמתיכות

גח

אבל כבר נתבאר לנו שכל המשנה מראשה לסופה יש שם יסוד המשנה, דברי התנאים עליה מימי הלל ושמאי ואילך.

וכן הוא גם במקום הזה, כי לשון יסוד המשנה הי' כדברי התוס' יום טוב דק. בית דין שבעירו בלבד.

אין ממתין אותו בבית דין שבעירו אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים.

ובנזאם ליבנה אשר הוסיפו או ענינים רבים אצל יסוד המשנה כמו שנתבאר,

הוסיפו או גם את זה אצל יסוד המשנה. ולא בבית דין שביבנה, ונבאר הדבר יותר.

כי הנה סגנון דברי התוס' יום טוב הוא כאלו על פי דבריו אין צריך למה שכתבו התוס'. דדוקא בשנמר דינו קודם,

וכבודו הגדול במקומו, אבל הלא גם כל דברי המשנה גם. אין ממתין אותו בבית דין שבעירו אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים הולכים גם הם כשכבר נמר דינו,

שהרי זקן ממרא נידון בעירו על פי בית דין של כי' כמו שמפורש במס' סנהדרין ד' ט"ז:

והא הורה כי כתיבא בקטלא הוא דכתיבא וקטלא בעשרין ותלתא.

ולשונו של רש"י שם: דכי כתיב וקמת ועלית בהוראה כתיב שבאין לשאול מה יורו וחזרו לעירו ואם הורה לעשות כבתחלה נידון כשאר המומתין

בעשרים ושלושה דהא לא הני במתניתין דף ב' (פי' מיה) ולא את זקן ממרא.

ומבואר מעצמו שזה שנאמר במשנה. אין ממתין אותו בבית דין שבעירו אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים היינו רק להמיתו שם למען יפורסם הדבר לכל ישראל,

אבל אחרי אשר כבר דנו דינו להיב בבית דין שבעירו.

וזן דברי הרמב"ם המפורשים בהלכות ממרים פרק ג' הלכה ה':

וכיצד דנין זקן ממרא וכו' חזר זה החכם לעירו וכו' הורה לעשות או שעשה כהוראתו הייב מיתה ואינו צריך התראה וכו' אלא כיון שבאו עדים שעשה כהוראתו או שהורה לאחרים לעשות נזמין דינו למיתה בבית דין שבעירו

ותיפסין אותו ומעלין אותו משם לירושלים ואין ממתין אותו בבית דין שבעירו וכו' אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים וכו' שנאמר וכל ישראל ישמעו וייראו מכלל שצריך הכרזה.

ומבואר ומפורש כי. אלא מעלין אותו לירושלים היינו אחר שדנו אותו ונמר דינו בעירו.

זה הם דברי המשנה. אין ממתין אותו לא בבית דין שבעירו ולא בבית דין שביבנה היינו אחר שכבר נמר דינו.

וכדבר פלא הם דברי רבינו הכסף משנה בהלכות סנהדרין פרק ה' הלכה א' שלא ראה דברי הרמב"ם אלה וכתב שם:

ובפרק קמא דסנהדרין ד' ט"ז אמרינן דמיתת זקן ממרא בסנהדרין של עשרים ושלושה והמראתו בעי על פי בית דין של שבעים ואחד ונראה שלזה

נתכוין רבינו שכתב אין עושין זקן ממרא ולא כתב אין ממיתין זקן ממרא וקשיא לן מדהנן בפרק בתרא דסנהדרין גבי זקן ממרא אין ממיתין אותו לא בבית דין שבעירו ולא בבית דין שביבנה אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים.

והנה נשאר בקושיא, אבל הדברים פשוטים הלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים, אינו לדונו שם כי אם רק להמיתו שם אחרי שכבר דנהו למיתה בעירו כמו שמפורש בדברי הרמב"ם בהלכות ממרים שם.

ומבואר שדברי המשנה אין ממיתין אותו לא בבית דין שביבנה הכונה אחר מה שהמרה לבית דין הגדול שבלשכת הגזית, ואחרי מה שכבר דנו אותו בעירו ונתחייב,

והיינו כדברי התוס' יום טוב וכפי מה שנתבאר הדברים כי ולא בבית דין שביבנה הוא תוספת מה שהוסיפו או אחר ההרבן אצל יסוד המשנה, לאמר דאף אם כבר נמר הכל בימי הבית בכל זה אין ממיתין אותו ביבנה.

והדברים האלה באמת ראויים להרים אותם על נס לדעת מהם אורם ואמתם של ראשי חכמי התורה.

כי הנה הוסיפו אצל יסוד המשנה ולא בבית דין שביבנה אף יזוה לא הי' יכול להיות כלל,

שהרי הדברים האלה אינם על להבא כי אם על מה שעבר אם המרה בישבם עוד בלשכת הגזית וכבר גם נידון למיתה, וכולנו ידענו כי לא הי' שם ביבנה עמהם חכם מופלא אשר כבר שאל מלשכת הגזית והמרה על הוראתם וכבר נידון למיתה בעירו בזמן שדנו דיני נפשות,

ואם כן הנה אין זה בנדר של מציאות רחוק הבא לפעמים כי אם בנדר דבר העבר שלא הי' ולא יכול להיות עוד.

וכל כונתם בהוסיפם זה בהמשנה לא הי' יכול להיות כי אם זאת לפרסם כי יבנה איננה במקום ירושלים לשום דין מדיני התורה.

כי כל דבר התלוי במקדש הקדש ובירושלים עברו ובטלו עד אשר ישוב ד' וירחם על עמו.

פרק כ"ט.

הסנהדרין ביבנה ובהמתיבתות בכלל.

אמנם דבר הבית דין של שבעים ואחד אשר היה ביבנה כמו שמפורש במשנה ריש מסכת זבחים. אמר בן עזאי מקובל אני מפי שבעים ושנים זקן ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה.

ודבר הסנהדרין אחר זה בכל המתיבתות עד שהתמידו גם כל ימי הגאונים, זה הוא ענין אחר לנמרי.

ואף שדבר לא הי' להם לא עם כל הענינים המיוחדים לבית דין הגדול שבלשכת הגזית ולא עם הסנהדרין של כל עיר ועיר בימי הבית,

הי' להם בכל זה ענין כללי גדול מאד, ענין כללי עצמי מיוחד, וזה הוא:

הסנהדרין ביבנה ובהמתיבתות בכלל

נט

הגנו רואים מדברי התורה בפרשת כי יפלא ממך דבר למשפט שרצון התורה היה אשר בספק הנופל בדברי תורה ישאלו לבית דין של כל ישראל, ואף שלא חייבה תורה מיתה לזקן ממרא כי אם כשהמרה לבית דין הגדול היושב במקום אשר יבחר ד' לשכן שמו שם, זה הוא רק בנוגע לדבר מות האיש ההוא שגם כל דיני נפשות אינם כי אם בזמן שהסנהדרין בלשכת הגזית היינו בזמן שיש להם כל דיני התורה המיוחדים לבית דין הגדול.

אבל דין זה שכל ספק הנופל ישאלו בוועד של כל ראשי חכמי התורה בישיבה יחד, אצל כל חכמי ישראל המוסכמים לכל הלאום כלו על זה, זה דבר אין לו עם משפטי סנהדרי גדולה המיוחדים בתנאי התורה בישיבה במקום אשר יבחר ד', והוא ענין לעצמו, לשאול מהם ספקותיהם, ולסמוך ולקיים דבר הכרעתם,

ככל דבר התורה בפרשת כי יפלא ממך דבר למשפט.

והן דברי הספרי במקומו שם, ונתפרש בירושלמי סנהדרין פרק הנהנקיין הלכה ג': ובאת לרבנות בית דין שביבנה, ר' זעירא אומר לשאילה. והדבר פשוט דבאמרם. בית דין שביבנה' הכונה לכל בית דין של כל ישראל אשר היו בהמתיבתות אשר יבנה היתה הראשונה וכולם נמישכו ובאו אחריה, אשר בכל הזמן הזה היו הם הבית דין הגדול של כל ישראל, ראשי כל חכמי התורה, אשר כל ענינם התורה, ודרכי התורה, ואשר נתקבלו או מכל ישראל לראשי הלאום בכל הנוגע לתורה ובירורי משפטי התורה.

והן דברי ר' זעירא לשאילה, והיינו כמו שנתבאר שגם בבית הועד של כל חכמי ישראל אף בזמן שאינם בלשכת הגזית מצוה להציע כל ספק והובה לשמוע להכרעתם.

והרב פני משה במה"כ נשתבש שם בפ"י דברי הירושלמי וכתב:

לרבנות בית דין שביבנה אם היו דנים שם וכדמפרש ר' זעירא לשאילה שהיו שואלין שם לפני בית דין הגדול - דאלו למיתה הא תנן לקמן אין ממתין אותו בבית דין שביבנה, אלא שאם שאלו ביבנה בעוד שהי' הבית דין הגדול שם ואחר כך חזרו ללשכת הגזית ממתין אותן אם המרה אחר כך על פי השאלה שביבנה.

ונפלא הדבר לראות דברים מהופכים כאלה.

והנה בא לאמר דאיירי בדין זקן ממרא וכו' אין העיקר בזקן ממרא השאלה, כי השאלה תוכל להיות גם בישיבה במקום אחר, והעיקר הוא המעשה אחר כך שאז צריך שיהיו בלשכת הגזית.

אבל הלא הדבר להיפך וברייתא מפורשת היא בסנהדרין דף י"ד באין הולק: מצאן אבית פני והמרה עליהן יכול תהא המראתו המראה ת"ל וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום נורם.

והפני משה ראה דברי הנ"ל אלה, רק שבמה"כ טעה שם בפשט הפשוט וכתב בתוספותיו:

ר' זעירא אמר לשאילה כדפרישית דהמראה צריך שיהי' גם כן כשהן יושבין בלשכת הגזית כדאמרנן בבבלי פ"ק מצאן אבית פני וכו' וקאמר הכא

הסנהדרין ביבנה, ובהמתיבתות בכלל

דהשאלה אין צריך שיהי' דוקא בלשכת הנוזית אלא אפי' אם היתה השאלה מהן חוץ ללשכת הנוזית כשהיו ביבנה אם הורו אחר כך ללשכת הנוזית והמרה היא המראה והרמב"ם ז"ל בפי' מהלכות ממרים הלכה ז' כתב כלישנא דשים דילן הנזכר ומשמע נמי דהמראה דוקא קאמר'.

ובמה"כ טעה בפשט דברי הנמ' והי' סבור דמצאן אבית פאני והמרה בהן הכוונה שכבר שאל מהם ההוראה, רק שבבית פאני המרה ועשה נגד הוראתן.

והוא טעות פשוט דמצאן אבית פני והמרה בהן היינו על השאלה ששם שאל מהם הדין, והם השיבו לו שם בבית פני והוא המרה בהן אחר זה בעירו, והוא מפורש שם גם בדברי הנמ' שהכוונה ששם בבית פני היתה השאלה, ונאמר שם:

„תיש מצאן אבית פאני והמרה בהן יכול תהא המראתו המראה ת"ל וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום נורם דנפוק כמה אילימא מקצתן דלמא הנך דאיכא נוואי קיימו כוותיה אלא פשיטא דנפוק כולהו וכו'.

ומבואר ומפורש דבהשאלה איירי ששאל מהם בשעה שהיו אבית פני ועל כן אמרין „דילמא הנך דאיכא בפנים קיימי כוותיה בעיקר השאלה.

ואין זה צריך לפנים שהרי משנתינו היא זו בסנהדרין דף פ"ו:
ואם לאו אלו ואלו באים לבית דין הגדול שבלשכת הנוזית שממנו יוצאה תורה לכל ישראל. שנאמר מן המקום ההוא אשר יבחר ד' חזר לעירו שנה ולמד כדרך שהי' למד פטור ואם הורה לעשות חייב שנאמר והאיש אשר יעשה בזדון אינו חייב עד שיורה לעשות'.

והדברים מפורשים דהמראה אף שהיתה בעירו חייב אם רק הורה לעשות, וכל מה שבא על הבית דין הגדול בלשכת הנוזית אינו כי אם השאלה, שנים אם המרה בהן אחר זה אין זה דין וזקן ממרא למיתה כי אם כשהשאלה היתה בלשכת הנוזית.

והפני משה בא ויאמר שמדברי הרמב"ם בפי' מה' ממרים הלכה ז' „משמע נמי דהמראה דוקא קאמר'.

ולא ידעתי איך לא ראה דברי הרמב"ם שם מיד אחר זה בהלכה ה' שכתב גם הוא:

„וכיצד דנין זקן ממרא בעת שיפלא דבר וכו' הרי הוא והחולקין עמו עולין לירושלים וכו' ואם לאו כולן באין לבית דין הגדול ללשכת הנוזית שמשם תורה יוצאה לכל ישראל שנאמר מן המקום ההוא אשר יבחר ד' ובית דין אומר להם כך הוא הדין ויוצאין כולן חזר זה הה"כ לעירו ושנה ולמד כדרך שהוא למוד הרי זה פטור הורה לעשות או שעשה כהוראתו חייב מיתה וכו' כיון שבאו עדים שעשה כהוראתו או שהורה לאחרים לעשות נוספין דינו למיתה בבית דין שבעירו'.

הנהי' הדברים ברורים ומפורשים דהמראה תוכל להיות גם בעירו ואין צריך שתהי' לא אצל בית דין הגדול ולא במקומן.

כל מה שצריך להיות אצל בית דין הגדול ודוקא בישבם במקדש הוא דבר השאלה עצמה.

הסנהדרין ביבנה, והמתיבתות בכלל

אבל פירוש דברי היהושלמי, לשאילהו הוא כמו שנתבאר, לאמר שאף שאין דין זקן ממרא למיתה כי אם, אם המרה על פסק בית דין הגדול שבלשכת הגזית,

אבל עצם הדין של, כי יפלא ממך דבר למשפטו הוא גם בבית דין הגדול של כל ישראל אף ביבנה לאמר גם בבית דין הגדול של כל ישראל אשר בהמתיבתות והיינו לשאול ולשמור ולעשות ולקיים.

וזה הי' החלה ביבנה ואחר זה באושא שפרעם בית שערים צפורי וטבריא, ולבסוף בפומבדיתא וסורא.

ובא לפנינו על ידי התימת המשנה וחתימת התלמוד וקבלת כל ישראל, וסוף דבר כי לא לבד אשר רבן יוחנן בן זכאי וחביריו לא באו לעשות מיבנה לשכת הגזית ומקדש הקדש ככל אשר בדו להם הוקרי תהו מתוך הסיון ידיעה,

כי אם שראשי זקני הדור אחר החרבן הם עצמם לפרסם ולהודיע כי יבנה אינה כלום נגד לשכת הגזית קבעו אצל יסוד המשנה דבר שלא הי' יכול להיות רק להודיע ולפרסם כי יבנה לא יוכלה אפילו לנמור את אשר כבר הותהל ונעשה בלשכת הגזית.

ועל כן גם לא הי' ליבנה אפילו דין של סנהדרי קטנה לדון דיני נפשות, לפי שהי' הסר אז דין סנהדרי גדולה לכל הדינים המיוחדים לסנהדרי גדולה וכמבואר.

פרה שלשים.

התקנות אשר תקנו אז.

במס' ראש השנה דף ל"א בא בנמי' כי רבן יוחנן בן זכאי (וחביריו) תקנו תשע תקנות, מהם אשר באו במשנה ומהם אשר באו בבביותות, ועלינו לכאר את דבר התקנות האלה וענינם.

אחת מהתקנות האלה הוא את אשר בא במשנה ראש השנה דף כ"ט: יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין.

והדבר ידוע כי מעיקר הדין צריך לתקוע בכל מקום גם כשהל ראש השנה בשבת לפי שתקיעת שופר אינה מלאכה.

רק משום גזירה שמא יעבירה ד' אמות ברשות הרבים נזרו עוד בימי הבית לבלי לתקוע, אבל במקדש ולהרמבים גם בכל ירושלים היו תוקעין.

ועתה שהרב המקדש הורה רבן יוחנן בן זכאי כי במקום בית דין אינו בכלל התקנה, וכלשונו של הרמבים בהלכות שופר פרק ב' הלכה ח':

כשנזרו שלא לתקוע בשבת לא נזרו אלא במקום שאין בו בית דין, אבל בזמן שהי' בית המקדש קיים והי' בית דין הגדול בירושלים היו הכל תוקעין בירושלים בשבת וכו' ובזמן הזה שהרב בית המקדש כל מקום שיש בו בית דין

התקנות אחר החרבן

קבוע והוא שיהי' סמך בארץ ישראל תוקעין בו בשבת וכו' ולמה תוקעין בפני בית דין מפני שבית דין זריון הן ולא יבואו התוקעין להעביר השופר בפניהם ברשות הרבים שבית דין מזהירין את העם ומודיעין אותן.
וכל הדברים פשוטים ויבוארו עוד לפנינו.

אבל החוקרים החדשים ראו בכל מקום רק את מחשבת לבם, וימצאו גם בדבר הזה יתד להתלות, כי רבן יוחנן בן זכאי שנה דת ודין ויהן ליבנה כל מה הבית דין הגדול שבלשכת הגזית.

ויאמר לנו החכם גרעין היד עמוד 15 על רבן יוחנן בן זכאי:
הוא עשה כי יבנה יהי' לה רוב זכויות ירושלים בעניני הדת ובתוך שאר דברים עשה גם זאת כי תקיעת שופר יתקע גם שם בראש השנה שחל בשבת כמו שהי' לפני זה בעיר הקדש.

וכמו שבע ועומד יבוא אחריו החכם ווייס בעמוד 37 ויאמר:
אבל כבר מתחלה הרניש רבן יוחנן בן זכאי כי תקונו החדש צריך חיוק ויעש לו זה בתקנה אחרת ותקן שיבנה (תהי') בירושלים לענין שתוקעין בה בשופר בראש השנה שחל להיות בשבת וכו' אין זאת אלא שחפץ לאשר ולקיים את הבית דין שיסד ולהודיע שקביעת בית דין הגדול עיקר הוא גורם קדושת המקום לענין שיחשב בירושלים.

ונפלא הדבר, הראשון אשר החל להיות נכור ציד בישראל המוייף על שם הראש את הספר בשמים ראש, הנה כדי לבוא אל המטרה לאמר שהמצות לא ניתנו כי אם בארץ בזמן שיד ישראל תקיפה, הביא ראי' שאיך בטלו מצות עשה של שופר מפני השיש רחוק שמא ישכה ויעביר ד' אמות ברשות הרבים, על כרחק הי' מפני שנתבטלו המצות,

והחוקרים האלה כבואם לאמר כי רבן יוחנן בן זכאי שנה דת ודין יביאו ראי' להיפך איך התיר לתקוע בבית דין במקום שאין השיש שמא יעבירו, על כן מבואר שהותרה הרצועה.

וכמה גדול כהם של כל החוקרים האלה אשר אין נסתר מהמתם ויכולים להביא ראייה מדבר והפוכו.

ובעל בשמים ראש בס"י שנים יאמר:
שאלתי את פי מורי בכמה איסורי הוצאה אנו סומכין על שאין לנו רשות הרבים מעתה למה לא יתירו בית דין את התקיעה ואת הלולב בשבת שכל עיקרו אינו אסור אלא שמא יוציאנו או יעבירונו, והשיב לי וכו' יעלה על הדעת לפי הפשוט שמשום איש אחד שיטעה ראוי לעקור מצות מכל ישראל אלא שבתחלת מתן תורה ניתנו המצות לעשותם בארץ בזמן שיושבים עליה ולאחר מכאן מסרם הכתוב להכמים יודעי העתים (גיה) והם ראו לחוק ביותר את השבת כי הוא היותר עיקר וחשוב לנו ולפיכך כל שאפשר שיבוא שום קלקול על ידו בזמן מה עקרו אפ"י מצות.

הערה (בי"ק) בחפזי סכה פרשה הלמה בתורה בספר דברים ל':

"הי' כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ד' אל קיך שמה רבבת עד ד' אל קיך וכו' בכל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך ושב ד' אל קיך את שבותך והסך רבב וקבצך מכל העמים אשר הפיץ

ולא שמע את אשר ידבר, ככל דרכי-החוקרים הבאים להונות את ישראל מנחלתו. שהרי האיסור לתקוע בראש השנה שחל בשבת הדבר מפורש שנעשה בימי הבית ולא לאחר מכאן, והוא הלא ידבר על האיסור, והיינו על הנעשה בימי הבית.

כי כל דבריו הם אך אסרו לתקוע ובטלו מצות עשה מכל ישראל בשביל השם שמא יטעה איש אחד,

והדבר הזה הלא נעשה דוקא בימי הבית ולא לאחר מכאן שהרי הן דברי המשנה שם ד' כ"ט:

יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה מש הרב ב"ה המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיו תוקעין בכל מקום שיש שם בית דין.

ומבלי לראות את אשר בין עינינו בא ויאמר לגמרי הוי"פ, כי לאחר החרבן אסרו לתקוע בשבת שמא יעביר ד' אמות ברישות הרבים ולא ישו למצות עשה מפני שאו בטלו המצות (נ"ו).

אבל הלא הדבר להיפך, שהתקנה היתה בימי הבית, בזמן שישבו על אדמתם, המקדש בבנינו כהנים בעבודתם וליום בדוכנם וישראל בשלותם.

והחכם המזויף הזה בהיותו לפניו חכם תלמודי, לכל הפחות ה" סגנון דבריו מתוך האיסור ועיקר התקנה אשר אסרו זה בשבת,

אבל החוקרים החדשים אשר היו כבר החוקים מידועה הפכו הדבר וביאו ראיתם ממה שחייבו לתקוע במקום בית דין שאין שם השם שמא יעבירו על בן מבואר להם שרבן יוחנן בן זכאי נאז מקדשו ויבטל דין התורה,

מבלי לדעת את דבר האיסור של התקנה הראשונה שהיתה רק גזירה מדרבנן שמא יעבירו ד' אמות ברישות הרבים, ובמקום בית דין בכל מקום שהם אין השם זה.

ולשינוי של הרמב"ם ז"ל בה' שופר פ"ב ה"ה, כשנזרו שלא לתקוע בשבת לא נזרו אלא במקום שאין בו בית דין.

והרא"ש ז"ל בראש השנה פרק ד' ס"ו א' כתב: אמרו עליו על רב אלפס ז"ל שה"י תוקע בראש השנה שחל להיות בשבת וכן משמע בהלכותיו שהביא מימרא דרב הונא ועם בית דין ואין דרכו להביא

ד' אלקי סמה אם יהי נהדך בקצה הסמים משה יקבצך ד' אלקי וחי כי תסמך בקול ד' אלקיך לספר מצותיו ותקתיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל ד' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך.

וכמה נתפלא לראות כי תורה ד' תמימה לא הסאירה דבר ותדבר אלינו דברים בחרים ללמוד ולהקיא ועלינו רק לפתח עין ולראות.

וכל הדברים מפורשים כי ידובר בימי הגלות וכי קיום דבר ד' עם כבארץ, "לספור מצותיו הקתיו הכתובה בספר התורה הזה", "בכל אשר אנכי מצוך היום".

הק"ה (נ"ץ) וסתר ראיתו הגולה הזאת על אחר זמן הרבן אשר או בטלו המצות אצל הכותב הזה בא בנסיחה אחת ומגלה כל לבו ויאמר מיד אחר זה:

"כי יש בה ביד בית דין מזמן עזרא ואילך כי הכתוב סברו להכמים לאחר הגלות וכתם חזק אם למעט ואם לעקור וכסאנתנו נחזור להתיר הנפילה והתקיעה 'אני ללולולי לפיך מניחין אותך במתגן'."

אבל כמחמה לנו ה"י עזרא בימי הבית ומה ענין לכל הכיבורים האלה אשר לא באו כי אם להטעות את ישראל.

אלא דבר הנוהג בזמן הזה, והוא ה"י מפרש כל מקום שיש בו בית דין לאו דוקא פנהרין (כלומר לאו דוקא מקום הוועד של שבעים ואחד) אלא בית דין מופלג ונדול בדורו ולא נהנו תלמידיו אחריו לעשות כן.

והנה כי כן היו החוקרים האלה יכולים לעשות את רב אלפס ז"ל לרעפארמאטאר יותר גדול מרבן יוחנן בן זכאי, כי רבן יוחנן בן זכאי עשה זה בארץ ישראל ורב אלפס הורה כן בערי ספרד.

ואם יש קין לדברי רוח וסוף לכל הדברים בפלים אשר קראו בשם הקידה, והרא"ש ז"ל יסיים ויאמר, ולא נהנו תלמידיו אחריו לעשות כן.

ולדעתי הדבר פשוט שלא עשו כן לפי שגם אם היום יעשו זה רק ראשוני ראשי הדור, יבוא מזה כי מהר יעשו כן הבינונים, ולבסוף יעשה כן כל דיון בעירו. ואחרי אשר הסרנו כל מכשול מדרגת הקידה נוכל לדבר על דבר התקנות עצמם גם על זמנם גם על ענינם.

פרק ל"א.

בגמ' במס' ראש השנה דף ל"א נחשבו תשע תקנות על שם רבן יוחנן בן זכאי.

וכבר הערנו כי אחדים מהתקנות האלה באו במשנה ויתרים בברייתות. אבל הנה במשנה סוכה דף מ"א (פי"ג משנה י"ב) באו רק שתי תקנות יחד, אף שהאחת אין לה ענין כלל במס' סוכה, ואף שאין לשתי התקנות האלה דבר זה עם זה, ולשון המשנה שם:

בראשונה ה"י לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש ושיהא יום הנף כולו אסור.

וזה פלא שהרי יום הנף כולו אסור דבר אין לזה עם שיהא לולב ניטל במדינה שבעה, ואם באו להשוב תקנותיו של רבן יוחנן בן זכאי הלא יש עוד הרבה.

וכבר הרגיש בזה הרין והתוס' יום טוב מלא אחריו לבאר הדבר יותר וכתבו: ושיהא יום הנף וכו' במשנה ז' פ"ד דראש השנה קתני הרבה תקנות שהתקין ואילו שתי תקנות דהכא מתני בהדדי ומשמע שתקנם ביהד ודילוכך תבא דמייתי הראשונה אנב תני נמי לשניה דעמה אבל במשנה ה' פ"ק י' דמנחות דאיצטרך לסיפא לא תני רישא אנב סיפא, הרין אלא שהוצרכתי להוסיף קצתי אלה דברי התוס' יו"ט שם.

אבל הנה גם אחר זה נשארו הדברים בלא ביאור.

כי איזה רישא וסיפא יש בשתי תקנות ואחרי שבאו יחד במס' סוכה מפני שנתקנו יחד, אם כן הלא אף כן ה"י צריך להיות גם במס' מנחות, ומדוע בא במנחות רק זה לבד, שיהא יום הנף כולו אסור.

וכן הדבר כדבריהם דשתי התקנות האלה נתקנו יחד, אבל הצעת הדבר כך הוא:

המקדש נחרב בחדש אב, ועל כן באמת יש לנו בזה רישא וסיפא, כי אחר חדש אב ואלול בבוא מועד הג הסוכות תקן שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש.

התקנות אחר החרבן

כב

ויחד עם זה הודיע או בדבים, ודרש להם להודיעם כי כבוא מועד חג המצות, והעומר אינו נקרב, יהי מעתה יום הנף כולו אסור כי עתה אין לנו עומר המתיר מיד אחר ההקרבה.

והוכחה להודיע זה עתה, לפי שלא כל הבאים או יבואו אחר זה בחג המצות, וגם כי ישמעו החוקים וידעו ולא ישלשו באיסור, ובפרט בהיות אז עוד כל סדרי המדינה מהורסים, ואי אפשר הי' לסמוך להודיעם בשעה האחרונה.

והרמב"ם (גיז) הרי"ף והרא"ש כולם פסקו דיום הנף אסור מדאורייתא, והוא כדברי ר' יהודה במשנתנו, אשר באמת כן הוא מסקנת הגמ' דאך זה דעת רבן יוחנן בן זכאי, ואין זה הקנה מדרבנן כי אם דין גמור, והודיע ברבים שעתה אשר המקדש נחרב ואין לנו עומר להתיר אסור כל היום מדאורייתא.

ומזה עצמו הדבר מבואר שהי' זה בשנה הראשונה אחר החרבן שאחרי שזה אסור מדאורייתא בודאי שלא הניח להם להכשל, כי אם שדרש להם והודיעם מזה בשנה הראשונה לאפוזשי מאיסורא.

והלשון במשנה במנחות שם הוא:

משקרב העומר הותר החרש מיד והרחוקים מותרים מהצות היום ולהלן (גיז).

משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כולו אסור, אמר ר' יהודה והלא מן התורה הוא אסור שנאמר (ויקרא ט"ב) עד עצם היום הזה מפני מה הרחוקים מותרים מהצות היום ולהלן מפני שהן יודעין שאין בית דין מתעצלין בו.

ולא יוכל להיות ספק שלא יחלוק ר' יהודה על רבן יוחנן בן זכאי וסייעתו. ומחלוקתו הוא על תנאי המתוכות, ודברי ר' יהודה הם ששלא כדין נקטו על זה לשון התקין שהרי זה אסור מדאורייתא.

ומסקנת הגמ' במס' סוכה מ"א ומנחות ס"ח דגם תיק לא פליגי, ואין כאן מחלוקת בדברי רבן יוחנן בן זכאי.

רב נחמן בר יצחק אמר רבן יוחנן בן זכאי בשיטת ר' יהודה אמרה (לדברי הכל) דאמר מן התורה הוא אסור וכו' ומי סבר ליה כוותיה (לדברי תיק) וכו' דתנן וכו' ר' יהודה הוא דקמעי (בלשון הקבוע) הוא סבר מדרבנן קאמר ולא היא מדאורייתא קאמר, והא התקין קאמר (בדברי תיק דר' יהודה) מאי התקין דרש והתקין.

והוא מסקנת הגמ' גם במנחות גם בסוכה.

ורשיי ז"ל בסוכה שם על דרש והתקין כתב, דרש המקרא עד ועד בכלל והתקין לפי שהי' רגילים לאכול חדש מהצות ולהלן כשהי' הבית קיים עד עכשיו הוצרך לתקן.

וכבודו הגדול של רבינו במקומו אבל לא נוכל להבין ענין לזה, כי דרש היינו, דרש המקראי.

וכי מניין ידעו זה שהוא עצמו חידש זה מדעתו ומסברתו ולא קבל זה מרבנותו שכן הדין.

הקדמה (גיז) עין רמב"ם פרק י' מהלכות מאכלות אסורות הלכה ב' וברי"ף והרא"ש סוף מס' פסחים ובמס' י"ד סימן רצ"ג.

הקדמה (גיז) זה הי' לשון יכר המשנה זה הי' לאלו ר' יהודה מיכר המשנה. יחשנו מה הרחוקים מותרים מהצות היום ולהלן ואמרו במשנתנו.

התקנות אחר החרבן

וגם כי אם כן הסר העיקר בתירוץ הנמ' שמפני שדרש כן מקרא על כן יתכן על זה לשון התקין.
אבל כן הדבר כי לא יחסר כלום בתירוץ הנמ' כי דרש' היינו דרש לרבים' כמו שבא הלשון הזה, דרש' במקומות הרבה בנמ'.
כמו לדוגמא בחולין דף ק'. אוקי רב אמורא עליה ודרש כיון שנתן טעם בחתיכה התיכה עצמה נעשית נבילה ואוסרת כל החתיכות כולן מפני שהן מינה'.

והנה אין בזה לא מקראות ולא דרשות, כי אם רק זאת שהודיע ברבים שהדין כך וכך.

ועיין סוטה דף ל"ט. וכי מהדר אפי' (כהן) מצבורא מאי אמר אדבריה רב הסדא לרב עוקבא ודרש רבשיע עשינו מה שנורת עלינו עשה עמנו וכו'.

ועיין ביצה כ"א. אדבריה רבא למר שמואל ודרש מזמנין את העכו"ם בשבת ואין מזמנין את העכו"ם ביום טוב גזירה שמא ירבה בשבילוי'.

ועיין פסחים דף קט"ז. אדבריה רב הסדא לרבנא עוקבא ודרש נטל ידיו בטבול ראשון נטל ידיו בטבול שני'.

ועיין ע"ז דף ל"ז. רבי אתא רב יצחק בר שמואל בר מרתא ואמר דרש ר' שימלא' בנציבין שמן ר' יהודה ובית דין נמנו עליו והתירוהו'.

ועיין ביצה כ"ט. אדבריה רב הסדא לרבנא עוקבא ודרש לא ימדוד אדם שעורים ויתן לפני בהמתו ביום טוב אבל קודר-הוא' וכו'.

ובמס' חולין י"ד על המשנה. השוחט בשבת וביום הכפורים אף על פי שמתחייב בנפשו שהיטתו כשיהיה בא בנמ'. אמר רב הונא דרש חייא בר רב משמיה דרב אסורה באכילה ליומא'.

ובכל זה אין הכונה כי אם הודיע לרבים ואין כל זה ענין לדרשי דקרא. ועיין פסחים דף ל'. דאמר שמואל להני דמזבני בנדי אשוו זביני אכנדיכי ואי לא דרישנא לכו כרי שמעון (נ"ט).

וכן הנם דברי הנמ' על רבן יוחנן בן זבאי. מאי התקין דרש והתקין' וכלשונו של רש"י ז"ל. והתקין לפי שהיו רגילים לאכול חדש מחצות ולהלן (כל הרהוקים) כשהיו הבית קיים עד עכשיו הוצרך לתקן'.

וכן הדבר כלשונו של רש"י ז"ל שעשו כן. עד עכשיו לפי שכל זה היו בשנה הראשונה אחר החרבן וכמבואר.

בשנה הראשונה אחר החרבן וכמבואר.

הערה (נ"ט) ומענין הזה עצמו הם גם דברי הנמ' בפסחים דף ע' "תניא יהוא בן דהמאי פירש וכו' אמר וכו' תמיהני על שני גדולי הדור שמעיה ואבמילין שהם חכמים גדולים ודרסנין גדולים ולא אמרו להם ליישר אל הגינה דווחה את השבה".

והחכם וי"ט כה"א עמוד 153 בנה על זה מצהים גדולים וכתב כי "בימי שמעיה ואבמילין החלו לפלוס. מסילות חדשות בדרישות התורה ואלה שני הראשים היו פתאומים בשם הכהה "דרסנים גדולים".

ואיזה חקרנים הלכו אחריו וכולם יחד בנו מזה מגדלים גדולים בנוגע להדרשות מקראי, כי אז התחיל זה, ואין כל זה כי אם דברים במלים, וכל הש"ס אין חדשות. מקראי שמעיה ואבמילין.

הכונה "דרסנים גדולים" כמו שנתבאר בפנים, דרשים בפני העם להרעים חוקי התורה ומשפטיה, וכמו גם בפסחים דף כ"ז:

"דהנניא אסרו עליו. על רבן יוחנן בן זבאי שהיה יושב בצלו של היכל ודורש כל היום מלך וכו'. וכן ממש הכונה גם אצל שמעיה ואבמילין חן באמת דברי יהוא בן דהמאי ולשונו "ולא אסרו להם לישראל" הדרברים פשוטים ומבארים את עצמן.

ואין זה רק בדבר הזה לבד, כי אם שרוב תקנותיו של רבן יוחנן בן זכאי הם רק על דרך זה, ונבאר הדברים.

פרק ל"ב.

כשנתבונן בהתקנות אשר באו על שם רבן יוחנן בן זכאי לאחר החרבן, נמצא כי רובם דבר אין להם עם מובן של תקנותי במובנם הרגיל. לפי שרוב התקנות האלה אינם לא לסייג ונדרה, בתור של משמרת למשמרת, וגם אינם בתור של תקנות לתוספת מצוה, וענינם הם, הוא ענין אחר לגמרי, מה שהעמיד רבן יוחנן בן זכאי הדבר על עיקר הדין אשר צריך להיות כאשר נחלב המקדש. כמו שהוא בדבר הדין, שבאין מקדש ואין עומר נקרב אסור הדין בל היום, ודרש ברבים והודיע אך ינהגו מעתה כבוא יום הקרבת העומר, ובמס' ראש השנה דף ל"א בחשבם את התקנות האלה בא שית דהאי פירקא והדא דפירקא קמא.

והדא דפירקא קמא הוא כמו שכתב רש"י ז"ל שם. הדא דפירקא קמא שלא יהיו מחללין אלא על ניסן ועל תשרי בלבד. ולשון המשנה מזה בראש השנה ד' כ"א, על שני חדשים מחללין (העדים) את השבת על ניסן ועל תשרי שבהן שלוחין יוצאין לסוריא ובהן מתקנין את המועדות וכשהיו בית המקדש קיים מחללין אף על כולן מפני תקנת הקרבן (קרבן מוסף של ר"ח).

ובברייתא בנמי שם. תנו רבנן בראשונה היו מחללין אף על כולן משחרב בית המקדש אמר להן רבן יוחנן בן זכאי וכי יש קרבן התקינו שלא יהיו מחללין אלא על ניסן ועל תשרי בלבד.

ובמקום הזה גם לא הוזכר במשנה כל שם תקנה, ולא הוזכר על זה גם שם רבן יוחנן בן זכאי וכאן בלשון דין נמור, על שני חדשים מחללין וכי וכשהיו בית המקדש קיים מחללין אף על כולן וכי.

לפי שכל הדבר אין לו ענין כלל עם תקנה כי אם הוראה פשוטה שבזמן המקדש הללו מפני תקנת הקרבן, אבל משחרב בית המקדש שאין כאן תקנת קרבן, אין מחללין אלא על ניסן ותשרי שיש כאן תקנת המועדות.

והברייתא תקרא זה בשם. התקינו בדברי הנביא על הדין. מאי התקין דרש והתקין והיינו שהודיע לרבים בהודעה כוללת שעתה שאין קרבן אין העדים רשאים לחלל השבת על שאר החדשים זולת ניסן ותשרי שיש שם תקנת המועדות. ובכל זה עשה זה רבן יוחנן בן זכאי רק יחד עם חבריו בבית הועד, ובלשון הברייתא. התקינו שלא יהיו מחללין אלא וכי.

וכן דבר התקנה במשנה ראש השנה ד' ל'. בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום פעם אחת נשתחו העדים מלבוא ונתקלקלו הלויים בשיר התקינו שלא יהיו מקבלין אלא עד המנחה ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נהנין אותה היום קדש ולמחר קדש, משחרב בית המקדש התקינו רבן יוחנן בן זכאי שיהיו מקבלין עדות החדש כל היום.

התקנות אחר החרבן

והדבר מבואר מעצמו שאין כאן תקנה במונן הגניל של תקנות, שהרי כל מה שעשה רבן יוחנן בן זכאי לא היה רק זאת שהשיב הדבר לעיקר הדין. שכל התקנה, שלא יהיו מקבלין אלא עד המנחה - לא היה כי אם מפני שנתקלקלו הלויים בשירה, ומשחרב בית המקדש שאין מקום לזה שבו לעיקר הדין. והלשון התקין הוא רק בדברי הגמ'. מאי התקין דרש והתקין הודיע לרבים, וכי גם אף שבטל הטעם צריך מניין אחר להתירו.

ויותר מכל זה שגם עיקר התקנה הראשונה בזמן המקדש, שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה יהיו נזהגין אותו היום קדש ולמחר קדש זה לא בטל רבן יוחנן בן זכאי כלל.

וכמו שהוא בביצה ד' ה' בסוף הסוגיא. רבא אמר אף מתקנת רבן יוחנן בן זכאי ואילך ביצה אסורה מי לא מודה רבן יוחנן בן זכאי שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה שנוהגים אותו היום קדש ולמחר קדש, וכלשונו של רש"י שם, מי לא מודה וכו' אבל מלעשות יום טוב שני לא נעקרה תקנה ראשונה כלל.

והתקנה במשנה ראש השנה ד' כ"ט, יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעים אבל לא במדינה משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיו תוקעין בכל מקום שיש שם בית דין, כבר נתבאר כל ענינה, ומצד הדין עצמו היה צריך לתקוע בכל מקום, והתקנה הראשונה שאסרו זה היה שמא ישכה ויעביר ד' אמות ברשות הרבים ובמקום בית דין שאין השש זה לא נורה.

ועל כן אחת הוא היכן הבית דין יושבין והתקנה הראשונה נשארה כולה כמו שהיא וכלשונו של הרמב"ם בפ"ב מה' שופר, בשנורו שלא לתקוע בשבת לא נזרו אלא במקום שאין בו בית דין.

ועל כן היה כל דבר רבן יוחנן בן זכאי לפרסם ולהודיע את דבר ההוראה הזאת בקבלתו איך היתה התקנה הזאת וענינה.

והתקנה שלא יהיו העדים הולכים אלא למקום הוועד לשון המשנה בפ"ד משנה ד': אמר ר' יהושע בן קרחה ועוד זאת התקין רבן יוחנן בן זכאי שאפי' ראש בית דין בכל מקום שלא יהיו העדים הולכין אלא למקום הוועד. כבר נתבאר לנו (בפרק ח"י) שהיה זה רק מפני שרבן יוחנן בן זכאי קבע מקומו במקום אחר ומגדל כבודו בעיני כל העם וכדמותו האב בית דין התחילו העדים ללכת למקומו,

על כן פרסם שלא לעשות כן, ושיהיו הדבר נהג גם להבא כמו שהיה מאז ומעולם שהעדים הלכו למקום הוועד, ולא נתן להם לעשות הדשה בישראל. ודבר כ"ט רבעי שהיה עולה לירושלים מהלך יום אחד מכל צד כדי לעטר שוקי ירושלים, ולאחר החרבן שלא לכר שלא היה מקום לעטר שוקי ירושלים כי אם שהיה גם סבבה בדבר בהיות רק היל הרומיים נחתים שם.

וכבר אמרו במס' ביצה ד' ה' דכל מה שנמנו בזה רבן יוחנן בן זכאי וחבריו היה רק משום דכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו אף שבטל הטעם. ובכל זה מבואר במשנה מעשר שני פרק ה' משנה ב' דהו' יומי שהלכה

במותו יאמר שם :

ותנאי ה"י אימתי שיבנה בית המקדש יחזור הדבר לכמות שהי"י.

הנה גם לא בשלו את התקנה כל עיקר וכל מעשי רבן יוחנן וחביריו ה"י רק זאת כי עתה, אשר לבד שבטל הטעם הוא גם דבר שאי אפשר, בכל זה צריך מניין להחירו.

ודבר גר שנתנייר לשון הגמ' על זה :

ואידך דתניא גר שנתנייר בזמן הזה צריך שיפריש רובע לקנו אמר ר' שמעון בן אלעזר כבר נמנה עליה רבן יוחנן בן זכאי ובטלה מפני התקלה. והנה מפורש בזה שכל הדבר גם מתחלתו ה"י רק בזמן הזה דתינו אחר החרבן.

אבל זה ודאי שלא היתה זה לתקנה אחר החרבן, שהרי אין דעת רבן יוחנן בן זכאי כן, ואיך אפשר שעשו או דבר נגד דעת רבן יוחנן בן זכאי. והצעת הדבר זה הוא: אחר החרבן התחילו בבית הוועד להורות גר שנתנייר או צריך להפריש רובע לקנו (ס).

וכאשר שמע מזה רבן יוחנן בן זכאי נמנה על זה בבית הוועד ובטל הדבר. וכלשונו של ר' שמעון בן אלעזר. כבר נמנה עליה רבן יוחנן בן זכאי ובטלה.

וכל התקנות האלו אינם ענין לתקנות במובן הרגיל.

לבד תקנת שיחא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש, ושאיין הכהנים רשאיין לעלות בסנדליהן לדוכן. וכל הדברים האלו נעשו בהזמן היותר קרוב אחר החרבן. וכבר נתבאר כי שיהי לולב ניטל במדינה ושיהי יום הנק אסור נעשו מיד אחר החרבן שניהם יחד.

אבל כן באו או גם שאר התקנות זו אחר זו, כמו התקנה שלא יהיו העדים מחללין שבת על שאר החדשים חוץ מניסן ותשרי, שבא על זה. אמר להם רבן יוחנן בן זכאי וכי יש קרבן שאין ספק שאמר זה בפעם הראשון שחל זה בשבת, וכן גם כל יתר הדברים כל אחת בשעתו.

והתקנה שאפילו ראש בית דין בכל מקום שלא יהיו העדים הולכים אלא למקום הוועד.

כבר נתבאר (עמוד 68) שהי' זה אחרי אשר נסדרו הדברים ביבנה, אשר או הניח רבן יוחנן בן זכאי את יבנה והתיישב בברור היל אשר איננה רחוקה משם. ונבוא למצב הדברים בהמדינה בכלל.

פרק ל"ג.

הגזרות בימי אספסיוס.

אחר עבור הבהלות והאסונות הראשונות מהחרבן, הרג ההרונים למיליאנים, והשביה הגדולה, אחרי עבור ההפקר מהי' בני ישראל אשר ימים רבים אחרי

הערה (ס) ואוי להעיר על הדבר הנפלא הזה שגם מיד אחר החרבן, בכל היות או בני ישראל מהומים ומדלדלים, בכל זה כבר פסטה או קדושת הורחם ואצילות אמונתם עד כי גם או נמצאו רבים מהגוים אשר נתגיירו.

זה הי' או כל דבר המלחמה הקשה אשר ללבו היהודים נגד בני ישראל, והדברים ארוכים מאד.

החרבן היו לאכול וסרף לשני כל אויב ומתנקם, אהרי אשר שקמה הארץ כמעט מהתלאות הנוראות,

או הותחל שבט הנוגש בתואר של חוקים מעיקים, נזרות קשות ורדיפות, וכל יד עמל בארחות של פקידות הקיסר.

ובדברי יאזעפוס נמצא עוד בימי אספסינוס גזל משפט, אשר גם זה הי' עוד בחיי רבן יוחנן בן זכאי.

ובמלחמת היהודים VII, 6, 6 אהרי אריכות דבריו בדבר כבישת המבצרים האחרונים בארץ יהודה אשר כל זה נמשך איזה שנים אהרי החרבן, יאמר יאזעפוס שם:

בעת ההיא שלה וועפסינוס לבאסטוס ולליבעריוס מאקסימוס המושל בארץ יהודה מכתב פקודה למכור את כל ארצות היהודים, וכי לא ירצה כי תבנה שם עיר חדשה, וכי כל שדות העבודה יקה הקיסר לעצמו. ורק לשמונה מאות אנשי הצבא אשר נמרו את זמן עבודתם יתן ארץ לשבת בסלך עמאוס הרחוקה שלשים סטאדיען מירושלים, וכי כל היהודים בכל ממשלת רומא מחויבים מעתה לתת מס גלגולת בכל שנה שני דרכמונים להקאפיטאל כמו שנתנו עד עתה להמקדש בירושלים, ככה הי' המצב המדוכא של היהודים אז.

ויאזעפוס בכל היות לשונו ארוך מאד בדברו על הגנים ועל הממלכות, ועל כל מעשי הרומיים וממשלת הארץ בכלל, הנה בבואו לדבר על הנוגע לבני ישראל, ולחיייהם הפרטים ביהוד שם תקצר ידו וישים לו סתר פנים.

וגם במסרו דבר כללי בזה בנוגע לכל ארץ יהודה, לכל חיי העם בארצם, וכל דבר המעשים אשר עשה או אספסינוס עם היהודים, סגר דבריו בהותם צר. אף כי המקום הזה לבדו הנהו כל דבריו בנוגע ליהודים אהר החרבן וכל מצבם אז, עד כי הוא עצמו הנוגש בזה יסיים דבריו אלה במאמרו. ככה הי' המצב המדוכא של היהודים אז בכל זה סתם דבריו.

ובשורה אחת יאמר, כי פקד למכור ארצות היהודים מבלי לבאר לא תוכן דבר הפקודה ולא ענינה.

ועל כן לא ידעו החוקרים האחרונים כולם מה לעשות בדבריו אלה. והחכם גרעץ בחיג עמוד 544 יאמר: אספסיאנוס הוציא פקודה כי כל ארץ יהודה תהי' כולה שלו, ופקד על שדי רומא למכור אותה קרעים קרעים לכל המרבה במחירה.

ולא התבונן גרעץ שזה דבר שאי אפשר, כי דבר כזה הי' נשאר זכרונו במשנה ובגמ', בהיות בזה נפקא מינה לדברים הרבה.

ולפנינו יבואר מדברים מפורשים שלא הי' שם כזאת. והפראפעסאר מאמוען בחלק V מספרו עמוד 539 בהערה יאמר כי בהכרה יש טעות סופר בדברי יאזעפוס אלה שהרי דבריו אלה סותרים זה את זה, כי יאמר: כל השדות יקה הקיסר לעצמו ולפני זה יאמר כי: צוה למכור את כל ארץ יהודה.

ושירער חלק א' עמוד 640 הערה 141 ישיב על דבריו ויאמר: כי אך אז הי' סתירה בדברי יאזעפוס אם נפרש את המלה *ἀποδόσθαι* שהכונה למכור אבל אפשר לפרש גם על שכירות קרקע, ועל כן אין כאן סתירה.

ואין כל זה כי אם דקדוקי תהו, כן הדבר כי דברי יאזעפוס קצרים וסתומים אבל אין בהם כל סתירה.

הקיסר החליט לקחת הקרקעות לעצמו כלשונו של יאזעפוס. כי כל השדות יקח הקיסר לעצמו.

אבל בודאי שכל הבא לקנות ולשלם בכסף מלא ימכרו לו. ואך לזה לקחם הקיסר למען אשר ימכרו אחר זה וכסף מקנתם יפול לאוצר המיוחד של הקיסר.

ומאהבת הכסף של הקיסר הזה די להזכיר דברי דיא קאסיוס 14, 66 אשר יספר שם:

כי אחרים מהסאנאטארען הציעו לפני אספסינוס להקים לו עמוד פאר ולהוציא על זה רבע מיליאן דינרים, ויפשוט אספסינוס את ידו ויאמר להם. לא כן הכסף תנו על ידי, וההדום להעמוד פאר תהי ידי.

וגם מאמוען טעה להשוב כי הכונה אשר הקיסר לקח את שדות ארץ יהודה כולה ועל כן גם יאמר שם:

עם לקיחת הקרקעות מידי בעליהם יתאים גם את אשר נראה כי בתור חסד ניתן לאחדים מבעלי הקרקעות קרקע במקום אחר, יאזעפוס Vita 16 (צ"ל 76).

אבל טעה בדברים פשוטים, שהרי דברי יאזעפוס בספרו Vita שם, הם את אשר הי' מיד אחר המלחמה, ודבר פקודת אספסינוס הי' זמן רב אחר זה. ודברי יאזעפוס בספרו Vita שם הם:

אחרי המלחמה ראה טיטוס ומצא כי אדמתי במחוז ירושלים לא יוצלח לפני כי רצה להושיב שם את צבא המצור, ויתן לי חבל ארץ בהעמק וכאשר רצה לשוּב לרומא לקח גם אותי עמו וכו'.

מכואר ומפורש כי דבר חבל הארץ אשר נתן ליאזעפוס הי' מיד אחרי כבישת ירושלים כמו שהם כל דברי יאזעפוס שם, לא לבד טרם אשר שב טיטוס לרומא כי אם גם טרם אשר עזב את מקום המערכה סביב לירושלים. לעומת זה הי' דבר פקודת אספסינוס בנוגע לקרקעות המדינה זמן רב אחרי אשר כבר שב טיטוס לרומא.

ושירער הי' עמוד 640 כתב זה גם אחרי כבישת מצודת מאסאדא אשר ירשום לאפריל שנת 73.

וזה טעות מבואר כי מצודת מאסאדא נלכדה על ידי פלאוויוס סילווא אחרי מות באססוס כמו שמפורש אצל יאזעפוס שם VII, 8, 1 ופקודת אספסינוס מפורש אצל יאזעפוס VII, 6, 6 שנשלחה לבאססוס.

אבל זה ודאי כי היתה זמן רב אחרי שוב טיטוס לרומא, כי גם כל ביאת באססוס לארץ יהודה היתה כבר אחרי שוב טיטוס לרומא כמו שהם דברי יאזעפוס שם VII, 6, 1 וימים רבים היו עד אשר אסף את החיל, ועד אשר שם מצור על מצודת מכזור, וגם ימי המצור ארכו הרבה (ס"א).

וגם נרעין שם טעה וכתב דבר פקודת אספסינוס מיד אחר המלחמה לפני אשר עזב טיטוס את המערכה אצל ירושלים.

ועל ידי אשר לא חקרו לדעת סדרי הדברים, לא עמדו גם על ענין הדברים עצמם.

פרק ל"ד.

ברורי הדברים.

דברי יאזעפוס הסתומים הנם ענין כללי מהימים ההם, אשר נמצאהו באמת גם במשנה גם בנמרא.

ופקודת אספסינוס לא היתה על כל נכסי המדינה כולם, כי אם בנוגע לכל הנכסים הרבים אשר נשארו בלא בעלים אחרי המלחמה וההרג הרב, מאד, כל הנכסים הרבים של הרוני המלחמה אשר רבו מאד בכל ארץ יהודה.

ואחרי אשר על ידי פקודה זו באו אז כל נכסי היהודים תחת יד שרי רומא לברר נכסי הרוני מלחמה ככל אשר יבואר עוד,

כי על כן הנה יאזעפוס אשר סתם דבריו, בצדק חי' יכול לדבר מכל ארץ יהודה בכלל, כי השדות האלה רבו למעלה בכל ארץ יהודה, וכי מתחלה גם נלקחו כל הנכסים עד שנתבררו בעליהם.

גם אחר ביתר אשר אז היו נזרותיו של אדרינוס איומים ונוראים הרבה יותר מאת אשר עשו מיטוס ואספסינוס אחר החרבן עד כי גם שמד נזרו אז,

בכל זה לא לקחו שדותיהם של כל העם, כי אם רק נכסי ההרונים. ואייזעביוס קירכענעשינכע IV, 8 יאמר על מעשי טונוסרופוס אחר המלחמה: לאלפים אנשים יחד נברים ונשים וטף המית ויקח את שדותיהם למלכות על פי חוקי המלחמה.

וכן חי' הדבר גם אחרי המלחמה הגדולה מלחמת החרבן אשר נהרגו אז אלפי אלפים ומשפחות שלמות גם בתוך חללי בת עמי בירושלים, וגם בהערים מסביב ובהמצודות אשר נהרגו והומתו שם אנשים נשים וטף,

ונשארו אז נכסים רבים אשר כרנע לא היו עליהם בעלים מסויימים, ואם כי אין לך אדם מישראל אשר אין לו גואלים וקרובים,

כל זה הוא בדיני ישראל, אבל עתה אחר החרבן אשר הארץ באה גם בכל עניניה הפנימים תחת יד הרומיים, ובהיות הדבר נוגע לנכסים רבים מאד במדינה, ודבר הירושה וחילוק נכסים חי' עתה דבר כללי גדול מאד, ונגע לחלק גדול מהארץ,

צוה אז הקיסר בפקודה מיוחדת לקחת את כל נכסי המדינה תחת יד הקיסר עצמו,

ולברר אחר זה על ידי פקידים מיוחדים מהרומיים, אם נשארו בעליהם בחיים, או שנשארו בניהם אחריהם.

וכל שלא נשארו הבעלים עצמם או בניהם ובנותיהם החלישו בתור נכסי הקיסר, ונמכרו לכל המרבה במחירם.

והפקידים הרומיים הדבר ידוע כי הכסף עמד ברום עולמם ובלא שוחד לא חי' אפשר לאיש להגיע לזכותו, ועל כן נגע זה באמת בכל נכסי היהודים בכל ארץ יהודה.

וזה הוא את' אשר נמצא בעת ההיא דבר כזה בין רבן גמליאל ואחותו אימא שלום אשת ר' אליעזר במס' שבת דף קט"ו.
והמאמר כמו שהוא סתום וחתום ורק על פי כל הדברים האלה יגלה שם כל תעלומה ולשון הנמ':

אימא שלום דביתהו דר' אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הואי הוה ההוא פילוסופא בשכבותיה דהוה שקיל שמא דלא מקבל' שוחדא בעו לאחוכי ביה אעיילה ליה שרנא דדהבא ואזול לקמיה אמרה ליה בעינא דני פלני לי בנכסי דבי נשי אמר להו פלונו אמר ליה כתיב לן במקום ברא ברתא לא תירות אמר ליה מיומא דגליתון מארעכון (מיום שחרבה ירושלים) איתנשלת אורייתא דמשה ואיתיהיבת אורייתא אחריתי וכתיב ביה ברא וברתא כחדא ירתון למחר הדר עייל ליה איהו חמרא לובא אמר להו שחילית לסיפא דספרא וכתיב ביה אנא לא למיפתח מן אורייתא דמשה אתיתי ולא לאוספי על אורייתא דמשה אתיתי וכתיב ביה במקום ברא ברתא לא תירות אמרה ליה נהור גהורך כשרנא אמר ליה רבן גמליאל אתא חמרא ובטש לשרנא.
והנה באו הדברים בסגנון של אנדה אבל ענינם זה הוא:

זה ודאי כי רבן גמליאל ואחיותו אימא שלום דביתהו דר' אליעזר לא רצו להוציא משפטם ודינם בנוגע להם על ידי שוחד, ועל כן באמת נתפרש זה בעו לאחוכי עליה.

אבל גם להיפך לא יכול להיות ספק כי רק סגנון דבריהם עמו הי' לאחוכי אבל לא מעשיהם.

והאם יעלה על הדעת כי אימא שלום אשת ר' אליעזר נתנה לאיש נכרי שרנא דדהבא רק כדי לעשות איזה צחוק. ונם, חמרא לובא הי' מחירו גדול בימים ההם, וכי גם רבן גמליאל לא הי' ענינו לעסוק בענינים כאלה.

אבל כן הדבר כי עיקר מעשיהם הי' באמת הכרח נמור, והגנו רואים כי הי' להרומי הזה כח על נכסיהם ועל ירושת אביהם והגנו רואים גם זאת כי הרומי הזה הי' איש מלומד (פילוסופא) וישב שם לדון ולשפוט בפח המלכות, שאך זה ענין הדברים, דהוה שקיל שמא דלא מקבל שוחדא והיינו שהי' לו כח לדון על פי המלכות.

וראינו גם זאת כי חלוקת הנכסים שלהם היו תלוים בו. אמרה ליה בעינא דנפלוני לי בנכסי דבי נשי,

ובבוא פקודת הקיסר, ועל כל אחד הי' לברר זכותו, הנה אצל שרי רומא הי' הבירור היותר טוב על ידי בצע כסף,

ובהיותו מתנהג לפילוסוף ומתראה כאיש בלתי מקבל שוחד, הי' להם גם להערים בנתנם לו, ויתנו לו את השוחד בתור מתנה שרנא דדהבא וחמרא לובא. ובהביאה היא ראשונה מתנתה, אף כי לא בקשה דבר, ולא שאלה לתת לה כחלק הבנים כי אם המניע לה כדון, בנכסי דבי נשי, לקחה מתנתה את כל לבבו, ופקד עליהם. אמר להו פלונו.

ואלו לא הביא לונם רבן גמליאל חמרא לובא הי' עושה לו עוד צרות (סיב)

רבות ורעות ובפרט כי הי' צריך לקיים הדברים בכתבי המלכות ולכתוב שם כי נתחלק בין היוורשים כדון.

ומכל זה מבואר לנו כל הדבר כמו שהוא :

(א) כי כן הדבר שבאו כל הנכסים בארץ יהודה תחת יד המלכות, והן דברי יאזעפוס אשר באו סתומים.

(ב) אבל זה הננו רואים מפורש כי לכנים ולבנות השיבו את נכסי אביהם ואף כי להבעלים עצמם.

ועל כן מבואר כי לא נחלט לננוי המלך כי אם נכסי ההרוגים אשר מתו הם ובניהם.

(ג) וגם מזה מבואר כדברי יאזעפוס שהי' זה לא רחוק מימי החרבן. אמרה ליה בעינא דניפלנו לי בנכסי דבי נשי,

והיינו שהי' זה מיד אחרי אשר שקמה הארץ, כי רבן שמעון בן נמליאל מת או נהרג בימי מצור ירושלים, ועדיין לא נתחלקו הנכסים מירושת אביהם.

ואמנם שיש לנו על זה גם משנה מפורשת בנוגע להדינים היוצאים מזה,

ורק מפני ששם באו הדברים יחד עם דין סיקריקון חשבו שזה ענין אחר.

אבל באמת הגה מפורש במשנה עצמה שהם שני ענינים. ונבאר הדברים :

פרק לה.

במשנה ובנמ' גיפין ד' ניה באו לפנינו דברים מפורשים בנוגע לנכסי

ההרוגים שנהרגו כבר בשעת המלחמה.

והמשנה עצמה תבדיל מפורש בין זה ובין את אשר הי' אחר המלחמה

אשר קמו סיקריקון פרישים ולקחו שדותיהם בחזקה.

אבל מפני שרבותינו הראשונים זיל לא היתה זה מעין מלאכתם לחקור

חקירות דברי הימים, נשאר הדברים שם סתומים, כי נתחברו דבר רוני המלחמה,

אשר הבעלים מתו ונהרגו ונכסיהם נשאר אחריהם, עם סיקריקון אשר הבעלים

עצמם חיים ונכסיהם נלקחו מהם בחזקה.

ועל ידי זה הוכרחו רבותינו הראשונים לאמר כי הנמ' שם והתוספתא

חולקים בעיקר התקנה.

ועל ידי זה הוכרחו לאמר שגם הבבלי והירושלמי חולקים, אם כי בדברים

כאלה אין מקום למחלוקת.

ועל ידי כל זה גם הוכרחו להוציא את המשנה עצמה מפשטה.

ועל ידי כל זה גם בא' שם בנמ' מעות סופר קטן ובא' דאמר רב אסי'

תחת. אמר רב אסי',

לפי שדברי רב אסי' הגם באמת דבר חדש ולא קאי כלל על הדברים

הקודמים.

על אורייתא דמשה אתיית, וכימים ההם היו כתביהם חסומי הותם וכל אחד הכס להפצו וכפי רצונו באותה שעה.

אחר זה באו בלולים יחד, וגם דבריו לפני זה ודבריו אחר זה יש שם סתנה וסתנה ויבואר

לנו במהומם.

ונבאר את כל הדברים האלה על ענינם ויתברר לנו על ידי זה גם כל מעמד הדברים בימים הנוראים מיד אחר החרבן שרם שקטה הארץ כמעט. במשנה גיטין ד' גיה נאמר:

לא היו סיקריקון ביהודה בהרוני מלחמה, מהרוני מלחמה ואילך יש בה (ביהודה) סיקריקון, כיצד (יש סיקריקון מהרוני מלחמה ואילך) לקח מסיקריקון והזר ולקח מבעל הבית מקחו בשל, מבעל הבית וחזר ולקח מסיקריקון מקחו קיים. ובגמ' מיד אחר המשנה בא:

השתא בהרוני מלחמה לא היו בה סיקריקון מהרוני מלחמה ואילך יש בה סיקריקון אמר רב יהודה לא דנו בה דין סיקריקון קאמר, דאמר רב אסי שלשה גזרות נזרו גזרתא קמייתא כל דלא קטיל לקטלוהו מציעתא כל דקטיל ליתא ארבע זוזי בתרייתא כל דקטיל לקטלוהו, הלכך קמייתא ומציעתא כיון דקטילי אנב אונסיה גמר ומקני בתרייתא אמר האידנא לשקול למחר תבענא ליה לדינא.

ומפני שהיו הסר הביאור כי על הרוני מלחמה באה פקודה מיוחדת מאת הקיסר, ואין זה ענין כלל לא לכל דלא קטיל לקטלוהו ולא לכל דבר גזלנים פרטים לוקחי שדות ישראל בהוקה אשר רבו אז מאד,

על כן נתחברו יחד דברי רב יהודה ודברי רב אסי כאלו רב אסי גם הוא ילכו דבריו על דבר הרוני מלחמה, וכאלו הנם שייכים לדברי רב יהודה ומבארים אותם.

אבל כל זה רק דבר פלא ורבותינו עצמם גם הם הרנישו כי הדבר נסתר מכל צד.

א) ורבינו הרשב"א ז"ל כתב שם בחידושו, לא היו סיקריקון ביהודה בהרוני מלחמה ופירוש רש"י ז"ל בגמ' לא היו דנין דין סיקריקון דאנב אונסייהו גמרי ומקני אבל מהרוני מלחמה ואילך יש בה דין סיקריקון דלא גמרי ומקני ומימר אמרי לישקול השתא וכו' ואף על גב דקיי"ל כרב הונא דאמר תלוהו וזבין וכו' אבל הקא דבלא כסף, דסיקריקון בלא דמי הוא דשקיל לא גמר ומקני דתלוהו ויהיב אין מתנתו מתנה ומיהו בהרוני מלחמה אף על גב דלא יהיב דמי אין בו דין סיקריקון, דאנב אונסייהו גמרי ומקני הואיל והפקירה אותם המלכות להרניה ואינם מקוים לשוב לנחלתם עוד.

והנה תלה רבינו דין של הרוני מלחמה בדין דאנב אונסייהו גמרי ומקני האמור בדברי רב אסי.

אבל הרשב"א עצמו הרניש כי לפי זה יהיו דברי התוספתא והירושלמי נגד זה.

שהרי לפי דברי הרשב"א, וכמו שהבין שכן הם גם דברי רש"י, יהיו דברי רישא דמתניתין בדין הרוני מלחמה מדינא, ולא היו בזה שום תקנה, שהרי לפי פירוש זה נאמרו על זה דברי רב אסי. אנב אונסייהו גמרי ומקני.

אבל הנה הדבר מפורש בתוספתא דנב רישא דמתניתין אינה כי אם מתקנות העולם דאיירי ביה כולה פירקין, ולא מדינא, ולשוון התוספתא:

ארץ יהודה אין בה משום סיקריקון. משום ישוב המדינה במה דברים אמורים בהרוני שנהרנו לפני המלחמה ובשעת המלחמה וכו'.

ומפורש דרישא דמתניתין אינה מדינא כי אם משום ישוב המדינה.

(ב) והרשביא עצמו בהרנישו זה כתב:

ומסתברא דמשנה ראשונה דהיינו תרי בבי דרישא לא היו סיקריקון ביהודה בהרוני מלחמה ומהרוני מלחמה ואילך יש בה סיקריקון דינא קתני דבהרוני מלחמה אין בה דין סיקריקון משום דנמרי ומקני כדאיתא בגמ' אבל משנה אחרונה תני תקנתא וכו' ואף על פי שנראה מהתוספתא והירושלמי שאמרנו שהתקנה היתה למשנה ראשונה (הרישא) שאמרו שלא יהא סיקריקון ביהודה אף על פי כן נראה לי שזה שלא כדרך מה שאמרו בגמ' דהא מדקאמרינן בגמ' קמייתא ומציעתא אנב אונסייהו נמרי ומקני משמע דמדינא קני ולית בה דין סיקריקון ואנו אין לנו אלא כנמרתנו ואי משום דקיייל דתלוהו ויהיב אין מתנתו מתנה הכא שהפקירה אותם המלכות שאני דנמרי ומקני וכמו שכתבנו למעלה.

והנה דחה רבינו דברי התוספתא והירושלמי המפורשים מפני שפ"י דברי הבבלי שדברי רב אסי הולכים על הרישא.

וכבודו הגדול של רבינו במקומו, אבל לא נוכל לדעת איך אפשר לאמר דרב אסי דאיירי באנשים פרטים יש להם ענין עם הרוני מלחמה האמור ברישא דמתניהן.

(ג) ואמנם כי יפלא הפלא ופלא איך אפשר לאמר שדברי רב אסי ילכו על הרוני מלחמה אם כן איך יאמר אנב אונסייהו נמרי ומקני כדי שלא יהרנו והרי הרוני מלחמה נהרנו.

והרי לשונו של רש"י ז"ל על דברי הגמרא קמייתא כל דלא קטיל לקטלוהו וכתב:

כל דלא קטיל ישראל כל היכא דמשכח ליה, לקטלוהו, הלכך אנב אונסיה כי אמר ליה שא קרקע זו והניחני אקנייה ניהליה בלב שלם וכו'.

וזה באמת כן הי' דבר הסיקריקון אחר המלחמה אשר לקחו הקרקע ולא קטלו להבעלים אשר את כל נתנו בעדן נפשם שא קרקע זו והניחני ואקנייה ליה בלב שלם.

אבל מה ענין זה להרוני מלחמה, אשר נהרנו במלחמה ולא נשארנו בחיים, ולא הקנו וכבר נהרנו.

(ד) ויפלא גם זאת הנה רב אסי יאמר שלשה גזרות נזרו גזרתא קמייתא כל דלא קטיל לקטלוהו מציעתא כל דקטיל ליתי ארבע זוזי וכו' הלכך קמייתא ומציעתא כיון דקטיל אנב אונסיה נמר ומקני.

ולדברי הרשביא קמייתא ומציעתא הן דברי המשנה לא היו סיקריקון ביהודה בהרוני מלחמה.

וזה דבר פלא שאיך אפשר שבהרוני מלחמה אמרו כל דקטיל ליתי ארבע זוזי ונענש על זה.

והרי בהרוני מלחמה רצו רק להרוג ולאבד להשחית ולחבל.
(ה) וגם זה עצמו דבר פלא לאמר שבתוך ימי המלחמה היו שם שני זמנים שונים ולא עוד אלא שהזמן השני הי' יותר טוב לבני ישראל וכבר התחילו הרומיים להיטיב עמם ואמרו כל דקטיל מהם יענש, והלא הדבר ידוע שכל מה

שנתארכה המלחמה יותר, רב כעס הרומיים יותר ככל אשר הוא בכל דברי יאזעפוס והוא גם דבר המוכן מעצמו.

ואיך אפשר שדברי רב אסי ילכו על עצם ימי המלחמה.

(ו) והרי זו לא יוכל להיות כל ספק שדברי המשנה, לא היו סיקריקון ביהודה בהרוגי מלחמה, הכונה בהרוגי מלחמה שנהרגו בשעת המלחמה עצמה, שהרי בזה ודאי דברי המשנה והתוספתא אחת הם, ולשון התוספתא מפורש:
אריץ יהודה אין בה משום סיקריקון משום ישוב המדינה במה דברים אמורים בהרוגים שנהרגו לפני המלחמה ובשעת המלחמה.
והן דברי המשנה, לא היו סיקריקון ביהודה בהרוגי מלחמה היינו בהרוגים שנהרגו בשעת המלחמה (וגם לפני המלחמה, ויבואר לפנינו) בעצם ימי המלחמה.

ואיך יאמר רב אסי על! העת ההיא. מציעתא כל דקטיל לייתי ארבע זוזי והרי כל הזמן ההוא לא נשתנה דבר וכל ימי המלחמה הי' כל עמל הרומיים לבלוע בני יהודה היום.

(ז) גם את אשר תלה זה הרשביא זיל ברשיי וכתב, לא היו סיקריקון ביהודה בהרוגי מלחמה ופירשיי זיל בנמרא לא הי' דין סיקריקון דאנב אונסייהו נמרו ומקניי, לא ידעתי היכן ראה רבינו בדברי רשיי על הרוגי מלחמה הלשון הזה דאנב אונסייהו נמרי ומקניי האמור בדברי רב אסי על סיקריקון.

ורק מפני שחשב רבינו הרשביא דקמייתא ומציעתא שבדברי רב אסי הנם ענין אחד עם הרוגי מלחמה האמור במשנה, על כן צירף על הרוגי מלחמה דברי רשיי אצל רב אסי שכתב על כל דלא קטיל לקטלוהו:

לקטלוהו [הלכך אנב! אונסיה' כי אמר ליה שא קרקע זו והגיחני אקנייה ניהליה בלב שלם וקיייל תלוהו וזבין וכו'.

וזה ודאי כן הוא והוא גם מפורש בנמ' על קמייתא ומציעתא. כיון דקטילי אנב אונסיה נמר ומקניי.

אבל בנוגע להרוגי מלחמה האמור במשנה לא כתב זה רשיי לפי שבאמת אין זה מדינא כי אם מתקנה וכמו שהוא בתוספתא ובירושלמי, וקנו מדין התקנת. ואחרי שהערנו על כל זה נוכל לבאר הדברים על ענינם.

פרק לו.

כן הדבר כי דברי המשנה התוספתא הבבלי והירושלמי אחת הם, ואין ביניהם כל מחלוקת, ולא סתירה של כלום.

ודברי המשנה כפשטה דנם בבא דרישא בדין הרוגי מלחמה גם זה תקנתא ולא מדינא ככל דברי המשניות האלה כולם.

וכבר הערנו ויבואר עוד לפנינו מדברי יאזעפוס כי גזרת אספסינוס על נכסי הרוגי מלחמה לא היתה מיד אחרי כבישת ירושלים כי אם אחרי אשר שקטה הארץ. ואז תקנו בנוגע לגולנים פרטים דין סיקריקון, להלוקח מסיקריקון וחזר ולקח מבעל הבית מקחו במל.

כאשר בא אז הזמן השלישי שבדברי רב אסי. בתרייתא כל דקטיל לקטלוהו וכו' אמר האידנא לשקול למחר תבענא ליה בדינא.

בכל זה לא דנו דין זה בנכסי הרוני מלחמה.

כי אחרי אשר באה פקודת הקיסר לקחת לגנוי הקיסר את כל שדות הרוני מלחמה אשר נהרנו גם בניהם, ולמכור אותן לכל המרבה במחירן,

הנה בהמכרם עתה חשבו הקרובים שגם זה נכנס תחת דין סיקריקון, וערערו על המכירה.

ועל ידי זה התחילו היהודים למנוע מלקחת והיתה הארץ חלושה בידי המלכות.

ועל כן תקנו שבנכסי הרוני מלחמה לא יהי דין סיקריקון.

והן דברי המשנה, לא היו סיקריקון ביהודה בהרוני מלחמה מהרוני מלחמה ואילך יש בה סיקריקון.

וכדברי הנמי על זה. השתא בהרוני מלחמה לא היו בה סיקריקון מהרוני מלחמה

ואילך יש בה סיקריקון אמר רב יהודה לא דנו בה דין סיקריקון קאמרי

והיינו שבזמן שהוא עצמו שכבר דנו דין סיקריקון לא דנו זה בהרוני מלחמה

אף שגם זה שלקח אספסינוס לו לעצמו נכסי הרוני מלחמה לא היי מדינא

דמלכותא של הלכות מדינה כי אם בתור סיקריקון וגול משפט ורדיפות היהודים

והפקר נכסיהם, כי גם רובם לא היו מאנשי המלחמה, ומתו ברעב וינון ושביה,

ואספסינוס עצמו לא שם זה לדבר המדינה וכללות המלכות, כי אם ככל דבר

הסיקריקון או לקח זה גם הוא לעצמו,

בכל זה לא דנו גם בזה דין סיקריקון מפני ישוב המדינה.

והן דברי התוספתא על המשנה. ארץ יהודה אין בה משום (דין) סיקריקון

משום ישוב המדינה במה דברים אמורים בהרונים שנהרנו לפני המלחמה

(יבואר לפנינו) ובייעת המלחמה.

והן דברי הירושלמי המפורשים יותר, ומשם גם יבואר כי ידובר על מעשי

הממשלה, ובא שם מיד אחר המשנה:

בראשונה נזרו שמד על יהודה שכן מסורת בידם מאבותם יהודה הרג את

עשו דכתיב ירך בעורף אויביך (סיג) והיו הולכין ומשעבדין בהן

ונזילין שדותיהן (מבעלי המשפחה קרובי המת) ומזכרין אותן

לאחרים והיו בעלי בתים באין ופורפין (על ידי בית דין ישראל) נמנעו

מליקה (סיד) והיתה הארץ חלושה בידי סיקריקון התקיט שלא יהיו

הערה (ס"ג) בח"ב עמוד 284 נגענו בקצרה בכבר הירושלמי אלה ולא נתתי לב שהאשה דבר

הירושלמי הנם דברי אגדה לעצמם שאינם שייכים להענין, ועל כן היי אז פשוט אצלי שתלשן „בראשונה נזרו

שמד על יהודה" אי אפשר שילך על אחר ההרבן שבדיעוד לא היי אז שמד על יהודה.

אבל ראיתי אחר זה שצדקו דברי רש"י זיל שפירש דברי המשנה „בהרוני מלחמה מלחמה מיטוס

שהיתה בירושלים" וכתב שם גם אחר זה כן „דאמר רב אבי שלש גזרות נזרו מיטוס בפולמוס שלי”.

כי הנה הדבר מבואר מדברי יאזעפוס ומדברי הנמי בשבת קס"ז אצל הבן גמליאל ואחרתו שהיי כן

זמן קצר אחר ההרבן, וכמו שנבאר.

הדברי הירושלמי „בראשונה נזרו שמד על יהודה”, באו אגן דרך אגב מדרך הירושלמי וכבר בא כן

משם בגמרות פרק א' הלכה ה' על מתניתין הדאוכל אצל חמיו ביהודה.

הוא דרך הירושלמי במקומות הרבה כמו שנתבאר לנו בח"ב עמוד 529 ולהלן.

ובמקום הזה עוד יותר לפי שכל זה שב והיי כן גם אחר ביהור כמו שהובאו דברי אייזעכאום ויבואר

לפנינו בדברינו על הזמן „מאחרי ימי ביתר עד סוף ימי רבי” פ"א.

הערה (ס"ד) לפנינו הגירסא לחיפך „והיתה הארץ חלושה ביד סיקריקון נמנעו מליקה” והדבר פשוט

שזיל „נמנעו מליקה והיתה הארץ חלושה בידי סיקריקון”.

סיקריקון ביהודה במה דברים אמורים בהרוני מלחמה לפני המלחמה אבל הרוני שנהרנו מן המלחמה ואילך יש בהן משום סיקריקון. והדבר פשוט שנשמט בירושלמי בשעת המלחמה וציל. בהרוני שנהרנו לפני המלחמה ובשעת המלחמה כמו שהוא בתוספתא שהן דברי הירושלמי. וכמו שהוא גם לשון המשנה. בהרוני מלחמה הכולל שעת המלחמה בודאי. והוא מוכח גם מדברי הירושלמי עצמו שיאמר. כמה דברים אמורים וכי אבל הרוני שנהרנו מן המלחמה ואילך וכי ומבואר שלפני זה איירי גם בשעת המלחמה.

וכן בא שם ט"ס בהלשון. והיתה הארץ חלוטה בידי סיקריקון וציל רק. והיתה הארץ חלוטה שהרי הדברים הולכים על הרוני מלחמה (ס"ה). וכל הדברים מבארים את עצמן כי דברי הירושלמי יבארו גם הם הרישא בדין הרוני מלחמה.

ומפרשי זה כמו בתוספתא דזה שלא דנו בהם דין סיקריקון היינו מתקנה ולא מדינא.

נמנעו מליקה והיתה הארץ חלוטה בידי סיקריקון התקינו שלא יהיו סיקריקון ביהודה.

והדברים גם מוכיחין על עצמם שידובר במעשה הממשלה, כי גם אם לא נשים לב להקדמה מן מסורת בידם (ע"י בהערה ס"ג) הנה יוכיח על זה גם הלשון. והיו הולכין ומשתעבדין בהן ונוטלין שדותיהם.

ואחר הרישא בא דבר סיקריקון במשנה ובתוספתא ובירושלמי. ועל זה באו בבבלי דברי רב אסי לאמר מתי הותחל אחר המלחמה דין סיקריקון, ונבאר הדברים בהיותם גם לבד ענינם לעצמם גם פרק בדברי הימים האיומים הם אחר החרבן.

אשר כללו זה בספרי זכרונותיהם בבבל בדברים קצרים ואיומים מאד.

פרק ל"ז.

המעשים אחר החרבן.

בהזמן הראשון אחר החרבן בתוך זמן קצר של יותר משתי שנים היו שם שלשה מצבים שונים, כולם גוראים מאד, אבל אין פרצופיהם דומים זה לזה. ובבבל אשר כתבו בהסידרא ואחר זה בהמתיבתא ושמו שם זכרונות דברי ימי ישראל תארו שם גם את זה בדברים קצרים ואיומים מאד היורדים ונוקבים, וכפי אשר שגנו זה בקצרה מסר לנו רב אסי:

אמר רב אסי שלש גזרות נזרו קמיי תא כל דלא קפיל לקטלוהו מציע תא כל דקטיל ליי תי ארבע זוזי בתרייתא כל דקטיל לקטלוהו. וכל שלשה הזמנים האלה היו כולם אחר המלחמה.

הערה (ס"ה) תמנעו כי זה אין צריך לחתוק לפי שסיקריקון כבר נעשה אצלם לכה מלאכה לכה הדברים האלה כמו שבא בלשון המשנה, "לא היו סיקריקון ביהודה בתרזי מלחמה" שהכונה כמראה בגמ' ולא דנו בה דין סיקריקון.

ודברי רב אסי הנם לפרש דין סיקריקון שבמשנתנו ולאמר שהותחל בהזמן השלישי אשר יקרא אותה. בתריתא.

הראשונה כללו בלשון קצר. כל דלא קטיל לקטלוהו, וכוונתו בזה הזמן הפקודה הראשונה אחרי אשר נלכדה ירושלים להמית את כל איש אשר יתראה שם לפני הרומיים אנשי המלחמה כל אשר יוצא ממחבואו, וכל הזמן אשר הוליכו רבבות שבויים להאבק עם היות טורפות בשחוק שעשועים, אשר כל זה נמשך כן משך זמן כתשעה חדשים אחר החרבן כי ירושלים עיר הקדש נלכדה ונתרבה. בחדש אב והרדיפות הנוראות ההם נמשכו עד אשר עברו כל ימי החרף עד אשר שב טיטוס לרומא והותח הנ הצחקו.

ויאזעפוס במלחמת היהודים VI 9, 2 בדברו מהמעשים אחרי המלחמה יאמר: אחרי אשר צבא הלוחמים כבר נלאו להרוג ולהמית, ואחרי אשר (כבר חשבו כי לא נשאר איש מאנשי ירושלים) נראו בכל זה אנשים יוצאים מחוריהם אז פקד טיטוס להרוג רק (!) את ההמושים בנשק והמראים התנגדות (!) ולקחת שבי את יתר העם אבל אנשי הצבא לא שמעו לקולו וימיתו גם זקנים חלשים, ולהיפך הנערים נבורי כח הניסו אותם אל הר הבית ויסגרו אותם בעזרת הנשים, ויפקיד טיטוס עליהם וכו' את פראנטא אוהבו והוא המית הרבה מהם וישאר רק את היותר יפים למען שים אותם במסע פאר בעיר רומא וכו' והרוב מהנשארים שלח להערים ושם במחנה שעשועים או נפלו בחרב, (איש בחרב רעהו) או הומתו בהלחמם עם היות טורפות, ואלה אשר לא הגיעו עוד לשבע עשרה שנה נמכרו ממכרת עבר. במשך הזמן אשר ארכו ימי הבקור אצל הפקיד פראנטא מתו ברעב אחד עשר אלף איש.

ואין ספק אשר כל ההמון הגדול הזה לא היו אנשים אשר רק נראו בירושלים כאשר יתחיל יאזעפוס דבריו לסמא עיני הקוראים, כי אם המון גדול אשר נסחבו מכל עבר ופנה בכל המקומות הקרובים והרחוקים אשר היתה שם אז רגל חיל הרומיים, וכל אשר נפל בידם הי' לאכול. ושם VII, 2, 1 יאמר:

בתוך זה נסע טיטוס מקיסרין זיסע לצעזארעא פהליפעי אשר ישב שם ימים רבים ויערוך שם שחוק שעשועים ושם (ביהוד) הומתו רבים מאד מה שבויים בהלחמם עם היות טורפות או בהלחמם יחד.

ושם VII, 3, 1 יאמר:

בהיות טיטוס שם (עוד הפעם בקיסרין) חגג את יום הולדת דאמיטיאן אחיו ויצו עוד הפעם להמית הרבה מהשבויים, יותר משני אלפים וחמש מאות הומתו, מהם בהלחמם איש עם רעהו ומהם בהלחמם עם היות טורפות ומהם גם אשר נשרפו חיים בראש הומיות, ובכל זה הי' הדבר בעיני הרומיים כאלו לא נתמלאה עוד מדת הדין והי בעיניהם כאלו לא נענשו היהודים עוד די המאתם. ויסע טיטוס משם לכיירוס ויתעכב גם שם ימים רבים ויחגג שם את יום הולדת אביו וכו' וגם שם הומתו בשחוק שעשועים רבים משבויי יהודה.

וזה הי' כבר החדש ההמישי אחר החרבן.

ואחר זה שם VII, 5, 1 יאמר:

וזמן רב ישב שיטום בכיורוש ומשם בא לערי סיריען זו אחר זו ובכל אחת מהערים האלה עשה שחוק שעשועים והומתו רבים מהיהודים בני חזיון וכו' מאנטוכיא נסע שיטום למצרים ויעבור דרך ירושלים וכו' וכאשר בא לאלכסנדריא צוה לבהור וכו' ללכת ברומא אחרי מרכבת פארי וכו'. ורק אחרי אשר נגמר ברומא כל זה, רק אז נתבטל דבר התפקד הנמור אשר הופקרו לפני זה חיי כל בני ישראל.

ולא יוכל להיות ספק כמו שכבר הערנו כי כל אלה לא היו משבי ירושלים, כי איך אפשר להאמין כי אל כל המקום אשר הלך שיטום סחבו לשם את כל השבויים הרבים לאלפים ולרבבות, ובכל עיר לקחו מקצתם וישאירו רובם וילוו אל שיטום בכל הדרך אשר הלך.

אבל כי בני ישראל היו אז הפקר לכל, ואל כל המקום אשר הלך שיטום נסחבו שבויי בני ישראל מכל עבר ופנה, וכדברי יאזעפוס חשבו כי חסד הם עושים עם אלה אשר ישאירו בחיים,

ועל כן הנה בצדק רשמו בבבל את כל העת הזאת, תחת השם הקצר. כל דלא קטיל לקטלוהוי (ס"ו).

ובימים ההם היו בני ישראל בטוחים מפחד אויב מהגוים אשר סביבותיהם, רק בהערים והכפרים אשר היו כולם מישראל.

אבל במקומות אשר ישבו בין בני הנכר היו צפויים לכל יד עמל. ובזמן הזה היינו מיד אחר החרבן הותחל דבר הסיקריקון, אשר [נולד שדותיהם, ובני ישראל גם יראו לדבר מזה.

ועל כן יאמר רב אסי כי בזמן ההוא עדיין לא דנו דין סיקריקון שיהי המקח בטל לפי שאנב אונסייהו נמרי ומקניי.

אחרי-כן הנצחון ברומא נתבטל המעמד הנורא של הוי' לאכול, ולא נסחבו מכל עבר להיות לשבויי מלחמה וטרף לשיני חיות טורפות בשחוק שעשועים.

והותחל מעמד שני אשר כללו בדברים קצרים שנונים ונמלצים המנידים יותר מעמודים שלמים, הזמן אשר הוי' המעמד, כל דקטיל לייחי ארבע זוזי.

לאמר שלא היו לגמרי הפקר, אבל לא שבו לחסות בצל חוקי המדינה, וכל דקטיל נענש באיזה עונש של ולא כלום.

והדבר הזה נמשך מאחרי חג הנצחון כל הזמן אשר נכלל בספור יאזעפוס VII, 6, 1 אשר יאמר:

בתוך זה (אחר נמר חג הנצחון ברומא) נשלח לארץ יהודה לוציליוס באססוס בראש החיל אשר לקח מן צערעאלים וויטעלליאנוס ויכריח את היהודים במכצר העראדיום להתמסר ויאסוף את כל הצבא אשר היו מפורזין במקומות שונים ויביאם יחד עם הלניון העשירי (הוא הלניון אשר נשאר בארץ יהודה בתור צבא תמירי שם VII, 1, 2) ויצר על המכצר מאכערוס כי הוי' נחזק להרוס גם את המכצר הזה לבלי יעלה על לב היהודים להשנב שם וכו'.

הערה (ס"ו) דרכם בספרי זכרונותיהם הוי' כי כתבו דבר קצר כולל, ועל זה מסתו הביאור המפורסם השייכים לה בעל פה.

ונשאר בידינו כן במגילת תענית אשר רק היא לבדה נשארה לנו מכל ספרי זכרונות דברי הימים בהיות זה נוגע לזמן הספר והתענית.

ויארכו שם הדברים / אצל יאזעפוס מהמון דברים רבים, ומעשים מלכידת המבצר והריגת היהודים, ואחר זה לחם גם עם המסתתרים ביערות ויהרוג גם אותם. ועל זה יאמר רב אסי שנם אז עדיין לא דנו דין סיקריקון. הלכך קמייאת ומציעתא כיון דקטלי אנב אונסיה גמר ומקניי.

ואחרי כל הדברים האלה אשר ארכו ימים רבים ונתכבטל גם כל צל של מרד, אז הושיבו הרומיים את חוקי הארץ למקומם גם בנוגע לבני ישראל, ואז הותחל הזמן אשר כדברי רב אסי רשמו ונקראו בשם. בתרייתא כל דקטיל לקטלוהו.

ואחרי אשר שבו הסדרים למקומם, ולא יראו עוד מסיקריקון כי יהגם ולא נתרצו להחליט בידו אז תקנו לדון דין סיקריקון. בתרייתא כל דקטיל לקטלוהו אמרי האינדא לישקול למחר תבענא ליה לדינא.

ובתוך הזמן הזה באה גם פקודת הקיסר כמו שהם דברי יאזעפוס VII, 6, 6: בימים ההם (אחרי כבישת המבצרים) שלח אספסינוס את פקודתו לבאססוס ולליבעריוס מאקסימוס אשר היו אז הנציב פקודה בכתב מיוחד למכור את כל ארץ יהודה וכו' וכי כל שדות העבודה יקח הקיסר לעצמו וכו'.

ועל כן באמת הגה בשעה זו עצמה שהתחילו לדון דין סיקריקון, והקונה מסיקריקון וחזר ולקח מבעל הבית מקחו בטל, הוציאו מתוך התקנה הזאת נכסי הרוני מלחמה, אשר כבר באה לפני זה פקודת הקיסר על זה, ואשר נמכרו על יד על יד ידי שרי המדינה, משום ישוב המדינה.

ונפלא הדבר עד כמה יתאימו הדברים ועד כמה הם מבררים את עצמם. כי כפי מה שהבינו הדברים עד היום הרי לשונו של רב אסי בלתי מובן כלל. כי אם הרוני מלחמה הם שני הזמנים הראשונים של רב אסי, אם כן איך בא אמר רב אסי שלשה גזרות נורו קמייאת וכו' מציעתא וכו' בתרייתא כל דקטיל לקטלוהו.

וזה פלא. איך יש כאן שלשה גזרות והלא בתרייתא היא להיפך תשועה גדולה מאד. כל דקטיל איש יהודי יהרגי ומה ענין גזרה לכאן. ומאז ואילך באמת גם לא יראו מאומה. אמרי האינדא לישקול למחר תבענא ליה בדינא.

ואיך יאמר של ש גזרות נזרו. והוא דבר פלא איך לא הרגישו בזה. אבל לפי המבואר הדברים פשוטים ומובנים.

כי בעת ההיא עצמה ששקטה הארץ ושבו הסדרים למקומם ואמרו כבר כל דקטיל ליקטלוהו בעת ההיא עצמה באו רדיפות משונות בפקודת הקיסר לקחת את כל נכסי הרוני מלחמה מידי הקרובים ועל ידי זה באו אז כל נכסי המדינה תחת ידי שרי רומא לבררם וכל הארץ נבוכה, ותהי לחרדה. ועל כן בצדק בא בספרי זכרונותיהם, שלש גזרות נזרו (ס"ז).

וכשהתחילו לדון דיני סיקריקון כאשר שקטה הארץ, הוציאו מתוך זה נכסי הרוני מלחמה אשר נמכרו אז על יד על ידי ממוני הקיסר.

הערה (ס"ז) ועל פי כל זה יש לקיים גם כל הנידוא כמו שהיא. האמר רב אסי לפי סדברו רב אסי "שלש גזרות נזרו" כוללים גם דבר נכסי הרוני מלחמה, אף סדברו בפירושו לא ילכו על הרוני מלחמה.

וזן דברי המשנה כפי דברי הנבי' וככל דברי התוספתא והירושלמי:
לא דנו דין סיקריקון ביהודה ב'הרונ' מלחמה (בנכסי הרוני מלחמה) מהרונ' מלחמה ואילך (מוזן דין נכסי הרוני מלחמה בפקודת המלכות ואילך) יש בה סיקריקון.

ומבואר לנו גם מדברי המשנה הזאת כל ענין הדבר כמו שהוא,
כי גזרת אספסינוס לא היתה לקחת את כל נכסי המדינה, כי אם רק את נכסי הרוני מלחמה.

פרק ל"ח.

נכסי ההרונים לפני המלחמה.

נשאר לנו לבאר עוד דבר. לפני המלחמה האמור בתוספתא, ואשר נפ' בא על זה ענין שלם בירושלמי.

ולשוון התוספתא במס' גיטין שם אשר כבר הובאו הוא:
ארץ יהודה אין בה משום סיקריקון מפני ישוב המדינה במה דברים אמורים בהרונים שנהרנו לפני המלחמה ובשעת המלחמה אבל הרונים שנהרנו (סיח) מן המלחמה ואילך יש בה סיקריקון.

ודברי התוספתא הובאו גם בירושלמי והירושלמי מקשה על זה ומבאר:
והרונים שלפני המלחמה לא כלאחר המלחמה הן תפטר שבא סיקריקון ונזל וחמס ולא הספיק לכתוב טרפו עד שבא סיקריקון לכל העולם שלא תהא הלכה למחצה.

וקושי' הירושלמי היא. והרונים שלפני המלחמה לא כלאחר המלחמה הן ומדוע לא דנו בהם דין סיקריקון.

שהרי לפני המלחמה היתה יד בית דין של ישראל תקיפה והסדרים על מקומם, ומכיון שנמסרו אז להיוורשים הרי כבר הם הבעלים עוד לפני המלחמה ופקודת הקיסר על נכסי הרוני מלחמה לא ננעה בהם,

ועל זה ישיב הירושלמי דהכונה על אלה אשר היו קרוב להמלחמה והבית דין עדין לא העמידו את הקרובים לירד לנכסיו.

וענין הדבר מההרונים לפני המלחמה הוא את אשר יספר יאזעפוס באריכות גדולה במלחמת היהודים II, 18 ולהלן ממה שהי' ביהודה מלפני המלחמה. ואחרי אשר לפני זה יספר ממה שנעשה בירושלים מהמצב הקמן מחיל הרומיים אשר השאיר פלארוס יאמר אחר זה:

ביום ההוא הי' הדבר כי היונים תושבי קיסרין הרנו את כל היהודים תושבי העיר יותר מעשרים אלף איש, ולא נשאר מהם איש כי נפ' הבורחים נשבו על ידי פלארוס אשר הושיבם לחוף האניות.

ויאמר שם אחר זה. כל ארץ סוריא נמצאה או בתוך סופת סערה, וכל עיר ועיר נמצאה בין שתי מערכות אשר עמדו לבלוע חיים זה את זה.

הערה (ס"ח) הדבר ברור כי בכוף דברי התוספתא יש ט"ס וצריך להיות כמו שהוא במשנה. אבל מן המלחמה ואילך יש בה סיקריקון.

רק מפני שלפני זה באו הדברים על ההרונים טעו וכתבו גם בזה "הרונים שנהרנו".

והולך ומספר שם גם מהרינת כל היהודים בסקיטאפאליס, וכן גם מהרינת היהודים באשקלון עכו חיפה וגדרה וערים רבות עוד כאלה וכאלה. וכל אלה השאירו אחריהם שדות ועבודה רבה מאד ועל הבית דין הי' לברר את היורשים אשר נשארו אחריהם על הרוב במקומות אחרים לפי שבמקומות ההם עצמם לבד ממה שנהרנו גם נשיהם וטפם נהרנו על הרוב גם הקרובים שהרי נהרנו או רוב אנשי העיר או גם כולם כמו שיאמר מפורש על קיסרין. לא נשאר מהם איש.

ובימים ההם הלכו עוד סדרי המשפטים ויעשו דרכם, כי הי' זה עוד לפני בוא טיטוס ואספסינוס לארץ יהודה,

ועל כן הי' שם הרבה נכסים אשר הובררו על ידי ישראל על פי בית דין ויבואו לרשות הקרובים והיו הם הבעלים עוד מלפני המלחמה ונול משפט אספסינוס לא נגע בהם.

אבל נשארו נכסים רבים אשר היונים התישבו בהם, והיורשים לא הובררו לפני המלחמה, ולא הספיקו לכתוב זכות היורשים, וכי יכולים לטרוף מכל אשר באו לידם.

וכאשר שקטה הארץ אחר המלחמה אף שהתחילו לדון דין סיקריקון בנכסים שנולו אנשים פרטים עתה מחדש, בכל זה לא דנו גם אז דין סיקריקון במה שנעשה לפני המלחמה.

ואף שלא היו בזה שני הטעמים, לא פקודת הקיסר, ושיקנו מידם, משום ישוב המדינה ולא אנב אונסייהו נמרי ומקני, שהרי הבעלים נהרנו והשדות נלקחו אחר זה, אבל דנו כן בדברי הירושלמי. שלא תהא הלכה למחצה.

כי אחרי אשר מפני פקודת הקיסר הוכרחו להוציא מדין סיקריקון הרוגי מלחמה ולקבוע כי אין דין סיקריקון כי אם משם ואילך, הוציאו גם ההרוגים לפני המלחמה מהכלל.

ואף שכללו זה בירושלמי במאמר כללי. שלא תהא הלכה למחצה נוכל גם להבין זה.

כי יראו חכמי ישראל, אשר אם יתחילו הם לברור מי היו ההרוגים לפני המלחמה ומי היו ההרוגים במלחמה, יוכלו גם הרומיים להמשיך פקודת הקיסר על כל ההרוגים יחד גם אלה אשר נהרנו לפני המלחמה, אף אלה אשר כבר באו על ידי בית דין לרשות הקרובים, וגם אלה אשר לא ננולו ונחמסו, ולנול את הכל יחד כמו שעשו להרוגי מלחמה.

כי על כן ראו ומצאו כי יותר טוב לתקון המדינה להשוות דין כל ההרוגים בין. לאחר המלחמה ובין מלפניה, ולכלי לבדוק אחרי מעשי הממשלה בהרוגי המלחמה. שלא תהא הלכה למחצה.

ונוכל לדעת ולהבין מתוך כל זה את המעמד הנורא גם אחרי אשר שקטה הארץ, וגם אחרי אשר הממשלה הכירה אותם לטוב ופקדו. כל דקטיל (איש ישראל) לקטלוהו,

הנה באה אז פקודת הקיסר לקחת את כל נכסי היהודים תחת רשות שרי דומא ולברר מי נשאר בחיים והוא עומד על נכסיו, ומי מהרוגי המלחמה השאיר אחריו בנים ובנות אשר הם ירשו את נהלתו.

וכל הרוני מלחמה אשר לא השאירו בנים ובנות, אין לקרוביהם בנכסיהם כלום, ויוקחו כולם לשם הקיסר וימכרו לכל המרבה במחירם. ונוכל להבין את השערוריה הכללית ואת כל מהומת העם בעת ההיא, ובפרט אשר כידוע הנה בלא כסף ובלא מחיר לא עשו שרי רומא משפט ואף כי אצל בני ישראל אשר כל אוכליו לא, ואשמו. ועל כן גם אלה אשר לא היו בכלל פקודת הקיסר, אך אחרי עמל רב ושוחד בחיק יכלו להשיג נכסיהם. והננו רואים כי גם בעת ההיא אשר כבר אמרו כל דקטיל לקטלוהו, ועל כן כאשר נגזלו מאיש יהודי שדותיו על ידי חמסנים פרטים לא נמר ומקני ואמר. השתא לשקול למחר תבענא ליה בדינא.

אבל כמה רחוק הי' ה.למחר' הזה וכמה יראה ופחד סבלו גם אז, נראה מדברי משנתנו. מהרוני מלחמה ואילך יש בה סיקריקון כיצד לקח מסיקריקון וחזר ולקח מבעל הבית מקחו בשל, מבעל הבית וחזר ולקח מסיקריקון מקחו קיים. ומזה עצמו נוכל להבין את גול המשפט אצל שרי רומא אשר שרר במדינה גם אחרי אשר שקטה הארץ וגם אחרי אשר על רציחה והריגה דנו משפט מות.

ולבר כל זה גזרו אז כדברי יאזעפוס שם VII, 6, 6. כי לא תבנה עיר חדשה בארץ יהודה וכו' וכי כל היהודים בכל ממשלת רומא יתחייבו מעתה לתת להקאפיטאל ברומא מס גולגולת שני אדרכמונים בכל שנה ושנה כמס שנתנו עד עתה להמקדש בירושלים.

וכל הדברים האלה דכאו אותם עד לעפר ואם יאזעפוס יאמר שני דרכמונים הנה ידענו ממקום אחר כי המסים החדשים האלה כולם יחד עלו לבני ישראל לחמשה עשר שקלים.

ובמכילתא שמות יש א' באו דברי רבן יוחנן בן זכאי:

ואומה תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך ועבדת את אויביך כבר הי' רבן יוחנן בן זכאי עולה למעון יהודה ראה ריבה אחת מלקטת שעורים וכו' לא רציתם להשתעבד לשמים הרי אתם משועבדים לפני אויבים לא רציתם לשקול לשמים בקע לגולגולת הרי אתם שוקלים חמשה עשר שקלים במלכות אויביכם לא רציתם לתקן הדרכים והרחובות לעולי רגלים הרי אתם מתקנין את הבורגנין לעולי כרמי מלכים.

אשר מזה גם נודע כי גם השתעבדו עם בני ישראל לעבוד להם עבודת הנס, והן גם ענין דברי הירושלמי בניטין שם. והיו הולכין ומשתעברין בהן.

וכאשר נצרך יחד את כל גזרותיו של אספסינוס אשר כבר נתבארו לנו הן: (א) כי צוה לחרוש את ההיכל להודיע לכל ישראל כי אססה תקותם. (ב) רדפו את רבן גמליאל והי' גם עת אשר רצו להמיתו, וזה הי' בעת ההיא עצמה כאשר חרשו ההיכל (עי' דברינו בפרק כ').

(ג) כל נכסי הרוני מלחמה מכל אלה אשר נהרנו ומתו גם בניהם ובנותיהם, נלקחו עבור הקיסר אף כי היו להם קרובים יורשים.

ועל ידי זה באו אז כל נכסי היהודים תחת יד שרי רומא עד כי יבורר זכותם, אשר בלי כסף ומחיר לא הי' אפשר כי יהי' הברור הזה.

(ד) לא הניחו להם לבנות עיר חדשה ולקומם הריסותם,

(ה) ולשלם מסים. חמש עשרה שקלי' ובתוך זה שני דרכמונים להיכל הקאפיטאל ברומא.

וכאשר נתבונן בכל הדברים האלה נראה ונשתומם על עם ד' ועל חכמי ישראל אשר עמדו בראשם כי התנשאו על כל התלאות הנוראות ובתוך כל הבהלות והגזרות רקמו אחדותם וירימו את דגלם, ובכל דבר הנוגע לתורה ומצוה עמדו גם אז ברום עולמם.

וכאשר נסב עינינו מכל מראה בלהות ומעוף צוקה של הרומיים, נראה לפנינו את כל העם שוכן מרומים בימי הרנל ביבנה וחכמי ישראל משתדלים להחיות חיי הקהלות, ולעודד את רוח העם, ובית הוועד הגדול פתוח לרוחה, וחכמי הדור בידם האחת ינטלו וינשאו את בני ישראל להקים מעפר לקרב עצם אל עצם ולפחת בהם רוח חיים.

ובידם השנית עודרים הם בתורה בראש הומיות לתלמידים אשר ישבו סביבם בכרם ביבנה, ויחד כולם יסדרו כל קבלותיהם על יסודי המשנה למען אשר לא ישכח דבר מפי זרעו, ולבלי יאבד אות מתורת ד' תמימה.

זה הוא באמת כחם הגדול של ראשי חכמי התורה, וזה הי' פרי עבודתם הגדולה גם בכל העתים אשר עברו על עם ד', והיא שעמדה לאבותינו ולנו לחיותנו כהיום הזה.

פרק ל"ט.

התפללות בישראל.

בכל צעדי בני ישראל, ובכל פנות אשר הם פונים עומד אצלם ברום עולמם דבר הכלל כולו, דבר הלאום יחד, צרכי הרבים של האומה כולה, ודבר כל ישראל בכללו.

גם בתפללותיהם של ישראל, התפלה היותר עיקרית תפלת. שמנה עשרה רוב ענינה וכל סגנונה אינו דבר בקשת יחידים לעצמם, כי אם דבר הצבור בכללו, דבר הלאום וצרכיהם הם.

כי על כן בהשתנות עתה אחר-החרבן כל מצבם של ישראל, הי' הכרח לתקן הסגנון של הברכות בהתפלה הכוללת הזאת שיהי' מתאים עם מעמד האומה ומשאלותיהם עתה.

בהבטל עתה כל ניר של ממשלה אצל בני ישראל לעצמם, כאשר גם נחרבה עיר הקדש ירושלים ונחרב מקדש הקדש, ובהבטל עבודת הכהנים וכל קרבנות חובה ונדבה, ובבוא עתה עול גלות עול ברזל על שכנם בני ישראל גם בארצם, הי' עתה ההכרח לעשות ולתקן את נוסחי הברכות בתפלת. שמנה עשרה על פי כל המעשים האלה.

ואף כי בתוך ברכות. שמנה עשרה יש כאלה אשר נקבעו גם הם בתוך ימי גלותם, בימי גלות בבל (יבואר במקומו), אבל כל זה נגמר ונשתכלל אחר זה בימי הבית השני בימי הכנסיה הגדולה, אשר הם היו גם בכל יתר הדברים הגדולים בישראל. בעלי חיתום האחרון.

וזה נעשה עתה בבית הוועד על פי הוועד הכללי ולא נקרא על שם יחיד העומד בראש, ככל אשר נעשה הדבר מתחלתו על ידי אנשי כנסת הגדולה, ולא נקרא על שם ראש מיוחד.

אבל עוד מלאכה גדולה וארוכה שמו או עליהם, והוא להקים ולהשיב את הסידור הכללי למקומו ולבלי יהי כל שינוי נוסחאות בין מדינה למדינה ובין מקום למקום.

והדבר הזה שמו בבית הוועד על שכם הדווקנים המומחים לזה, ושמעון הפקולי בראשם.

כאשר גדל עתה אחר החרבן דבר פוזרן של ישראל יתר הרבה מאד, וכאשר גם היו עתה בלי מעמד קבוע ואיתן גם בארצם, יראו חכמי הדור כי יכול לבוא ערבוביא גדולה על ידי שינוי הנוסחאות אשר בא ברבות הימים.

הן נראה גם בימינו לעינינו כי אף שנוסח התפלה ביסודו מקורו אחד אצל האשכנזים והספרדים, בכל זה באו שם שנויים ברוב הימים, גם בתפלת שמנה עשרה.

אף כי בא הדבר כן והרבה יותר מזה בימים היותר ראשונים, אשר נוסחאות כתובים לא היו והתפללו על פה.

והבית יוסף או"ח סוף סי' קי"ג כתב. כתב ה"ר דוד אבודרהם יש אנשים שמנו התיבות שיש בכל ברכה וברכה משמנה עשרה והביאו פסוקים על כל ברכה מענינה שעולין תיבותיהן כמנין תיבות הברכה וכן עשיתי אני בראשונה מנין כזה ואחר כך נראה לי שאין לו יסוד ולא שרש כי לא תמצא מקום בעולם שאומרים שמנה עשרה בענין אחד תיבה בתיבה אלא יש מוסיפין תיבות ויש גורעין ואם כן המנין הזה אינו מועיל אלא למי שעשאו ולא לזולתו.

ואם בסוף ימי ספרד היו הדבר כן, אף כי אז לא לבד שהיו סידורים כתובים כי אם שגם כבר נתחברו ספרים רבים עם נוסחאות התפלה לכל פרטיהם, אך היו אפשר להיות בימים היותר ראשונים אשר כל אלה עדין לא היו. כי על ידי אשר על פי הדין יכולים לחדש בה דבר ורשאים לפי צרכיהם להוסיף בכל ברכה וברכה מעין כל ברכה, לא היו אפשר כלל להעמיד הדברים בחזקת שימור, ועל ידי כל זה גם לא נשמרו.

ועל כן אחר החרבן אשר כל מעמד העם נהרס, היתה השעה היותר נחוצה להשיב הסדר בכל זה למקומו הראשון.

והן דברי הנמרא בברכות ד' כ"ח:

תנו רבנן שמעון הפקולי הסדיר שמנה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ב' ב' ג' ה'.

ותלמידו רבינו יונה כתבו שם על זה. שמתחלה לא היו מתפללין אותה על הסדר אלא כל אחד ואחד הברכה שהיתה צריכה לו ובא שמעון הפקולי לסדר אותם אחר כך על הסדר ולמד הסדר מכה הפסוקים כדאיתא בגמ' דמגילה ד' י"ז. וכבודם הגדול במקומו, כי לא הקרו בדברים כאלה, אבל דבריהם תמוהים, כי שמעון הפקולי לא עשה בזה דבר ולא חדש כל מאומה, וגם לפני זה מימי אנשי כנסת הגדולה התפללו אותה על הסדר ולא כל אחד ואחד הברכה שהיתה

התפלות בישראל

צריכה לו, וכל השתדלותו ומעשיו של שמעון הפקולי היו רק זאת לבד הדברים ולהחזיר הדבר לישינו ולמה שהיו מתחלתו.

והדברים מפורשים שם כן במנילה די יזו והלשון שם:

דתניא שמעון הפקולי הסדיר שמנה עשרה ברכות לפני רבן נמליאל על הסדר ביבנה, אמר ר' יוחנן ואמרי לה במתניתא תנא מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים תקנו שמנה עשרה ברכות על הסדר.

ובמנילה שם די י"ח אחרי כל הסמיכות על הפסוקים נאמר על זה: וכי מאחר דמאה ועשרים זקנים ומחם כמה נביאים תקנו תפלה על הסדר שמעון הפקולי מאי הסדיר שכחום והזר וסדרם.

ומבואר כי שמעון הפקולי לא עשה בזה דבר, כל מעשיו היו להשיב הדבר על מכונו אחרי שנינו נוסחאות וסדרי התיבות והברכות אשר באו בהכרח בשנות מאות רבות.

ורבינו הגדול הרמב"ם ז"ל באמת לא הביא דבר שמעון הפקולי כי אם דבר התקנה הראשונה, כי אחריה לא נתחדש דבר ביסוד הדבר עצמו וסדרו, וכתב בפ"א מה' תפלה ה"ד, וכיון שראה עזרא ובית דינו כך עמדו ותקנו להם שמנה עשרה ברכות על הסדר.

לפי שאנו אין לנו ביסוד הדבר ובסדרו כי אם הנעשה מאנשי כנסת הגדולה, ושמעון הפקולי גם לא, למד הסדר מכה הפסוקים כלשונם של תלמידי רבינו יונה (ס"ט).

כי אם שהוא בראש מיוחדים לזה מחכמי הוועד בדרו את הסדר אשר היו בתפלה, בין בנוגע לסדרי התיבות ונוסחם בין בנוגע לסדרי הברכות עצמן זה אחר זה, וביררו כל זה בכל דרכי הבירור.

כמו שבירר רבי בזמנו את נוסחאות המשנה כמו שהוא במס' עירובין ד' נ"ג אמר רבי (ע) אי איכא דמשאל להו לבני יהודה דדייקי לישני מאברין תנן או מעברין תנן אכחו תנן או עכוזו תנן, וכן בירושלמי מעשר שני ריש פרק ה' זונין שאל לרבי מה ניתני כרם רבעי או גטע רבעי, אמר לון פוקון שאלון לר' יצחק רובא דבהנת ליה כל מתניתא.

וכן ממש ביררו אז אחר החרבן סגנון תפלת שמנה עשרה על ידי בקיאים ודווקנין ומומחין אשר מזה היו גם שמעון הפקולי עצמו.

ומכל ענין הבריייתא במס' ברכות שם אשר כל לשונה הוא:

תנו רבנן שמעון הפקולי הסדיר שמנה עשרה ברכות לפני רבן נמליאל על הסדר ביבנה אמר להם רבן נמליאל להכמים כלום יש אדם שיזדע ל תקן ברכת המינים עמד שמואל הקטן ותקנה.

הננו רואים שני דברים כוללים בזה, האחת, כי לא עשה זה שמעון הפקולי לעצמו כי אם בבית הוועד,

הערה (ס"ט) ודברי הבריייתא במנילה י"ז בכמיכות סדר הברכות על הפסוקים גם הם הולכים לאסמכתות על מעשי אנשי כנסת הגדולה, וכמו שם במנילה אחר דברי ר' יוחנן, מאה ועשרים זקנים ומחם כמה נביאים תקנו שמנה עשרה ברכות על הסדר.

הערה (י) בנ"ב לפנינו בא שם ס"ט ובהוב "ר' אבא" וכו' נבאר לנו בה"כ עמוד 87 שיעקר הדייקא שם הוא "רבי" כמו שכתב רב שירא נאן באגרתו.

וזאת שנית, והוא עיקר הכל, את אשר הגנו רואים בזה כי שמעון הפקולי רק הסדיר התיבות והברכות על סגנונם וסדרם אבל לא היו ענינו לחדש שום דבר.

כי אלו היו דבר שמעון הפקולי או לתקן גם ענינים חדשים בתפלת. שמנה עשרה ולא לבד אלו תקן ברכות חדשות, כי אם אלו היו ענינו גם לחדש דבר הנוסחהות כפי הצורך כעת אחר החרבן, איזה ענין יש לשאלת רבן גמליאל. אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים?

והיו שמעון הפקולי עמד לפניו והוא הסדיר לפניו ומי שעשה עתה כל זה הוא יעשה גם את זה, והנה לפניו האיש אשר הוא מבקש.

והגנו רואים כי גם בעצמו של דבר לא נמסר זה לשמעון הפקולי כי אם לאחר, עמד שמואל הקטן ותקנהו.

והדברים מעידים על עצמם שכל מה שעשה שמעון הפקולי, וכל מה שסמכו עליו בבית הוועד, וכל מה שמסרו לו, היו רק להעמיד ולברר סגנון התיבות והברכות על הסדר הקדום, הסדר הראשון אשר היו להם, כמו שהנם כן באמת דברי הבריתא והמפורשים.

שמעון הפקולי הסדיר וכו' לפני רבן גמליאל על הסדר וכו' וכמו שהוא גם לשון הגמ' על מעשיו. שכתום והזר וסדרים.

אבל כשנדרש להם או תקון ברכת חדשה ברכת המינים הפיש רבן גמליאל בין החכמים. כלום יש אדם ונתפרש כי תקנה שמואל הקטן.

ומזה גם נוכל להבין כי דבר הנוסחהות החדשות לפי צורך השעה עתה אחר החרבן, בהכרח כי נעשה בבית הוועד הכללי מחכמי הוועד עצמם.

ומזה עצמו את אשר נתפרש בנוגע לברכת המינים. אמר להם רבן גמליאל לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים עמד שמואל הקטן ותקנהו.

הגנו שבים לדעת כברור שאין אחריו כלום כי רק ברכת המינים היא לבדה נתקנה אז, ולשון הנמרא בברכות שם על המשנה:

הני תמני סרי תשסרי הוויין אמר ר' לוי ברכת המינים ביבנה תקנהו.

וכל הדברים פשוטים ומכוארים כי עצם תפלת. שמנה עשרה לבד ברכת המינים, הוא דבר אשר היו בישראל מהימים הראשונים מימי אנשי כנסת הגדולה ובני ישראל התפללו כן מאז ואילך, בבתי כנסיות אשר היו להם, ופשוט בכל ישראל, לתפלות הצבור.

אבל בדברי ימי ישראל ההכרח לבאר גם דברים היותר פשוטים, והבולטום אשר אהו את החוקרים החדשים לאמר יחד עם חוקרי העמים כי אך תמול אנחנו הביאם לראות בכל מקום רק את מחשבת לבם.

וגם במקום הזה נמנמו וינלנלו ויתהפכו בלשונם מצד אל צד עד כי יכלו לאמר כי רבן גמליאל הוא שתקן את כל דבר התפלה בישראל וכי ראשי הוועד גם התנגדו לו והתנגדות גמורה, ככל סגנון דרכי החוקרים האלה בכל מקום.

כי על כן ההכרח להסיר כל מכשול מדרך החקירה ולברר הדברים ולהעמידם על מה שהם.

ואחרי אשר המאסף לכל המחנות החכם וויים כלל כל דברי החוקרים האחרונים יחד, עלינו לראות דבריו מה הם.

פרק ארבעים.

בעמוד 73 מחיב יעמוד החכם ווייס ויקרא:

תקנה נחוצה בעתו תקן (רבן נמליאל) בכחינת עבודת אלקים הן אמנם כבר מקדם נתנו העם להתפלל שלש פעמים והגיעה אלינו הקבלה כי בהיות ישראל בנולה בבבל ה' מנהגם כן (דניאל ו' י"א) גם בימי הבית נתנו הכהנים והעם להתפלל קצת תפלות בעת קרבן השחר (תמיד פיד מ'א) ואולי גם בעת קרבן התמיד של בין הערבים אבל לא מצאנו רמז כי בעוד עבודת הקרבנות על מכונת שהי' חק קבוע להתפלל שלש פעמים ביום, ואף שלא יסופק שהיהודים התפללו איש איש כהגיון לבו מכל מקום לא היתה עבודת צבור תמידית וקבועה בתפלה כי העבודה הקבועה היתה עבודת הקרבנות, אמנם אחרי שחרב הבית ונהרסו המזבחות ופסקו הקרבנות הלא שבתה עבודת הצבור על כן ראה רבן נמליאל למנות החסרון הזה ביסודו עבודת התפלה תחת העבודה שפסקה וכו' אלה דבריו.

וכמה מאושרים הם החוקרים האלה, עד כי גם כל תהפוכות וזרות ילכו אצלם למשרים.

ובכל אשר הנהו מוכרח להתהפך בלשונו למען השמשט מלפני הקורא, ובכל אשר הוכרח להודות כי כבר היו מקצת תפלות, באשר ידעו גם בעלי אסופות אלה מדברי המשנה תמיד פיה, ובכל אשר על ידי זה הוכרח לאמר גם בימי הבית נתנו הכהנים והעם להתפלל קצת תפלות בעת קרבן השחר (תמיד פיה):
בכל זה מצא את לבנו ישר לשכוח גם את המעט הזה, ולהכריז ולאמר כי כל עבודת הצבור בתפלה היא רק חדשה בישראל, ולפני החרבן לא ידעו מזה בני ישראל, ויעמוד ויקרא:

אחרי שחרב הבית ונהרסו המזבחות ופסקו הקרבנות הלא שבתה עבודת הצבור על כן ראה רבן נמליאל למנות החסרון הזה ביסודו עבודת התפלה תחת העבודה שפסקה.

ובעמוד 92 כבר יאמר זה החכם ווייס להלכה פסוקה, וחלומו שם כבר שב ויהי' לדבר שכבר בא לו האות והמופת ויאמר:

כבר ראינו כי תחת נשיאותו של רבן נמליאל נוסדה תפלות שמנה עשרה ונקבע שתהי' עתה עבודת התפלה תחת עבודת הקרבנות.

ומה נעשה להם לכל החוקרים האלה כי נשאו מדברותיהם, גם מבלי לדעת את דברי ימי ישראל.

כי הדבר הולך ומתבאר כי לא לכך אשר היתה עבודת הצבור בתפלה בכל מובנה היותר רחב לפני ימי רבן נמליאל ולפני ימי החרבן בכל ימי הבית,

כי אם שהי' הדבר כן מימי עולם גם עוד לפני ימי הבית השני בימי גלות בבל.

ויותר מזה שהי' הדבר כן גם עוד בכל ימי הבית הראשון.

זלא איזה מקצת תפלות היו לכני ישראל בימי הבית השני כי אם כל התפלות כולם, שמנה עשרה לחול, ותפלת שבעי לשבתות וימים טובים, ואפילו הזכרת ראש חדש (יעלה ויבוא) והול המועד, חנוכה ופורים, והזכרת משיב הרוח ומוריד הגשם בברכת תהיה המתים ושאלת ותן. טל ומטרי בברכת השנים.

ולא לבד שאך בטעות יאמר ווייס. כי לא מצאנו רמז כי בעוד עבודת הקרבנות על מכונה הי' חק קבוע להתפלל שלש פעמים ביום, כי אם שהדברים חיים ופרושים לפנינו אשר התפללו או גם אפילו תפלת המוספים,

וכל זה הגם דברים מפורשים ועומדים חיים לפנינו.

ונבאר את הדברים האלה על הסדר ונדבר בראשונה בנוגע לדבר עבודת תפלה בצבור בישראל מימי עולם ונתחיל דברינו מהנוגע להומן אשר לפני ימי החרבן, בימי הבית השני.

והדברים מפורשים כי הי' להם גם אז בתי כנסיות לתפלה רבים מאד בכל עריהם להתפלל תפלה בצבור בעבודה קבועה.

ולא נדבר בכל זה מהאמור בנמי ומדרשים כמו בכתובות דף ק"ה. אמר ר' פנחס אמר ר' אושע' שלש מאות ותשעים וארבעה בתי דינין היו בירושלים וכנגדן בתי כנסיות וכנגדן בתי מדרשות,

כי אם שנס בהספרים הכתובים יונת הנאמנים ביותר אצל כל החוקרים האלה, גם משם הדבר ידוע ומפורסם כי בימי הבית השני היו בתי כנסיות לצבור בכל ערי ישראל.

ויאזעפוס לפני מלחמת החרבן יספר מאת אשר הי' בין היהודים והיונים בקיסרין העיר ההומי אשר בנה הורדוס האדומי רק לבני הנכר, כי הריב שם בין היונים והיהודים איזה שנים לפני החרבן יצא בראש הומיות רק על ידי דבר בית הכנסת לצבור אשר היתה שם לבני ישראל.

ויאמר במלחמת היהודים II, 14, 4:

בתוך כך עלה בידי היונים מקיסרין לפעול אצל הקיסר נערא וכו' וזוה הותחלה המלחמה וכו' היהודים אשר בקיסרין הי' להם בית הכנסת אשר עמדה על מנרש אחד היונים, הרבה פעמים נסו היהודים לקנות את המנרש הזה, אבל היוני לא הפה אזנו להם, ועוד פעל ועשה המון דברים להכעיס את היהודים ויבן שם על המנרש הזה בנינים הרבה, ולא הניח להיהודים כי אם משעול צר ללכת וכו' לא נשאר לפני היהודים עצה אחרת כי אם לשחד את הנציב פלארוס ויתנו לו שמנה טאלאנטים, אבל הוא קבל הכסף ויסע מקיסרין ולמחרת היום הוא ביום השבת בשעה שהיו כל היהודים נאספים בבית הכנסת העמיד אחד היונים וכו' שר הצבא הרומי התערב בדבר אבל לא יכול להועיל מאומה, אז מהרו היהודים ויוציאו מבית הכנסת את ספרי התורה וילכו לעיר נארבאטא הסמוכה אשר היתה מיושבת כולה מיהודים וכו'. ופחילא האלכסנדרוני בספרו המלאכות אל קאיוס, בספרו שם המעשים אשר היו באלכסנדריא בימי הקיסר קאיוס קאליגולא יאמר:

ובידי הנציב הי' חיל ועוז די להשקיש את שאון המתקוממים האלה על נקלה אבל הוא ראה און ולא שם לב וכו' וגם חזק לב מרעים וכו' או החליפו

היונים כח ויבואו בקרדומות להרוס את המון בתי כנסיות אשר היינו למרבה בחלק העיר ההוא מקצתם ערו עד היסוד בידיהם ומקצתם שלחו באשי וכו'.

וכל הדברים האלה הנם עדות לישראל כי מראשית הימים היו להם לבני ישראל עבודת תפלה בצבור והמון בתי כנסיות לפי ערך הערים הגדולות והקטנות ככל הנהוג בקהלות ישראל בימינו אלה.

והמון בתי כנסיות באלכסנדריא לא נבנו אז בימי הקיסר קאליגולא, כי אם שהיו נהוג ובא כן בישראל מראשית ימי התישבת שם. ואחר זה בספרו שם יוסף פהילא לאמר:

ויוסיפו היונים לעשות הונף להקיסר קאיוס וישמאו עוד גם את יתר בתי כנסיות, אשר לא היו לבער, ואשר לא יכלו להרוס, כי הנינו עליהם היהודים הדריים שם סביבותיהם, ויוסיפו היונים ויצינו בהם צלמי הקיסר למען טמאום ובהגדול אשר בתוכם הצינו מצבת ברזל גדולה נשואה במרכבה עומדת על ארבעה סוסים וכו'.

ומכל דבריו יחד הננו רואים ומבינים את כל סדרי הקהלות אז, כי היו גם אז בתי כנסיות בכל חלקי העיר השונים ובכל רהובותיהם. מהם גדולים ומהם קטנים, ככל הדרוש להרחוב ההוא וכרוב העם באי שעריהם, בכל חוצות העיר ורהובותיה.

וכל זה יורה לנו כי היתה אז עבודת תפלה מסודרת לכל פרטיה ככל אשר הוא בערי ישראל היותר טובים בימינו אלה.

ויאזעפוס בטפרו Vita LVI בדברו שם מהמעשים בהנליל לפני המלחמה יאמר:

אחד מאנשי טבריא הנניה בשמו הציע בפני העדה (בטבריא) לקרוא צום למחר וכו' ואני צויתי לשנים משומרי ראשי וכו' וגם אני בעצמי הנרתי חרב מתחת למדי והסתרתיו ככל אשר יכולתי והלכתי לבית הכנסת אבל יהושע הארכאנט לא נתן לכל שומרי ראשי להכנס כי עמד אצל הפתח בביאה, ולא הרשה לי להכנס כי אם עם אוהביי, וכאשר כבר נלינו בבית הכנסת את החוקים הדרושים לזה והתהלכנו להתפלל קם יהושע וכו'.

וכל הדברים הולכים ומבארים את עצמן כי היתה אז כל דבר התפלות בצבור בבתי כנסיות וכל עבודת הצבור בכלל מסודרות לכל פרטיהן.

ונשובה ונראה עוד יותר מזה הרבה, כי דבר בתי כנסיות לתפלה בצבור היו מסודרות כל כך בכל ימי המקדש, עד כי גם בהמקדש עצמו במקום הקרבת כל קרבנותיהם של ישראל, גם שם היתה הכנסת כוללת לתפלה בצבור.

ובמשנה יומא דף ס"ה פרק ז' משנה א' בא:

בא לו כהן גדול לקרות אם רצה לקרות בבגדי בויץ קורא ואם לאו קורא באצטלית לבן משלו חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול וכהן גדול עומד ומקבל וקורא אחרי מות ואך בעשור ונולל ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן ובעשור שבהומש הפקודים קורא על פה ומברך עליה שמנה ברכות על התורה ועל העבודה ועל ההודאה ועל מחילת העון ועל המקדש

בפני עצמו ועל ישראל בפני עצמן, ועל ירושלים בפני עצמה ועל הכהנים בפני עצמן, ועל שאר התפלה:

וכבר כתב שם רש"י ז"ל. בית הכנסת היי סמוך לעזרה בהר הבית, הוון הכנסת, שמש, ראש הכנסת, על פיו נחתכין צרכי הכנסת מי מפטיר, מי פורס על שמע, מי עובר לפני התיבה.

ומבואר לפנינו שאפי' בבית המקדש עצמו היתה שם תפלה בצבור מתוקנת כל צרכה לכל פרטיה.

ובהר הבית שם הי' בית הכנסת, ובכל סנוון הדברים וסדרו כמו שהוא בידינו היום.

לפי שדבר התפלות וכל סדור של תפלה בצבור התפשטה בישראל מהימים היותר ראשונים ככל אשר עוד יבואר.

והננו רואים גם זאת כי אף שבמקדש נעשה כל עבודת הקרבנות האמורים באהרי מות וקרבנות האמורים בחומש הפקודים מוספי היום ככל זה נקראו גם שם הפרשיות האלה בתורה, כדברי המשנה המפורשים. וכהן גדול וכו' וקורא אחרי מות ואך בעשור וכו' ובעשור שבחומש הפקודים וכו'.

ובברייתא במס' יומא ד' ע' נאמר כי אחרי אשר נמר הכהן הגדול הכרכות אחר כך כל אחד ואחד מביא ספר תורה מביתו (ומערב יום הכפורים הביאום שם, רש"י) וקורא בו כדי להראות הוותו לרבים.

ובל זה הי' בבית המקדש עצמו במקום הקרבת הקרבנות. כי באמת לא הי' בכל הדברים האלה חילוק של כלום בין זמן המקדש לבין אחר זה וכל הדברים הלכו כן מסודרים מהימים היותר ראשונים. ובמס' תענית פרק ב' משנה ב' נאמר:

עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה זקן ורגיל ויש לו וכו' ואומר לפניהם עשרים וארבע ברכות שמנה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש ואלו הן זכרונות ושופרות אל ד' בצרתה לי קראתי ויענני וכו' על הראשונה הוא אומר מי שענה וכו' ברוך אתה וכו' (ע"א). ועל זה בא שם במשנה אחר זה:

מעשה בימי ר' חלפתא ור' הנניה בן תרדיון שעבר אחד לפני התיבה ונמר את הברכה כולה ולא ענו אחריו אמן תקעו הכהנים תקעו מי שענה וכו' הריעו בני אהרן הריעו מי שענה וכו' וכשבא דבר אצל חכמים (ביבנה) אמרו לא היינו נוהגין כן אלא בשער המזרה ובהר הבית.

ונירסת הרמב"ם וכפי מה שפירשה הרין וכתב על זה. כך היא עיקר הגירסא וכיוון שבסדר המשנה מתחלתה לא אמרו בסדר התרעות כלום הי' נראה לאמר שעל סדר התרעות אמרו שלא היו נוהגין כן אלא בשער המזרה ובהר הבית.

הערה (ע"א) במשנה שם בא ר' יהודה אומר לא הי' צריך לאמר זכרונות ושופרות אלא אומר תהיתון רעב כי יהי' בארץ אסר, הי' דבר ד' אל ירפיה על דברי הבצרות ואומר חוהמיהן.

וכבר כתב שם הרין, "ולא פליגי ר' יהודה ורבנן אלא בהענית גשמים דרבנן סברי שאומרים זכרונות ושופרות ור' יהודה סבר שאומרים תהיתון רעב כי יהי' בארץ וכו' אבל מכל מקום הכל מודים שעל כל הצדקה עושין ככדו משנהנו וכן נראה עיקר".
ונחלקו רק בדין המבטת עצמה.

אבל בנבולין אומרים הכרכות על הסדר ולא היו מפסיקין ביניהן בהתרעות וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות תענית וכו' (ע"ב).

וכל הדברים יתאימו יחד כי כל סדר התפלות כולם באין מחסור דבר לא לבד שהיו מסודרים כן בכל ימי הבית השני בכל ערי ישראל, כי אם שהיו כן גם בירושלים וגם במקדש עצמו.

ויאזעפוס בספרו נגד אפיאן I, 22 בסופו אשר יעתיק שם דברי היוני אנאטהארטידעס, אשר כתב דבריו נגד כל אמונה ודת בכלל, ויתקלם שם גם בהיהודים ובמעשיהם אשר עשו בימי תלמי לאני מלך מצרים דהיינו בהזמן אשר מיד אחר אלכסנדר המוקדני בימי שמעון הצדיק יאמר שם:

היהודים יש להם עיר בצורה מאד אשר תקרא ירושלים, והנם הנילים לשבת ביום השביעי בחבוק ידים וגם לא ישאו הרב ומלחמה ביום ההוא ולא יעשו כל עבודה בשדה כי אם ישבו בבתיים מקודשים וישאו את ידיהם קדש עד הערב וכאשר בא תלמי לאני עם חילו לירושלים וכו'. וכבר נתבאר לנו בכרך שלישי מחלק זה עמוד 329 כי טעה היוני הזה, כי באמת לא התפללו היהודים כל יום השבת מהבוקר עד הערב, כי אם למדו שם תורתם ככל אשר היו נהוג בכל ישראל בימי הבית הראשון ללמוד עם העם ביום השבת.

אבל הנה אך מזה בא טעותו של היוני הקדמון הזה, מפני שידע מדבר תפלותיהם של ישראל בבתי כנסיות ועל כן השב שישבתם בבתי המדרש ביום השבת, אשר היו בנויים אצל בתי הכנסיות, היו כי התפללו גם שם, וכי ביום השבת התפללו כל היום.

כי כן הדבר אשר הרבה עוד לפני ימי תלמי לאני וגם עוד לפני ימי אנשי כנסת הגדולה כבר היו שם אצל בני ישראל עבודת תפלה בצבור ותפלות קבועות וסדורות לרבים, אשר אנשי כנסת הגדולה כחיתום האחרון השתמשו בהם ויקבעום בסדר. ישמנה עשרה בקצרה, כראוי לסדר תפלה בכל יום, ונבאר הדברים.

פרק מ"א.

כי הנה במנלת אסתר ט' ל' בא:

ווישלה ספרים אל כל היהודים וגו' דברי שלום ואמת לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם כאשר קים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכאשר קיימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם. וכבר כתב שם גם הר"א אבן עזרא, ולפי דעתי וכו' וטעם דברי הצומות על הנזכרים בספר זכריה שהן בתמוז ואב ותשרי ושבת והטעם כי קיימו היהודים על נפשם לשמחה ביום הפורים כאשר קיימו על נפשם ועל זרעם להתענות בימי אבלם כאשר הובקעה העיר ונשרף הבית וכו' וטעם וזעקתם להתפלל ולזעוק אל ה' בימי התענית.

הערה (ע"ב) ויש בזה פירושים שונים עי' ברין ס"ס ובתוספת הר"י לתענית, ואין זה נוגע להבירנו.

ועי' בדברי הרמב"ם הלכות תענית פ"ד הלכה י"ג.

ודבריו ברורים והגם דברי הכתובים עצמם המפורשים.

ודבר שאין צריך לאמר הוא כי קבלה על נפשם ועל זרעם אי אפשר להיות כי אם דברים קבועים בנוסח קבוע לכל הצבור לכל ישראל.

ומבואר לנו בזה כי מיד אחר החרבן (יתבאר לפנינו) תקנו חכמי התורה והנביאים שכדור, יחד עם הצומות גם תפלות קבועות אשר התפללו בימי הצומות האלה תפלות קבועות הראויות לזה, כמו שיבת מלכות בית דוד, בנין ירושלים, תקע בשופר גדול להרותנו ושא גם לקבץ גליותינו, ותחזנה עינינו בשוכך לציון ברחמים וכל הדומה לזה.

והגנו רואים שאז בימי מרדכי ואסתר כבר פשט הדבר כל כך בכל ישראל בקבלה חלוטה לכל העם כלו, עד כי כאשר רצו או שיקבלו בני ישראל עליהם ועל זרעם לדורותם לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם שלחו להם, לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם זנו וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם:

כי באמת כבר עברו ימים רבים מאז אשר נתקנו דברי הצומות וזעקתם זמאז אשר קבלו זה כל ישראל עליהם, כמו שהם דברי הכתוב בזכריה ז' ה': "ויהי דבר ד' ונ' אמר אל כל עם הארץ ואל הכהנים לאמר כי צמתם וספור בהמישי ובשביעי וזה שבעים שנה הצום צמתני אני". והיינו כי מיד אחר החרבן אשר נחרב הבית ובאו לבבל קימו וקבלו עליהם דברי הצומות וזעקתם.

ובימים הראשונים ההם אשר זכרו עוד את כל מחמדיהם היו התפלות ההם נאמרים מהצבור בבכי ובזעקה, עד שלבד מה שבא בזה על זה דברי הצומות וזעקתם,

הנה נראה עוד יותר כי דברי הצומות נכללו תוך דבר התפלות האלה, אשר הם היו באמת העיקר בכל הצומות כולם ככל אשר יבואר לפנינו. ובשלחם לירושלים בראשית ימי הבית השני לשאל אם יצומו עתה בתשעה באב ויתפללו תפלותיהם אשר נתקנו לזה היתה שאילתם סתם. האבכה בחדש החמישי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים.

והדבר מבואר מתשובת ד' על ידי זכריה כי נכלל בזה גם דבר הצום וגם דבר התפלות, ולשון הכתובים מכל זה זכריה ז' א':

ויהי בשנת ארבע לדריוש המלך הי' דבר ד' אל זכריה בארבעה לחדש החשיעי בכסלו וישלח בית אל שראצר ורגם מלך ואנשיו להלות את צני ד' לאמר אל הכהנים אשר לבית ד' צנאות ואל הנביאים לאמר האבכה בחדש החמשי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים ויהי דבר ד' וכו' לאמר אמור אל כל עם הארץ ואל הכהנים לאמר כי צמתם וספור בחמשי ובשביעי הצום צמתני אני וכו'.

והנה בא בתשובת הנביא, כי צמתם וספור" ובדבריהם הם, האבכה הנזר. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו כי, הנזר הכונה מן היין לפני הצום, כי בדבריהם לא הזכירו היום, כי אם, בחדש החמשי ונכלל בזה גם ההנהגה לפני התענית. ומבואר כי האבכה" הוא דבר התפלות כלשון הכתובים בספר שופטים כי כינ, ויעלו בני ישראל ויבכו לפני ד' עד הערב וכו'.

התפלות בישראל

והנה כללו גם את הצום בתוך דבריהם. האבכה לפי שכל עיקר דבר התענית הוא דבר התפלות ככל אשר יבואר.

ועל כן גם השיבם הנביא לנמרי בסנוןן אחר מאשר אמרו הם, לבלי לדבר נגד תפלותיהם של ישראל בבקשותיהם כי ישיב ד' את שבותם כבראשונה וירחמם אשר אך זה הי' דבר התפלות בימי הצומות האלה.

כי על כן הזכיר רק דבר הצומות עצמם ודבר הקינות אשר גם זה בימי הצומות.

וכידוע הי' גם זה לחק בישראל וגם זה נעשה ברבים בעבודת הצבור כמפורש בספר דברי הימים ב' ל"ה כ"ה:

ויקונן ירמיהו על יאשיהו ויאמר כל השרים והשרות בקינותיהם על יאשיהו עד היום ויתנום לחק על ישראל והנם כתובים על הקינות.

ועל כן הנביא אשר לא רצה לדבר נגד תפלות ישראל הכוללות להשיג שבותם הזכיר רק את הצום עצמו ואת הקינות. כי צמתם וספור בחמשי ובשביעי (עינ) וזה שבעים שנה הצום צמתני אני וכו'.

אמנם גם אם נרצה לאמר כי הנזר הכונה על הצום, אבל זה ודאי פי הקדמו התפלות. האבכה בהדש החמשי הנזר כאשר וכו' ובקבלתם דברי הצומות וזעקתם הנה הי' אצלם. וזעקתם העיקר (ע"ד).

ואם כי הצומות האלה היו כבר אחר חרבן הבית הראשון, הנה נשובה ונראה כל דבר הצומות והתפלות בישראל לא לכד מראשית ימי הבית הראשון כי אם גם לפני זה, והוא דבר עבודת הצבור בתפלה.

והנה הרבר ידוע כי עיקר דין התורה בעבודת הצבור בתפלה הוא בכל צרה שלא תבא על הצבור (ע"ה).

ובזה הדברים מפורשים כי מראשית ימי ישראל קימו ועשו ככל דין התורה הזה, ובהיות זה אז לא דבר הנעשה בכל יום, הי' דרכם יחד עם זה לקבל עליהם גם צום ולצום כל היום.

ונמצא זכר הדבר כבר בימי שפוט השופטים ובא בספר שופטים כי במלחמת ישראל עם בנימין, כאשר ננפו לפני בני בנימין ובא שם כ' כ"ג. ויעלו בני ישראל ויבכו לפני ד' עד הערב וכו'.

וכאשר לא הועילה תפלתם וננפו עוד הפעם לפני בני בנימין בא שם אחר זה שם כ"ז:

ויעלו כל בני ישראל וכל העם ויבאו בית אל ויבכו וישבו שם לפני ד' ויצומו ביום ההוא עד הערב.

הערה (ע"ג) אצולנו נסארו הקינות רק בחמישי, אבל הלא זה האי כי מתחלה בקונם על יאשיהו עשו זה ביום הריגתו ולא בתשעה באב אשר בהריגת יאשיהו לא היה עדין ליום אבל, וכן קוננו גם בשביעי על הריגת גדליהו בן אחיקם.

ואצולנו נקבע כל זה רק על התשעה באב לכו.

הערה (ע"ד) הדבר ידוע כי הונח זה רק על התפלה כמו באיכה ג' ח' "גם כי אז עק ואשוע שהם תפלות" וכמו בספר שמואל א' ט"ז י"א "ויהי לשמואל ויזעק אל ד' כל הלילה" דומיהם הרבה. וכבר הובאו דברי הר"א בן קורא על זה.

הערה (ע"ה) ע"י בספר המצות להרמב"ם ז"ל עסקן מצוה הי' ובדבריו הרמב"ן שם, ויבואר לפנינו בדברינו על "הקבלה והדרשה".

התפלות בישראל

עח

וכבר נתבאר לנו כי "ויבכו" בכל הדברים האלה הוא דבר התפלות, עד כי בזכריה שם בשאלם אם לעשות עתה, דברי הצומות וזעקתם אמרו סתם. האבכה. ובשמואל א' ז' ה'. ויאמר שמואל קבצו את כל ישראל המצפתה. ואתפלל בעדכם אל ד' ויקבצו המצפתה וישאבו מים וישפכו לפני ד' ויצומו ביום ההוא ויאמרו שם השאנו לד'.

ונשוב ונראה הרבה יותר מכל זה, כי דבר הצומות האלה, ועבודת הצבור בתפלה, היו כל כך דברים קבועים ורגילים בימי הבית הראשון, עד אשר באו לעיתים קרובות מאד וידעו מראש כי בודאי בזמן קרוב יבוא זה.

והן דברי הכתובים הברורים והמפורשים בירמי' ס"ו ל"ז ובא שם בפסוק ה': ויצוה ירמיהו את ברוך לאמר אני עצור לא אוכל לבוא בית ד' ובאת אתה וקראת במגלה אשר כתבת מפי את דברי ד' באזני העם בית ד' ביום צום ונב באזני כל יהודה הבאים מעריהם הקראם אולי תפול תהנתם- לפני ד' וישבו איש מדרכו הרעה כי גדול האף וכז' והי בשנה החמישית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה בחדש התשיעי קראו צום לפני ד' כל העם בירושלם וכל העם הבאים מערי יהודה בירושלם ויקרא ברוך בספר וכי פתח שער בית ד' באזני כל העם.

והדברים מבוארים כי בימי ירמיהו כבר נתפשט הדבר כל כך עד שכבר ה' זה כפעם בפעם לעתים מזומנים וקרובים והי' לדבר נהוג ובא, וכלשונו של ירמי' לברוך:

וירמיהו ירמיהו את ברוך לאמר אני עצור לא אוכל לבוא וכי ובאת אתה וקראת וכי ביום צום,

דהיינו כי כאשר יבוא יום צום הראשון אשר יקראו זקני ישראל כדרכם לעשות כן כפעם בפעם, או תעשה כן.

בידעו מראש על פי כל מהלך הדברים וסדרם, כי זה יבוא בקרוב, עד שגם טרם אשר נעשה זה ידבר על הדבר כמדבר קבוע.

וכבר פשט הדבר בכל ישראל עוד בימי הדורות הראשונים לימי הבית הראשון.

עד אשר לא לבד בארץ יהודה הי' כל זה נהוג ובא, כי אם גם בארץ עשרת השבטים, וגם בימים היותר איומים, בימי אחאב ואיזבל הימים אשר רבה העזובה שם יותר מבכל הזמנים.

וכאשר רצתה איזבל להמית את נבות, וכי יהי המשפט לעיני כל העם למען יאמינו כי הי' הדבר על פי חוקי משפט, הי' עצתה לקרוא צום אשר על ידי זה בהכרח יאספו כל העם לעבודת הצבור בתפלה, ובא במלכים א' כ"א ז': ותאמר אליו איזבל אשתו וכי אני אתן לך את כרם נבות הזורעאלי ותכתוב ספרים בשם אחאב ותחתם כחתמו וכי אל הזקנים ואל הזרים וכי ותכתוב בספרים לאמר קראו צום והשיבו את נבות בראש העם והושיבו שנים אנשים וכי.

כי הי' הדבר הניל כל כך, עד אשר בכל עת אשר ראו זקני עיר ועיר צורך בזה קראו את העם יחד לעבודת הצבור בתפלה אשר בימים ההם קראו יחד.

התפלות בישראל

עם זה צום, וידעו מראש כי העם לא יתפלא על זה מאומה, בהיות זה מסדרי הדברים ההולכים תמיד (ע"ז).

ואיזבל ידעה היטב כי העם ימצאו זה לדבר הרגיל ויבואו. והצומות האלה היו עיקרם דבר עבודת הצבור בתפלה, והוא מבואר גם מזה עצמו כי לצום ולבלי לאכול ולשתות אין צורך. לאסוף את כל העם יחד, כי זה יעשה כל אחד לעצמו.

והדבר גם מפורש מדברי ירמיהו סי' י"ד אשר יתחילו שם הדברים. אשר ה' דבר ד' אל ירמיהו על דברי הבצרות ונא שם י"ד י"א :

וַיֹּאמֶר ד' אֵלַי אֵל תִּפְלַל בְּעַד הָעָם הַזֶּה לְטוֹבָה כִּי יִצְוּ מוֹ אֵינְנִי שׁוֹמְעֵי אֶל רִנְתָם וְכִי יַעֲלוּ עֹלָה וּמִנְחָה אֵינְנִי רֹצֵם.

וּמְבוֹאֵר כִּי יִצְוּ אֵינְנִי שׁוֹמְעֵי אֶל רִנְתָם כִּי אֵךְ זֶה הוּא עֵיקַר דְּבַר הַצּוּם בְּעַמְדָם אִז בַּתְּפִלָּה.

וכמו שהוא גם לשון הכתובים ביואל א' י"ד :

קִדְּשׁוּ צוּם קְרָאוּ עֲצֵרָה אֲסֹפוּ זִקְנֵיכֶם כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בֵּית ד' אֲלֵכֶם וּזְעִקוּ אֶל ד'.

וזכר העירו כי זה ודאי אשר תפלה בצבור אי אפשר שתהי' כי אם על פי תפלות קבועות, ועבודה כללית.

ואין זה נוגע לדברינו אם נשארו דברים מהתפלות ההם גם כידינו (ע"ז) או לא, ואין זה נוגע לדברינו אם בתפלות הצבור. על דברי הבצרות התפללו מעין

ברכת ברוך עלינו את השנה הזאת וכו', ואנשי כנסת הגדולה בהביאם זה לתוך שַׁמְנָה עֶשְׂרֵה בְּרִכּוֹת שֶׁבְּכָל יוֹם קִצְרוּהָ וַעֲשׂוּ אֶת סַנְגוּנָה כְּכֹל הָרְאוּי לַתְּפִלּוֹת יוֹם יוֹם, או שְׁהִי' לָהֶם לְנִמְרֵי נוֹסַח אַחֵר שֶׁל תְּפִלָּה, וְנֶאֱבָר מֵאַתְנֹו.

עיקר הכל בכל דברינו בזה, הוא דבר עבודת התפלה בישראל, עבודת התפלה בצבור, בימים היותר ראשונים, וגם בכל ימי הבית הראשון.

והן גם ענין הכתובים ביואל ב' י"ב. וגם עתה נאום ד' שבו עדי וכו' תקעו שופר בציון קדשו צום קראו עצרה אספו עם קדשו קהל קבצו זקני ס' וכו'.

והכונה בכל זה על תפלה רבים יחד, עבודת הצבור בתפלה.

ואם כי נביאי ד' היו רוב דבריהם על עבודתם בתפלת הצבור יחד בימי הצום בבית המקדש, בהיות זה העיקר והמקום הכללי לכל ישראל יחד,

הנה הדבר מפורש מדברי הכתובים בימי אחאב ואיזבל, כי פשט הדבר כן בכל ערי ישראל.

ולא יכול להיות כל ספק כי היו שם כנסיות מיוחדים לזה, ובכתבה להזקנים. וכתב בספרים לאמר קראו צום והשיבו את נבות בראש הע"ס,

הערה (ע"ז) כבר העירו ויבואר לנו לכל פרטיו במקומו כי רוב העם בימי הבית הראשון שפרו את כל דבר התורה לכל פרטיה, ובפרט בהנהגת הצבור יחד, וגם רוב מאלה אשר נבטלו בע"ש מחלת הזמן

ההוא, היו כל ענינם רק בעולם כי ד' נתן איזה הנהגה גם ליהי סוים "מלכת השמים" בפייהם, ויטעו להסוב כי אפשר לבקש מהם, אבל בכלל שפרו גם הם רוב מצוות התורה, והדברים ארוכים ויבואר לנו בכרך הקודם.

הערה (ע"ז) גם מסוירים רבים בספר תהלים חותמם מעיד עליהם כי נוסדו מתחילתם עבוד הצבור, בתפלה בצבור, ויבואר לנו כל זה במקומו.

התפלות בישראל

עמ

היינו. בראש העם הנאסף ביום הצום להמקום המיוחד לזה.

ובימי נלות בכל הקרובים אלינו יותר כבר נשארו בידינו הוד קול הבתי כנסיות לתפלה.

ובא כמגלת אסתר ד' ט"ז. ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עליי.

וכבר הערנו כי לצום לכד אין צריך לכנוס ולקבץ את כל היהודים יחד כי לבלי לאכול ולבלי לשתות זה הוא דבר אשר יעשה כל אחד לעצמו.

והדברים מבוארים כי בהיות כל עיקר דבר הצומות לעמוד בתפלה, עבודת הצבור בתפלה יחד, על כן היו דבריה:

לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עליי.

לאמר כי יאספם לבתי כנסיות לעמוד בתפלה מתוך צום (ע"ח).

ובימים ההם כבר מימים רבים נתקנה גם תפלה בכל יום כמו שמפורש בדניאל ו' י"א. וכיון פתיהן לה בעליתה נגד ירושלם וזמנין תלתא ביומא הוא

ברך על ברכוהי ומצלא ומורא קדם אלהה כל קבל די הוא עבד מן קרמת דנהי. ובמסכת עירובין דף כ"א בא בגמ' אמר ליה רב חסדא למרי בריה דרב

הונא בריה דרב ירמיה בר אבא אמרי אתיתו מברנש לבי כנישתא דדניאל דהוה תלתא פרסי בשבתא אמאי סמכיתו אבוגרנין הא אמר. וכו'.

והנה עמד בימיהם עוד. בי כנישתא אשר היתה נקראת. בי כנישתא

דדניאל.

והוא גם דבר הנהוג ובא, וגם בימינו אלה בכל הנרושים ושלטולים הרבים,

אשר ברוב המקומות לא נשארו בני ישראל במקומם. בכל זה נשארו לפליטה איזה בתי תפלה משנות מאות רבות.

אף כי בכבל אשר ישבו שם בני ישראל בתוך מושב הראשי אשר התישבו

בבואם היינו בנהרדעא והערים מסביב, בכל שלות השקט, וכמעט אשר איש לא הרניז מנוחתם עד סוף ימי האמוראים ועל כן נשארו הבתי כנסיות הראשיות

מהימים הראשונים.

וכן בא עוד בגמ' מגילה דף כ"ט. תניא ר' שמעון בן יוחאי אומר בא וראה

כמה התיבין ישראל וכו' בכבל היכא אמר אבוי בבי כנישתא דהוצל וכו' בי כנישתא דשף ויתייב בנהרדעא וכו'.

ולשונו של רש"י ז"ל. דשף ויתייב ובנאה יכניה וסייעתו.

ודבריו לקוחין מקבלת הנאונים אשר ישבו שם ולשונו של רב שרירא

נאון באגרתו:

דמעיקרא כד גלו ישראל בנלות יכניה והחרש והמסגר וכמה נביאי עמהם

אייתניהו לנהרדעא ובנו יכניה מלך יהודה וסייעתו בי כנישתא ויסדוה וכו' וקרוה להווא בי כנישתא. בי כנישתא דשף ויתייב בנהרדעא כלומר וכו' כדאמרין

במגילה בכבל היכא רב אמר בכנישתא דהוצל ושמאל אמר בכנישתא דשף ויתייב

הערה (ע"ך) והלשון הזה הבא סתם נמצא בן גם במסנה כמו במס' הענית פ"ד מ"ב:

הגיע זמן המספר לעלות כהנים לזוים עלים לירושלים וישראל שבאותו מספר מתכנסין לעריהם

וקורין במעשה בראשית וכו'.

והדבר פשוט כי "מתכנסין לעריהן" הכונה מתכנסין לבתי כנסיות סבעריהן.

התפלות בישראל

בנהרדעא ולא תימא הכא ולא הכא אלא זימנין הכא וזימנין הכא וכו' והרא פנישתא דהוצל קרובה היא לבית מדרשו של עזרא הסופר וכו'. ולכד קבלת הנאונים אשר ישבו במקומות ההם, הגה ה' להם כל הדברים האלה בספרי זכרונותיהם אשר היו במתיבתא כמו שכבר נתבאר וכמו שהם כל העינים האלה באגרת רב שרירא.

והדברים האלה בנוע לבי כנישתא דהוצל ובי כנישתא דשף ויתבי בנהרדעא הנם באמת רק פירוש דברי רב ושמואל בנמרא, אשר ידעו את כל עיניי בכל מהימים הראשונים.

ובתי כנסיות אלו נשארו מימי ראשית גלות בבל, אשר כבר בנו להם בתי כנסיות לתפלה לעבודת הצבור בתפלה.

כי כן הדבר אשר דבר התפלה בצבור נתג בישראל מהימים היותר ראשונים כל ימי הבית הראשון.

פרק מ"ב.

ונשוב אל הדבר השני והוא דבר הנוסח של התפלות, דבר התפלה הראשית אשר בידנו, הוא דבר תפלת שמנה עשרה, אשר החכם ווייס בהשתדלותו הגדולה לאמר כי תמול אנחנו, רצה להראות כי רבן גמליאל הוא שתקנה ויסדה.

ולא הסתפק החכם ווייס גם בזה, כי אם כי בהיותו עשיר גדול בראיות, הגה יש לו גם דברים ברורים, כי ראשי הכמי הדור ההוא גם התנגדו לרבן גמליאל במעשיו אלה.

ובודאי שראוי לראות את הדברים הגדולים ההם של החכם ווייס, והנה יאמר שם בעמוד 73:

והנה אחרי שהיתה התפלה סדורה ומתוקנת כראות לזמנו, שם רבן גמליאל לחק קבוע שבכל יום יתפלל אדם שמנה עשרה ומחוייב כל אדם להתפלל שלש פעמים בכל יום תפלת השחר תפלת המנחה ותפלת הערב (ברכות פ"ד מ"א) תחת עבודת הקרבנות התמיד של שחר וכו' ננד עיקר התקנה להתפלל שלש פעמים בכל יום לא מצאנו אחד שנטה ממנה זולתי ר' נתוניא בן הקנה אשר לא התפלל בלתי אם תפלה קצרה בכניסתו לבית המדרש וביציאתו, אבל על דבר ההובה להתפלל בנוסחא הקבועה מאתו היו לו מתנגדים. ר' יהושע חשב שאין הנוסח עיקר כי אם תוכן התפלה ועל כן די שיתפלל מעין שמנה עשרה. ר' עקיבא עשה פשרה בחשבו שבודאי טוב שינתן ביד המתפללים נוסחא קבועה אבל אין הנוסחא מעכבת, ועל כן אם אין הנוסחא שנונה בפיו יתפלל. מעין שמנה עשרה (שם משנה ג') אבל ר' אליעזר המתנגד לכל דבר חדש התנגד לו מכל וכל באמרו שהתפלה ראויה שתהי' רחמים ותחנונים לפני המקום ועל כן לא יעשה האדם קבע ובנוסחא קבועה אלא יתפלל כפי משאלות לבו ובדברים היוצאים מלבו ובזמן הכשר לו לפי הניון לבו (שם משנה ד').

וקשה הדבר להאמין כי טעה בכל זה החכם ווייס וקשה הדבר להאמין כי לא בודון רצה להטעות הקוראים.

כי האם אפשר להאמין כי לא ידע החכם ווייס דברים פשוטים כאלה כי ר' נחוניא בן הקנה לא התפלל תפלה קצרה תחת שמונה עשרה. והאם אפשר הדבר כי לא ידע החכם ווייס כי התפלה קצרה שהתפלל ר' נחוניא בן הקנה בכניסתו לבית המדרש וביציאתו גם דבר אין לה עם תפלת שמונה עשרה של תפלת הצבור אשר התפלל ככל בני ישראל, ועם כל ישראל בבית הכנסת.

ולשון המשנה בברכות פ"ד משנה ב':

ר' נחוניא בן הקנה הו' מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה מקום לתפלה זו אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא תארע תקלה על ידי וביציאתי אני נוטן הודייה על חלקי. והאם יוכל להיות בזה איזה ספק שהכוונה שלכד תפלותיו בבית הכנסת שלש פעמים בכל יום עם הצבור יחד הו' מתפלל גם בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה.

והדברים גם מפורשים פי התפלל תפלתו זאת בבית המדרש המקום המיוחד ללימוד ולכל עניני הלימוד ושם התפלל כאמת רק מעין מעשו בבית המדרש שלא תארע לו שם תקלה של הנראה על ידו והודיה על חלקו. ועל כן טרם ידעו חכמי הדור ענין תפלתו זאת בבית המדרש גם התפלאו על זה אמרו לו מה מקום לתפלה זו.

וכפי הנראה חשב החכם ווייס כי חכמי הדור של ר' נחוניא בן הקנה היו צרי עין, ואף שהם התפללו בבית הכנסת עם הצבור תפלות גדולות וארוכות של שמונה עשרה ברכות שלש פעמים ביום, ואף שידעו כי ר' נחוניא בן הקנה לא יבא עמם לבית הכנסת כל עיקר (ככל דברי ווייס), ולא התפלל עם הצבור שמונה עשרה, בכל זה הו' עינם צרה בו על כי יתפלל לכל הפחות איזה תפלה קצרה בבית המדרש, ויבואו וישאלו גם על זה. מה מקום לתפלה זו, כאלו הם רשאים להתפלל ולא ר' נחוניא בן הקנה.

וכמה עלובה היא חכמת ישראל עד כי גם דברים פשוטים כאלה ההכרח לבאר, וכמה ירדה פלאים על ידי לכלרים כתבנים עד כי ראיות כאלה נאמרו שם למען הפיל אור פניה.

אבל הנה החכם ווייס יש לו עוד דברים כדורים ממתנדי תקנת רבן גמליאל אשר בדה מלכו ויאמר:

אבל על דבר החובה להתפלל בנוסחא הקבועה מאתו היו לן מתננדים ר' יהושע חשב שאין הנוסחא עיקר כי אם הוכן התפלה ועל כן די שיתפלל מעין שמונה עשרה ר' עקיבא עושה פשרה בהשבו שבנדאי טוב שינתן ביד המתפללים נוסחא קבועה, אבל אין הנוסחא מעכבת, ועל כן אם אין הנוסחא שנורה בפיו יתפלל מעין שמונה עשרה (שם משנה ג').

ובחפזו לא שמע החכם ווייס את אשר ידבר, הן כל תכלית דבריו הוא על דבר תפלת הצבור והנה הוא בא ומביא מה שנאמר בתפלת יחיד כשהוא לעצמו. הן תכלית יסוד כל דברי החכם ווייס הם. אמנם אחרי שהרב הבית ונהרסו המזבחות ופסקו הקרבנות הלא שבתה עבודת הצבור על כן ראה רבן גמליאל למנות החסרין הזה ביסודו עבודת התפלה תחת העבודה ששסקה,

ופתאום ישנה אח דברי עצמו ונא ומביא מתננדים לרבן נמליאל מדברי ר' יהושע ור' עקיבא אשר כל דבריהם אינם כי אם ביחוד המתפלל לעצמו. ולשון המשנה שם (ברכות כ"ח) רבן נמליאל אומר בכל יום מתפלל אדם, שמנה עשרה ר' יהושע אומר, מעין שמנה עשרה ר' עקיבא אומר אם שנונה תפלתו בפיו מתפלל, שמנה עשרה ואם לאו, מעין שמנה עשרה. ובאמת הלכה כר' עקיבא, ואין זה ענין כלל לא לתקנת אנשי כנסת הגדולה ולא לשום תקנה בעולם.

ולשונו של הרמב"ם בפירק ב' מהלכות תפלה הלכה ב' אחרי הביאו גם ברכת המינים שתקנו ביבנה והיו השמנה עשרה לתשע עשרה, ויאמר שם: בכל תפלה שבכל יום מתפלל אדם תשעה עשרה ברכות אלו על הסדר, כמה דברים אמורים כשמצא דעתו מכונת, ולשונו תמהר לקרות, אבל אם היו טרוד ודחוק או שקצרה לשונו מהתפלל יתפלל שלש ראשונים, וברכה אחת מעין כל האמצעיות ושלש אחרונות. ואין כלל זה ענין כלל עם תפלת הצבור בבית הכנסת ועבודת הצבור בתפלה.

ואמנם כי החכם ווייס הנהו עשיר גדול במתננדים לכל דבר גדול בישראל, והנה מצא את ר' אליעזר להתננר מכל וכל ויאמר:

אבל ר' אליעזר המתננר לכל דבר חדש התנגד לו מכל וכל באמר שהתפלה ראויה שתהי' רחמים ותחנונים לפני המקום ועל כן לא יעשנה האדם קבע ובנטסחא קבוע אלא יתפלל כפי משאלות לבו ובדברים היוצאים מלבו ובזמן הכשר לו לפי הניון לבו (שם משנה ד').

והו באמת רעה הולה גדולה מאד כי כל החוקרים האלה בראיותיהם הבל, לא יביאו הדברים עצמם אשר משם פריץ נמצא, כי אם ידברו ויביעו ככל העולה על רוחם, ולהפעות את הקוראים יצינו שם ושם.

ולשון המשנה הוא ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים.

ולא ידע החכם ווייס שאין זה רק דברי ר' אליעזר, המתננר לכל דבר חדש כי אם גם דברי ר' שמעון, ונא במשנה אבות פירק ב' משנה י"ח: ר' שמעון אומר הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום שנאמר כי חנון ורחום הוא וכו'.

והנה מפורש בדברי ר' שמעון, הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה דהיינו בקריאת שמע ובתפלה הקבועים ועומדים (עי' דברינו בפ' מג' והידועים לכל). ובכל זה יאמר ממש בדברי ר' אליעזר, וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום,

דהיינו שהתפלה הידועה והקבועה תהי' רק בדרך של בקשת רחמים ותחנונים לפני המקום, והן דברי הנביא בכרכות דף כ"ט שם:

מאי קבע אמר ר' יעקב בר אבדי אמר ר' יהושע בן לוי כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי ורבנן אמרי כל מי שאינו אומרה בלשון תחנונים רבה ורב יוסף דאמרי תרויהו כל שאינו יכול לחדש בה דברי וכו'.

וממש כן הוא גם בירושלמי שם אצל המשנה. ר' אבהו בשם ר' אליעזר ובלבד שלא יהא בקורא באגרת ר' אחא בשם ר' יוסי צריך להדוש בה דבר בכל יום. ונמשכנו אחרי דברי החכם ווייס בכל זה רק למען הסר מכשול מדרך החקירה, אבל בעצמו של דבר שלחו החוקרים האלה את לשונם למקום שאין ידם מנעת.

כי דוקא מכל דברי התנאים האלה במקומות הרבה, מדברי ר' אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל הדבר מתברר ומתבאר כי תפלת שמנה עשרה בחול, ותפלת שבע בשבת, ואפילו הזכרת ראש חדש ('עלה ויבא) בשמנה עשרה של חול ובתפלת שבת, וגם הזכרת חול המועד בתפלת שמנה עשרה, ואפילו תפלת המוספין כל זה וכיוצא בזה הי' כבר בימיהם חק לישראל ודברים קבועים מימים רבים ופשט בכל ישראל לחוב נמור מאז, ככל מעשי אנשי כנסת הגדולה בחיתום האחרון מכל הדברים היותר גדולים אשר קבלו עליהם מאז. ונבאר הדברים.

פרק מ"ג.

ועי' לדונמא במס' עבודה זרה ד' ז' אשר בא שם:

דתניא ר' אליעזר אומר שואל אדם צרכיו ואחד כך יתפלל (ואחר כך יתפלל שמנה עשרה, רש"י) שנאמר וכו' ר' יהושע אומר יתפלל ואחר כך ישאל צרכיו שנאמר וכו' וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא שואל אדם צרכיו בשומע תפלה.

וראשונה הנה מבואר ומפורש בזה כי גם ר' אליעזר וגם ר' יהושע וגם חכמים החולקים עמהם, דברי כולם אחת, וכל דבריהם הולכים בנוגע לתפלת שמנה עשרה הקבועה לכל ישראל וחיובה לכל.

ותהי' להיפך כי גם ר' אליעזר וגם ר' יהושע הנם מחמירים גם לבלי להפסיק בה אפי'. בשומע תפלה לשאול בה צרכיו לעצמו, כי אם לר' אליעזר ישאל צרכיו ואחר כך יתפלל. שמנה עשרה, ולר' יהושע יתפלל. שמנה עשרה ואחר כך ישאל צרכיו.

וחכמים חולקים עמהם וסוברים כי יוכל לשאול צרכיו גם בתוך תפלת שמנה עשרה במקום הראוי לזה דהיינו בברכות אמצעיות בשומע תפלה.

ובין החכמים החולקים על ר' אליעזר ור' יהושע הי' גם נהום המדי אשר לדברי ר' נתן בכתובות ד' ק"ה כבר הי' בימי הבית מנזרי נזירות שבירושלים.

ובא שם במס' עבודה זרה. דתניא נהום המדי אומר שואל אדם צרכיו בשומע תפלה.

ונשוב ונראה עוד יותר גם מלשונם של ר' אליעזר ור' יהושע אשר יעמידו אותנו בקרן אורה ויבררו לנו את כל הדבר כמו שהוא.

כי לשונו של ר' אליעזר הוא. שואל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל. וכן לשונו של ר' יהושע יתפלל ואחר כך ישאל צרכיו.

אשר מזה נבין כי בכל הדברים האלה ובכל סגנון דברי החכמים בכל כיוצא בזה תקרא. תפלה סתם רק התפלה הקבועה מאנשי כנסת הגדולה. התפלה הכללית אשר ששמה בכל ישראל ותהי' היא לבדה תפלת כולם.

אבל משאלות לבו של אדם אשר יבקש מלפני ד' לכל צרכיו והגיון לבו ומשאלותיו, כל זה, כל התפלות והבקשות האלה לא תקרא תפלה בנוגע לתפלת הובה.

וגם אחר אשר הרבה החנה ובקשה על כל צרכיו עדיין לא התפלל. והן דברי ד' אליעזר הברורים והמפורשים אשר הם לבדם דים לברר לנו הכל:

ר' אליעזר אומר שואל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל ל'.

וכמה הדברים ברורים וכמה הם מאירים לראות ולדעת, כי אך תפלה אחת יש לכל ישראל, לא בקשת האדם לצרכיו, כי אם התפלה הידועה לכל, התפלה אשר נקבעה מראשית הימים לתפלה כללית לכל ישראל, ותהי לחק ולהובה בישראל לכולם יחד.

ובלשונו של ר' אליעזר כן הם גם דברי ר' יהושע. ר' יהושע אומר יתפלל ואחר כך ישאל צרכיו.

ודברי שניהם אחת כי תפלה היא תפלה כללית של כל ישראל, ותהי לחק ולהובה.

ומשנה שלמה שנינו בריש מס' תענית מדברי ר' אליעזר ור' יהושע:

מאימתי מזכירין (בתפלת שמנה עשרה) נבורות נשמים ר' אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג ר' יהושע אומר מיום טוב האחרון של חג אמר לו ר' יהושע הואיל ואין הנשמים אלא סימן קללה בחג למה הוא מזכיר אמר לו ר' אליעזר אף אני לא אמרתי לשאול (בקשת ותן טל ומטר בברכת השנים) אלא להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו אמר לו אם כן לעולם יהא מזכיר (אף בימי הקיץ).

ודברי ר' אליעזר. אף אני לא אמרתי לשאול מבוארים שגם הוא מודה לבלי לשאול בחול המועד בתפלת שמנה עשרה בברכת השנים. ותן טל ומטר לפי שהנשמים בחג סימן קללה.

והדברים פרושים לפנינו, כי לא לבד עצם התפלה עצמה של שמנה עשרה כי אם שגם את אשר נקבע בתוכה בימי הנשמים להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם ולשאול, ותן טל ומטר. כל זה הי' קבוע לפניהם כמו שהוא בידנו.

אבל מפני שהיו בזה ברבות הימים מנהגים שונים (יבואר לפנינו) בתוך העם מתי להתחיל דין אמירת משיב הרוח ומוריד הגשם בתפלת שמנה עשרה, על כן נחלקו הם איך להכריע כמו שהם כל מהלקאות התנאים בכל כיוצא בזה.

כמו שגם נחלקו שם אחר זה במשנה נ' רבן גמליאל וחכמים בדין של שאלה מתי יותחל זמן של שאלה. ותן טל ומטר בברכת השנה של תפלת שמנה עשרה.

בשלשה במרחשון שואלין את הנשמים רבן גמליאל אומר בשבעה בו חמשה עשר יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת. וענין דברי רבן גמליאל הגם מבוארים את עצמן כי בא לאמר ולהכריע מעיקר התקנה מתחלתה שהיתה בימי המקדש והעליה לרגל שבהכרח העיקר להתחיל משבעה במרחשון.

התפלות בישראל

פכ

שהרי בזמן שבית המקדש היו קיים שאו נתקן לשאול בתוך שמנה עשרה ותן טל ומטרי בודאי שלא תקנו להתחיל זה לפני שבעה במרחשון. חמשה עשר יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת (ע"ט).

ובמס' ביצה ד' י"ז. תנו רבנן שבת שחל להיות בראש הודש או בחולו של מועד ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שבע ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו ר' אליעזר אומר בהודאה ובמוספין מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצעי.

ומחלוקת זו עצמה של ר' אליעזר וחכמים היכן לאמר יעלה ויבוא (מעין המאורע של ראש הודש או חול המועד) בתפלת שבעי של שבת, כן ממש בא בתוספתא ברכות פרק ג' בכל ראש הודש וחול המועד בתפלת. שמנה עשרה של חול. ובא שם:

כל שאין בו מוסף כגון הנוכה ופורים ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמנה עשרה ואומר מעין המאורע בהודאה ואם לא אמר מעין המאורע אין מחזירין אותו, וכל שיש בו מוסף כגון ראש הודש וחולו של מועד שחרית ומנחה מתפלל שמנה עשרה ואומר קדושת היום בעבודה ר' אליעזר אומר בהודאה ואם לאו מחזירין אותו ובמוספין מתפלל שבע ואומר קדושת היום באמצעי וכו'.

ובהנהגות אור הגנוז ובנוסחי כ"י כבר באו והגיהו בתוספתא כמו בנמ' ביצה שם. שבת שחל להיות בריח או בחולו של מועד וכו' וגם הרב בעל מנחת בכורים כתב שם. בש"ס גרסינן פלוגתייהו בריח או בהודים שחל בשבת וכו'. ואין כל זה כי אם שעות, כי הנם שני בדייתות מר אמר חדא ומר אמר חדא, כי ר' אליעזר וחכמים נחלקו בזה בין בריח וחול המועד שחלו בשבת בין בחול.

הערה (ע"ט) ועל פי דברינו בפנים יאיר לנו גם את אשר נתקשה רבינו הר"ן ז"ל ובמעט שלא יתירין כלום, וכתב שם:

"אמר ר' אלעזר הלכה כרבן גמליאל וכו' ואיכא למידק הכא היכי פסק ר' אלעזר הלכה כרבן גמליאל חדא ר"צ לא אמר הכי אלא מפני תקנתן של עולי תלים והאידיא בחר הרבן לויא למיחש להקנתיהו וכו' איכא למימר דבגמ' אמרינן דאיכא דאית ליה פירא בדברא וכו' והרב אלפס לא הזכיר בהלכותיו פירו דדברא וכתב הא דאמר ר' אלעזר הלכה כרבן גמליאל וכו' ואף הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ב וכו' ולדבריהם צריך לאמר דכי איפסקא הלכתא כר"צ היינו אפ"י לאחר החרבן לפי שהיו מתאכסמים בכל הסביבות בתל ירושלים" וכו'.

ומלבד הדוחק הגדול הזה אשר כידוע לא היתה שם כזאת ובפרט כפי מה שצריך הדבר להיות כפי דברי רבינו בתירוץ,

הנה גם לבד זה דברי רבינו המחיים שהיו מפורש בב"ם ד' כ"ה דהא דאיידי בימי המקדש, ועל הקושי מפינה שם בא "אמר רב יוסף לא קשי' כאן במקדש ראשון כאן במקדש שני וכו' אמר לי אב"י הוא כתיב וכו' וכיון דהכי הוא איפכא מסתברא מקדש ראשון וכו' מקדש שני" וכו' וע"י גם בתענית דף ד' ע"ב.

וגם עיקר דברי רבינו בלתי מובנים, כי האם מחלוקת רבן גמליאל ורבנן הוא מחלוקת חדשה בדבר אשר עד היום לא היו, והרי גם להנכם מוכח על עצמו כי כל מחלוקתם על עיקר התקנה איך היתה. ועל כן הדבר מבואר מעצמו כי דברי ר"צ אינם טעם לדבריו, כי אם רא"י והוכחה שזה דאי שיעקר התקנה היתה בשבעה, הן דבריו "רבן גמליאל אומר בשבעה בו כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת". והדברים ברורים ופארים את עצמן.

התפלות בישראל

והתוספות במס' ברכות ד' כ"א ע"ב בדיה עד שלא יניע והרא"ש שם סי' י"ה הביאו בשם הר"ר חיים את דברי התוספתא אלה לראי' על מנהגינו להתפלל במוסף של ר"ה והוה"מ שהל בהול תפלת שבע, וכתבו:

ויעוד אומר הר"ר חיים דאיתא בתוספתא בהדיא כמנהגינו דקאמר התם ימים שיש בהם קרבן מוסף כגון ר"ה וז"ה ערבית ושחרית מתפלל י"ה שלמוח ואומר מעין המאורע בעבודה וכו' ובמוספים מתפלל שבע ואומר קדושר היום" וכו' (פ).

ומבואר ומפורש בדבריהם שדיתה גם לפניהם הגירסא בתוספתא כמו שהיא לפנינו, דבראש חדש וחול המועד שהל להיות בהול איירי. ודברי התוספתא מפורשים שחרית ומנחה מתפלל שמנה עשרה ואומר קדושת היום (יעלה ויבוא) בעבודה ר' אליעזר אומר בהוראה ואם לאו מחזירין אותו. ומבואר לפנינו כי לא לבד שדבר תפלת שמנה עשרה בהול ותפלת שבע' בישבת ויום טוב היו קבועים ועומדים מהימים הראשונים לפניהם, כמו לפנינו,

כי אם שגם דבר הזכרת משיב הרוח במח' המתים, ותן טל ומטר בברכת השנים, ויעלה ויבוא בראש חדש, גם כל זה היו קבוע ועומד מהימים הראשונים.

רק שברבות הימים שנות מאות רבות באו שינוים שונים בין המקומות, מתוך הוראת חכמי המקום, או טעמים שונים, בדין מתי להתחיל, או בדין של באיזה ברכה משמנה עשרה נקבע זה.

כמו גם במקום הזה שלדברי שניהם גם לדברי חכמים גם לדברי ר' אליעזר צריך לאמר יעלה ויבוא בשלש ברכות אחרונות רק שחכמים סוברים שהעיקר לאמר זה בברכת רצה, ור' אליעזר סובר שהעיקר לאמר זה בברכה שאחר זה בברכת מודים.

ולדברי כולם אם לא הזכיר זה כלל מחזירין אותה, בהיות כל זה דינים קבועים לכל ישראל מראשית הימים ופשטו כבר ונתקבלו בכל ישראל לחובה.

וכל הדברים הולכים יחד ומבארים לנו את כל הדבר כמו שהוא, כי ראשי הדור אחר ההרבן, גם ר' אליעזר גם ר' יהושע גם רבן גמליאל, וכל יתר ראשי הוועד עסקו אז בהשוואת כל מנהגי ישראל בתפלה הקבועה וידועה, אשר ברבות הימים באו שם בהכרח מנהגים שונים, ואחר ההרבן ראו זקני הדור הכרח גמור עתה כאשר נהרס מצב בני ישראל, לעשות כי יהי דבר אחד ומנהג אחד לכל.

הערה (פ) רק שהתוס' העתיקו הנדרש לענינם הלנו על מחלוקת ר' אליעזר וחכמים שאין זה נוגע לדבריהם, והדבר הלא מפורש גם במס' ביצה שם שנתלקו בזה ר' אליעזר וחכמים.

ויש' גם טעות סופר אחר שהעתיקו בדברי התוספתא "ערבית ושחרית" וצ"ל "שחרית ומנחה" כמו בתוספתא לפנינו, שהרי איירי גם ברי"ה ובערבית אין מחזירין אותו.

ובגמ' שבת ד' כ"ד בא מעין זה בשם ר' אושעיא' היא ברייתא לעצמה. והוא כלל גדול כננוע להברייתות שבגמ' והתוספתא אשר הניחו בכל פעם דברי התוספתא על פי דברי הברייתות בגמ', ואין הדבר כן, כי פעמים רבות הגם ברייתות שונות וזמר אמר הוא וכו' ודבר זה צריך כל פעם הקרה מיוחדת, ובמקומות רבים נוכל להבין הדברים רק מדברי שניהם יחד בהיותם עומדים זה לעצמו זה לעצמו.

התפלות בישראל

פנ

וכבר הותחל גם זה עוד לפני החרבן, כמו כביצה דף י"ז שם. תנו רבנן יום טוב שחל להיות בשבת בית שמאי אומרים מתפלל שמנה ואומר של שבת בפני עצמה, ושל יום טוב בפני עצמה, ובית הלל אומרים. מתפלל שבועי מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצעי.

והדברים מכוארים כי דבר. תפלת שבועי בשבת, ודבר. תפלת שבועי ביום טוב זה הי' דבר קבוע לכל לפניכם כמו לפנינו.

ומזה עצמו הדבר מצוה כי מחלקותם הם ביום טוב שחל להיות בשבת, אם שבע או שמנה, בא רק איך להכריע בין המנהגים השונים.

שהרי כיון שזה ודאי אשר. תפלת שבועי בכל שבת ובכל יום טוב, הי' דבר קבוע לכל, אם כן ממילא הלא הי' להם לדעת איך יעשו ואיך נדגו העם כשחל יום טוב להיות בשבת, אשר יבוא כמעט בכל שנה אם יום טוב של פסח או של שבועות וסוכות.

והדבר פשוט ומכואר מעצמו כי מפני שכשחל יום טוב להיות בשבת כבר נתחלקו הדעות והמנהגים אחר ימי התקנה הראשונה (פ"א) ונמשכו השינויים, עד אשר בסוף בא זה לפנינו בתור מחלוקת של בית שמאי ובית הלל, שהכונה במחלוקתם איך העיקר ואיך להכריע.

אבל זה הגנו רואים מדברי כולם יחד כי זה ודאי אשר התפלות עצמם, שמנה עשרה של חול, השבועי של שבת לעצמו, ויום טוב לעצמו, ואפילו האזכרות כולן בהם, של משיב רוח, ותן מל ומטר ויעלה ויבוא, כל תפלות שהרית ערבית ומנחה, ושל מוספין, כל זה הי' קבוע ובא ויהי לעבודת הצבור בתפלה בימי המקדש כאחר החרבן, ובימי יבנה לא נתקן בזה מאומה.

ומאיר ובא לפנינו לשונו של ר' יהושע בברייתא במסכת סוכה דף נ"ג מדרגים בירושלים בימי הבית:

תניא אמר ר' יהושע בן חנניה כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו כיצד שעה ראשונה תמיד של שחר משם לתפלה משם לקרבן מוסף משם לתפלה המוספין משם לבית המדרש משם לאכילה ושתייה משם לתפלה המנחה משם לתמיד של בין הערבים מכאן ואילך לשמחת בית השואבה.

ור' יהושע יספר דבר הנהוג ובא, דרכי ההנהגה אשר הי' ערוך ומסודר בירושלים.

וכל הדברים עומדים חיים לפנינו כי כן היו כל חיובי התפלות מראשית הימים, ותהי להם לעבודת הצבור בתפלה, אצל הקרבת הקרבנות, וגם בהלכה לעבודת הקרבת קרבן מוסף, הלכו אחר זה משם לבית הכנסת לתפלת המוסף, ואחרי היותם בבית המדרש ובביתם טרם הלכו לעבודת תמיד של בין הערבים הלכו לבית הכנסת לעבודת. תפלת המנחה.

ובמס' סוכה דף מ"א ובתוספתא שם פ"ב. תניא ר' אלעזר בר' צדוק אומר כך הי' מנהגם של אנשי ירושלים, אדם יוצא מביתו ולולבו בידו

הערה (פ"א) ממז כמו שנראה הדבר לפנינו עם סבות של סמיכה ביום טוב, אשר באה כבר זמן לא רחוק אחר עיקר תקנה השבתים עצמם, ותהי למחלוקת הראשונים עד לפני ימי החסמונאים עד שלבסוף היתה למחלוקת של בית שמאי ובית הלל איך להכריע הדבר.

הולך לבית הכנסת לולבו בידו קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו זכור.

ובמשנה במסכת תענית ריש פרק ד'. בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאים את נפיהם ארבע פעמים ביום בשחרית במוסף ובמנחה ובנעילת שערים בתעניות ובמעמדות וביום הכפורים.

וידוע כי מעמדות לא היו כי אם בזמן שבית המקדש הי' קיים, וכל עבודת הקרבנות במקדש, אשר אך על זה באו דברי המעמדות, ובא שם במשנה שאחר זה:

אלו הן מעמדות לפי שנאמר (במדבר כ"ח) צו את בני ישראל ואמרת אלהם את קרבני לחמי וכי היאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על נביו התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבע משמרות על כל משמר ומשמר הי' מעמד בירושלים של כהנים של לויים ושל ישראלים הניע זמן המשמר לעלות כהנים וכו' וישראל שבאותו משמר מתכנסין לעריהם וכו'.

ומתכנסין לעריהם היינו לבתי כנסיות שבטריהם ושם התפללו התפלות הקבועות, וקראו בתורה, ובא אחר זה:

פרשה גדולה קורין אותה בשנים והקטנה ביחוד בשחרית במוסף (אבל) ובמנחה נכנסין וקורין על פיהן (על פה) כקורין את שמע ערב שבת במנחה לא היו נכנסין מפני כבוד השבת.

והכל הולך למקום אחד, כי דברי הקרבנות, ודברי עבודת הצבור בתפלות קבועות הלכו יחד מראשית הימים ויהיו לחק בישראל.

וכמו שהוא מחלקותם של ר' אליעזר ור' יהושע וחכמים, אם ישאל צרכיו ואחר כך יתפלל או שיתפלל ואחר כך ישאל צרכיו או ישאל בשומע תפלה, ומחלקותו של ר' אליעזר ור' יהושע אימתי מתחיל לאמר בשמנה עשרה משיב הרוח, וכמו שהיא מחלקותו של ר' אליעזר עם חכמים היכן אומרים יעלה ויבוא בראש חרש וחול המועד אם בברכת רצה או בברכת מודים, אף כן נחלק, היכן צריך לאמר הברלה בתפלת שמנה עשרה.

ובמקום הזה נתבאר לנו מר' יוחנן ענין כללי הנוגע לזה ובא במשנה ברכות דף ל"ג:

מזכירין גבורות נשמים בתחית המתים ושואלין הנשמים בברכת השנים והבדלה בחונן הדעת, ר' עקיבא אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה ר' אליעזר אומר בהודאה.

ובא שם על זה בנמי. אמר ליה ר' שמן בר אבא לר' יוחנן מכדי אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות נהווי היכן תקון אמר ליה מתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס הענו חזרו וקבעוה בתפלה וכו'.

ור' יוחנן השיב שבמקום הזה לא הי' בזה שינוי המנהגים בזמן אחד, כי אם זמנים שונים.

וכל השלשה זמנים האלה אשר באו בתשובת ר' יוחנן מבוארים לפנינו מתי היו, והזמן האחרון הענו חזרו וקבעוה בתפלה הוא הזמן אשר מיד אחר ההרבן כאשר יבוא.

והזמנים האלה ידענו גם ענינם, והזמן הראשון אשר הדברים מפורשים שהוא זמן אנשי כנסת הגדולה כמו שיאמר. מכדי אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות אשר עליהם ושיב ר' יוחנן. מהחלה קבעוה בתפלה.

דבר הזמן ההוא מפורש לפנינו בנחמיה ריש סימן ה'. והיה צעקת העם ונשיהם גדולה אל אחיהם היהודים, ויש אשר אומרים בנינו ובנותינו אנחנו רבים (נותנים ברכות) ונקחה דגן ונאכלה ונחיה, ויש אשר אומרים שדתינו וכרמינו ובתינו אנחנו ערבים ונקחה דגן ברעב. ויש אשר אומרים לוינו כסף למדת המלך שדתינו וכרמינו ועתה כבשר אחינו בשרנו כבניהם בנינו והנה אנחנו כבשים את בנינו ואת בנותינו לעבדים ויש מבנותינו נכבשות ואין לאל ידינו ושדתינו וכרמינו לאחרים.

ובמעמד נורא כזה הדבר מובן מעצמו כי לא הי' או יין בבית רוב העם ולקנות לא מצאו ידיהם, ועל כן היתה אז דבר תקנתם להבדיל רק בתפלה.

אחר זה כאשר נתחזק מעמדם של ישראל במשך ימי הבית השני, או קבעו זה רק על הכוס, ולא בתפלה. העשירו קבעוה על הכוס.

ולשונו של רש"י. קבעוה על הכוס, ואז נשתכח תקנת עזרא (להבדיל בתפלה) וכשחזרו והענו קבעוה בתפלה ונחלקו היאך יאמרוהו.

לפי שהזמן הזה של העשירו קבעוה על הכוס אך זמן גדול, ונמשך עד החרבן וכמו שהם גם דברי בית שמאי ובית הלל במשנה ברכות פרק ה' מיה בית שמאי אומרים נר ומוזן בשמים והבדלה ובית הלל אומרים נר וכשמים מוזן והבדלה.

שהכונה במי שאכל בשבת וחשכה לו ואין לו אלא כוס אחד לברכת המזון והבדלה.

אבל עם החרבן שב מצבם להיות נורא מאד ואז הם דברי ר' יוחנן. הענו חזרו וקבעוה בתפלה.

ובכל הזמן הגדול הזה, בכל הזמן של העשירו קבעוה על הכוס אשר נתבטל דבר הבדלה בתפלה נשתכחה התקנה הראשונה וכלשונו של רש"י. ואז נשתכח תקנת עזרא וכשחזרו והענו קבעוה בתפלה ונחלקו היאך יאמרוהו.

כי כן הדבר אשר מיד אחר החרבן עסקו בזה ראשי חכמי הדור להשיב עטרת הדברים ליושנם, ולתקן הדברים לפי מצבם עתה (פ"ב).

הערה (פ"ב) רק שהעם עצמו באהבתם את התורה והמצוה, היו רבים מהם אשר גם עתה לא בטלו דרכם והיו מהדרים להבדיל גם עתה על היין, ולבלי יהיו מעשיהם ברכה לבטלה שהרי כבר העמידו התקנה הראשונה להבדיל בתפלה, הסמימו לבלי לבטל הבדלה על הכוס, ובהמשך זמן קצו כאשר נזנו מהלאותיהם מעט עשו את שניהם לחובה, והן ענין דברי הגמ' שם:

„רבה רוב יוסף דאמרי תרויהו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס אמר רבא ומהבינין אשמעת' וכו' אהמר נמי אמר ר' בנימין בר יפה - סאל ר' יוכי אה ר' יוחנן בצית ואמרי לה ר' שמעון בר יעקב דמן צור את ר' יוחנן ואנא שמעית המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס או לא, ואיל' צריך שיבדיל על הכוס." והיינו לפי שידעו וקבלו שכבר בדור ההוא עצמו אחר החרבן היו רבים בתוך העם אשר לא הניחו סנהגם להבדיל על הכוס, וקבעו עליה חובה, ועל כן עדי בסוף ימי הדור ההוא כבר פסקו שהמבדיל בתפלה ככל תקן התלמוד צריך להבדיל גם על הכוס.

חה הוא לישנו של ר' יוחנן לרב שמן בר אבא. הענו חזרו וקבעוה בתפלה והם אמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס.

ור' אליעזר גם הוא עסק שם יחד עם כל חכמי הוועד איך לשוב ולהעמיד את כל הדברים האלה על מקומם.

ותחת מה שחשבו החוקרים החדשים כי רבן נמליאל הוא הי' הראשון אשר תקן את כל החיובים האלה, והחכמים ראשי הוועד התנגדו לו, נראה מפורש הדבר גם להיפך ובא במשנה במסכת ראש השנה דף ל"ג פרק ד' משנה ט':

כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב רבן נמליאל אומר שליח צבור מוצא את הרבים ידי הובתן.
וידוע כי סתם חכמים בעלי מהלקותו של רבן נמליאל הם ר' אליעזר ור' יהושע בעיקר.

ונראה עוד יותר עד כמה ילכו דבריהם רק על התפלות ודרכי התפלות אשר היו כבר להק בישראל, מימים היותר ראשונים, ובא שם בתוספתא במסכת ר"ה פרק ב' והובא בנמי' שם דף ל"ד:

תניא אמרו לו לרבן נמליאל לדברך למה הצבור מתפללין (בלחש, רש"י) אמר להם כדי להסדיר שליח צבור תפלתו, אמר להם רבן נמליאל לדבריהם למה שליח צבור יורד לפני התיבה אמרו לו כדי להוציא את שאינו בקי אמר להם כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי.

ודבר שאין צריך לאמר הוא שכל דבריהם אינם על מה שתקנו או עשו הם עצמם כי אם שילכו על מנהגם של כל ישראל מראשית הימים שאך מזה יביאו שניהם ראיותיהם,

שחכמים יביאו רא"י לדבריהם ונגד דברי רבן נמליאל שהרי בבתי כנסיות גם שם יתפללו כל הצבור כולם ולא יסמכו לצאת בתפלת השיצ, ורבן נמליאל יביא רא"י לדבריו שהרי לדברי חכמים למה שליח צבור יורד לפני התיבה.

והדברים פרושים לפנינו שכל זה הי' כן בישראל מראשית הימים מסודרים כהלכתן, וגם רבן נמליאל, וגם ראשי חכמי הוועד אשר נחלקו עמו יביאו ראיותיהם מהנהגו ובא,

כי התפללו כל העם יחד תפלה מסודרת, תפלת שמנה עשרה והשליח צבור החזיר אחר זה כל התפלה, והי' הדבר כן לפניהם מהימים הראשונים ממש כמו שהוא לפנינו.

עבודת הצבור לכל דבר הצבור, עבודה שלמה של תפלה בצבור בנוסח קבוע הידוע.

ונראה עוד הרבה יותר מזה כי לא לבד ברכות, שמנה עשרה בחול וברכות, תפלת שבע' בשבת ויום טוב ותפלת המוספין בראש חדש, חול המועד, שבתות וימים טובים, ברכות התפלות הראשונות בכל תפלותיהם של ישראל היו כבר ערוכים ושמורים בכל מימי אנשי כנסת הגדולה, כי אם שכן הוא גם עם כל שאר הברכות, ברכת הפירות המצות קדושות והבדלות.

ולכך דברי הנמי' המפורשים בברכות ד' ל"ג, אמר ליה רב שמן בר אבא לר' יוחנן מכדי אנשי כנסת הגדולה תקינו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות וכו',

התפלות בישראל

פה

הנה גם לבד זה נוכל לראות ולדעת זה גם מעצמינו, והגנו רואים כבר לראשוני ראשי התנאים כמו בית שמאי ובית הלל שכבר נחלקו בפרטי הדינים והטעמים לזה כמו במס' ברכות במשנה ד' נ"א ר"ש פרק ח' :

בית שמאי אומרים מברך על היום (ברכת קדוש) ואחר כך מברך על היין ובית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום:

ומבואר כי מחלוקתם היא כבר איזו ברכה להקדים, אם ברכת היין או ברכת קדוש היום,

אבל זה ודאי כי הברכות עצמן, גם ברכת קדוש היום, גם ברכת היין, היו אצילים כבר ערוכים סדורים וקבועים.

והם גם ידברו עליהם סתם בהיותם נוהגים וידועים אצל כל ישראל כמו שהוא בימינו ובידינו.

ונראה זה עוד יותר שם במשנה ה' :

בית שמאי אומרים נר ומזון בשמים והבדלה ובית הלל אומרים נר ובשמים מזון והבדלה בית שמאי אומרים שברא מאור האש ובית הלל אומרים בורא מאורי האש.

והנה נחלקו כבר אם נודמן שאכל בשבת וחשכה לו שיש גם ברכת המזון, מה קודם.

ובברייתא בנמי שם ד' נ"ב (ובתוספתא פ"ה). תניא וכו' ר' יהודה אומר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המזון שהוא בתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים שבית שמאי אומרים מאור ואחר כך בשמים ובית הלל אומרים בשמים ואחר כך מאור.

שבכל הדברים האלה הי' שם כמשך שנות מאות מנהגים שונים אם להקדים ברכה זו או זו, ועל כן נחלקו איך העיקר ואיך ראוי להכריע.

אבל עיקר הדבר גם כל הברכות עצמן, גם ברכתן במקומם, כל זה הי' ערוך מסודר וקבוע ופשוט בכל ישראל מראשית הימים.

והגנו רואים לפנינו גם זאת שלא לבד ברכת היין כי אם שגם הברכה על הבשמים והברכה על הנר היתה לפניהם כמו לפנינו.

והגנו רואים עוד יותר ממחלוקתם השניה. בית שמאי אומרים שברא מאור האש ובית הלל אומרים בורא מאורי האש שכל כך כבר פשט עיקר הדבר מימים רבים לפניהם עד שבימיהם הם כבר היו בזה מנהגים שונים, והם נחלקו איך העיקר בנוסח ברכה זו.

כי בהיות הכל אצלם עוד רק בעל פה, נפלו בזה בהכרח שינויים ברכות הימים.

וכן נראה ממחלוקת בית שמאי ובית הלל בברכות המזון בברייתא פרק ח' משנה ז' :

מי שאכל ושכח ולא בירך בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך ובית הלל אומרים יברך במקום שזכר.

והאם יוכל להיות ספק כי דבר הנוסח הקבוע של ברכת המזון כבר פשט בכל ישראל מהימים הראשונים.

התפלות בישראל

וכל מחלוקת בית שמאי ובית הלל הוא רק במקרה שקרה ששכח ולא בירך. ברכת המזון הידוע לכל, איך הדין אם יוכל לברך במקום שנוכח או שצריך להזדרז למקום שאכל.

ובירושלמי ברכות פרק ז' הלכה ז' תני שלש מאות נזירין עלו בימי שמעון בן שטח וכו' אמר (אלכסנדר ינאי המלך ניסו) הכו ליה כסא דליבירך נסב כסא ומה נברך על המזון שאכל ינאי וחביריו אמר ליה עד כדון את בקשיתך אמר ליה ומה נאמר על המזון שלא אכלנו אמר הבון ליה דליכול יהבו ליה ואכל ומר נברך על המזון שאכלנו.

וכן הם הדברים בעיקרם גם כבבלי ברכות מ"ח באיזה שינויים. ודברים כאלה הנם מתוך הברייתות אשר היו להם בזכרונות כמו שהערנו כבר.

והדבר ידוע כי חלק מתפלות ישראל הם גם הודיה על העבר וגם בדברי דניאל ס"ו בדברו מתפלותיו הקבועות אשר לא שם לב לגורת המלך והתפלל כמו לפני הנורה יאמר:

הומנין תלתה ביומא הוא ברך על ברכוהו ומצלא ומודא קדם אלהה כל קבל די הוה עבד מן קדמת דנהי.

והוא באמת חלק מסידור התפלות גם אצלינו גם דבר ההודאה, וכאן גם בתוך תפלה, שמנה עשרה וגם בתפלת, שבעי של שבת ויום טוב. ובוה רבו הדברים מאד בכל דברי הנביאים וכתבי הקדש, מעבודת הצבור יחד בהודיה לעצמה.

והדברים נולדים שם כל כך עד שכבר הרגיש בעיקר הדבר גם המבאר לדברי הימים וכתב בהקדמתו:

אך יותר מכל אלה נראה שהיו שירי הלל (קייג—קייט) הנאמרים כיום הזה בחגים ובמועדים נהוגים מאד בעת ההיא ונקראים כשם הנזכר הלל או הלל הגדול של דוד, כי על פי זה יצא כנונה ביאור כמה פסוקים קשים דרך משל כי עמדו הלויים בכלי שיר ובהלל דוד בידם דברי הימים ב' ז' ושעורו לדעתי שהיו מנלות בידם אשר עליהם נכתב הלל של דוד, וכן יפורש ומודיעים להלל שם כי יג ועוד פסוקים רבים בדברי הימים ובעזרא מענין זה וכו'.

ובאמת כי אמירת הלל (או שיר תודה אחר) בחבורה כליל פסח כבר הוזכר אצל ישעיה בדברו על מפלת אשור בארץ יהודה ויאמר בס"ל כ"ט:

השיר יהי לכם כליל התקדש חג ושמחת לבב כהולך בחליל לבוא בהר ד' אל צור ישראל.

וכבר כתבו שם המפרשים הפשטנים ביותר הרדיק והריא בן עזרא, ולשונו של הרדיק:

השיר באותו היום שתהי' המנפה במחנה אשור יהי' לכם יושבי ירושלים שיר ושמחה כמו הלילה שמתקדש בו החג והוא הלילה של חג ששמחים בו ואומרים בו שיר כן יהי' לכם זה ביום מפלת אשור וכו' ולשונו של הריא בן עזרא כליל התקדש חג ליל הפסח ורק זה הוא באמת פשוטו של מקרא.

והדבר מוכן מעצמו כי אי אפשר שיאמר הנביא השיר במפלת אשור יהי לכם כהשיר בלילי פסחים כי אם כשהשיר בלילי פסחים היו דבר קבוע לכל, דבר ידוע וקבוע לכל ישראל.

ובנמי פסחים דף פ"ה. והאמר רב משום ר' חייא כזיתא פסחא והלילא פקע אינרא.

ולשונו של רש"י ז"ל שם. כזיתא פסחא חבורת גדולות היו נימנין עד שלא היו הפסח מניע לכל אחד כי אם כזית מן הפסח. והלילא פקע אינרא לקול המולת ההמון מהלל דומין כאלו הננין מתבקעין שהיו אומרים הלל על הפסח בדתנן לקמן דף צ"ה הראשון פעון הלל על אבילותו.

ודין המשנה הזה מה בין פסח ראשון לשני וכו' הראשון פעון הלל באבילותו הגם באמת דברי הנביא ישע"י המפורשים כמו שהוא גם בנמרא שם דף צ"ה (פ"ג).

והדבר מבואר כי זה עצמו את אשר היו בבית שני, והלילא פקע אינרא וכלשונו של רש"י. לקול המולת ההמון מהלל דומין כאלו הננין מתבקעין.

זה היו כן גם בימי הבית הראשון עד שהנביא ישעיהו ברצותו לתאר את נדל שמחתם אשר תהי' במפלת אשור וכו' ירונו בחבורה בנאון לבב, ויפצחו בשיר של הלל יאמר:

השיר יהי' לכם כליל התקדש הני.

ולענין דברינו במקום הזה הכל אחת אם השיר בלילי פסחים בחבורה היו מזמרי הלל או שהיו קבועים לזה או מזמורים אחרים.

עיקר הכל הוא כי כבר היו קבוע או דבר עבודת הצבור בהודיה אשר הוא באמת חלק מדרכי תפלותיהם של ישראל עד היום הזה.

וכל הדברים האלה גדולים הם מאד ורחבים, ויבוארו לנו לכל ענינם במקומם, בדברינו על ימי הבית הראשון, וימי גלות בבל, וראשית ימי הבית השני, ותכלית דברינו במקום הזה הוא רק זאת לבאר כי אחר החרבן בימי יבנה לא נתחדש בזה דבר.

התפלה בצבור היתה נהוגה בישראל מראשית ימי היותם לגוי, ודבר הקרבות הוא ענין לעצמו, ודבר עבודת הצבור בתפילה הוא ענין לעצמו, והיו נהוג בישראל, גם בכל ימי הבית השני, וגם בכל ימי הבית הראשון, וגם בהימים לפני ימי הבית הראשון.

וגם בנוגע לנוסחי התפלה לא נתחדש בזה אחר ההרבן בימי יבנה דבר. כל מה שנתחדש או הוא רק ברכת המינים.

פרק מ"ד.

ברכת המינים ביבנה תקנוה.

בנמרא במס' ברכות דף כ"ח על המשנה בא שם:

הני תמני סרי תשסרי הוין אמר ר' לוי ברכת המינים ביבנה תקנוה.

הערה (פ"ג) ולשונו של רש"י ז"ל שם "ליל התקדש חג כמו שאמרו נהגים לפרוד בליל התקדש חג ואין קל לילי חג להמקין שיהי' חוץ מלילי פסחים על אבילותו."

והיינו שבכל זה קראו התנאים כרבן נמליאל ור' יהושע שם להתפלה שמנה עשרה לפי שכן ה'י שמה בפי כל העם מהימים הראשונים. וגם אחרי שנתקן ביבנה עוד ברכה, שיחד היו לתשע עשרה בכל זה נשאר לה גם אז שמה הראשון. שמנה עשרה.

כמו שהננו רואים שהשם הזה נשאר לה בפי כל ישראל עד היום הזה. והלשון בהברייתא שם על זה:

אמר להם רבן נמליאל לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים עמד שמואל הקטן ותקנה.

וענין הדבר את אשר ראו ומצאו לנתון אחר החרבן. להוסיף על השמנה עשרה ותקנו עוד ברכה חדשה, ה'י ספני כי אחר החרבן הרימו הידועים ראש, וכל עיקר דרכם נגד בני ישראל ה'י כבר מלשינות עליהם ועל תורתם.

ועד כמה סבלו אז בני ישראל בימים ההם מדלמוריא שלהם ומהשתרלותם לפני הממשלה. להבזות את תורת ישראל וכל דרכי בני ישראל בכל החבולות ערמה נוכל לדעת גם מהאמור במס' חגיגה ד' ה':

כי קא ניחא נפשיה דר' יהושע בן חנניה אמרו ליה רבנן מאי תי ה'י עלן ממינים אמר להם אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם וכו'. אשר מזה הגנו מבנים כי ה'י זה אז צרה כוללת, בהציקם לבני ישראל לפני הממשלה.

ולשונו של רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל בה' תפלה פרק ב' הלכה א': בימי רבן נמליאל רבו המינים בישראל והיו מצירים לישראל ומסיתין אותם לשוב מאחרי ד', וכיון שראה שזו גדולה מכל צרכי בני אדם עמד הוא ובית דינו והתקין ברכה אחרת שתה'י בה שאלה מלפני ד' לאבר המינים וקבע אותה בתפלה כדי שתהא ערוכה בפי הכל נמצאו כל הברכות שבתפלה תשע עשרה ברכות.

ונוסח הברכה מעיד על עצמו כי עיקר הכל ה'י מסני שהצירו את בני ישראל לפני הממשלה במלשינות למען הסיק חפצם.

וגם דבר ויכוחיהם עמהם בפני גדולי רומא ה'י רק לשמרה זו, להשפיל את ישראל וכמו שיורה לנו גם המעשה בחגיגה שם:

ר' יהושע בן חנניה הוה קאי בי קיסר אחוי ליה הווא מינא עמא דא דר' נהו מריה לאפיה מיניה אחוי ליה ידו נפויה עלינו.

והויכוחים ההם התגלגלו אצלם כן מדור לדור בהדרגים ההם עצמם, ולבני ישראל ה'י סכנה גדולה מזה.

ונעיר על דבר אחר אשר ינלה לנו תעלומה בזה, כי הגה בסנהדרין ד' ל"ט בא:

אמר ליה הווא מ'ין לרבן נמליאל ידענא אלקייכו מאי קאעביד וכו'. אמר ליה מ'ין לרבן נמליאל כתיב מונה מספר לכוכבים וכו'. אמר ליה מ'ין לרבן נמליאל מי שברא הרים לא ברא רוח שנאמר כי הגה יוצר הרים ובורא רוח אלא מעתה נבי אדם דכתיב וכו'.

והנה בא הויכוח הזה באין דבר, אבל מה היה דבר המינים האלה בשאלותיהם אלה, ועד כמה הסכו בהשאלות האלה דור אחר דור זה נוכל לדעת ממקום אחר.

כי הנה השאלה הזאת עצמה אשר שאלו מרבן גמליאל שאלו גם לרבי ובא מזה במס' חולין ד' פ"ז :

תא שמע דאמר ליה ההוא מינא לרבי מי שיצר הרים לא ברא רוח ומי שברא רוח לא יצר הרים דכתיב כי הנה יוצר הרים ובורא רוח אמר ליה שוטה שפיל לסיפיה דקרא ד' צבאות שמו אמר ליה נקוט לי זימנא תלתא יומי ומהדרנא לך תיובתא יתיב רבי תלת תעניתא כי הוה קא בעי מיברך אמרו ליה מינא קאי אבבא אמר ויתנו בברותי רוש וכו' אמר לו רבי מבר שר טובות אני לך לא מצא תשובה אויבך ונפל מן הגג ומת אמר לו רצונך שתסעוד אצלי אמר לו הן לאחר שאכלו ושתו אמר לו כוס של ברכה אתה שותה או ארבעים זהובים אתה נוטל וכו' אמר ר' יצחק עדיין ישנה לאותה משפחה (של המבשר טוב) בין גדולי רומי וקוראין אותה משפחת בר לויאנוס.

ולא יכול להיות ספק שעל ויכוח פשוט בינו לבין עצמו עם המין לא היה רבי יושב תלתא תעניתא, ולא היה אומר ויתנו בברותי רוש' כאשר הגידו לו מינא קאי אבבא והרי תשובת רבי היתה ברורה ופשוטה. והגנו רואים גם זאת שהמין השני בא לבשר לרבי, אמר ליה לרבי מבשר טובות אני לך לא מצא תשובה אויבך ונפל מן הגג ומת. והגנו רואים גם דבר המין הראשון שבקש נקוט לי זימנא תלתא יומי ומהדרנא לך תיובתא.

שכל הדברים האלה יחד יורו לנו את כל נודל הדבר וענינו או, ושלא היה זה ויכוח פרטי כי אם ענין כללי גדול לשיניהם.

כי כל הויכוחים האלה היו לפני גדולי רומא ויהיו כרוכים יחד עם סכנה של מלשינות על ישראל תורתו ואמונתו.

ואם כי בכל המאמרים מזה בכל הש"ס והמדרשים נאמר סתם מין, ומינים, הנה נוכל ללמוד ממקום הזה גם דבר המצב של כל המינים האלה בעצמם, אלה אשר תוצאותיהם מבני ישראל, ונוכל לדעת מזה כל דרכם על הארץ לא לבד מיד אחר החרבן בימי רבן גמליאל כי אם גם עד ימי רבי.

כי גם המין השני המבשר טוב הנה מצד אחד חשב עצמו ליהודי עד שרבי מיראתו גם אותו הוכרה לשאלו כוס של ברכה אתה שותה או ארבעים זהובים אתה נוטל והוא גם השיב כוס של ברכה אני שותה' כלומר שהנהו יהודי כשר.

ומצד השני עדין ישנה לאותה משפחה בין גדולי רומי וקוראין אותה משפחת בר לויאנוס.

וזה היה דרכם על הארץ וסוף סוף נשתקעו בין הרומיים לנמרי. וכל זה הותחל מיד אחר החרבן והסכנה היתה גדולה מהם כי עד רבן גמליאל והבירוי הוכרחו לתקן בקשה שלמה ולהוסיף ברכה חדשה על זה בתפלת כל ישראל, בהיות גם זה ענין כללי לכל העם ככל יתר השמנה עשרה ברכות. ואהרי אשר נתבארו לנו כל מעשי זקני הדור מיד אחר החרבן, שרודי הדור העבר חבירי רבן יוחנן בן זכאי אשר שרדו עמו ואחריו ביבנה, ואשר קבעו את בית הנוער שם, עלינו לדבר בזה דברים אחרים גם עליהם בעצמם.

המה נבזרי בית ישראל אשר עזרו על יד רבן יוחנן בן זכאי והנשיא רבן גמליאל לשובב נתיבות, ולהביא את הספינה המטורפת אל החוף ולהציל את הפליטה הנשארת.

פרק מ"ה.

ר' חנינא סגן הכהנים.

ככל דברי ימי ישראל, ודבר הדורות כולם אשר בכל פרסומם היותר גדול הגם בכל זה לזמנים בערפל כן הוא גם בדבר כל זקני הדור אשר באו ליבנה. והסדר הדורות בערך ר' חנינא סגן הכהנים יכלול תוך דבריו גם דברי יוחסין. ויאמר:

ר' חנינא סגן הכהנים פי' דאבות וכו' אמר הלכה בשם אביו וספיק דיומא דף כ"א אמר שראה איש ע"ג המזבח רבוץ ככלב, והי' גם כן אחר החרבן כי חולק עם ר' מאיר ור' יוסי פיק דיומא ה' ע"א ר' חנינא ס"ה אומר וכו' וברפ"ד ל"ט ע"א ר' חנינא ס"ה וצ"ע שהרי נהרג בשעת החרבן נהרג כ"ה סיון עם רשב"ג ור' ישמעאל שו"ע או"ח ס"י תקי"פ בירושלמי פיק דפסחים הלכה ו' שהי' קודם אושא וידוע דרשב"ג נהרג בזמן החרבן אם כן אושא אחר החרבן וכו' ר' יוחנן בן זכאי הבירו.

וכמה קשה לראות ערבובי דברים כאלה. לאמר כי הי' חבירו של רבן יוחנן בן זכאי, ונהרג בשעת החרבן, ובכל זה נהרג יחד עם ר' ישמעאל אשר כל תחלת זמנו לאחר החרבן ולהיפך מפני שר' מאיר ור' יוסי נחלקו במשנה (עיי' על זה בפרק מ"ז) על כן מבואר להם מזה שהי' אחר החרבן ואם זה ראוי יהי' מבואר מזה כי הי' בדורם של ר' מאיר ור' יוסי ומניה בצ"ע (פ"ד).

והרב פראנקעל בדרכי המשנה עמוד 59 האריך בזה גם הוא ותחת לברר דבר הוסיף לערבב זה עוד יותר ויאמר שם:

ההכם הזה הי' בלתי ספק בזמן הבית כי המשנה אמרה שקלים פיו מ"א ושל בית ר' חנינא היו משתחווין ארבע-עשר (השתחוויות במקדש) והלשון של בית ר' חנינא מורה קצת שחי' זמן רב קודם החרבן עד כי העמיד בית בזמן המקדש אבל בבבלי תענית י"ג וירושלמי ביצה פ"ב הלכה ב' איתא כל חיובי סבילה שובלין כדרכן בין בטי' באב בין ביום הכפורים אמר ר' חנינא סגן הכהנים כדרי הוא בית אלקינא לאבד עליו סבילה אחת בשנה ואפשר שציל ר' חנינא בן אנטיגנוס (לאמר אבל ר' חנינא סגן הכהנים לא הי' הי' אחר החרבן) וממה שאמרה המשנה שקלים שם של בית רבן גמליאל ושל בית ר' חנינא וקדמה של בית רבן גמליאל יש לשפוט שר' חנינא זה לא הי' הי' קודם רבן גמליאל ה"ן ק"ן ולפי' הגירסא בתענית שזכרנו הי' ר"ג קודם לו בזמן כי ראה הרבן הבית. אלה הם דבריו בכל הקירה זו.

והנה פתאום נתהפכה לו החקירה ותחת לחקור אם הי' הי' עוד אחר החרבן העמיד חקירתו להסתפק אולי זמנו קודם מאד דאולי הי' הי' עוד קודם רבן

הערה (פ"ד) וכל כך לא דקדק עם הסדר הדוחה דבריו עד כי בצינון המקומות אשר החבר במשנה יאמר "במחוזות פיו ב' ד' י"א פ"ז ב' ה"י".
אבל בכל המקומות האלה כולם הוא ר' חנינא בן אנטיגנוס ולא ר' חנינא סגן הכהנים.

גמליאל הזקן, ועל זה יש לו דקדוק מהמשנה בשקלים שלא הי' חי קודם רבן גמליאל הזקן, ובתענית י"ג יעשה ספק בהנירסא.

אבל רק לחנם נסתבכו ולא מצאו ידיהם וכל הדבר מבואר, אין ספק כלל שעיקר ימיו היו בימי הבית, ואין ספק שחי איוה שנים גם אחר החרבן, ויהי בין הוועד ביבנה ולא נהרג יחד עם ר' ישמעאל ורשב"ג, כי אם בנו הוא שנהרג עם ר' ישמעאל בתוך ימי מלחמת ביתר.

ונכאר כל הדברים האלה בהיותם נוגעים גם לכל מעשי דברי הימים ההם. הדבר מבואר שהי' כבר מזקני הדור בימי הבית, ומראשוני ראשי זקני הדור אחר החרבן.

כי דבריו ועדותו הבאים במס' עדיות פרק ב' היו כבר לפני ימי נרות י"ח דבר, והלשון במשנה עדיות שם הוא:

ר' חנינא סגן הכהנים העיד ארבע דברים וכו' ועל מהט שנמצאת בבשר שהסבין והידים שהורות והבשר שמא ואם נמצאת בפרש הכל טהור.
ועל זה בא בנמ' פסחים דף י"ט:

תנן התם על מהט שנמצאת וכו' אמר ר' עקיבא זכינו שאין טומאת ידים במקדש ונימא שאין טומאת ידים וכלים במקדש (דהא גם הסבין טהור) אמר רב יהודה אמר רב ואיתמא ר' יוסי בר' חנינא ידים קודם נורת כלים נשנו.

וכבר כתב שם רש"י ז"ל. ידים קודם נורת כלים נשנו ליטמא מדרבנן וכשהעידו עדות זו (של ר' חנינא סגן הכהנים) עדין לא ננורה נורת הכמים על טומאת כלים הרבנן לפיכך לא יוכל (ר' עקיבא). לאמר זכינו שאין טומאת כלים במקדש דהיא שעתא אפי' בעלמא נמי לא הואי.

והנה טומאת כלים האמור בזה. דההיא שעתא אפי' בעלמא נמי לא הואי הוא מ"ח דבר וכמו שכתב שם גם רש"י ז"ל לפני זה:

ונימא נמי שאין טומאת כלים במקדש מדרבנן בדבר שאין מטמא (כלים) מן התורה דאלו בהולין נזר רבנן ביה טומאה ואעיג דמדאורייתא טהור כד תנן גבי י"ח דבר, והאוכלין והכלים שנשמאו במשקין' והכא קתני סבין טהור.

ומבואר כי עדותו של ר' חנינא סגן הכהנים היתה עוד לפני נרות י"ח דבר, וכלשונו של רש"י. וכשהעידו עדות זו וכו' דההיא שעתא אפי' בעלמא נמי לא הואי.

והננו רואים מדברי רב ור' יוסי בר' חנינא כי זה ודאי דלא לבד לפני החרבן כי אם שגם לפני מה שנזרו י"ח דבר כבר הי' ר' חנינא סגן הכהנים מראשי זקני הדור וכבר העיד עדותו אז בבית הוועד לפי דבריהם.

אמנם גם להיפך לא יוכל להיות ספק כי הי' חי עוד גם אחר החרבן.

ולכך המפורש בבבלי תענית י"ג וירושלמי ביצה שאמר ר' חנינא סגן הכהנים. כדני הוא בית אלקינו לאבד עליו טבילה אחת בשנהי דהיינו בתשעה באב אשר אך דברי תהו הם להגיה הדברים בהנם גם בבבלי גם בירושלמי בלא כל צורך.

הנה הדבר מפורש ממקום אחר שאין מקום להגיה, ושהי' בודאי גם אחר החרבן כמו שיוצא מפורש מלשונו במשנה מנחות פרק י' משנה א' בנוגע לקצירת העומר:

ר' חנינא סגן הכהנים אומר בשבת ה' נקצר ביחיד ובמנל אחד
 ובקוסה אחת בחול בשלשה וכו' וחכמים אומרים אחד בשבת וכו'.
 וכבר נתבאר שזה ה' או אחר החרבן דבר כל זקני הדור העבר יחד להביא
 ולסדר במשנה את כל המעשים במקדש לבלי ישתכח פרט מהם, ובתוכם ישב
 אז גם ר' חנינא סגן הכהנים.
 והדברים מפורשים ומוכיחין על עצמם, ודבריו הם בשבת ה' נקצר
 ביחיד וכו'.

לפי שכל דבריהם היו אחר החרבן על מה שה' נעשה במקדש.

וכן הוא לשונו של ר' חנינא סגן הכהנים גם במסכת פרה פרק ג' משנה א':
 ר' חנינא סגן הכהנים אומר על הכהן השורף את הפרה מוין עליו כל שבעת
 הימים ועל של יום הכפורים לא היו מוין עליו אלא בשלישי ובשביעי בלבד.
 ולבד לשונו ועל של יום הכפורים לא היו מוין, הנה גם עצם הדבר
 אין לו מקום בזמן המקדש אשר ידעו כולם דבר מעשי יום הכפורים אשר הי'
 נוהג בכל שנה ונעשה על פי יודעים רבים.

ורק אחר החרבן אשר כל אלה אשר תחת ידם ה' נעשה זה ספו תמו,
 והימים ימי בלהות, אשר על כן אף שהיו זמן קצר אחר החרבן, ה' כל הנעשה
 במקדש דורש תפקידו להעמידו על בוריו לנחקר זאת איך ה' מוין על כהן גדול
 לפני יום הכפורים ואיך ה' נקצר העומר.

וזה הוא גם ענין דברי המשנה במס' שקלים פרק ו' משנה א'.

ש' עשרה שופרות שלשה עשר שלחנות שלשה עשרה השתחויות היו
 במקדש של בית רבן גמליאל ושל בית ר' חנינא סגן הכהנים היו משתחוין
 ארבע עשר והיוכן ה' תרה כנגד דיר העצים שכן מסורת בידם מאבותיהם
 ששם הארון נגנו.

ומבואר העצמו שגם זה נקבע אחר החרבן והדברים של בית רבן גמליאל
 ושל בית ר' חנינא סגן הכהנים היו משתחוין וכו' הכונה על בית רבן
 גמליאל דיבנה היינו אבותיו של רבן גמליאל ובית ר' חנינא סגן הכהנים היינו
 בית אבותיו.

ופראנקעל טעה בזה טעות גדול כי מבלי לראות לא את לשון המשנה
 ולא ענינה חשב כי של בית רבן גמליאל ושל בית ר' חנינא סגן הכהנים הכונה
 לבניהם אחריהם, וטעה לחשוב שהכונה לבניו של רבן גמליאל הזקן ולבניו של
 ר' חנינא סגן הכהנים אחרי מותו.

ועל כן כתב והלשון במשנה שקלים פ"ו של בית ר' חנינא מורה קצת
 שחי זמן רב קודם החרבן.

ואין זה כי אם דברי טעות, שהרי הדבר מפורש במשנה זו עצמה שלא
 הותחל זה מהם, שכן מסורת בידם מאבותיהם ששם הארון נגנו.

ואין הדבר צריך ראיה שהרי כל לשון המשנה מורה על עצמו שנאמר זה
 ונסדר אחר החרבן.

ויאמרו כי בית רבן גמליאל היינו כל משפחת הנשיאים בימי הבית, ובית
 ר' חנינא סגן הכהנים היינו כל משפחתו בימי הבית היו נהנים כן וכן, מסנ
 שמסורת בידם מאבותיהם ששם הארון נגנו.

ובהיותם אז ביבנה ובהקימם את כל זכרוני המקדש כתבו לדור אחרון את אשר עשו שני הבתים הגדולים האלה בימי הבית על פי קבלתם מאבותיהם. והקדימו את בית רבן נמליאל בהיותם נשיאי ישראל, ורבן נמליאל עצמו נשיא ישראל ביבנה בעת ההיא. ואמנם כי בנוגע לר' חנינא סגן הכהנים יש עוד ענין כללי אשר ראוי לבארו, ואשר גם זה ישוב ויבאר לנו את כל דבר זמנו.

פרק מ"ו.

בהלכות גדולות הלכות תשעה באב ותענית בא :

בעשרים ושלושה בסיון בטלו הבכורים מעלות לירושלים בימי ירבעם בן נבט בעשרים וחמשה בו נהרג רבן שמעון בן נמליאל ור' ישמעאל בן אלישע ור' חנינא סגן הכהנים.

ומזה בא הדבר בטור ושוע או"ח סי' תקי"פ.

והדבר ידוע כי בענינים כאלה לא דקדקו רבותינו הראשונים בהיותם שרודים במלאכתם הגדולה להעמיד ההלכות על בורים.

ומאד יכול להיות כי בהלכות גדולות בא דבר ר' חנינא סגן הכהנים על ידי גליון מבחוק, מתוך ענין הדברים אשר יבוארו.

כי בכל המקומות הרבים מאד אשר הובאו שם הדברים מרשב"ג ור' ישמעאל כמו במס' שמחות פרק ה' אבות דר' נתן פרק ל"ה תנא דבי אליהו פרק ל' (פ"ה) מכילתא פרשת משפטים פסוק אם ענה תענה, אין זכר כי אם מרשב"ג ור' ישמעאל, אבל לא מר' חנינא סגן הכהנים.

וכפרט כי גם אי אפשר שיהי' דבר מר' חנינא סגן הכהנים ורשב"ג ור' ישמעאל יחד,

שהרי דבר ר' ישמעאל הי' בימי ביתר שאך אז נהרג ר' ישמעאל ובימי החרבן כזמנו של ר' חנינא סגן הכהנים הי' עדין תינוק.

והדבר גם מפורש במכילתא שם ובמסכת שמחות כי הי' זה בראשית ימי ביתר ובא שם במכילתא :

וכשנהרגו ר' שמעון ור' ישמעאל אמר להם ר' עקיבא לתלמידיו התקינו עצמכם לפורענות שאלו טובה היתה עתידה לבוא בדורנו לא היו מקבלין אותה אלא ר' שמעון ור' ישמעאל אלא גלוי וידוע לפני מי שאמר והי' העולם שפורענות גדולה עתידה לבוא בדורנו וסילק אליו וכו'.

ומבואר שהי' דבר הריגתם כבר בימי ר' עקיבא ותלמידיו, ואחר החרבן אחרי אשר בייה הפורענות היותר גדולה מהחרבן לא באה פורענות כוללת כי אם בימי אדרינוס, כמו שיבואר לפנינו.

הערה (פ"ה) וסם בתנא דבי אליהו כבר בא עוד ט"ס ותחת ר' ישמעאל סתם הוסיפו שם "כהן גדול", וכבר רצו להגיה כן גם במס' שמחות.

אבל הדבר מבואר מדברי התוס' במס' יבמות דף ק"ד ד"ה אמר ר' ישמעאל שגם לפניהם לא היתה הגירסא "בתן גדול".

וכל זה יבואר יותר בדברינו בימי ביתר אשר שם מקומו.

יזרת הראשונים

וזה ודאי שר' חנינא סגן הכהנים כבר נפטר זמן רב לפני ימי אדרינוס ונס לפני ימי פעולותיו של ר' עקיבא.

ובמס' שמחות שם. וכשנהרגו ר' שמעון ור' ישמעאל באתה השמועה אצל ר' עקיבא ור' יהודה בן בבא עמדו ונהגו מתניהם שק וקרעו בגדיהם ואמרו וכו'. ונס אם נרצה לאמר כי הכונה רק זאת שנס ר' חנינא סגן הכהנים נהרג נס הוא כיה סיון, ועל כן כתבו שלשה אלה יחד אף שלא נהרג עמהם כי אם הרבה לפניהם.

אבל גם זה אי אפשר, שהרי אחר החרבן לא היתה הריגת חכמים כלל. ובין השבויים בימי החרבן לא היו ר' חנינא סגן הכהנים שהרי כבר נתברר שהי' בין חכמי הדור ביבנה בין השרידים היהודים אשר שרדו ביבנה וישבו בבית הוועד ויקימו יחד את כל שרידי קדש בכל דבר המקדש. ואחרי אשר שקטה הארץ אין שם כל זכר כי נהרגו חכמי התורה עד ימי ביתר, ולא היתה שם כזאת (פ"ו).

ואמנם כן. כי דבר ר' חנינא סגן הכהנים אשר נשתרכב ובא יחד עם הריגת ר' שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל, זה עצמו ישוב ויבאר לנו את כל הדבר כמו שהוא.

לפי שנס זה עצמו הנאמר בכל המקומות האלה שנהרגו יחד רשב"ג ור' ישמעאל ושבאה השמועה אצל ר' עקיבא, גם זה תמוה.

כי איזה רשב"ג הי' זה והלא זה ודאי שאין זה רשב"ג אבי רבי אשר הי' ימים רבים אחרי ר' עקיבא.

וגם זה ודאי שאין זה רשב"ג הזקן שהרי הוא נפטר לפני החרבן, ואז עדין לא הגיע זמנו של ר' עקיבא להיות ראש הדור, ובמס' שמחות נאמר כי באה השמועה לר' עקיבא.

וכי גם נאמר בכל המקומות האלה כי רשב"ג נהרג יחד עם ר' ישמעאל והדבר ידוע כי ר' ישמעאל הי' עדין קטן בימי החרבן וכל זמנו אחר החרבן. ונס אם נרצה לאמר כי אין זה ר' ישמעאל סתם חבירו של ר' עקיבא כי אם ר' ישמעאל אחר והוא הי' בזמנו של רשב"ג הזקן.

אבל גם זה לגמרי אי אפשר כי הדברים מפורשים בכל המקומות ההם כי נהרגו על פי המלכות וזה דבר שאי אפשר להיות בו שמעון בן גמליאל הזקן אבי רבן גמליאל דיבנה.

לפי שהוא נפטר בהכרח בתוך הזמן שלא שלטו הרומיים על ירושלים, ונס אם נהרג יכול להיות זה רק על ידי שמעון בן גיורא, אבל לא על ידי הרומיים. כי הנה זה ודאי אשר גם אחרי אשר נתגרשו הרומיים מירושלים, ונס אחרי מנסת קעססיוס גאללוס ונס בימי ההכנה למלחמה הי' חי עדיין.

ונוכל גם לצמצם את זמן מותו של רבן שמעון בן גמליאל הזקן. כי נספרו Vita XXXVIII מספר יאזעפוס באריכות נדולה מכל מעשי יוחנן בן לוי נגדו בהזמן אשר הי' יוחנן בן לוי עוד בהגליל בעיר גמלא ויאמר שם:

הערה (פ"ו) זולתי דבר רבן גמליאל בתור נשיא "כשחרש טורנוסורפוס את ההיכל נתבקש רבן גמליאל להריגתו" גם הוא לא נהרג.

שנאתו העזה של יוחנן בן לוי נגדי גדלה מיום וכו' וישלח לירושלים אל (רבן) שמעון בן גמליאל את אחיו ואת יונתן וכו' לבקשו לפעול אצל העדה בירושלים לקחת ממני (מיאזעפוס) את ממשלתי בארץ הגלילי וכו'.

וזה הי' עוד טרם אשר לחמו אספסינוס וטיטוס על ארץ הגליל וירושלים היתה אז עומדה לגמרי ברשות עצמה.

ואמנם כי גם אחר זה כאשר כבר באו אספסינוס וטיטוס לארץ הגליל זכר גם נלחמו שם אשר את כאשר שם טיטוס מצור על גוש חלב ויוחנן בן לוי נמלט משם בראש חילו ככל אשר בא בדברי יאזעפוס מלחמות היהודים IV, 2. ואחר זה שם IV, 3, 1 יספר יאזעפוס כל דבר ביאת יוחנן בן לוי זאנשיו לירושלים, ואחר זה שם 3, 9 יזכיר דברי גורין בן יוסף ורבן שמעון בן גמליאל אל העם (פ"ז).

ומבואר שגם אז הי' חי עדיין, וגם בזמן ההוא היתה ירושלים וכל סביבותיה הפשים עוד לגמרי מעול הרומיים.

ולחיפך זה ודאי כי לפני מצור ירושלים כאשר עמד רבן יוחנן בן זכאי לפני אספסינוס ובקש ממנו יבנה וחכמיה ושושילתא דרבן גמליאל (הזקן) או אין ספק שכבר נפטר רבן שמעון בן גמליאל, שהרי אז באו כולם ליבנה, וידענו כי רבן גמליאל בא ליבנה ולא אביו רבן שמעון.

ומזה מבואר כי בינתיים כבר נפטר רבן שמעון בן גמליאל הזקן. ועל כן אם רבן שמעון לא מת על מנתו כי אם נהרג ככל לשונם של הראשונים עליו או אפשר שהי' זה כי אם על ידי שמעון בן גיורא ולא על ידי הרומיים וכדברי יאזעפוס במלחמות היהודים V, 13, 1:

אבל אך בא שמעון לירושלים ויהי לראש העיר התנהג עם כל אלה אשר הביאו אותו (חבר הכהנים הגדולים) ככל אשר עשה לכל האחרים (כלומר לכל מפלגת הישרים) ויחשוב את כולם לאויבים (ועי' גם שם IV, 9, 11).

וכבר נתבאר כי באמת כן הדבר אשר רבן יוחנן בן זכאי יצא מירושלים רק אחרי אשר מפלגת הצדוקים חבר הכהנים הגדולים הביאו לירושלים את שמעון בן גיורא אשר או ראו חכמי התורה כי אולת יד ובימים ההם גם-מת רבן שמעון או נהרג על ידי שמעון בן גיורא, ככל אשר יתבאר לנו יותר במקומו.

וכבר גם הערנו כי רק מפני שרבן שמעון בן גמליאל דבר לא הי' לו עם הרומיים הי' אפשר לרבן יוחנן בן זכאי לבקש מאספסינוס על שושילתא דרבן גמליאל דהיינו משפחת הנשיאים והעיקר בנו של רבן שמעון.

וראינו כי גם ראש הלוחמים בעד המפלגה הזאת יוחנן בן לוי אהבו של רבן שמעון גם הוא לא נידון למיתה גם אחר החרבן כאשר נפל בשביה בידי הרומיים לפי שהרומיים עצמם ידעו היטב כי הם לא מרדו בממשלת דומא כמו שכבר נתבאר.

וכל האריכות גם למותר שהרי במס' שמחות פ"ה מפורש כי שמואל הקטן אמר עליהם בשעת מיתתו. שמעון וישמעאל לחרבא ושאר כל עמא לביזיה וכו'.

הערה (פ"ז) יאזעפוס שנה את כל הסיפור שם, ואין זה נוגע לדברינו במקום הזה, ויבאר לנו כל זה במקומו, וכל דברי יאזעפוס במקומות שונים בנוגע לרבן שמעון יבארו לנו במקומו בכך-שלפני זה, ומסמ יתבאר יותר זמן מהו להיות שם עיקר מקום הדברים.

וכן הוא בגמ' סנהדרין ד' י"א. אף הוא (שמואל הקטן) אמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל להרבא וחבריה לקטלא וכו'.
ולפנינו בפרק ג"ב יבואר כי בראשית ימי יבנה עד אחר וועד של ב"ד ב' יום ה' שמואל הקטן חי עדיין.
ומפורש עוד שם במס' שמחות :

וכשנהרנו ר' שמעון ור' ישמעאל באתה השמועה אצל ר' עקיבא ור' יהודה בן בבא עמדו והגרו מתניהם שקי וכו' (פ"ה).
ומבואר מעצמו שלא ידובר בזה על הזמן לפני ההרבן ובימי רבן יוחנן בן זכאי, כי אם זמן רב אחר זה,

אבל מי הוא זה רשב"ג יחד עם ר' ישמעאל זמן שלם אחרי מות שמואל הקטן ובימי ר' עקיבא, ומה הוא הדבר עם ר' חנינא סגן הכהנים אשר לא הוזכר הרינתו בגמ' ומדרשים כל עיקר, ואשר לא היתה כזאת בימיו ובכל זה הוזכר עמהם, זה עלינו לבאר.

פרק מ"ז.

טעות סופר קטן הביא את כל הערבובי הנדולה הזאת.
כי ה' נאמר. רשב"הסני ומפני שהסופרים הורגלו בכל מקום בראשי תיבות רשב"ג וידעו שבכל מקום הוא ר"ת מן רבן שמעון בן גמליאל.
ולהיפך. רשב"הסני הוא בלתי רגיל כלל, ה' פשוט אצלם שזה ט"ס וכתבו. רשב"ג.

אבל. רשב"הסני הוא ר"ת מן ר' שמעון בן הסגן.
והוא באמת ה' סוף זמנו בימי מלחמת ביתר, זמן מסוים לפני אשר נלכדה ביתר, ונהרג יחד עם ר' ישמעאל חברו של ר' עקיבא ובאתה השמועה אצל ר' עקיבא ור' יהודה בן בבא.

ור' שמעון בן הסגן ה' בנו של ר' חנינא סגן הכהנים.
וזה הוא באמת זמנו, וה' רבו של רשב"ג אבי רבי, ורשב"ג אמר פעמים רבות בשמו, כמו במנחות פרק י"א משנה ט':
ר' שמעון בן גמליאל אומר משום ר' שמעון בן הסגן דוהה את יום טוב ואינו דוהה את יום צום.

ובמס' שקלים פרק ה' משנה ה' ר' שמעון בן גמליאל אומר משום ר' שמעון בן הסגן פרוכת עביה טפה ועל שבעים ושנים נימין נארגתי וכו'.
ובכתובות פרק ב' משנה ה' ר' שמעון בן גמליאל אומר משום ר' שמעון בן הסגן מעלין לכהונה על פי עד אחד.
וזה הוא מה שהובא במשנה מר' שמעון בן הסגן וכולם נאמרו בשמו על ידי ר' שמעון בן גמליאל.

ור' שמעון בן הסגן יקרא בכרייתות נס בשם. בן הסגן' סתם, כמו במס' יומא ד' מ"ד :

ר' חנינא סגן הכהנים

צא

הנא ככל יום לא הי' לה ניאשתיק והיום הי' לה ניאשתיק ודברי
בן הסגן.

ובמס' בריכות ד' ו'. תנו רבנן מותר הקמרת אחת לששים או לשבעים
שנה היו מפטמין אותה להצאין לפיכך יחד שפיטם להצאין חייב דברי ר' שמעון
בן נמליאל שאמר משום הסגן.

והדבר נראה שצריך להיות רבני רשביג שאמר משום בן הסגן.

כמו שהוא בכל המקומות אשר הובאו שרשביג אמר דבריו משום בן הסגן
ובפעות השמיפו. בן הסגן וכתבו רק. הסגן.

ובפעות הזה נעשה גם במס' שמחות שם ועל ידי זה באה כל הערבובי.
כי מן רשביהסני נעשה אצלינו רשביג וככל זה לא נמחק גם רשמו
של הסגן ונשאר גם זה לפלטה ויצא מזה כי נרשמו בין הנהרנים גם רשביג וגם הסגן.
אבל באמת אין כאן הסגן כי אם בן הסגן ואין כאן רשביג כי אם
רשביהסני. ר' שמעון בן הסגן כמו שבא בכל המקומות במשנה.

וכמה יתאימו הדברים בדברי ר' ישמעאל אליו כמו שהוא באבות דר' נתן
פרק ליה:

אמר לו (ר' ישמעאל) שמא כשהיית יושב ודורש בהר הבית והיו אוכלסי
ישראל יושבין לפניך וזה דעתך עלך אמר ליה ישמעאל אחי מוכן אדם
שיקבל את פנעו.

כי כאשר דרש לפני אוכלסי ישראל בהר הבית הי' עוד בימי עלומיו כי
כמו שיבואר לפנינו במקומו נשבו ונהרנו ר' שמעון בן הסגן ור' ישמעאל ערך
שנת נח—גיש אחר החרבן ועל כן הי' אז בדרשו לפני אוכלסי ישראל רק כבן
חמשה ועשרים או כשלושים שנה.

ובדיוטו מראשי ראשוני הכהנים, ואביו ר' חנינא סגן הכהנים, זכה כבר עוד
בראשית ימיו לדרוש לפני אוכלסי ישראל בהר הבית, וזה הוא אשר עוררו ר'
ישמעאל אז. אולי וזה דעתו בימי עלומיו, והוא גם קיים דבריו וקבל עליו את הדין.
וכן הדבר כי ר' חנינא סגן הכהנים הי' כבר בימי זקנותו הגדולה בימי
הבית, ויחי גם אחר החרבן והיו מראשי הזקנים אשר באו אז ליבנה, ונשארו
דבריו מהימים ההם לפנינו בעבדו בבית הועד יחד עם יתר זקני הרור להקים כל
דבר עבודת המקדש.

ובנו כבר הי' גדול גם הוא בפני הבית וכבר זכה אז לדרוש בפני אוכלסי
ישראל בהר הבית, והאריך ימים עד אמצע ימי מלחמת ביתר ונהרג יחד עם
ר' ישמעאל חבירו של ר' עקיבא.

ונשוב עוד לדברי ר' שמעון בן הסגן בראשית ימי ביתר ולכל פרטי הדברים מזה.

פרק מ"ח.

ר' אליעזר בן יעקב הראשון.

כבר נתבאר לנו בפרק כ"ב (מעמוד 84 ולהלן) כי ר' אליעזר בן יעקב
הראשון הי' מראשי ראשוני זקני העדה עוד בימי הבית ויהי גם מהשרידים היחידים
אשר נשארו לפלטה אחר החרבן, וישב בבית הוועד הגדול ביבנה.

ר' אליעזר בן יעקב הראשון

ושם עזר עזר גדול להקים את כל דבר המקדש לכל פרטיו השונים.
וכבר נתבאר לנו כל ענינו למס' מדות לעיל פרק כ"ב.

והדבר ידוע שיש לנו במשנה ובברייתות עוד ר' אליעזר בן יעקב מאוחר
הרבה, היינו תלמידו של ר' יעקבא וחבר לר' מאיר ר' יהודה ר' יוסי וכו', ויכול
להיות שהי' נכדו של הראשון.

והסדר הדורות נשתבש בזה שבז' גדול וערבב שניהם יחד, ועל ידי זה
הרבה בציונים מר' אליעזר בן יעקב השני ועשה לו פלפולים גדולים והשנות
אשר אין להם מקום.

וסראנקעל בהיותו בקי גדול בציוני הסדר הדורות, ובהבינו הדבר הפשוט
הידוע לכל כי היו שנים, בא על ידי זה וישיג על הנמרא כי לא ידעו
את הדבר הפשוט הזה.

ובדרכי המשנה עמוד 74 יקרא ויאמר:

אך החריש לא נזכר הכר תמוה עירובין פ"ו משנה א' שם
איפלינו תיק ור' אליעזר בן יעקב, ותיק הוא ר' מאיר כדאיהא בשיס שם ס"ב
ואם כן בר פלוגתיה הוא ר' אליעזר בן יעקב כלו' האחרון תלמידו של ר' יעקבא,
והשיס מסיק שם קי"ל משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי וכו' והך משנת
ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי לא נאמר על ר' אליעזר בן יעקב זה (פ"ט) וגם
אין לדחוק שמלת ר' מאיר הוא פ"ס דהא השיס מקשי שם וכו' לית' לא אמר
והא תנן המניה וכו' דברי ר' מאיר אלה דבריו.

והחכם ווייס ראה את המציאה הגדולה הזאת ונפל עליה ויאמר בח"ב
עמוד 41:

ונראה ברור כי המאמר משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי מכוון על
הקדמון וכו' ובעלי הנמ' הבב' לית החליפו' זה בזה לפעמים ויפה
העיר ה"ד זכריה פראנקעל בדרכי המשנה עמוד 74 הערה 6 שהבבלי בעירובין
בפ"ו המשנה שם פ"ו משנה א' טעה לאמר על ר' אליעזר בן יעקב האחרון
משנתו קב ונקי ומוכח שם בנמ' בבירור שהיא האחרון.
ואך חרפה היא לראות אנשים באים להשיג על הנמ' מבלי כל ידיעה
בדרכי המשנה.

כי מקומות הרבה מאד יש במשנה אשר מפני שעדיין לא נסדרו הדברים
במשנה עד דור האחרון והם קבלו זה מהתנאים האחרונים, כתבו הרישא סתם או
מפורש על שם אחד התנאים האחרונים אשר ממנו קבלו הם זה, ואחר זה סדרו
דברי החולק על זה אף שהוא הנהו מהראשונים, ודבריו כודאי לא באו על דברי
התנא האחרון הבא לפני זה.

הערה (פ"ט) במס' גיטין ד' ס"ז בא בגמ' "דתנאי איסי בן יהודה ה"י מונה שבתן של הכמים
ר' מאיר הכם וסופר ר' יהודה וכו' ר' טרפון גל של אנחיים ר' ישמעאל וכו' ר' יעקבא אוצר בלום ר' יוחנן
בן גוריון וכו' ר' אלעזר בן עזריה וכו' משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי ר' יוסי נמוקו עמו ר' שמעון וכו',
וה"י אפשר לומר כי הכונה לאיסי בן יהודה על השני והארן בתואר הנאמר גם על הראשון כמו שמצא
בן עזאי בירושלים מגלה סתרים אשר החזיר ביבמות מ"ט.

אבל מפני שבצדק יכול בעל דין לאמר שהכונה גם לאיסי בן יהודה על הראשון, והי' אין הדורות
מסודרים בדבריו שהי' התחיל מר' מאיר ור' יהודה וחסב אחרים לר' טרפון ר' ישמעאל ר' יעקבא ור' יוחנן
בן גוריון על כן לא נגענו בזה בפניהם.

ועיי' לדונמא במס' עירובין עצמה בפרק ב' משנה ה' ד'

ועוד אמר ר' יהודה בן בבא הגינה והקרפף שהן שבעים אמה וכו' מטלמלין בתוכה ובלבד שיהא בה וכו' ר' יהודה אומר אפי' אין בה אלא בור שיה ומערה מטלמלין בתוכה ר' עקיבא אומר אפילו אין בה אחד מכל אלו מטלמלין בתוכה ובלבד וכו'.

והאם יכול להיות ספק שר' עקיבא לא בא על דברי ר' יהודה תלמידו, כי אם על דברי הקודמין לפניו אשר אמרו כן.

ורק מפני שהדברים לא נסדרו עד דור חתימת המשנה, והם קבלו זה סתם מר' יהודה, סדרו זה על שם ר' יהודה, ודברי ר' עקיבא עליו.

וכן ממש הוא הדבר גם שם בעירובין אשר בא :

ההר עם העכוים בחצר או עם מי שאינו מודה בערוב הרי זה אוסר עליו (דברי ר' מאיר) ר' אליעזר בן יעקב אומר עד שיהו שני ישראלים אוסרין זה על זה.

שאף שסדרו זה לפי הגירסא שבמשניות במשנה, ולפי הגירסא שבגמרא רק בברייתא על שם ר' מאיר אין זה כי אם מפני שהדברים לא נסדרו בדברי המשנה עד דור חתימת המשנה והם קבלו זה סתם מר' מאיר ועיי' במס' כלים פרק י"ז משנה ה' :

הרמון שאמרו וכו' ולמה הוזכרו רמוני בדין שיהו מקדשין כל שהן דברי ר' מאיר ר' יוחנן בן נורי אומר לשער בהן את הכלים ר' עקיבא אומר לכך ולכך הוזכרו לשער בהן את הכלים ושהו מקדשין כל שהן.

וגם בזה כמו בעירובין פרק ב' מ"ה דברי ר' עקיבא מפורשים על דברי ר' מאיר ועל דברי ר' יוחנן בן נורי יחד, הרבה יותר ממה שהם דברי ר' אליעזר בן יעקב שם בעירובין פ"ז על דברי ר"מ.

והאם יוכל להיות ספק בכל זה שבדואי לא אמר ר' עקיבא דבריו על דברי ר' יהודה ועל דברי ר' מאיר,

כי אם שדברי ר' מאיר ור' יהודה של כת קודמין הם, ורק לפנינו בחתימת המשנה באו הדברים על שם ר' מאיר ור' יהודה מפני שמהם קבלו זה (צ).

ועיין אהליות פרק י"א משנה ג' :

וכמה תשהה במעיו שלשה ימים מעת לעת בעופות ובדנים כדי שתפול לאור ותשרף דברי ר' שמעון ר' יהודה בן בתירא אומר בעופות ובדנים מעת לעת.

ועיין פסחים פרק א' משנה ד' :

ר' מאיר אומר אוכלין כל חמש ושורפין בתהלת שש ר' יהודה אומר אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתהלת שש ועוד אמר ר' יהודה וכו' רבן גמליאל אומר תולין נאכלין כל ארבע ותרומה כל חמש ושורפין בתהלת שש.

והאם יוכל להיות ספק שאין דברי רבן גמליאל על דברי ר' מאיר ור' יהודה, ויש בזה דבר מפורש עוד יותר אשר גם הוא יכיר לנו כל הדבר כמו שהוא, כי נוכחים פרק י' משנה ה' בא במשנה :

אמר ר' שמעון אם ראית שמן שהוא מתחלק בעזרה אין אתה צריך לשאול מה הוא אלא מותר רקיקי מנחות ישראל ולג שמן של מצורע אם ראית שמן שהוא נתון על גבי האשים אין אתה צריך לשאול מה הוא אלא מותר רקיקי מנחות כהנים ומנחת כהן המשיה שאין מתנדבים שמן ר' טרפון אומר מתנדבים שמן.

ואלו לא היו לפנינו גם בזה כי אם המשנה הזאת היינו יכולים לחשוב שדברי ר' טרפון ילכו על דברי ר' שמעון.

והיו באים התוקרים האלה ואומרים שבודאי יש כאן טעות סופר.

אבל כן הדבר שזה רק מחתימת המשנה אשר אז העמידו הרבנים יחד.

ובאמת אין זה דברי ר' שמעון מעצמו כי אם דבריו מתוך דברי ר' עקיבא רבו ובשיטתו, ודברי ר' טרפון נאמרו על דברי ר' עקיבא במס' מנחות דף ק"ד (פ"ב מ"ה):

מתנדבים יין ואין מתנדבים שמן דברי ר' עקיבא ר' טרפון אומר מתנדבים

שמן אמר ר' טרפון מה מצינו ביין וכו'.

ובמקום הזה נשארו דברי ר' טרפון גם במס' אהרת, והננו יכולים לברר

הדבר משם עד שהגם מכארים את עצמן.

אבל כן הוא במקומות הרבה כמו שכבר נתבאר.

ובמס' פרה פרק ג' משנה א':

ומזין עליו כל שבעת הימים מכל הטאות שהיו שם ר' יוסי אומר לא היו

מזין עליו אלא בשלישי ושביעי בלבד ר' חנינא סגן הכהנים אומר על הכהן

השורף את הפרה מזין עליו כל שבעת הימים ועל של יום הכפורים לא היו

מזין אלא שלישי ושביעי בלבד.

ובמשנה באו דברי התיק סתם אבל בברייתא במס' יומא ד' ה' נתפרש שזה

דברי ר' מאיר ובה שם:

דתניא אחד זה ואחד זה מזין עליו כל שבעה מכל הטאות שהיו שם דברי

ר' מאיר ר' יוסי אומר אין מזין עליו אלא שלישי ושביעי בלבד ר' חנינא סגן

הכהנים אומר כהן השורף את הפרה מזין עליו כל שבעה כהן גדול ביום הכפורים

אין מזין עליו אלא שלישי ושביעי.

וכל הלשון מורה לגמרי כאלו ר' חנינא סגן הכהנים בא מפורש על דברי

ר' מאיר ור' יוסי ומשיב על דבריהם.

והאם יכול להיות כל ספק שאין זה כי אם מפני שאף שבא הדבר על

שם, אין זה כי אם דבר קבלתם מרבותיהם, אשר כבר שקלו ושרו בזה או.

וכמו שבמשנה במס' פרה נסדרו דברי ר' מאיר לתיק סתם ובברייתא מפורש

על שם ר' מאיר ואחר זה באו דברי ר' חנינא סגן הכהנים על דבריו ועל דברי

ר' יוסי, כן ממש בא גם שם במס' עירובין פ"ז מ"א דברי תיק סתם ועל זה דברי

ר' אליעזר בן יעקב הראשון, ובברייתא נתפרשו דברי התיק כי באו על שם ר'

מאיר ממש כמו במס' פרה.

והחכם ווייס אשר ילמד לשונו לדבר שקר עשה כן גם במקום הזה, ותחת

אשר כל מה שנמצא שם בנמ' במס' עירובין הוא רק זאת שהתיק במשנה הוא

ר' מאיר, יאמר לנו ווייס:

ובעלי הנמי' הבבלי' החליפו זה בזה לפעמים ויפה העיר הריר זכריה פראנקעל שהבבלי בעירובין בפ' המשנה שם פ"ז מ"א טע"ה לאמר על ר' אליעזר בן יעקב האחרון משנתו קב ונקי ומוכח שם בנמ' בבירור שהוא האחרון.

אבל היכן יש שם בנמ' אפי' רמז שהוא האחרון, כל מה שיש שם בנמ' הוא רק זאת כי התיק סתם שבא במשנה הוא ד' מאיר.

והוא ממש כמו במס' פרה שם שתיק הוא ר' מאיר, בכל זה באו על זה דברי ר' חנינא סגן הכהנים.

והארכנו בזה לפי שהוא גם ענין גדול לעצמו בנוגע לכל סידור המשנה ודרכיה.

פרק מ"ט.

ר' חנינא בן אנטיגנוס.

ככל דבר זקני הדור אחר החרבן, אשר את אחדים מהם הקדימו כותבי הדורות בדור שלם ואחדים אחרו דור שלום, אף כן נפל הנורא אצלם גם על ר' חנינא בן אנטיגנוס.

הסדר הדורות הסתפק עליו באיזו ציונים ולא בירר זמנו כל עיקר.

ובכללו גם דברי היוחסין יאמר והו' בזמן ר' עקיבא ור' ישמעאל וכו' חבירו של ר' יוחנן בן זכאי וצ"ע.

והנה הוא בן דור ר' ישמעאל ור' עקיבא ויחד עם זה חבירו של רבן יוחנן בן זכאי.

ופראנקעל אשר חשב כל דבריהם ליסוד בא גם הוא וכתבו בדור ר' עקיבא ור' ישמעאל ויתחיל דבריו עליו בדרכי המשנה עמוד 128 על ציון הסדר הדורות לאמר:

ר' חנינא בן אנטיגנוס הי קרוב לזמן הבית ואפשר שראה הבית בבנינו ע"י תוספתא ערכין סוף פ"א ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר מכירן הייתי (המכין בחליל לפני המזבח) ולויים היו.

וזה הוא כל הקירתו על זמנו שעל פי דברי התוספתא בערכין שם אפשר לאמר שלא נולד אחר החרבן כי אם ראה הבית ונולד באיזה זמן לפני החרבן. וכל זה גרס להם כי עסקו בציונים, ולא הקרו לעמוד על אופים של דברים אשר באו שם.

והדבר מתבאר מדברי הברייתא והנמ' במס' בכורות ד' ל' כי בימי החרבן הבית הי' מוקני הדור.

ומשם גם יתבאר לנו ענין כללי ממעשי הכהנים בכלל מיד אחר החרבן עוד בימי רבן יוחנן בן זכאי. ובא שם:

תנו רבנן הבא לקבל דברי חברות צריך לקבל בפני שלשה חברים ואפי' תלמיד חכם צריך לקבל בפני שלשה חברים זקן ויושב בישיבה אינו צריך לקבל בפני שלשה חברים שכבר קבל עליו משעה שישב, אבא שאול אומר אף תלמיד

הכס אינו צריך לקבל בפני שלשה חברים ולא עוד אלא שאחרים מקבלין בפניו.
ועל זה בא שם בנמי. אמר ר' יוחנן בימי בנו של ר' הנינא בן אנטיגנוס
נישנית משנה זו ר' יהודה ור' יוסי איסתפק להו מלתא בטהרות שדרו רבנן לנבי
בנו של ר' הנינא בן אנטיגנוס אזילו אמרו ליה לעיין בה אשכחתי דקא טעין
טהרות אותיב רבנן מדידה לנבייהו וקאי איהו לעיין בה ואתי אמרו
ליה לר' יהודה ולר' יוסי אמר להו ר' יהודה אביו של זה ביזה תלמידי חכמים
אף הוא מכזה תלמידי חכמים אמר לו ר' יוסי כבוד זקן יהא מונה
במקומו אלא מיום שחרב בית המקדש נהנו הכהנים סלסול בעצמם
שאין מוסרין את הטהרות לכל אדם.

ודברי ר' יוסי. שאין מוסרין את הטהרות לכל אדם. היינו שאף שאלה היו
תלמידי חכמים אין כאן בזיון לפי שגם תלמיד חכם צריך לקבל בפני שלשה
חברים.

ועל זה יאמר ר' יוסי כי ההדשה הזאת באה מיד אחר שחרב בית המקדש,
אלא מיום שחרב בית המקדש נהנו הכהנים סלסול בעצמם.

ועל דברי ר' יוסי אלה ומתוך דבריו יאמר ר' יוחנן על דברי הברייתא
שאפי' תלמיד חכם צריך לקבל בפני שלשה חברים. בימי בנו של ר'
הנינא בן אנטיגנוס נישנית משנה זו.

ולשונו של רש"י ז"ל. נישנית משנה זו דאפילו תלמיד חכם צריך לקבל.
ולפי כל זה יהי לנו תפסת מרובה מאד כי על פי זה יהי מבואר כי לא
לבד ר' הנינא בן אנטיגנוס עצמו היו כבר מראשי חכמי הדור בימי החרבן, כי אם
שהיו זה אז גם בנו.

רק שבנו האריך ימים עד תוך ימי ר' יהודה ור' יוסי.
ועלינו לבאר זה, לפי שהנידסא בנמרא בפי שהיא לפנינו תמוה מאד,
וכנראה גם מדברי רש"י לא היתה נידסתו כן, וגם דברי הנמרא בלתי מובנים
כל עיקר.

והנה בלשונו של ר' יהודה בא אביו של זה ביזה תלמידי חכמים אף הוא
מכזה תלמידי חכמים.

והדברים האלה כמו שהם נפלאו מאד, כי היכן נמצא שר' הנינא בן
אנטיגנוס ביזה תלמידי חכמים.

ורבינו הגדול רש"י ז"ל כתב על זה. אביו של זה ביזה וכו' אנב ריתחיה.
קאמר ולא היא.

וכבודו הגדול של רבינו במקומו, אבל לא נוכל לדעת איך אפשר לאמר כן.
גם אלו היו דברי ר' יהודה על בנו של ר' הנינא בן אנטיגנוס אשר עליו
הקפיד, גם אז היו הדבר תמוה שיכדה ר' יהודה אנב ריתחיה דברים אשר
לא היו.

אבל איך אפשר לאמר כי מפני שהקפיד על הבן בדה דברים שלא היו
על אביו, על ר' הנינא בן אנטיגנוס אשר גם דבר לא היו לר' יהודה עמו ומעולם
לא ננע בו, זה הוא דבר שלא נמצא.

ודאשי חכמי ישראל היו החוקים מאד מדברים כאלה.
וכפי הנראה הרנישו התוס' שאי אפשר לפרש הדברים כן וע"כ כתבו הם:

אביו של זה ביזה תלמידים שלנו על הטהרות כמו שעשה בנו.
ולא נוכל לדעת אם רצו להניח כן את דברי הנביא, או שרצו לדחוק
ולפרש הדברים כן, אבל בין כך ובין כך הדברים תמוהים מאד.

(א) היכן הוזכר המעשה עם האב, והלא אין זכר מזה בשום מקום.

(ב) אף גם זאת שהוא גם דבר שאי אפשר שהרי אם בנו כבר הי' גדול

הדור מיד אחר החרבן, אם כן אי אפשר כלל שר' יהודה ור' יוסי בגדלותם ידעו

את ר' חנינא בן אנטיגנוס עצמו, ואי אפשר שבימי גדלותם היו להם דברים עמו.

(ג) ויותר מזה שאם מעשה כזו ממש קרה לר' יהודה ור' יוסי כבר עם

ר' חנינא בן אנטיגנוס עצמו, מדוע זה יספר ר' יוחנן העובדא המאוחרת אשר

הי' להם עם בנו וידלג על העובדא הקודמת עמו בעצמו אשר היתה גם היא ממש כן.

(ד) ויותר יפלא כי אם כן הדבר שכבר היתה הקפדה כזו ממש לר' יהודה

ור' יוסי לפני זה עם ר' חנינא בן אנטיגנוס עצמו, הלא הי' לו לר' יוסי לבאר

הדבר לר' יהודה כבר אז, ומדוע זה חכה עד שהי' להם ענין כזה עוד הפעם עם

בנו של ר' חנינא בן אנטיגנוס.

ואם כבר ביאר ר' יוסי זה אז לר' יהודה איזה מקום הי' לו להקפיד

עתה מחדש.

(ה) ויפלא עוד גם זאת שאיך יאמר ר' יוחנן בימי בנו של ר' חנינא בן

אנטיגנוס נישנית משנה זו הלא לפי דברי התוס' כבר כן ממש נהג עמהם ר'

חנינא בן אנטיגנוס עצמו,

ואם כן הלא בהכרח נישנית זו בימי ר' חנינא בן אנטיגנוס עצמו.

וכבר הערנו במקומות הרבה מאד כי בכל כיוצא בזה שאין הדבר נוגע

להלכה לא דקדקו רבותינו הראשונים ולא היתה זה מעין מלאכתם.

אבל כן הדבר כי את אשר יאמר ר' יהודה אביו של זה ביזה תלמידי

הכמנים, מפורש באמת לפנינו.

וטים קטן נפל בנמי כי על ידי הסיפור הבא אחר זה רק עם בנו לבד

כתבו גם זה על שם בנו, אבל ט"ס הוא,

ותחת בימי בנו של ר' חנינא בן אנטיגנוס נישנית משנה זו צריך להיות

בימי ר' חנינא בן אנטיגנוס נישנית משנה זו,

והיינו שר' חנינא בן אנטיגנוס הי' מראשי המדברים בהתקון החדש הזה

שאפי' תלמיד חכם צריך לקבל בפני שלשה חברים,

ותחת מה שעד החרבן נהגו כדברי אבא שאול שתלמיד חכם אין צריך

לקבל בפני שלשה חברים ולא עוד אלא שאחרים מקבלים בפניו,

נהגו הכהנים מחרבן הבית ואילך סלסול בעצמם, ור' חנינא בן אנטיגנוס

אשר הי' גם הוא כהן חיוק את ידם והסכים להחליט כן.

כי לא לבד אשר אין אחרים מקבלים בפניו כי אם שגם הוא עצמו צריך

לקבל בפני שלשה חברים, וחשו יותר לטהרות להחמיר בהם ולא חשו לכבודם

של תלמידי הכמנים.

והן דברי ר' יהודה אביו של זה ביזה תלמידי הכמנים שהוריד כבוד

תלמידי הכמנים לאמר שתלמיד חכם כהדיוט וכעם הארץ, וצריך גם הוא לקבל

עליו בפני שלשה חברים,

ועל כן כאשר היו להם מעשה עם בנו של ר' הנינא בן אנטיגנוס שבוה את התלמידי חכמים ששלחו אליו, אמר ר' יהודה בצדק:

אביו של זה ביה תלמידי חכמים אף הוא מבזה תלמידי חכמים.

ולא בדה ר' יהודה דבר על ר' הנינא בן אנטיגנוס, כי באמת כן הדבר, וכדברי ר' יוחנן דבימי ר' הנינא בן אנטיגנוס נישנית משנה זו.

ור' יהודה חשב שכל הדבר בא רק על ידי ר' הנינא בן אנטיגנוס, ואף שכל חכמי הדור הלכו עליו קיים הוא דעתו ובנו גם הוא נהג כן, ור' יוסי השיב לו שלא בא הדבר רק על ידי ר' הנינא בן אנטיגנוס לבד, וגם בנו אין הדבר מפני שלא יחוש לדברי חכמים ויעשה כן הלכה למעשה כדברי אביו לבד,

כי אם שזהו היה סלסול שנהנו הכהנים בכללם ור' הנינא בן אנטיגנוס עמם מיום שחרב בית המקדש (צ"א).

ולשונו של הרמב"ם בהלכות משכב ומושב פרק י" הלכה ג':

"תלמידי חכמים הרי הן בחזקת טהרה נאמנים ואינן צריכין לקבל דברי חבירות אבל משחרב בית המקדש נהנו הכהנים סלסול בעצמן שלא יהו מוסרין טהרות אפי' לתלמיד חכם עד שיקבל עליו דברי חבירות."

ומבואר שגם הרמב"ם מפרש כן דברי ר' יוסי דזה שהכהנים נהנו סלסול בעצמם משחרב בית המקדש שאין מוסרין טהרות לכל אדם, הגם ענין אחד ומקורם אחד עם דברי ר' הנינא בן אנטיגנוס, אפי' תלמיד חכם צריך לקבל בפני שלשה חברים,

לפי שגם לר' הנינא בן אנטיגנוס אין זה מעיקר הדין כי אם ממה שר' הנינא בן אנטיגנוס היו מראשי המדברים בין הכהנים חביריו, מיום שחרב בית המקדש, לנהוג סלסול שאין מוסרין טהרות לכל אדם, ואפילו תלמיד חכם צריך לקבל עליו דברי חבירות.

ואף שהחמי הדור לא היתה דעתם כן נשאר הסלסול הזה בין ראשי הכהנים מאז ואילך, ועל כן גם הביא זה הרמב"ם.

ומתוך כל הדברים האלה יוצא לנו דבר חדש מאד במעשה דברי הימים ההם. כי אחרי אשר הרב המקדש עשו הכהנים עצמם משמרת גדולה למשמרתם, גם מה שלא עשו חכמי הדור, ור' הנינא בן אנטיגנוס היו מראשוני ראשי המדברים בין הכהנים בזה.

ועל ידי זה יאיר לנו אור גדול גם בענין דברי המשנה במס' עדיות פרק ה' משנה ג':

העיד ר' יהושע ור' יהודה בן בתירא על אלמנת עיסה שהיא כשרה לכהונה שהעיסה כשרה לטמא ולטהר לרחק ולקרוב, אמר רבן גמליאל קבלנו עדותכם אבל מה נעשה שגזר רבן יוחנן בן זכאי שלא להושיב בית דין על כך שהכהנים שומעים לכם לרחק אבל לא לקרוב.

הערה (צ"א) ורש"י ז"ל כתב שם "כבוד זקן האב והבן" ואחר זה כתב "סלסול מעלה, ר' הנינא בן אנטיגנוס כהן הוה."

ולפי הגירסא שלפנינו בנמי' היו לו לרש"י ז"ל לכתוב הכל על הבן לבד, כי אף שביה ר' יהודה גם את האב, אבל לפי גירסתנו דבר לא היו לו להאב בדין זה.

ודברים כמו שהם קשה להבינם שהלא אם העידו ר' יהושע ור' יהודה בן בתירא, הנה הו' זה קבלה מרבותיהם, והלכה למעשה, ובהכרח שנם הכהנים שמעו לזה שאם לא כן הלא לא הו' אפשר שיקבלו זה לדין פשוט עד שהעידו על זה. וגם בכלל יפלא כי הדבר ידוע אשר הוראת חכמי הדור היתה הוראה פשוטה לכל ישראל כעם ככהן.

ובמקום הזה הלא גם היתה עיקר ההוראה להכהנים, ואיך יאמר כי הכהנים לא ישמעו.

והדברים פשוטים ומבוארים כי בימי הבית היתה זה הוראה נמורה ואז גם קבלו הם זה, ומתוך זה העידו ר' יהושע ור' יהודה בן בתירא. אבל משהרב הבית והעבודה במקדש לא שמרה אותם, עוד החלו הכהנים לנהוג סלסול לעשות משמרת למשמרתם יותר הרבה ממדת הדין, ויתר הרבה מהנהגה המסודרת עד היום.

והן דברי רבן גמליאל אשר השיב להם כי אף שכדבריהם כן הוא לא יועיל זה עתה,

קבלנו עדותכם, (ומעיקר הדין דין אמת) אבל מה נעשה שגור רבן יוחנן בן זכאי שלא להושיב בית דין על כך שהכהנים שומעים לכם לרחוק אבל לא לקרובי.

וזה עצמו הוא גם הדבר אשר ר' יהושע ור' יהודה בן בתירא העידו על זה לפי שלדעתם לא היתה דעת רבן יוחנן בן זכאי מסכמת למעשה ההנהגה שנהגו עתה הכהנים מעצמם, והוא רק לא נתן להושיב בית דין על כך שאחרי שהכהנים לא ישמעו יוכל לצאת מזה רק קלקול.

ורבן גמליאל השיב שאין בעדותם מועיל לפי שמעטה אחרי שגור ריביז שלא להושיב בית דין על כך ממילא יתנהגו גם חכמי הדור כן בדבר הזה ככל הנהגת הכהנים, ותהי גם זה למעלה ביוחסין.

והן דברי הגמ' בכתובות ד' י"ד בנוגע לדברי רבן גמליאל ור' יהושע במשנה זו וכל דבר הנהגת הכהנים החדשה הזאת הו' מיד אחר החרבן עוד בימי רבן יוחנן בן זכאי וכדברי רבן גמליאל במשנה עדיית שם שכבר הותחל זה בימי רבן יוחנן בן זכאי וכדברי ר' יוסי במס' בכורות שם. מיום שחרב בית המקדש נהגו הכהנים סלסול בעצמם שאין מוסרין את הטהרות לכל אדם. ואפילו תלמיד חכם צריך לקבל בפני שלשה הברים.

ומבואר מכל זה דבר מעשי הכהנים בכלל מיד אחר החרבן היינו עוד בחיי רבן יוחנן בן זכאי, ודבר ר' חנינא בן אנטינוס בפרט.

והערכו על כל זה רק למען העמיד את דברי הימים ההם על מקומם. אבל בנוגע לזמנו של ר' חנינא בן אנטינוס הנה זה לא יוכל להיות כל ספק כי עיקר זמנו לפני ימי החרבן, ובראשית ימי יבנה הו' כבר מוקני הדור.

שהרי אם נרצה לקיים הנירסא בנמי בכורות שם כמו שהיא לפנינו, יהי הדבר מוכרח שנם בנו כבר הו' מוקני הדור או,

עד ישמה שנעשה מיד אחר החרבן כלשונו של ר' יוסי. מיום שחרב בית המקדש נהגו הכהנים סלסול בעצמם הנה על זה עצמו יאמר ר' יוחנן בן זכאי של ר' חנינא בן אנטינוס נישנית משנה זו.

ומתוך כל זה מבואר כי כלשונו בתוספתא ערכין ספ"א כן הוא ולחנם רצו לשבש הנרסא שם, ובא שם:

אלו הן מכין לפני מזבח עבדי כהונה היו דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר עבדי לוויה ר' יוסי אומר משפחה בית הפגרים בית צפרייא מאימוס ומשיאין לכהונה ר' חנינא בן אנטינוס אומר מכירן הייתי ולוים היו. ואף שזה עצמו בא גם במשנה ערכין פ"ב מ"ד ושם לא בא בדברי ר' ר' חנינא בן אנטינוס. מכירן הייתי הנה כן הוא במקומות אין מספר שהדברים נתפרשו יותר בתוספתא. כי לא יוכל זה להיות ט"ס בתוספתא, כי מי יוכל להוסיף מדעת עצמו מכירן הייתי.

ומה שהוזכר גם במשנה גם בתוספתא אחר ר' מאיר ר' יהודה ור' יוסי כבר נתבאר לנו ענין זה בפרק הקודם.

פרק חמשים.

זקני בני בתירא.

לבד משפחת הנשיאים בני הלל הבבלי, אין לנו בכל ימי התנאים דוגמא נפלאה כזו של זקני בני בתירא, כי אין זה דבר איש אחד כי אם דבר משפחה שלמה, ואין זה בימי דור אחד, כי אם שיתראו לפנינו מראשית ימי התנאים עוד לפני בוא הלל לארץ ישראל עד אחר ימי ביתר.

עוד טרם זרחה בארץ ישראל שמשם של הלל ובניו, וטרם אשר הופיע אורו של הלל בירושלים, בזמן אשר הלל חי עוד בבבל, זרחה בירושלים אורם של המשפחה הגדולה והכבודה של זקני בני בתירא ואמנות כל העם ובטחונם בהם הי' גדול כל כך, עד כי אחרי מות שמעיה ואבטליון בימי גמשת הורקנוס ההשמונאי ואנטיפטר האדומי אבי הורדוס, בהבטל או הסנהדרין הכללית על ידי נאביניוס שר צבא רומי, מסרו העם את ההנהגה לפי שעה בידי ראשי המשפחה הזאת. זקני בני בתירא.

והם בצדקתם ויושר לבבם כוונו את השעה וכאשר בא הלל מבבל והם ראו והכירו את גדלו בתורה ורוממות נפשו הגדולה, מהרו וימסרו לידו את משרת הנשיאות.

ויהיו הם ראשי מיסדי משפחת הנשיאות של הלל ובניו בישראל, ומאז היו באמנה את הנשיאים, ויהיו על יד מינם.

ועתה גם אחר ההרבן, כאשר נשבר קרן ישראל וראשי חכמי התורה עדרו כולם יחד להשיב רוח ישראל, נפגוש אותם עוד הפעם עומדים בראש בין סגולת חכמי התורה על ידי הנשיא החדש.

וכאשר רצה רבן יוחנן בן זכאי להתישב עם זקני הדור פנה אליהם ביהוד, והן הדברים במס' ראש השנה דף כ"ט שכבר נתבארו:

תנו רבנן פעם אחת חל ראש השנה להיות בשבת והיו כל הערים מתכנסין (ליבנה) אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לבני בתירא נתקע אמרו לו נדון וכו'.

ובפעם הוה בימי יבנה אף שנים בזמן ההוא בא עליהם סתם. בני בתירא בכל זה נוכל גם להציל שמות אחדים מהם.

אלה מהם אשר האריכו ימים אחר מות רבן יוחנן בן זכאי עד כחמש עשרה שנה אחר החרבן עד תוך ימי הוועד הגדול של ב' ב' יום י' ואז היו גם הם בין המעידים להכרעת ההלכה, ועל כן באו שם שמותיהם ביהוד בל אחד לעצמו במה שמעיד.

ובא שם פרק ה' משנה א' העיד ר' יהושע בן בתירא על דם נבילות שהוא מהור.

ובמס' מנחות דף ק"ג בא זה עצמו יותר מפורש. העיד ר' יהושע ור' יהושע בן בתירא על דם נבילות שהוא מהור אמר ר' יהושע בן בתירא מעשה זהו נותרין ערודיאות לאריות באסמריא של מלך והיו עולי רגלים שוקעין עד רכובותיהן בדם ולא אמרו להם דברי.

ומאד יכול להיות כי באסמריא של מלך הכונה לאגריפא הראשון, כי אגריפא השני הי' לו דברים כאלה בעיר ממשלתו.

ובמשנה עריות. לפנינו נשמט ר' יהושע, ובא רק ר' יהושע בן בתירא לבדו, לפי שהי' להם לכתוב שני פעמים ר' יהושע. ר' יהושע ור' יהושע בן בתירא והשמיטו בטעות ר' יהושע הראשון.

ועדות כזו מהנעשה בירושלים בא מר' יהושע בן בתירא גם כיבמות פרק ח' משנה ד' :

אמר ר' יהושע שמעתי שהסרים חולץ וכו' ואין לי לפרש אמר ר' עקיבא אני אפרש וכו' ר' אליעזר אומר לא כי אלא סרים חמה וכו' העיד ר' יהושע בן בתירא על בן מנוסת שהיה בירושלים סרים אדם ויבמו את אשתו וכו'.

ובמס' עריות שם משנה ג'. העיד ר' יהושע ור' יהודה בן בתירא על אלמנת עיסה שהיא כשרה לכהונה.

ואף שנראין הדברים כי גם ר' יהודה בן בתירא וגם ר' יהושע בן בתירא היו זקנים מר' יהושע, אבל בהיות ר' יהושע האב בית דין שם אחרי מות רבן יוחנן בן זכאי הוזכר הוא ראשון.

ובמס' מקואות פרק ד' משנה ה' :

השוקת שבסלע וכו' ניקבה וכו' וכמה יהא בנקב כשפופרת הגוד אמר ר' יהודה בן בתירא מעשה בשוקת יהוא שהיתה בירושלים והיתה נקובה וכו' ושלתו בית שמאי ופתחוה שביש אומרים עד שיפתח רובה.

והוא מספר מה שהי' בירושלים בימיו.

ושם במס' עריות פ"א מ"א בא. העיד ר' שמעון בן בתירא על אפר חטאת שננע טמא במקצתו שטימא את כלו, הוסיף ר' עקיבא על הסלת ועל הקמרת. ואחרי אשר לפנינו יבואר כי דבר עדות בוועד של ב' ב' יום היו רק ערך מן שלש עשרה עד חמש עשרה שנה אחר החרבן דהיינו רק ערך ששנה או עשר שנה אחרי מות רבן יוחנן בן זכאי.

הדעת מכרעת כי אלה הם בני בתירא אשר אליהם שנה רבן יוחנן בן זכאי בהיותם ביבנה והם ר' יהושע ור' יהודה ור' שמעון בני בתירא.

וכן בא במס' ביצה דף כ"ט בכרייתא. תנו רבנן אין שונין קמה ביום טוב משום ר' פפייס ור' יהודה בן בתירא אמרו שונין.

וכידוע ה"ר פפייס גם הוא מזקני הדור אחר החרבן, ובוועד בו ביום בא עדותו גם הוא כי רוב הזקנים ההם חיו עוד גם אחרי מות רבן יוחנן בן זכאי אשר היו באמת היותר זקן שבהם.

המשפחה הגדולה הזאת פרשה כנפיה גם בבבל, וכעיר נציבין יסד ר' יהודה בן בתירא ישיבה גדולה והי' מראשי הדור בימי ר' עקיבא.

והוא ר' יהודה בן בתירא אחר אשר דבר לא ה"ל לו עם ר' יהודה בן בתירא אשר ישב בבית הוועד ביבנה.

כי ככל דרכי המשפחות הגדולות בישראל נשאו גם הם השמות ההם עצמם בימי דורות שונות כמו במשפחת הנשיאים שם ר' שמעון ושם רבן גמליאל ומימי רבי ואילך גם שם ר' יהודה.

וכיבנה עצמה ה"ל בזמן ההוא גם עוד ר' יהודה בן בתירא, אבל צעיר הרבה מהראשון אשר העיד יחד עם ר' יהושע.

והוא ישב בבית הוועד לפני ר' אליעזר אשר גם זה בהכרח לפני ימי וועד של בו ביום אשר אז כבר נבדל ר' אליעזר מחכמי הדור.

ובא במשנה ננעים פרק ט' משנה ג'. שאלו את ר' אליעזר מי שעלתה וכו' אמר להן לא שמעתי אמר לו ר' יהודה בן בתירא אלמד בו אמד לו אם לקיים דברי חכמים הן אמר לו שמא יולד לו וכו' אמר לו חכם גדול אתה שקיימת דברי חכמים.

וכן הוא עוד שם בננעים פרק י"א משנה ד'. קיימא שישבה ספספס צבועים וכו' שאלו את ר' אליעזר וכו' אמר לו ר' יהודה בן בתירא אלמד בו אמר לו אם לקיים דברי חכמים הן אמר לו שמא וכו' אמר לו חכם גדול אתה שקיימת דברי חכמים.

ודבה שאין צריך לאמר הוא שאין זה מזקני בני בתירא אשר פנה אליהם רבן יוחנן בן זכאי לשמוע דעתם ולבלי לעשות בלי הסכמתם.

כי הם היו משיבים על השאלה מעצמם לנלות דעתם ולא היו מבקשים על זה רשות מיוחד מר' אליעזר.

בהיותם מראשי הדור בימי רבן יוחנן בן זכאי עד כי גם הוא לא רצה לעשות בלי הסכמתם ופנה אליהם ביחוד.

וכבר הרגישו בעיקר הדבר רבותינו בעלי התוס' כי היו שנים וכתבו במס' מנחות דף ס"ה:

ר' יהודה בן בתירא אומר אינו צריך, בכרייתא דלעיל דורש ר' יהודה בן בתירא בענין אחר ובספר שכתב רבינו גרשום מאור עיני הנולה מחק מדה בתרא בן בתירא ונרים ר' יהודה סתם ושמא שנים היו דאחד ה"ל בזמן הבית כדמוכח בריש פסחים דף ג' ועוד ה"ל אחד דאמרינן בירושלמי (סנהדרין פרק ד' מיתות) דר' אליעזר ור' יהושע ביטלו מכשפות מאביו של ר' יהודה בן בתירא שלא ה"ל יכול להוליד (וזכה למיקמה לר' יהודה בן בתירא, כן הם שם סוף דברי הירושלמי).

וכבודם הגדול במקומו אבל דבריהם תמוהים זה ודאי שהיו שנים, אבל אין שניהם ענין עם מה שהביאו רבותינו.

כי את אשר הביאו מפסחים דף ג' הדבר מפורש שם שידובר מר' יהודה בן בתירא בנציבין, ובא שם בסוף. שלחו ליה לר' יהודה בן בתירא שלם עלך ר' יהודה בן בתירא דאת בנציבין ומצודתך פרוסה בירושלים.

ור' יהודה בן בתירא שהביאו מהירושלמי הוא מאוחר מאד כי דברי הירושלמי (פ"זשם הי"ג) יותחלו:

דלמא ר' ליעזר ור' יהושע ורבן נמליאל סלקין לדומי עלון לחד אתרי וכו'.

ור' יהודה בן בתירא אשר נולד אחר המעשה הזאת אי אפשר שכבר ישב לפני ר' אליעזר בעודו בבית הוועה אשר הי' רק עד כשלוש עשרה שנה אחר החרבן, וימי הליכתם יחד לדומא הי' בערך כעשר שנים אחר החרבן, ככל אשר יבואר כל זה לפנינו במקומו.

אבל כן הדבר שהיו שנים כמו שנתבאר והראשון הי' זקני בני בתירא אשר אליהם פנה רבן יוחנן בן זכאי, ואשר העיד יחד עם ר' יהושע בו ביום ובא ר' יהושע קודם מפני שהוא הי' שם האב בית דין.

ובכל האופנים הי' הכירו של ר' יהושע והעיד עמו יחד. והשני ישב לפני ר' אליעזר ודן לפניו בתלמיד לפני רבו.

וראו לנו להעיר בזה על דברי הגמ' במס' תענית ד' נ' אשר בבבוייתא שם לפני זה באו תחלה דברי ר' אליעזר ור' יהושע, ואחר זה ר' יהודה בן בתירא אומר בשני בחג הוא מזכיר ר' עקיבא אומר וכו' ר' יהודה משום ר' יהושע אומר וכו' ועל זה בא אחר זה בגמ':

ר' יהודה אומר משום ר' יהושע (כמו אמר מר, רש"י) הי' ר' יהושע

אילימא ר' יהושע דמתניתן הא אמר ביום טוב האחרון וכו' אלא ר' יהושע דברייתא הא אמר משעת הנהגתו ותו הא דתניא ר' יהודה אומר משום בן בתירא וכו' הי' בן בתירא אילימא ר' יהודה בן בתירא הא אמר בשני בחג הוא מזכיר אמר ר' נחמן בר' יצחק תהא כר' יהושע בן בתירא וימנין דקרי ליה בשמיה וימנין דקרי ל' בשמיה דאבא (כלומר שם משפחתו) הא מקמי דליסמכוהו והא לבתר דליסמכוהו.

והדבר פשוט שעל כן באה מסקנת הגמ' כן ולא אמרו הא ר' יהודה בן בתירא הראשון והא ר' יהודה בן בתירא השני,

לפי שדברי ר' יהודה בבבוייתא הראשונה מפורשים. ר' יהודה אומר משום ר' יהושע,

ואחרי שזה ודאי שאין זה ר' יהושע הכירו של ר' אליעזר, ומפורש בבבוייתא השניה שאמר זה משום בן בתירא,

הנה הדבר מבואר שאמר זה משום ר' יהושע בן בתירא, ובא בבבוייתא הראשונה ר' יהושע לבד ובבבוייתא השניה. בן בתירא לבד.

והוא גם דברי רש"י שם. אמר רב נחמן בר' יצחק תהא תרווייהו הא דבעית הי' ר' יהושע והא דבעית הי' בן בתירא ר' יהושע בן בתירא הי' וכו' והדברים מבוארים.

וענין דברי הגמ' וימנין דקרי ליה בשמיה וימנין דקרי ליה בשמיה דאבא הא מקמי דליסמכוהו הא לבתר דליסמכוהו אינו שר' יהודה הוא שאמר זה גם בזמן אשר עדיין לא נסמך ר' יהושע בן בתירא, שהרי כבר נתבאר שהעיד יחד עם

ר' יהושע וראה ענינים שונים בימי ירושלים, והי' בכלל בני בתירא אשר פנה אליהם רבן יוחנן בן זכאי,

אבל הכונה כי דברי ר' יהודה שאמר מה ששמע בשמו בגירסת יבותיו, לפעמים מסר זה עצמו לתלמידיו ממה שנרסו בן בתירא סתם, ולפעמים מסר להם ממה שנרסו בשם ר' יהושע סתם, וכונתם הי' לר' יהושע בן בתירא.

והוא כמו במשנה במס' עירובין פרק א' משנה ב' משום ר' ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני ר' עקיבא לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על מבו וכו' אמר ר' עקיבא על זה ועל זה נחלקו,

ומבואר שם בנמ' ד' י"ג. אמר ר' יהושע בן לוי כל מקום שאתה מוצא משום ר' ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני ר' עקיבא אינו אלא ר' מאיר וכו', והנה הי' זה ר' מאיר ובכל זה סדרו במשנה משום ר' ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני ר' עקיבא.

וגם אם נאמר שאין זה מסוף סידור המשנה בימי רבי, כי אם שנסדר זה כבר בימי ר' יהודה ור' שמעון, אבל איך סידרו הם. אמר תלמיד אחד על ר' מאיר.

והדבר פשוט שסידרו זה כפי הלשון אשר קבלו הדברים. וכן הדבר גם במשנה סנהדרין פרק ה' משנה ב' על רבן יוחנן בן זכאי. כל המרבה בבדיקות הרי זה משובח מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים וכו',

והכונה לר' יוחנן בן זכאי כמבואר שם בנמרא, כי מפני שנרסו הדברים בשעתם בן אצל יסוד המשנה, נשאר הדברים בן בלשונם כמו שהם.

פרק נ"א.

עלינו להסיר בזה ממשול מדרך החקירה, כי הנה החכם פראנקעל בדרכי המשנה עמוד 94 ערבב את כל הדברים על דבר בני בתירא על ידי שיבוש כללי. ויסוד כל דבריו שם הם טעות על טעות, וטעה לחשוב כי ר' יהודה בן בתירא בארץ ישראל ביהוד לא הי' כלל, וכל ר' יהודה בן בתירא גם במשנה גם בנמ' כולם הנם רק על ר' יהודה בן בתירא אשר הי' דר בנציבין.

ולחיפך ברא נברא, ר' יהודה בן בתירא חדש בימי רבי, וגם הוא בכבל. ובן בתירא בארץ ישראל הי' לו עוד הפעם רק בן בתירא מאוחר אשר ישבש ויניה מקומות הרבה תחת ר' יהודה בן בתירא, ר' יהושע בן בתירא.

והנה בנוגע להבבליים ר' יהודה בן בתירא בנציבין אשר באמת לא הוזכר במשנה כל עיקר. ככל אחיו התנאים הבבליים, ולא לכד שלא עלה פעם בפעם מנציבין לימי הוועד ביבנה כי אם שנם בימי ירושלים בשלותה לא עלה כמו שהוא בנמ' ספחים ד' ג' ומתוספת שם ומפורש בדברי רב שרירא באגרתו כי זה הוא האחד בנציבין ואין שני לו, כל זה יבואר לנו לפנינו בדברינו על כבל. וכן יבואר שם כל טעותו של פראנקעל אשר מתוך דברי הסדר הדורות ברא לנו נברא ר' יהודה בן בתירא חדש בימי רבי גם כן בכבל.

ובמקום הזה עלינו לבאר בנוגע לר' יהושע בן בתירא מאוחר אשר בדה מלבו על ידי הפצו לשבש המשנה, והנמרא בבבלי וירושלמי, ויערכב על ידי זה את כל הדברים על דבר ר' יהודה בן בתירא ור' יהושע בן בתירא. ושם בדרכי המשנה אחרי אשר ישא פראנקעל ברנה את אלומות הציונים מהסדר הדורות יאמר:

ויש בענין ר' יהודה בן בתירא ערכוב דברים כי מצינו מאמרים בשם ריב"ב הסותרים זה את זה וגם בא בירושלמי סוף פ"ז דסנהדרין סיפור המורה שר' יהודה בן בתירא ה"י צעיר כימים הרבה מר' אליעזר ור' יהושע וכבר העירו התוס' במנחות ס"ה על זה ואמרו שהיו שני יהודה בן בתירא אבל גם בדברי התוס' אין מזכיר כי המעיין ננעים פ"ט פ"א מ"ז יבין בקל שר' יהודה בן בתירא המוזכר שם הוא ריב"ב האחרון שהרי ר' אליעזר מדבר עמו כדבר הרב עם תלמיד וכוון דמסדר המשנה בא לישראל ולא לעקל הי"ל להזכיר ריב"ב הראשון בשם ריב"ב הזקן ע"י לעיל ראב"י (צ"ב) וכו' ויותר יש לתלות הערכוב בשני אות הסופרים ע"י פ"א פ"ג מ"ז איתא במשנה ובגמ' ר' יהודה בן בתירא ובמשנה שבירושלמי ובגמ' שם איתא ר' יהושע בן בתירא וכו' ונראה שבמקום ר' יהודה בן בתירא יש לקרות באיזה מקומות ר' יהושע בן בתירא וזה האחרון הוא האחרון בזמן ונולד עת נסעו ר' אליעזר ור' יהושע לרומי ולפעמים יש לשער אם המאמר הוא לר' יהודה בן בתירא (מנציבין) לדעת התוס' הראשון או לר' יהושע בן בתירא לדעת התוס' ר' יהודה בן בתירא השני וכו'.

ובמה קשה הדבר לראות תהפוכות וזרות נכתבים לשם חקירה.

הנה דחה דברי התוס' שהיו שני ר' יהודה בן בתירא באיזה דקדוק של חסרון ידיעה כמו שיבואר לפנינו,

ותחת זה יבוא וישבש הספרים במקומות הרבה מדעת עצמו.

בירושלמי סנהדרין שהביאו התוס' מלידת ר' יהודה בן בתירא בימי ר' אליעזר ור' יהושע יניה הוא תחת ר' יהודה בן בתירא ר' יהושע בן בתירא. ועל ידי הגהתו זאת מדעת עצמו בלי כל טעם וראיה יש לו ר' יהושע בן בתירא חדש מאוחר,

ועל ידי זה יבוא ויניה במשנה ננעים פרק ט' משנה ג' עוד הפעם מדעת עצמו ותחת הנאמר שם מפורש, שאלו את ר' אליעזר וכו' אמר לו ר' יהודה בן בתירא אלמד בו וכו' יניה הוא ר' יהושע בן בתירא.

וכן במשנה ננעים פרק י"א משנה ז' אשר גם שם מפורש לפנינו, שאלו את ר' אליעזר וכו' אמר לו ר' יהודה בן בתירא יניה הוא מדעתו ר' יהושע בן בתירא.

וכן יניה גם במנחות ס"ה תחת ר' יהודה בן בתירא ר' יהושע בן בתירא. ודרכים כאלה השבו להם לחקירה להפוך הדברים.

הערה (צ"ב) פראנקעל יבוא בזה ראיה ממנו בעצמו כי הוא בדה מלבו שבדאי יש סימן בן ר' אליעזר בן יעקב הראשון להסני ובדאי שהאחד יקרא ר' אליעזר והשני אלעזר, ועל ידי מה שבדה מלבו יבוא ראיה כגון, הוא דרך חדשה מאד בתקירה, כי באמת אין במשנה שום סימן עליהם.

זקני בני בתירא

והגנו. רואים מפורש מדברי התוס' במנחות ס"ה שם ומדברי רבינו גרשם מאור הגולה שהביאו כי גם לפניהם לא היתה שום גירסא אחרת כי אם ר' יהודה בן בתירא.

ולשונם של התוס' שם. ר' יהודה בן בתירא אומר אינו צריך, בברייתא דלעיל דורש ר' יהודה בן בתירא בענין אחר. ובספר שכתב רבינו גרשם מאור הגולה מחק מהא בתירא. בן בתירא' וגרס ר' יהודה סתם ושמה שנים היו וכו'. ומבואר שזה ודאי שנים לפני התוס' וגם לפני רבינו גרשם לא הי' שום גירסא אחרת כי אם. ר' יהודה' ולא ר' יהושע.

וכן הי' לפני התוס' גם בירושלמי סנהדרין רק ר' יהודה בן בתירא, שהרי מזה הביאו ראיתם דשנים היו.

ואמנם כי גם לא שמע פרענקעל את אשר ידבר. הן כל פענותיו נגד דברי התוס' שהיו שני ר' יהודה בן בתירא הוא רק זה, את אשר יאמר שם:

וכבר העירו התוס' במנחות ס"ה על זה ואמרו שהיו שני ר' יהודה בן בתירא, אבל גם בדברי התוס' אין מזכיר וכו' וכיון דמסדר המשנה בא לישר ולא לעקל הייל להזכיר ריביב הראשון בשם ריביב הזקן עיי לעיל ראב"י ויותר יש לתלות הערכוביא בשגיאות הסופרים.

ועל ידי זה ישבש דברי המשנה ודברי הבבלי והירושלמי במקומות שונות וירצה לגרוס ר' יהושע בן בתירא ויעשה לו ר' יהושע בן בתירא אחרון. אבל מה יושיע זה, הלא אז יהי לנו שני ר' יהושע בן בתירא במשנה, וישאר קושיתו זאת עצמה אשר בדה מלבו:

וכיון דמסדר המשנה בא לישר ולא לעקל הייל להזכיר ר' יהושע בן בתירא הראשון בשם ר' יהושע בן בתירא הזקן. והוא רק תמהון לראות הקירות שלמות וגם למחוק מעצמו ומדעתו הספרים במקומות הרבה מבלי לשמוע את אשר ידבר.

והלא ר' יהושע בן בתירא אשר יבדה מלבו הוא את אשר יניה בירושלמי סנהדרין פ"ז ר' יהושע בן בתירא תחת ר' יהודה בן בתירא ויאמר: ונראה שבמקום ר' יהודה בן בתירא יש לקרות באיזה מקומות ר' יהושע בן בתירא וזה האחרון הוא האחרון בזמן ונולד עת נסעו ר' אליעזר ור' יהושע לרומי.

והלשון בירושלמי סנהדרין שם הוא. דלמא ר' אליעזר ור' יהושע ורבין נמליאל סלקון לרומא עלון לחד אתר וכו' עלוי וזכה למיקמיה לר' יודה בן בתירא אמרו אלו לא עלינו לכאן אלא להעמיד הצדיק הזה דייני וזה יניה פראנקעל תחת ר' יהודה ר' יהושע ויצא לו ר' יהושע בן בתירא אחרון.

אבל הנה פראנקעל עצמו בעמוד 82 ישתמש בהמעשה הזאת על דבר נסיעת החכמים לרומא לבקש על עמם.

ויאמר בעמוד 84 כי נסיעה זו היתה בימי דאמיטיאן, ולשונו שם: וזה המלך הוא דאמיטיאן בנו של אספסינוס אשר מלך משנת עשר לחרבן הבית עד שנת כ"ה יגודע לאיש דמים רע מעללים ואכזר ושלשה

החכמים האלה ר' אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל נסעו אז לרומי ובהשתדלותם נתבטלה אז הגזירה.

ואם כן אם ר' יהושע בן בתירא אשר בדה נולד אז, הנה זמנו ממש דור ד' שמעון ור' יהודה ר' מאיר ור' יוסי אשר נולדו עוד קודם זה. והא זה ודאי כי יש לנו ר' יהושע בן בתירא זקן ויושב בבית הוועד בכל ראשי הוועד בימי ר' אליעזר ור' יהושע עוד טרם אשר נפרד ר' אליעזר מבית הוועד בימי הביוררים (יבואר בימי יבנה).

ובא במשנה יבמות פרק ה' משנה ד'. אמר ר' יהושע שמעתי שהסרים חולץ וחולצים לאשתו והסרים לא חולץ ולא חולצים לאשתו ואין לי לפרש אמר ר' עקיבא אני אפרש סרים אדם וכו' ר' אליעזר אומר לא כי אלא סרים חמה וכו' העיד ר' יהושע בן בתירא על בן מנוסת שהי' בירושלים סרים אדם ויבמו את אשתו וכו'.

והאם יוכל להיות ספק שזה ר' יהושע בן בתירא חברים של ר' אליעזר ור' יהושע, ועוד קשיש מהם.

ובימי הוועד של בו ביום בא במס' עדיות פרק ה' משנה א' :

העיד ר' יהושע בן בתירא על דם נבילות שהוא טהור.

וכבר הערנו כי במנחות ד' ק"ג הנירסא. העיד ר' יהושע ור' יהושע בן בתירא על דם נבלות שהוא טהור ובמשנה שבמשניות נשמט ר' יהושע מפני שבא זה אחר זה. ר' יהושע ור' יהושע' וחשבו שהאחד מים והשמימו זה.

והנה העיד יחד עם ר' יהושע חברו של ר' אליעזר בוועד של בו ביום, ולפנינו יבואר כי הוועד של בו ביום הי' ערך י"ג או לכל היותר מ"ו שנה אחר החרבן.

ואם כן הנה הנולד בימי הקיסר דאמיטיאן לא נולד עדיין בימי הביוררים, ובימי וועד של בו ביום הי' רק כבן שתים שלש שנים.

וגם לפי טעותם של החוקרים כולם אשר אחרו את זמן הוועד של בו ביום ונשיאת ר' אליעזר בן עזריה,

הנה בכל טעותם לא יכלו לאחר זה כי אם עד ערך כ"ג או כ"ד שנה אחר החרבן.

ואם כן הנולד בימי דאמיטיאן הי' בוועד של בו ביום רק ילד בן י"א או י"ב שנה, ובימי הביוררים עוד הרבה פחות מזה.

ופראנקעל עצמו יאמר בדרכי המשנה עמוד 84, והנסיעה השנית (אשר הגוסעים אז היו רבן גמליאל ר' יהושע ר' אליעזר בן עזריה ור' עקיבא) היתה אחרי מות דאמיטיאן וכו' והמליכו את נערסא איש חסיד וזך המדות וכו' והקיסר נערסא העביר את המס' וכו'.

וידוע כי כל ימי נערסא אשר מלך הי' רק שנה ואיזה חדשים, ובנסעם לרומא ר"ג ור' אליעזר בן עזריה ר' יהושע ור'ע כבר עברו כל המון המעשים (יבואר לפנינו) מהנשיאות ובית הוועד,

ומבואר מעצמו שנים לפי דבריו כשהושיבו את ר' אליעזר בן עזריה תחת רבן גמליאל הי' לכל הפחות בסוף ימי דאמיטיאן, דהיינו בערך שנת כ"ג או כ"ד אחר החרבן.

זקני בני בתירא

והגולד בימי דאמיטיאן הי' אז רק כבן י"א או כבן י"ב שנה,
ועל כן לא יוכל להיות כל ספק שאם יעשה לנו ר' יהושע בן בתירא
מאחר, מהגולד אהרי נסיעת ר' אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל לרומי בימי
דאמיטיאן [אז יהיה לנו ר' יהושע בן בתירא שנים, והמענה ההיא עצמה אשר
בדה מלכו נגד דברי התוס' שהיו שני ר' יהודה בן בתירא, תשוב אליו,
אבל באמת צדקו דברי התוס' שהיו שני ר' יהודה בן בתירא וכמו
שכבר נתבאר.

והמענה מדוע אין במשנה סימן. הוקף על הראשון, היא רק מענה של
חסרון ידיעה ולא לבד שהמשנה לא הציגה סימנים כאלה בכל מקום, מפני
שסמכו על מסרם כל זה על פה, כי אם שנים בנמי לא שמרו זה.
וכבר נתבאר לנו בח"ב כי רב כהנא יש לנו בכל דור ודור מדורות
האמוראים, ובכל זה אין שם כל סימן על רובם.

וכן יש לנו שם לכל הפחות שלשה רב הונא בלא כל סימן.
וכן יש שם עולא תלמידו של ר' יוחנן ועולא רבו של רב אשי בלא כל
סימן (כבר נתבאר בח"ב) וכאלה רבות שם.

ובמשנה יש לנו ר' אליעזר בן יעקב ראשון ור' אליעזר בן יעקב מתלמידי
ר' עקיבא ואין על הראשון סימן. הוקף.

ואפילו רבן גמליאל הוקן אשר בהיותו נשיא וגם נכדו נשיא, ושנורים בפי
כל העם, לבד מבתי המדרש, והעם עשו להם סימן. הוקף על הראשון, בכל
אשר בא כן לפעמים גם במשנה, לא נשמר זה שם.

כמו במס' פאה פ"ב מ"ו. מעשה שזרע ר' שמעון איש המצפה לפני רבן
גמליאל ועלו ללשכת הנוטף וכו'.

ובמס' פסחים פ"ז מ"ב. אמר ר' צדוק מעשה ברבן גמליאל שאמר
לשבי עבדו צא וצלה לנו את הפסח על האסכלאי וכו' (צ"ג).

ובמס' כתובות פ"ג מ"ג. אמר רבן גמליאל רואה אני דברי אדמון וכו' וכן
שם אחר זה.

וכן בסוף יבמות פ"ז מ"ז. מתוך הדברים נזכר רבן גמליאל שנהרגו הרונים
בתל ארזא והשיא רבן גמליאל את נשותיהם.

ובעדיות פ"ז מ"ז. הם העידו (ר' יהושע ור' פפייס) שמעברים את השנה
על תנאי ומעשה ברבן גמליאל שהלך ליטול רשות מהגמון בסורא ושהה
לבוא וכו'.

ורבן שמעון בן גמליאל אבי רבן גמליאל דיבנה לא בא עליו. הוקף.
במשנה.

ובא במסכת כריתות פרק א' משנה ז'. מעשה שעמדו קינים בירושלים
בדינרי ירב אמר רבן שמעון בן גמליאל המעון הזה לא אלין הלילה עד
שיהיו וכו'.

ובמס' אבות פרק א' משנה פ"ז. רבן גמליאל אומר עשה לך רבי וכו',

הערה (צ"ג) וכבר האריכו בזה בפלפולים שאין להם מקום, והעבדים כידוע נאמר בהם "והתנחלתם
אותם לבניכם אחריתם" ושימש גם לרבן גמליאל דיבנה, ומה בימיו כמו שהוא בברכות פ"ב מ"ו, וכסמט סבי

ואחר זה שם משנה י"ז. שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי זכור.

וכבר כתב שם התוס' יום טוב. שמעון בנו והוא מהרזני מלכות וסוף פ"ק דכריתות שנינו זכור ועל כרחינו רבן שמעון זה איננו שנזכר לקמן בסוף פרקין שאותו לא הי' בימי הבית שלא הזכירו בפ"ק דשבת ד' ט"ז כי אם עד שמעון השני זכור.

וכוננו למה שנשנה שם אחר זה במשנה י"ח. רבן שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים העולם עומד על הדין זכור, וזה הוא רבן שמעון בן גמליאל אבי רבי.

אבל לפני זה במשנה ט"ז הוא רבן גמליאל הזקן ובכל זה לא הזכיר. הזקן ובא אחר זה. שמעון בנוי אף שיש לטעות שהכונה לפני זה לרבן גמליאל דיבנה ואחר זה. שמעון בנוי לאבי רבי.

כי לא נשמר כל זה במשנה וסמכו על מה שמסרו לתלמידיהם בעל פה. ולא שם פראנקעל לב גם לאשר בין עיניו. דבר. בני בתירא אשר ידובר בהם. כי בהרבה מקומות בא. בן בתירא סתם מבלי הודיע מי הי' זה.

ופשטן של דברים הם, שבן בתירא נאמר לפעמים על ר' יהודה בן בתירא ולפעמים על ר' יהושע בן בתירא.

וגם אם נרצה להחליט כי הנם בכל מקום רק על אחד, או על ר' יהודה או על ר' יהושע בן בתירא,

תהי' ההוכחה מזה עוד יותר גדולה, שהרי הכונה רק לאחד מסוים. ובכל זה אין במשנה כל זכר מזה.

וכן הדבר גם עם ר' יהודה בן בתירא הראשון, אשר הי' כבר מראשוני הדור בימי רבן יוחנן בן זכאי, אשר לא בא עליו במשנה כל סימן לצינו מר' יהודה בן בתירא השני אשר הי' צעיר ממנו אבל לא הרבה, ועוד בימי היות ר' אליעזר עדיין בבית הוועד ישב לפניו, ור' אליעזר כבר אמר עליו. חכם גדול אתה.

ותחת אשר הראשון הי' קשיש מר' אליעזר ור' יהושע הי' השני תלמידם כר' עקיבא ור' ישמעאל (צ"ה).

פרק נ"ב.

שמואל הקטן.

מראשי הוקנים אשר באו בימי המלחמה ליבנה הי' גם שמואל הקטן אשר הי' אז למעלה משמנים שנה, ויחי עד אחרי הוועד של בו ביום ונפטר בזקנה של תשעים וחמש או כמאה שנה.

הערה (צ"ה) ור' יהודה בן בתירא אשר נולד בימי ר' אליעזר ור' יהושע, אשר זמנו לגמרי זמן ר' שמעון ר' יהודה ור' יוסי זכור אשר גם הם נולדו אז, הי' מקומו בחוץ לארץ באיזה מקום על הדרך מארץ ישראל לרומי, והוא לא הזכיר במשנה כל עיקר.

ואך טעות הוא לחשוב שכל חכמי הדור הזכירו במשנה, ובריש זבחים הזכירו במשנה הסנהדרין ביבנה מע"ב זקנים, ובכל המשנה לא הזכירו בסמם אפי' שליש מהם.

ואפי' שמואל הקטן לא הזכיר במשנה בדבר הלכה, ויבואר כל זה יותר בדברינו בעיקר ימי יבנה.

שמואל הקטן

בימי עלומיו שימש עוד גם הוא לפני הלל הזקן נשיא ישראל, וכבר בימי הלל יצא שמשו ויפרח שרשו, עד כי נתעלה בחסידותו ויהי לנס.

ובא בירושלמי ע"ז פרק ג' הלכה א' מעשה שנכנסו זקנים לעליית בית גדי ביריחו ויצתה בת קול ואמרה להן יש בנינים שנים ראויין לרוח הקודש והלל הזקן אחר מהן נתנו עיניהם בשמואל הקטן, שוב נכנסו זקנים לעליה ב' ב' ג' ויצתה בת קול ואמרה להן יש בנינים שנים ראויין לרוח הקודש ושמואל הקטן אחר מהם נתנו עיניהם ברי אליעזר, והיו שמחין שהסכימה דעתן (בימי הלל על שמואל הקטן) על דעת רוח הקודש.

יהנה ה' גם הוא מהמאחדים בימי יבנה את תקופת ימי הלל ותקופת ימי יבנה.

ואם ה' במות הלל רק כחמש ועשרים ה' עתה בראשית ימי יבנה כחמש ושמונים שנה ואולי ה' או עוד פחות מזה.

וראוי לנו לבאר בזה ענין כללי האמור אצל שמואל הקטן אשר יבאר לנו גם את סוף זמנו, וגם הנוגע למעשי הימים.

כבר נתבאר לנו בפרק מ"ז—מ"ז כי ר' שמעון בן גמליאל הזקן ור' ישמעאל כהן גדול לא היו מהרוגי מלכות, כי אם ר' שמעון בן הסנן ור' ישמעאל חבירו של ר' עקיבא.

וראוי לנו לשוב ולבאר בזה את הדברים האלה בנוגע לשמואל הקטן. כי בנמי במס' סנהדרין ד' י"א בא עליו. אף הוא אמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לחרבא וחבריהו לקטלא ושאר עמא לביזא ועקן סניאן עתידן למיתו על עלמא.

ורבינו הגדול רש"י ז"ל כתב שם. שמעון וישמעאל לחרבא רבן שמעון בן גמליאל הנשיא ור' ישמעאל בן אלישע כהן גדול יהרגו בחרב, וחביריו כנון ר' עקיבא ור' חנניא בן תרדיון לקטלא לשאר מיתות דיע במסרקות של ברזל בס' הרואה ד' ס"א ר' חנניא בשרפה ע"ז ד' י"ח.

וכבודו הגדול במקומו, אבל לא ידענו איך אפשר לאמר בן הוא עצמו מפרש. וחברותי לקטלא' על ר' עקיבא ור' חנניא בן תרדיון, אבל האם ר' עקיבא ור' חנניא בן תרדיון היו חבירי רבן שמעון בן גמליאל הזקן אבי רבן גמליאל דיבנה, ור' ישמעאל כהן גדול?

והלא שני דורות שלמים הקיפו שם, ור' עקיבא ור' חנניא היו עוד לכל הפחות כחמש וששים שנה אחר החרבן (יבואר במקומו לפנינו).

וכבר גם נתבאר לנו בפרק מ"ז כי רבן שמעון בן גמליאל הזקן לא נהרג בחרב המלכות וכי בתוך הימים אשר נפטר לא שלפו הרומיים על ירושלים. ואמנם כי הדברים גם יבררו את עצמן מתי ה' זה.

כי האם יוכל להיות ספק אשר לפני החרבן היו דבריו של שמואל הקטן בעיקרם צריכים להיות דבר חרבן ירושלים, דבר חרבן המקדש ודבר ביטול כל יד ממשלה מישראל.

אבל בדבריו אין זכר מזה, ולשונו הוא רק זאת: שמעון וישמעאל לחרבא וחבריהו לקטלא ושאר עמא לביזא ועקן סניאן עתידן למיתו על עלמא.

והאם יכול להיות ספק שהדברים האלה כוללים הצרות בימי מלחמת ביתר לפניו ולאחריה.

אבל בשום אופן לא יכללו את חרבן ירושלים, חרבן המקדש ואבדן כל עמידת העם ברשות עצמו.

ורש"י ז"ל עצמו הרגיש כי, וחברוהו לקטלא ילכו בהכרח על ר' עקיבא וחבריו, כי זה ודאי אשר אחר חרבן לא נהרנו חכמי התורה ביחוד,

ותהי להיפך כי אספסינוס מלא או בקשת רבן יוחנן בן זכאי תן לי יבנה וחכמיהו והמה באן ליבנה ויתישבו שם ישוב קבוע ויסדרו שם בית הוועד הגדול.

וכן הדבר כדברי רבינו כי, וחברוהו לקטלא ילכו על ר' עקיבא וחבריו, כמו שהם באמת כל ענין דבריו את אשר יכול לכלול רק ימי ביתר ודבר אין להם עם ימי החרבן.

ועל כן הזונה בשמעון וישמעאל גם כן על לפני ימי ביתר כמו שכבר נתבאר בפרק מ"ו ויבואר עוד לפנינו במקומו בימי ביתר.

ומבואר בעצמו מתוך דבריו כי חי אחר החרבן, עד תוך ימי ראשית הצרות בימי הקיסר איש הדמים דאמיטיאן אחי טיטוס, ואז כבר ראה בעין קדשו את הצרות העתידות לבוא.

והן באמת הדברים המפורשים בברייתא ברכות ד' כ"ה:

ת"ר שמעון הפקולי הסדיר שמנה עשרה ברכות לפני רבן נמליאל על הסדר ביבנה אמר להן רבן נמליאל לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים עמד שמואל הקטן ותקנה לשנה אחרת שכחה והשקפה בה שתים שלש שעות ולא העלוהו.

ובדיוות שמואל הקטן אז כבר בסוף ימיו לא הי' בא לבית הוועד כי אם אחת בשנה והן דברי הברייתא, לשנה אחרת שכחה.

והיינו כי בעלותו לשנה האחרת ליבנה שכחה והשקפה בה וכו'.

ועל פי כל הדברים האלה נבין גם את הדברים במסכת שמחות פ"ח, אשר בא שם:

וכשמת שמואל הקטן תלו מפתחו וכו' והיו רבן נמליאל הזקן ור' אלעזר בן עזריה מספידין עליו וכו'.

והסדר הדורות בערך שמואל הקטן תמה על זה וכתב:

וצ"ע דהא ר"ג הזקן מת ח"י שנים קודם חרבן ור' אלעזר בן עזריה לא הי' יותר מי"ד שנה כשחרב בית המקדש, ואיך יהי' שרביע הספידו עם ר"ג הזקן, ואולי ט"ס הוא וצריך לפרש הראשי תיבות ר"א בן ערך.

והגרי"א ז"ל בהגותו למס' שמחות שם מחק תיבת בן עזריה.

אבל מה יושיענו זה, והלא גם ר' אלעזר סתם לא נמצא בשום מקום עם רבן נמליאל הזקן ולא הגיע זמנו בעיני הרבים בימי רבן נמליאל הזקן ועמו, וכבר נתבאר לנו כי שמואל הקטן חי אחר החרבן בימי רבן נמליאל דיבנה, ולא הספידו רבן נמליאל הזקן כי שמואל הקטן חי ימים רבים אחריו.

והדבר להיפך, זה ודאי כי רבן נמליאל, הזקן ט"ס וצריך להיות רבן נמליאל סתם אשר בימיו נפטר שמואל הקטן.

והסופרים במס' שמחות שם טעו וכתבו רבן גמליאל הזקן מפני שלפני זה בא שם סיפור בין שמואל הקטן ורבן גמליאל הזקן :

וכשנכנס רבן גמליאל הזקן מצא שמנה וכו' עמד שמואל הקטן על רגליו ואמר רבי הלכה נכנסתי לשאול וכו',

וזה באמת הי' בין רבן גמליאל הזקן בשעתו ובין שמואל הקטן (צ"ה), ועל כן טעו לכתוב במיתתו גם כן רבן גמליאל הזקן, אבל הוא רבן גמליאל סתם, רבן גמליאל דיבנה.

והדברים פתוחים לפנינו כי הספידו אותו שני נשיאי ישראל בימים ההם רבן גמליאל ור' אלעזר בן עזריה.

והן דבריו מס' שמחות והיו רבן גמליאל ור' אלעזר בן עזריה מספידין עליו. ומה הננו יודעים כי האריך ימים עד ערך ט"ו שנה אחר התרבן, עד

הימים אשר הי' ר' אליעזר בנדולתו, ונשא הוד הנשיאות יחד עם רבן גמליאל. וכמה יתאימו הדברים כי לפנינו יבואר אשר אז הותהלו הרדיפות הכוללות

של דאמיטיאן ומאז ואילך כבר נשבתה מנוחתם.

והן דבריו אשר אמר במותו והתחיל דבריו, שמעון וישמעאל להרבאי לפי שבאמת כן הדבר אשר הם נהרנו עוד לפני מצור ביתר, ויתר הריגת חכמי הדור הי' כבר זמן רב אחר זה, היינו אחרי לכידת ביתר, בימי השמד.

עוד יש לנו הרבה זקני הדור אז אשר ידענו אותם ויבואר ענין כל אחד מהם בתוך המשך הדברים לפנינו.

הערה (צ"ה) ובכבלי סנהדרין חובא בברייתא מעשה זו ובא שם, רבן גמליאל סתם.

אבל כבר נתבאר לנו בפרק הקודם כי לא דקדקו לסימן זה אפי' אצל רבן גמליאל הזקן ורבן גמליאל

דיבנה, ובאו מקומות אשר אין הם כואה.

עיקר ימי יבנה.

ימי הבירורים וההכרעות.

כחמש שנים אחר ההרבן שקטה הארץ מעט, עברו ימי השביה והמטבה, עברו ימי המלחמה גם בהמבצרים הרחוקים, עברו ימי ההפקר מחיי היהודים ונכסיהם, עברו גם ימי המהומה הכללית מכל נכסי המדינה אשר הובאו לידי שרי רומא, ולאט לאט נמסרו לבעליהם, ובני ישראל החלו להשיב רוחם מעט.

בזקנותו הגדולה והמופלגת מאד נפטר בימים ההם אביהם ורבן של ישראל, רבן יוחנן בן זכאי, ככל אשר נראה לפנינו מתוך סדרי המעשים. ואף כי היו שם רבים מזקני דור העבר אשר האריכו ימים גם אהרי מות רבן יוחנן בן זכאי,

בכל זה במות רבן יוחנן בן זכאי תמו ימי פעולת דור העבר, והותחלו לגמרי ימי פעולת דור יבנה.

על מקומו של רבן יוחנן בן זכאי בתור אב בית דין ישב עתה ר' יהושע (ככל אשר יבואר לפנינו).

ומאז והלאה בכל מקום אשר יזכר במשנה יחד עם זקני דור העבר יזכר הוא ראשונה.

ור' אליעזר הי' שם לחכם הוועד לכל דבר ההוראות הכוללות בבית הוועד (יבואר לפנינו).

והדבר ידוע אשר כדברי הסתם משנה כאבות פרק ב' משנה ח' כבר אמר עליו רבו ראש כל הדור רבן יוחנן בן זכאי:

אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאונים ור' אליעזר בן דורקנוס בכף שנייה מכריע את כולם.

ובימים ההם כבר הכירו כל העם את תוקף גדולתו וכל חכמת הנהגתו הנפלאה של רבן גמליאל במשרת הנשיאות.

ומאז ואילך נמצא אותם יחד בראש כל המעשים בדור הגדול הזה.

אף גם זאת כי בחיי רבם הגדול אשר הוא קבע מקומו בברור חיל ולא ביבנה (עי' דברינו מן עמוד 62 ולהלן), היו גם הם רוב זמנם עם רבם ובאו ליבנה רק לימי הוועד ככל אשר הלך אז ליבנה גם רבן יוחנן בן זכאי עצמו, ובימיו האחרונים ישבו לגמרי עמו.

אבל במות רבן יוחנן בן זכאי, אשר פסק דבר שמושם לפניו בזקנותו המופלגת, או קבעו הם מקומם הקבוע ביבנה.

והן דברי מדרש קהלת ז':

חמשה תלמידים (ראשי גדולי הדור) היו לו לרבן יוחנן בן זכאי, כל זמן שהיו קיים היו יושבין לפניו כשנספר הלכו ליבנה.

והן גם הדברים באבות דר' נתן פרק י"ד אשר בא שם:

כשיצאו מלפניו הוא אמר (ר' אלעזר בן ערך) אלך לדיומסית למקום יפה ומים יפים ונאים והם אמרו גלך ליבנה למקום שתלמידי חכמים מרובים אוהבים את התורה וכו'.

וכבר נתבאר לנו בדברינו מירושלים ליבנה פרק י"ז (עמוד 67) כי שם הוא באבות דר' נתן וצריך להיות כמו במדרש קהלת. כשנספר הוא אמר וכו' והם אמרו גלך ליבנה וכו'.

ואחרי אשר יחד עם זה שקטה אז הארץ כמעט, ונתמעטו המהומות, הוקל מראשי חכמי התורה הטורח הגדול עם הצבור, והעמל להביא סדרים במדינה אחרי המלחמה וכל הריסות הסדרים.

בי על כן החליטו ראשי הוועד ביבנה אשר היו עתה רבן נמליאל ר' אליעזר ור' יהושע כי באה העת אשר בית הוועד יעסוק בסוף ברורי המשנה, היינו כל הנוגע לגדר דברי יסוד המשנה, וכל הנוגע לעיקר הנוסח בדברי יסוד המשנה, ולהשתדל בבית הוועד להחליט סוף ההכרעה.

כבר נעשה בזה הרבה על ידי שני הבתים הגדולים בית שמאי ובית הלל (עי' כל דברינו על זה בכרך שלישי המשנה ביסודה פרק ט"ז ולהלן מעמוד 206 ולהלן).

אבל גם הנעשה כבר על ידי שני הבתים הגדולים האלה הוכרחו עתה לשוב עליהם, לפי שעל ידי שעד עתה לא הוחלט הלכה כדברי מי, היו רבים אשר שנו משנתם ביסוד המשנה על פי שיטת בית שמאי ועל ידי זה באה ערבוביא גם בין התלמידים גם בין תנאי המתיבתא, התנאים השונים. כי על כן היו עליהם בימי הברורים האלה לעבור ראשונה על כל דברי בית שמאי ובית הלל, להעמיד ההלכה.

והן הדברים הברורים והמפורשים בתוספתא בריש מס' עדיות:

כשנכנסו חכמים לכרם ביבנה אמרו עתידה שעה שיהא אדם מבקש דבר מדברי תורה (דבר ברור) ואינו מוצא, מדברי סופרים ואינו מוצא שנאמר לכן הגה ימים באים וכו' דבר ד' שלא יהא דבר מדברי תורה דומה לחבירו (לפי שלא נתבררו ונחלטו גדרי הדברים) אמרו נתחיל מהלל ושמאי ושמאי או מר מקב לחלה והלל או מר וכו'. וכל זה יבואר לפנינו.

והדבר מובן מעצמו כי בימי עסקם בבית הוועד בכל יסודי המשנה ובברורי הדברים מבית שמאי ובית הלל, נולדו אז ונתבררו גם עוד חקירות גדולות בדברי יסוד המשנה אשר חקרו הם עצמם.

וכן הוצעו שם בימים ההם גם שאלות במקרים הבאים איך הדין בהם על פי יסודי המשנה הקבועים,

ונמרו כל מעשיהם אלה בימי הברורים אשר יצומצם זמנם לפנינו, וסוף כל המעשים מזה היו אחרי ימי הברורים, בהוועד הגדול והכללי של בו ביום, אשר אך גם הוא ככל אשר יבואר לפנינו:

ואז נתבטלו לגמרי מהלקאות וכל חילוקי דברים של שני הכתים, וכל הדברים ההם כולם הוכרעו הכרע נמור.

ודבר כל ימי הברורים האלה בכל היותם דבר חדש בדברי ימינו הגם דברים מפורשים ומבוארים ועומדים חיים ומעידים גם על עצמן, ככל אשר יתבררו ויבוארו לפנינו.

אבל בהיות דרכי דברי ימינו אבילות ושעריהם שוממים ומבלי ידיעה של כלום הפכו החוקרים החדשים את הדברים, ויוציאו אותם מעולמם ויכתבו שם ההיפך הנמור ממה שהוא,

כי על כן החובה להסיר תחלה כל מכשול מדרך החקירה, ולפנות ערמות העפר ואבני הנפק ויראו דברים כמו שהם.

פרק ב.

יסוד הדברים אצל כל החוקרים החדשים בנוגע לכל מעשי הדור הגדול הזה הניח להם פראנקעל בדרכי המשנה עמוד 68, ובבואו לימי הדור הזה בנה לו במה גדולה ומשם ישמיע קולו ויאמר:

בדור הזה בא לימוד ההלכה במעמד חדש (נייע פאזע) ההלכות נאמרות לרוב על שם אומנם וכו' אך מה שנתפשטו כלל דברי היחידים הויך לבית המדרש ולא עמדו למנין וביטולם (לבטלם) כמקדמי הוא מה שנתחדש בדור הזה כי כמו אנשים גדולים אשר לבם כלב הארי בדרכי התורה והמדרש וראו כי בהיות הרשות נתונה (כלומר אם ינתן רשות) לכל חכם מישראל לדרוש (דרשות בדברי התורה) כפי סברתו ולחוות דעתו כפי מה שהנין בכח שכלו בלתי הכנע תחת בית אחד יתרכב הלימוד וכל אחד ואחד לפי בינתו יגדיל תורה ויאדיר וכו' רבן גמליאל בנו של רשב"ג הזקן נקרא ר"ג דיבנה וכו' ואף כי ה"י מחבב הלימוד עד מאד סגר פתחי בית המדרש מבוא כל איש ואיש מההמון ואמר כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס והסיבה אשר הניעה את ר"ג נראה כי הנה בזמן רבן גמליאל העבירו הלימוד למסילה לא נודעה מקדם והיתה הרשות ביד כל אחד מהחכמים לעמוד על סברתו (על דעתו) וכמו שזכרנו ומיראתו פן יבואו תלמידים אשר אין עיקר כונתם אהבת התורה כי אם אהבת הכבוד והתפארת להקרא בשם חכם חשב ר"ג מחשבות לעשות נדר ולפתוח פתחי בית המדרש לבד לדורשי התורה באמת.

ואחריו חחרו החזיקו כל החוקרים החדשים, אשר אך זה לבד כל יסוד דבריהם בכל הנוגע להדור הגדול הזה, וישנו רק את הסגנון כל אחד על פי דרכו (א).

אבל אך בהכמת ישראל ה"י אפשר כדבר הזה לדבר על ענינים גדולים וכוללים כאלה בלי כל חקירה ובלי צל של רא"י ובלי כל ידיעה, לדעת שהדבר לגמרי להיפך.

והנה בכל אשר התדבק בלשונו בדבר המסילות החדשות אשר בדה מלבו, לא הצליח בדרכו להסתיר עצה במעמקים, ותכלית דבריו בולטים לאמר: כי בימי הדור הזה בימי דור רבן גמליאל העבירו הלימוד למסילה חדשה לא נודעה מקדם והמסילה חדשה הזאת היא לבטל הכרעת הרבים, כי אם שהרשות ביד כל חכם לעמוד על דעתו, ולא עמדו עוד למנין.

אבל הלא הדבר להיפך, ודוקא בדור הזה נראה מסורש לפנינו שלא לבד שלא היתה רשות כזה לכל חכם וחכם לעמוד על דעתו וסברתו, נגד חק התורה אחרי רבים להטות,

כי אם שנס אפילו הראש וראשון בכל הדור הגדול הזה ר' אליעזר בן הורקנוס, כשקרה פעם אחת בדין חתכו חוליות (במסכת כלים פרק ה') שרצה לעמוד על דעתו וסברתו, ברכוהו על זה, והבדילוהו מבית הוועד, כמו שהוא בבבלי במס' בבא מציעא דף נ"ט, ומבואר במקומות הרבה בבבלי וירושלמי. והן דברי ר' יהושע שם:

עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא מאי לא בשמים היא אמר ר' ירמי' שכבר נתנה תורה מהר סיני אין אנו משניחין בבת קול שכבר כתבת בהר סיני בתורה אחרי רבים להטות.

והן גם דברי הירושלמי על זה במסכת מועד קטן פרק ג' הלכה א' שמקשה שם:

ולית ר' אליעזר ידע אחרי רבים להטות לא הקפיד אלא על ידי ששרפו מהרותו בפניו.

והן גם דברי הבבלי בבבא מציעא שם:

ואותו היום הביאו כל מהרות שטיהר ר' אליעזר ושרפום באש וגמנו עליו וברכוהו.

וענין הדברים האלה ומעשי חכמי הדור ודברי ר' אליעזר יבואר לפנינו בדברינו על זה.

והדברים מבוארים כי עשו כן מפני כי אחרת אי אפשר להיות בישראל, ומבלי כל ידיעה בדברי ימי ישראל וראשי יסודי ההנהגה על פי דברי התורה בא פראנקעל וישמיע לנו הרשות:

כי הנה בזמן רבן גמליאל העבירו הלימוד למסילה חדשה לא נודעה מקדם והיתה הרשות ביד כל אחד מהחכמים לעמוד על סברתו.

ואם כי בשעת חיקור דין, בשעת השקלא וטריא, הי' כל אחד מחכמי הוועד יכול לנלות דעתו ועמד בסברתו עד אשר נתגלה דעת הרוב,

זה הוא דבר אשר הי' כן מימי עולם והוא דבר אשר אי אפשר להיות אחרת אצל בני אדם, אשר אין דעות כולם שוות.

וזה הוא עצם דין התורה. אחרי רבים להטות. לאמר כי בחיקור דין ושקלא וטריא של הלכה יגלה כל אחד דעתו וסברתו, ולבסוף יכריעו ככל דעת הרוב, ודעת היחיד נדחית.

ואת אשר הזכירו בכל זה גם דעת היחיד בבית המדרש, וגם קבעו זה כן במשנה זה הי' כן כבר מימי הלל ושמאי ואילך, ולא הי' יכול להיות אחרת מראשית ימי בירורי יסוד המשנה ואילך.

ובמסכת עדיות תדבר המשנה עצמה על זה על הזמן הזה משמאי והלל
ואילך, היינו מראשית ימי תקופת התנאים, מראשית ימי הבידורים על יסוד המשנה
(עי' דברינו בכרך שלישי מחלק זה מעמוד 290).

ואחרי אשר באו שם בריש המס' השלשה מחלקאות של הלל ושמאי ואשר
הוכרע שלא כדברי שניהם. וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא
זכו בא שם :

ולמה מזכירין את דברי שמאי והלל לבטלה ללמד לדורות הבאים
שלא יהא אדם עומד על דבריו שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם, ולמה
מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי
המרובין שאם יראה בית דין את דברי היחיד ויסמוך עליהם יכו אמר רי
יהודה אם כן למה מזכירים דברי היחיד בין המרובים לבטלם (אלא) שאם יאמר
אדם כך אני מקובל יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת.

וכבר נתבאר לנו בכרך ג' מעמוד 282 ולהלן שזה הוא מפני שמאו
הותחלו ימי הבידורים היו דברי היחיד אף שנאמרו על שמו רק דברי רבותיו או
מתוך שיטת קבלתו מרבותיו, וכבר נתבאר לנו כל זה שם.

ומבואר מדברי המשנה המפורשים שכן הלך הדבר מימי הלל ושמאי,
והוזכרו דבריהם אף שחכמים אמרו והכריעו לא כדברי זה ולא כדברי זה וכן
הוזכרו בכל המשנה גם דברי בית שמאי אף שהלכה כבית הלל, והוזכרו דברי
עקביא בן מהללאל אף שחכמים נחלקו עליו (ומפורש שם שדברי עקביא קבל
מרבתי ופסי מרובים) ודברי ר' הנינא סנן הכהנים אף במקום שחכמים נחלקו
עליו ודברי אדמון וחנן גם במקום שאין הדין כן וחכמים נחלקו עליהם.

ותחת מה שטעה פראנקעל לחשוב כי הוזכרו דברי היחידים במשנה מפני
שעמדו בסברתם ונתבטל דבר ההכרעה אחרי רבים להטות,
הגנו רואים מפורש במשנה שהדבר להיפך, שהוזכרו במשנה בתור יחידים
לדעת מזה שהם עצמם לא עמדו בסברתם :

ולמה מזכירים דברי שמאי והלל לבטלה ללמד לדורות הבאים
שלא יהא אדם עומד על דבריו שהרי אבות העולם לא עמדו
על דבריהם.

אבל איך ילמדו מזה דורות הבאים וסנין מוכח זה ממה שהוזכרו דברי
שמאי והלל.

והדברים פשוטים שמוה עצמן שהוזכרו במשנה רק בתור דעת יחיד הגנו
יודעים שגם הם עצמם לא עמדו על דבריהם.

לפי שזה הוא כבר דבר פשוט כי חכמי ישראל שומרי משמרת התורה
שמרו משמרת התורה. אחרי רבים להטות ודבריהם מתחלה לא היו כי אם
גילוי דעתם.

ולא ידעו ההוקרים האלה דברים מפורשים בזה בירושלמי ברכות פרק א'
הלכה א'.

כי על המשנה שם :

מעשה שבאו בניו (של רבן נמליאל) מבית המשתה ואמרו לו לא קרנו
את שמע אמר להם אם לא עלה עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרות
מקשה שם על זה בירושלמי :

ורבן נמליאל פליג על רבנן ועבד עובדא כוותיה? והא ר' מאיר פליג על רבנן ולא עביד עובדא כוותיה ור' עקיבא פליג על רבנן ולא עביד עובדא כוותיה וכו' והן אשכחן דר' שמעון פליג על רבנן ולא עביד עובדא כוותיה וכו' ורבן נמליאל פליג על רבנן ועביד עובדא כוותיה? שנייא הכא שהיא לשינון.

ותירוץ הירושלמי הוא דהכא אין זה נגד דברי רבנן לפי שגם לדבריהם אפשר לעשות כן לקרות קריאת שמע בתור דברי תורה ושינון, ועי' שם סוף דברי הירושלמי על זה.

ועי' בזה דבר נפלא מאד בירושלמי דמאי פיג היג, דבמשנה שם נאמר: כל דבר שאין אדם רשאי למוכרו דמאי לא ישלח להכירו דמאי ר' יוסי מתיר בודאי ובלבד שיודיענו,

ועל זה מכיא שם בירושלמי דברי התוספתא דמאי פיג. אמר רבן שמעון בן נמליאל שלח לי ר' יוסי בי רבי אחרון ואמר לי זה בא לידי מקיסרין ולמדתי בו שלשה דברים שהוא ודאי שהוא סמא שלא בא לידו אהר.

ועל זה מקשה בירושלמי שם: ולא מתניתן היא ר' יוסי מתיר בודאי ובלבד שיודיענו אתא מימר לך אעיג דו פליג על רבנן לא עבד עובדא כוותיה.

והיינו שהירושלמי מקשה על רשב"ג וכי מנין הוכיח. שלא בא לידו אחר דלמא הי' בידו של ר' יוסי גם אתרוג אחר, ומה שלא עישר ממנו על זה ששלח, ושלח בלתי מעושר, הוא משום מה שהודיע לרשב"ג שהוא טבל ודאי כמו שיאמר רשב"ג בעצמו. ולמדתי בו שלשה דברים שהוא ודאי וכו' ובהודיעו הרי מפורש במשנתנו דר' יוסי עצמו מתיר לשלוח שאינו מעושר, כמו שהוא במשנה ר' יוסי מתיר בודאי ובלבד שיודיענו.

ועל זה משני הירושלמי דרבן שמעון בן נמליאל שפיר הוכיח גם זה. שלא הי' בידו אחר דאלו הי' בידו אחר אף שר' יוסי עצמו סובר דמתיר לשלוח שאינו מעושר ובלבד שיודיענו,

אבל אף על גב דו פליג על רבנן לא עבד עובדא כוותיה. והננו רואים כי כל כך הי' זה כלל מוסכם כי לא יעשה היהוד כדעתו אם רבים הולקים עליו עד כי רבן שמעון בן נמליאל יאמר בפשיטות. שלא הי' בידו אחר.

ואך תמהון הוא לראות כי לא ידעו ההוקרים האלה את יסוד ועיקר מעשי הדורות האלה כמו שכבר נתבאר לנו בכרך שלישי ויבואר עוד לפנינו ויבואו ויאמרו ממש ההיפך ממעשיהם.

פרק ג.

ואמנם כי פראנקעל וכל ההולכים אחריו בזה לא הי' די להם את אשר טעו במעשי הדור הגדול הזה כי אם שגם טעו בזודור עצמו. והנה יאמר כי הנה בזמן רבן נמליאל העבירו הלימוד למסילה לא נודעה מקדם והיתה הרשות ביד כל אחד מהחכמים לעמוד על סברתו. הקורא דברים כאלה יהשוב כי בימי רבן נמליאל הי' שם מחלקאות בין מאה חכמים שונים אשר כל אחד עמד על דעתו ונשאר מחויב בסברתו.

אבל מה ישתקם המעיין הודע כי ימי רבן נמליאל באו יסודי המחלקות
 כך הכל יק לשלשה ראשי הדור כלו והם רבן נמליאל ר' אליעזר ור' יהושע.
 פראנקעל גם בבואו לחשוב את חכמי הדור הזה טעה טעות על טעות ויאמר
 בעמוד 68 בחשבו את אישי הדור הזה:

רבן נמליאל, ר' צדוק, ר' פפוס, ר' הוסא בן הריבנא, ר' אליעזר בן
 עקיבא, ר' אליעזר בן הירקנים, ר' יהושע בן הנאי, ר' יוסי הכהן, ר' שמעון בן
 נתנאל, ר' אלעזר בן עזק, ר' אלעזר בן עזריה, ר' יהודה בן בתירא, ר' אליעזר
 ברי צדוק.

הנה יש לו כך הכל שלשה עשר חכמים בדור הזה נקובי שם אשר
 עליהם היו יכול לחסרו ולאמר:

כי הנה בזמן רבן נמליאל העבירו הלימוד למסילה לא נודעה מקדם
 והיתה חדשות ביד כל אחד מהחכמים לעמוד על סבתו.

אבל רק מי שלא ישמע את אשר ידבר אפשר לו לחשוב השלשה עשר
 החכמים האלה לדור אחד החולקים זהו.

ורק מי שלא ישמע את אשר ידבר היו אפשר לו לחשוב כי השלשה
 עשר החכמים האלה כדורו הם או יבדלו מסילות חדשות לא נודעו מקדם.

וכמה גדול כחם של החוקרים האלה עד כי גם השמיע לנו החדשות להביא
 את האב ואת בני בדור אחר.

והשוב בדור הזה גם את ר' צדוק וגם את בני אליעזר ברי צדוק.

וה' אליעזר ברי צדוק כל דבריו אשר נמצאו במשנה ובגמ' הם כבר יחד
 עם ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ובני הורס, ואף שהיו או בזקנתו אבל אך אז
 הניע זמנו בין ראשי חכמי הדור.

ודבר אין לו לא לבד עם ראשי חכמי הדור הזה ברי אליעזר ר' יהושע
 ורבן נמליאל כי אם גם לא עם הבאים אחריהם ברי טרפון ר' עקיבא ר' יוחנן
 בן נורי ור' ישמעאל.

ולחופך ר' הוסא בן הריבנא, הנהו בן דורו של רבן יוחנן בן זכאי כמו
 שכבר נתבאר לנו בסדר שלישי מעמוד 571 ולהלן, ואף שנפטר אחר רבן יוחנן
 בן זכאי, אבל כבר היו או בזקנתו היותר גדולה ולא היו יכול לבוא עוד לבית
 המדרש עד כי את ר' אלעזר בן עזריה גם את שמו לא ידע כמו שהוא בברייתא
 ביבמות ד' ט"ז.

וכן הדבר גם עם ר' אליעזר בן עקיבא הראשון שגם הוא היו מראשי זקני
 הדור עוד ימי הבית, כמו שכבר נתבאר לנו בדברינו, מירושלים ליבנה.

פרק מיכ ועל בן בעזק יחשב גם הוא לחבורת רבן יוחנן בן זכאי ולא בדור
 תלמידיו.

ר' אלעזר בן עזק, ר' שמעון בן נתנאל ור' יוסי הכהן אין להם מחלוקת
 בשום מקום במשנה.

ר' אלעזר בן עזק גם לא היו כלל עם תלמידיו מאו אשר נפטר רבן
 יוחנן בן זכאי רבם והנה לא היו כל ימי הדור הזה בבית הועד, ולא הוזכר בשום
 מקום במשנה ואין לו מחלוקת גם בברייתות.

וה' יוסי הכהן ור' שמעון בן נתנאל יאמר פראנקעל בעצמו בעמוד 90:

מר' יוסי הכהן לכר באה הלכה במשנה; לר' אלעזר בן ערך באות איוה הלכות בבביתא, לר' שמעון בן נתנאל אין זכר להלכה לא במשנה ולא בבביתא. והדברים מר' אלעזר בן ערך בבביתות גם הם אינם מחלוקת עם חביריו. וההלכה אשר יאמר פראנקעל, כי באה מר' יוסי הכהן במשנה אינה לא מחלוקת בבבין, ולא גם דבר הלכה לעצמו, כי אם שבא ממנו במס' עדיות פרק ה' משנה ב' סיפור דבר מעשה של הוראה:

העיד ר' יוסי הכהן ור' זכרי' בן הקצב על תינוקת שהורדנה באשקלון ורחקה בני משפחתה ועדיה מעידים אותה שלא נסתרה ושלא נטמאה אמרו להם חכמים אם מאמינים אתם שהורדנה תאמינו שלא נסתרה ושלא נטמאה ואם אין אתם מאמינים שלא נסתרה ושלא נטמאה אל תאמינו שהורדנה. והנה מסרו דבר המעשה וההוראה כמו שהיא.

וכן מר' פפיים בא רק עדות ולא נחלק בשום מקום במשנה ומענין הזה הם גם רוב דברי ר' צדוק אשר נמצאו במשנה אשר גם בכלל הגם מעטים מאד, וכן הדבר גם עם ר' יהודה בן בתירא הראשון.

ועל כן כאשר נדבר על המשנה בכלל ועל דור ההוא בפרט בנוגע לדבריהם, בנוגע להלכה ובנוגע להמחלקאות, ומעשי ההוראה הכללית, וכאשר נרצה לדבר בדברים כללים על דבר מעשיהם או, בנוגע להאישים הפרטים אשר באו דבריהם בכל זה לפנינו,

או אין כל דברינו יכולים להיות כי אם על רבן גמליאל ר' יהושע ור' אליעזר, דהיינו הנשיא האב בית דין והכם הוועד.

ומבלי לדעת ומכלי להרניש בדברים ששומים וברורים כאלה יבואו החוקרים האלה ויאמרו לנו כלשונו של פראנקעל:

כי בדור רבן גמליאל העבירו הלימוד למסילה לא נודעה מקדם והיתה הרשות ביד כל אחד מהחכמים לעמוד על סבתו.

אבל הלא גם מבלי לדעת ענין דבריהם ומבלי לדעת את כל המעשים עצמם אשר הגם להיפך מזה ככל אשר יבוא,

הנה גם בידיעה קצרה של הדור עצמו די לדעת כי הדבר לנמרי להיפך ומתוך זה עצמו נוכל לדעת זה,

שהרי בכל אשר ידענו מדברי בן עזאי במשנת זבחים פרק א' משנה ג' שהי' גם אז מספר מלא בבית הוועד מגדולי חכמי התורה:

אמר ריש בן עזאי מקובל אני מפי שבעים ושנים זקן ביום שהישיבו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה שכל הזבחים וכו'.

ובכל אשר ידענו כי בימים ההם כבר נתפרסמו מפורש שמות החולקים גם אם היו יחידים,

בכל זה אין לנו ברוב הדברים גם כל גילוי דעת מיוחדת לעצמם כי אם מהשלשה אשר שמשו עתה תחת הוונת בימים הראשונים,

היינו רק מהנשיא האב בית דין והכם הוועד.

האם אפשר שיהי' לנו ראוי יותר ברורה ועדות יותר גדולה לדעת כל דבר מעשי הדור ההוא כי נשמרו מכל משמר ממסילות חדשות, וגם בעיקרו של דבר

לא הי' או ענינם לחדש דברים חדשים ולא עלה על דעתם לקחת לעצמם רשות ללכת דרך לעצמם נגד הכלל הגדול של התורה. אחרי רבים להטות. והיו מעשיהם הגדולים או בעיקרם ויסודם להעמיד הלכה ברורה, ראשונה בכל הנוגע להמחלקאות של בית שמאי ובית הלל, ויחד עם זה חברי קבלותיהם הם על המשנה.

ובמקום שלא הי' דעת כולם אחת מכיון שנתברר בבית הוועד דעת רוב חכמי הוועד, הנה בכל היות כל אחד מהם מגדולי הדור ואבני פנה בבית ישראל, בטלו הם עצמם את דעתם נגד דעת הרוב.

ורק משלשה ראשוני כל ראשי הדור, הנשיא רבן נמליאל, והאב בית דין ר' יהושע, וחכם הוועד ר' אליעזר, מהם גם כשנדחו דבריהם נגד הרוב בבית הוועד, הנה מפני שהי' להם עצמם תלמידים גדולים מלפני זה אשר כבר קבלו דבריהם מהם ושנו משנתם ביסוד המשנה כן לפני תלמידיהם מהם ודבריהם הם, השאירו שמותיהם בהכרח בתוך המשנה, וכדברי ר' יהודה במשנה עדיית פרק א' משנה ה' ו' שם:

ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין וכו' שאם יאמר אדם כך אני מקובל יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת.

ונראה ונכיר זה מתוך דברים מפורשים אשר נשארו לנו כזה במס' מנחות ד' י"ח: אמר רבי כשהלכתי למצות מדותי אצל ר' אליעזר בן שמוע ואמרי לה למצות מדותיו של ר' אליעזר בן שמוע מצאתי יוסף הבבלי יושב לפניו והי' חביב לו ביותר עד לאחת אמר לו רבי השוחט את הזבה להניח מדמו למחר מהו אמר לו כשר ערבית אמר לו כשר שחרית אמר לו כשר צהרים אמר לו כשר מנחה אמר לו כשר אלא שר' אליעזר פוסל צהבו פניו של יוסף הבבלי אמר לו יוסף כמדומה אני שלא כיווננו שמועתינו עד עתה אמר לו רבי הן אלא שר' יהודה פוסל שנה לי והזרת על כל תלמידיו ובקשתי לי חבר ולא מצאתי עכשיו ששנית לי פסול החזרת לי אבדתי, זלנו עיניו של ר' אליעזר בן שמוע דמעות אמר אשריכם תלמידי חכמים שדברי תורה חביבין עליכם וכו' הא מפני שר' יהודה בנו של ר' אילעאי ור' אילעאי תלמידו של ר' אליעזר שנה לך משנת ר' אליעזר. והנה אך אז נחה דעתו של יוסף הבבלי כאשר נודע לו המקור מאין בא זה שר' יהודה שנה לו פסול.

והן ממש דברי ר' יהודה במשנת עדיית שם. שאם יאמר אדם כך אני מקובל יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת.

וכי גם בהיות הנשיא רבן נמליאל ור' יהושע האב בית דין וחכם הוועד ר' אליעזר גדול יתר מאד, כי על כן גם אף שהם עצמם לא עמדו על דבריהם במקום שנתבטלו ברוב. הששו חכמי המתיבתא שלא ישתכחו דבריהם מתוך שיפת קבלתם או קבלתם להדיא וכדברי החכמים במס' עדיית שם:

ולמה הזכירו דברי היחיד בין המרובים הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובים שאם יראה בית דין דברי היחיד ויסימוך עליו שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו עד שיהא גדול ממנו בהכמה ובמנין. ואלה אשר הזכירו בדור ההוא לכר השלשה אלה ר' סרפון ר' אליעזר בן עזריה ר' ישמעאל ר' יוחנן בן נורי, הם כבר באו דבריהם בימי תקופה חדשה.

אשר הזקנים כבר כמעט נסתלקו מבית הוועד, והיא התקופה מן הוועד של ב' ב' וס' ואילך אשר עיקר ימי יבנה כבר נגמרו זמן קצר אחר זה וככל אשר יבואר כל זה בכל המשך דברינו.

יוצא מן הכלל הזה רק ר' עקיבא אשר הוא ה' בדור ההוא הכריח התיכון המברית מן הקצה אל הקצה, מוזמן קצר אחר החרבן עד אחרי ימי ביתר, והוא ה' תלמידים של ר' אליעזר ור' יהושע.

אבל בכלל היו רק השלשה אלה ר' אליעזר ר' יהושע ורבן גמליאל העומדים בראש הדור בימי הביזורים ביבנה דהיינו מן ערך שש שנים אחר החרבן עד ערך השע שנים אחר החרבן.

וזק הם לבדם הוזכרו בתור יהודים גם כשהלכה ברוב, והם עצמם עשו כדעת הרוב.

ויתר כל חכמי הדור, לא לבד שעשו בעצמם כדעת הרוב, כי אם שדעתם נתבטלה לגמרי בתוך הרוב עד שעל הרוב הגדול גם לא הוזכרו אפילו בתור דעת יהוד.

ונפלא הדבר כי לא לבד בבית הוועד העמידו את שלשה ראשי יהודי הדור למעלה מהדור כלו בכל דבר,

כי אם שה' הדבר מפורסם או גם מהיין לכותלי בית המדרש וידוע לכל, לכל עם ישראל מקצה, בהיות התורה משוש דרכם וכל הנעשה בבית הוועד ה' דבר כל העם שיחם ושינם.

ויאזעפוס אשר כתב ספרו קדמוניות היהודים בישבו ברומא אחר החרבן, בימי רבן גמליאל ר' אליעזר ור' יהושע, יאמר בסוף ספרו זה:

אצלינו היהודים לא יעמדו במדרגה גבוהה אלה היודעים שפות שונות, ויודעים לשפר את שפתם ולשינם, לפי שהדברים האלה הגם דבר כל העם, וכל אחד יכול לעשות כן לא לבד בני ההורין כי אם גם העבדים המשוחררים גם הם ידעו זה, ורק אלה יקראו אצלינו בשם הכהנים אלה היודעים ידיעה שלמה את התורה, היודעים לבאר ולפרש את ספרי הקדש לפי תוכן ענינם, ולפי דבריהם, והידיעה הזאת ידיעת התורה אף כי רבו למעלה אלה אשר אך זה לבד כל ינעם ועמלם וכל השתדלותם, בכל זה הניעו לזה (בימי הדור ההוא) לתכלית ההשתלמות רק שנים שלשה.

וכמה נפלא הדבר לשמוע דברים כאלה בשוק החיים, לא מתוך כותלי בית המדרש, ולא בתוך אהלי תורה, כי אם מפי יאזעפוס פלאוויוס, אשר ישב אז בהיכלי אספסינוס וטיטוס.

וכמה גדולים הדברים המעטים האלה לדעת מהם כי גדלם ותפארתם של ראשי חכמי התורה לא ה' אז רק דבר היושבים בתוך ארבע אמות של הלכה, כי אם דבר כל העם ממורה שמש עד מבואו, וכל העם הביטו אליהם ומהרו, כי גם לבד כל דבר התורה היו הם גם ראשי העם ומנהיגיו המבעים, אשר נשאו בחוצן את כל דבר האומה.

ודברי יאזעפוס עליהם לכל פרסום ענינם בנענו לתורה, נדניש גם אמת ההוקים מהמים האלה כאלפים שנה, וראיה ונניש כל זה מתוך המשנה והברייתות, ומכל אשר נשאר בדינו לפלטה מסתמדיני אשר ה' לנו בימי קדם.

וכן הדבר כי אם הי' דיוש לנו ראוי נגד דברי התו של פראנקעל כי בימים ההם היתה הדשה בישראל, אשר כל חכם וחכם לקח לו רשות להעמיד דעתו וסברתו מבלי פנות לדעת הרוב וכו' ואז העבירו הלימוד למסילות חדשות לא נודעות מקדם,

אם הי' נדרש לנו ראוי נגד הדברים הברורים האלה, אז הי' די דבר המעשים עצמם להכריע ולהראות לנו כל הדבר כמו שהוא,

אשר חכמי הדור ההוא בכל גדלים הרבה גם שמונתם לא נודעו לנו, כי הכל נחתך על פי בית הוועד בכללה, והסכמת הכלל על פי הרוב, ככל אשר הלך הדבר בישראל מימי קדם.

והמעשים מהם אשר נודעו לנו שמונתם, המעשים מהם אשר הגיעו אלינו ונשארו לנו שמונתם גם לבד הנשיא והאב בית דין וחכם הוועד, הוא על הרוב רק בדרך מקרה או מתוך איזה עדות אשר הגיעו או קבלה אשר נקבעה על שפתם, וכל כיוצא בזה, והוא רק ככל דבר היוצא מן הכלל.

ואחרי אשר פנינו הדרך מאבני המסלול אשר היתה הרב פראנקעל ואשר הלכו אחריו בזה כל החוקרים למיניהם ככל אשר יבוא בכל המישך דברינו, נוכל לבאר הדברים ולהעמידם על מה ישבם.

פרק ד.

בירורי הדברים.

ואמנם מן כי כל מעשי הדור הגדול הזה הנם החיפך מאת אשר חשבו כל החוקרים החדשים.

ולא לבד שלא בראו לנו תורה חדשה, ולא עשו להם מסילות חדשות, ולא לבד שלא עשו התורה לאלף תורות ולא עמד כל אחד ואחד על דעתו היחידית וסברתו הוא.

כי אם שכל עיקר ענינם או וכל יסוד מעשיהם בימים ההם הי' להשתדל להביא הכרעת ההלכה גם ככל דברי חכמי הדורות שלפניהם, מימי הלל ושמואי ואילך אשר לא הוכרעו עדין, הכרעת ההלכה על ידי הבירור, ולעמוד לבנין בהכרעת הרוב.

וכל עיקר מעשיהם בימים ההם הי' רק ההשתדלות הגדולה הזאת. ויהי ראשית מעשיהם להסיר את דבר חילוקי שני הבתים בית שמאי ובית הלל, ועסקו בזה שלש שנים רצופים, בתוך בירורי המשנה בכלל,

ויאחזו דרכם לעבור על כל דברי בית שמאי ובית הלל, ולדקדק בכל דבר מדבריהם למען הכריע הלכה בדבריו מן, וגם איך יש לקיים גירסת המשנה וסגנונה בכל מקום ומקום לעצמה, אם על פי שיטת בית שמאי או בשיטת בית הלל.

וזן הדברים הברורים והמפורשים בתוספתא של מסי' עדיות (אשר כבר הובאו) אשר תהלת סדורה של מסי' עדיות מדאשיתה עד פירק ו' הותחל או, ורק משם ואילך נתוסף אחר זה בוועד של בו ביום, ככל אשר יבואר לפנינו. ובא בתוספתא בראש עדיות דבר יסוד המסי' הזאת:

בשנכנסו חכמים לכתב ביבנה אמרו עתידה שעה שיהא אדם מנקש דבר מדברי תורה (דבר ברור) ואינו מוצא מדברי סופרים ואינו מוצא שנאמר לכן הנה ימים באים וכו' דבר די' שלא יהא דבר מדברי תורה דומה לחבירו (לפי שלא נתבררו גדרי הרברים איך הם) אמרו נתהיל מהלל ושמאי, שמאי אומר מקב להלה והלל אומר וכו'.

וכן הדבר באמת גם לפנינו כי מזה יותחל מסי' עדיית והובאו שם תהלה השלשה מהלקאות אשר נשנו על שם הלל ושמאי לבד ואחר זה יבואו שם דברי בית שמאי ובית הלל וככל אשר יתבאר לנו ענין הדברים לפנינו. וזה הוא גם דברי רב ביבי בשם ר' יוחנן בירושלמי יבמות סוף פרק א': באיבן יצאתה בת קול (שהלכה כבית הלל) רב ביבי בשם ר' יוחנן ביבנה יצאתה בת קול.

הן דברי הגמ' במס' עירובין די' י"ג. אמר ר' אבא אמר שמואל שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו יצאתה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלקים חיים הם והלכה כבית הלל.

ודבר שאין צריך לאמר הוא שאין הכונה שנחלקו בהם הוין לבתלי בית המדרש והללו טענו הלכה כמותנו והללו טענו הלכה כמותנו.

שהרי על זה אי אפשר לאמר שלש שנים נחלקו וכו' כי הלא מתהלת מהלקותם בדבר הלכה אמרו הללו הלכה כמותנו והללו הלכה כמותנו, שכל ההולק עם חבירו הרי הושב שבן הדין, וזה עיקר המהלוקת.

אבל שלש שינים הללו הם זמן הכרעת ההלכה ביבנה, הזמן אשר דנו יחד בכל דבר הנוגע לגדר דברי יסוד המשנה ובתוך זה גם הנאמר כבר על זה בדברי בית שמאי ובית הלל, ואז דנו על כל דבר גם בית הלל עם בית שמאי יחד, הללו אמרו שיש להכריע סוף ההכרעה כמותם, והללו אמרו הלכה כמותנו, ודנו כן יחד בכל דבר ודבר מדבריהם לעצמו.

וההכרעה הזאת ושיקול הדברים ארכו שלש שינים, אשר היו ונמשכו בתוך משך זמן בירורי המשנה בכלל.

והשלש שינים האלה היו בראשית מעשיהם של דור תלמידי רבן יוחנן בן זכאי וכלשון התוספתא. בשנכנסו חכמים לכתב ביבנה וכו' אמרו נתהיל מהלל ושמאי וכו'.

והי' זה אחר פטירת רבן יוחנן בן זכאי כלשון מדרש קהלת פרשה ז' שכבר הובאו:

המשה (ראשי) תלמידים היו לו לר' יוחנן בן זכאי כל זמן שהי' קיים היו יושבין לפניו כשנפטר הלכו ליבנה.

וכשנמרו כל בירורי הדברים אחר שלש שינים אז הי' הדבר אשר אמרו יצאתה בת קול שהלכה כבית הלל, וזה הי' הותם הכנית ההכרעה כבית הלל וכלשונו של שמואל:

שלש שנים נחלקו ביש ובית הלל הללו אומרים הלכה כמותנו וכו' יצאתה בת קול ואמרה וכו' והלכה כבית הלל.

ונפיש ונתפרש על ידי ר' יוחנן. באיבן יצאתה בת קול וכו' ביבנה וכו'.

עיקר ימי יבנה. הברורים. והברעת ההלכה

וזה הי' אחרי כל בירורי הדברים, אחרי השלש שנים בדברי שמואל.

הדברים מפורשים כי ישבו שם אצל בירורי הדברים מבית שמאי ובית הלל ראשוני ראשי הדור הזה ר' אליעזר ר' יהושע ורבן גמליאל, והוא גם ענין דברי המשנה בתרומות פרק ה' משנה ד':

סאה תרומה טמאה שנפלה למאה סאה תרומה טהורה בית שמאי אוסרין ובית הלל מתירין אמרו בית הלל לבית שמאי הואיל וטהורה אסורה לזרים וטמאה אסורה לכהנים. מה טהורה עולה אף טמאה תעלה אמרו להם בית שמאי לא אם העלו החולין הקלין המותרים לזרים את הטהורה תעלה תרומה הטהורה האסורה לזרים את הטמאה לא אחר שהודו ר' אליעזר ואמר תרום ותשרף והכמים אומרים אבדה במעוטה.

והדברים מבוזרים כי לאחר שהודו בית שמאי והדבר נתברר והובלע נחלקו ר' אליעזר והכמים אם תרום או לא.

כי הי' דבר הודאת בית שמאי זאת ביבנה, ושם בהשקלא ופריא, ושם בבית הוועד ישב גם ר' אליעזר, ולאחר שהודו גם בית שמאי והדבר הוברע מכולם בבית הלל, נחלקו ר' אליעזר והכמים איך יש לעשות.

וזה באמת הי' דבר כל הבירור הגדול אז, וברוב המקומות כבר נשתקעו הדברים במשנה סתם, ורק במקומות מועטים נשארו הדברים בולטים לפנינו בהמשנה עצמה. וזה הם גם דברי ר' יהושע בנזיר ד' ג'ב שעל יסוד המשנה באהלות פ"ב אלו מטמאין באהל וכו' רובע עצמותי וכו', באו ע"י דברי ב"ש וביה במס' עדיות פ"א כ"ז:

בית שמאי אומרים רובע עצמות, מן העצמים בין משנים בין משלשה, ובית הלל אומרים רובע עצמות, מן הגויה מרוב הבנין או מרוב המניין.

ועל זה בא בתוספתא אהלות פ"ג ומובא גם בנמי נזיר ג'ב: אמר ר' יהושע יפולני לעשות דברי בית שמאי ודברי בית הלל כאחד שביט שמאי אומרים, משנים או משלשה או משני שוקיים וירך אחד או משני ירכיים ושוק אחד הואיל ורוב נובה של אדם מנוכה ובית הלל אומרים מן הגויה או מרוב בנין או מרוב מנין הואיל וישנן במדפקי ידים ורגלים.

ובמקום הזה לפנינו כל סדרי הדברים, על דברי יסוד המשנה באו דברי בית שמאי ובית הלל בפירושים,

אבל בחקרים בימי יבנה על הדברים להכריע אם הלכה כדברי בית שמאי או כדברי בית הלל, אמר ר' יהושע כי במקום הזה מר אמר חדא ומר אמר חדא, ולא פליגי.

והשנוי הוא רק בסגנון קבלתם בנדר דברי המשנה אבל לעיקר הדבר אין כאן מחלוקת.

ואז בימי הבירורים האלה היו גם הדברים במשנה במס' כתובות ד' ע"ח: האשה שנפלו לה נכסים עד שלא תתארס מודים בית שמאי ובית הלל שמוכרת ונותנת וקיים נפלו לה משנתארסה בית שמאי אומרים תמכור ובית הלל אומרים לא תמכור אלו ואלו מודים שאם מכרה ונתנה קיים אמר ר' יהודה אמר ר' חכמים לפני רבן גמליאל הואיל וזכה באשה לא יזכה בנכסים אמר להם על החדשים אתו בושים אלא שאתם מנלנלים עלינו את הישנים,

ובנמי שם מיבעיא להו אם דבייהם ילכו על דברי לכתחלה דבית שמאי או דיעבד דבית הלל.

והתוס' שם דיה איבעיא להו ה' יהודה לכתחילה קאמר או דיעבד, כתבו: כפי' רש"י מכתבת ידו כתב שני לשונות וכו' ולשון אחר פירש לכתחלה אבית שמאי או דיעבד אבית הלל וכו' ואין נראה לרבינו תם פירוש זה דהא חזבי בעי א' אמרו לפניו דרבן גמליאל שקלו וסרו אליבא דבית שמאי והא פריך בכולי הש"ס אסו מעמא דבית שמאי אתא לאשמועינן.

אבל דברי רש"י ז"ל פשוטים ובידורים כי זה דפריך בכולי הש"ס. אסו מעמא דבית שמאי אתא לאשמועינן כל זה הוא אחר ימי הבירורים ביבנה, ואחרי אשר הוכרע אז בבית הלל.

אבל הדברים האלה אשר לפנינו הנם עצם השקלא וטרי' בכל דבר מדברי בית שמאי ובית הלל, ועצם דבר הבירורים בימים ההם אשר שקלו וטרו אז בכל דברי בית שמאי ובכל דברי בית הלל.

וזה הוא דבר הבירור הגדול אז אשר מבואר כי עסקו בזה אז שם גם ה' אליעזר גם ה' יהושע גם רבן גמליאל, ועמם יחד כל בית הוועד בכללו.

וכבר נתבאר לנו באורך בדרך ג' תקופת התנאים פרק ה' (מעמוד 575 ולהלן) כי כל ההורו בית הלל להורות מדברי בית שמאי אין הכוונה על הזמן הראשון, הזמן אשר היתה אז מהלקיטת בזה,

כי אם לאחר זמן מרובה, והיתה זה רק בימי הבירורים, בראשית מי יבנה, ושם נתבאר לנו כל זה. ואז גם נסדרה כל זה במסכת עדיות אשר נסדרה אז בימי הבירורים והיינו זמן רב לפני הוועד של בג"ב.

ובזהו זה עצמו, דבר סידור עיקר מס' עדיות או בימי הבירורים, לא לבד דבר חדש לנמרו כי אם גם דבר גדול מאד, אשר יועיל להעמידנו בקרן אורה בכל הנוגע לזה, על כן עלינו לבאר הדבר.

ומשם יודעו לנו דברים הרבה:

(א) כל דבר סידור מס' עדיות שלפניו אשר כבר השתוממו על זה הראשונים ז"ל,

(ב) ועל ידי זה גם נראה אור בנוגע לימי הבירורים אשר גם זה דבר חדש וענין גדול יתר מאד,

(ג) וזה גם יוסף להפיץ אור על כל דבר יסוד המשנה כולה, וכל דבר התנאים על יסוד המשנה מראשית ימי הלל ושמאי.

פרק ה.

ימי הבירורים ומס' עדיות.

הדבר יהוה כי עיקר שם מס' עדיות הוא בהיראת א', כן בא במס' קדושין ד' ג' מה לי חד סתמא מה לי תרי סתמי אמר רב נחמן בר יצחק הלכה כר' מאיר הואיל ותנן בבבירתא כוותיה.

וכן בא במס' ברכות ד' כ"ז. אמר רב כהנא הלכה כד' יהודה הואיל ותנן בבבירתא כותיה.
 וכן בא במס' בכורות ד' כ"ז. אמר רב נחמן הלכה כד' יהודה הואיל ותנן בבבירתא כותיה.
 אבל במס' ברכות ד' כ"ז בהמעשה שהודירו את רבן נמליאל והקימו את ר' אלעזר בן עזריה, בא שם בנמי:
 תנא עפ"ז ב"ב ב"ז ב"ז נ"שני' וכל היכא דאמרינן ב"ב ב"ז ב"ז הוא יוכא הוה.

והדברים פשוטים כי עדיות ב"ב ב"ז נ"שני' הוכנה לעדיות שבמס' בחירתא דהיינו השליטה פ"קם האחרונים שבמס' זו מן פרק ו' עד סוף המס' ששם באו כל העדיות אשר העידו וכל זה ה"ו ב"ב (ב).
 אשר בהיות זה באמת סוף כל דבר הבירורים, ככל אשר יבואר כל זה בדברינו על דבר הוועד של ב"ב ב"ז, ובהיות כל דבר העדיות של ב"ב ב"ז כבר אה"י אשר כבר נסדרה המס' בהמשה פ"קם הראשונים, הוסיפו זה בסוף המסכתא הזאת ומאז תקרא גם כולה יחד גם בשם בחירתא.
 ואין דברינו מפני שם המס', כי אם מפני כל דבר המס' הזאת עצמה בכל ענינה אשר אי אפשר להבינה כי אם על פי זה.
 וכבר נשתוממו על זה הראשונים והראב"ד ז"ל בפירושו למס' עדיות בסוף הפרק הראשון כתב:

יש ששואלין מה טיבן של אלו הפסקות (כל חזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי) במס' עדיות ואף העליונות שהן מחלוקת בי"ש ובי"ה מה טיבן לכאן ונראה לי כי השלש פסקות הראשונות שהן בתחלת הפרק נשנו כדרך מפני שנדחו דברי בית שמאי ופ"ת הלל (צ"ל שמאי והלל) מעדות חכמים ועדות הגרדיים ועל ידי ששנה חלוקת חכמים על דברי בית הלל (צ"ל על דברי הלל) שלא כל החכמים מודים לדברי בית הלל (לדברי הלל) שנה כמו בן משנת כרשיני תרומה שה"י ר' עקיבא חולק על כולם, וכן הפורט וכו' יש על ב"ה מחלוקת אחרת זולת מחלוקת בית שמאי, אי נמי אי"ד דתנא מחלוקת שמאי עצמו תנא נמי הנך כולחו עד אלו דברים שחזרו בית הלל להורות, ואידי דתנא שלש פסקות ראשונות שלא עמדו דברי בית הלל (דברי הלל) תנא נמי הנך פסקות אחרונות שחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי.
 וכבודו הגדול של רבינו במקומה, אבל לא נוכל לדעת איך נתקרה דעתו הגדולה בדבריו אלה.

והיכן מצא רבינו בכל השם אידי לאידי ונדרא לנדרא, אשר גם האי"ש והנדרא עצמה אינה תופסת מקומה.
 ולא ידעתי איך כתב רבינו. ועל ידי ששנה חלוקת חכמים על דברי הלל וכו' שנה כיב משנת כרשיני תרומה שה"י ר' עקיבא חולק על כולם.

הקד' (ב) תנא צ"ל "עדיות ב"ב ב"ז נ"שני' רק מפני שהכחו ק"ד היום שהכונה על כל המס' הראשונה על ב"ב כתבו "גישות", ומאז נקראה המס' כולה גם עדיות, בהיות השליטה פ"קם האחרונים כולם עדיות, ת"ס ל"פני זה נמצא שם איזה עדיות.

כי לבד את אשר ר' עקיבא החולק אינו ענין עם הכמים החולקים הנה אם כן ה"י צריך שתבוא משנה זו אחר דברי שמאי והלל וחכמים החולקים. והלא בינתיים באהן המשנה. בית שמאי אומרים רובע עצמות וכ"ז אשר ר' עקיבא אינו חולק שם.

גם עיקר הדבר אין לו הכנה כלל, דאם רק במשנת כרש"י תרומה באו דברי ר' עקיבא על דברי בית שמאי ובית הלל והלא יש כזאת במקומות הרבה (ג). אף גם זאת שאם כן הדבר שהמס' נשנית בו ביום ויסודה ועיקרה עדיות של בו ביום,

אם כן הלא ה"י צריך לבוא בראש המס' כל דבר העדיות של בו ביום ואחר זה הנראה ונראה לנראה ואידי לאידי ולא להיפך.

אבל גם אפילו דבר שני הנרדפים אשר בא על דברי הלל לא בא כי אם במשנה שלישית, וראשונה בא שמאי אומר כל הנשים דיון שעתן, ואחר זה שמאי אומר מקב להלה אשר אין שם עדות כלל (ד).

והרמב"ם ז"ל בפירושו למשנה ג' שם במס' עדיות רצה לתקן זה וכתב: והתחיל במשנה ראשונה ושניה לפני זו (ה) אף על פי שאין בהם עדיות לפי שהן גם מחלוקת שמאי והלל ואין הלכה כאחד משניהם בשלש משניות אלו, אחר כך הוד לתת טעם לחזוק דבריהם (ואצל התו"ם לחזור, ושניהם מים וציל להזכרת דבריהם) ואעפ"י שאין הלכה כמותם והביא כל מה שהומה להם אחר כך הביא הלכות שדעת שמאי עצמו בהם כדעת הכמים ואחר כן הלכות שסברת שמאי בהן אינה כסברת הכמים ואחר כך ההלכות שהזרו בית הלל להורות כבית שמאי וסיים הפסק. וחזר על העדיות שהן כונת המסכתא.

והתו"ם בהעתיקו כל זה בריש המסכת כתב עליו. ואין דבריו מובנים ל"י. והאמת שהרמב"ם ז"ל סמך על מה שכתב בפסק ב' משנה י' אשר גם זה הביא התו"ם בריש המס' שכתב שם:

ואשר הוצרך לזכור אלה המאמרות בכאן ואף על פי שאינם מכוונת המס' ואין בהם עדות וכמו כן הלכות הרבה שבאו במס' זו ואין בהם עדות מוסף מאשר הזכירו במקומותיהן מן המשנה הוא מה שאומר לך והוא כי כל דבר

העדה (ג) וכבר גם נתבאר לנו בבדק שלישי עמ' 567 להלן כי אין ר' עקיבא חולק כלל על בית הלל.

ויבאר לנו כל זה עוד לפנינו.

העדה (ד) והראשית ז"ל כתב בלשנו. מפני שהיה דברי שמאי והלל מקדמת הכמים ועדת הגדולים היינו רוצה לכלול גם דברי הכמים החולקים על שמאי והלל בכלל עדות. זה המנה מאד, שהיה נשטן של דברים. "הכמים אומרים לא דבריו זה הוא דבריו זה" היינו שהם חולקים על זה, בכל דבר מחלוקת בכל מקום, אבל לא שהביאם עדות. והרי במשנה השלישית גם כן בא כן הדברים שפורטים שם שרק דבר הגדולים היו עדות אבל לא דברי הכמים החולקים.

העדה (ה) הוסיף יו"ם בריש המס' העתיק דברי הרמב"ם אלו אבל במחלת נבחו נדק הוסיף. והעתיק. והתחיל במשנה האחרונה שניה ושלשית אף על פי שאין בהם עדות" הנה הוסיף "ושלישית" ונדק "לפני זו".

אבל אינו כן, כי אך זה הוא כל כונת הרמב"ם לאמר שהשלישית היא כבר עדות על ידי דבר שני הגדולים שהעדה בשם שמאי ואבטלוהו.

דברי הרמב"ם כמו שהם לפנינו כן צריך להיות.

שבא במס' זו כולם הלכות דברו בהם והעידו בהם מה שהעידו וזכרו בהם במה שזכרו ודנו בהם מה שדנו ביום אחד ובצבור (ציל ובקיבוץ) יום אחד עצמו והוא יום שהושיבו ר' אלעזר בן עזריה בישיבה והוא אמרם עדיות בו ביום תקנהו וכו'.

ולא נוכל לדעת מדוע לא נגעו רבותינו גם הראב"ד גם הרמב"ם בהפסק השלישי אשר יתהלל:

כל המטמאין באהל שנחלקו והכניסן לתוך הבית ר' דוסא בן הרבנים מטחר והכמים מטמאין כיצד? וכו'.

וכן ילכו שם כל מחלקאות של ר' דוסא והכמים בענינים שונים ורחוקים זה מזה.

ובזה אין כאן שום נדרא, ונס אי אפשר לאמר שהם הלכות שדנו בהם ביום ההוא,

שהרי זה ודאי כי ר' דוסא בן הרבנים לא היה שם בוועד ההוא של בו ביום אשר הושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה תחת רבן נמליאל,

שהרי מפורש ביבמות דף ש"ז כי בשעה אשר עדיין גם לא ידע ר' דוסא אפילו שמו של ר' אלעזר בן עזריה, ולא ידע אם ישנו בעולם כבר לא היה ר' דוסא יכול לבוא לבית המדרש מפני זקנתו, ובא שם:

בימי ר' דוסא בן הרבנים התירו צרת הבת לאחין והיו הדבר קשה להכמים מפני שהם גדול היה ועינו קמו מלבוא לבית המדרש אמרו מי ילך ויודיעו אמר להן ר' יהושע אני אלך ואחריו מי ר' אלעזר בן עזריה וכו' הלכו ועמדו וכו' תפסו לר' יהושע והושיבו וכו' אמר לו ר' אמור לתלמידך אהר וישב אמר לו מי הוא, ר' אלעזר בן עזריה אמר ויש בן לעזריה הבריינו קרא עליו וכו'. ומבואר שבשעה שכבר לא יצא מביתו מפני זקנתו עדיין לא ידע מר' אלעזר בן עזריה אם ישנו בעולם.

ודבר שאין צורך לאמר הוא שזה היה עוד לפני בו ביום, לפני הזמן אשר היה ר' אלעזר בן עזריה לנשיא בישראל, אשר אז נתפרסם שמו וענינו בכל ישראל.

ולבד עצם מחלוקתם אין שם דבר אשר יהי אפשר לאמר שדנו בו ביום.

(ב) ולבד אשר כל מאמר ומאמר וכל מחלוקת לעצמה של ר' דוסא והכמים אין לו כל ענין עם מס' עדיות לפי מה שהובנה עד היום, הנה יפלא כי נקבצו שם, ובאו מר' דוסא והכמים מחלוקת אחר מחלוקת בענינים שונים רחוקים זה מזה אשר גם דבר אין להם יחד.

ואם בא במשנה הראשונה שם כל-המטמאין באהל שנחלקו וכו' ר' דוסא בן הרבנים מטחר והכמים מטמאין כיצד וכו' הנה בא מיד אחר זה מחלוקת ר' דוסא והכמים באוכל פרוז אם מצטרף.

ואחר זה מהללין מעשר שני על אסימן דברי ר' דוסא והכמים אומרים אין מהללין.

מטבילין ידים להטאת דברי ר' דוסא והכמים אומרים וכו'.
מעז אבטיה וקניבת ירק של תרוסה ר' דוסא סתיר לזרים והכמים אופרין.

המש קבלת מנחת זכרי הריבות בראשית הנו דברי ה' דוסא והכמים
אומרים זכרי.

כל ההוצלית ממאות זכרי דברי ה' דוסא והכמים אומרים זכרי כל הקליעות
זכרי דברי ה' דוסא והכמים זכרי.

הקלע שבית קבול זכרי דברי ה' דוסא והכמים ממנאין.

השבויה אוכלת בתרומה דברי ה' דוסא והכמים יש שבויה זכרי.

העקנו כל זה למען דעת כמה החוקים הענינים זה מזה אשר לא יוכל
להיות ספק כי דבר הזכרים יחד אינו כי אם מה שסדרו מאן מהלוקות ה' דוסא
והכמים אשר עדין לא נסדרו.

זכרי נתבאר שזה ודאי שכל מהלוקותיהם אלה לא היו בו ביום כי ה' דוסא
לא היו שם כלל ולא יוכל להיות.

וזהו מעצם מהלוקות של ה' דוסא בן הרבנים והכמים אין שם ולא
בא דבר על זה מהכמי הדור בימי וועד של בו ביום, ועצם מהלוקותיהם
הלא לא היו בו ביום.

וגם אין שם שום גדרא או אפי' גדרא לנרמא למה שם שם לפני זה.

וגם אין מקום לאמר שנתוסף זה בימי רבני שלאחיה עירך וענין זה יוכל
להיות זה, אהרי אשר אין לזה כל שיבות במס' עדיות, ולא כל גדרא ואידי.

ג) ואמנם כי יפלא הפלא ופלא על דבית הרבנים זיל, כי הוא יתן מעט
שעל בן באו במס' עדיות הדברים שאינם עדות, מפני שדברו בהם בו ביום, ועל
בן כללו גם זה במס' עדיות.

אבל אם הדבר בן מדוע לא באו במס' עדיות הדברים אשר מפורש עליהם
שנאמרו והיו בו ביום.

ומדוע לא באו שם כל הדברים במס' ידוע פיר' ממשנה א' ולהלן
אשר מפורש שם שנאמרו בו ביום, וכא שם:

בו ביום נמנו ונסרו על עריבת הרגלים שהוא זכרי שהוא ממנה
מדרס' זכרי.

בו ביום אמרו כל הובחים שנוכחו שלא לשמן כשרים אלא שלא
עלו לבעלים זכרי הוין מן הפסח זכרי אמר ה' שמעון בן עזאי מקובלני מפי
שבעים ושנים זקן ביום שהושיבו את ה' אלעזר בן עזריה בישיבה שכל הובחים
הנאכלין זכרי.

ואך לא בא שם ענין כללי כזה אשר הדברים מפורשים כי דנו כזה
בו ביום.

וכן לא בא במס' עדיות גם ענין דברי המשנה שאחד זה שם במס' ידים
בו ביום אמרו עמון ומואב מה הן בשביעית זכרי.

וכן לא באו במס' עדיות דברי המשנה שם שאחד זה בו ביום בא הודיה
נר עמוני ועמד לפניכם בבית המדרש אמר להם מה אני לבא בקהל אמר לו רבן
במליאל אסור אתה אמר לו ה' יהושע מותר אתה אמר לו רבן במליאל זכרי.

ומכל זה אין דבר במס' עדיות.

וכן אין שם דבר מכל הדברים במשניות מס' סוטה פיר' ה' אשר גם שם
מפורש שהיו בו ביום.

ימי הבירורים, ומס' עדיות

ק"א

בו ביום דרש ר' עקיבא וכל כלי חרס וכו' לימד על כבוד שני שממנו את השלשי וכו'.

ושם אחר זה. בו ביום דרש ר' עקיבא ומדותם מתוין לעיר וכו' ואלפים אמה תחום שבת.

בו ביום דרש ר' עקיבא או ישיר משה ובני ישראל וכו' מלמד שהיו ישראל עונין וכו'.

ושם אחר זה. בו ביום דרש ר' יהושע בן הורקנוס לא עבדו וכו'. ומכל זה יחד הדבר מכואר ומפורש כי ממה שנאמר בו ביום לא הוסיפו במס' עדיות כי אם דבר העדיות אשר הם באמת באו שם לעצמם מפרק ו' ולהלן אבל כל שאינו דבר עדות לא הוסיפו אף שנאמר בו ביום.

(ד) ואחר פרק ג' בא פרק שלם גדול מאד. אלו דברים מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל והולך בן מראש הפרק עד סופו.

ולפי מה שהבינו דבר מס' עדיות עד היום אין לה ענין כלל במס' זו. (ה) ואחר זה בפרק ה' באו שם כל דברי התנאים בקולי בית שמאי וחומרי בית הלל.

ומה ענין כל הדברים האלה למס' עדיות לפי מה שהבינו ענינה עד היום. (ו) ואמנם כי יפלא עוד יותר הרבה מכל זה על דברי רבותינו הרמב"ם והראב"ד ז"ל,

הן הם הפשוט טעמים איך באו כל הדברים הרבים שאינם עדות במס' זו ואיך באו דברי שמאי והלל בית שמאי ובית הלל במס' עדיות והלא אין מקומם שם כל עיקר, ועל כן המציאו שני איסנים כוללים: הדרך האחד כי כל זה הוזכר בו ביום.

והדרך השני כי כל זה וכל כיוצא בזה נאמר שם בדרך נדרא ונדרא לנדרא לדברי העדות.

אבל הלא שני הדרכים האלה הם נגד דברי התוספתא בריש מס' עדיות המפורשים בדברים היותר ברורים.

כי שם מפורש שאין דבר שמאי והלל בית שמאי ובית הלל אנו נדרא כי אם עצם הדבר ועיקרו במס' זו.

אף גם זאת מפורש שם שדברי שמאי והלל אשר עסקו בהם, ובאו במס' זו, לא היו זה כוועד של בו ביום, כי אם הרבה לפני זה, היינו בראשית כל מעשיהם של דור יבנה, ולשון התוספתא בריש מס' זו כבוד הובא לנו:

בשנבנסו חבמים לחרם ביבנה אמרו עתידה שעה שיהא אדם מבקש דבר מדברי תורה ואינו מוצא (דבר ברור) מדברין סופרים ואינו מוצא וכו' אמרו נתהיל מהלל ושמאי ושמאי אומר מקב לחלה והלל אומר וכו'.

ומכואר ומפורש שלא היו זה כוועד של בו ביום, כי אם בראשית מעשיהם, וכי לא בא זה אנו נדרא כי אם זה היו יסוד ועיקר מעשיהם או.

וכבר העינו פעמים אין מספר כי לא היו כל זה מעין מלאכתם של רבותינו הראשונים ודברו מזה רק דרך אנו, מרובים היו בעיקרן ההלכות ולא הספיקה להם הישעה לדברים כאלה על כן נשארו הדברים סתומים וחתומים.

פרק ו.

אבל כל הדברים פשוטים ופרושים לפנינו. המס' הזאת היוצאת לנמרי מכל כלל מסכתות הש"ס כלה, אשר הם ידברו מפרט אחד אם של שבת או של יבמות או של קדושין או של גיטין וכדומה לזה, והיא אין לה כל פרט מסוים, ולא יכול להיות בה כזאת, לפי שכל ענינה הוא ההיפך מזה.

כי מתחלה נבראה בימי הביורורים להביא שם העוללות מהענינים השונים אשר עדיין לא נסדרו אצל יסוד המשנה ובמקומם,

העוללות השייכים לדברי בית שמאי ובית הלל, והעוללות של סוף ימי הבית אשר עדין לא נסדרו במקומם.

והם לבד דברי בית שמאי ובית הלל, גם דברי עקיבא בן מהללאל, ה' הנינא

סגן הכהנים את אשר העידו עוד בימי הבית, ואת אשר נחלקו ר' דוסא בן הרכינס וחכמים אם עוד בימי הבית או מיד אחר זה.

ובהיות תחלת יסוד ימי הביורורים דבר כל הכרעת ההלכה הנוגעים להלל דשמאי, ובית שמאי ובית הלל,

הנה באמת הדבר כן שרוב דברי הפרקים האלה, רוב דברי החמשה פרקים הראשונים הם הנוגע לדברי הלל ושמאי בית הלל ובית שמאי.

וכדברי התוספתא המפורשים. נתחיל מהלל ושמאי כן יותחל שם גם לפנינו.

ואחר זה מיד באו המעט מחלקאות (ששה במספר) אשר עדין לא נסדרו במקומם אצל יסוד המשנה, ואשר יש בהם אשר נשארן כן גם לפנינו רק במס' עדיות לפי שהנם עומדים לעצמם ואין להם התלות נמורה אצל יסוד המשנה וככל אשר יבואר כל זה בפרק ה'.

והדבר מובן מעצמו כי בעסקם בימי הביורורים בביורו כל דברי בית שמאי ובית הלל ה"י עליהם להביא את הדברים האלה אשר עדין לא קנו מקומם ואשר אך במקום הזה הוא גם עיקר מקומם בהמס' הזאת, אשר טעדה לכל העוללות האלה.

אחר זה בא שם אלו דברים שהזרן בית הלל להורות בדברי בית שמאי,

והולך והושב זה אחר זה את כל הדברים האלה.

וכמה הדבר פשוט לפי כל דברינו וכמה הדבר מובן כי אך זה מקומם. ובהמס' הזאת הוא המקום העיקרי לזה.

כי כמו שנתברר לנו כבר בדרך השלישי מעמוד 575 ולהלן היו כל הדברים האלה בימי הביורורים ואו הוא שהזרן בית הלל להורות בדברי בית שמאי.

ועל כן הנה אך בזה מקום הדברים וכן נסדרו.

ורבינו הרמב"ם ז"ל בהקדמתו הביאו החוס' יום טוב כאן במשנה י"ב כתב:

ואלו דברים שהזרן וכו' כתב הרמב"ם בהקדמת פ"י המשניות וז"ל הטעם שהצריכו לכתוב דעת איש אחד ואחר כך הזרן מן הדעת ההיא כגון שאמרו בית

שמאי כך ובית הלל כך וכך והזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי כדי להודיעך אהבתם האמת והנברת הצדק שהריי וכו'.

ולפי כל מה שנתבאר הנה הדברים פשוטים מאד כי כבר נתפרסמו מחלקאות של בית שמאי ובית הלל, וכבר היו בפי כל התנאים השונים ונם כבר נסדרו אצל יסוד המשנה במקומם.

ועל כן כשעתה בימי הבידורים אחרי השקלא ופריי של הקרעת ההלכה חזרו בדברים האלה בית הלל מדעתם והזרו גם הם כדברי בית שמאי, הלא היי זה הכרח נמור לסדר כל זה במס' זו יחד זה אתה זה למען שימס בפי התנאים השונים ושיהיו נלמדים צן יחד, לבלי יתיי בזה כל פעות בתור מחלוקת של בית שמאי ובית הלל אשר הלכה כבית הלל.

וכמה יש להתפלא על רבינו הראב"ד אשר דוקא על הדברים של חזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי העמיד דבריו וכתב:

יש ששואלין מה סיבן של אלו הפסקות במס' עדיות.

אבל הלא רבינו הראב"ד עצמו כתב על משנה ייד. וחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי מפרש במס' חנינה על ר' יהושע קאמר שהלך ונשתמש על קברי בית שמאי ואמר נעניתי לכם וכו' כמו שמפרש את הענין כולה בקדה שהיא נתונה וכו' וחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי.

וכבר נתבאר לנו כל דברי ר' יהושע בזה בדברים ברורים בכרך שלישי עמוד 577 ולהלן.

ואם כן הלא לדברי הראב"ד עצמו הדבר מפורש כי חזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי הכונה על ימי הבידורים ביבנה, דהיינו כמו שנתבאר שעיקר ימי הבידורים הותחל על דברי בית שמאי ובית הלל, ועל זה בעיקרו נסדרת מסכת עדיות.

ומבואר כי אך זה מקום הדברים, ואף במס' זו מקומם, בהיות זה עצם דבר ענינם או,

ועם זה נמך הפרק הראשון, אשר כמבואר הנה כל דבריו ילכו על סדרם ועל ענינם, ואי אפשר להיות אחרת.

ואף שיש עוד ענינים מבית שמאי ובית הלל אשר נסדרו במס' זו, ומקומם במס' זו, והם כל קולי בית שמאי וחומרי בית הלל,

בכל זה לא בא זה בפרק שני, כי אם נסדרו מראש פרק ד' ולהלן, ובינתיים נסדרו דברי ר' חנינא סגן הכהנים וכו' ור' דוסא בן הרכנים,

לפי שדברי קולי בית שמאי וחומרי בית הלל לא נסדרו בתור דברים חדשים מבית שמאי ובית הלל, וכבר נסדרו כולם, כל דבר ודבר מהם במקומם אצל יסוד המשנה.

רק שבימי הבידורים בעסקם בהכרעת הלכה בדברי בית שמאי ובית הלל, ודברו בכל אחת ואחת ממחלוקותיהם ראו כי נחויץ לסדר זה גם יחד במקום אחד, ולשימם בפי השונים לבלי יחליפו את זה בזה בהיותם הנילים בכל מקום כי בית שמאי לחומרא ובית הלל לקולא.

ועל כן הניחו זה על לבסוף, ואחר הפרק הראשון סדרו דברי ר' חנינא סגן הכהנים ודברי ר' דוסא וחכמים, היינו את אשר עדיין לא נסדר כלל.

ימי הבידורים ומס' עדות

יבא בדיש פרק ב' ה' הנמצא מן הכתוב העיד ארבעה דברים ונסדר זה במשנה א' ב' ג' ד'
 ואחר זה במשנה ה' שלשה דברים אמר ר' ישמעאל לפני תלמידי חכמים
 בלדרם ב' בניהו
 אשר היו גם זה או ימי הבידורים ביבנה אשר הציע קבלתו מדבותיה
 ועל ידי זה נסדרו שם כל השלשה דברים, מהם שהוצעו את, ומהם
 שנתוספו בימי הבידורים

שלשה דברים אמרו לפני ר' ישמעאל ולא אמר בהם זכור ומירשן ר' יהושע בן מתיא, שלשה דברים אמר ר' ישמעאל ולא הודח לו ר' עקיבא זכור, שלשה דברים אמרו לפני ר' עקיבא שנים משום ר' אליעזר ואחד משום ר' יהושע זכור, שלשה דברים אמר ר' עקיבא על שנים הודח לו ועל אחד לא הודח לו זכור וסיום הפרק בדברי אנדה מר' עקיבא.

וכידהו הפרק השלישי המתחיל בל המטמאין באהל שנהלקו והכניסן לתוך הבית ה' דוסא בן הרבנים מטהר והכמים מטמאין כיצד? זכור. ילכו שם זה אחר זה כל המהלקאות של ר' דוסא בן הרבנים והכמים אשר עדיין לא נסדרו, והוא משנה א' אשר מזה יתחיל הפרק עד משנה ז'
 ונסדר אחר זה ארבע ספיקות ר' יהושע מטמא והכמים מטהרין כיצד? זכור. שלשה דברים ה' צדוק מטמא והכמים מטהרין מטמאין זכור.

ארבעה דברים רבן נמליאל מטמא והכמים מטהרין כסווי? זכור. שלשה דברים רבן נמליאל מהמיר בדברי בית שמאי אין סומנין? זכור. והאם יכול להיות פסק שזה נסדר מדברים ששקלו וסדרו עליהם בימי הבידורים ועדיין לא נסדרו,

שכסווי מה שסדרו מוקני דור העצי הוסיפו מעין זה גם מדברי חכמי הוועד השייך להם.

יבפרט, שלשה דברים רבן נמליאל מהמיר בדברי בית שמאי שזה שייך גם לדברים של הורו בית הלל לחרות בדברי בית שמאי רק שאין זה מה שעשו בית הלל בכלל והוכרע בן, כי אם שרבן נמליאל נזק בן. ועל המשנה הזו שלשה דברים רבן נמליאל מהמיר בדברי בית שמאי זכור בא. אף הוא אמר שלשה דברים להקל זכור שלשה דברים ר' אליעזר בן עזריה מתיר והכמים אוסרים זכור וכוה נפתים הפרק.

והוא לנמרי דרבי הסגון בכל כיוצא בזה, בכל סידור המשנה בכל מקום. ואחר זה בא פרק ד' שהוא כולו אלו דברים מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל. והולך בן בפרק אידך וגדול מראש הפרק עד סופו והפרק החמישי היו בסדרו הראשון כולו רק מדברי עקיבא בן מהללאל. אבל בימי רבי הוסיפו על דברי הפרק ר' המדבר מקולי בית שמאי וחומרי בית הלל גם דברי ר' יהודה ר' יוסי ר' שמעון ור' אליעזר דסבירא להו דתנא ושייר, ויש עוד דברים מקולי בית שמאי וחומרי בית הלל, על בן יתחיל פרק ה' מזה רק יהודה אומר ששה דברים (עוד ששה) מקולי בית שמאי וחומרי זכור ר' יוסי אומר ששה דברים (עוד ששה) מקולי זכור ר' שמעון אומר שלשה דברים זכור ר' אליעזר אומר שני דברים זכור.

ואחר זה בא דבר הפרק הי' כפי שנסדר בימי יבנה. עקביא בן מהללאל העיד ארבעה דברים אמרו לו עקביא הזור בך בארבעה דברים שהיית אומר וכו' הוא הי' מטמא שערי וכו'.

ועל כן באו דברי עקביא בן מהללאל וכל הנוגע לזה לבסוף, לפי שבאמת לא יחשב זה למחלוקת, ולא נשארו דברי עקביא גם לעצמו, כמו שבאו שם במשנה ז' דבריו לבנו:

בשעת מיתתו אמר לבנו, בני הזור בך בארבעה דברים שהיית אומר, אמר לו ולמה לא חזרת בך, אמר לו אני שמעתי מפי המרובים והם שמעו מפי המרובים אני עמדתי בשמועתי והם עמדו בשמועתן אבל אתה שמעת מפי היחיד ומפי המרובין מוטב להניח דברי היחיד ולאחוז בדברי המרובים.

וכן הדבר כי תחת אשר החוקרים החדשים ברו מלבם כי בדור יבנה התחילו ללכת במסילות חדשות וניתן השות לכל אחד מהחכמים לעמוד על דעתו נגד הרבים,

הננו רואים ההיפוך הנמוח מזה גם בסידור המס' הזאת אשר נסדרה בימי הבירורים היינו אז בראשית ימי דור יבנה,

כי בראש המס' הזאת ובסופה בא דבר התורה בביטול דעת היחיד נגד דעת הרבים.

ובא בראש המס' פרק א' משנה ה' ולמה יצונו דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא בדברי המרובין שאם היה בית דין וכו'. ולבסוף סדרו כל ענין דבר עקביא שהוא עצמו צוה לבנו להניח דבריו דברי היחיד ולאחוז בדברי המרובים.

וסוף דבר, כי עיקר כל דבר המס' הזאת היא כדברי התוספתא, הנוגע לדבר הלל ושמאי אשר נקראו בשם הבתים בכלל בית שמאי ובית הלל. ונלוו לזה גם העוללות אשר, עדין לא נסדרו מדברי זקני הדור אשר אחרי — עיקר ימי — בית שמאי ובית הלל, כר' חנינא סגן הכהנים, ר' דוסא בן הרכינס וכל דברי עקביא בן מהללאל.

ובסוף מי הבירורים אשר הי' בוועד של בו ביום נתוספו על המס' הזאת השלשה פרקים האחרונים, מכל העדיות של בו ביום, והשייך לזה, שכל ענינם הי' רק סוף דבר הבירורים מכל ימי יבנה ככל אשר יבואר לפנינו.

פרק ז.

ואמנם כי דבר מס' עדיות אינו רק פרט לעצמו הנוגע להמס' הזאת לבדה, כי אם גם ענין כללי גדול יתר מאד, אשר ישוב גם הוא להפיץ אור על כל הנוגע לכל דבר סידור המשנה בכלל.

וממנה נודע כי לא לבד יסוד המשנה אשר הי' ערוך ומסודר כבר מימי אנשי כנסת הגדולה, ככל אשר נתבאר לנו בכרך שלישי,

כי אם שנים דברי בית שמאי ובית הלל אשר באו כולם על דברי יסוד המשנה (עי' כל דברינו על זה בכרך ג'). המשנה ביסודה ותקופת התנאים עליה פרק ט"ז ולהלן מעמוד 208 ולהלן) גם זה כבר נסדר ימים רבים לפני ימי יבנה.

והחוקרים האחרונים אשר כל דבריהם על דברי המשנה הנם כמדברים על עולם מלא אשר לא ראו מעולם, כתבו גם בזה ההיפוך הנמור ממה שהוא. ויאמר החכם נרעץ בחלק ד' עמוד 38:

אסיפת ההלכות ביום ההוא נקראה עדיות או בחירתא, ונתהי בלא ספק היותר ראשונה והיותר קדומה של אסיפות ההלכות (סידור המשנה) והנקל להכיר את יושנה, כי יחסר לה עוד כל דרכי טיב המלאכה, ותמסור הדברים בלי כל סדר וענין זה עם זה, ורק על ידי השם של המוסר הנם יחד, וכפי הנראה ה"י המספר כל הקשר בין החומר הרחוק. והנה כל כך היו זרים להחוקרים האלה כל ידיעות דבר המשנה, עד כי חשבו כי אז בימי יבנה ובסידור מס' עדיות עדין לא נתנה תורה לישראל, וזה החילם לעשות, על כן גם לא מצאו ידיהם, ולא ידעו דבר המלאכה הזאת ואיך לסדר.

ובבואו לימי רבי בעמוד 220 כבר יכריו ויאמר:

מימי הנסיון הראשון לאסוף ולכנוס את ההלכות המפוזרות למקום אחד למן העת שנישנית מס' עדיות עברו כבר שני דורות עד ר' יהודה הנשיא וכו'.

והן דברי כל החוקרים האלה כולם עד כי פראנקעל בדרכי המשנה עמוד 15 יכריו בפומבי כי ר' עקיבא ה"י הראשון אשר החל ליסד המשנה.

ודבר מס' עדיות אשר קדמה לזה ה"י לכל החוקרים האלה דבר היוצא מן הכלל ואינו בא בחשבון.

אבל מה נעשה להם לכל החוקרים האלה אשר היו מנבני דברים בלא חקירה של כלום.

והרי גם מתוך מס' עדיות עצמה, וגם אך ממנה לבד היו יכולים להבין ולדעת כי לא לבד יסוד המשנה, כי אם שגם כל דברי בית שמאי ובית הלל שבכל ששה סדרי משנה מראשם לסופם היו כבר מסודרים כולם במקומם אצל יסוד המשנה באין מחסור דבר, לפני ימי יבנה, ולפני הזמן אשר נסדרה מס' עדיות.

ואיך לא חקרו ואיך לא שאלו את עצמם

(א) איך אפשר הדבר כי בראשית ימי הבידורים, או לפי מה שהאמינו עד היום כי מס' עדיות נסדרה בוועד של בו ביום, איך אפשר הדבר כי מכל דברי בית שמאי ובית הלל נסדרו שם רק אחדים ממחלוקותיהם, סך הכל ששה במספר, והזניחו את כל יתר המחלוקות שלהם.

(ב) ויותר מזה כי המחלוקות המעטים האלה של בית שמאי ובית הלל אשר הובאו שם, מהם אשר אינם לא בדאורייתא ולא בדרבנן.

ואיך אפשר כי הביאו וסדרו ולפי דברי נרעץ גם כתבו אז רק את האלה, והזניחו את כל עיקר דברי בית הלל ובית שמאי בענינים גדולים וכוללים?

האם יוכל להיות ספק שזה הוא מפני שכל עיקר דברי בית שמאי ובית הלל כבר נסדרו כלם במקומם אצל יסוד המשנה,

ורק הששה דברים האלה אשר אינם כי אם עוללות מדברי בית שמאי ובית הלל עד שגם בסוף חתימת המשנה בימי רבי נשאר מהם אשר לא הובאו

במקום אחד, את אלה הביאו וסדרו בימי הברורים כמס' עדיות, וכמו שנבאר זה עוד לפנינו.

(ג) ונראה בזה עוד דבר גדול אשר יורה על עצמן:

כי הנה בפרק ג' ממס' עדיות מראש הפרק ואילך אשר נסדרו שם מחלקאות של ר' דוסא בן הרכנס וחכמים זה אחר זה,

הנה בתוך זה באה שם מחלוקתם ההולכת בסנון לשונם על דברי בית שמאי ובית הלל,

בכל זה לא נסדרו ולא הוזכרו שם דברי בית שמאי ובית הלל אלה כלל כי אם רק דברי ר' דוסא וחכמים.

ובא שם בעדיות פרק ג' משנה ג':

חמש רחלות נוזות מנה ופרס חייבות בראשית הנו דברי ר' דוסא

וחכמים אומרים חמש רחלות כל שהן.

ומחלוקת זו של ר' דוסא בן הרכנס וחכמים הדברים מסורשים בה כי

כבר באה אחרי מחלוקת בית שמאי ובית הלל אם שתי רחלות או חמש.

ובחולין ד' קליה במשנה אשר באו שם כאמת דברי בית שמאי ובית הלל

על יסוד המשנה ונסדרו יחד עמה, באו אחר זה גם דברי ר' דוסא וחכמים:

ראשית הנו וכו' חומר בזרוע ובלחיים ובקיבה מראשית הנו שהזרוע הלחיים

הקיבה נוהגים בבקר ובצאן במרובה ובמועט וראשית הנו אינו נוהג אלא

ברחלות ואינו נוהג אלא במרובה.

וכמה הוא מרובה בית שמאי אומרים שתי רחלות שנאמר וכו' ובית

הלל אומרים חמש שנאמר וכו'.

ר' דוסא בן הרכנס אומר חמש רחלות נוזות מנה וכו' וחכמים אומרים

חמש רחלות נוזות כל שהן.

וכבוארים לפנינו כל הדברים כמו שהם, בית שמאי ובית הלל הולכים על

יסוד המשנה לפרש כמה הוא מרובה הנאמר שם,

ור' דוסא בן הרכנס וחכמים ילכו בסנון לשונם על דברי בית שמאי

ובית הלל שהלכה כבית הלל, ונהלקו כמה צריך שיעשו החמש רחלות, וחכמים

סוברים שאין לזה שיעור, חמש רחלות נוזות כל שהן.

אבל כמס' עדיות לא נסדרו שם דברי בית שמאי ובית הלל, ולא הוזכרו

שם כל עיקר, ונסדר שם רק מחלוקת ר' דוסא בן הרכנס וחכמים.

והאם יוכל להיות ספק שזה הוא מפני שדברי בית שמאי ובית הלל כבר

היו או מסודרים אצל יסוד המשנה.

וכמו שלא באו שם רוב מחלוקותיהם שבכל השם מפני שכבר נסדרו

במקומן, אף כן הדבר עם מחלוקתם זאת.

(ד) ונראה שם כמס' עדיות עוד דבר יותר פשוט אשר יברר גם הוא את

כל הדבר כמו שהוא.

כי פרק ד' ממס' עדיות מראשו לסופו הוא יק פיק שלם אשר בא לחשוב

את כל קולי בית שמאי וחומרי בית הלל.

ובא כן בראש הפרק אלו דברים מקולי בית שמאי ומחומרי

בית הלל.

אבל הלא זה הוא דבר פשוט כי על כן נחשבו קולי בית שמאי וחומרי בית הלל, מפני שאלה הם היוצאים מן הכלל, לפי שרוב המחלקאות של בית שמאי ובית הלל הנם להיפך מזה, בית שמאי להומרא ובית הלל לקולא, ואיך אפשר כי במס' עדיות נסדרו בפרק ראשון רק ששה דברים מחומרי בית שמאי וקולי בית הלל, ולהיפך נסדרו שם יותר מעשרים דברים שהנם מקולי בית שמאי וחומרי בית הלל.

ובמה נחשבו הששה-דברים מחומרי בית שמאי וקולי בית הלל באיזה פרטים בודדים וגם מהם דברים שאינם לא דאורייתא ולא דרבנן נמור נגד קולי בית שמאי וחומרי בית הלל בדברים רבים וגדולים אשר נחשבו במס' זו עצמה ואשר הנם גם במספרם הרבה ועולים שם ליותר מעשרים.

וכל זה רק בפרק ד' לבד הכולל רק זה, ואחריו בפרק ה' באו עוד דברים רבים מקולי בית שמאי וחומרי בית הלל אשר מנו והוסיפו בתור תנא ושייר התנאים האחרונים ר' יהודה ר' יוסי ר' שמעון ור' אלעזר.

והלא כל זה מוכיח על עצמו שדבר כל המחלקאות של בית שמאי ובית הלל כבר נסדרו הרבה לפני זה במקומם אצל יסוד המשנה, והיו כבר ידועים לכל וסדורים בפי כל.

ועל כן בצדק סדרו בימי הבידורים ובהמס' אשר נסדרה לזה ביחוד, את כל קולי בית שמאי וחומרי בית הלל,

היינו הדבר היוצא מן הכלל הידוע ומפורסם מתוך רוב הדברים הסדורים. (ה) וממש כן יוצא מפורש גם ממה שנסדרו שם כבר בפרק ראשון מן משנה י"ב עד סוף הפרק כל הדברים אשר חזרו בית הלל להורות בדברי בית שמאי.

ובא בראש הדברים, אלו דברים שחזרו בית הלל להורות בדברי בית שמאי, וכל זה אין לו ענין כלל כי אם אחרי אשר כבר נסדרו כל דברי בית הלל ובית שמאי.

פרק ח

וכל הדברים פרושים לפנינו, פתוחים וברורים ומבארים את עצמם, גם מתוך מס' עדיות עצמה,

כי יסוד המשנה היו כבר ערוך ומסודר לפני שמאי והלל כמו שהוא לפנינו. ועל כן אחרי עיקר ימי שמאי והלל, ואחרי עיקר המחלקאות שנחלקו על דברי יסוד המשנה וכל הנוגע לזה, נסדר כל דבר ודבר מדבריהם במקומו אצל יסוד המשנה, כמו שכבר נתבאר לנו בכרך שלישי גם מתוך הדברים עצמם של דברי בית שמאי ובית הלל, בכל מקום לעצמו.

וכבר נתבאר לנו שם מעמוד 555 ולהלן שעיקר המחלקאות של בית שמאי ובית הלל היו בחיי הלל ושמאי. ועל כן הנה היו זה זמן רב לפני התרבן, ובימי הבידורים אשר היו בראשית ימי יבנה, כבר עברו ימים רבים מאז אשר נסדרו הדברים במקומם אצל יסוד המשנה, ונתפרסמו ונודעו בכל מידורם בפי כל.

יסוד המשנה ימי הבידורים ומס' עדיות

קמ"י

כי על כן במס' עדיות אשר נסדרה עתה בימי הבידורים, באו שם בנוגע לדברי בית שמאי ובית הלל רק כל הדברים אשר היו נחוצים עתה להשלמת הדברים ולבידורים.

והיינו הדברים אשר מתוך כל מה ששנו ונתבררו או חזרו בית הלל להורות דברי בית שמאי, וכל הדברים אשר נתבררו או כי הנם יוצאים מן הכלל ובית שמאי לקולא ובית הלל לחומרא,

וגם הדברים המעטים מדבריהם אשר עדין לא נסדרו אצל יסוד המשנה. ונפלא הדבר כי גם השלשה דברים אשר באו למחלוקת על שם שמאי והלל עצמם, נשאר שנים מהם אשר גם לפנינו לא באו כי אם במס' עדיות, וגם בימי רבי לא נסדרו במקום אחר, כי אם נשאר רק במס' עדיות. והם דבר מחלוקתם בשיעור חלה, ודבר מחלוקתם בשיעור מים שאובין הפוסלים את המקוה,

בהיות שני הדברים האלה כוללים, ולא בא מהם על משנה פרטית ביסוד המשנה (1).

וכן מהעוללות אשר הובאו שם ממחלוקת בית שמאי ובית הלל אשר באו שם שישה דברים מזה,

הנה הראשונה ב"ש אומרים רובע עצמות מן העצמות וביה אומרים וכו', לא הובא מחלוקתם לפנינו במס' אהלות אצל יסוד המשנה. והמעט פשוט לפי שבעצמו של דבר לא היה מחלוקת בין בית שמאי ובית הלל,

רק שבימי הבידורים ביבנה התראו בזה שני סגנונים שונים, סגנון אחד להשונים נדר דברי המשנה כפי קבלתם מהלל, וסגנון אחר להשונים מבית שמאי. ועל זה אמר אז ר' יהושע שאין זה כי אם שני סגנונים שונים, אבל אין כאן מחלוקת.

ובא כברייתא במס' נזיר ד' נ"ב. אמר ר' יהושע יכולני לעשות דברי בית שמאי ודברי בית הלל כאחד שבית שמאי אומרים וכו' ובית הלל אומרים וכו'.

ובמשנה ה' שאחריה בא :

כרשיני תרומה בית שמאי אומרים שורין ושפין בטהרה ומאכילין בטומאה ובית הלל אומרים שורין בטהרה ושפין ומאכילין בטומאה (2) שמאי אומר יאכל צרידי.

הערה (1) וכבר נתבאר לנו בבק' שלישי עמ' 227 טעם הדבר את אשר לא בא ביסוד המשנה בשיעור חלה, ועל כן בא בסוף הימים מחלוקת שמאי והלל על זה, ונתבאר לנו גם הדברים מכל זה נשארו רק במס' עדיות. וכל מה שפעלו בזה בחתימת המשנה היה לבאר כי השיעור הוא עם סוכן ומורכב. ובכל דבר אשר באו דבייהם על דבר הקבוע ופסוק כבר, נקטו החלה הפיסקא מהנקבע כבר כמו שהוא בכל כיוצא בזה גם במס' חלה פרק ב' משנה ו' : "חמשת רבעים קמה הייבין בחלה." הם וסאורן וסוכן ומורכב חמשת רבעים הייבין, ניטל מורכבן מהוכן וחרר לחוכן הרי אלו פטורין." הערה (2) במשנה שם בא בסוף "ר' עקיבא אימר כל מעשיהם בטומאה", וכבר נתבאר כי בכל כיוצא בזה חבונה שר' עקיבא חלק עם ח"ק בענין דברי בית הלל.

וכל זה אינו הולך על דברי שום משנה במס' תרומות עד שנים בימי רבי לא הביאו זה במס' תרומות.

ונראה בזה ובר נפלא כי אחרי ימי סידור מס' עדיות, או נחלקו ר' מרפון ורבנן מחלוקת כעין זו בנוגע למעשר שני במס' מעשר שני פרק ב' משנה ד'. והשתמשו בזה בימי רבי להביא במס' מעשר שני שם על ידי נראה דברי בית שמאי ובית הלל, ובא שם:

כרשיני מעשר שני יאכלו צמחונים ונכנסין לירושלים ויוצאין נטמאו ר' מרפון אומר יתחלקו לעיסות וחכמים אומרים יפדו.

ושל תרומה בית שמאי אומרים שורין ושפין בטהרה ומאכילין בטומאה, ובית הלל אומרים שורין בטהרה ושפין ומאכילין בטומאה.

ומכאור מעצמו כי לא הי' לזה לא התלות ולא אנב נראה במס' תרומות עד כי גם בימי רבי סידרו זה אנב נראה רק במס' מעשר שני אחר מחלוקת ר' מרפון ורבנן.

עוד שני דברים באו שם:

הפורט סלע ממעות מעשר שני בית שמאי אומרים בכל הסלע מעות ובית הלל אומרים בשקל כסף ובשקל מעות וכו'.

הפורט סלע של מעשר שני בירושלים בית שמאי אומרים בכל הסלע מעות ובית הלל אומרים בשקל כסף ובשקל מעות וכו'.

והדברים האלה אינם לא בדאורייתא ולא בדרבנן כי אם שלא יוקרו הפרומות, ושלא יתקלקלו הנשארות.

והאחרונה ממה שקבעו שם הוא:

כסא של כלה שנמלו חפזו בית שמאי מטמאין ובית הלל מטהרין שמאי

אומר אף מלבן של כסא טמא, כסא שקבעו בעריבה בית שמאי מטמאין ובית הלל מטהרין שמאי אומר אף העשוי בה.

והוא כבר מדיני הפרטים של סוף דיני כלים אם זה בטל מתורת כלי או לא.

אלה הם כל הדברים אשר נקבעו שם מכל המחלקאות הרבות של בית שמאי ובית הלל.

והדברים המעטים האלה, גם כשהם לעצמם, הותמם מעיד עליהם, וענינם יביע ויאמר כי הגם רק עוללות אשר נשארו.

וכל הדברים הרבים והנדולים של בית שמאי ובית הלל בכל מקצועות השיט כבר נקבעו כלם במקומם.

ועל כן נשארו רק אלה כעוללות, אשר לא נקבעו עוד, ונקבעו עתה בימי הברורים במס' זו.

ואמנם שיש לנו גם ענין כללי גדול מאד במס' עדיות בנוגע ליסוד המשנה ודבר ימי הברורים עליה בראשית ימי יבנה, והוא דבר המשנה בעדיות פרק ו' משנה ב':

העיד ר' יהושע ור' נחוניא בן אלינתן איש כפר הבבלי על אבר מן המת

יסוד המשנה והבירורים בראשית ימי יבנה

קטז

שהוא טמא שר' אליעזר אומר לא אמרו אלא על אבר מן החי אמרו לו והלא קל והומר ומה מן החי שהוא טהור אבר הפורש ממנו טמא המת שהוא טמא אינו דין שיהא אבר הפורש ממנו טמא אמר להם לא אמרו אלא על אבר מן החי וכו'.

והנה דבר שאין צריך לאמר הוא כי השקלא וטרי' הזאת עם ר' אליעזר לא היתה בו ביום שהרי ר' אליעזר לא היה כבר בבית הוועד או כמו שהוא במשנה ידים פרק ה' משנה ג':

בו ביום אמרו עמון ומואב מה הן בשביעית וכו' נמנו ונמרו עמון ומואב מעשיהן מעשה עני בשביעית וכשבא ר' יוסי בן דורמסקית אצל ר' אליעזר ללוד אמר לו מה חדוש היה לכם בבית המדרש היום אמר לו נמנו ונמרו עמון ומואב וכו' בכה ר' אליעזר ואמר סוד ר' ליראוי וכו'.

וכבר כתב שם הרמב"ם וז"ל בפירושו. וכבר יצא ר' אליעזר מבית המדרש בעבור המחלוקת שנפל בינו ובין החכמים כמו שזכרנו בחמישי של כלים. אבל השקלא וטרי' בין ר' אליעזר לר' יהושע בדין אבר מן המת היה לפני זה, בימי הביירותים, ככל אשר יבואר הדבר לפנינו. שכן הם שם כל הדברים בו ביום בנוע לר' אליעזר.

השקלא וטרי' הזאת על דבר אבר מן המת אשר בא במשנה זו בקצרה ונתפרש יותר בכרייתא בנמרא, נוכל ללמוד ממנה דברים רבים גדולים וכוללים בנוע ליסוד המשנה, ולדבר ימי הביירותים ביבנה. כי על כן עלינו לבאר את כל הדברים האלה יחד עם ועל ענינם הגדול לדעת בכל זה את הדברים כמו שהם.

פרק ט.

וראשונה עלינו להעיר על דבר הסידור הכללי של סדרי המשניות. כי הנה הדבר מתברר אשר בימים היותר ראשונים (כבר נתבאר לנו בכרך ג' שזה היה בימי אנשי כנסת הגדולה) כיסדם את סדר המשנה בכל דברי יסוד המשנה, עשו כבר הדברים בנוים ומשובללים כל כך, עד כי לסדר טהרות, החמור מאד ובנוי על כללים רבים, עשו או יחד עם זה, והקדימו מבוא כללי לכל סדר טהרות.

ויהיו מעשיהם כזה ממש כמו שעשו גדולי הראשונים מפרשי המשנה להסדר הזה, בהיות הסדר הזה ביהוד מרובה באופני סומאות שונים. והוא ענין אחד כללי דבר הסומאות השונות, אבל ענין אחד המסתעף לאופנים רדנים שונים, המשונים זה מזה.

ועל כן היה נהיך לסדר בראש כל הסדר הזה מבוא כללי לכל הסדר הזה כללי. ומה כבר נוכל לדעת, כי כמו שהיו סדר טהרות סדר מסודר לעצמו, כן היו גם יתר הסדרים כל אחד לעצמו לענינה, ככל אשר יבואר עוד. והנה כבר הנישו ספר הכריתות וכל בעלי אסופות אחריו בדברי ר' יוסי בסוף מסי כלים. אשריך כלים שנכנסת בטומאה ויצאת במהרה. אבל בדברי ימי ישראל אשר לא נחקרו לא הנישו בתוצאות הדבר הזה.

יסוד המשנה ותקופת התנאים עליה

כי הנה המס' נקראת מס' כלים, וכן הוא באמת כל ענינה אשר כולה
 תדבר בדיני כלים:

דיני כלי עץ ודיני כלי מתכות, כלי חרס, כלי נתר, כלי אבנים, וכל אופני
 שומאה השונים בהם.

אבל כל זה יתחל מן הפרק השני ואילך עד סוף המסכת, והפרק השני
 יתחל כן:

כלי עץ וכלי ענר וכלי עצם וכלי זכוכית פשוטיהם טהורים ומקבליהם
 טמאים.

אבל דברי ר' יוסי אשריך כלים שנכנסת בשומאה ויצאת בטהרה ילכו
 בהכרח על הפרק הראשון.

כי הפרק השני הלא לא יתחל בשומאה כי אם בטהרה. כלי עץ וכן
 פשוטיהם טהורים.

והוא הרבה יותר מהסיום בטהרה אשר בסוף המס' כי הלשון בסוף המס' הוא:
 לגינין גדולים שניטל סיהם סמאין מפני שהוא מתקנן לכבשין והאפרכס
 של זכוכית טהורה.

ומזה הננו רואים שאף שבמשנה זו עצמה נאמרו דיני שומאה ורק הצי
 שורה לפני זה נאמרו דיני שומאה, בכל זה מפני שיסוים בה, והאפרכס של
 זכוכית טהורה יקרא על זה ר' יוסי ויצאת בטהרה.

אף כי כן הוא בנוגע לפרק שני שהתחל בודאי בטהרה, בדין כללי
 של טהרה:

כלי עץ וכלי ענר וכלי עצם וכלי זכוכית פשוטיהם טהורים.
 ואין לך נכנס בטהרה יותר מזה, והוא הרבה וזרבה יותר ממה שיצאתה
 מס' כלים בטהרה בסוף המס'.

ומבואר הדבר באין דרך לנשות ימין ושמאל כי דברי ר' יוסי על מס'
 כלים שנכנסה בשומאה ילכו על הפרק הראשון, שהוא יתחל באמת בשומאה:

אבות השומאות השרץ ושכבת זרע ושמא מת והמצורע בימי ספרו וכו'.
 ועל זה יאמר ר' יוסי בצדק על מס' כלים שנכנסה בשומאה, בסידור הכללי
 הראשון, ודיינו בסידור יסוד המשנה.

ומזה הדבר מבואר שגם הפרק הראשון לא בא בימי רבי, כי אם שממנו
 התחל דבר המס' ביסודה.

אבל הפרק הראשון הזה בכל גדלו ורחבו כלו מראשו לסופו אין בו שום
 דין סרטי והנהו רק מבוא כללי לא לבד לכל מס' כלים
 כי אם גם לכל סדר טהרות וכל יסודי הדברים ועיקרם
 כבר נכללו בו.

ומזה עצמו גם מבואר שנסדר אז יחד עם זה גם כל סדר טהרות ומובן
 מעצמו שכן נטדורו אז גם כל יתר הסדרים, כל אחד לענינו.

ודברי הפרק הראשון, אשר יבוא בתור מבוא כללי יתחלו הדברים בו:
 אבות השומאות השרץ ושכבת זרע ושמא מת והמצורע בימי ספרו ומי
 תפאת שאין בהם כדי הוייה הרי אלו מטמאין אדם כלים במגע וכלי חרש באויר
 ואינן מטמאין במשא.

יסוד המשנה ודברי התנאים עליה

ק"ו

יבמשנה ב':

למעלה מהם נבלה ומי הטאת שיש בהם כדי הוייה שהם מטמאין את האדם במשא לסמא בנדים במנע וכו'.

משנה ג':

למעלה מהם בוועל נדה שהוא מטמא משכב תחתון כעליון. למעלה מהן זכו של זב וכו' למעלה מהן מרכב וכו' למעלה מן המרכב משכב וכו' למעלה מן המשכב הזב שהוב עושה משכב ואין משכב וכו' למעלה מן הזב זבה וכו' למעלה מן הזבה מצורע שהוא מטמא בבואה וכו' למעלה מן המצורע עצם כשעורה וכו' חמור מכולם המת שהוא וכו'.

ואחר זה בא שם המשנה של עשר טומאות פורשות מן האדם וכו' אשר הדברים מפורשים במס' ערוה כי ר' אליעזר ור' יהושע כבר נחלקו בפשט דבריה על ידי משנה באהלות הבאה רק עליה ויתבאר בפרק הבא.

והלשון במשנה זו (משנה ה'):

עשר טומאות פורשות מן האדם מחוסר כפורים אסור בקדש ומותר בתרומה ובמעשר, חזר להיות טבול יום וכו' חזר להיות בעל קרי וכו' חזר להיות וכו' פירש ממנו אבר שאין עליו בשר כראוי וכו'.

ואחר זה בא עשר קדושות הן שנים הם חלוקים לענין טומאה ומקומם בסדר טהרות:

עשר קדושות הן ארץ ישראל וכו' עיירות המוקפות חומה מקדושות ממנה שמשלחין מתוכם את המצורעים וכו' לפני מן החומה מקודש וכו' הר הבית מקודש ממנו שאין זבין וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם החיל מקודש ממנו שאין עכו"ם וטמא מת נכנסים לשם עזרת נשים מקודשת ממנו שאין טבול יום נכנס לשם וכו' עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כפורים נכנס לשם והיבין עליה הטאת וכו'.

והריש ואחריו הרב העירו על דברי המשנה שאין מחוסר כפורים נכנס לשם וכתבו. הוא הדין דהוה מצי למתני שאין טהור נכנס לשם עד שיטבול דהכי תנן בפרק אמר להם הממונה, יומא ד' ל' (פי' מ'ג) אין אדם טהור נכנס לעזרה עד שיטבול.

אבל הנה קושייתם במקומה שהרי מדין אין מחוסר כפורים נכנס לשם אין לנו יודעין דין אין אדם טהור נכנס עד שיטבול.

והדברים פשוטים דהא באמת מסקינן ביומא שם דאין זה רק סדך טבילה כדי שיוכור טומאה ישנה שבידו (עד דאבוי בעי שם אם חציצה פוסלת בטבילה זו). וזה נתקן הרבה אחר סידור דברי יסוד המשנה ועל כן באמת לא הוזכר זה שם.

ולפני זה על דברי המשנה החיל מקודש ממנו שאין עכו"ם וטמא מת נכנסים לשם.

העירו על זה הריש ואחריו הר"ב. אע"פ דרבנן נוזר על העכו"ם שהיו כזבים לכל דבריהם לענין שלוח מהנות לא נוזר עליהן אלא כטמאי מתים. וכבודם הגדול במקומו אבל הדברים הנ"ל שני ענינים.

זה שנתנו עליהם להיות טובים לכל דבריהם הוא מיה דבר כמו שהוא במס' שבת דף י"ג.
 דהיינו בזמן מאוחר לפני חרבן הבית ונתבאר בסדק שלישי,
 אבל התקנה להבדיל את החיל ושאר עכו"ם וסמאי מהם נכנסים לשם זה
 הוא תקנת הנביאים.
 ובמס' מדות פרק ב' נאמר:

הר הבית היו המיש מאות אמה וכו' לפניו ממנו סורג נביה עשרה ספחים
 ושלשה עשר פרצות היו בה שפירצים מלכו יין חורו
 ונדרום ונורו כנגדם יין השתחויות, לפניו ממנו (היינו לפניו מסורג זה) החיל
 עשר אמות.

והתוספת יום טוב העיר שם, ובמהדורות שנכספי הנזכר הוספתי תת טוב
 טעם שבשכיל בן היונים פרצו בו פרצות האיל ונעשר להבדיל אותם מבוא
 יותר פנימה.

ודבריו נכונים מאד כי הפרצות ההם אשר נעשו שם בימי מלכו היונים הן
 גם דברי ספר המכבים המפורשים, או ט' נד:

בשנת מאה וחמשים ושלוש בחדש השני ציה אלקימוס להפיל את החומה
 מן החצר הפנימי (אשר לפני העזרה) inneren Vorhof מהמקדש ורצה בזה
 לבטל את מעשי הנביאים אבל כאשר החיל להפיל זה נסגר פני ולא יכול
 לדבר וגם לא להזיז אבריו וכו'.

והם דברי המשנה שם במס' כלים ומס' מדות:
 הר הבית מקודש ממנו וכו' החיל מקודש ממנו שאין עכו"ם וסמאי מת
 נכנסין לשם.

ולשונו של הר"ב שם, החיל לפניו ספחים מחומת הר הבית היו כותל נבוא
 עשרה ספחים והוא נקרא סורג ולפנים ממנו החיל עשר אמות.

וזה שאין עכו"ם וסמאי מת נכנסין לשם הוא תקנה מדרבנן וכמו שכתב
 הר"ש שם, והיינו מדרבנן דמדאורייתא אפי' בעזרת נשים שרי שכל זה מחנה
 ליה עד עזרת ישראל ששם שער ניקורי.

והמדרבנן הזה הוא תקנת נביאים אשר בא בחשמונאים שם.
 וזה רצה אלקימוס לבטל, ועל כן צוה להפיל כל זה, אבל לא הספיק כי
 אם לפרוץ בה פרצות, ומת בחלואים ומלאוכים כמו שהוא בחשמונאים שם.
 והן דברי המשנה במדות שם, ושלשה עשר פרצות היו שם שפירצים מלכו
 יין חורו ונדרום וכו'.

ורבותינו שמרו בכל מקום את כבודם של ישראל ותלו הקלקלה אשר
 קלקלו המתיונים על ידי היונים בהיונים עצמם.

וכן הוא באמת אשר דק בכחם של מלכו היונים ובעזרת צבאותיהם עשו
 יאוזן מענעלאוס ואלקימוס זה מעשיהם נגד הפיץ כל העם בכללה.

ועל כן הגה בפיך הזה, הפרק הראשון ממס' כלים, אשר הנהו מיסוד
 המשנה בא שם רק תקנת הנביאים לבד ולא נזכר י"ח דבר אשר היתה
 בסוף הימים.

יסוד המשנה ותקופת התנאים עליה

ק"ח

ובל הדברים יתאימו יחד שכל דברי הפרק הזה אשר הגוה מסודר כן מהימים הראשונים בימי סידור דברי יסוד המשנה הנהו מבוא כל לי לכל סדר שהרות, אשר כל יסוד המשנה אשר בו כבר נסדר אז כולו. וכל הדברים האלה יאירו לנו אור גדול בנוגע למשנה במס' אהלות הבאה רק על דברי המשנה בפ"א ממס' כלים. ונבין על ידי זה דברים סתומים בהבנת מחלוקת גדולה של ר' אליעזר ור' יהושע בהבנת דברי המשניות האלה.

פרק י.

בריש מס' אהלות יתחל לפנינו:

שנים שמאים במת אחד שמא שומאת' שבעה ואחד שמא שומאת ערב, שלשה שמאין במת וכו' ארבעה שמאין במת וכו' כיצד שנים וכו' כיצד שלשה וכו' כיצד ארבעה וכו' אדם וכלים מיטמאין במת חומר באדם וכו' אדם ובגדים מיטמאין בזב חומר באדם וכו' אדם אינו מטמא עד שתצא נפשו אפי' מניד' וכו' האיברים אין להם שיעור אפי' פחות מכזית וכו'.

והדברים מפליאים שהרי אי אפשר כלל לאמר. האיברים אין להם שיעור' כי אם אהרי אשר יהי' נאמר לפני זה כי לאו דוקא מת שלם כי אם שנים אבר מן המת מטמא.

שהרי. האיברים אין להם שיעור' הוא רק פירוש של דין שנים האבר מן המת מטמא,

ואם כן הלא תחלה הי' צריך לבוא עצם הדין שנים האיברים מטמאין ויש להם כל דיני שומאת מת שלם,

ואחר זה הי' המקום לאמר. האיברים אין להם שיעור'.

אבל הדברים פשוטים שאף שמס' אהלות היא מס' לעצמה ושם עוד לא הזכיר זה אבל לא לבד שסמכו על האמור במבוא לסדר שהיות בפרק א' מכלים כי אם שהדברים בריש מס' אהלות ישובו וילכו עליהם (ח). ושם בפ"א מכלים נאמר:

עשר שומאות פורשות מן האדם מחוסר כפורים (מצורע מחלש זוב וכו') פירש ממנו אבר שאין עליו בשר כראוי מטמא במגע ומשא ואינו מטמא באהל, ואם יש עליו בשר כראוי מטמא במגע ובמשא ובאהל שיעור בשר כראוי כדי להעלות ארוכה (ט).

הערה (ח) ולשון יסוד המשנה בזה הי' "האיברים אין להם שיעור, ואפי' פחות מכזית מטמאין שומאת' ויבאר יותר לפנינו.

הערה (ט) במשנה שם בא אחר זה "ר' יהודה אומר אם יש במקום אחד כדי להקיפו בחוש ערב יש בו להעלות ארוכה".

והדברים מבוארים מעצמם כי ר' יהודה בא רק על דברי יסוד המשנה אשר שם נאמר הכלל "בשר כראוי כדי להעלות ארוכה".

ועל זה יפרש ר' יהודה איך לדעת זה אם יש בה כדי להעלות ארוכה או לא.

הרי"ב שם כתב "ואין הלכה כראי" ולא ידעתי מדוע וכי מי חלק עליו הדבריו רק לפרש.

והרמב"ם בפ"א בפי"ג ה"ג שלא הביא דברי ר' יהודה נראה שהוא מפני שיעובי חוש שתי נעדר כפלים מזה הוא שיעור בלתי נודע לנו עוד.

יסוד המשנה ודברי התנאים עליה

ועל כן גם באו הדברים במס' אהלות מן האמצע. האיברים אין להם שיעור, מפני שגם כל הדברים בראש מס' אהלות הנם רק המשך משם, בכללי היסוד, ונסדרו בראש מס' אהלות במקומם.

ורק על פי הדברים האלה נבין את הדברים אשר באו שם אחר זה במשנה: כיצד ארבעה כלים הנוגעים במת ואדם בכלים וכלים באדם טמאין טומאת שבעה הריבועי בין אדם בין כלים טמא טומאת ערב.

אמר ר' עקיבא יש לי חמישי השפוד החתוב באהל האהל והשפוד והאדם הנוגע בשפוד וכלים באדם טמאים טומאת שבעה, החמישי בין אדם בין כלים טמא טומאת ערב אמרו לו אין האהל מתחשב.

ודברים כמו שהם קשה להבינם ומה ענין לתשובתם. אין האהל מתחשב. אבל באמת אין דברי ר' עקיבא כי אם קושיא על יסוד המשנה מדוע חשבו ארבעה והלא אפשר שיהיו המטה,

ועל זה השיבו לו בבית הועד שאין כאן קושיא. אמרו לו אין האהל מתחשב, והדברים פשוטים וברורים.

אבל כי נשוב ונראה בזה דברים גדולים ונפלאים אשר יאירו לפנינו באורם ואמתם.

כי על ידי זה את אשר דברי המשנה במס' אהלות ילכו על דברי המשנה במס' כלים נחלקו ר' אליעזר ור' יהושע בפירושיהם דברי המשנה במס' אהלות ודבריהם הנם גם מסורשיים כן.

ואך על פי כל זה נדע ענין דבריהם בברייתא אשר אין להם הבנה כלל. והברור מימי יבנה על המשנה הזאת ממס' אהלות כא לפנינו במשנה עדיות פרק ו' משנה ב':

העיד ר' יהושע ור' נחוניא בן אליהו איש כפר הנבלי על אבר מן המת שהוא טמא שר' אליעזר אומר לא אמרו אלא על אבר מן החי.

והנה במשנה אף שלא נתפרשו דבריהם כמו בהברייתא בכל זה יוצא גם מהדברים בהמשנה,

שר' אליעזר סבר שזה שאמרו במשנה אהלות. האיברים אין להם שיעור לא אמרו אלא על אבר מן החי,

אבל מן המת אין האבר מטמא אלא אם כן יש עליו כזית בשר.

ור' יהושע ור' נחוניא העידו שגם אבר מן המת אין לו שיעור, ואף שאין עליו כזית בשר מטמא משום אבר, וגם זה בכלל דין יסוד המשנה. האיברים אין להם שיעור.

ולשונו של הריב על דברי ר' אליעזר. לא אמרו. האיברים אין להם שיעור, אלא על אבר מן החי אבל אבר מן המת שיעורא בעי לשמויה.

ומבואר שגם הוא מפרש כן דברי ר' אליעזר שהוא מפרש דברי יסוד המשנה של האיברים אין להם שיעור, ואי אפשר לפרש כי אם כן.

וכבר גם נתבאר לנו בכרך שלישי במקומות הרבה שכל מקום שבא במשנה, ובמה אמרו או לא אמרו, וכיוצא בזה הכונה להמשנה הקבועה הטבועה וסדורה לפנינו.

יסוד המשנה ודברי התנאים עליה

קיש

ואמנם כי במשנה באו דבריהם בקצרה, ויתראו לפנינו בכל עיננו מתוך דברי הברייתא במס' חולין דף קכ"ט, ולשון הברייתא יש:

דתניא אמר ר' אליעזר שמעתי שאבר מן החי מטמא אמר לו ר' יהושע מן החי ולא מן המת? וקל וחומר ומה חי שהוא טהור אבר הפורש ממנו מטמא, מה שהוא מטמא לא כל שכן, כהוב במגילת תענית פסחא זעירא דלא למספד הא רבה למספד, אלא כל דכן, הבא נמי כל דכן, אמר ליה כך שמעתי.

והדברים כמו שהם הנם לנמרו בלתי מוכנים, והנם גם תמוהים מאד.

(א) שהרי מחלוקתם של ר' אליעזר ור' יהושע אינו באבר מן החי ישבוה הלא דעת שניהם שזה שאבר מן החי כודאי מטמא,

וכל מחלוקתם היא רק באבר מן המת שר' יהושע סובר שכן הדין גם באבר מן המת ישנם זה מטמא ור' אליעזר סובר שאבר מן המת אינו מטמא, ואם כן הלא זה הו' צריך להיות דברי ר' אליעזר. שמעתי שאבר מן המת אינו מטמא.

ולכל הפחות הו' לו לאמר. שמעתי שאבר מן החי מטמא ואבר מן המת אינו מטמא.

ואך זה יעשה ר' אליעזר ההיפך כי יאמר רק הדבר ששניהם מודים בו ייחסה לנמרי העיקר במה שנחלקו בו.

(ב) וגם אחר זה אחרו טענת ר' יהושע הצודקת. מן החי ולא מן המת וקל וחומר וכו' גם אז לא ישיב ר' אליעזר ולא יפרש דבריו לאמר. כך שמעתי ולא מן המת כי אם יאמר סתם. כך שמעתי דהיינו שכן שמע כמו שאמר תחלה. שמעתי שאבר מן החי מטמא.

אבל מה ענין להדברים האלה ואיזה סתירה יש משמועתו זאת נגד דברי ר' יהושע, והלא במה ששמע מודה גם ר' יהושע.

(ג) ורבינו הגדול רש"י ז"ל הרניש בזה וכתב. אמר לו כך שמעתי שאבר מן החי מטמא ולא אבר מן המת.

וכבוד רבינו במקומו, אבל הלא בהברייתא יחסר בכל דברי ר' אליעזר ששמע. ולא אבר מן המת ואך אפשר שיחסר העיקר,

והלא לפני זה כתב גם רש"י עצמו. אמר לו ר' יהושע וכו' מפני ששמעתי מן החי סבור אמה לומר כן מן החי דוקא ולא מת בתמייה והלא כתוב במגילת תענית פסחא זעירא וכו'.

ומבואר מדברי רש"י ז"ל עצמו שכל מה שמסר ר' אליעזר מדבר שמועתו ששמע לא היה כי אם זה שאבר מן החי מטמא ורק זה אמר באמת, ורק זה לבד הוכיח, ור' יהושע יאמר לו בצדק הלא קל וחומר וכו', ומה ישיב על זה ר' אליעזר.

אבל כל הדבר מתבאר מעצמו, וכל הדברים באו בדבריהם כמו שהם.

המשנה במס' כלים בפרק א' הבהיה מפורשים דאירי באבר מן החי:

עשר טוטאות פורשית מן האדם וכו' פירש ממנו אבר שאין עליו בשר כראוי מטמא כמנע וכו' ואם יש עליו בשר לראוי מטמא כמנע ובמנע ובמנע וכו'.

יסוד המשנה ודברי התנאים עליה

וכבר נתבאר לנו כי דברי המשנה בריש מס' אהלות, האברים אין להם שיעור
 דבר אין להם לעצמם,
 כי אם שילכו וישונו על דברי המשנה שם במס' כלים, פירש ממנו
 אברי וכו'.
 ועל כן הנה על דברי יסוד המשנה הזאת באהלות שם, האברים אין להם
 שיעור, פירשו לו רבותיו לר' אליעזר שזה שם על, אבר מן החי אשר ידובר
 במס' כלים.
 והן באמת לשונו של ר' אליעזר ודבריו במשנה עדיות שם פרק ו' משנה
 ב', שר' אליעזר אומר לא אמרו (באהלות שם) אלא על אבר מן החי.
 והגנו רואים דבר פלא שגם ר' יהושע לא ישיב לאמר, גם במת אמרו,
 שזה ודאי שכדברי ר' אליעזר בן הוא שדברי המשנה במס' כלים ודברי
 המשנה במס' אהלות ההולכת עליה איירי באבר מן החי וכפי אשר גם שמע
 ר' אליעזר מדברתיו וכן שמע גם ר' יהושע.
 תשובת ר' יהושע היא רק זאת שאף שזה ודאי שכדברי ר' אליעזר בן
 הוא כי הדברים שם הגם בחי אבל הלא קל והומר במת, והן דברי ר' יהושע
 בהברייתא בחולין שם:
 אמר לו ר' יהושע מן החי ולא מן המת, וקל והומר ומה חי שהוא מהור
 וכו' כתוב במגילת תענית פסחא זעירא דלא למספד הא רבה למספד אלא כל
 דבן הכי נמי כל דבן.
 והיינו דזה ודאי כדברי ר' אליעזר בן הוא שדברי המשנה איירי בחי,
 אבל הגם ממש כדברי המגילת תענית שכתוב שם רק פסחא זעירא.
 ומבואר שר' יהושע יודה לר' אליעזר שזה כדבריו בן הוא כי בחי דבריו.
 וכן ממש היא תשובתם של ר' יהושע ור' נחוניא בן אלינן איש כפר
 הבעלי לר' אליעזר גם במשנה עדיות שם:
 שר' אליעזר אומר לא אמרו אלא על אבר מן החי אמרו לו והלא
 קל והומר ומה החי שהוא מהור אבר הפורש ממנו שמה המת שהוא
 שמה אינו דין שיהא אבר הפורש ממנו שמה.
 ומבואר לנו שני הדברים שזה ודאי שר' אליעזר לא שמע, אבל לא
 מן המת.
 וכן זה ודאי שגם ר' יהושע מודה שהמשנה באהלות בחי דברה רק שבמת
 נוכל להבין מעצמינו מדין קל והומר.
 ועיקר הכל מבואר שכל מחלוקתם רק איך הם ענין הדברים בהמשנה
 וכמבואר.
 ונעמוד בזה גם על הסדר כפי שבא במקומות כאלה סוף סגנון המשנה
 בחתימתה בימי רבי.
 כי מפני שכפי שבא סגנון המשנה ביסוד המשנה, האברים אין להם שיעור
 אפילו פחות מזכות מסמאין סומאתין שילך על המשנה במס' כלים, אפשר
 לאמר דרוקא בחי דברו כמו שהם על זה דברי ר' אליעזר.
 ומפני שהלכה כר' יהושע, הוסיפו בחתימת המשנה, אפילו פחות מזכות
 מן המת.

יסוד המשנה ודברי התנאים עליה

קב

ולשונו של הריב, האברים וכו' ומיירי בין באבר שנתלש מן החי בין באבר מן המת.

וצדקו דבריו אבל הלא הדברים יסליאו אחרי שזה ודאי שדברי המשנה חס בין מן החי בין מן המת, איך בא שם, האברים אין להם שיעור אפי' שהות מכזית מן המת ואיך זה פירושו מן המת והלא נוכל למעות שאין הדין כן במן החי.

אבל הדברים פשוטים כי בנוגע למן החי אי אפשר למעות שהרי הדברים במשנה אהלות, האברים אין להם שיעור, אין להם ענין לעצמם, כי אם בהלכה על דברי המשנה בפרק א' ממס' כלים, ושם הדברים מפורשים על מן החי.

ועל כן לא היו להם בחתימת המשנה להוסיף רק בנוגע למן המת (*).

והתוס' יום טוב בריש מס' טהרות במשנה א' דיה והאוכל כתב, וכתב הכי' דלמד כן מדלא הזכיר התנא בפ"ק דאהלות אלא מת ונבלה ושרץ עכ"ל ואף מן החי לא הזכיר שם אבל נשנה בפרק ו' דעדות ובפ"ק דכלים משנה ה"י.

וכבר נתבאר דמן החי הזכיר והזכיר לפי שכל עיקרה של המשנה באהלות אין לה ענין כי אם בהלכה על משנה בפ"ק דכלים (י"א).

וכמה נפלאו כל הדברים האלה לדעת מהם שכל ענינם בימים ההם היו הבירורים על יסוד המשנה ומתוכה.

ונשוב ונראה כל זה גם מתוך יתר דבריהם שם במשנה עריות, אשר כל לשונם הוא:

אמרו לו והלא קל וחומר ומה החי וכו' אמר להם (ר' אליעזר) לא אמרו אלא מן החי, דבר אחר (כלומר ולכד זה) מרובה טומאת החיים מטומאת המתים שהחי עושה משכב ומושב מתחתיו לטמא אדם ולטמא בנדים ועל גביו מדיף לטמא אוכליו ומשקיין מה שאין המת מטמא.

ותשובת ר' אליעזר היא ממשנת מס' זבים פרק ד' משנה ו', ולשון יסוד המשנה שם:

חומר בזב מבמת (י"ב) שהזב עושה משכב ומושב מתחתיו לטמא אדם ולטמא בנדים ועל גביו מדיף לטמא אוכליו ומשקיין מה שאין המת מטמא.

והנה יביא ר' אליעזר המשנה בכל לשונה כמו שהיא לפנינו.

ונראה כל זה עוד גם מהמשנה שאחר זה בעדיות שם:

הערה (י) ויחד עם זה פירושו את הכלל כלו, "אפי' פחות מכזית מן המת ופחות מכזית מן הנבלה ופחות מבעדשה מן השרץ".

הערה (י"א) וגם הנריא ז"ל נדחק עם מדוע לא בא במשנתנו מן החי, אבל הדברים פשוטים שהי' כבר נתפרש בריש הסדר בדברים ברוכים המשנה הזאת עלה קאי ורק מן המת עדיין לא נתבאר על כן פירשו זה, להוציא מדברי ר' אליעזר.

הערה (י"ב) במשנה שבמשניות לפנינו נשתבחה עם הנריא, וכבר כתב שם התוס' יום טוב: "חומר במת מבזב שהזב עושה וכו' נראה בעיני דהכורי מסרא, חומר בזב מבמת" שהזב עושה אבל מצאתי בנא"י שהנה, חומר טוב בזב מבמת" שהזב עושה וכו' וכן הוא בנוסחה מהרי"ם.

והנריא ז"ל שם, "הכי נרסינן זה, חומר בזב מבמת" שהזב עושה משכב וכו' ולא נרסינן הכא והומי' במת מבזב" וכו'.

וכברם הגדול במקומו שלא הביאו כי מדבריהם הביא ר' אליעזר במשנה עריות שם את לשון המשנה מס' זבים ומכבואר לנו בפנים.

יסוד המשנה ודברי התנאים עליה

כזית בשר הפורש מאבר מן החי ה"י אליעזר מטמא ור"י יהושע ור"י נחוניא מטהרים וכו' אמרו לו לר"י אליעזר מה האית לטמא כזית בשר הפורש מאבר מן החי אמר להם מצינו אבר מן החי כמת שלם מה המת כזית בשר הפורש ממנו טמא אף אבר מן החי כזית בשר הפורש ממנו יהי טמא.

והדברים האלה מצינו אבר מן החי כמת שלם, הכונה רק זאת שהוא דין המפורש ביסוד המשנה והוא באמת כן לפנינו במשנה במס' בליים פרק א' שם: **עשר טומאות פורשות מן האדם וכו' פירש ממנו אבר שאין עליו בשר וכו' ואם יש עליו בשר כראוי מטמא במגע במשא ובאהלי**, דהיינו שמתמא כמת שלם. ומדברי יסוד המשנה הזאת למד ר"י אליעזר לדין כזית בשר מן החי.

והכל הולך למקום אחד, וכל הדברים יתאימו יחד, והולכים ומבארים את עצמן, כי דבר כל התנאים כולם מן ראשוני ראשי זקני התנאים עד סופם היו רק לברר דברי יסודי המשנה ולהשוות הכי כל קבלתם עליה ולהכריע הדברים וממנה ועליה ישובו כל דבריהם.

פרק י"א

ורצוי לנו לבאר במקום הזה דבר נפלא מאד אשר נם האחד אשר הרניש בפירוש הדברים עצמם במקומם, והוא הנאון ה"י דוד לוריא זצ"ל לא הרניש בכל זה בהענין הגדול בכללו ובתוצאות היוצאות מזה.

הנה הדבר ידוע כי ר"י אלעזר בן ערך לא בא ליבנה, ולא היו שם אחרים מות רבן יוחנן בן זכאי, בימי פעולת דוד יבנה לעצמם, היינו בימי הביטורים והכרעת ההלכה.

ואחרי מות רבם הגדול רבן יוחנן בן זכאי הלכו ראשי תלמידיו ר"י אליעזר ור"י יהושע וכל חבריהם יתישבו ביבנה, ור"י אלעזר בן ערך התישב באמאום. ונראה בזה דבר גדול ונפלא, כי כאשר אהל זה נודמנו חבריו עמו ורצו לבדקו אם בישבו בד בבד לבדו עוד תלמודו בידו לא שאלו ממנו חקירות חדשות, כי אם בדקו אותו בזה עצמו אם לא שכח את קבלותיהם מרבנותיהם בנדר דברי יסוד המשנה.

וכא במדרש קהלת פרשה ז':

כשנפטר (רבן יוחנן בן זכאי) הלכו ליבנה והלך ר"י אלעזר בן ערך אצל אשתו לאמאום למקום מים יפים ונוה יפה המתין להם שיבואו אצלו ולא באו כיון שלא באו בקש לילך אצלם ולא הניחתו אשתו אמרה לו מי צריך למי וכו' שמע לה וישב לו עד ששכח תלמודו (קבלותיו על יסוד המשנה) מאחר זמן באו אצלו (נודמנו עמו) שאלו אותו אם לא שכח את קבלותיהם מרבנותיהם בלסתן ולא ידע להשיבן וכו'.

והדברים סתומים וכבר פירשם הנאון ה"י דוד לוריא ז"ל הביאו דבריו המפורשים שם,

ששאלתם לר"י אלעזר בן ערך היתה על ההיא דתנן במס' נגעים פ"ג משנה ט' ה"י לבוש בכליו וכו' הוא טמא מיד והן טהורים עד שישהה כדי אכילת פרס סת חיסין ולא פת שעורין מיסב ואוכל בליסתין.

והדברים, מי טב אוכלה בליפתן? ט"ס ותחת, מי טב? צריך להיות, מיסב'.
והדברים ברורים ולא יכול להיות ספק, שכן הוא וענין דבר זה הוא כי
במשנה ננעים שם נאמר:

מי שנכנס לבית המנוגע וכליו על כתפיו וסנדליו ושבעותיו בידיו הוא והן
טמאין מיד הן לבוש בכליו וסנדליו וברגליו ושבעותיו בידיו הוא טמא מיד והן
טהורין עד שישהא כדי אכילה פ"ס פת חייטין ולא פת שעורין מיסב ואוכל
בליפתן.

ומבואר מתוך שאילתן לר' אלעזר בן ערך שהלשון ביסוד המשנה ה' רק
זה לבד, עד שישהא כדי אכילה פר"ס.

והקבלה שקבלו כולם בנגד דברי יסוד המשנה ה' ששיעור כדי אכילה
פ"ס האמור כאן הכונה לאכילת פת חייטין ולא פת שעורים וכן הכונה במיסב
ואוכל בליפתן דוקא.

ואחר זה אם בימי יבנה או בימי סוף החימת המשנה הוסיפו זה אצל יסוד
המשנה ככל הדברים אשר סידרו או אצל יסוד המשנה כל נדרי קבלותיהם וכל
דברי הברורים כלם.

ומבואר לנו גם מהדברים האלה כל דבר יסוד המשנה וכל דבר התנאים
הנזכר ראשונים עליה אם מתוך קבלותיהם עליה מרביותיהם או מתוך הברורים יחד
בבית הוועד.

ואם כי בנוגע לשאילתם מר' אלעזר בן ערך על המשנה ביסודה במס' ננעים
שם הדברים פשוטים בולטים ומוכחים על עצמם כי הדברים באו על יסוד המשנה
הקבועה, הנה יש בנוגע להמשנה הזאת עצמה עוד דברים מפורשים במשנה גם
במס' עירובין וגם במס' פרה, אשר מפני כי לא נודע עד היום כל דבר יסוד המשנה
ודברי התנאים רק עליה ומתוכה, על ידי כל זה נשאר הדברים שם סתומים, ונתפרשו
רק מתוך דוחקים שאין הולמתם.
ונבאר הדברים על ענינם כמו שהם.

פרק י"ב.

במשנה בריש מס' פרה באו מר' יהושע גירסתו במקומות שונים ביסוד
המשנה כאשר קבל הוא ביחוד מפי רבותיו גירסת המ שניות ההם
ואשר יתר חכמי הדור או אחדים מהם קבלו גירסא אחרת.

וכאשר נתברר שם כי גירסת ר' יהושע היא נוסחא דווקא, ובהיות ר' יהושע
ביבנה גם הראש בכל סוף דבר כל הבירורים האלה ככל דבר האב בית דין (וכמו
שיבואר זה עוד), כי על כן גם נשאר וכאו אחר זה הדברים לפנינו בהמקומות
ההם כגירסא זו שנתכררה מפי ר' יהושע.

ושם באו תחלה דברי ר' יהושע בנוגע לפרה:

אמר ר' יהושע לא שמעתי אלא שלשית אמרו לו מה הלשון שלשית
אמר להם כך שמעתי סתם אמר בן עזאי אני אפריש אם. אומר אתה שלשית
לאחרות במנין וכשאתה אומר שלשית בת שלש שנים' (י"ג).

ואחר זה בא שם :

כיוצא בו אמרו כרם רבעי אמרו לו מה הלשון רבעי אמר להם כך שמעתי סתם אמר בן עזאי אני אפרש אם אומר אתה רבעי לאחרים במנין ובשאתה אומר רבעי בן ד' שנים.

כיוצא בו אמר אמרו האוכל בבית המנונע פרס מני לקב אמרו לו אמר משמנה עשר לסאה אמר להם כך שמעתי סתם אמר בן עזאי אני אפרש אם אומר אתה משלש לקב אין בו חלה ובשאתה אומר משמנה עשר לסאה מיעטתו הלתי. והנה אם שתים הראשונים נוגעים ללשון המשנה עצמה נוגע המקום השלישי בדברים אשר נאמרו כבר על יסוד המשנה.

ודבריו מפורשים :

כיוצא בו אמר אמרו האוכל בבית המנונע פרס משלש לקב.

והיינו לאמר שזה שנאמר במשנה האוכל בבית המנונע ישעורו שאכל חצי ככר (פרס) ישעור חצי ככר זה האמור שם הוא בככר של שליש הקב. וכוונתו מפורשת למשנת מס' נגעים פ"ג משנה ט' שככר הובא לנו שישים נאמר ט' שנכנס לבית המנונע וכו' הוא טמא מיד והן טהורין עד שישהא כדי אכילת פרס פת חייטין וכו'.

זה מפרש ר' יהושע ישעור זה שבא ביסוד המשנה סתם אכילת פרס אכילת חצי ככר ולא נתפרש גדול הככר אשר דברו בו הוא בככר של שליש הקב. והנה הדבר פשוט במשנה זו שאין שום מחלוקת על ר' יהושע בעיקר קבלתו בשיעור פרס האמור במשנת נגעים, וכל מה שאמרו לו חכמים ה' רק זאת אמר משמנה עשר לסאה.

אבל במס' עירובין פרק ה' משנה ב' נאמר כמה הוא ישעורו (של עירוב) מזון יתני סעודות לכל אחד. מזונו לחול ולא לשבת דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר ליסבת ולא לחול וזה וזה מתכונים להקל ר' יוחנן בן ברוקה אומר מככר בפערוזן מד' סאין לסלע ר' שמעון אומר יתני ידות לככר משלש לקב הציה לבית המנונע וחצי הציה לפסול את הגויה.

ורבותינו הראשונים ראו בכל זה מחלוקות על מחלוקות, ועל ידי זה נשארו בתמיהות גדולות. ונכנסו ברוחקים היותר גדולים, והדברים גם נשארו סתומים וחתומים. אבל אחרי אשר הגנו יודעים הכלל היותר גדול בכל המשנה שנתה היא יסוד המשנה הקבועה ובידורי התנאים עליה, הנה כל הדברים ברורים, ואין כאן לא הוצא ולא פליאה ולא מחלוקת. לא על יסוד המשנה במס' נגעים ולא על קבלת ר' יהושע עליה במס' פרה, ונבאר הדברים.

והנה על דברי המשנה בעירובין, הציה לבית המנונע וחצי הציה לפסול את הגויה נאמר במס' תנא וחצי חצי הציה לטמא טומאת אוכלין.

והחוס' שם כתבו על זה, וחצי חצי הציה לטמא טומאת אוכלין אכילתו תנאי קאי כדמפרש בקונטרס לר' יוחנן בן ברוקה בראית ליה דהיינו כביצה חסר רביע ולר' שמעון כביצה שלימה, והא דאמר בכל הוכתא כביצה לטמא טומאת אוכלין היינו כדי שמעון ודלא כר' יוחנן בן ברוקה.

וזה פלא וכפרט להפוסקים כד' יוחנן בן ברוקה ואיך אמרין בכל השם בפשיטות כביצה דזה היינו אלא לר' שמעון ודלא כהלכתא.

קבב יסוד המשנה ודברי התנאים עליה

ובפרט שזה הוא לקולא דלר' יוחנן בן ברוקה. גם כביצה חסר רביע מטמא. ואלו ה"ו זה רק במקום אחד, אבל כן הוא בכל מקום, ולא משתמיט בשום דוכתא דליבא בשלשה רביעי ביצה והתוס' עצמם כתבו בלשונם. והא דאמר בכל דוכתא.

והנרי"א ז"ל בפ"ה דפאה ובא"ח ס"ו תרפ"ו נדחק לתרין זה באופן אחר וכתב דגם לר' יוחנן בן ברוקה טומאת אוכלין ככביצה רק דהוא סבר שזה הוא בלא קליפתה דה"ו פחות רביעי.

וכמה מן הדוחק יש גם בזה לאמר דב"ל דוכתא. כביצה אשר סתמא בכל מקום בקליפתה, ובאמת גם פחות מזה מטמא.

ובמנהגות ד' ק"ג ע"ב השיב לה ר' שמעון בהד"ו. כל מדות חכמים כן הואי ובא שם:

"שאל שאילה וכו' אמר לו ר' שמעון וכו' אמרו לו אמור אתה אמר להם וכו' אמרו לו בשישים נבללין בשישים ואחד אין נבללין אמר לו (צ"ל אמר להם) כל מדות חכמים כן הוא בארבעים סאה הוא טובל בארבעים סאה חסר קורטוב אינו יכול לטבול כביצה מטמא טומאת אוכלין כביצה חסר שומיטוס אינו מטמא טומאת אוכלין שלשה על וכו'.

ומדברי ר' שמעון אלה בא כן גם בדברי האמוראים ברה"י.

והנה יאמר סתם. כביצה חסר שומיטוס אינו מטמא.

והרי לר' שמעון בודאי שיעורה בקליפתה לטמא טומאת אוכלין, והוא יאמר על זה בפשיטות. כל מדות חכמים כן הוא וכו' כביצה מטמא וכו' כביצה חסר שומיטוס אינו מטמא וכו'.

(ב) וכולם גם חשבו שיש מחלוקת על ר' יהושע, ודברי ר' יהושע גם בננעים במחלוקת נשנו.

ובמס' ננעים שם פ"ג משנה ט' כתב הרי"ב. וכמה שיעור אכילה כדי אכילת פרס שהוא הצי כבר של עירוב לדברי רש"י הם ארבעה ביצים ולדברי הרמב"ם הם שלשה ביצים.

והתוס' יום טוב כתב על זה. כתב הרי"ב לדברי רש"י וכו' ופלוגתייהו מחלוקת הנאים היא בעירובין פ"ה מ"ב ושם פסק הרי"ב בפסקו של הרמב"ם וכן במס' כלים פ"ז מ"א וע"י מ"ש בסוף מ"א פ"ק דפרה ד"ה פרס'.

ושם במס' פרה כתב. פרס מני לקב כר' שמעון דמתניתין ב' פ"ה דעירובין וכך פסק הרי"ב בשם רש"י בפ"ג דננעים מ"ט ור' יוחנן בן ברוקה פליג התם וכוותיה כתב הרי"ב לעיל בשם הרמב"ם ומפני כן הזכיר כאן הרמב"ם שזו שאמר ר' יהושע מני לקב אינה הלכה.

וכבוד רבותינו במקומו אבל הדברים תמוהים מאוד ואיזה דרך יש כאן לאמר דאין הלכה כר' יהושע, והרי שם אין חולק עליו, והרי במס' פרה לשון המשנה: כיוצא בו אמר/ אמרו האוכל בבית המנוגע פרס מני לקב אמרו לו אמור משמונה עשר לסאה אמר להם כך שמעתי סתם אמר בן עזאי אני אפרש וכו'. ומבואר שה"ו זה בבית הוועד, ובכל זה לא נחלק עליו אדם וכל מה שדקדקו אחריו ה"ו רק בנוגע לסגנון הלשון (ע"י ענין הדברים בפרק הבא). אמור משמונה

עשר לסאה תחת משלש לקבי וכן עזאי יאמר אני אפרש את קבלתו בסגנון זה ואיך אפשר לאמר שגם השיעור עצמו אינו הלכה.

(ג) ויותר מזה כי דברי ר' יהושע מפורשים שאין זה מדעתו ומסברתו כי אם מה שקבל מרבותיו. כך שמעתי סתם ולא נחלק שם אדם עליו, ודבריו וקבלתו מרבותיו על המשנה בננעים מסר בכל סגנונם, ולא הי' חולק בבית הוועד על עיקר קבלתו, ואיך לא הי' הלכה כדבריו. וגם כי אלו היו התנאים האחרונים חולקים על דבריו הלא הי' זה בא במקומו, ובמקום אבוהון דכולהו פרס דבית המנוגע.

(ד) ואמנם כי יותר מכל זה שגם בכל דברי הנבי בעירובין שם, ובכל המחלקאות אשר הזכרו שם גם מדברי הבריות הוא רק בפסול גויה ועירובין, אבל אין זכר שם כלל מפרס דבית המנוגע.

ועל הפסקא מהמשנה. חציה לבית המנוגע וחצי חציה לפסול את הגויה. בא שם:

תנא וחצי חצי חציה לטמא טומאת אוכלין ותנא דידן מאי טעמא לא תני טומאת אוכלין משום דלא שוו שיעוריהו להרדי דהניא כמה שיעור חצי פרס (לפסול גויה) שני ביצים חסר קמעא דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר שני ביצים שוחקות שיעור רבי שני ביצים ועוד כמה ועוד אחד מכי בביצה ואלו נבי טומאת אוכלין תניא רבי נתן ור' דוסא אמרו כביצה שאמרו כמה וכקליפתה וחכמים אומרים כמה בלא קליפתה אמר רפרס בר פפא אמר רב חסדא זו דברי ר' יהודה ור' יוסי אבל חכמים אומרים כביצה ומחצה שוחקות ומאן חכמים ר' יוחנן בן ברוקה פשיטא שוחקות אתא לאשמעינן.

ואיך אפשר לאמר שמחלוקתם כן הוא בכל התורה, אם כן מדוע יתחילו כברייתא מן האמצע משיעור פסול גויה, ולא יתחילו מראשית כל השיעורים האלה שיעור פרס עצמו לבית המנוגע.

ובהבחייתא יתחיל. כמה שיעור חצי פרס דהיינו לפסול גויה, ולא יתחיל כמה שיעור פרס דהיינו לדין בית המנוגע.

וכן ילכו גם דברי רפרס בר פפא בשם רב חסדא גם כן רק על פסול גויה. זו דברי ר' יהודה ור' יוסי אבל חכמים אומרים כביצה ומחצה שוחקות.

ואיך זכר משיעור פרס עצמו בבית המנוגע ומדברי ר' יהושע בכל הסוגיא. (ה) גם כי כפי שהבינו הדברים תמוה מאוד גם הסוגיא עצמה דאמדינן:

ותנא דידן מאי טעמא לא תני טומאת אוכלין משום דלא שוו שיעוריהו להרדי וכו'.

ועל זה מובא בגמ' הראי' דלא שוו שיעוריהו לא משני סתמות או מהתנאים ההם עצמם בשני השעורים כי אם מתנאים שונים.

דתניא כמה שיעור חצי פרס שני ביצים חסר קמעא דברי ר' יהודה וכו' ואלו נבי טומאת אוכלין תניא ר' נתן ור' דוסא אמרו כביצה שאמרו כמה וכקליפתה וחכמים אומרים כמה בלא קליפתה.

אבל הלא המדברים בשיעור פסול גויה הם ר' יהודה ור' יוסי, והמדברים בשיעור טומאת אוכלין ר' דוסא ור' נתן.

יסוד המשנה ודברי התנאים עליה

קכג

(ו) גם עיקר דברי הגמ' תמוהים כמו שכבר תמה שם הנאון רבינו עקיבא אינר זצ"ל בגליון השי"ם ולא תירץ כלום.
ועל דברי הגמ' ותנא דידן מאי פעמא לא תני טומאת אוכלין כתב שם:
תמוה לי מהיבא פסיקא זה דלר' יוחנן בן ברוקה שיעור טומאת אוכלין ג' רביעי ביצה כיון שהוא חצי חציה דלמא באמת לבולא עלמא טומאת אוכלין בכביצה כדדרשינן אוכל הנאכל בבית אחת אלא דהברייתא כר' שמעון דלדידיה דביצה הוא חצי חציה משום הכי נקיט לה בסדר החשבון דחצי חצי חציה לסמא טומאת אוכלין אבל מתניתין דחציה לבית המנוגע דקאי ר' יוחנן בן ברוקה ור' שמעון למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה משום הכי לא מצי למינקט וחצי חצי חציה לטומאת אוכלין דלר' יוחנן בן ברוקה אינו בן ור' יאר עיניי.
והנה נשאר בתימא.

פרק י"ג.

אבל לפי ידיעתנו את דבר יסוד המשנה, וכי דבר כל דברי התנאים אינם כי אם בירורים עליה הנה כל הדברים פשוטים וברורים ואין כאן לא קושיא ולא תיובתא והכל הולך למישרים, והצעת הדבר כך הוא.

כבר נתבאר כי המשנה בנגעים פ"ג מ"ט, מ"ו שנכנס לבית המנוגע וכו' והן טהורין עד שישהא כדי אכילת פרס פת היטין וכו' היא מיסוד המשנה.

ונתבאר לנו בפרק י"א כי כבר בדקו חכמינו ר' אלעזר בן ערך אותו אם עוד תלמודו בידו בנוגע לקבלתם בגדר דברי משנה זו.

וכן אין הולק על ר' יהושע במשנה בריש מס' פרה אשר מסר סגנון קבלתו על המשנה בנגעים שם:

כיוצא בו אמר א"מ ר' (במשנה נגעים) האוכל בבית המנוגע פרס (הכונה בככר) מני לקבי.

והדברים במס' עירובין במחלוקת התנאים שם הוא רק בעירוב ופסול גויה. וכבר חפשו רבותנו בעלי התוס' טעם מדוע יהי פסול גויה בשני ביצים ולא בכביצה וכתבו במס' עירובין ד' פ"ב בדיה וחצי חציה לפסול את הגויה:

ודוקא בשני ביצים אבל בכביצה אף על פי שראוי לסמא אחרים לא גזרו דאי אפשר שלא ישאר קצת בין השינים וההניכים או מתעכל קצת במעיו וכיון דאפקוה מכביצה אוקמוה אשני ביצים שהוא חצי סעודה דבית המנוגע ולר' יוחנן בן ברוקה אביצה ומחצה.

ובסוטה ל' ד"ה הא כתבו, ואם תאמר ה"י להם להוסיף (רק) יותר מעט מכל מקום כיון דנחית לשיעוריה העמיד אותה על שני ביצים שהוא שיעור ידוע. יכל זה מפני שהוא רק מדרבנן, ועל כן הנה זה עצמו שנדחקו התוס' שאף שאי אפשר בכביצה מדוע עשו השיעור שני ביצים, ולא יותר מכביצה, הוא באמת גם ענין מחלוקת ר' יוחנן בן ברוקה ור' יהודה דר' זסי.

שר' יהודה ור' זסי סוברים כיון דאפיקתיה מכביצה אוקמוה אשני ביצים. ור' יוחנן בן ברוקה סובר כי די שנוסיף עד כביצה ומחצה, אבל לא שני ביצים.

וסתך זה עצמו הגם מחולקים גם בעירוב דכיון דכולם מודים דצריך להקל בשיעור עירוב וכלשון המשנה בערובין ד' ס'ב ,וזהו זה מהתנינים להקל' כי על כן אחרי שלר' יוחנן בן ברוקה נמצא בשיעורו דרכנן שיעור של ביצה ומחצה, נוכל להקל גם בעירובין כן.

והגנו רואים דגם לר' שמעון דסובר בודאי כר' יהושע דהכר שדברו בו הוא שלישי הקב דהיינו שמנה ביצים ואכילת פרס הוא פרס מכר זה דהיינו ד' ביצים, בכל זה בעירוב סובר ר' שמעון ואמר שתי ידות לכר משליש לקב. והיינו שזה הוא שתי סעודות של עירוב האמור ביסוד המשנה, וכבר כתב שם רש"י ז"ל על זה:

והצי ככר זה (של שלש לקב) הוי כדו אכילה, אע"ג דלר' שמעון לענין עירוב הוי בככר ג' סעודות התם הוא דבשיעור העירוב נתכווני כולן להקל אבל שיעור סעודה קים להו לרבנן הכי ובעינן שישהא בכדי אכילה הצי ככר זה והוא פרס דכוליה הש"ס על שם ששיעורה בפירוסה בלומר בחצי ככר. וממש כן הוא גם לר' יוחנן בן ברוקה דאע"ג דגם הוא מודה דשיעור סעודה קים להו לרבנן הכי ובעינן שישהא בכדי אכילת חצי ככר משליש לקב דהיינו ד' ביצים, בכל זה סבירא ליה בעירוב קרוב לדברי ר' שמעון, וכמו שהוא נגמ':

„תנא וקרובים דכריהם להוות ישון טי דמי דר' יוחנן ד' סעודתא לקבא דר' שמעון תשע סעודתא לקבא אמר רב הסדא צא מהן וכו'." וסיום דברי המשנה ילכו יחד עם דברי ר' שמעון, ר' שמעון ואמר שתי ידות לכר משליש לקב חציה (של ככר זה) לבית המטנע וחצי חציה לפסול את הגויה.

והן סיום דברי ר' שמעון, דלר' יוחנן בן ברוקה אף ישבן היא דחציה לבית המטנע דהיינו ד' ביצים, אבל לדרידה אין צריך חצי חציה לפסול את הגויה דשיעור לפסול את הגויה הוא ביצה ומחצה.

ומעתה כל הדברים על מקומם ועל כל ענינם.

דברי ר' יהושע במס' פרה לא הובאו כלל בסוגין, לפי שדבריו הגם רק בבית המטנע, ובזה אין חולק, ואינו ענין לסוגיא זו.

וכן אין מקום לקושית החוס' דאיך אמרינן בכל הימים כביצה לטומאת אוכלין והא לר' יוחנן בן ברוקה הוא רק שלשה רביעי ביצה.

דר' יוחנן בן ברוקה באמת לא פליג כלל כי אם בשיעור מזון שתי סעודות של עירוב ובשיעור של פסול גויה, אבל לטומאת אוכלין גם לר' יוחנן בן ברוקה בשיעור ביצה.

וכן אין מקום גם לקושית הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל דאיך פרכינן נגמ' ותנא דידן ט"ט לא תני טומאת אוכלין, מהיכא פסיקא ליה דלר' יוחנן בן ברוקה שיעור טומאת אוכלין בחצי חצי חציה של שיעור עירוב של.

דסיום דברי המשנה קאי באמת לר' שמעון, וזהו דלא דרדדו חצי חצי חצי לטמא טומאת אוכלין, ועל כן פרכינן בפשיטתא, ט"ט הא השיב גם זה.

ומאד נפלאותי על רבותינו איך אפשר לאמר דבמחוקק ר' יוחנן בן ברוקה בעירוב הוא מפני שהחוקק בכל הש"ס.

יסוד המשנה ודברי התנאים עליה

קבר

הן דברי ר' יוחנן בן ברוקה לא באו במשנה בשום מקום כי אם במס' עירובין ובמס' כלים ובשניהם באו הדברים רק על דין שתי סעודות של עירוב.

ואילו ה' חולק גם בפירוש של פרס בבית המנוגע הלא אך שם ה' העיקר לסדר דבריו בהיות זה דאורייתא, ומשם גם בא הכלל לאכילת פרס שנכל השי"ס.

והנה נסדרו דבריו רק על יסוד המשנה בדין עירוב בעירובין ד' ט"ב; וכמה הוא שיעור (של עירוב) מזון שתי סעודות לכל אחד ואחד.

מזונו לחול ולא לשבת דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר לשבת ולא לחול וזה היה מתכוונים להקל ר' יוחנן בן ברוקה אומר טכבר בפגודיון מארבעה סאין בסלע ר' שמעון אומר שתי ידות לכבר משלש לקב חציה לבית המנוגע וחצי חציה לפסול את הגויה.

וזה עצמו במס' כלים פרק י"ז משנה י"א: ויש שאמרו במרה דקה וכו' ויש שאמרו הכל לפי מה שהוא אדם וכו' יכמוזן שתי סעודות לערוב מזונו לחול אבל לא לשבת דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר לשבת אבל לא לחול אלו ואלו מתכוונין להקל ר' שמעון אומר משתי ידות הכבר משלש לקב ר' יוחנן בן ברוקה אומר טכבר בפגודיון מארבעה סאין בסלע.

בשני המקומות דבריו רק על דברי יסוד המשנה בדין עירוב. ואיזה מקום יש ללמוד מזה לכל השי"ס, והרי ר' שמעון בודאי סובר כי פרס של בית המנוגע הוא חצי ככר משלש לקב, בכל זה סובר להקל בעירוב.

בסעודה די בשליש של ככר זה.

ואך אפשר ישדרו דברי ר' יוחנן בן ברוקה רק אצל יסוד המשנה בדין עירוב אשר משם אי אפשר ללמוד כלל לכל התורה.

ואלו ה' סובר בן בכל התורה ה' צריך לסדר דבריו במס' פרה אצל דברי ר' יהושע, אשר דק שם מקומם.

אי במס' נגעים- פרק י"ג משנה ט' במקום שם עיקר דין יסוד המשנה בדין פרס, אי בעיקר מקום הדין בכל התורה באכילת פרס בכריתות פרק ג' משנה ג' ויש שם בא:

והומר במין אחד מטינין הרבה שאם אכל כחצי זית וחזר ואכל כחצי זית ממין אחד חייב משני מינין פטור.

וכמה ישהה האוכלן כאילו אכלן קליות דברי ר' מאיר וחכמים אומרים עד שישהה מתחלה ועד סוף כדי אכילת פרס.

והנה רואים שידברו סתם, וחכמים אומרים וכו' כדי אכילת פרס ולא יפרשו כלל כמה הוא הככר הזה אשר יכינו על פרס ממנו.

ואם יש מחלוקת בזה, איך בא הדבר סתם, ולכל הפחות הלא אך במקום הזה ה' המקום לסדר גם דברי ר' יוחנן בן ברוקה (י"ד), ובפרט להסוברים שהלכה כמותו לכל דיני התורה (ט"ז).

הערה (ג' ד') ובין דלא נקט זה מאן לא נקט נמי מחלוקת רוביב אחי"ו עם לענין פסול גויה מלאכל בהרומה.

ובפרט שי"ס אין זה כי אם דבר פשוט אבל ברישא שהוא כלל לכל התורה וכ"ש להסוברים שגם הלכה כן הלא ה' י' לאמר י"ה

הערה (ד') דברינו בהיבדוק היה אינם לתורה הלכה כי אם דברי ימי ישראל וחד עם זה בני החדש לבידוד ענין המשנה והגמי ועל כן דבר אין לו עם סיבות הראשונים.

ואלו הי' אפשר ללמוד מדברי ר' יוחנן בן ברוקה בדין עירוב לכל התורה כולה הי' אפשר לאמר שסמכו בכל מקום על דבריו אשר באו כבר בפס' עירובין. אבל הלא זה ודאי כי מדבריו בדין ערוב אי אפשר ללמוד מאיזה. והא קמן דר' שמעון דבודאי סובר דפרס שבכל מקום הוא הצי כבר משלש לקב, וכעירובין יסבור דדי בשליש כבר זה לסעודה. והדברים מבארים את עצמן דכאמת כן הדבר דלא אמר זה ר' יוחנן בן ברוקה כי אם בעירובין דרבנן ואשר כולם התכוונו להקל ורב הפדא קבל שכן סובר ריב"ז גם כפסול גויה (ט"ז) אבל אין זה ענין כלל לפרס דבית המטע. ומכל זה מבואר דר' יהושע קבל דבריו ואמרם על יסוד המשנה בנגעים ודברים מפורשים כן, וכן ילכו דברי ריב"ז על יסוד המשנה במס' עירובין וכמבואר. ואמנם כי שם בדברי ר' יהושע במס' פרה יש שם עוד דבר גדול בנוגע לכל ענין דבריו.

פרק י"ד.

לשון המשנה במס' פרה פרק א' שם הוא:

ביוצא בו אמר (ר' יהושע) אמרו האוכל בבית המטע פרס (זה הוא טכור) משלש לקב אמרו לו אמור משמנה עשר לסאה אמר להם כך שמעתי סתם אמר בן עזאי אני אפרש אם אומר אתה משלש לקב אין בו הלה וכו'.

והמפרשים ז"ל לא עמדו לפרש לנו את ענין הדברים האלה.

והדברים כמו שהם תמוהים ימסליאם, כי הלא בפשוטו הדבר להיפך, שר' יהושע אמר כהונן והם יבקשו ממנו מדוע לא יאמר שלא כסננון, ונגד הסננון.

שהרי בשיעור כזה, שליש של קב' בן ראוי ליער בקב ולאמר, משלש לקב' ולא לתפוס שיעור גדול של סאה ולאמר, משמנה עשר לסאה.

והאם יוכל להיות ספק שמדרכי הלשון הוא, במדה של שליש הקב לשער בקב ולא לאמר, משמנה עשר לסאה.

והננו רואים כי לא לבד שהם שאלוהו על זה כי אם שר' יהושע גם הצטרף והשיב, כך שמעתי סתם.

ובן עזאי גם יפרש זה מדוע מסרו רבותי של ר' יהושע בן, משלש לקב' לא, משמנה עשר לסאה.

אשר כל זה יורה לנו כי ר' יהושע עשה שלא כנדרש, אבל לא נתברר מה זה, ולא נודע פשר הדבר.

ובתוספות חדשים על המשניות כתבו יש:

ואם תאמר מאי נפקא מינה מזה, יש לאמר מיעוט דני לקב יש לטעות בו כר' יוחנן דסבירא ליה ד' לקב אבל בי"ח לסאה הוה ליה לר' יוחנן כ"ד ואין לטעות כולי האי, גם שיש שני מספרים ועוד שיש ליתן סימן בנקודת של סאה כמ"ש במלכים.

ובמקום הזה גם הדבר ידוע. יסן הוא שיבת רשי' ז"ל כי "פרס" הוא ר' ביצים, הוא ככל הברטנ, רק שלפי מה שנתבאר לנו אין כל מחלוקת במשנה ובגמ' על זה.

הערה (ט"ז) ובאשר פ"י דבריו סוף הכתובים ריב"ז משהו בגמ' דאיכא חיינו שהרי אין קנא הסובר שיעור של ביצה ומתזה כי אם ריב"ז ופ"י א"כ הכתובים הסוברים כן בפסול גויה הוא ריב"ז.

יסוד המשנה והבירורים עליה

הכה

ומה אפשר לאמר לדברים כאלה אשר אין להם שחר, וגם כל החלום הזה בא לו מפני שהמדפיסים הדפיסו תחת שלישי ג' וחשב שכן אמר גם ר' יהושע.

אבל ענין הדבר זה הוא.

המשנה בלישונה וכל סגנונה הקבוע ה' כבר לא לבד לפני ימי ר' יהושע ודבותיו, כי אם גם הרבה לפני ימי הלל, מימי אנשי כנסת הגדולה ככל אשר כבר נתבאר.

ומאז ואילך נשמרו מכל מיטמר לבלי לשנות הסגנון גם כנוגע לדבריהם הם על יסוד המשנה.

עד כי גם אצל דברי הלל הכבלי על דברי יסוד המשנה כבר הוצרכו לוצטרף על זה, והן דברי המשנה בעדיות פרק א' משנה ג':

הלל אומר טלא הן מים שאובין פוסלין את המקוה, אלא שחייב אדם לאמר בלשון רבו.

והיינו שהוצרכו לפרש מדוע שינה הלל סגנון הלשון, והשתמש בהין, וכלשונו של רש"י ז"ל במס' שבת ד' ט"ז על זה, כלומר הן אינו לשון משנה אלא לשון תורה.

וכבר נתבאר לנו בכרך שלישי עמוד 95 שדברי המשנה, שחייב אדם לאמר בלשון רבו, הנונה לרבותיו של הלל בכלל, אישר שם היו מדות אחרות מאשר בארץ ישראל ועל כן בפרשם שם לתלמידיהם גדרי, יסוד המשנה הוכרחו להשתמש בלשון התורה הידוע לכל, למען אשר לא יהי מקום למעות, וככל אשר נתברר לנו ענין הדברים שם.

והגנו רואים כי אף שרכותינו של הלל תפסו לשון תורה, בכל זה הוצרכו לפרש כי הלל עשה כן מפני שחייב אדם לאמר בלשון רבו, לבלי יפלא כי שנה מסגנון דרך המשנה.

וזה עצמו היתה שאלת חכמי הוועד לר' יהושע והוא השיב, כך שמעתי והנהו אומר בלשון רבו, אבל מדוע אמרו דבותיו כן זה פירש בן עזאי, אמר בן עזאי אני אפרש.

וכל זה לפי שביסוד המשנה לא השתמשו בקב לשער בו כי אם בסאה.

ואף שיש במשנה גם קב גם חצי קב וגם לוג, רבע הקב (י"ז), כל זה בא שם לא לשער בהם מדה אחרת כי אם במסום שידובר מהמדה ההיא עצמה, הייט מקב עצמו, או חצי קב עצמו.

לא כן שלישי הקב יסוה אינה מדה לעצמה, והאומר, משלש לקב אין כוננו למדה זו עצמה, שהרי אין שם מדה כזאת, וכוננו רק לשער במדת הקב.

זה אינו סגנון של יסוד המשנה, לפי שישם השתמשו בסאה ולא בקב, כמו שהוא בכל מקום במשנה.

והגנו רואים אפי' בדיני תערובות תרומה בחולין בפרק ד' וכל פרק ה' ממס' תרומות, שאף שעצם הדין הוא רק זאה, שאם נתערב בפחות ממאה הכל אסור ובמאה של חולין מתיר, בכל זה כאו ישם כל האופנים רק כסגנון של סאה בין ביסוד

הערה (י"ז) הוזכר גם במסכים ב' ה' כיה יהי רעב גדול בשומחן והנה צדים עליה עד היות ראש הסוד בשמונים כסף (הסוד הי' ה' מקוה סמונים כסף) הרבע הקב וחזנים בתמשה כסף.

יסוד המשנה והבירורים עליה

המשנה, בין בדברי התנאים, בכלום באו הדברים, על, סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה חולין או שנפלה למאה.

ואין אנו צריכים בזה לראות מבחין כי נראה בן מפורש בענין זה עשתי במשנה עירובין פ"ח משנה ב'.

ובמה הוא שיעורו מוזן שתי סעודות לכל אחד מזוג לחול ולא לישבת דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר לישבת ולא לחול ר' יוחנן בן ברוקה אומר מכבר בפגדיון מדי סאין בסלע ר' שמעון אומר וכו'.

אבל הלא ד' סאין בסלע הנם קב במעה כסף, שחרי ד' סאין הם מ"ד קבין, והסלע ד' דינרין וכל דינר שש מעין.

והלא יכול ה"י לאמר, מכבר בפגדיון מקב למעה? וזה ה"י שיעור קרוב, יכולי הישכמות רבים.

אבל הוא אומר, מכבר בפגדיון מדי סאין בסלע? מפני שבן השתמישו במטותי המשנה.

והן באמת דברי חכמי הוועד לר' יהושע, אומר משמנה עשר לסאה. לפי שכל מקום שנאמר קב תחת סאה יוצא מן הכלל, וצריך טעם, זה פירוש בן עזאי.

ובן הדבר כי מאחרי ימי סידור, יסוד המשנה ואילך דקדקו לישמר בכל דבריהם את סגנון יסוד המשנה, ולכלי לשנית מזה, עד כי גם אצל ר' יהושע גם אצל הלל הבבלי הזכרתי לפרש, מה ה"י הדבר אישר שנו מליטון יסוד המשנה. ואין דברנו להוסיף ראיות על הענין הגדול של יסוד המשנה הקבועה וטבעה טימי אנשי כנסת הגדולה וכי כל דברי התנאים הנם רק עליה.

כי כל זה כבר נתבאר לנו בדרך ילישי באופן שאינו משאיר כל ספק, תכלית דברנו במקום הזה הוא רק לשוב ולהראות את כל הבירור הגדול בימי יבנה בכל הנגע ליסוד המשנה, וכי אך זה ה"י אז כל ענין דבריהם.

פרק מ"ו.

וראו לנו להעיר בזה גם על המשנה במס' בבא קמא ד' ס"א (פרק ה' משנה ה') בדיני איש אשר ביסוד המשנה ובא יש :

עברה גדר שהוא נכוח ארבע אמות או דרך הרבים או גדר פסור. המדליק בתוך שלו עד כמה תעבור הדליקה ר' אליעזר בן עזריה אומר הואין אותו כאלו הוא באמצע בית כור ר' אליעזר אומר יש עשרה אמות כדרך רשות הרבים ר' עקיבא אומר המשים אמה ר' שמעון אומר שלם ישלם המעביר את הבערה (ישמות כ"ב). הכל לפי הדליקה.

ובנטי ישם בא על זה, דרך הרבים מאן תנא אמר ר' אליעזר הוא דתנן ר' אליעזר אומר יש עשרה אמות כדרך רשות הרבים. והתוס' ישם כתבו על זה, דרך הרבים מאן תנא ר' אליעזר הוא אסתיתן קאי והוה סתם ואחר כך מהלוקת.

והרשב"א דל בהודושי ישם הרחב הרבים יתר וכתב, המדליק בתוך שלו עד כמה תעבור וכי מה שחזרו ושנו המדליק בתוך שלו כאלו ה"י זה פלוגתא בפני

עצמה היינו מפני שרצו לעשותה לסתם ואחר כך מחלוקת ולאמר דסתם בתניתן ששנינו, או שעברה דרך רשות הרבים פטור' לאו כולא עלמא היא אלא מהדליקה ר' אליעזר ורבנן היא ולית הלכתא כאותה סתם אלא כמחלוקת ומן המחלוקת אפסוק הלכתא כר' שמעון דאמר הכל לפי הדליקה וכדפי' בגמ' הכל לפי נוכחה של דליקה. והנה הוכרחו רבותינו להוציא הדברים מפשטן וגם לעשות כאן סתם ואחר כך מחלוקת, אף כי בדבור אחד נאמרו, ואף כי הסתם נאמר באופן אחר והמחלוקת באופן אחר.

וכל זה מפני שחשבו שדברי הגמ', מאן תנא אמר רבא ר' אליעזר היא וכו' הכונה שר' אליעזר שנה את זה.

ועל פי דבריהם הרחיק שם התוספת יום טוב את ענין דברי המיטנה וכתב: המדליק בתוך שלו עד כמה תעבור הדליקה לכאורה עד השתא לא איירי בתוך שלו אלא במדליק בתוך של חבירו ופטור בעברה גדר וכו' אלא ישראלים כתב אבנא דהבא וז"ל יראה דוקא בשלו נתנו שיעור אבל בשל חבירו כיון דלא ברשות הדליק לא נתנו שיעור וגם הרמב"ם בפרק י"ד מהלכות נזקי ממון העתיק עברה גדר וכו' במדליק בתוך רשותו וכו' גם נראה כן מהא דכתבתי ברישא דרך הרבים דאמרין בגמ' דר' אליעזר דסיפא הוא וכך כתבו התוס' דהוה סתם ואחר כך מחלוקת ע"כ ושמעין דכח ד מהתא הוא ניהו רישא וסיפא וצריך לאמר דמתניתין הכי קאמרה המדליק במקום שאין הספק אלא שההדלקה היא בתוך שלו ואף על גב דעד השתא נמי בתוך שלו איירינן מכל מקום הואיל וטעם הפטור (גם כסיפא) מישום שבתוך שלו הוא נקט מלתא בטעמא כן נראה ליי'.

והנה הוכרחו להכנס בדוחקים היותר גדולים והתוס' יום טוב הרגיש בעצמו כי דבריו הנם נגד פישטן של דברי המיטנה.

ונפלאתי על כל דברי רבותינו שלא שמו לב לדברי המכילתא שיסם הדבר יוצא מפורש שאין בזה סתם ואחר כך מחלוקת.

והדברים מפורשים שם שכל דברי התנאים האלה כולם יבואו רק לפרש דין יסוד המיטנה.

ולשון המכילתא (ישמות כי"ב ה') הוא, ומצאה קוצים הא לא באו קוצים ושהרי כן הדין גם אם לא מצאה קוצים) אלא ליתן שיעור אם אין קוצים יש שיעור (ואם ככל זה הלכה אונם הוא) ואם יש קוצים אין שיעור מכאן אמרו עברה הנהר והדרך והגדר שהוא נבזה עשרה ספחים והזיקה פטור מלשלם כי צד עומדין על הדבר רואין אותו כאלו הוא עומד באמצע בית כור ומזיק דברי ר' אלעזר בן עזריה ר' אליעזר אומר שש עשרה אמה בדרך הרבים ר' עקיבא אומר חמשים אמה ר' שמעון אומר שלם שלם המכעיר את הכערה הכל לפי הדליקה.

והאם יש כאן מקום לנסות מין ייטאל כי אין כאן סתם ואחר כך מחלוקת כי אם שכל דברי התנאים האלה ילכו רק לבאר את הדין אשר לפני זה.

דהיינו הרישא של המיטנה, אשר היא במכילתא בלשון, מכאן אמרו עברה הנהר והדרך והגדר ושהיא נבזה עשרה ספחים וזיקה פטור מלשלם (יח).

ועל זה בא סוד אחר זה, כי צד עומדין על הדבר.

הקדמה (יח) והלשון במכילתא, מכאן אמרו יום במכילתא במקומות הרבה אשר יבואו להסמיק את דברי יסוד המיטנה לקרא.

ובאו כל דברי התנאים אשר במשנתנו ודברי כולם אחת לפרש, כיצד עומדין על הדבר?

ואמנם כי צדקו דברי הרמב"ם והרא"ש דגם הרישא איירי במדליק בתוך שלו. רק שהתוס' יום טוב במח"כ ערבב שני הדברים יחד דברי התוס' יהיה סתם ואחר כך מחלוקת עם דברי הרא"ש והרמב"ם.

וכבודו במקומו אבל אין הדבר כן, זה ודאי דגם הרישא מיירי במדליק בתוך שלו כדברי הרמב"ם והרא"ש שהרי מפורש במכילתא שדברי התנאים אינם ענין לעצמם כי אם שבאו לפרש הרישא.

ואחרי שזה מפורש במשנתנו שדברי התנאים הגם במדליק בתוך שלו כמו שמפורש בריש דבריהם, המדליק בתוך שלו עד כמה תעבור הדליקה ר' אליעזר בן עזריה אומר וכו' ר' אליעזר אומר וכו',

וכיון דדבריהם אינם כי אם לפרש הרישא, הדבר מבואר דגם הרישא (דברי יסוד המשנה) במדליק בתוך שלו.

אבל כל הדוחק שדהק לרבותינו התוס' והרשב"א לאמר שיש כאן סתם ואחר כך מחלוקת הגם רק דברי הגמ', דרך הרבים מאן תנא אמר רבא ר' אליעזר היא דתנן ר' אליעזר אומר שיש עשרה אמות כדרך רשות הרבים.

אבל זה ענין אחר לגמרי.

כבר נתבאר לנו במקומות הרבה כי ביסוד המשנה היו נאמר עצם דכלל, והפרטים שנחשבו זה הו' כבר פירוש הדבר, ויש תנאי המתייבחות שעל פי שיטת תנא פלוני הוסיפו גם זה אף שבמחלוקת שנויה (י"ט).

ובגמ' נתבאר כל פעם שזה היה הוא רק אליבא דחד תנא.

וכן הוא גם במקום הזה, והן דברי הגמ', דרך הרבים מאן תנא אמר רבא ר' אליעזר היא וכו'.

והיינו דאלה אשר נקטו גם דרך הרבים בין פרטי המשנה הגם אלה אשר שנו משנתנו בשיטת ר' אליעזר.

אבל שאר תנאי המתייבחות לא נקטו במשנתנו דרך הרבים כי אם עברה גדר שהוא נבזה ארבע אמות (כ) או נהר פסורה.

ולהשלמת הדברים ולהבין יותר ענין דברי המכילתא והמשנה נבאר הדבר יותר. כי הנה דברים כמו שהם קשה להבין דברי המכילתא והשאלה, כיצד עומדין על הדבר? כי איזה דבר חסר הביאור בזה, והרי נהר והנדר שהוא נבזה ארבע אמות וגם דרך הרבים כל זה דברים בולטים וניכרים, ומה ענין לאמר על זה, כיצד עומדים על הדבר?

אבל באמת כי הפרטים האמורים במשנה הוא רק מה שהבנו הכמים בהווה ונקטו הונמאות של פרטים ועיקר הדבר מה שהגנו למדים מיסוד המשנה הוא שכל שאין הדק האש לעבור סתור.

ועל זה יאמרו במכילתא, כיצד עומדין על הדבר? במקום שאין גדר נבזה כל כך ואין נהר מספיק, זה באו כל התנאים האלה לפרש.

הקפה (י"ט) ע"י בר שילוני עמ' 240 הקפה פ"א

הקפה (כ) במכילתא באי' כפחים הוא מ"ב וצ"ק להיות כמו במשנה, ארבע אמות.

יסוד המשנה ודברי התנאים עליה

קכו

וממש כשאלת המכילתא לפני דברי התנאים "כיצד עומדין על הדבר" כן בא גם במשנה לפני דבריהם, עד כמה תעבור הדליקה כשאין שם לא נדר ולא נהר.

ורי שמעון לא לבד שאינו חולק על דברי יסוד המשנה, כי אם שגם אינו חולק על דברי ראשוני התנאים אשר באו דבריהם לפי-שה.

וענין דבריו הנם רק זאת שכל זה לא דברו אלא במדליק אש מצויה, אבל אם הדליק דליקה גדולה- גבוהה יותר מהרניל וההוה, חייב גם אם יש שם נדר ונהר ודרך, וגם אם הוא באמצע בית כור, ואפי' יש שם חמשים אמה והן דברי הנמ' שם:

ולית ליה לרי' שמעון שיעורא בדליקה והתנן (במס' בבא בתרא ד' כ"פ"ב מ"ב) לא יעמיד אדם תנור בתוך הבית אלא אם כן יש על גבו גבוה ארבע אמות ה' מעמידו וכו' ואם הויק משלם מה שהויק ר' שמעון אומר לא נאמרו שיעורין הללו אלא שאם הויק פטור מלשלם אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח הכל לפי גובה הדליקה אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרי' שמעון וכן אמר רב נחמן אמר שמואל הלכה כרי' שמעון.

והדברים פשוטים וברורים ולא פסקו הלכה כרי' שמעון גנה כל התנאים הראשונים כולם, כי אם שגם ר' שמעון רק מפרש הוא ואינו חולק כלל על התנאים הראשונים.

וכמו בבבא בתרא שם שהדברים מפורשים שדברי ר' שמעון ורבנן ילכו על דברי יסוד המשנה (עי' דברינו בכרך שלישי עמוד 257) אף כן הם דבריו בב"ק.

והתוס' יום טוב בבבא בתרא שם השיג על הראיש מדברי ר' שמעון בב"ק וכתב:

ג"ל הרי"ף וליתא לדר' שמעון דהא אוקמוה בשיטה בפרק הבית והעליה וכתב עליו הראיש שלא הוצרך לראי' זו דהא הלכתא כרבים ואני אומר כי הרי"ף הוצרך לראי' זו ובלעדה לא ירים איש את ידו לעשות דלא כרי' שמעון משום דפי' דב"ק מ"ד ר' שמעון אומר הכל לפי גובה הדליקה ושיעורה ואם הלכה יותר משיעורה פטור פסקינן בהדי' בגמ' כוותיה והשתא אי' לאו דאוקמא בשיטה ודאי' דהכא נמי יש לפסוק כוותיה דהא היינו הוי' דב"ק דכשעברה יותר משיעורין הללו שהוא פטור' אלה דבריו.

ואשתומא קאמר והשיג על דברי הראיש בתנא. ודברי התוס' יום טוב באו כאלו דברי ר' שמעון בב"ק שם באו לאמר שאם הלכה יותר משיעורה פטור כדבריו בבא בתרא, אבל מזה אין רמז בדברי ר' שמעון שם.

ודבריו הנם להיפך שכלפי מה שכל התנאים הראשונים נתנו שיעורים, יאמר ר' שמעון שאם עשה דליקה גבוהה ביותר חייב אף שיש שם השיעורין האלה. והוא ההיפך ממה שיאמר ר' שמעון על יסוד המשנה בבבא בתרא, לא נאמרו השיעורין הללו אלא שאם הויק פטור מלשלם.

וזה הוא באמת קושית הנמ' דמקשינן דדברי ר' שמעון בב"ק כרבנן בב"ב ומתצינן דאין כאן סתירה.

אבל זה ודאי ודבר פשוט דלרבנן דר"י שמעון בבבא בתרא דאמרו שם דאף אם החוק שיעור נזקין „אם חזק משלם כה שחזק“ כל שכן שכן הדין בדברי ר"י שמעון בבבא דאם עשה דחוק גדולה לא מדני שיעורין הללו והויב. וכן הדבר שאין חולק כלל על ר"י שמעון בבבא כי הוא בא לפירש ולא לחלוק.

ושם בבבא בתרא יחלקו החכמים עליו והן דברי הרא"ש דבראי הלכה בחכמים שם.

סוף דבר אין במשנתו פתח ואחר כך מחלוקת כי אם שכל דברי התנאים הראשונים באו רק לפירש דברי יסוד המשינה.

ודי שמעון ילך גם הוא על יסוד המשינה ועל כל דברי התנאים הראשונים ואינו חולק עליהם כל עיקר.

וכן הדבר כי דבר יסוד המשינה וכו' דברי כל התנאים הנם רק עליה לבד את אשר על ידי זה נראה אוד בחור בכל דברי המשינה וזוהי הפלוגתא המעקשים יהיו למיטורין.

הנה יתעטף על ידי זה המחלוקת של התנאים למחצה לשלוש ודבוע.

וגם המחלוקת הנשארת אינם ביסוד הדברים כי אם כבידודי פירש דברי דברי המשינה ככל אשר כבר נתבאר בדברינו בסוף שלישית וכל אשר יבוא בכל המשך דברינו בסוף זה.

פרק ט"ו.

ועי' במס' מועד קטן פרק ג' משנה ה':

הקובר את מתו שלשה ימים קודם להגיל בטלה הימנו נזרת שבעה שמונה בטלה הימנו נזרת שלשים מפני שאמרו שבת עולה ואינה מפסקת הנזים מפסקין ואין עולין.

ר"י אליעזר אימר מוהרב בית המקדש (דאין לעצרת הן השלומי שבעה) עצרת כשבת רבן גמליאל אומר ראש השנה ויום הכיפורים כנזלים וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא עצרת כנזלים.

ובמקום הזה הדבר בולט כל כך שדברי ר"י אליעזר ורבן גמליאל ילכו על יסוד המשינה עד שכתב כתבו שם גם התוס' בדי כ"ד:

וחכמים אומרים לא כדברי זה וכו' ולא שייך לומר היינו ת"ק דנימא כולהו (גם ר"א גם רבן גמליאל גם חכמים) אתו לפירש מלתא דתיק כי ההוא דלא ירבה לו נשים בפ"ב דפנהדרין ד' ב"א וההוא דתמזבה מקדש ד' פ"ג.

ואנחנו היינו רוצים לדעת מי הוא הת"ק הגדול הזה אשר גם ר"י אליעזר גם רבן גמליאל גם חכמים באים לפירש דבריו.

ורק על ידי ההשתמשות בלישון ת"ק הביא לנו כי דבר יסוד המשינה מהימים היותר ראשונים היינו מימי אנשי כנסת הגדולה וכו' כל דברי התנאים רק עליה, נעלם עד היום הזה.

וגם במקום הזה עצמו על ידי מה שהשתמשו בלישון ת"ק בא סבוך גדול מאד ונבאר הדברים.

יסוד חמשה ודברי התנאים עליה

קב"ח

כי מיד אחר המשינה בא שם בנמי דף י"ט:

אמר רב גוריה בטלו ימים לא בטלו זמן אמר רב הונא גורות בטלו ימים לא בטלו זרב ששת אמר אפי' ימים נמי בטלו מאי טעמא ימים לא בטלו שאם לא גילה ערב הרגל אסור לגלח אחר הרגל והתניא הקובר את מתו שלשה ימים קודם לרגל בטלה הימנו גורת שבעה שמנה ימים קודם לרגל בטלה הימנו גורת שלשים ומגלה ערב הרגל ואם לא גילה ערב הרגל אסור לגלח אחר הרגל אבא שאיל אומר מותר לגלח אחר הרגל שששים ושמונים שלשה מבטלת גורת שבעה כך מצות שבעה מבטלת גורת שלשים שבעה והאנן שמנה חנן קסבר אבא שאיל מקצת היום ככולו ויום שביעי עולה לו לכאן ולכאן אמר רב הסדא אמר רבינא בר שילא הלכה כאבא שאיל:

ועל זה כתבו התוס' הלכה כאבא שאיל נראה ההלכה כמותו בכל מאי דפליגי אתיק בין במקצת היום ככולו בין לענין אם לא גילה מדלא מפליגי בהלכה כאבא שאיל במקצת היום:

ומהך הדברים האלה כתב שם התוס' יום טוב היה והכמים ומ"ש הר"ב ואם מה די ימים קודם אחד מימים טובים אלו בטלה ממנו גורת שלשים כאבא שאיל דפליגי אמתניתין דלעיל דתני שמנה ימים ושעמו דסבר מקצת היום ככולו שביעי עולה לו לכאן ולכאן:

וכמה יש להשתנות על הדברים האלה אך שורה אחת לפני זה העתיק הרב תוס' יום טוב וזל עצמו דברי התוס' בדי' כ"ד והכמים אומרים וכו' כולחו אהו לפרש מלתא דתיק:

הנה לפנינו תיק גדול ונראה כל כך עד שנסה ר' אליעזר גם רבן גמליאל גם הכמים כולם באו רק לפרש דבריו ופתאים יהלוק עליו אבא שאיל:

אבל אין כאן תיק כי אם יסוד המשינה ודברי ראשי התנאים לפרש כמו שכתבו התוס' ובכל השי' מדאישו לסופו לא נמצא שיחלקו התנאים גם היותר ראשונים שבהם כהלל ושמאי ובית הלל ובית שמאי על דברי יסוד המשינה ולא יכלו לחלוק עליה בהיות זה יסודי התורה והקבלה התום כחותם קודש של אנשי מנחת הגדולה:

והדברים גם במקום הזה פשוטים וברורים לפנינו וכמו שדברי ר' אליעזר רבן גמליאל והכמים כולם רק לפרש דברי יסוד המשינה אף כן הם גם דברי אבא שאיל רק לפרש גדר דברי יסוד המשינה:

וכבר כתב שם רש"י בדברי אבא שאיל שם בדי' י"ט: ויום שביעי עולה לכאן ולכאן דה"ש"ב נמי שמיני:

והיינו דאבא שאיל מפרש דזה ישנאמר ביסוד המשינה שמנה בטלה ממנו גורת שלשים נקטו בלשונם שמנה רק למען נדע את עיקר הדין כמה ימים הוא וא"י היא החשבון:

אבל בנינו למספר הימים עצמם מתוך דין של מקצת היום ככולו בזה אסתיק יום שביעי עולה לכאן ולכאן ובדברי רש"י דחשיב נמי שמיני ועל כן יש כאן כל החשבון של עיקר הדין החשבון של שביעי והתחלת יום שמיני לגורת שלשים:

יסוד המשינה ודברי התנאים עליה

והרי בדי יום כד"ה אתיא כהכו התוס'.

ההירורים פירש כן דק"ל מקצת יום שביעי ככולו ועולה לכאן ולכאן, מקצת היום ככולו וכול לגלח ביום כ"ט ובתוספות הרב לא פ"י בן דלא אמרין שיהא יום שבעה לשני ימים לענין שלשים יום.

והדיר יום בתוספת אינו לא תנא ולא אמירא, והוא הלא כדאי לא יחלוק לא על המשינה ולא על הנמרא.

והרי בכל המשינה ובכל הנמ' נאמר שלשים ולא עשרים ותשעה.

והרבי פשיט שהוא סובר דזה ודאי העצם הדין הוא שלשים יום ועל כן יקרא זה כן.

אבל על ידי הכלל של מקצת היום ככולו והכלל של יום שביעי עולה לכאן ולכאן, סובר הר"ב יום שיהא נמ"ב כיום עשרים ותשעה, ומתקן כל זה יקרא זה כבר שלשים.

ומשינה שלמה שנינו במס' נגעים פרק ג' משינה ג'.

ועוד הכישר מסבא בשני שבועות וכו' בתלמוד ובסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני וכו' ומיטמא בשני שבועות שהן שלשה עשר יום.

ולשונו של הר"ב שם י"ג יום דיום שביעי של שבוע ראשון עולה לכאן ולכאן.

וידוע כי דברי הכתוב (ויקרא י"ג) הוא והסגירו שבעת ימים שנית דהיינו י"ד יום.

בכל זה על ידי מה דיום השביעי עולה לכאן ולכאן נעשים הי"ד יום ליום יום וממש כן הם דברי אמא שאיל בנוגע לדברי יסוד המשינה שאף ששם נאמר ושמנה בטלה הימנו זרת שלשים, סובר אמא שאיל שהכוונה, שמנה לחישובן, אבל על ידי מה דיום שביעי עולה לכאן ולכאן נחשב מקצת סוף היום השביעי לשימני, והחשבון שמנה מתחיל ביום השביעי.

ורא"י לנו להעיר בזה על דברי המשינה בזכחים פרק ט' משינה א' אשר רש"י ז"ל הרניש שם בזה, ורק מפני שלא הבינו דבריו שבישו אותם, ושם בא: המזבח מקדש את הראוי לו.

ר' יהושע אומר כל הראוי לאישים אם עלה לא ירד שנאמר (ויקרא ו') היא העולה על סוקדה על המזבח מה עולה שהוא ראוי לאישים אם עלתה לא תרד אף כל דבר שהוא ראוי לאישים אם עלה לא ירד רבן גמליאל אומר כל הראוי למזבח אם עלה לא ירד שנאמר היא העולה על סוקדה על המזבח מה עולה שהוא ראוי למזבח אם עלתה לא תרד אף כל דבר שהוא ראוי למזבח אם עלה לא ירד אין בין דברי רבן גמליאל לדברי ר' יהושע אלא הדם והנסכים שרבן גמליאל אומר לא ירדו ור' יהושע אומר ירדו.

וכבר כתב שם רבינו הגדול רש"י ז"ל:

ר' יהושע אומר וכו' הני תנאי פליגי בפירושא דאת הראוי לו דסתמא דמתניתין, רבי סתם מתנתין את הראוי לו למעושי שאין ראוי לו והדר מפרש ומאי ניהו ראוי לו לר' יהושע ראוי לאישים שנפסל ולא דם פסול ונסכים פסולין שאינן לאישים ולר' כל הראוי למזבח שנפסל אפי' דם ונסכים ואין לך למעט וכו'.

ורחוק מאד שכל זה יחד הוא לשון רבינו הגדול, ויסתור את עצמו בנשימה אחת. אבל לשונו של רבינו הי' „הני תנאי פליגי בפירושא דאת הראוי לו דסתמא דמתניתין, לרי יהושע ראוי לאישים וכו' ולריג כל הראוי למזבח“.

ורק מניהים טועים שהי' פשוט להם שכל המשנה סידר רבי שיחתו דבריו הטובים והוסיפו בתוך דבריו „רבי סתם מתניתין את הראוי לו למעוטי שאין וכו'“. ואין זה כי אם הוספת טעות, ודברי רבינו עצמו ברורים „הני תנאי פליגי בפירושא דאת הראוי לו דסתמא דמתניתין“.

והיינו שדברי רבי יהושע ורבן גמליאל ילכו רק לפרש דברי „סתמא דמתניתין“ כלשון רש"י שהוא באמת „יסוד המשנה“, שכל דברי התנאים אינם כי אם זה לפרש ולהגדיר מתוך קבלותיהם ושיטת קבלותיהם את הדברים שם.

ואם דברי רש"י ויל הכרורים שחתו מניהים טועים נשאר דברי התוס' על זה כמו שהם וכתבו:

„המזבח מקדש וכו' ר' יהושע ורבן גמליאל אתו לפרושי הקדש ר' שא וכו' האי גונא בחזקת הבתים (ד' כ"ה) דר' ישמעאל ור' עקיבא קמפדשי בספא חזקה דר' שא“.

וגם הריב אשר דבריו לקוחים מדברי רש"י כתב „המזבח מקדש את הראוי לו ופליגי תנאי בפירושא דמתניתין מאי גיהו הראוי לו ר' יהושע אומר כל הראוי לאישים וכו'“.

ולא הזכיר דבר טרבי וחתימת המשנה ביטוי, אשר אין זה ענין כלל למקום הזה אשר ידובר „ביסוד המשנה“ והסידור מימים היותר ראשונים.

וכבר הרגיש בעיקר הדבר גם הרשבים בפסחים ד' קט"ו וביאר הדבר באורך. ועל דברי המשנה שם מכל סדר האגדה הקבוע אשר בתווך באו גם דברי ב"ש וכו':

„לפיכך אנחנו חייבים וכו' עד היכן הוא אומר בית שמאי אומרים עד אם הבנים שמחה ובית הלל אומרים עד הלמיש למעינו מים וחזתם כנאולה ר' טרפון אומר אשר נאלטו ונאל וכו' ולא הי' חזתם ר' עקיבא אומר כן ד' אלקיננו וכו' ונאכל שם וכו' עד ברוך אתה ד' גאל ישראל“.

כתב שם הרשבים:

„וחזתם כנאולה מסיים את האגדה בברכת נאולה והשתא לא מפרש וכו' והא דקאמר תיק וחזתם כנאולה דברי הכל היא, ולא בא למעט מילתיהו דר' טרפון ור' עקיבא אלא לאשמועינן שמסיימין בברכת נאולה דלא תימא וכו' וראי' לדבר במס' כתובות פרק אף על פי (ד' נ"ז) דאיכא נמי פלוגתיהו דר' טרפון ור' עקיבא בהאי גזונא דפליגי בסתם משנה דתנן הניע זמן ולא נישאו אוכלת משלו ואוכלת בתרומה ר' טרפון אומר נותנין לה הכל תרומה ר' עקיבא אומר מחצה חולין ומחצה תרומה וכו' היכי דפליגי התם ריש ור' ע בפירושא דאוכלת בתרומה ולא תלתא. תנאי הוו הכי נמי פליגי תרזויהו הכא בפירושא דחזתם כנאולה ולא תלתא תנאי הוו שהתנא סתם דבריו בין הכא בין בכתובות והדר מפרש לה בפלוגתא דריש וריע, וחזתם דתיק סיוס בעלמא, ואינו חזתם דריש חתימת סוף ברכה היא“.

יסוד המשנה ודברי התנאים עליה

וכן כתבו שם התוס' "והותם בנאולה תיק לא פי' כי צד ופליגי במילתיה ד' טרפון ור' עקיבא וכו'".

אבל מפני שרבותינו קראו זה בשם "תנא קמא" לא דקדקו לראות שכן הוא בכל הש"ס מראשו לסופו, ואלו עמדו על הדבר שזה הוא "יסוד המשנה ודברי התנאים עליה" אז היו מרגישים שבהכרח צריך להיות זה בכל מקצועות שבתורה בכל המשנה, ואז היו מוציאים בכחם הגדול הדבר כן בכל המשנה והיו מאירים עינינו לפתוח השער ולבוא ברחבה.

עכשיו הגה ידאב הלב לראות כי ראשי רבותינו חשבו זה כדבר פלאי באיזה מקום בודד עד שהרשבים מצא עוד מקום כזה בכתובות פרק אף על פי, והתוס' מצאו וכתבו שם "וכן מצינו בסנהדרין ד' ביא גבי לא ירבה לו נשים וברי"ש חזקת הבתים ד' כיח דפליגי תנאי במילתיה דתיק".

אבל כבר נתבאר לנו בכרך שלישי מקומות אין מספר בכל המשנה מראשה לסופה כן, ובכל דורות התנאים כולם מן בית שמאי ובית הלל עד סוף ימי התנאים.

והוא כל כך פרוש על פני כל המשנה עד שאין אנחנו צריכים לשלוח את המעיין לאת אשר כבר נתבאר בכרך שלישי כי אם שנוכל להוסיף עליהם גם כהנה וכהנה, וגם ממקומות אשר הדברים בולטים מעצמם בלי כל עיון.

ולא ידעתי מדוע הרגישו רבותינו הרשבים והתוס' במקום הזה עצמו רק בדברי ר' טרפון ור' עקיבא, והוא פלא שהרי במקום הזה עצמו היו יכולים לאמר דבריהם על מה שבא במשנה זו לפני זה על דברי בית שמאי ובית הלל. כי הגה פתאם יותחל לפנינו משנה זו משנה ו' בלשון זה:

"עד היכן הוא אומר בית שמאי אומרים עד אם הבנים שמחה ובית הלל אומרים עד חלמיש למעינו מים".

והכונה "עד היכן הוא אומר" היינו עד היכן הוא אומר את ההלל בסדר האגדה, ולשונו של התוס' יום טוב שם:

"בית שמאי אומרים וכו' ובית הלל אומרים וכו' נראה לי דכ"ע סברי רוב הלל אחר מזונו וכו' וקסברי בית שמאי דיש למהר ולא לומר קודם המזון רק מזמור אחד ובית הלל סברי כיון דבמזמור הראשון לא נזכר קריעת ים סוף צריך שיאמר גם השני וכו'".

וכן הדבר אבל איזה ענין יש להלשון הזה "עד היכן הוא אומר" והלא לא הזכירו כלל דבר אמירת הלל כל עיקר, ואיך יתחיל מן האמצע "עד היכן הוא אומר". ולא לבד שלא הזכירו הם זה לפני דבריהם, כי אם שנם לא הזכיר זה בכל הפרק הזה פרק ערבי ססחים.

אבל דבריהם ילכו על דברי המשנה בפרק ט' משנה ג':
 "מה בין פסח ראשון לשני הראשון אסור בכל יראה וכל ימצא והשני מצה וחמץ עמו בבית, הראשון שון טעון הלל בא כילתו" וכו'.
 ועל זה ישובו דברי בית שמאי ובית הלל "עד היכן הוא אומר בית שמאי אומרים עד אם הבנים שמחה ובית הלל אומרים עד חלמיש למעינו מים".

ונסדרו דבריהם כאן ולא שם מפני שני דברים, האחת כי כאן הוא המקום אשר נסדר כל סדר האגדה זה אחר זה.

יסוד המשנה ודברי התנאים עליה

קל

וזה שנית שרק במקום הזה אשר באו סדרי האגדה והכוסות דבריהם מובנים
שכונתם, "עד היכן הוא אומר" לפני המזון שאחר זה בא במשנה ז' "מזנו לו כוס
שלישי מברך על מזונו רביעי נומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר".
אבל הנה זה מבואר כי דבריהם ילכו לפרש דברי יסוד המשנה "הראשון
טעון הלל באכילתו".

והוא ממש כמו שכבר נתבאר.

ועי' לדוגמא במס' פאה פרק ה' משנה ד':

"בעל הבית שהיו עובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר
עני יטול".

"וכשיהווד לביתו ישלם דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים עני הי' באותה שעה".

וכמה הדברים מפורשים וכולטים כי כל מחלוקתם הוא על דברי יסוד המשנה
ששם בא עצם הדין שיכול ליטול, ועל זה נחלקו אם בבואו לביתו צריך לשלם.

ובמס' עירובין פרק ד' משנה ז' ח':

"מי שבא בדרך וחשבה לו והיו מכיר אילן או גדר ואמר שביתתי תחתיו
לא אמר כלום שביתתי בעיקרו מהלך ממקום יגליו ועד עיקרו אלפים אמה ומעיקרו
ועד ביתו אלפים אמה נמצא מהלך משחשיכה ארבעת אלפים אמה, אם אינו מכיר
או שאינו בקי בהלכה ואמר שביתתי במקומי וזה לו מקומו אלפים אמה לכל רוח".
עני לות דברי ר' הנינא בן אנטינוס וחכמים אומרים מרובעות כשבאל
מרובעת כדי שיהא נשכר לזויות".

והאם אפשר שיהיו הדברים בולטים יותר שכל דבריהם רק על דברי יסוד

המשנה.

ובא שם באמת מיד אחר זה:

"וזהו היא שאמרו העני מערב ברנליו אמר ר' מאיר אנו אין לנו אלא עני
ר' יהודה אומר אחד עני ואחר עשיר לא א מ ר ו מערבין בסת וכו'".

אשר כמו שיתבאר לפנינו בדור האחרון להתנאים ילך כל זה על דברי יסוד

המשנה.

ועי' במס' פאה פרק ד' משנה ה':

"שלושה אנפיות ביום בשחר ובחצות ובמנחה".

"רבן גמליאל אומר לא א מ ר ו אלא כדי שלא יפחתו ר' עקיבא אומר
לא א מ ר ו אלא כדי שלא יוסיפו".

והדברים בולטים באין מקום לנשות ימין ושמאל כי כל דבריהם ילכו רק
על דברי יסוד המשנה.

ולשונם גם מפורש כן גם דברי רבן גמליאל גם דברי ר' עקיבא.

ומחלוקתם ממש כמחלוקת האמוראים על המשנה.

ועי' אהלות פרק ט' משנה טו':

"ארון שהיא רחבה מלמטן וצרה מלמעלן והמת בתוכה הנוגע בה מלמטן
טהור ומלמעלן טמא רחבה מלמעלן וצרה מלמטן הנוגע בה מכל מקום טמא".

"הייתה יונה הנוגע בה מכל מקום טמא דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר
מטפה ולמטן טהור מטפה ולמעלן טמא".

יסוד המשנה ודברי התנאים עליה

ומי לא יראה בזה את הדבר כמו שהוא כי על יסוד המשנה אשר בא שם הדין ברחבה מלמטן וצרה מלמעלן ובריחבה מלמעלן וצרה מלמטן נחלקו הם אך הדין בהיתה שוה.

ודבריהם יתחילו מן האמצע „היתה שוה וכו' דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר וכו'“.

ובמס' סאה פרק ר' משנה ו' :

„העומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה“.

„שני עומרים ובהם סאתים רבן גמליאל אומר לבעל הבית והכמים אומרים לעניים אמר רבן גמליאל וכו' מרוב העומרים יפה כחו של בעל הבית או הירע כחו אמרו לו יפה כחו אמר להם ומה אם בזמן שהוא עומר אחד וכו' סאתים ושכחו אינו שכחה שני עומרים ובהם סאתים אינו דין שלא יהא שכחה אמרו לו לא אם אמרת בעומר אחד שהוא כנדיש תאמר בשני עמרים שהן ככריבות“.

ודברי רבן גמליאל מפורשים כי ילמוד מדברי יסוד המשנה.

„אמר להם ומה אם בזמן שהוא עומר אחד וכו' סאתים ושכחו אינו שכחה שני עומרים וכו' אינו דין וכו'“ והיינו שילמוד דינו מהאמור ביסוד המשנה „העומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה“.

והכמים השיבו לו דאין ללמוד זה מיסוד המשנה לפי ששם טעם אחר בדברי.

„לא אם אמרת בעומר אחד שהוא כנדיש תאמר בשני עמרים שהן ככריבות“

וכמה מפורשים הדברים וכמה הם בולטים ופרושים לפנינו.

ועי' בזה דבר גדול המעיד על עצמו במס' עירובין פרק ר' משנה א' כי

ביסוד המשנה נאמר שם :

„מי שהוציאוהו עכוים (בשבת בשביה) או רוח רעה אין לו אלא ארבע

אמות החוריהו כאלו לא יצא“.

„הולכיחו לעיר אחרת נתנוהו בדיר או בסהר רבן גמליאל ר' אליעזר בן

עזריה אומרים מהלך את כולה ר' יהושע ור' עקיבא אומרים אין לו אלא ארבע אמות“.

והדברים מכארים את עצמן כי דבריהם ילכו על דברי יסוד המשנה.

והדבר מתבאר שאף כי כל דין תחומין הוא רק מדרבנן, וכל דין יסוד המשנה

הוא כבר בנדרי התקנה דרבנן.

בכל זה הוא באמת תקנה קדומה מאד עד שכבר נסדרו הדברים בימי יסוד

המשנה.

והוא מתבאר כן גם מתוך דברי המשנה בראש השנה פרק ב' משנה ה' :

„חצר גדולה היתה בירושלים ובית יעזק היתה נקראת ולשם כל העדים

מתכנסין וכו' בראשונה לא היו זזין משם כל היום התקין רבן גמליאל הזקן שיהו

מהלכין אלפים אמה לכל רוח ולא אלו בלבד אלא אף החכמה הבאה לילד והבא

להציל מן הדליקה ומן הניים ומן הנחר ומן המפולת הרי אלו באנשי העיר ויש

להם אלפים אמה לכל רוח“.

ומכאן כי עצם האיסור הוא מהימים היותר ראשונים בכל דבר התקנות

הכוללות אשר כבר נתבאר לנו בכרך שלישי כי זמנם האחרון הוא זמן אנשי כנסת

הגדולה.

ורבן גמליאל הזקן בימיו כבר הוצרך לעשות תקנה של היתר להקל שכל היוצאים ברשות בית דין כעדי החדש הם יוצאים מדין התקנה, ולא אבדו דין אלפים אמה שיש לו לכל אדם.

ובדין עצם התקנה בא דין יסוד המשנה:
 „מי שהוציאנה עכום או רוח רעה אין לו אלא ארבע אמות החזירוהו כאלו לא יצא“.

ועל זה באו דברי דור יבנה:
 „הולכינהו לעיר אחרת נתנהו בדיר או בסהר רבן גמליאל ור' אלעזר בן עזריה אומרים מהלך את כולה ר' יהושע ור' עקיבא אומרים אין לו אלא ארבע אמות, מעשה שבאו מפרנדיסין והפליגה ספינתם בים רבן גמליאל ור' אלעזר בן עזריה הלכו אה כולה ר' יהושע ור' עקיבא לא וזו מארבע אמות שרצו להחמיר על עצמן“ (גם בספינה כדיר וסהר).

וכל הדברים יתאימו יחד ויראו לנו כי גם במקום שכל היסוד עצמו אינו מדברי תורה כי אם מדרבנן כמו תחומין, בכל זה הנה גם בנוגע לפרטי דיני התקנה באו הדברים כבר שבעים וקבועים ביסוד המשנה, ודברי התנאים הראשונים ילכו כבר על דברי יסוד המשנה.

וע' שביעית פרק ג' משנה י':
 „הבונה גדר בינו ובין רשות הרבים (בשביעית) מותר להעמיק עד הסלע (ולא היישיגן דלמא מימלך וזרע לה).“

מה יעשה בעפר צוברו ברשות הרבים ומתקנו דברי ר' יהושע ר' עקיבא אומר כדרך שאין מקלקלין ברשות הרבים כך לא יתקנו מה יעשה בעפר צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלין.“

הדברים מבוארים כי על דין יסוד המשנה „הבונה וכו' מותר להעמיק וכו'“ באו דברי ר' יהושע ור' עקיבא „מה יעשה בעפר“.

ובמס' פרה פרק י' משנה ג':
 „קלל של חטאת שננע בשרץ טהור.“

נתנו על נביו רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאים.
 ננע באוכלין ומשקין ובכתבי הקדש טהור.

נתנו על נביהן רבי יוסי מטהר וחכמים מטמאים.
 ובברכות פרק ב' משנה ה':

„חתן פטור מקריאת שמע כלילה הראשון עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה.“

מעשה ברבן גמליאל שקרא כלילה הראשון שנשא אמרו לו תלמידיו לא לימדתנו רבינו שחתן פטור מקריאת שמע כלילה הראשון אמר להם איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים אפ"י שעה אחת.“

והננו רואים שתלמידיו הקשו לו ממשנה מפורשת דהיינו מיסוד המשנה.

והלשון „למדתנו רבינו“ הוא כלשון ר' עקיבא בתוספתא ברכות פרק ד' הי"ב:
 „אמר לו רבן גמליאל עקיבא מה לך וכו' אמר לו למדתנו רבינו אחרי

רבים להטות וכו'“.
 שאף שזה מקרא מלא בתורה נתנו מדרכי המוסר לאמר „למדתנו רבינו“.

וכן הם דבריהם גם בנוגע לדברי יסוד המשנה שהקשה לו ממנה „למדתנו רבינו“.

והלשון ביסוד המשנה „חתן פסוד מקריאת שמע בלילה הראשון עד מוצאי שבת“ הוא נשען על דברי יסוד המשנה בריש מס' כתובות „בתולה נשאת ליום הרביעי“.

כי כל הדברים היו שבועים וקבועים וקוראים זה אל זה וילכו יחדיו. והנה רואים דבר נפלא בפסחים פרק ג' משנה א':

„אלו עוברין בפסח כותח הבבלי ושכר המדי וחומין האדומי וזיתום המצוי וחומן של צבעים ועמילן של סבחים וקולן של סופרים. ר' אליעזר אומר אף תכשיטי נשים.“

זה הכלל כל שהוא ממין דגן הרי זה עובר בפסח הרי אלו באזהרה ואין בהם משום כרת“.

ובמקום הזה אין אנו צריכים לברר דבר כי כל זה יסוד המשנה ור' אליעזר רק מוסיף על זה ואינו תולק כי הדבר מפורש כן ובא שם בנמי ד' מינ':

„תניא אמר ר' יהושע וכי מאחר ששנינו כל שהוא ממין דגן הרי זה עובר בפסח למה מנו חכמים את אלו כדי שיהא רגיל בהן ובשמותיהן“.
מבואר ומפורש שהמשנה בכל לשונה מראשה לסופה (לבד דברי ר' אליעזר) היתה כן לפני ר' יהושע ממש כמו שהיא לפנינו.

ודברי ר' יהושע הגם ממש בדברי האמוראים על המשנה, ודבריו הגם פירוש גמור.

לאמר דלא יקשה שהרי בסיפא בא זה הכלל הכולל הכל „זה הכלל כל שהוא ממין דגן הרי זה עובר בפסח“ שזה כולל כבר גם כל המינים המנויים „ולמה מנו חכמים את אלו בפרט“, זה הוא רק „כדי שיהא רגיל בהן ובשמותיהן“.

וכן הדברים כי בנוגע ליסוד המשנה אין בין התנאים להאמוראים ולא כלום וכולם יחד הגם רק מפרשי דבריה ונדרם.

ומבואר מעצמו כי דברי ר' אליעזר „אף תכשיטי נשים“ באים רק להוסיף על דברי יסוד המשנה וכמו שהוא גם לשונו „ר' אליעזר אומר אף תכשיטי וכיו“.

וכבר נתבאר לנו הדברים האלה יותר בהיב עמוד 92.

וראו להעיר בזה על דבר נפלא מאד, אישר מישהו נוכל לדעת כי גם במקומות אישר עתה לפנינו כבר נבלעו דברי יסוד המשנה בתוך דברי המחלקאות של התנאים. הנה גם שם דבריהם רק על יסוד המשנה.

ועיי' פסחים ד' מ"ח דבמשנה שם בא:

„בן נמליאל אומר שלש נשים לשת. כאחת ואופות בתנור אחד זו אחת זו וחכמים אומרים שלש נשים עוסקות בבצק כאחת אחת לשה ואחת עורכת יאחת אופה ר' עקיבא אומר לא כל הנשים ולא כל העצים ולא כל התנורים שוים זה הכלל תפה תלאוש בצונן“.

וכפי מה שבאו הדברים לפנינו כבר יש לחשוב שכל הדברים האלה הגם מחלקאות התנאים מדור הבן נמליאל, ואין בזה דבר מיסוד המשנה.

אבל הנה הדברים יוצאים לפנינו כמו שהם מתוך דברי הברייתא בנמי:

„תניא אמר ר' עקיבא דנתי לפני רבן גמליאל ילמדנו רבינו בנשים זריזות או בנשים שאינן זריזות בעצים לחים או בעצים יבשים בתנור חם או בתנור צונן אמר ל' אין לך אלא מה ששנו חכמים זה הכלל תפח תלפוש בצונן“.

ולשונו של רש"י „דנתי לפני רבן גמליאל שהי' אומר כלל דבר בכל שלש נשים לשות כאחת וממתנת האחת עד שיאפו השתיים“.

ומבואר ומפורש לפנינו כי לשון יסוד המשנה הי' זה „זה הכלל תפח תלפוש בצונן“ וכמו שמפורש בדברי רבן גמליאל: „אין לך אלא מה ששנו חכמים תפח תלפוש בצונן“.

אבל מפני שדעת ר' עקיבא כי על ידי זה מתבטלים דברי רבן גמליאל, ועל כן כללו דברי יסוד המשנה בתוך דברי ר' עקיבא ובאו הדברים לפנינו כאלו הי' כל זה רק דברי ר' עקיבא.

„ר' עקיבא אומר לא כל הנשים ולא כל העצים ולא כל התנורים שוין זה הכלל תפח תלפוש בצונן“.

ומזה נוכל לדון על מקומות אחרים כי לפנינו כבר נמצאו מקומות הרבה אשר דברי יסוד המשנה נכללו בתוך דברי התנאים.

ועוד נשוב לזה בדברינו על דברי דורות התנאים לפנינו. ועי' תענית פרק ב' משנה י':

„אין נוזרין תענית על הצבור בראש חדש בחנוכה ובפורים. ואם התחילו אין מפסיקין (כ"א) דברי רבן גמליאל אמר ר' מאיר אף על פי שאמר רבן גמליאל אין מפסיקין מודה הוא שאין משלימין“.

הערה (כ"א) הרב תוס' יום טוב שם כתב „ואם התחילו אין מפסיקין כתב רש"י ואם התחילו וכו' ונכנס ראש חדש אין מפסיקין דאף על גב דאיקרי מועד לא כתיב יום משחה ושמתה ע"כ אבל פורים אע"כ דכתיב ביה יום משחה ושמתה כיון דלא איקרי מועד לא חשבינן ליה“ אע"כ דאיקרי יום טוב „לא זה הוא לשון מועד שנקראים המועדות בתורה“.

ולחנם נדחק כי מועד הוא במח"כ ופורים באמת לא איקרי יום טוב. וזה שבא במגלת אסתר ט' י"ט „על כן היהודים המרים היושבים בקרי הפרחות עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה“ ויום טוב“ ומשלוח מנות וכו'.

הדברים האלה נאמרו לפני הקבלה עליהם דברי הכתוב הזה הם רק מה שעשו היהודים מעצמם פרם נקבע הדבר בחובת.

אבל ראשי חכמי התורה לא הסכימו לעשות פורים גם „יום טוב“ ועל כן אחר זה כאשר שלחו להם לעשות ולקיים בכל שנה בתור מצוה חובה לא בא שם „יום טוב“.

ובא שם (ט' כ') „ויכתוב מרדכי את הדברים האלה וישלה כפרים אל כל היהודים וכו' לקיים עליהם להיות עושים וכו' לעשות אותם ימי משחה ושמתה ומשלוח מנות וכו'“ והנה לא כתיב „יום טוב“

ובמח"כ של תוס' יום טוב נעלמו ממנו דברי הגמ' במגלה ד' ה' אשר מפורש שם כן: „רבה בריה דרבא אמר אפי' תימא ביומיה הספר והענית קבילו עליהו מלאכה לא קבילו עליהו דמעיקרא כתיב שמחה ומשתה ויום טוב ולכסוף כתיב לעשות אותם ימי משחה ושמתה ואלו יום טוב לא כתיב“.

והדברים האלה לבדם הגם די לברר את כל הבלי' הוקרי העמים ואתריהם בלורי ישראל (החכם חיים בתוס') להכחיש את כל דברי המגלה ולאמר כי נכתבה בזמן מאוחר. וההוקרים האלה אשר היו רחוקים מכל חקירה לא ראו ולא הבינו את ענין דברי המגלה הזאת היותה לגמרי מכל ספורי דברים שבעולם.

כי לא בא בה רק סיפור המעשה לבד כי אם גם דברי הנהגת כל העם בכל שנה וכו' וזה שנה מן אחר המעשה מיד גם עדי לפני אשר הושם זה לחק על ידי מרדכי יחד עם חכמי החזק, ועדי לפני אשר כתבו כל הדברים במגלה ובה עם הספר, ובא בתחלה בפסוק י"ט מעשיהם מעצמם:

ודברים כמו שהם היו אפשר לחשוב שכל המשנה הזאת היא רק דברי רבן גמליאל.

אבל עיי' עירובין ד' מ"א אשר שם נאמר:

„ורמינהו אין נזרין תענית על הצבור בראשי חדשים בחנוכה ובפורים ואם התחילו אין מפסיקין דברי רבן גמליאל אמר ר' מאיר וכו' ותניא לאחר פטירתו של רבן גמליאל נכנס ר' יהושע להסיר את דבריו עמד ר' יוחנן בן נורי על הגליו ואמר חזי אנא דבתר רישא נטא אויל כל ימיו של רבן גמליאל קבענו הלכה כמותו, עכשיו אתה מבקש לבטל דבריו יהושע אין שומעין לך שכבר נקבעה הלכה כרבן גמליאל ולא הי' אדם שעדער בדבר כלום“.

וכבר כתבו שם התוס' בדיה מודה הי' (רבן גמליאל) שאין משלימין „משמע דרבנן דפליגי עליה סברי דאפי' מפסיקין וכו' והכא קאמר מודה לרבנן דפליגי ארבן גמליאל והנהו סבירא להו דמפסיקין“.

ומבואר לפנינו דזה ודאי דרישא דמשנתנו „אין נזרין תענית על הצבור בראש חדש בחנוכה (כ"ב) ובפורים“ הוא יסוד מוסכם באין חולק.

ומחלוקת רבן גמליאל וחכמים היתה להיפך שחכמים סוברים שגם אם כבר נזרו מפסיקין ורבן גמליאל סובר דדברי המשנה אינם כי אם שלא לנזור בהם עצמם ושלא להתחיל מהם.

ורבנן בתראי סוברים עוד יותר מרבן גמליאל וסברי דכל דברי המשנה אינם כי אם לבלי להתחיל מהם אבל אם כבר התחילו לא לבד שאין מפסיקין כי אם שגם משלימין.

ולשיטת רש"י ז"ל זה הוא גם דעת ר' יהושע שעל הדברים „נכנס ר' יהושע לבטל דבריו“ כתב „לבטל את דבריו ולומר משלימין“.

וזה הוא מהחלוקת עם רבן גמליאל בדין יסוד המשנה, אבל עצם דין יסוד המשנה „אין נזרין תענית על הצבור בראש חדש בחנוכה ובפורים“ זה הוא דין מוסכם לכל.

ומבואר שגם במקום אשר לפנינו כבר נשלכו הדברים כל כך עד כי אין הדברים ניכרים עוד, הגה גם שם הדבר כן, ואחר העיון יתראה לפנינו החוט המקשרם יחד עד כי היו לבשר אחד.

„על כן היהודים הפחים היושבים בערי הפרוזות עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה יום טוב ומשלח מנות וכו'“.

ורק אחר זה בא:

„ויכתוב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים וכו' לקיים עליהם להיות עושים וכו' וקבל היהודים את אשר האלו לעשות וכו' קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל ידעם וכו'“.

ואיך אפשר לבדות דברים כאלה האמר כי כל האומה תעשה כך וכך מיום המעשה ואילך עוד סרה נכתבו הדברים אשר נאמר רק בסוף הכל „ומאמר אסתר קיים דברי הפורים האלה ונכתב בספר“.

הלא יודעים כל העם אם הם יעשו זה בכל שנה רשנה מימי המעשה ואילך, ומי יוכל להסעוהם בדבר מפורסם כזה.

ובמקומו יבואר לנו כל ההקפיה הזאת לכל פרטיה וכו' כל דברי המגלה חיים הם לכל שיביהם. והענינו על זה במקום הזה רק להראות דרכי התורה והתקנות בישראל אשר גם מה שנחגגו כל העם מתוך שמחתם לא נתקיים רק כפי חוקת משפטם של חכמי התורה והסכמתם ועל יום טוב לא הכניסו ולא הי' הדבר. הערה (כ"ב) החנוכה הוסיפו גם אחר זה בתוך לשון יסוד המסנה, וכבר העדנו על כיוצא בזה במקומות הרבה.

ובמס' כלים פרק ח' משנה ט':

„סורגה אם יש לה לבזבו סמא ר', יהודה אומר אם יש לה אסמניות רבן גמליאל אומר אם יש לה שפיות“.

וכבר בא על זה בתוספתא פרק ז' שם „וכולן שם אחד הן“.

וכמו שביאר זה גם הריב שם „ולא פליגי אלא שכל אחד הי' שונה כפי הלשון ששמע מרבו. שחייב אדם לאמר בלשון רבו“.

והיינו שאת יסוד המשנה שנו כל אחד במקום הזה כפי מה שנקרא הדבר במקום ההוא.

ובירושלמי ע"ז סוף פרק ב' השבו זה וכיוצא בזה הרבה ובא שם:

„הן סככות הן פרעות, הן רפפות הן רעלות, הן אסמניות הן שפיות, הן כוסות הן נימות, הוא מקום הנחות הכוסות הוא מקום הנחת התיכות, הן זיתי קלוסקא הן זיתים מגולגלין“.

וכן הדבר כי אל כל המקום אשר נשא עין נראה את כל הדבר הגדול הזה, והמעייין ימצא גם בנוגע להדור הזה ביחוד כהנה וכהנה בדברינו על זה בכרך שלישי, ועוד נשוב ונראה כל זה גם בנוגע לדור הזה בהדברים לפנינו על דור סוף ימי יבנה. ועלינו לבאר במקום הזה עוד דבר גדול והוא נוגע לדברי ימי הדור הזה ביחוד ביותר והוא נמצא בעיקרו להדור הגדול הזה, והוא דבר השמעות.

פרק ט"ז.

בירורי השמעות.

כבר נתבאר לנו בחלק ב' מן עמוד 106 ולהלן „ענין דברי בירושלמי ביבמות פרק החולין הלכה י"א בנוגע לרבה דמתניתא ורבה דאולפנא, ונתבאר לנו שם כי בימים הראשונים ההם הי' לראשו גדולי הדור שנים שקבלו מהם (ביחוד) האחד הי' מהתנאים שוני המשנה והברייתות עליה ומתוכה, וזה יקרא בירושלמי „רבה דמתניתא“, והם לא היו העיקר כי כל ענינם הי' רק להיות כספרים חיים אבל על הרוב לא היו גדולים בטעמי המשנה ועיקריה“.

ועי' במס' סוטה ד' כ"ב „תניא התנאים מבלי עולם מבלי עולם סיד אמר רבנא שמורין הלכה מתוך משנתם תניא נמי הכי אמר ר' יהושע זכי מבלי עולם הן זה לא מישבי עולם הן וכו' אלא שמורין הלכה מתוך משנתם“.

ולשונו של רש"י ז"ל שם „שמורין הלכה מתוך משנתם קאמר שמבלי עולם בהוראת פעות דכיון דאין יודעין טעמי המשנה וכו'“.

ומבואר שכן הי' הדבר נהוג ובא מהימים היותר ראשונים, הרבה מלפני ימי ר' יהושע עד שכבר בימים מלפנים כבר אמרו על התנאים שידעו רק לשון המשנה הקבוע כי „מבלי עולם הן“ ור' יהושע כבר פירש זה שעל כן אמרו עליהם כן מפני שיש מהן גם אלה „שמורין הלכה מתוך משנתן“.

ועל כן באמת לא היו הם עיקר, כי מהם למדו רק הנוסח עצמו של המשנה ביסודה, אבל לא טעמיה ובלשונו של רש"י „דהם לא ידעו טעמי המשנה“.

ורבם העיקרי הי' זה אשר למדם טעמי המשנה וגדר דבריה וזה יקרא בירושלמי שם „רבה דאולפנא“.

ועל כן על דברי ר' יוחנן בירושלמי שם „כל מקום ששנה סתם משנה דרבנן עד שיפרוש לו רבו“ ישאל הירושלמי:

„ר' זעירא בעא קומי ר' מנא הידינו רבה רבה דמתניתא או רבה דאולפנא“. והיינו כדברינו שם ששאלתו היא „אם יספיק ונוכל לסמוך גם על הקבלה בענין זה מרבה דמתניתא או שצריך שידין דה דוקא קבלה מרבה דאולפנא“.

ושם בחיב נתבארו לנו הדברים לכל עינים. והגנו רואים שזה ה' כן כבר מיכיל רבים לפני ימי ר' יהושע בהיות באמת המשנה קבועה ושבועה כבר מהימים הראשונים.

ועל פי כל הדברים האלה נבין גם ענין מחלוקתם של ר' מאיר ור' יהודה בבבא מציעא ד' ל"ג, כי על דברי יסוד המשנה שם:

„הי' אביו ורבו נושאין משאוי מניח את של רבו ואחר כך מניח את של אביו היו אביו ורבו בבית השבי פודה את רבו ואחר כך פודה את אביו“, בא שם על זה בנמי:

„תנו רבנן רבו שאמר ר' (ביסוד המשנה) רבו שלמדו חכמה ולא רבו שלמדו מקרא ומשנה דברי ר' מאיר ר' יודד אומר כל שרוב חכמתו ממנו ר' יוסי אומר אפי' לא האיר עיניו אלא במשנה אהת זה הוא רבו“ (האומר במשנתנו). והנה המחלוקת בזה אינה כי אם בין ר' יהודה ור' יוסי שר' יהודה סובר שרוב חכמתו ממנו ור' יוסי סובר אפי' לא האיר עיניו אלא במשנה אחת.

אבל שניהם מודים לדברי ר' מאיר „כי רבו שאמרו הוא שלמדו חכמה“ (כ"ג). ולשונו של רשי זיל על דברי ר' מאיר „שלמדו חכמה סברת מעמי המשנה ולא להבין שלא יהיו סותרות זו את זו ופעמי איסור והיתר והחיוב וההפסור הוא הנקרא נמרא“.

ואחר זה כתב „מקרא, תורה נביאים וכתובים, משנה, כמו שהן שנויות ואין מעמן מפורש בהן“.

ודברי רבינו הגדול ברורים, אבל הדברים מפורשים ופרושים לפנינו בכל עינים. והגנו רואים כי את אשר יקרא בפי האמוראים בירושלמי „רבה דאולפנא“ יקרא בפי ר' מאיר „רבו שלמדו חכמה“ ואת אשר יקרא בפי האמוראים בירושלמי „רבה דמתניתא“ יקרא בפי ר' מאיר „רבו שלמדו משנה“.

הערה (כ"ג) בנמי שם בא אחר זה „איתמר רב יצחק ב"ר יוסף אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה רב אמר כר' הונא אמר רב ששת הלכה כר' יוסי ור' יוסי אמר ר' יוחנן הכי הוא אמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה ותנו רבו שלמדו חכמה מאי חכמה רב חכמתו“.

ועל זה כתב רשי זיל „ותנו רבו שלמדו חכמה סתמא כר' מאיר, ה"ב חכמתו אם מקרא מקרא אם משנה משנה“.

וכברו הגדול של רבינו במקומו אבל לא נוכל לדעת מדוע נבגם כפרצה לחוקה, שהרי עשן של דברים זה שאמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה היינו שלא כר' יוסי.

אבל ר' מאיר פגש דברי המשנה, והלם מודים בדבריו.

ובלאתי על דברי רבינו שאם ראית דגמי ממה שנאמר בנמי אחר זה „רבו שלמדו חכמה“ היא דסתמא כר' מאיר ולא כר' יהודה, אם כן מה ענין לחיזוק דגמי „מאי חכמה רוב חכמתו“ ואין יחי זה כר' יהודה ולא כר' מאיר, שהרי לשון המשנה הוא ממש כלשונו של ר' מאיר.

אבל דברי דגמי פשוטים והקושי היא שדברי המשנה הן כר' יוסי ולא כר' יהודה שהלשון „רבו שלמדו חכמה“ יורה כר' יוסי שלמדו חכמה אפי' במשנה אחת כלשונו של ר' יוסי „אפי' לא האיר עיניו אלא במשנה אחת“, ועל זה תיחזק דגמי בחד „מאי חכמה רוב חכמתו“ והיינו כר' יהודה ולא כר' יוסי.

ומכל זה הננו יודעים שני הדברים יחד, ראשונה כי דבר המשנה להאמוראים ולהתנאים אחת היתה, ונס ר' מאיר ונס ר' יהושע ידברו עליה ממש ככל דברינו אנחנו, ודברי ר' יהושע גם נוגעים באת אשר היו הרבה לפני בדורות הקודמים.

וזאת שנית כי דרכם היו שקבלו תחלה, "מרבח דמתניתא" את לשון המשנה כולה בלא מעמיה ובלא פירושיה, וקבלו רק לשונה הקבוע, ובכל דקדוק נוסחה. ואחר זה נכנסו לפני ולפנים וישבו לפני רבותיהם הגדולים, רבו שלמדו חכמה, רבה דאולפנא" ומהם קבלו מעמי הדברים ופירושם.

ומרבותיהם, "רבה דמתניתא" כשם שקבלו המשנה בכל סגנונה ודקדוק לשונה, כן גם קבלו מהם את השמעות הפסוקות בהמתיבתות, אשר נחלפו שם. ונס בהם לא קבלו מהם לא מעם הדברים ולא פירושם, וברבים מהשמעות האלה קבלו פירושם וכל ענינם אחר זה, "מרבח דאולפנא".

ואז באו אחר זה בשמם סתם כאלו נולדו על ברכם, אחרי אשר הדברים נתקבלו מהם (עיי' כרך שלישי 282 ולהלן).

אבל באו והיו שם גם הרבה מקומות אשר בהשמעות האלה לא הספיקו לקבל פירושם וכל ענינם, "מרבח דאילפנא", ואלה נתבררו או במתיבתא, והן הבירורים על זה אשר נראה בימי יבנה.

ונביא בזה איזה דוגמאות לברר הדבר ולהוריה עליו אור.

ועיי' יבמות ד' ע"ג (פרק ח' משנה ד') "אמר ר' יהושע שמעתי שהסרים חולין וחולצים לאשתו והסרים לא חולין ולא חולצים לאשתו ואין לי לסרש אמר ר' עקיבא אני אסרש סרים אדם חולין וחולצים לאשתו מפני שהיתה לו שעת הכושר, ר' אליעזר אומר לא כי אלא סרים חמה חולין וחולצים לאשתו מפני שיש לו רפואה סרים אדם לא חולין ולא חולצין לאשתו מפני שאין לו רפואה העיד ר' יהושע בן בתירא על כן מנוסת שהי' בירושלים סרים אדם ויבמו את אשתו לקיים דברי ר' עקיבא".

והדבר מכואר שהי' זה בימי יבנה הראשונים בשעה שישב עוד גם ר' אליעזר בבית הוועד.

והוא באמת עיקר זמן הבירורים ביבנה כמו שכבר נתבאר.

והי' עקיבא כבר הי' גם הוא אז מראשי גדולי הדור הגדול הזה כמו שכבר נתבאר בדברינו מיבנה לירושלים פרק ט"ז (לעיל צד 61).

והי' יהושע בן בתירא מראשי זקני הדור עוד בימי רבן יוחנן בן זכאי בירר זה מתוך הלכה למעשה אשר נעשה בירושלים.

וכן הם ענין הדברים במשנה פסחים פרק ט' משנה ו':

"אמר ר' יהושע שמעתי שתמורת הפסח קריבה ותמורת הפסח אינה קריבה ואין לי לפרש אמר רבי עקיבא אני אסרש הפסח שנמצא קודם שחיטת הפסח ייעה עד שיסתאב וימכר ויקח בדמיו שלמים וכן תמורתו, אחר שחיטת הפסח קרב שלמים וכן תמורתו".

ואם במקומות האלה אמר רבי יהושע "אין לי לפרש" ועל כן הציע הדבר בבית הוועד סתם, "שמעתי וכו' ואין לי לפרש" ונתברר על ידי יתר ראשי בית הוועד, הנה במקום שלפי דעתו הי' בידו לפרש, שם באו הדברים סתם על שמו.

בירורי השמעות

כמו במשנה שקלים פרק ד' משנה ז':

„המקדיש נכסיו והיתה בהן בהמה ראויה לנבי המזבח זכרים ונקבות ר' אליעזר אומר זכרים ימכרו לצרכי עולות ונקבות ימכרו לצרכי זבחי שלמים, ודמיהם יפלו עם שאר נכסים לבדק הבית ר' יהושע אומר זכרים עצמן יקרבו עולות וכו' אמר ר' עקיבא רואה אני את דברי ר' אליעזר מדברי ר' יהושע שר' אליעזר השווה את מדתו ור' יהושע חלק אמר ר' פפייס שמעתי כדברי שניהם שהמקדיש בפירוש כדברי ר' אליעזר והמקדיש סתם כדברי ר' יהושע“.

ומבואר שבאמת היו הדברים אצל כולם שמועה, „שמעתתא“ ור' אליעזר פירשה אחר זה שהכונה כן, ור' יהושע פירשה באופן אחר, ועל כן באו הדברים סתם על שמם.

ור' פפייס כבר שמע פירוש השמועה ועל כן בירר „שמעתי כדברי שניהם שהמקדיש נכסיו וכו'“.

ומענין הזה הנם הדברים במס' ערלה פרק א' משנה ז':

„ר' אליעזר אומר המעמיד בשרף הערלה אסור, אמר ר' יהושע שמעתי ב פירוש שהמעמיד בשרף העלים ובשרף העיקרים מותר בשרף הפנים אסור מפני שהוא פרי“.

היינו ששניהם שמעו שמועה זו וקבלוה סתם ונתבררה עתה בבית הוועד. אבל לר' יהושע כבר נתפרשו הדברים „מרבנו שלמדו חכמה“ (רבה דאולפנא) „שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף וכו' בשרף הפנים אסור מפני שהוא פרי“.

וכל זה ממש ככל ענינם של האמוראים בנמי בכל כיוצא בזה „לדידי מפרשא לי מיניה דשמואל, לדידי מפרשא לי מיניה דר' יוחנן (ע"ז דבריט בחיב מעמוד 485). וכמו שאין דברי האמוראים מתוך דרשות שדרשו כי אם או מתוך המשנה או מתוך קבלותיהם מרבותיהם,

כן ממש הוא גם כל דבר התנאים או מתוך יסוד המשנה או מתוך קבלותיהם מרבותיהם.

ובמשנה נדה ד' ז' (פיא מינ):

„ר' אליעזר אומר ארבע נשים דיין שעתן בתולה מעוברת מניקה חקינה אמר ר' יהושע אני לא שמעתי אלא בתולה“.

ובברייתא בנמי שם „תניא אמר לוי ר' אליעזר לר' יהושע אתה לא שמעת אני שמעתי אתה לא שמעת אלא אחת אני שמעתי הרבה אין אומרים למי שלא ראה את החדש יבוא ריעיד אלא למי שראה“.

הנהו רואים שאף שבמשנה באו הדברים סתם „ר' אליעזר אומר ארבע נשים דיין שעתן“ כאלו היו זה דברי ר' אליעזר מפי עצמו, אין זה כי אם דברי קבלתי כמו שיאמר מפורש „אתה לא שמעת אני שמעתי אתה לא שמעת אלא אחת אני שמעתי וכו'“.

ועיקר הקבלה קבל גם ר' יהושע כמו שהוא מפורש גם במשנה. רק „שרבה דמתניתא“ של ר' יהושע קבל בזה לשון קצר „ורבה דמתניתא“ ר' אליעזר קבל הדברים האלה בשלמותם כמו שהם.

ובהדברים במס' ערלה היו הדבר להיפך שר' אליעזר קבל הדברים סתם, ור' יהושע קבלם בכל פירושם וענינם.

ברורי השמעות

לה

וכל זה בדרו או בבית הוועד בפני כל חכמי הוועד, והשוו קבלותיהם יחד, וכל דבר נתבאר בפני כולם.

וזה הוא גם ענין הדברים בתוספתא ריש מס' זבים:

„כשהי' ר' עקיבא מסדר הלכות לתלמידים אמר כל מי שמע מע מע על חבירו יבוא ויאמר לפני ר' שמעון משום ר' אליעזר בן יהודה איש ברתותא לא נחלקו בית שמאי ובית הלל וכו' אמר לו לא כל הקופץ משתבח אלא הנותן את הפעם אמר לפני ר' שמעון כך אמרו בית הלל לבית שמאי וכו' וחזר ר' עקיבא להיות שונה כר' שמעון.“

וכל הדברים האלה אחת הם, כי כשהי' ר' עקיבא מסדר ההלכות שקבל „מרבא דמתניתא“ לפני תלמידיו, וכידעו כי גם תלמידיו היושבים לפניו אשר הוא הי' להם „רבו שלמדו חכמה“ אבל בכל זה כבר גדלו והצליחו או (יבואר לפנינו) וכבר למדו וקבלו גם הם כל הדברים האלה מפי „רבה דמתניתא“ ועליו לבאר להם ענין הדברים מעמם ונימוקם,

הנה בעותנותו הגדולה רצה לשמוע ולדעת אולי כבר קבלו גם תלמידיו מעם הדברים יסודם וענינם, על כן הי' מדרכו הגדולה להקדים ולהרשותם לזה ולאמר להם: „כל מי שמע מעם על חבירו יבוא ויאמר“.

וזה הי' באמת הדרך הגדולה והנפלאה של רבותינו הגדולים, אשר אך דרישת האמת היתה אורם ואמתם ויבקשו האמת וידרשוהו גם בין תלמידיהם עד אשר נתבררו להם הדברים מכל צד.

וראו לנו לבאר בזה דברי המשניות במס' ננעים פרק ט' משנה ג' ושם פרק י"א משנה ז' אשר מפני כי היו נעלמים עד כה הדברים הפשוטים האלה נשארו הדברים סתומים ודחוקים.

ושם בננעים פרק ט' בא:

„שאלו את ר' אליעזר מי שעלתה לתוך ידו בהרת כסלע ומקומה צרבת שחין אמר להם יסגור אמרו לו למה לגדל שער לבן אינה ראויה ולפשויו אינה פושא ולמחיה אינה מטמאה אמר להם שמא תכנוס ותפשה אמרו לו והלא מקומה כגרים אמר להן לא שמעת' אמר לו ר' יהודה בן בתירא אלמד בו אמר לו אם לקיים דברי חכמים הן אמר לו שמא יולד לו שחין אחר חוצה לו ויפשה לתוכו אמר לו חכם גדול אתה שקיימת דברי חכמים.“

וזה עצמו בא גם בתורת כהנים תוריע פרשה ג' סוף פרק ו':

„שאלו את ר' אליעזר וכו' אמר להם שמא תכנוס ותפשה אמרו לו והרי מקומה כגרים אמר להם כך שמעת' יסגור אמר לו ר' יהודה בן בתירא וכו' אמר לו אם לקיים דברי חכמים וכו'.“

והנה הדבר מבואר שכל זה הי' דבר ששמע ר' אליעזר וקבל, והאמור במשנתנו „אמר להם לא שמעת'“ היינו רק זאת שלא שמע מעם הדבר. שהרי מפורש בתורת כהנים „אמר להם כך שמעת' יסגור“.

וגם במשנתנו הדבר מפורש שאמר לר' יהודה בן בתירא „אם לקיים דברי חכמים הן“ וכן בסוף כאשר פירש הדברים אמר לו „חכם גדול אתה שקיימת דברי חכמים“.

וכל זה יורה לנו שהיתה זה קבלה כוללת מוחלטת, רק שחפשו לדעת מעם הדבר.

זהו הוא הכי אשר יכול ללמד על הכלל כלו כי אף שבאי הדברים לפנינו כאלו היתה זה שאלה הדשה וכי ר' אליעזר מעצמי ומסבירי השיב, "אמר להם יסגור", הנה באמת היא קבלה חלוטה כוללת, וכל שאילתם היתה לדעת פעמו של דבר אשר זה נשכה ברבות הימים.

וכשנתבונן נראה מלשון המשנה עצמו כי לא רק ר' אליעזר לבדו קבל זה כי אם שנים כולם קבלו זה גם השואלים מר' אליעזר, וכל שאילתם היתה אולי שמע הוא טעם הדבר וענינו ורק בדרך כבוד שאלי ממנו הדבר סתם. כי לשון המשנה הוא, "שאלו את ר' אליעזר מי שעלתה לתוך ידו בהרה כסלע ומקומה צרבת שחין".

והלשון הזה בלתי רגיל שהרי יחסר לשון הספק, כמו שהוא בכל שאלה של ספק כמו לדוגמא במס' כריתות פרק ג' משנה ז':
"אמר ר' עקיבא שאלתי את ר' יהושע אהר מיהו חייב אהת על כולן או אהת וכי".

וכן שם אחר זה, "ועוד שאלן ר' עקיבא אבר המדולדל בבחמה מהו".
ובמשנה פ' שם, "ועוד שאלן וכי השוחט וכי מהו".
וכן במשנה י' שם, "אמר ר' עקיבא שאלתי את ר' אליעזר העושה מלאכות וכי מה הוא חייב אהת על וכי".

אבל במקום הזה יחסר לנכרי סנון של ספק בדין, לפי שעצם הדין קבלו גם הם, וכל שאילתם מר' אליעזר היתה לדעת אולי שמע טעם הדבר, או אולי קבל שמועתו בסנון כזה אשר יבאר גם הטעם.
והוא השיב להם שקבלתו, "יסגור".

והדבר יוצא בן עוד יותר מפורש ממשנה שניה בזה הכאה בנעוים פרק י"א משנה ז':

"קייטא שיש בה פספסים צבועים ולבנים פושין מזה לזה" (מלבן ללבן אף שהצבועים באמצע).

"שאלו את ר' אליעזר והרי הוא פספס יהודי (כשצין לה להיכן יפשה) אמר להן, "לא שמעתי י" אמר לו ר' יהודה בן בתירא אלמד בו אמר לו אם לקיים דברי חכמים הן אמר לו שמא יעמוד בו שני שבועות והעומד בבגדים שני שבועות טמא אמר לו חכם גדול אתה שקיימת דברי חכמים".
ובמקום הזה הדברים מפליאים מאד, כי הוא לא נכנס עמהם בשקלא וטרי כלל כי אם השיב להם, "לא שמעתי".

ואם שאילתם היתה לדעת הדין עצמו איך השיב, "לא שמעתי" והרי שמע ושמע. שהרי כשאמר לו ר' יהודה בן בתירא אלמד בו השיב, "אם לקיים דברי חכמים" וכאשר למד אמר שהדין בן ספני, "שמא יעמוד בו שני שבועות והעומד בבגדים שני שבועות טמא" השיב לו ר' אליעזר, "הכס גדול אתה שקיימת דברי חכמים". ומבואר שזה ודאי שר' אליעזר גם בזה שמע וקבל בזה להסגיר.
ואם בן איך אפשר שהם שאלו ממנו עצם הדין אם להסגיר או לא והוא השיב על עצם הדין, "לא שמעתי".

והדבר מבואר שגם בזה לא היתה שאילתם כלל איך הדין, לפי שזה ידעו וקבלו גם הם להסגיר, שאילתם היתה רק זאת לדעת טעם הדבר.

ועל זה השיב להם ר' אליעזר במקום הזה מיד „לא שמעתי“ כי גם הוא לא קבל מרבתי טעם הדבר.

והריב בצדק כתב שם „אמר להם לא שמעתי כלומר קבלתי מרבתי דמעון הסגר ולא פירשו לי הטעם למה“.

וכן כתב שם גם בפרק ט' משנה ג' „אמר להם לא שמעתי כלומר גם זה יסגיר אבל לא שמעתי בו טעם“.

וכמה תמוהים בזה דברי התוס' יום טוב שכתב שם בפרק ט' משנה ג' בשם מהרים זיל „לא שמעתי ולא אמר לא ידעתי כדכתב מהרים זיל דר' אליעזר לא אמר דבר שלא שמע מרבתי כדאיתא בסוכה ד' כ"ח“.

ודבריהם תמוהים דמה ענין זה לכאן, הדין אשר קבל גם הוא מרבתי בסגנונו הרי השיב להם „אמר להם יסגיר“.

והטעם אשר זה לא קבל הרי מפורש במשנה כי באמת נסה להשיב להם מדעתו ומסברתו, וכאשר שאלו לו „למה לנדל שער לבן אינה ראוי ולפשוטן אינה פושה ולמחיר אינה משמאה“, השיב „אמר להם שמא תכנוס ותפשה“.

ורק כאשר דחו דבריו „אמרו לו והלא מקומה כנרים“ רק אז השיב להם „אמר להם לא שמעתי“ דהיינו כמו שנתבאר וכלשונו של הריב „כלומר גם בזה יסגיר אבל לא שמעתי בו טעם“.

ואמנם כי בעיקר הדבר תמוהים שם גם דברי הריב וגם דברי התוס' יום טוב, שהתוס' יום טוב כתב שם:

„אמרו לו והלא מקומו כנרים לשון הריב למה יסגיר וכו' גם הרמב"ם מפרש כן ויש לדקדק היאך שאלו למה יסגיר ועדין לא אמר להם כלום שיסגיר, וכן קשה דעל אמר להם לא שמעתי מפרש הריב כלומר גם זה יסגיר וכו' והרי כבר ידעו השואלים שיסגיר אבל לשונו זה ה'דלקמן הוא מפי הריש והוא לא פי' כן בוהלא מקומה כנרים למה יסגיר כלשון הריב ולפיכך יש לפרש לדבריו שהשאלה היתה אם יסגיר אם לאו וכן פירשו הריש והריב בפ"א משנה ז'“.

ואך לחנם היו לו להרב תוסיו"ט זיל קושי" על קושי" מתוך לשונם של הריש והריב וכל הדברים פשוטים לנמרי.

וכבר נתבאר כי שאילתם לא היתה כלל איך הדין שזה ידעו וקבלו גם הם, כל שאילתם היו רק לדעת ולברר טעם הדבר.

ועל כן אין מקום לכל עיקר קושית התוס' יום טוב „היאך שאלו למה יסגיר ועדין לא אמר להם כלום בזה שיסגיר“.

כי לא היו צריך להם לחכות על תשובת ר' אליעזר בעצם הדין, וכמודו קבלו גם הם שיסגיר וידעו זה היטב.

ועל כן כאשר השיב להם „שמא תכנוס ותפשה“ השיבו לו בפשימות, והלא הדין כן גם כשהוא רק כנרים בלבד ששם אי אפשר לאמר שמא „תכנוס ותפשה“ שאם תכנוס אין כאן נגע.

ועל זה השיב להם „לא שמעתי“ היינו שנס הוא לא שמע ברור הדברים ומעמו.

והרב תוס' יום טוב זיל יסיים דבריו כי טוב לפרש הדברים כאן כפירושם של הריב והריש בפ"א ויאמר:

„ולפיכך יש לפרש לדבריו שהשאלה היתה אם יסניר אם לאו וכן פירשו הריש והריב בפי"א מז'."

ולשונו של הריש שם בפי"א הוא „ומבעיא להו אי בעי הסני משום דאין לו להיבן יפשה אמר להן לא שמעתי כלומר קבלתי מרבתי דטעון הסני ולא פירשו לי הטעם למה."

ולשונו של הריב „הרי הוא פספס יחדי כלומר וכו' מי בעי הסני או לא, משום דאין לו להיבן יפשה, אמר להן לא שמעתי כלומר קבלתי מרבתי דטעון הסני ולא פירשו לי הטעם למה."

ודברי כולם נפלאו מאד ותמוהים ביותר כי המשנה בפי"א אי אפשר עוד יותר לפרשה שהשאלה היתה „אם יסניר או לא."

שא"ך ישיב על זה „לא שמעתי" והרי קבל מרבתי מפירש שיסניר.

והריש והריב עצמם הוכיחו לאמר על „לא שמעתי" שהכונה „קבלתי מרבתי שמעון הסני אבל איני יודע טעם למה."

והוכיחו בעצמם לפרש בן מפני שדבריו למשנה מפורשים שקבל הדבר בהחלט נמור שהרי יאמר לרי יהודה בן בתירא „אם לקיים דברי חכמים הן" ואחר זה „חכם גדול אתה שקיימת דברי חכמים."

אבל מזה עצמו מובא ששאלתם לא היתה „אם יסניר או לא" שעל זה לא היו יכול להשיב „לא שמעתי."

והרי בפרק י"א לא היו ביניהם שום שקלא יטרי' על הטעם והדברים הולכים שם יחד:

„שאלו את ר' אליעזר והרי הוא פספס יחדי אמר להם לא שמעתי."

ואם שאלתם היתה אם יסניר או לא הרי בהכרח שגם תשובתו „לא שמעתי" ילך על אם יסניר או לא, וזה הלא נסתר מהמשנה עצמה גם לפי דעת הריש והריב עצמם.

והדברים מבארים את עצמם באין דרך לנסות ימין ושמאל, שגם הם שמעו זה וידעו הדין המוחלט שיסניר, רק שלא נתברר להם טעם הדבר, וזה היתה שאלתם מר' אליעזר, אשר בכל אשר שאלו ממנו בסנון של שאלה ידע הישב ששאלתם היא לדעת טעם הדבר.

ועל זה הוא שהשיב להם בפשימות „לא שמעתי."

ופירש זה ר' יהודה בן בתירא וכן ממש הוא בפי"ג מינ', והדברים כדורים ומבארים את עצמן.

וממש בן הנס דברי המשנה בנגעים פרק ז' משנה ד' אשר שם נדחקו עוד יותר: „התולש סימני פומאה הזכורה את המחיה עובר בלא תעשה, ולטהרה? עד שלא בא אצל הכהן טהור לאחר החלפו טמא."

„אמר ר' עקיבא שאלתי את רבן גמליאל ואת ר' יהושע תולכין לגדוד בתוך הסנירו מהו אמרו לי לא שמענו, אבל שמענו „עד שלא בא אצל הכהן טהור לאחה החלפו טמא" התחלתי מביא להם ראיות אחד עומד בפני הכהן ואחד בתוך הסנירו טהור עד שיטמאנו הכהן."

והריב ישם כתב „התחלתי מביא להם ראיות בתוספתא מייתי דכך היתה ראיתו מפני מה עד שלא בא אצל הכהן טהור לא מפני שלא ראה הכהן סימני

זומאה שבו, התולש סימני זומאה תוך הסגר נמי דין הוא שיהא מהור, שלא ראה
הכהן סימני זומאה שבו הלכך אחד עומד בפני הכהן וכו'".

ויפלא מאד שבדברי המשנה כל העיקר חסר מן הספר.

ואף שנמצא כן שבמשנה באו הדברים סתם ובתוספתא יש ראי', כל זה
בשבמשנה לא הוזכר דבר מראיות.

לא כן במקום הזה שנתפרש במשנה מפורש, "התהלתי מביא להם ראיות".
ואיך אפשר שאין במשנה דבר מזה.

והתוס' יום טוב שם תמה על זה וכתב, "כתב הרב וכו' ודבר תמוה הוא זה
שאין ראיתו אלא על שלא ראה וילמד ממנה עד שיאמר לו וכו' אע"פ שראה,
אבל בתוספתא והביאה הרי"ש איתא שר' עקיבא לא אמר אלא הראי' משלא ראה
על שלא ראה ואמרו לו יפה אמרת ואחר כך איתא אחד עומד ולפי זה אחר
שהסכימו לר' עקיבא בלא ראה הוסיפו עוד לפסוק הדין שאף כל שלא אמר וכו'
ולא שר' עקיבא מרנפשיה הוציא לפסוק כל שלא אמר וכו' ואין לו ראי' אלא
על שלא ראה וכו'" אלה דבריו.

ולא נוכל לדעת ענין לתירוצו הן הוא מקשה על הריב איך יוציא ר' עקיבא
מתוך הראי' משלא ראה הכהן. על כשראה, ובמה יתרוץ זה במה שיאמר שרבן
גמליאל ור' יהושע הם פסקו כן אחר ששמעו ראית ר' עקיבא.

אבל הלא אכתי תיקשי הקושיא הזאת עצמה על רבן גמליאל ור' יהושע
וכי מנין יפשוטו הם שאלתו מתוך זה.

והלא קודם זה השיבו לר' עקיבא, "לא שמענו" ומה נתוסף להם עתה, וראית
ר' עקיבא הלא אין ראי' משלא ראה על ראה.

אבל גם במקום הזה נדחקו רק מפני שהי' חסר הכלל היותר גדול בכל
המשנה, והוא דבר יסוד המשנה, וכי כל דברי התנאים מהלל ושמואי ואילך הנם
רק עליה וממנה.

וגם השמועות אשר קבלו גם הם היו אצל דברי יסוד המשנה ועליה.

ולשון יסוד המשנה הי':

"התולש סימני זומאה והכווה את המחיה עובר בלא תעשה".

ואצל זה באה קבלתם:

"ולמהרה? עד שלא בא אצל הכהן מהור לאחר החלטו טמא".

והדברים פרושים לפנינו שנאמרו אצל יסוד המשנה ועליה.

ואת השמועה הזאת קבל גם ר' עקיבא אצל המשנה, והדברים יוצאים כן
מפורשים משאלת ר' עקיבא.

שהיי' אין מקום לשאול, "בתוך הסגרו מהו" כי אם כשכבר ידוע איך הדין
לפני בואו אל הכהן, ואיך הדין לאחר ההחלט.

ורק מפני שכבר ידע גם ר' עקיבא את שני הצדדים, "שעד שלא בא אצל
הכהן מהור" ולהיפך אם עשה כן, "לאחר החלטו טמא".

על כן שאל איך הדין, "בתוך הסגרו מהו".

"אמר ר' עקיבא שאלתי את רבן גמליאל ואת ר' יהושע הולכין לגדוד
בתוך הסגרו מהו".

ברורי השמעותות

והדברים פרושים לפנינו ששאלתו היתה אחרי אשר ידע גם הוא דברי יסוד המשנה והקבלה עליה בדין לפני בואו לפני הכהן, ולהיפך לאחר ההחלט, ועל כן הנה גם דבר שאלתו וגם כל דברי המשנה פשוטים ומובנים והכל על מקומו.

שלפי כל זה שר' עקיבא ידע גם הוא את הקבלה על המשנה הלא לא יוכל להיות שאלת ר' עקיבא כי אם זאת, אם שמעו הם וידעו אם רישא של הקבלה על המשנה דוקא או סיפא דוקא.

והיינו אם הרישא דוקא „עד שלא בא אצל הכהן מהור“ זה הוא דוקא, וממילא הדין „דתוך ימי הסגר“ שהוא כבר אחר בואו אל הכהן טמא, או דסיפא דוקא „לאחר החלטו טמא“ ואם כן לפני החלטו דהיינו „בתוך ימי הסגרו“ מהור. ועל זה השיבו לו ממש כתשובת ר' אליעזר במשנת נעעים פרק ט' ופי'א ועוד ביתר ביאור כי לא שמעו דין תוך ימי הסגר וקבלתם גם היא רק סתם לפני בואו אל הכהן ולאחר ההחלט „לא שמענו אבל שמענו (סתם) עד שלא בא אצל הכהן מהור לאחר החלטו טמא“.

ועל כן התחיל לברר הדבר לפניהם כי בהכרח דרישא לאו דוקא וסיפא דוקא. והן דבריו במשנתנו: „התחלתי מביא להם ראיות אחד עומד בפני הכהן ואחד בתוך הסגרו מהור עד שיטמאנו הכהן“.

והן ממש דברי התוספתא (הביאה הר"ב) „מפני מה עד שלא בא אצל הכהן מהור לא מפני שלא ראה הכהן סימני טומאה שבו התולש סימני טומאה תוך הסגר נמי דין הוא שיהא מהור שלא ראה הכהן סימני טומאה שבו הלכך אחד עומד בפני הכהן וכו“.

וזה ממש הם דבריו גם במשנה דבהכרח דרישא לאו דוקא וסיפא דוקא. שהרי זה ודאי דהלשון ברישא „עד שלא בא אצל הכהן“ לאו דוקא, כי האם נוכל לאמר שאם כבר בא אצל הכהן „ועומד בפניו“ ותלש שם סימני טומאה יהי טמא, אף שהכהן עדין לא עשה כלום ולא הסגירו.

וכיון דזה ודאי „עד שלא בא אצל הכהן“ לאו דוקא והוא הדין גם „בעומד כבר לפני הכהן“.

ממילא דסיפא דוקא „לאחר החלטו טמא“ ואם כן בתוך הסגרו מהור. והם דברי המשנה „התחלתי מביא להם ראיות שהרי זה ודאי דגם „עומד בפני הכהן מהור“ אם כן „אחד עומד בפני הכהן ואחד בתוך הסגרו מהור“ שהרי גם „אחד עומד בפני הכהן“ אינו „עד שלא בא אצל הכהן“ ואינו טמא „עד שיטמאנו הכהן“.

והיינו דסיפא „לאחר החלטו טמא“ זה הוא דוקא. וכל זה הארכנו רק לברר דברי המשנה אבל בנוגע לעיקר דברינו שזה הי' או מעשיהם ברורי המשנה וגם ברורי השמעותות על המשנה הדבר הזה בולט מעצמו גם במקום הזה.

שהרי זה ודאי שאין מקום לשאלת ר' עקיבא „בתוך הסגרו מהור“ כי אם כשידע גם הוא איך הדין בשני הצדדים לפני ההסגר ולאחר ההסגר.

וכבר נתבאר לנו גם כן בענין דברי הברייתא חולין קב"ט (לעיל צד 237).

וסוף כל דברינו בנוגע לדור הזה הוא את אשר כבר נתבאר לנו מראשית ימי התנאים עד סופם.

ולא לבד שהי' דרכם לנמרי הדרך הונו עצמה אשר הלכנו בה מראשית תקופת התנאים מימי הלל ושמאי ואילך לכהן את כל גדרו יסוד המשנה וכל סגנון דבריה וענינם.

כי אם שגם השתדלו לא להעמיד בזה הלכה ביהודה בישראל, וכדרכם לכהן כל גדרו יסוד המשנה והשמעותות עליה, עברו גם על כל דברי בית שמאי ובית הלל אשר נאמרו על יסוד המשנה והחליטו ההלכה בבית הלל, לבד המקומות אשר החליטו בבית שמאי.

וכל הברור הגדול הזה לכל "יסוד המשנה" בכלל אשר בתוך זה הי' גם ברור דברי בית שמאי ובית הלל והכרעת ההלכה, כל זה אך זמן גדול של שלש שנים יצופים בעבודת כל בית הוועד כל ראשי הכמי ישראל.

הן דברי שמואל במס' עירובין ד' י"ג:

"אמר רב אבא אמר שמואל שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו, יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלקים היום הם והלכה בבית הלל."

וכבר נתבאר כי זה הי' ביבנה וכדברי ר' יוחנן בירושלמי יבמות סוף פרק א' "באינן יצאה בת קול רב ביבי בשם ר' יוחנן ביבנה יצאה בת קול."

וכבר גם נתבאר שהי' זה בראשית ימי הדור הזה ביבנה, וכמו שהוא בתוספתא בריש עדיות "כשנכנסו הכמים לכהן ביבנה וכו' אמרו נתחיל מהלל ושמאי" וכמו שנתבאר לנו כל זה בפרק ד' מעמוד 213 והלאה.

פרק י"ח.

הנסיעה הראשונה לרומי.

כבר הערנו כי רבן יוחנן בן זכאי נפטר בערך כששה שנים אחר החרבן, וכבר נתבאר כי אז לאחר פטירתו באו ראשי תלמידיו והתישבו ביבנה, ור' יהושע הי' שם לאב בית דין ור' אליעזר לחכם הוועד, ואז הותחלו ימי הברורים ביבנה אשר ארכו שלש שנים יצופים.

בתוך הזמן הזה מת אפסמינוס ועל מקומו ישב לכסא רומא טיטוס בנו. כל סופרי רומא יספרו מה אחר כי בשתי השנים אשר ישב טיטוס על כסא הקיסרים אחרי מות אביו הי' טוב ומטיב לכל אדם.

והסופר הרומי גיא קאסיוס בבואו לימי ממשלת טיטוס 66, 18 יאמר: "מאז הי' טיטוס מושל יחודי ברומא לא נודע ממנו כי עשה איזה אכזריות, ויהי לאיש חסד טוב ומטיב לכל, ויהי גם שליט ברוחו, יכול להיות כי הי' השנוי לטוב הזה מחופש נפשו אשר באה עתה, כי יקרה אשר ישתנה האיש כאשר יגיע לממשלה ויהי למושל יחודי וכו' השתנות נפשו הראה טיטוס וכו'."

ואין ספק כי אחרי אשר עברה על טיטוס כשנה מאז משל לבדו ברומא, וכי ראו בו השתנות כללית לטובה השתנות מחלמה אשר הכירו ונשמעה בכל ארץ ממשלת ייבא, באה השמועה הגדולה הזאת והגיעה גם לאזני הגדכאים בארץ יהודה.

דבר חכמי ישראל גם לפני החרבן היו כל פעם לפניה ישר לרומא בכל תקון צרכי העם הכוללים, ולהסיר כל המכשולים מדרך עמם.

כי אחרי אשר היתה יד ד' בישראל להעמידם תחת עול ממשלת רומא, היו הפצם ודעתם כי היותר טוב להגיע למהו הפצם הוא לפנות דרכם ישר אל הקיסר וראשי מנהיגי הממשלה שם.

זה היו דרכם והפצם לפני החרבן וזה היו דרכם גם עתה.

וכבר באו הדברים מפורשים כן בדברי יאזעפוס בנוגע להמעשים לפני המלחמה ויאמר במלחמת היהודים II, 16, 3:

„אחרי אשר נסע מירושלים נעאפאליטאנוס שליח ההגמון מסוריא פנו היהודים (היינו סגולת העם) אל אנריפא השני ואל הכהנים הגדולים (חבורת אנריפא וההורדסים בכלל) בבקשתם לשלוח מלאכים אל הקיסר נערא לרומא להציע לפניו משפטם נגד פלארוס וכו' אבל אנריפא ראה כי אם יניח להם לערוך משפטם לפני הקיסר נגד פלארוס יביא שנאה על עצמו (מהיונים) וכו'“.

ומזה באמת יצאה אז כל הרעה הגדולה על אשר לא נעשתה עצת ראשי חכמי ישראל בכל אשר כבר נתבאר לנו במקומו שם (עמוד 14).

ודעתם זו היתה לחכמי ישראל גם לאחר החרבן.

הדברים נשתנו עתה שינוי גדול, והתקוה להפיק הפצם ישם נתקטנה עד המדה היותר זעומה המנעת עד האפס.

כי בימי הבית גם בכל היות בני ישראל תחת יד רומא, בכל זה בבוא שלוחי העם וראשי לרומא, התחשבו הרומיים עם הפצם והצעה בדריהם בתור עם ארצו אשר יבוא לסדר עניניו על ידי הקיסר פשיש כל הארץ.

ובמדה ידועה גם השתמרו הרומיים לבלי להכעיסם תמוריהם, בידעם כי ירושלים בצורה מאד ועם ישראל גוי איתן.

לא כן עתה אשר בעיני הרומיים, כבר חוסר ישראל מנוי, וירושלים שאה שממה, ויחשבו מהשכנות איך לנשל את ישראל מעל אדמתם.

בכל זה לא שנו חכמי התורה דרכם להשוב להשתדל להקל מעל עמם את עול סובלם, להוציאם מתוך ההפכה, ולשוש להם עמידה בארץ.

ואת הדבר הזה, לא עשו על ידי עשירים ואבירים כי אם על ידי עצמם, וילכו ראשוני הדור רבן נמליאל ד' אליעזר ד' יהושע. היינו הנשיא האב בית דין וחכם הוועד ראשי חכמי התורה.

כל ימי אספסיוס אשר ארכו בשמנה שנה אחר החרבן לא היו אפשר לעשות כל מאומה, כי היו הרומיים שכורי נצחון, וכערך שלש ארבע שנה עסקו בחרבן הארץ וכבישת המבצרים הבודדים, ואחר זה היתה עוד עברתם קשה מאד להשחית ולכלה, ובימים ההם גם הרשו ההיכל ודפנו את רבן נמליאל וישימו מסים קשים ועוד דברים רבים ככל אשר כבר נתבאר.

אבל כאשר מת אספסיוס וישימו ישב לכסא אחריו, וכאשר עבר עליו יותר משנה לממשלתו והקיל נשמע כי יתנהג בחמים רבים, ועזב את כל משובתו,

הנסיעה הראשונה לרומי

קלמ

או שמו חכמי ישראל לב בשנה העשירית אחר החרבן (כ"ד) ללכת לרומא להתחנן על עמם.

ונסיעתם זו לרומא הזכרת בירושלמי סנהדרין פרק ז' הלכה י"ג:
„דלמא ר' אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל סלקון-לרומי וכו' עלון
לחד אתר ואקבלון בחד כר יתבין וכו'“.

ולפנינו יבואר כי המעשה של וועד בו ביום, אשר הי' ערך שתי שנים
אחרי אשר ר' אליעזר נסתלק מבית הוועד ומחבריו, הי' ערך י"ד—ט"ז שנה אחרי
החרבן ודבר סילוקו של ר' אליעזר ערך י"ב—י"ג שנה אחר החרבן.

וכן יבואר לפנינו כי דבר המעשה הגדולה עם ר' אליעזר בבית הוועד לא
בא מתאום כי אם שהגתו שלשלת של מאורעות אשר באו זה אחר זה אחרי ביטול
ברורי בית הוועד בראשית ימי דאמיטיאן אחרי שובם מרומי.

כי על כן הגה הדברים מבוארים מעצמם כי דבר נסיעתם לרומא היתה לפני
זה בימי טיטוס.

והדברים מתבארים גם מעצמם בן כי היתה דבר נסיעתם מפני שכווננו השעה
אחרי אשר נתפשטה השמועה בכל ארץ ממשלת רומי כי טיטוס מאז ישב על כסא
אביו התהפך לאיש אחר ויהי טוב ומטיב לכל.

אבל טיטוס לא משל אחרי מות אביו כי אם שתי שנים, ובימי היות חכמי
ישראל ברומי, ובהיותם עושים דרכם להרבות רעים ולמצוא מהלכים לבקשת בני
ישראל על ידי שרי רומא, והנה הומת טיטוס על ידי דאמיטיאן אחיו, איש הדמים,
אשר גם את שרי רומי היותר גדולים הוביל לפתח ויוציא אותם לתורנים חבורות חבורות.
ומיד בעלותו לכסא כבר הכין סקודה מראה בננוע לבני ישראל.

וכאצנע ד' היתה זאת כי כבר היו חכמי ישראל בעת ההיא ברומי, וכבר
קנו להם שם את לבב ראשי השרים, ועל ידי זה נתבטל הדבר.

והן דברי המדרש רבה דברים ואתחנן פרשה ב':

„מעשה שהיו רבותינו ברומי ר' אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל
ונזרו סנקליוסין של מלך לומר מכאן ועד שלשים יום לא יהי בכל העולם יהודי,
והי' סנקליוסין של מלך ירא שמים בא אצל רבן גמליאל ונילה לו
הדבר והיו רבותינו מצטערים הרבה אמר להם אותו ירא שמים אל תצטערו מכאן
ועד שלשים יום אלקיהם של היהודים עומד להם בסוף כיה ימים נילה לאשתו
את הדבר אמרה לו הרי שלמו כיה ימים אמר לה עוד חמשה והיתה אשתו צדקת
ממנו אמרה לו אין לך סבעת מוץ אותה ומות וסנקליוסין בסל עליך שלשים יום
אחרים והגזירה עוברת שמע לה ומוץ את שבעתו ומת שמעו רבותינו ועלו אצל
אשתו להראות לה שנים וכו' קראו עליו רבותינו המקרא הזה (תהלים ט"ז) נריבי
עמים נאספו עם אלקי אברהם“.

והדברים מבוארים כי הם לא באו לרומי מפני ששמעו בהיותם בארץ יהודה
שהגזירה הזאת, שהרי הדברים מפורשים שנים בהיותם ברומי לא ידעו עוד מזה, עד
שבא אצלם סנקליוסין של מלך שם ונילה להם הדבר.

הערה (כ"ד) כבר צמצמנו את זמן המעשים אחר החרבן, וכי בערך השנה הששית מת רבן יוחנן
בן זכאי, וזו אחרי פטירתו באו תלמידיו הגדולים וקבעו מקומם ביבנה, והוא חלו ימי הביתורים אשר ארכו שלש
שנים כמו שכבר נתבאר, ואחר אכר נגמרו ימי הביתורים כבר הי' השנה השני למשלח טיטוס.

הגנו רואים עוד יותר כי גם אחרי אשר נתגלה להם הדבר, גם אז עדין לא היתה זה פקודה אשר כבר יצאה נלוו לכל העמים שהרי גם לסוף כיה ימים לא ידעה אשתו מזה אף שהיתה נגרת אחר דת היהודים. והדברים מבוארים כי ה"י זה רק כתב הצעה להוציא פקודה כזאת לאחר שלשים יום.

וההצעה הזאת נכתבה בימי היותם שם ברומא.

„מעשה שהיו רבותינו ברומי ר' אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל ונזרו וכו' בא אצל רבן גמליאל ונילה לו וכו'“.

והוא כמו שהערנו כי באו שם בעוד שיטוס חי בשמעם מדרכו הטובה, אבל בהיותם ברומא נהפך הגלגל ותקותם למפח נפש.

שיטוס מת על ידי אחיו דאמיטיאן, והוא בישבו לכסא רומי ה"י טורפת, אשר גם על הרומיים עצמם קשתה ידו יותר מכל הקיסרים היותר אכזרים.

ועל בני ישראל הכין פקודה להזמם ולאבדם ורק באורח פלא עבר הדבר ובטל. והדברים בנוגע לזמן הנסיעה הראשונה לרומי הגם כל כך פשוטים עד כי גם פראנקעל, בכל אשר הנהו נבוך בכל סדרי המעשים וסדרי הזמנים בכל הדברים מראשית ימי יבנה עד ביתר, בכל זה בנוגע לזה יאמר גם הוא בדרכי המשנה עמוד 82:

„ר' אליעזר הגדול בעמו נסע עם ר' יהושע ורבן גמליאל לרומי וז"ל הירושלמי ס"פ ארבע מיתות, דילמא ר' אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל סלקון לרומי וכו' ונסיעת החכמים לרומי היתה תמיד לבקש רחמים בעד עמם, ונראה שזה המעשה ה"י או בימי ריבזי או קרוב לאחר מיתתו טרם כהרו את ריג לנשיא ולכן בא בהוא מעשה ר' אליעזר ור' יהושע קודם ריג“.

ובעמוד 84 כתב גם הוא:

„ועי' מדרש רבה פ' ואתחנן מעשה שהיו רבותינו ברומי וכו' ועי' שם היאך נתבטלה הנזירה, ועיקר המעשה מורה שבאו או היהודים בסכנה גדולה ויאמר מלך רומי להשחיתם וזה המלך הוא דאמיטיאן אחיו של שיטוס אשר מלך משנת עשר לחרבן הבית עד שנת כיה ונודע לאיש דמים דע מעללים ואכזר וגי חכמים אלה ר"א ר"י וריג נסעו אז לרומי ובהשתדלותם נתבטלה הנזירה“.

ובכתבו דבריו על ציונים טעה לחשוב כי מפני נזרה זו נסעו לרומא ואם כן היתה נסיעתם בימי דאמיטיאן.

והוא רק טעות פשוט שהדברים מפורשים כי לא נסעו מפני נזרה זו כי אם שבהיותם כבר ברומי נודע להם מנזרה זו כמו שכבר נתבאר, והדברים מפורשים כן „מעשה שהיו רבותינו ברומי ר' אליעזר וכו' ונזרו וכו' בא אצל רבן גמליאל ונילה לו הדבר וכו'“.

אבל כבר נתבאר כי באמת כן הדבר שנסעו עוד בימי שיטוס ובהיותם שם מלך דאמיטיאן.

וכבר גם נתבאר על פי סדרי המעשים ויבואר עוד יותר לפנינו כי לא ה"י זה לא בחיי רבן יוחנן בן זכאי ולא מיד לאחר מותו, כי אם כבר אחרי ימי הבורחים דהיינו יותר משלש שנים אחרי מות רבן יוחנן בן זכאי, ויבואר כל זה לפנינו.

אמנם החכם נרעין, אשר המקורים הנם אצלו רק חפצו לבד, הוא בא וערכב את כל הדברים ויהפכם לנמרי. וההכרה להסיר מנשול מדרך החקירה ולהעמיד הדברים על מה שהם.

פרק י"ט.

החכם נרעין מצא לו השערה בדויה כי סנקליטון המוזכר במדרש ואתחנן דנהו אחד עם המוזכר אצל דיא קאסיוס הקאנסול קלעמענס אשר הרנו דאמיציאן בשנה האחרונה לימי חייו.

ואחרי אשר גם לפי דברי נרעין עצמו כבר נסתלק ר' אליעזר או מבית הוועד ונפרד מרבן נמליאל, כי על כן למען קיים השערתו בא ויכחיש לנמרי את נסיעת ר' אליעזר ור' יהושע ורבן נמליאל לרומא.

ויאמר כי לא היתה נסיעת חכמים לרומא כי אם אחת בסוף הימים מרבן נמליאל ר' יהושע ר' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא.

ובעמוד 121 בהערה יאמר נרעין:

„אני לא אוכל להסכים עם פראנקעל כי היו שם שתי נסיעות החכמים לרומא, בכל מקום ידובר רק מנסיעה אחת והי' זה בשנת 95 או 96 בזמן אשר נהרג הסענאטאר קלעמענס או במות דאמיציאן“.

ודנה בא ומטעה את הקוראים להאמין כי דברינו הם לדון על מאורע ומעשה שהיתה אשר הוזכרה גם פה גם שם, ולנרעין נראה כי ידובר גם פה גם שם ממעשה אחת ולא משתים מוזמנים שונים.

אבל הלא ידע גם נרעין כי אין דברינו לדון על מאורע כי אם על דבר מעשי החכמים כי אצל רבן נמליאל ר' אלעזר בן עזריה ר' יהושע ור' עקיבא לא הוזכר לפנינו דבר המעשה והמאורע כל עיקר.

כל מה שאנו דנים הוא רק זאת כי יש לפנינו נסיעה לרומא של ר' אליעזר ר' יהושע ורבן נמליאל.

ויש לפנינו נסיעה אחרת של רבן נמליאל ר' אלעזר בן עזריה ר' יהושע ור' עקיבא (עי' דברינו בפרק ל"ז על הנסיעה השניה).

ואחרי שזה ודאי שבימי ר' אלעזר בן עזריה כבר לא הי' ר' אליעזר הגדול תבירו של ר' יהושע לא בבית הוועד ולא יחד עם רבן נמליאל.

אזיה ספק יוכל להיות כי דבר ר' אליעזר ור' יהושע ורבן נמליאל הוא דבר לעצמו ודבר רבן נמליאל ור' אלעזר בן עזריה ור' יהושע ור' עקיבא הוא דבר לעצמו. החכם נרעין יאמר שם „בכל המקומות ידובר מארבעה התנאים (רבן נמליאל ר' אלעזר בן עזריה ר' יהושע ור' עקיבא) רק שיש אשר השמות מחולפים, ויש אשר יחסר שם האחד או השני“.

ורק בהכמת ישראל היו אפשר להכחיש דברים שבעים כאלה רק סמני שכן עלתה במחשבה לפניו.

ומה יכול להיות דבר שבעי יותר מזה, כי כעשר שנה אחר התרבן כאשר שקמו הרחות מעט ברומי בימי טיטוס נסעו ראשי ישראל לרומי, וחמש עשרה שנה אחר זה במות דאמיציאן איש הדמים נסעו עוד הפעם להתחנן על עמם.

הנסיעה הראשונה לרומי

ויהיו הנסעים בפעם הראשונה ראשוני הדור בעת ההיא ר' אליעזר ר' יהושע ורבן גמליאל, והנסעים בפעם שניה ראשוני ראשי הדור בעת ההיא רבן גמליאל ר' יהושע ר' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא.

ומה נעשה לכל החוקרים האלה אשר גם כבואם לשבש כל הספרים במקומות שונים גם אז לא חקרו כל מאומה.

ולא ראו ולא הבינו כי דוקא כאשר ישארו הדברים כמו שהם רק אז יתאימו יחד ועידו על עצמם.

כי הנה בהמקומות אשר יחסר ר' אלעזר בן עזריה שם יחסר גם ר' עקיבא, ולהיפך בכל המקומות אשר בא ר' עקיבא בא גם ר' אלעזר בן עזריה.

ואיך אפשר שזה רק מקרה של טעות הדפוס. והגנו רואים עוד גם זאת כי בשני המקומות אשר בא שם הנסיעה לרומא על שם ר' אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל, ולא הזכירו שם ר' עקיבא ור' אלעזר בן עזריה, בשני המקומות האלה הזכיר ר' אליעזר ראשונה.

וזה באמת אי אפשר כי אם על ר' אליעזר הגדול ר' אליעזר בן הורקנוס. כן הוא בירושלמי סנהדרין שם "דלמא ר' אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל

סלקון לרומי וכו'". וכן הוא גם במקום השני במדרש רבה ואתחנן פרשה ב' "מעשה שהיו רבותיו ברומי ר' אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל וגזרו סנקליון וכו'".

ובירושלמי סנהדרין שם בא גם אחר זה בתוך ספור העיבדא "אמר ליה ר' אליעזר לר' יהושע מה יהו ש ע בן חנניה חמי מה דאת עבד וכו'".

ורק לר' אליעזר בן הורקנוס חבירו של ר' יהושע מילדותו נמצא כי ידבר עם ר' יהושע בסגנון כזה, כמו שם בירושלמי לפני זה:

"דלמא ר' אליעזר ור' יהושע ור' עקיבא עלון למיסחי בהדין דימוסין דמכריא חמתון חד מיניי אמר מה דמר ותפשייתון כיסה אמר ר' אליעזר לר' יהושע מה יהו ש ע בן חנניה חמי מה דאת עבד מי נסק וכו'".

ולא נמצא כזאת מר' אלעזר בן עזריה לר' יהושע ואי אפשר שימצא. והאם יוכל להיות איזה ספק שכפי שהוא לפנינו כן הוא, ובירושלמי ובמדרש

רבה ידובר בר' אליעזר הגדול, והוא דבר הנסיעה הראשונה לרומא בימי טיפוס והיותם שם במות טיפוס וראשית ימי ממשלת דאמיט'יאן.

ואמנם כי גם כל השערת גרעץ לאמר כי הסנקליוס המוב האמור במדרש ואתחנן שם הוא קלעמענס והיא זה עצמו אשר הזכיר אצל דיא קאסיוס כי הרנו דאמיט'יאן בסוף ימיו, ואשר מפני זה הכחיש גרעץ דברים מפורשים ושבש המחוק

וינה, כל ההשערה הזאת אינה כי אם עורבא פרה, וגם אלו לא היו נדרש לישבש למחוק ולהניח לא היו מקום לזה.

דיא קאסיוס בסוף ימי דאמיט'יאן 14, 67 יספ' :

"בין ההרונים הרבים אשר הרנו דאמיט'יאן בשנה ההיא היו גם הקאנסול ממדרגה הראשונה קלעמענס, אף כי היו קרובו של הקיסר וגם אשתו פלאוטיא

דאמיט'יללא גם היא היתה קרובת הקיסר הם נהשדו מהקיסר בהכחשת אלקוס, וכן ענשו או קשה את כל אלה אשר נטו אל היהדות, רבים מהם נמסרו לשבח ורבים

הנסיעה הראשונה לרומי

קמ"א

מהם נלקח כל רכושם, קלעמענס עצמו נהרג בפקודת הקיסר ודאמיטיללא אשה נענשה בעונש יותר קל ונשלחה לארץ נורה על האי סאנדאטעריא."

ואיזה ענין יש לזה עם ספור המדרש והרי דבר דיא, "כי בין ההרונים הרבים אשר הרג דאמיטיאן הרג גם את קלעמענס", וגם אלה ביהוד אשר נהרגו מפני נשיתם ליהודות גם אלה רבים היו בימי דאמיטיאן, כמו שהם דברי דיא, "וכן ענשו אז קשה כל אלה אשר נטו אל היהדות".

ותהי להיפך כי בספור המדרש מבואר כי לא ננע הדבר מאומה אל אשת הסנקליט והיא ישבה גם אחר מותו שלוח בהיכלה עד שחכמי ישראל יכלו לבקרה ולנחמה שם.

ואשתו של קלעמענס נדונה גם היא במשפט הקיסר, על נשיתה אל היהדות, ולבקרה אחר זה היי סכנה לא לבד לחכמי ישראל עצמם, כי אם גם להכלל כלו, ובשום אופן לא היו רשאים לעשות כן.

ואין חפצנו להאריך בסתירת הדבר הזה מחבור הרינת קלעמענס עם דברי המדרש, אחרי אשר לכל ענין דברינו הוא למותר כי הדברים מפורשים שהיו שם ר' אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל, ור' אליעזר לא היי יחד עם רבן גמליאל כי אם בימי שיטוס וראשית ימי דאמיטיאן אבל לא בסוף ימי דאמיטיאן ככל אשר יבואר לפנינו.

וגם לפי דברי החוקרים ההם אשר טעו להמשיך ימי יציאת ר' אליעזר מבית הוועד, גם לפי דבריהם ולפי דברי גרעץ עצמו לא יניע זה עד סוף ימי דאמיטיאן ככל אשר נראה עוד.

והחקירה הזאת אינה רק דבר פרטי בנוגע לנסיעת החכמים לרומא לבקש על עצמם, כי אם דבר כללי גדול מאד בנוגע לכל סדרי המעשים אחר זה.

פרק ב.

המעשים בהמתיבתא.

דברי ימי ישראל לא נחקרו בתור שלשלת המעשים ההולכים יחד ומפיצים אור על עצמם ועל מהלך הדברים, כי אם השתדלו לנפצם לשברים, ולשום חוליא חוליא במחשך.

כי על כל זאת לא הושם לב לחקור זאת מה הוא הדבר אשר פתאום יתראו אסון על אסון בהמתיבתא והמון מעשים רבים זה אחר זה, תחת אשר לפני זה שררה שם מנוחה שלמה, ושלות השקט של אהבה וריעות בין כל ראשי חכמי הדור. זה עתה היי שם ברורי כל דברי יסוד המשנה וברורי דברי בית שמאי ובית הלל אשר עסקו בזה כל חכמי הוועד יחד שלש שנים רצופים, ואין פרוץ ואין יוצא. ופתאום והנה אש מתלקחת תחלה עם ר' אליעזר ואחר זה מיד עם ר' יהושע, מעשים אחרי מעשים, ואחר זה המון מעשים רבים של בו ביום.

ר' אליעזר בן הורקנוס לא בא זה עתה לבית המדרש, הכר היי לר' יהושע מימי ילדותם (יבואר לפנינו) ויתהלכו יחד עשרות בשנים כרעים אהובים ור' עקיבא

ותבירו היו תלמידיהם בישיבתם יחד לראש בבית מדרשם, ונס עם רבן נמליאל התהלכו כל הימים יחד.

וגם הוראותיו של ר' אליעזר לא הותחלו בסוף הימים, בכל זה לא נמצא בכל הימים הרבים ההם ביניהם לא מריבה ולא הקפדה.

ופתאום והנה אש מתלקחת עד לב השמים באופן גדול כזה אשר אין לנו דוגמתו.

(ב) ולמרבח הפלא נראה מיד אחר זה גם אסון אחר אסון עם ר' יהושע אשר הוא הלא בודאי הי' מתון מאד ונח לכל, מה שלא נמצא מזה דבר לפני זה.

ופתאום באו שלשה מעשים זה אחר זה בשנה אחת.

ובמס' ברכות ד' כ"ז בסוף המעשים הגדולים עם ר' יהושע בא בהבדרייתא: „אמרי עד כמה נצעריה וניזל בראש השנה אשתקד צעריה, בבטורות במעשה דר' צדוק צעריה הבא נמי צעריה“.

הנה היו כל השלש פעמים בשנה אחת זה אחר זה.

אף שבכל הזמן הגדול לפני זה לא הי' מכל זה וכיוצא בזה דבר, ורבן נמליאל ור' יהושע התהלכו כרעים אהובים, ומה היתה הסיבה כי נשתנו פני הדברים עתה.

(ג) על המעשים אשר באו ביום ההוא אחרי מה שציער רבן נמליאל את ר' יהושע בסעם שלישית והעבירו את רבן נמליאל מנשיאותו והקימו את ר' אלעזר בן עזריה נאמר בבבביתא בברכות שם:

„ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פרשה“.

והדברים האלה כשהם לעצמם גם נפלאים מאד שהרי אין לך יום שלא הי' ראוי לזה יותר מיום ההוא, ומדוע עשו זה דוקא ביום ההוא מה שלא עשו קודם לכן.

וכמו שהי' הדבר בידם לפרש הדברים ביום ההוא המלא תשואות, וכל הלכות סוערים, הלא הרבה והרבה יותר מזה היו יכולים לעשות זה לפני היום ההוא.

והדבר ידוע כי הספסלי אשר נתוספו בבית המדרש ביום ההוא (ברכות שם) לא הי' כי אם מתלמידים אשר לא נכנסו לפני זה כולם כמבואר שם.

אבל מזקני החכמים ראשי הוועד לא נתוסף ביום ההוא איש, וראשי הוועד שנים ושבעים זקנים היו שם גם ביום ההוא כל אלה אשר היו גם לפני זה, ולא חזף כי אם הנשיא.

וכל „מילי דתלי פרשהו“ זה לא נעשה על ידי התלמידים כי אם על ידי זקני הדור ראשי הוועד, אשר היו שייכים לבית הוועד לפני היום ההוא כמו ביום ההוא.

הלא לא יוכל להיות ספק שכל הדברים האלה מקור אחד להם במעשי דברי הימים ההם.

אבל מה הוא הדבר הזה, זה נח ועבר מכל חוקרי דברי הימים אשר לא הי' עינם ולבם כי אם להפוך בלחות על דברי ימי ישראל, ולדבר תועה על כל דבר נפל בישראל.

פרק כ"א.

ברורי הדברים.

בהיות ר' אליעזר ר' יהושע ורבן נמליאל ברומא כאשר הומת שיטוס על ידי דאמיטיאן אחיו, ודאמיטיאן ישב לכסא רומא ראו עין בעין את הסכנה הגדולה המרחפת עתה מחדש על בני ישראל.

שם נודע להם כי דאמיטיאן לא יסתפק באיזה נזרות פרטיות על ישראל, כי אם להשמד בלבבו.

ומיד בעלותו לכסא רומא כבר צוה להכין הצעה של פקודה להשמד את כל היהודים, לא לבד בארץ ישראל כי אם בכל העולם כלו, "מכאן ועד שלשים יום לא יהי בכל העולם יהודי".

שם נודע להם כל דרכו כי הנהו לא לבד נגד היהודים עצמם, כי אם גם נגד דתם, כמו שבאמת ידף באף גם השרים היותר גדולים אם מצא עליהם צל של חשד כנטוי להיהדות, ויוציאם להורגים.

שם נודע להם אכזריות נפשו בכל דרכיו ככל אשר האדם לסנינו גם דיא קאסיוס אשר יאמר בתוך דבריו 14, 67:

"על ידי אכזריות נפשו חשב דאמיטיאן את כל אדם לשונאו וגם למתננדו, עד כי לא הוי יכול לסמוך לא על עבדו ביתו ולא גם על ראשי הנענעראלע מצבא שומרי ראשו".

ושם נודע להם גם זאת כי הרומיים החלו להביט בעין רעה גם על יבנה אשר על ידי בית הוועד הכללי שם שב לב העם לתהיה ולאט לאט יתקומם גם אחדותם.

ראו והכירו שם את אשר נראה זמן קצר אחר זה כאשר לא נשמרו מזה, כי סכנה היא לאסוף את כל זקני ישראל מעריהם לבית הוועד ככל אשר נעשה עד עתה ביבנה מאחרי ההרבן.

כי על כן קיימו "חבי כמעט רנע עד יעבור זעם" וביה הוועד לא נאסף. ויתנהג רק על ידי הזקנים אשר היו מקומם הקבוע ביבנה עצמה, וראשוני ראשי הדור הנשיא רבן נמליאל ור' אליעזר אשר היו חכם הוועד ור' יהושע האב בית דין.

והם השתדלו לנהוג הלאה את כל דבר עמם, גם מבלי אשר יאסף כל הוועד מכל זקני ראשי חכמי הדור.

אבל על ידי זה בא עתה הרעה גדולה, כי המחלקאות אשר נמלו עתה בין ראשי הוועד הנשארים, והיינו בעיקרו בין רבן נמליאל ור' אליעזר ור' יהושע לא נודע עליהם דעת חכמי הוועד.

יותר מזה שגם דבר יחיד ורבים לא הוי שם ככל צורתו ותארו, אחרי אשר מראש ידעו כי לא תבוא על זה הכרעה המתיבתא כולה, והדברים ישארו רק בתור שקלא וטריי להלכה ולא בתור סוף הכרעה למעשה.

ועל כן בהיות ר' אליעזר שם חכם הוועד וההוראה הכללית היתה מונחת עליו (יבואר לסנינו) קרה כי הורה כדעתו ולא שם לב לחביריו החולקים עליו.

ובהודע להם הדבר בדין התכו חוליות יצי שיחזור בו ויזה כדבריהם, וכאשר לא הסכים לעשות כן ראו בזה פרצה, ושלא לו לאמר „כי חבירי בדלים ממנו“. אבל בצאת ר' אליעזר מבית הוועד בא אסון אחר אסון גם עם ר' יהושע. כבר נתבאר לנו כי המחלקאות בדור ההוא היו בעיקרן רק בין ראשוני ראשי הדור ההוא רבן גמליאל ר' אליעזר ור' יהושע.

ר' אליעזר היו עמוד התווך בדור ההוא (יבואר לפנינו) והיו הוא גם המכריע בין הנשיא ובין האב בית דין בכל הדברים אשר נגעו בבית הוועד ושניהם סמכו על דבריו, וביותר אחרי אשר בית הוועד בכללו היו בטל ואסיפת זקני הוועד לא היו, ובהיות ר' אליעזר הראש והראשון בדור ההוא (כמו שיבואר עוד) היתה דבר הכרעתו ונילוו דעתו נשמעת על הרוב גם להנשיא גם להאב בית דין.

והנה רואים לפנינו כי כל ימי היותו יחד עמהם בבית הוועד לא היו שם לא סרץ ולא צווחה בין הנשיא ובין האב בית דין, ולא נמצא שם דבר כל מאומה, ולא מחלוקת של כלום, לבד בשקלא וטרי של הלכה.

עתה נשתנו הדברים לנמרי שינוי נמור הנשיא והאב בית דין נשארו לבדם בבית הוועד, ראשי ראשוני זקני הדור אשר דבריהם נשמעו גם מאת הנשיא גם מאת האב בית דין רובם לא באו ולא נאספו, וגם יחיד הדור ופלאו אשר דבריו היו להם עד היום צרי ומרפא לא היו עוד שם.

כי על כן גם מכל מקרה קפנה נכתבך הדבר וחזר ונסתבך, וכאשר לא נתקיים פוטר מים ראשית מדון, הנה אך כשנה וחצי אחרי אשר יצא ר' אליעזר מבית המדרש יצאה שלהבת נוראה מאד.

ובכל אשר סבל ר' יהושע ולא שם לב והעביר על מדותיו, לא סלחו זה העם, ופתאום התערבו בזה העם כלו והעיוו פניהם נגד הנשיא וקראו לו „על מי לא עברה רעתך תמיד“ ולא אבו לשמוע לו עוד, ויבקשו להקים נשיא חדש. הדבר הזה הרעיש את לבב כל ישראל, כי לא היתה עוד כזאת, ומעמד

העם בעת רעה ההיא, ובזמן קרוב בזה אחר החרבן דרש בחזקה תקון הדבר. כי על כן בכל אשר יראו מפני עין רעה של הרומיים התאספו כל זקני בית הוועד כל השבעים ושנים וקנים, ויעשו סדרים חדשים, וישיבו את עמדת הנשיאות למקומה ועל ידי זה התחילו כל הסדרים לשוב.

ובהיותם עתה מחדש יחד, ראו גם לנרוד הפרצה ולהכריע בכל הדברים אשר לא נתבררו בכל הזמן אשר בינתיים, ואשר על ידי זה באה כל הרעה הגדולה תחלה עם ר' אליעזר ועל ידי זה גם עם ר' יהושע.

אבל את אשר פחדו בא להם, כי על ידי אסיפתם יחד מכל ערי ישראל והקמת נשיא חדש אשר נשמע בין החיים נשמעו הדברים גם בין הרומיים, והם שמו עינם לרעה על המתיבתא ביבנה עד כי לא יכלו עמוד שם עוד כל ימי דאמיטיאן והיו מוכרחים לנוד ממקומם, וללכת להגליל לאושא עד יעבור זעם. ושבו משם ליבנה לזמן קצר רק אחרי מות דאמיטיאן כאשר משל ברומי הקיסר גערווא הישר באדם.

וכל הדברים בכל היותם חדשים, הנם ברורים ורובם גם פרושים לפנינו. ובהיות דבר הוועד הגדול של בני יבנה הותם המעשים הרבים והגדולים אשר היו לפני זה רפדשו אור עליהם, כי על כן עלינו לבאר את הדבר הגדול הזה ראשונה

פרק כ"ב.

הורנלנו להשוב את כל דבר אסיפת בו ביום רק לסוף דבר המעשים בין רבן גמליאל ורי יהושע.

אבל אין הדבר כן, ואף שכן הדבר שראשית מעשיהם היו זה להקים דבר הנשיאות בישראל אבל עצם דבר האסיפה של „בו ביום“ אשר הוזכרה בכל מקום בנוגע להלכה, זה לא השלים דבר רבן גמליאל ורי יהושע, כי אם דבר ה' אליעזר והמתיבתא.

והחוקרים האחרונים אשר כל דבר נפל בישראל ישתמשו בו רק להחשיך מאוד עיניהם של ישראל ולהפוך את סדרי דברי הימים לתהו ובהו מצאו גם בזה מקום כוזק אבן לחמת.

ויאמר החכם גרעץ חיד עמוד 37:

„ונראה כי הסנהדרין ואולי על פי חספי' יהושע (לעשות נגד רבן גמליאל) החליטו בו ביום להעביר תחת שבט הבקורת כל הדינים אשר על פי כחו (אויטאריטטע) של רבן גמליאל הוחלטו כשיטת בית הלל“.

החכם ווייס אשר פיו רחב עוד יותר יאמר אחריו בעמוד 96 כמושבוע ועומד: „הנה ראינו שכבר בתחלת השערוריה הכיר ר'ג וכו' והבין בלבבו כי חספו הטוב והמטרה הגדולה לטובת האומה אשר היתה נגד עיניו לא נכרה מרוב חכמי דורו ואמנם ההכרה הזאת עוד התעצמה בקרבו מרנע אל רנע ביום ההוא בראותו כל אשר נעשה בוועד החכמים ביום אחד. ראשית מלאכתם היו לקבץ על יד מחלוקת חכמים קדמוניהם והתחילו במחלוקת ביש וביה וכו' ולא עוד אלא שנתנו מוכרת לכמה הלכות של עקביא בן מהללאל אשר קבל שמועותיו מביית שמאי וכו' והנה עתה גם ההלכות הדחיות האלה הוזכרו בבית המדרש. ומי אשר עיניו לו ולא יראה מהמראות האלה כי לכבוד הדעות אשר בשלל במיעוטן בכלל ולכבוד בית שמאי בפרט נעשו כל המעשים. ואף לבעבור זאת הובאו לבהי"מ עדיות כמה חכמים חדשות גם ישנות על הלכות שונות אשר בלי ספק לפנינו בעת סקירתו של ר'ג נשתקעו הדברים ולא נאמרו או רצו לקובען באופן אחר או גם להיפך (עדיות בכמה מקומות) אלה המעשים אשר נעשו לעיני ר'ג הלא הראו אותו עין בעין כי ינע לריק בכל השתדלותו וכי נוחלה אכדה תקותו“.

ואך חרפה היא לראות כי ישלחו לשונם למקום שאין להם כל ידיעה עד שיכתבו ההיפך הגמור ממה שהוא.

והנה יאמר גרעץ כי תכלית העדיות של בו ביום היו לשנות דת ודין מאשר כבר הוחלט על ידי רבן גמליאל.

ויאמר אחריו ווייס:

„ומי אשר עיניו לו ולא יראה מהמראות האלה כי לכבוד הדעות אשר בשלל במיעוטן בכלל ולכבוד בית שמאי בפרט נעשו כל המעשים האלה, אשר לפנינו בעת סקירתו של רבן גמליאל נשתקעו הדברים“ ובאו עתה רק נגד רבן גמליאל. אבל הלא לא לבד „מי אשר עיניו לו“ כי אם גם כל מי אשר לא תוכה בסגורים יראה שם ההיפך מדבריהם.

שם נראה שכל הדברים היו על הדברים אשר עדין לא הוכרעו בימי רבן גמליאל. וכל הדברים עתה היו להכריע רבן גמליאל ההבדל.

דהיינו כחבורי ה' אליעזר אשר נחלקו עליו לפני זה, ואשר מתוך כל הדברים הם שנשארו בלתי מוכרעים בימי בשול הוועד הכללי בא כל המאורע עם ה' אליעזר. והנה העדות „בו ביום" ותחלו שם מפרק ה' ולחלק, וזו העדות שם הם בנוגע למחלקאות של ה' אליעזר, וענינם ילשונם גם מפורש בן.

ובא בפרק ה' משנה א':

„העיד ה' יהושע וה' צדוק על פדיון פסח המזב שמת שאין בו לכהן כלום.

שרי אליעזר אומר חייבין באחריותן כהמש סלעים של בן זה כמים אומרים אין חייבין באחריותן אלא כפדיון של מעשר שני."

ובמשנה במס' תמורה פרק ג' משנה א':

„ה' אליעזר אומר ולד שלמים לא יקרב שלמים החכמים אומרים יקרב וכו'."

ועל זה בא במשנה עדות פרק ה' משנה ו':

„העיד ה' יהושע וה' פפייס על ולד שלמים שיקרב שלמים שרי אליעזר אומר שולד שלמים לא יקרב שלמים וכו' אמר ה' פפייס אני מעיד (גם ניסח על עדותו שקבל גם מה שראה הלכה למעשה) שהיתה לנו פרה זכאי שלמים ואכלנו בפסח ואכלנו ולדה שלמים בהג'."

והדבר ידוע כי ה' אליעזר לא היה שם עמם בוועד של בו ביום שכבר נסתלק משם לפני כל המעשים האלה, ובא במס' ידים פ"ב משנה ג':

„בו ביום אמרו עמון ומואב מה הן בשביעית וכו' נמנו ונמנו עמון ומואב מעשרין וכו' ובשנא ה' יוסי בן דורמסקית אצל ה' אליעזר בלוד אמר לו מה חידוש ה' לכם בבית המדרש היום אמר לו נמנו ונמנו עמון ומואב וכו' בכה ה' אליעזר ואמר סוד ה' ליריאי וכו' צא ואמור להם אל תהיושן למנינכם וכו'."

וכבר כתב שם גם הרמב"ם „וכבר יצא ה' אליעזר מבית המדרש בעבור המחלוקת שנפל בינו ובין החכמים כמו שזכרנו בה' מכלים."

ועל כן הגנו רואים כי בכל המקום המעשים הגדולים עם ה' יהושע לא הוזכר שם ה' אליעזר לפי שהוא כבר לא היה עמם.

וגם בהמעשה הראשונה מקביעות החדש אף שמפורש שם שהתישב עם ה' דוסא בן הרבנים ועם ה' עקיבא אין זכר מר' אליעזר ראש כל הדור ההוא וחבירו של ה' יהושע מימי ילדותם אשר התחלכו יחד כל ימיהם וישבו יחד בבית המדרש, והעמידו תלמידים יחד.

וכל זה לפי שכבר נסתלק ה' אליעזר מבית הוועד ומאת חביריו בכלל לפני כל המעשים עם ה' יהושע אשר אך על ידי זה בא הדבר כמו שהערתו ויבוא לפנינו. ועל כן הנה הדברים מבוארים כי עדותם זו נגד מה שנחלק ה' אליעזר היינו מה שנחלק בעודנו בבית הוועד עמם.

רק שאז לא היה שם אסיפת כל זקני הוועד כולם כמו שנתבאר, כי על כן הנה עתה בהאספם יחד הוצעו הדברים שנית.

והן דברי המשנה „העיד ה' יהושע וה' צדוק על פדיון וכו' שרי אליעזר אומר חייבין וכו' וכן העיד ה' יהושע וה' פפייס וכו' שרי אליעזר אומר וכו'."

ובמס' פרה פרק ה' משנה ג':

המעשים בהמתיבתא ובמדינה

קמח

„קלל של חטאת שננע בשרץ טהור, נתנו על נביו - אליעזר מטהר וחכמים מטמאין“.

ועל מחלוקתם זו בא העדות במס' עדיות פרק ז' משנה ה' אחרי אשר הוצע זה בו ביום:

„העיד ר' יהושע ור' יקים איש הדר על קלל של חטאת שנתנו על נבי השרץ שהוא טמא שר' אליעזר מטהר“.

ובמקום הזה לא בא דבר העדות של ר' יהושע ור' יקים איש הדר שם במס' פרה.

וזה יבאר לנו שכבר נסדרו הדברים במס' פרה על ידי תנאי המתיבתא עוד לפני וועד של בו ביום.

ובמס' עדיות פרק ז' משנה ז':

„הם (ר' יהושע ור' ספיים) העידו על ארובות של נחתומין שהן טמאות שר' אליעזר מטהר“.

ובפרק ו' ממס' עדיות משנה ב':

„העיד ר' יהושע ור' נחוניא בן אלינתן איש כפר הכבלי על אבר מן המת שהוא טמא שר' אליעזר אומר לא אמרו אלא מן החי“.

והחכם ווייס בעמוד 81 יאמר לו, הראש והראשון בין בעלי החתגרות בגלוי פנים (נגד רבן גמליאל) הי' ר' אליעזר בן הורקנוס“.

ומבלי לדעת כי רוב העדיות באו להכריע כרבן גמליאל וחביריו דהיינו החכמים החולקים על ר' אליעזר בא ויאמר: ומי אשר עינים לו ולא יראה כי לכבוד הדעות אשר בטלו במיעוטן נעשו כל המעשים ולבעבור זאת הובאו לבית המדרש עדיות כמה חכמים אשר בלי ספק בעת פקודתו של רבן גמליאל נאמרו להיפך. ומה אפשר לאמר להוקרים בדברים כוללים כאלה אשר לא ידעו גם את אשר בין עיניהם.

ואם כי גם בכל אשר דברו בננוע להלכות דברו הכלים אפשר לדונם לזכות, כי גדול ורחב הוא השם כלו והם שלחו לשונם למקום שאין ידם מנעת.

אבל מס' עדיות אינה כי אם פרקי משניות והעדיות של בו ביום אינם שם כי אם מפרק וי' ולהלן, הלא במרס סצו פה הי' להם לפתוח עינים ולראות.

ואז היו רואים כי הדברים שם הנם ההיפך הנמור. מכל שיה ספל אשר שמו להם.

ונראה עוד יותר כי גם הדין „מחתכו חוליות“ שבוה נתמלאה הסאה ורבן גמליאל יצא נגד ר' אליעזר בפומבי וחקו מבית המדרש,

גם על זה באה אז העדות בו ביום.

וזה הלא בודאי הי' הרבה קודם זה שהרי זה ודאי כי לא נתגדה ר' אליעזר בו ביום.

ובכל זה הדבר מסודש שהוצע זה עוד הפעם בו ביום, ובא עדות להכריע בדברי רבן גמליאל וחביריו ושלא כדברי ר' אליעזר.

ובא במס' עדיות פרק ז' משנה ז':

„הם העידו (ר' יהושע ור' ספיים) על תנור שחתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא שהוא טמא שר' אליעזר מטהר“.

המעשים בהמתיבתא ובמדינה

וגם זה בא במס' כלים פרק ה' משנה י', ואין שם העדות בדברי חכמים, ונא שם:

„התכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאין זה הוא תנורו של עכנאי“.

וזה מפני שגם זה כבר נסדר בשעתו על ידי תנאי המתיבתא, ובימי רבי כבר סמכו בנוגע להעדיות על זה על מה שכבר בא במס' עדיות.

ואך צהוק עשו לנו החוקרים החדשים לאמר כי מס' עדיות נסדרה למרות רצונו של רבן נמליאל.

ונפלא הדבר שתחת מה שהחוקרים החדשים עשו את ר' אליעזר למחמיר הומרא על חומרא, הנה נראה בכל המחלקאות האלה אשר עליהם באו העדיות של „בו ביום“ ואשר הבריעו מסורש שלא כר' אליעזר, הנה בכלם ר' אליעזר מיקל וחכמים מחמירים, ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאים.

וגם הדבר אשר שם יצאה המחלוקת הכללית אשר רבן נמליאל נדה אותה, המחלוקת בחתכו חוליות, גם שם ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאים.

והם באמת גם ענין דברו הנמ' בבבא מציעא ד' ג'ט, על היום שגדו את ר' אליעזר „אותו היום הביאו כל סהרות שמייה ר' אליעזר ושרפום באש“.

והן גם דברי הירושלמי מועד קטן פ"ק ג' הלכה א', „ולית ר' אליעזר ידע אחרי רבים להטות לא הקפיד אלא על ידי ששרפום סהרותיו בסניו“.

ודבר שאין צריך לאמר הוא ששרפו סהרותיו את אשר לדעתם הוא טמא, ולא מה שגם לדעתם הוא טהור.

וכבר הערנו כי אך מזה יצאה המחלוקת לא ממה שנתלק עמהם שזה הי' כן מימי עולם ומעולם לא באה הקפדה על מה שאחד מחכמי הוועד נחלק עם חבריו,

כי אם מפני שבהיות הוא חכם הוועד וההוראה הכללית שם היתה מוטלת עליו, הנה בזמן ההוא אשר לא היתה שם אסיפה כללית של ראשי זקני חכמי הוועד הורה ר' אליעזר הלכה למעשה כדעתו בההוראות הכוללות ביבנה אשר היו מוטלות עליו.

ומבואר נגלה וכל הדברים פרושים לפנינו כי אך אחרי ימים רבים בימי אסיפת הוועד בו ביום היו יכולים להציע המאלקאות אשר נחלק עמהם ר' אליעזר.

וגם המחלוקת בדין התכו חוליות אשר עליה רנזה הארץ לא יכלו להציע באסיפת הוועד כלו כי אם בוועד של בו ביום.

אשר אך אז שב והי' שם וועד שלם של שבעים ושנים וכלשונו של בן עזאי במס' זבחים פרק א' משנה ג', „אמר שמעון בן עזאי מקובל אני מס' שבעים ושנים וכן ביום שהושבנו את ר' אליעזר בן עזריה בישיבה, שכל הזבחים הנאכלים שנזבחו שלא לשמן כשרים וכו“.

ופרט „מפי שבעים ושנים וכן“ מפני זה עצמו שזה הי' דבר חדש אשר נאספו שם כל זקני חכמי הוועד מעריהם, מה שלא הי' כבר זמן רב לפני זה.

וזה עצמו את אשר דברו בדין זה בו ביום הי' גם זה ממה שהוצע לפני חכמי הוועד מפני מחלוקתו של ר' אליעזר לפני זה.

כמו שבא במס' ידים פרק ד' משנה ב':

„כו ב' יום אמרו כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חיבה הוין מן הפסח ומן ההטאת הפסח בזמנו וההטאת בכל זמן ר' אליעזר אומר אף האשם“.

הדבר בהר שציל „שר' אליעזר אומר“ כמו שהוא בכל המקומות במס' עדיות ולא „ר' אליעזר אומר“.

ורק מפני שזה לבדו לא בא במס' עדיות לא הבינו המעתיקים את הלשון החדש „שר' אליעזר אומר“ וכתבו „ר' אליעזר אומר“.

והדברים גם מוכיחין על עצמן שהדברים במס' ידים אינם להודיע מחלוקת ר' אליעזר וחכמים, כי אם להודיע רק זאת שבו ביום הוצע הדבר והכריעו שלא כר' אליעזר.

שאם היו הדברים במס' ידים רק להודיע מחלוקת ר' אליעזר וחכמים הי' צריך לבוא טעמו של ר' אליעזר כמו שבא במס' זבחים פרק א': „כל הזבחים וכו' הוין מן הפסח ומן ההטאת וכו' ר' אליעזר אומר אף האשם וכו' אמר ר' אליעזר ההטאת באה על הטא והאשם בא על הטא מה הטאת פסולה שלא לשמה אף האשם פסול שלא לשמה“.

אבל במס' ידים לא בא מזה דבר, לפי שלא נסדר שם מחלוקת ר' אליעזר וחכמים, אשר לא היתה כלל בו ביום, ור' אליעזר גם לא הי' שם.

כל מה שבא הוא שגם זה הוצע בבית הוועד בו ביום (כ"ה) וגמנו ונמרו כרבן גמליאל והבירוי החולקים על ר' אליעזר, שכן היתה קבלתם.

וכל הדברים יתאימו יחד וינידו לנו את הדברים כמו שהם כי מזמן רב לפני המעשים עם ר' יהושע כבר לא היתה שם אסיפת כל זקני ראשי הוועד.

וכבר הי' הדבר בן מאו שבו מרומא, ועל כן נקבצו ובאו דברים רבים ומחלקאות שונות בין ר' אליעזר לבין רבן גמליאל ור' יהושע ויתר חביריהם אשר נשאר בבית הוועד.

ומפני שלא הי' זה באסיפת כל זקני חכמי הוועד כולם עשה ר' אליעזר כדעתו. ובהאסף עתה הוועד כלו בפעם הראשונה אחרי דברי המחלקאות ההם, הוצעו כל הדברים האלה לפניהם.

וכן בא שם בעדיות פרק ז' משנה ז' „הם העידו (ר' יהושע ור' פפייס) שמעברין את השנה בכל אדר שהיו אומרים עד הפורים“.

ור' יהושע הלא כודאי הי' גם לפני זה בבית הוועד אבל אז לא הי' מקום לעדות ולהכרעה לפי שלא היו שם רוב זקני הוועד.

ומפורש כאן שבאה עדותם מפני שלפני זה הי' שם מחלוקת בזה שנמצאו שם אומרים „עד הפורים“.

וראוי לנו להעיר בזה על דבר גדול בנוגע לעדות בכלל. כי אך אז הועילה העדות, אם באה להשלים דברי הרוב ולסייע לדבריהם או הועילה העדות, להכריע הדבר בסוף הכרעתה, אבל לא זולת זה.

והנה דברי העדות של בו ביום יותחלו בריש פרק ו' בזה:

הערה (כ"ה) - וכבר נתבאר בפרק ה' (עמוד 221) כי על כן לא בא זה במס' עדיות מפני שגם בו ביום לא בא במס' עדיות כי אם עדיות בלבד, הן הדברים מפרק ו' ולחץ.

„ר' יהודה בן בבא העיד חמשה דברים שממאנים את הקטנות ושמישיאן את האשה על פי עד אחד וכו'“.

והנה זה „שמישיאן את האשה על פי עד אחד“ באו דבריו להכריע נגד דברי ר' אליעזר ור' יהושע ביבמות ד' קכ"ב (פרק ט"ז משנה ז') :

„ר' אליעזר ור' יהושע אומרים אין משיאין את האשה על פי עד אחד“ (כ"ז). והנה באה גם עדות זו להכריע כמה שנהלקו בבית הוועד לפני זה ור' יהודה בן בבא לא היו או שם, רק שהוצע הדבר אחר זה כאשר נאספו בו ביום, ואז היו שם גם ר' יהודה בן בבא והעיד עדותו.

אבל הנה הדבר יוצא מפורש שגם אחר עדותו של ר' יהודה בן בבא מפני שהרוב בבית הוועד לא היו בידם לקיים עדותו לא הוכרע אז כדבריו, והדבר נשאר כן גם אחר דברי עדותו. ובה במשנה יבמות קכ"ב :

„אמר ר' עקיבא כשירדתי לנהרדעא לעבר השנה מצאתי נחמי' איש בית דלי אמר לי שמעתי שאין משיאין את האשה בארץ ישראל על פי עד אחד אלא ר' יהודה בן בבא (כ"ז) ונומיתו לו כן הדברים אמר לי אמור להם בשמי אתם יודעים שהמדינה משובשת בנייסות מקובלני מרבן גמליאל הזקן שמישיאין את האשה על פי עד אחד וכשבאתי והרציתי הדברים לפני רבן גמליאל שמח לדברי ואמר מצאנו חבר לר' יהודה בן בבא מתוך הדברים נזכר רבן גמליאל שמה שנהרנו וכו' והשיא רבן גמליאל הזקן את נשותיהם על פי עד אחד והוחזקו להיות משיאין על פי עד אחד וכו'“.

והנה הדברים האלה היו כבר בימי טראיאן (יבואר לפנינו) ימים רבים אחרי ימי אסיפת בו ביום, וימים רבים אחרי ימי עדותו של ר' יהודה בן בבא.

ובכל זה היו עוד גם אז כי לא השיאו את האשה בארץ ישראל על פי עד אחד אלא ר' יהודה בן בבא בלבד, ור' עקיבא השיב לו „ונומיתו לו כן הדברים“.

כי העדיות באו רק לחזק הדבך, אבל עיקר הכל סמכו על הכרעת הרוב באסיפת כל זקני ראשי חכמי בית הוועד.

ומבואר לנו גם עדות זו של ר' יהודה בן בבא בו ביום שגם היא באה רק על מה שהיו דעת ר' אליעזר ור' יהושע לפני זה.

ורבן גמליאל גם הוא נסתפק בזה קודם לכן וכאשר שמע מפי ר' עקיבא דברי נחמי' איש בית דלי שהגם כדברי עדותו של ר' יהודה בן בבא בו ביום „שמח לדבריו“.

כי כן הדבר אשר רק דבר בהרורי הספיקות הקודמים היו כל ענינם ביום ההוא. ואך זה לבד היו הפיץ כולם ובהתברר הדבך שמחו גם רבן גמליאל גם חבריו.

הערה (כ"ז) סידור דברי המשנה שם הוא משונה לגמרי ויוצא מכללו ויבוארו לנו הדברים בדברינו על ימי רבי והייסוף המשנה.

הערה (כ"ח) הלשון הזה יורה על עצמו כי לא מיהו ביהו של ר' יהודה בן בבא מלפסוק הלכה למעשה כדבריו, אף שלר' אליעזר לא נהגו לעשות כן, ואף שהם עצמם לא עשו כן.

זה רק מפני שהם לא נחלקו בזה בתור ברורי הדיון הלכה פסוקה, הם עצמם ידעו שמצד עיקר הדיון משיאין, רק מפני שהם לא קבלו זה לא רצו להקל.

והערנו על זה להבין דבם והזהירות היתירה אשר נהגו בהלכה למעשה, ורובם בכל דרך הקדש.

ובפרק ה' משנה ג':

„העיר ר' יהושע ור' יהודה בן בתירא על אלמנת עיסה שהיא כשרה לכהונה שהעיסה כשרה לטמא ולטהר לרחק ולקרוב אמר רבן גמליאל קבלנו עדותכם אבל מה נעשה שגור רבן יוחנן בן זכאי שלא להושיב בתי דינין על כך הבהנים שומעים לכם לרחק אבל לא לקרב“.

ומזה הננו רואים גם זאת כי בנוגע לדבר הלכה הי' רבן גמליאל גם ביום ההוא מראשי ראשוני המדברים והמהלטים.

והוא ידבר בזה בשם חבריו הכמי הוועד ויאמר „קבלנו עדותכם אבל מה נעשה שגור רבן יוחנן בן זכאי וכו“.

ורק בהשתוממות אפשר לראות אנשים מבני ישראל באו לכתוב דברי הימים, ותהי מלאכתם רק למצוא הדרך איך להשחיר סניהם של ישראל, מבלי אשר ידעו הדברים כל עיקר.

ובפרק ז' משנה ז' בתוך שאר דברי העדות של ר' יהושע ור' ספיים אשר כבר הובאו בא גם זאת „הם העירו שמעברין את השנה על תנאי ומעשה ברבן גמליאל (הזקן) שהלך ליטול רשות מהגמון בסוריא ושהה לבוא ועברו את השנה על תנאי לשחיצה רבן גמליאל וכשבא אמר הוצה אני ונמצאת השנה מעוברת“.

והנה הוא דבר הלכה למעשה מרבן גמליאל הזקן והאם יכול להיות ספק שכן הוא גם דעת רבן גמליאל דיבנה נכדו, ודעת בית הלל בכלל (כ"ח).

ועלינו לבלי לקפח שכר שיחה נאה של ההכנס ווייס שם להראות שכל הנעשה ביום ההוא הי' רק שערוריה נגד רבן גמליאל ונגד ההחלטות אשר נעשו בימיו ויאמר שם (עמוד 96):

„ולא עוד אלא שנתנו (ביום ההוא) מזכרת לכמה הלכות של עקביא בן מהללאל אשר קבל שמועותיו מבית שמאי וכו' והנה עתה גם ההלכות הדהיות האלה הוזכרו בבית המדרש ומי אשר עינים לו ולא יראה מהמראות האלה כי לכבוד הדעות אשר בטלו במיעוטן (בימי רבן גמליאל) ככלל ולכבוד בית שמאי בפרט נעשו כל המעשים“.

ורק בחכמת ישראל הי' אפשר לדבר תהפוכות וזרות כאלה, מבלי לירא להתחזק לבדאי בפומבי.

ולא נחפוין לנעת במקום הזה בכל מה שכבר נתבאר לנו כי מס' עדיות עד פרק ו' נסדרה דוקא על ידי רבן גמליאל וחביריו הרבה לפני בו ביום.

אבל גם אם נקיים הדבר שנם כל זה נאמר ונסדר בו ביום,

והנה יאמר ההכנס ווייס כי דברי עקביא נסדרו במס' עדיות לכבוד בית שמאי אשר מהם קבל עקביא זה ולכבוד הדעות אשר בטלו במיעוטן בימי רבן גמליאל.

אבל הלא אחרי סיום כל דברי עקביא במשנה עדיות פרק ה' משנה ז' נאמר „ונדרתו וזמת בנדויו וסקלו בית דין את ארונו“.

הערה (כ"ח) וגם דבר עדותו של ר' יהודה בן כבא „שסמאנים את הקסנת“ הוא להכריע כר' אליעזר ושלא בדעת רבן גמליאל ור' יהושע ביבמות פ"ג משנה ז' ושם משנה י"א, ועי' גם נדה ז' ה'.

והדבר ידוע כי הנעשה בו ביום נעשה לכבודו של ר' יהושע ובכל זה בא עדותו להכריע נגד ר' יהושע ובי הלכה כר' אליעזר.

כי אך האמת הי' נגד להכמי ישראל ואך זה לבד הי' כל ישעם חספסם.

והמכיל הזה בא לאמר כי כל זה נסדר לכבודו של עקביא ולכבודם של בית שמאי אשר מהם קבל עקביא כל זה.

ובסוף הדברים בא במשנה שם:

„בשעה מיתתו אמר לבנו בני חזיר בך בארבעה דברים שהייתי אומר אמר לו ולמה לא הורית בך אמר לו אני שמעתי מפי המרובים וכו' אבל אתה שמעת מפי היחיד ומפי המרובין מוטב להגיה דברי היחיד ולאחוז דברי המרובין“.

והאם יוכל להיות כל ספק שהדברים נאמרו ונסדרו למען נדע שאין הלכה בעקביא, ושנים הוא עצמו צוה לבנו לבטל דבריו.

והחכם ווייס הרגיל פיו ולשונו לשקר כל כך עד כי באין אומר ודברים יאחר את זמנו של עקביא לסוף הימים וכי קבל דבריו מבית שמאי למען יהי אפשר לו לאמר שנעשה כל זה לכבוד ב"ש: „ולא עוד אלא שנתנו מזכרת לכמה הלכות של עקביא בן מהללאל אשר קבל שמעותיו מבית שמאי“.

אבל הדבר פשוט כי עקביא בן מהללאל הי' בזמן הלל ושמאי והי' חבירם. ובסנהדרין ד' פ"ה נאמר בנמ' „אמר רב כהנא הוא אומר מפי השמועה והי' אומרים מפי השמועה אינו נהרג וכו' תדע שהרי לא הרגו את עקביא בן מהללאל ורי' אלעזר אומר אפי' הוא אומר וכו' ואם תאמר מפני מה לא הרגו את עקביא בן מהללאל מפני שלא הורה הלכה למעשה“.

והדבר ידוע ממה מקומות בנמ' (ע"י שבת פ"ו) כי ארבעים שנה לפני החרבן כבר נבטלו דיני נפשות, וכבר לא היו סנהדרין בלשכת הגזית ואין דיו זקן ממרא כל עיקר.

אבל הם ידעו היטב כי זמן עקביא הי' עוד לפני זה כי על כן שקלו וטרו מפני מה לא הרגו את עקביא.

ונפלא הדבר לראות עד כמה לא שמעו החוקרים האלה את אשר ידברו. הן המחלקאות של בית שמאי ובית הלל לא הוכרעו עד ימי יבנה כדברי י"י יוחנן „היכן יצאה בת קול ביבנה יצאה בת קול“.

ולפני זה עשו בית שמאי כדבריהם ובית הלל כדבריהם וככל השקלא ופריי' בסוגי' דינמות ד' פ"ו פ"ז וכרייתא שלמה בעירובין ד"ו „לעולם הלכה כבית הלל והרוצה לעשות כדברי בית שמאי עושה כדברי בית הלל עושה וכו'“ ובנמ' „הא נופא קשיא אמרת לעולם הלכה כבית הלל והדר אמרת הרוצה לעשות כדברי בית שמאי עושה לא קשיא כאן קודם בת קול כאן לאחר בת קול“.

ואם היתה קבלתו מבית שמאי איזה ענין היתה לשאלת רב כהנא ורי' אלעזר „מפני מה לא הרגו את עקביא“ בימי הבית ימים רבים לפני ימי יבנה. והרי בימים ההם עדין לא הוכרע כבית הלל והרוצה לעשות כדברי בית שמאי עושה.

וכבר הערנו בכרך שלישי עמוד 603 כי עקביא בן מהללאל הי' בן דורם של הלל ושמאי, ועל כן גם הרשה לעצמו לדבר בסגנון כזה משמעה ואבטליון. ושם נתבאר לנו כי „אני שמעתי מפי המרובים והם שמעו מפי המרובים“ הכונה לימי אלכסנדר ינאי ופיזור חכמי הדור, ואז באמת היו הימים אשר ישב עקביא לפני רבותיו.

אבל החכם ווייס יש לו גם עוד ראי' אחרונה גדולה מאד ויאמר שם -

הנה ראינו שכבר בתחלת השערויה הכיר רבן גמליאל וכו' והבין בלבבו כי הפצו הטוב והמטרה הגדולה לטובת האומה אשר היתה לנגד עיניו לא נכרה מרוב חכמי דורו. ואמנם ההכרה הזאת עוד התעצמה בקרבו מרנע אל רנע ביום ההוא בראותו כל אשר נעשה בועד החכמים ביום אחד ראשית מלאכתם היי לקבץ על יד מחלוקות חכמים קדמונים והתחילו במחלוקות ב"ש וביה והמחלוקות אשר בהן חזרו ביה להורות כב"ש ומנו המחלוקות אשר בהן ב"ש לקולא וביה להומרא וכו' ומי אשר עינים לו ולא יראה בהמראות האלה כי לכבוד הדעות אשר בשלו במיעוטן בכלל ולכבוד בית שמאי כפרם נעשו כל המעשים".

וכפי הנראה הנה בסדר המשנה של החכם נויים לא היי שם כי אם דברי בית שמאי ולא דברי בית הלל.

ולא ידע החכם נויים כי יחד עם דברי בית שמאי באו דברי בית הלל אשר הלכה כמותם.

ולא ידע החכם נויים כי דוקא מפני שאו היי ימי הבירור ואשר נפסקה הלכה כבית הלל היי ההכרה לרשום המקומות המעטים אשר חזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי.

ולא ידע החכם נויים כי דוקא מפני שהחליטו אז הלכה כבית הלל היי ההכרה נמור לציין בכלל גדול לדעת דברי בית הלל, כי בכל מקום דבריהם לקולא ולהביא המקומות היוצאים מן הכלל הזה.

ולא ידע החכם נויים כי מכל דברי בית שמאי ובית הלל כולם בכל השנים באו במס' עדיות רק שבעה מקומות, והן הגם העוללות אשר עדין לא נסדרו במקומם אצל יסוד המשנה כי לא היי להם מקום שם ככל אשר כבר נתבאר לנו בפרק ה'.

ולא ידע החכם נויים כי כל הדברים האלה יורו על דבר הבירור הגדול אשר היי אז יחד עם רבן גמליאל לכל דברי בית שמאי ובית הלל והחלטת ההלכה כבית הלל וככל אשר כבר נתבאר.

וזה באמת רעה הוליה גדולה כי מבלי לחקור ומבלי לדעת היו פתאום לחוקרים, כחשבם כי אין צריך כי אם לדבר דברים כמתלהמים.

פרק כ"ג

הוראותיו של ר' אליעזר חכם הוועד.

הדבר הזה כי בוועד של ב"ב ביום הוצעו הדברים אשר נחלקו החכמים בכל ימי ביטול הוועד מאחרי ימי בירור המשנה, וכי לכל לראש הוצעו שם להכריע המחלוקות של ר' אליעזר.

וכי כל דברי המעשים עם ר' אליעזר באו רק על ידי ביטול בית הוועד, מהיות ר' אליעזר חכם הוועד ביבנה, והורה בימי ביטול הוועד כדעתו נגד דעת חבריו הנשארים.

כל הדברים האלה יאירו לנו להבין ענין גדול הבא במשנה ובנמרא במס' נדה ד' ז' אשר יק על פי כל זה יאירו אור לפנינו ובה שם במשנה:

ר' אליעזר חכם הוועד והוראותיו

„ר' אליעזר אומר ארבע נשים דיין שעתן בתולה מעוברת מניקה וזקנה אמר ר' יהושע אני לא שמעתי אלא בתולה“.

ובנמרא מיד אחר המשנה בא :

„תניא אמר לו ר' אליעזר לר' יהושע אתה לא שמעת אני שמעתי אתה לא שמעת אלא אחת ואני שמעתי הרבה אין אומרים למי שלא ראה את החדש בוא ויעיד אלא למי שראהו כל ימיו של ר' אליעזר היו עושין כר' יהושע לאחר פטירתו של ר' אליעזר החזיר ר' יהושע את הדבר ליושנו כר' אליעזר בחייו מאי טעמא לא משום דר' אליעזר שמותי הוא וסבר אי עבדינן כוותיה בחדא עבדינן כוותיה באחרנייתא ומשום כבודו דר' אליעזר לא מצינן מחינן בהו לאחרי פטירתו של ר' אליעזר דמצינן מחינן בהו החזיר את הדבר ליושנו“.

והדברים כמו שהם יפלאו מאד, ומה ענין להדברים „לאחר פטירתו של ר' אליעזר החזיר ר' יהושע את הדבר ליושנו“.

ולאיוזה יושנו החזיר ר' יהושע את הדבר והיכן הי' בזה הוראה כללית אשר נתבטלה על ידי ר' יהושע ולאחר פטירתו של ר' אליעזר החזיר ר' יהושע את הדבר ליושנו.

והרי גם במשנה גם בהבדליה אין כאן לפנינו כי אם מחלוקת שנחלקו ר' אליעזר ור' יהושע ככל דבר מחלוקותיהם בכל מקום „ר' אליעזר אומר ארבע וכו' אמר ר' יהושע אני לא שמעתי אלא בתולה“.

ומבואר שלבד מחלוקתם של ר' אליעזר ור' יהושע לא היתה שם הוראה כוללת ידועה, אף כי לא הי' שם הוראה של הלכה למעשה שפשטה ברבים, עד שיהי' אפשר לאמר „לאחר פטירתו של ר' אליעזר החזיר ר' יהושע הדבר ליושנו“.

אבל כן הדבר כי גם המחלוקת הזאת היתה גם היא בתוך הימים ההם אשר בית הוועד בכללו לא נאסף, והדברים לא לבד שנשארו בלתי מוכרעים בהכרעה אחרונה מוחלטת, כי אם שגם דעת הרבים להלכה לא הי' הרבים של בעלי הוועד בכללו, כי אם רק הרבים מתוך חכמי הוועד המעטים אשר נשארו ביבנה עצמה. ובהיות ר' אליעזר חכם הוועד ביבנה וההוראה הכוללת היתה מוטלת עליו הנה התנהג בימים ההם כדעתו, וככל אשר הורה הוא, גם פשטה שם ההוראה על פיו, וממנו ראו וכן עשו.

אבל אחרי אשר נתמלאה שם הסאה על ידי ההוראה בדין „חתכו הוליות“ וכאשר לא רצה ר' אליעזר לחזור בו בלא אסיפת כל הוועד והכרעתם, נתגדה מרבן גמליאל, ובטלו כל ההוראות ההם אשר הורה שלא כדעתם. ובתוך זה בטלו גם את ההוראה הזאת של ר' אליעזר.

אבל בעצמו של דבר קבל ר' יהושע דברי ר' אליעזר בהוראה זו וטענתו „אתה לא שמעת אני שמעתי וכו'“, והן דברי הבריתא ודברי הגמ' על זה :

„כל ימיו של ר' אליעזר (מאחרי אשר נתגדה עד סוף ימיו) היו עושין כר' יהושע לאחר פטירתו של ר' אליעזר החזיר ר' יהושע את הדבר ליושנו“.

היינו לכמו שהי' הדבר לפני מה שנתגדה ר' אליעזר, שהוראת ר' אליעזר בימים ההם כבר פשטה שם, ובהיותו „חכם הוועד“ הכללי היו הוראותיו להלכה

ר' אליעזר חכם הוועד והוראותיו

קמח

למעשה נעשים מיד להלכה ומורין כן, ותלמידיו ותלמידי המתיבתא ממנו ראו וכן עשו.

ועל כן כאשר לאחר פטירתו של ר' אליעזר הורה ר' יהושע כר' אליעזר נאמר על זה „לאחר פטירתו של ר' אליעזר החזיר ר' יהושע הדבר ליושנו“ והדברים ברורים ומפורשים ומבארים את עצמן.

וזן גם דברי הגמ' שם על זה: „כר' אליעזר בחייו מאי טעמא לא (אחרי שר' יהושע עצמו חזר בו) משום דר' אליעזר שמותי הוא (כיט) וסבר אי עבדין כוותיה בחדא עבדין כוותיה באחרנייתא“.

דהיינו שאם ירשו להם להורות כר' אליעזר במה שהורה כדעתו במחלוקתו בימים ההם בבית הוועד, יעשו כמותו גם בכל שאר הדברים ההם כולם. לפי שכל הדברים האלה כולם נאו בזמן שהוא עצמו, היינו הזמן אשר בית הוועד בכללו לא נאסף ור' אליעזר הורה בדעתו.

ועל כן חששו „אי עבדין כוותיה בחדא עבדין כוותיה באחרנייתא“ ונבין כל הדבר גם מלשון הבבלי והירושלמי במעשה זו עצמה עם ר' אליעזר כי בבבא מציעא ד' גיט בעובדא דר' אליעזר נאמר: „אותו היום הביאו כל פהרות שפיהר ר' אליעזר ושרפום באש“.

ובירושלמי מועד קטן (פרק ג' הלכה א'): „ולית ידע ר' אליעזר שאחרי רבים להמות לא הקפיד אלא על ידי שרפוט פהרותיו בפניו“.

אבל הדבר ידוע דמקום ביתו של ר' אליעזר הי' בלוד ולא ביבנה, והמעשה הזאת עם ר' אליעזר הלא היתה ביבנה, כמו שהדברים מפורשים שם „חזר ואמר להם אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו היטו כותלי בית המדרש ליסול נער בהם ר' יהושע אמר אם תלמידי חכמים מנצחים וכו' אתם מה טיבכם“.

ואיך שנפרש את הדברים האלה זה מבואר כי הי' זה שם ביבנה, והוא גם מבואר מעצמו שכל הענין בין רבן גמליאל ור' אליעזר הי' ביבנה במקום המתיבתא. ומה גם ידענו כי „אותו היום הביאו כל פהרות שפיהר ר' אליעזר ושרפום באש“ גם זה הי' ביבנה.

כי ההוראה הכללית שם ביבנה היתה מוטלת על ר' אליעזר. והלא זה ודאי אשר לא שרפו פהרות אשר הגם פהורים גם לדעתם הם, כי אם שהכונה לפהרות שבדין פהרתם הי' להם מחלוקת עם ר' אליעזר.

וכמו שכבר באמת הננו רואים כן מפורש אחר זה בהעדיות של בו ביום אשר אז הוצעו המחלקאות האלה להכריע שבכולם נאמר „שר' אליעזר מטהר“ כמו שכבר חובאו לנו.

כמו בפ"ז משנה ה' „העיד ר' יהושע ור' יקים איש הדר על וכו' שר' אליעזר מטהר“.

ופ"ז מ"ז „הם העיבו על ארוכות של נחתומים שהן טמאות שר' אליעזר מטהר“.

ובפ"ז מ"ב „העיד ר' יהושע ור' נחוניא וכו' שהוא טמא שר' אליעזר אומר לא אמרו אלא מן החי“.

ובפ"ז מ"ז „הם העידו וכו' שהוא טמא שר' אליעזר מטהר“.

העה (כ"ט) וצדקו מאד דברי רש"י ז"ל שהכונה למה שכתבו ויבאר כל זה לפנינו.

וכבר הובאו לנו בפרק כ"ב כל המקומות ממש עדיות אשר כולם בנוגע למחלוקת ר' אליעזר עמדם לפני זה.
ועל זה הוא שאמרו, אותו היום הביאו כל פהרות שטיהר ר' אליעזר ושרפום באש".

הגנו רואים מכל זה כי לא לבד אשר ההוראה הכוללה היתה מונחה על שכם ר' אליעזר, עד שהוא הי' המורה הכללי גם בדברים אשר נתלקו, כי אם שנם הם עצמם מפני כבודו הגדול של ר' אליעזר לא מיהו בידו בתחלה עד שנתלגל הדבר על ידי השאלה בהתכו חוליות אשר נתמלאה הסאה.

ולא יפלא זה אחרי אשר הגנו רואים כי הי' כבודו של ר' אליעזר גדול ונרא כל כך אצל כל חכמי הדור ההוא עד שנם אחרי שנסתלק מהמתיבתא אמרו, "כר' אליעזר בחייו מאי טעמא לא משום דר' אליעזר שמותי הוא וסבר אי עבדינן כוותיה בתרא עבדינן כוותיה באחרנייתא ומשום כבודו דר' אליעזר לא מצינן מחינן בהו".

ואך לאחר פטירתו לא השו עוד לזה.

ומבואר כי גם אחר שנסתלק מהמתיבתא בכל אשר הרשו לעצמם פעם אחת לקיים דברי רבן גמליאל נגדו, לא הי' בכחם לעשות כן עוד הפעם בהיות ר' אליעזר באמת ראש וראשון בדור ההוא וחשו לכבודו גם אחרי אשר נסתלק מהמתיבתא וישב לו בביתו בלוד.

נראוי לנו לשוב ולהעיר גם בזה כי תחת אשר חשבו החוקרים החדשים כי ר' אליעזר הי' דרכו לספות חומרא על חומרא, הגה נראה ההיפך הנמור בכל הוראותיו בימי ביטול הוועד כמו שכבר הערנו שכל ההצעות אשר הוצעו בו ביום מהמחלקאות של ר' אליעזר וחביריו בכולם ר' אליעזר לקולא.

וגם המחלוקת בנדה גם היא ר' אליעזר לקולא, ר' אליעזר אומר ארבע נשים דיין שעתן בתולה מעוברת מניקה וקינה אמר ר' יהושע אני לא שמעתי אלא בתולה".

ונראה מזה עוד גם את זה כי קבלותיו נדבריו של ר' אליעזר הנם בעיקרם אליבא דבית הלל ובשיטתם הם, ולא בשיטת בית שמאי.

שהרי גם דבריו אלה, "ר' אליעזר אומר ארבע נשים דיין שעתן וכו' קבלה זו אין לה מקום כי אם בשיטת בית הלל והלל, כמו שהוא בעדיות וברייש מס' נדה: שמאי אומר כל הנשים דיין שעתן הלל אומר מפקידה לפקידה ואפי' לימים הרבה וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא מעת לעת ממעט על יד מפקידה לפקידה ומפקידה לפקידה ממעט על יד מעת לעת".

ומבואר כי דברי ר' אליעזר אינם בשיטת שמאי ועוד נשוב לכל זה.

פרק כ"ד.

צמצום זמן המעשים.

וכידינו לצמצם זמן המעשים עם ר' אליעזר גם עוד ממקום אחר.

ומשם יבואר לנו עוד הפעם כי המעשים עם ר' אליעזר והמעשים עם ר' יהושע הלכו זה אחר זה ככל אשר כבר נתבאר.

ובסנהדרין ד' ק"א באו בנמי שני ברייתות זה אחר זה מחליו של ר' אליעזר, האחת בעוד ר' עקיבא בין תלמידי ר' אליעזר, והשניה בהיות ר' עקיבא כבר בין ראשי גדולי הדור.

ושניהם לפני דבר המעשים הגדולים אשר באו בין רבן גמליאל ור' אליעזר, ונבאר הדברים, שם נאמר ראשונה:

„אמר רבה בר בר חנה כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקר ו אמר להן חמה עזה יש בעולם התחילו הן בוכין ור' עקיבא משחק אמרו לו למה אתה משחק אמר להן מפני מה אתם בוכים אמרו לו אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה אמר להם לכך אני משחק כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מכאיש ואין דובשנו מדביש אמרתי שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח אמר לו עקיבא כלום חסרתי מן התורה כולה אמר לו לימדתנו רבינו כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא“.

ובדברי ימינו אשר עסקו בציונים ולא הקרו כל מאומה, בראותם „כשחלה ר' אליעזר“ חשבו שהכונה לחליו בסוף ימיו אשר מת בו.

והרב שייר בערך מלין עמוד 284 יאמר „והנה רבן גמליאל נפטר בהתחלת שנות הזעם של אדרייטס ועוד לפני הרבן ביתר, שכן רבי אליעזר הגדול המת אחריו אמר במותו חימה עזה יש בעולם (סנהדרין ק"א א) שהוא ראה רק התחלת המהומות“.

ויבוא אחריו נרעץ ויבנה מצודים גדולים על דברי ראפפורט אלה ויאמר כחיד עמוד 50:

„שנת מותו של ר' אליעזר אפשר לצמצם בקירוב, הוא אמר לפני מותו חמה עזה יש בעולם ונראה כי כונתו הי' על המלחמה הנוראה אשר עשה טראיאנוס נגד היהודים בארצות שונות בשנת 116-117 ובהערה יציין הדברים סנהדרין שם ק"א“.

והנה אם ראפפורט כתב זה לימי אדריאנוס כתב זה נרעץ בהכמתו לימי טראיאנוס.

אבל דברי שניהם דברי תהו בכתבם כל דבריהם בעינים סגורות, ולא יוכל להיות כל ספק שהדברים האלה במקום הזה „כשחלה ר' אליעזר“ אינו החולי אשר חלה בסוף ימיו ומת.

כי אם מה שחלה מחלה עוברת בימי השחרות, וקרה לו כן פעמים שונים, וכמו שכתב הרשבים בפסחים ד' קי"ח גס על ר' ישמעאל ברי יוסי בדיה כשחלה: „בהרבה מקומות בשים מצינו ששלח לו רבי (ל) לר' ישמעאל ברי יוסי בחליו כן והדברים שהשיב לו כאן לא השיב לו פעם אחרת ושמו חלאים הרבה חלה ר' ישמעאל ובכל פעם ופעם שלח לו רבי והוא משיב לו וכו“.

הערה (ל) במס' שבת ד' ט"ו בא הגירסא לפנינו „דאמר רב כהנא כשחלה ר' ישמעאל ברי יוסי שלחו לו רבי אמור לנו שנים ושלישה דברים וכו“
ולפי זה לא הי' רבי החלה כי אם חכמים סתם.
אבל הגירסא הנכונה היא כמו בפסחים „שלח לו רבי“ וכן הם גם דברי הרשבים שם וכן צ"ל גם בשבת.

ואם כי שם אפשר לפרש גם באופן אחר אבל במקום הזה אין דרך לפרש כי אם שהי' זה חולי עוברת, חולי שאין בה סכנה רק שסבל יסורין. שהרי הדברים מפורשים שר' עקיבא שחק והאם יעלה על הדעת שראה ר' עקיבא את רבו בסכנה ונוטה למות ושחק ושמה. והגנו רואים כי במות ר' אליעזר הי' צערו גדול כל כך עד שבא על זה בסנהדרין סיח:

„פגע בו (בארון ר' אליעזר) ר' עקיבא בין קיסרי ללוד הי' מכה בבשרו עד שדמו שזתת לארץ“.

ואם לאחר מותו אשר כדבדי דוד „אשר לא ישוב אליו עוד“ הצטער כל כך אף כי בעודנו הי' ומוטל בסכנה למות, ואיך ישמה וישחק. אבל הדברים גם מפורשים כי ידובר בצער עובר צער לשעה, ולא הי' שם כל סכנה, והן דברי ר' עקיבא:

„לכך אני משחק כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש אמרתי שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו עכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח“.

דהיינו שהוא רואה את רבו בצער עובר כמו יינו שהחמיץ, או פשתנו שלוקה, ודובשנו שהדביש.

ועל כן היו דבריו „עכשיו שאני רואה רבי בצער (עובר) אני שמח“.

והאם יכול להיות ספק שהי' כל זה בעוד ר' אליעזר בכל כחו, רק שחלה מחלה עוברת אשר סבל ממנה יסורים.

והגנו רואים שבן היתה לפני זה גם תשובת תלמידי ר' אליעזר שכששאלם ר' עקיבא „מפני מה אתם בוכים“ אמרו לו „אפשר ספר תורה שרבי בצער ולא נבכה“.

שכל זה הי' רק חולי עוברת ור' אליעזר רק הצטער על זה, ועל כן השיב להם ר' עקיבא „לכך אני משחק“ על דבר הצער הזה עצמו.

ולא הרגישו החוקרים האלה גם בדבה פשוט מאד, שאם הי' זה בהיות ר' אליעזר נוטה למות, ומת או מה ענין לדברי ר' עקיבא: „לכך אני משחק שכל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש וכי אמרתי שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו עכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח“.

ואיזה דבר חדש ראה בזה ר' עקיבא והאם לא ידע כי סוף אדם למות, ומדוע חשש לפני זה שמא קיבל רבי עולמו, והרי זה ודאי שבסוף ימיו יחלה וימות. אבל כן הדבר שלא על זה הם דברי ר' עקיבא, כי אם על חולי אשר נצטער בה ר' אליעזר באמצע ימיו.

ולא ראו החוקרים האלה גם את אשר בין עיניהם.

כי כל הדברים בסנהדרין שם מראשם לסופם ידובר רק בחולי, ואני ד' רופאך, ובא שם גם עוד מעשה ברי' אליעזר אשר ר' עקיבא נהמו ואמר „חביבין יסורין“ וכל לשון הנמי שם הוא:

„והלוחש על המכה וכו' אמר כי יזהנן וברוקק וכו' תנו רבנן סבין וממשמשין בבני מעיים בשבת וכו' ומעבידין כלי על גבי העין וכו' ואין שואלין וכו' ר' יוסי אומר אף בחול אסור וכו' תנו רבנן שרי שמן ושרי ביצים וכו' אמר ליה ר' אבא

לרבה בר מרי כתיב כל המחלה אשר שמתו במצרים וכו' וכי מאחר שלא שם רפואה למה אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן וכו' אעפ"כ אני ד' רופאך אמר רבה בר בר חנה כשחלה ר' אליעזר וכו' התחילו הן בוכין ור' עקיבא משחק וכו'".

והלא כל הדברים מעידים על עצמם כי ילכו כולם יחד רק בענין חולי עוברת ורפואה קרובה.

ויותר מזה כי מיד אחר דברי רבה בר בר חנה כשחלה ר' אליעזר "נכנסו תלמידיו לבקרו" בא שם עוד:

"תנו רבנן כשחלה ר' אליעזר נכנסו ארבעה זקנים לבקרו ר' טרפון ור' יהושע ר' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא נענה ר' טרפון ואמר טוב אתה לישראל מסיפה של גשמים וכו' נענה ר' יהושע ואמר טוב אתה לישראל יותר מנגלגל המה שנגלגל המה וכו' נענה ר' אלעזר בן עזריה ואמר טוב אתה לישראל מאב ואם וכו' ורבי וכו' נענה ר' עקיבא ואמר חביבין יסורין אמר להם סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין אמר לו עקיבא זו מניין לך אמר ליה מקרא אני דורש וכו' לא העלהו למוטב אלא יסורין וכו' הא למדת שחביבין יסורין".

וכל הדברים מבוארים שידובר בכל זה במחלה עוברת ויסורין וצער (ליא).
ואמנם כי נראה בזה הרבה יותר כי תחת אשר בהדברים בסנהדרין ד' ס"ח אשר היו באמת בחליו אשר מת בו נאמר שם:

"והתניא כשחלה ר' אליעזר נכנסו ר' עקיבא וחכיריו לבקרו הוא יושב בקיטף שלו והן יושבין בטרקלין שלו ואותו היום ערב שבת הו' ונכנס הורקנוס בנו וכו' כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עליו נכנסו וישבו לפניו מרחוק ד' אמות וכו'".

ולשונו של רש"י ז"ל "ברחוק ד' אמות מפני הנדוי שברכוהו במחלוקת תנורו של עכנאי בבבא מציעא נ"ט".

וכן הוא באמת כי לא הותר הנדר עד אחר מותו של ר' אליעזר כמו שהוא שם בד' ס"ח "אמר להן הוא טהור ויצאה נשמתו בטהרה עמד ר' יהושע על הגליו ואמר הותר הנדר הותר הנדר".

ועל כן הנה גם כאשר באו אליו לפני מותו לא יכלו לשבת אצלו כי אם "נכנסו וישבו לפניו מרחוק ד' אמות".

הנה בשתי המעשים בד' ק"א אין זכר מזה לפי שהי' זה קודם שברכוהו. ולא לבד בהמעשה הראשונה שנכנסו רק תלמידיו לא בא מזה דבר ונאמר "כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמר להם חמה עזה וכו' התחילו הן בוכין וכו' כי אם שנם במעשה השני שבאו ראשי בית הוועד, גם שם אין זכר מזה ובא "תנו רבנן כשחלה ר' אליעזר נכנסו ארבעה זקנים לבקרו ר' טרפון ור' יהושע ר' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא נענה ר' טרפון ואמר טוב אתה לישראל וכו'".

הערה (לי"א) דברי ר' אליעזר "המה עזה יש בעולם" הכונה בדברי רש"י ז"ל שם שכתב "על עצמו הו' אומר שבעט עליו המקום והכביד הליו" וראוי הו' לרבינו לאמר "והכביד צערו" אלא שלא דקדק רבינו בדברים כאלה.

גם אם נרצה לפרש הדברים על כל העולם כלו הנה גם בימי דאמיטיאן היו שם צרות רבות ורעות ככל אשר יבואר עוד.

וכבר הערנו כי רק מפני כי הגיעו אז ימי הרעה לא נאסף בית הוועד בכללו.

זמן המעשים עם ר' אליעזר

וכל זה מפני ששני המעשים האלה היו לפני מה שברכוהו בעודו יחד עם כל חכמי הדור.

הראשונה היתה בעוד אשר היה ר' עקיבא נחשב בין תלמידיו ועל כן גם בא הלשון בן „כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקריו“ ולא נתפרש ר' עקיבא ביוחד אפיו בין תלמידיו כי אם אחר זה „התחילו הם בוכין ור' עקיבא משחק“. ויהי זה באמת הפעם הראשונה אשר ראה ר' עקיבא את ר' אליעזר בצער ועל כן גם היו דבריו כן :

„לכך אני משחק כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתו לוקה ואין שמנו מכאיש ואין דובשנו מדביש אמרתי שמא הם ושלוש קיבל רבי עולמו עכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח“.

אבל בפעם השניה זה היה לא לבד בשעה שר' עקיבא היה כבר בין ראשי חכמי הדור „נכנסו ארבעה זקנים לבקרו ר' מרפון ר' יהושע ר' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא“.

כי אם שהיו זה כבר זמן קצר מאד לפני הזמן שנסתלק ר' אליעזר מבית הוועד וכמו שיבואר.

וגם זולת כל זה גם מעצמו ומתוך כל דבריהם הדבר מבואר שהיו זה לפני הזמן שברכוהו ולא אחר זה שהיו דבריהם לפניו היו :

„נענה ר' מרפון ואמר טוב אתה לישראל מסיפה של נשמים וכו' נענה ר' יהושע ואמר טוב אתה לישראל יותר מנגלל חמה מנגלל חמה בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא נענה ר' אלעזר בן עזריה ואמר טוב אתה לישראל יותר מאב ואם שאב ואם בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא וכו'“.

וכל הדברים האלה מובנים בשעה שהיו באמנה אתו, ור' אליעזר ישב עמם בבית הוועד, והם יחד עם כל חכמי הדור נדנו ממנו ונתחממו לאורו.

אבל בשעה שנתרחקו ממנו והוא ישב לבדו היו יכלו דברים כאלה להיות רק כעין צחוק של קלות ראש.

והדבר ידוע כי ר' אלעזר בן עזריה בשעה שעלה לנהולה דהיינו בוועד של בו ביום היה בן שמנה עשרה שנה.

ושנה שלמה עברו על המעשים עם ר' יהושע עד בו ביום כמו שהוא הלשון בברכות ד' כ"ז :

„אמרי עד כמה נצעריה וניזל בראש השנה אשתקד צעריה בבכורות כמעשה דר' צדוק צעריה הכא נמי צעריה תא ונעבריה“.

וזכר הדברים האלה לא היה ר' אליעזר כבר בבית הוועד כמו שכבר הערנו. ועל כן אחר אשר היה גם ר' אלעזר בן עזריה שם הנה כשם שאי אפשר לאחר הדברים עד אחר אשר נבדל ר' אליעזר בן הורקנוס מכל חביריו, כך גם אי אפשר להקדים הדברים יותר משתי שנים לפני „בו ביום“ אשר או בידוע היה ר' אלעזר בן עזריה בן שמנה עשרה שנה.

והיי בשעה המעשה יחד עם ר' אליעזר בן הורקנוס שיש עשרה שנה, ואי אפשר להקדים זה יותר.

ונוכל לצמצם זמן הדבר עוד יותר כי הנה הוזכרו שנכנסו שם יחד ארבעה

זמן המעשים עם ר' אליעזר

קנא

זקנים (כלומר חכמי הוועד) ונקבו בשם "תנו רבנן כשחלה ר' אליעזר נכנסו ארבעה זקנים לבקר ר' טרפון ור' יהושע ר' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא".

וארבעה אלה יחד עם ר' אליעזר נמצא במקום אחר שהיו כולם יחד עם תלמידיהם בעיר בני ברק בהג הפסח, והוא האגדה אשר נשארה לפנינו סדורה בהגדת ליל פסח:

"מעשה ברי' אליעזר ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא ור' טרפון שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרין ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו וכו'".

ואחרי שזה ודאי שנים המעשה הזאת פרס נכדלו חברי ר' אליעזר ממנו, וגם להיפך זה ודאי שלא הי' זה זמן רב לפני "בו ביום" שהרי גם ר' אלעזר בן עזריה הי' עמם, והוא הי' בו ביום רק בן שמנה עשרה שנה, מבואר הדבר שזה הי' בהג הפסח אשר לפני ראש השנה שהותחלו המעשים עם ר' יהושע דהיינו יותר משנה וחצי לפני בו ביום. ועל פי כל הדברים האלה יתבאר לנו כל סדרי הדברים שם בכל זמני המעשים.

בחורף כשתי שנים לפני וועד "בו ביום", לפני הזמן אשר הקימו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה, היו ראשי חכמי הדור ר' אליעזר ר' יהושע ר' טרפון ר' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא עם רבים מתלמידיהם בבני ברק, מסיבה אשר לא ידענו, אבל בודאי לצרכי בני ישראל. כדיומם שם חלה ר' אליעזר מחלה עוברת וסבל יסורין, ונכנסו כולם יחד לבקר ר' יהושע ר' טרפון ר' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא. בהג הפסח כבר נתרפא ר' אליעזר, וישב יחד עם חבריו לספר כל הלילה ביציאת מצרים.

אחר הפסח שבו כולם ליבנה לפעלם ועבודתם אשר אף כי בית הוועד בכללו לא נאסף הי' להם שם עבודה גדולה יחד עם הנשיא. בימים ההם הורה ר' אליעזר כדעתו במחלוקתם בתגורו של עכנאי, אף שיתר חכמי הדור אשר נשארו בהמתיבתא חלקו עליו. ועל ידי זה פרצה שם מריבה גדולה בין רבן גמליאל ור' אליעזר, אשר בנוע לעיקר הדבר עמדו כולם לימין רבן גמליאל. וגם ר' יהושע חברו הגדול של ר' אליעזר, אף כי מימי ילדותו התהלך עם ר' אליעזר כרע כאת, אמר גם הוא, "לא בשמים היא" כבר נתנה תורה לישראל ואחרי רבים להטות.

דהיינו אף שאין הרבים מתוך אסיפת כל חכמי הוועד, ואף שלא היתה השקלא ופרי' בהמתיבתא בתור סוף הכרעת ההלכה. אז הי' עם ר' אליעזר את אשר הי' לפניו עם עקיבא כי כאשר לא רצה לחזור מדעתו נדהו רבן גמליאל שלא בפניו. ורבן גמליאל עצמו יקרא כל הדבר רק על שמו וכמו שהוא במקומו בבבא מציעא ד' ג'.

"ואף רבן גמליאל הי' בא בספינה עמד עליו נחשול לטובעו אמר כמדומה לי שאין זה אלא בשביל ר' אליעזר בן הורקנוס עמד על רגליו ואמר רבנו של

עולם נלדו וידוע לפניך שלא לכבדו עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך שלא ידבו מחלוקות בישראל נה הים מועפו".
 ונראה ונשתומם על ענות צדקו של ר' אליעזר כי אף שכל זה נעשה שלא בפניו, והוא גם לא הרניש לפני זה שהרבה יצא ללהב גדול כזה,
 בכל זה נשאר הדבר בדומיו ולא עמד למשוך אחרים לדגלו כי אם קיבל עליו את הדין בכלל חומרי הדברים, ובא שם בבבא מציעא נ"ט:
 "גמנו עליו וברכותו ואמרו מי ילך ויודיעו אמר להם ר' עקיבא
 אני אלך שמא ילך אדם שאינו הגון וכו' מה עשה ר' עקיבא לבש שחורים ונתעסק
 שחורים וישב לפניו ברחוק ארבע אמות אמר לו ר' אליעזר עקיבא
 מה יום מיומים אמר לו רבי במדומה לי שחבידים כדיליים
 ממך אף הוא קרע בגדיו והלך מנעליו ונשמת וישב על גבי
 קרקע זלגו עיניו דמעות".

ואמנם כן כי רק אצל ראשי חכמי ישראל נמצא דרכים גדולים ונפלאים
 כאלה, אשר אף כי היו ר' אליעזר ראש וראשון בין חכמי ישראל ואף כי גם היו
 עשיר גדול ולו עבודה רבה בבית ובשרה, בכל זה לא לבד שלא עשה על זה
 טריבת עם, ולא השתדל למשוך אחרים אליו, כי אם ישנם הוא עצמו קבל עליו
 את הדין בכל עמקו ורחבו.
 "אף הוא קרע בגדיו והלך מנעליו ונשמת וישב על גבי קרקע זלגו עיניו
 דמעות".

זה הוא דבר הנהגת ראשי חכמי התורה אשר לאירם נלך עד היום, ועוד
 נשוב לכל הדברים האלה.

פרק כ"ה.

המעשים מרבן גמליאל עם ר' יהושע.

כלל גדול הוא כי האסון לא יבוא בנפשו, וכל צרה של ביטול הסדרים תמשוך
 אחריה צרות רבות ורעות.
 על ידי אשר מאז מלך דאמיטאן יראו לאסוף לימי בלה את הוועד כלו
 ליבנה, בא דבר הצרה האיומה עם ר' אליעזר, וסוף דבר כי יצא לנמרי מבית הוועד.
 ועל ידי אשר יצא עתה גם העמוד התווך מבית הוועד, התלו הדברים שם
 להסתבך סיבוך אחר סיבוך.
 מאז נתרחק רבן יוחנן בן זכאי האב בית דין מבית הוועד ביבנה ושם משכנו
 הקבוע במקום אחר בכרור חיל, ומפני זקנתו הגדולה גם לא היו יכול לבוא לבית
 הוועד כי אם לקיצין,
 מאז נהרסו התחומין בין עבודת הנשיא לעבודת האב בית דין, בבית הוועד
 עצמו ובעבודת הצבור.

כל הימים אשר היו ר' אליעזר גם הוא בבית הוועד, היו הוא היותר ראוי
 להעבודה הגדולה והקשה הזאת להכריע בה המאונים, ולהביא ידו בעולם.
 מצד האחד היו ר' אליעזר ניסו של הנשיא וצד השני נתגדל מילדותו וחד
 עם האב בית דין, ובגדלותם נהנו שניהם יחד ישיבה כללית בלוד אשר שם למד
 אצלם גם ר' עקיבא עוד בימי הבית (יבואר לפנינו).

המעשים בין רבן גמליאל ור' יהושע

הגב

והתהלכו כל כך יחד עד כי התנאים לא היו יכולים להבדיל ולדעת מה הם דברי ר' אליעזר ומה הם דברי ר' יהושע עד שבא על זה אזהרה מיוחדת בספרי בדברים שופטים י"ט י"ד:

„מניין למחלוקת דברי ר' אליעזר בדברי ר' יהושע ודברי ר' יהושע בדברי ר' אליעזר לומר על טהור טמא ועל טמא טהור שהוא עובר בלא תעשה תלמוד לומר לא תסיג גבול עולם“.

ובל זה היו מפני שמילדותם הלכו יחד כתאומים, והיו גם ראשי ישיבה אחת אשר נהנו שניהם.

ובהיות גם פתגמו הגדול של ר' אליעזר (אבות פ"ב מ"י), „ר' אליעזר אומר יהי כבוד הברך הניב עליך כשלך“ נבין עד כמה פעל ועשה למען כבודו של ר' יהושע חברו מימי עלומיהם.

ובהיותו מצד השני גם מדקדק מאד בכלל הנוגע לכבודו של רבן גמליאל, ובא במס' קדושין ד' ל"ב:

„מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' צדוק שהיו מסובין בבית המשתה בנו של רבן גמליאל והיו רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם נתן הכוס לר' אליעזר ולא נטלו נתנו לר' יהושע וקבלו אמר לו ר' אליעזר מה זה היה וישע אנו יושבין ורבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו אמר לו מצינו גדול ממנו ששימש וכו“.

ובהיות ר' אליעזר יחד עם זה גם הראש והראשון בדור ההוא היו הוא כנקרא מראש להכריע את הכף בבית הוועד במקום הדרוש, ובפרט בין שני ראשי הדור חבריו הנשיא רבן גמליאל מצד זה והאב בית דין ר' יהושע מצד השני.

ועל כן בהפקד עתה פתאום מקומו של ר' אליעזר השלישי במחברת הקדש הזאת, ובהיות גם על ידיו זה עצמו הריסה גדולה בסדרי בית הוועד בהפקד שם מקום עמוד התווך כר' אליעזר,

כי על כל זאת הנה איזה חדשים אהרי אשר עזב ר' אליעזר את בית הוועד בא זכות בהלכה למעשה בין רבן גמליאל ור' יהושע היינו בין הנשיא והאב בית דין ולא היו שם מי אשר יהי שם פוסט מים ראשית מדון.

עד כי לסוף פנה ר' יהושע לר' דוסא בן הרכינס וגם לר' עקיבא תלמידו, והנה בקיץ נתרחק ר' אליעזר מבית הוועד וכבר בימי ראש השנה בא המאורע הכללי אשר הזכר במשנה ראש השנה פרק ב' משנה ח'.

פרק כ"ז.

במשנה ראש השנה שם בא:

„מעשה זכו ועוד באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו ובלייל עבורו לא נראה וקבלן רבן גמליאל אמר ר' דוסא בן הרכינס עדי' שקר הם, היאך מעידים על האשה שילדה ולמחר כריסה בין שיניה אמר לו ר' יהושע רואה אני את דבריך, שלח לו רבן גמליאל (לר' יהושע) נזרתי עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעוטיך כיום הכפורים שחל להיות בחשבונך הלך ומצאו ר' עקיבא מיצר אמר לו יש לי תלמד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי וכו' בא לו אצל ר' דוסא בן הרכינס

אמר לו אם באים אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל צריכין אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד מימות משה וכו' נטל מקלו ומעותיו בידו והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הכפורים להיות בחשבוננו עמד רבן גמליאל ונשקן על ראשו אמר לו בוא בשלום רבי והלמיד רבי בחכמה והלמיד שקבלת את דברי.

וזה הוא הדבר הראשון אשר הי' בשנה הזאת בין רבן גמליאל ובין ר' יהושע כמו שהיה הלשון בברכות כ"ז, אמרי עד כמה נצעריה וניזיל בראש השנה אשתקד צעריה וכו'.

וכבר העירו רבים להבין מדוע באו דברי רבן גמליאל לר' יהושע ולא לר' דוסא והתקרים האחרונים כסגנונם בכל מקום כתבו גם בזה כי לר' דוסא העשיר נשא רבן גמליאל פנים, ורק על ר' יהושע העני שפך כל חמתו.

וכל דבריהם ישא רוח, ובא להם מסני שלא הקרו לדעת דברי ימי ישראל. אבל יסוד הדבר וענינו הוא ענין כללי גדול מאד, והנהו לא מעשה פרטית בין רבן גמליאל לר' יהושע כי אם פרק שלם בדברי ימי ישראל ואחד מהדברים הגדולים בסדרי המעשים בימים ההם.

הדבר ידוע כי מעיקר הדין ומסדרי המעשים אשר הלכו שם מאז ומעולם הי' הדבר כי עדי החדש נתקבלו על ידי האב בית דין ועל פיו גם נתקדש החדש. והוא מפורש במשנה ראש השנה פרק ב' משנה ז', ראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש.

ובכל הימים ההם הי' כל הדבר הזה מוטל על הראש בית דין לכדו, והנשיא לא התערב בזה כל עיקר.

והי' הדבר כן גם אחר החרבן, רק בהתישב רבן יוחנן בן זכאי הראש בית דין אז בעיר ברור חיל, תקן התקון המבואר במשנה ראש השנה ד' ל"א פרק ד' משנה ד' :

„אמר ר' יהושע בן קרחה ועוד זאת התקין רבן יוחנן בן זכאי שאפי' ראש בית דין בכל מקום שלא יהיו העדים הולכין אלא למקום הוועד“.

ומזה הדבר מבואר שלפני התקנה הזאת לא נשתנה בזה דבר גם אחר החרבן והי' קבלת העדים רק על ידי הראש בית דין ולא על ידי הנשיא.

ולשונו של רש"י ז"ל שם בדי' ל"א „שאפי' ראש בית דין בכל מקום וכו' שהרי עיקר החדש תלוי בו כדתנן בפירקין דלעיל ד' כ"ד ראש בית דין אומר מקודש“.

ורבן יוחנן בן זכאי גם הוא לא ביטל דין יסוד המשנה ולא יכול לבטל, וכל תקנתו היתה רק זאת, שלא יהיו העדים הולכין למקום שהראש בית דין קבע דירתו כי אם למקום הוועד.

אבל כל ימי רבן יוחנן בן זכאי אשר הי' עוד אחרי אשר העדים הלכו ליבנה, הנה בזמן אשר לא בא ליבנה נתקבלו העדים בהכרח במקום הוועד על ידי הנשיא רבן גמליאל.

וזן דברי המשנה בראש השנה ד' כ"ד (פרק ב' משנה ח') : „דמות צורות לבנות היו לו לרבן גמליאל בסבלא ובכותל בעליהו שבהן מראה את ההדיוטות (העדים ההדיוטים) ואומר הכזה ראת או כזה“.

המעשים בין רבן גמליאל ור' יהושע

הנג

ומאז ואילך היתה הדרשה בזה, כי אף אחרי מות רבן יוחנן בן זכאי ור' יהושע הי' תחתי' לראש בית דין, ישב גם רבן גמליאל אצל קבלת עדי החדש. אבל בכל זה לא נתבטל אז הדין המפורש במשנה „ראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונן אחריו מקודש מקודש“ אחרי אשר עתה כבר הי' שם הראש בית דין עמהם.

ועל כן הגה מיאונז של ר' יהושע האב בית דין, ודעתו כי „עדי שקר הם“ עשה שם בקבלת העדים ביום ראש השנה הושם אדיר וחזק מאד אצל כל העם אשר נמצאו שם.

כי כל הדבר הי' נעשה בפומבי, וכמו שיורה גם לשון המשנה „ראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונן אחריו מקודש מקודש“.

והפעם אחרי אשר ר' יהושע גלה דעתו „עדי שקר הם“ הנה עשה רבן גמליאל הכל בעצמו ומפורש נגד ר' יהושע לעיני כל העם.

ועל ידי זה הי' צערן של ר' יהושע בפני כל העם ביום ראש השנה בשעת המעשה גדול מאד.

ודק על פי כל הדברים האלה יאירו לנו דברי כל העם אחר שנה בתבעם כבודו של ר' יהושע אשר בא לשונם בברכות כזו „אמרו עד כמה נצעריה וניזיל בראש השנה אשתקד צעריה“.

ולפי מה שהורגלנו לחשוב עד היום הי' כל מה שצערנו ביום הכפורים ולא בראש השנה.

ומה שלא חש לדעתו הלא לא חש גם לדעת זקן הדור ר' דוסא בן הרכינס, וכל מה שצערנו הלא הי' רק ביום הכפורים, ולשון המשנה „אמר ר' דוסא בן הרכינס עדי שקר הם וכי אמר לו ר' יהושע רואה אני את דמדיך שלח לו רבן גמליאל נזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעותך ביום הכפורים שחל להיות בה שבונוך וכי נשל מקלו ומעותיו בידו והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום הכפורים שחל להיות בה שבונוך“.

הנה יש לנו רק הצער שצערנו ביום הכפורים ואיך אמרו „בראש השנה אשתקד צעריה“.

ורשי זיל הרניש שם בזה וכתב „אשתקד שנה שעברה, בראש השנה במס' ראש השנה (ד' כ"ה) שאמר לו נזר אני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעותך ביום הכפורים שחל להיות בה שבונוך“.

וכן כתב שם רב נסים גאון „האי דצעריה בריה שניי הוא כפרק אם אינן מכירין אותו (ד' כ"ה) דתנן ועוד באו שנים ואמרו ראינהו בזמנו שלח לו רבן גמליאל נזר אני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעותך ביום הכפורים שחל להיות בה שבונוך“.

וכבודם הגדול במקומו, כי שניהם יפרשו „כריה אשתקד“ מה שעשה עמו ביום הכפורים שחל להיות בה שבונוך, אבל לא נוכל לדעת לפי זה מה ענין ללשונם „בראש השנה אשתקד צעריה“, שהדברים מפורשים כי דבריהם הם על אשר צערו בראש השנה.

אבל כן הדבר כי דבר יום הכפורים שחל להיות בה שבונוך זה הי' בינם לבין

עצמם, ובפרט להיות זה יום חול לכל העם מי הרניש איזה דבר במה שהלך ר' יהושע במקלו כבכל יום ויום ובמעותיו בכיסו.

עיקר הרגשת העם, עיקר הקפדתם, והרושם האדיר אשר עשה זה אצלם הי' בראש השנה, שאז ראו העם והרנישו כמחש' בבשר החי בהרגשת עצמם בצערו של ר' יהושע, כי לא יושם לב לדעתו ודבריו במקום אשר מעיקר דין המשנה אשר היתה שגורה כבר בפי כל על ר' יהושע הוטל הדבר ועליו הונח להחליט סוף דבר ולאמר „מקודש“ אם דעתו כן, ורק אז על כל העם לפרסם אחריו הדבר ולאמר „מקודש מקודש“.

וזה היו דבריהם בדברים ברורים לאמר „בראש השנה אשתקד צעריה“ והדברים מבארים את עצמן.

ועל פי כל הדברים האלה הפרושים לפנינו גם נראה אור להבין את סדרי המשניות בפרק שני ממס' ראש השנה אשר נראה ונתפלא עליהם.

כי הנה בפרק ב' משנה ו' בא „כיצד בודקין את העדים זוג שבא ראשון בודקין אותו ראשון ומכניסין את הגדול שבהן ואומרים לו אמור כיצד ראית את הלבנה לפני החמה או לאחר החמה לצפונה או לדרומה כמה הי' גבוה ולאין הי' נוטה וכמה הי' רחב אם אמר לפני החמה וכו' אם נמצאו דבריהם מכוונים עדותן קיימת וכו'“.

והלא במקום הזה הי' צריך להיות מקום משנה ח' „דמות צורות לבנות היו לו רבן גמליאל במבלא ובכותל בעלייתו שבהן מראה את ההדיוטות ואומר הכזה ראית וכו'“.

שהרי זה הוא ענין אחד עם משנה ו' „כיצד בודקין וכו' כיצד ראית וכו'“ אבל הנה לפנינו נסדר אחר משנה ו': „(משנה ו') ראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונין וכו' בין שנראה בזמנו בין שלא נראה בזמנו וכו'“.

ואחר זה משנה ח' „דמות צורות לבנות וכו' שבהן מראה וכו'“.

ומה ענין לסדר זה אחר שכבר סיימו במשנה ז' „אם נמצאו דבריהם מכוונים עדותן קיימת“ ואחר שכבר נסתיימו הדברים „ראש בית דין אומר מקודש וכל העם וכו'“ שבזה כבר נגמר כל סוף הדבר.

אבל כן הדבר כי הכל על מקומו, וסדר המשנה ביסודה אשר נסדר לפני מי רבן גמליאל נגמר לנמרי עם משנה ז' (ליב).

רק שאחר זה בימי רבי נתוסף בסוף הפרק כל מה שהי' ונתחדש מימי רבן גמליאל ואילך.

ותחל מדמות צורות לבנות, ויבוא כל דבר המעשים אשר באו אז על ידי מה שלקח הנשיא חלק בדבר ויבוא אחר זה מיד „מעשה שבאו שנים וכו' כשבאו ליבנה קבלן רבן גמליאל ועוד באו שנים וכו' אמר לו ר' יהושע וכו' שלח לו רבן גמליאל וכו'“.

הקדו (ליב) המחלוקת של ר' אלעזר בר' צדוק אם גם בשלא נראה בזמנו מקדשין נסדר בימי רבי אצל דין ראש בית דין אומר מקודש“ כי שם מקומו, והוא כן בכל הימים מה ססידתו חקירות התנאים אצל „סדר המשנה“.

פרק כ"ז.

ובעמדנו על הפרק בתוך דבר המעשים בין רבן נמליאל לר' יהושע אשר בסופם הרעישו את העם אז, ויהיו מהם גם תוצאות גדולות, עלינו לבאר את דבר ר' יהושע בבית הוועד למען הבין יותר את עניני הדברים.

כבר באינו בכל פרישה המעשים כי ר' יהושע הי' שם אב בית דין, המופלא שבסנהדרין, והמציע את המשנה.

והדבר הזה כי ר' יהושע הי' שם האב בית דין מפורש בנמי' בבא קמא ד' ע"ד: „איתביה רב הסדא לרב הונא מעשה ברבן נמליאל שסימא את עין סבי עבדו והי' שמה שמה גדולה מצאו לר' יהושע אמר לו אי אתה יודע שמבי עבדי יצא לחירות אמר לו למה אמר לו שסמיתו את עינו אמר לו אין בדברך כלום שכבר אין לך עדים וכו' אמר לו שאני רבן נמליאל דלא בפני עדים אורי והא ר' יהושע אב בית דין הוה שלא בבית דין הוה קאי“.

והנה הדבר מפורש בן ננמי'.

אבל בדברי ימינו אשר השתדלו לשום את המישור למעקשים ההכרח לבאר גם את זה.

כי בא ההכס ווייס בעמוד 130 ויאמר:

„גם התלמוד בבבלי שנה בעשותו את ר' יהושע לאב בית דין עוד בימי ריג (ביק ע"ד) כי אינו כן שהרי אהרי שהחזירו את ריג לנשיאות הי' אלעזר בן עזריה משנתו ולא מצאנו שהורידוהו מגדולתו וידענו שר' אלעזר בן עזריה עוד הי' אהרי מות ריג (גיטין פ"ג)“.

ואך בדברי ימי ישראל אשר נעשו הסקר לכל פושק שפתים הי' אפשר להיות כדבר הזה להכחיש דברים מפורשים בדברי תהו.

ומה נעשה להם לכל החוקרים האלה כי לא ידעו לא את דבר המעשים ולא סדרי זמנים וכל אשר לא ידעו הכחישו.

כי אמנם גם אם לא הי' הדבר מפורש בננמי' היינו גם אנחנו מעצמנו יכולים לדעת כי המופלא שבסנהדרין והאב בית דין ביבנה בשלוחת היינו לפני בו ביום הי' שם ר' יהושע.

והנה עיקר ענינו של האב בית דין הי' כי הוא הי' המופלא שבסנהדרין.

לפני ימי החשמנאים היינו בימי יוסי בן יועזר כאשר נתקלקלה מצב ההגהנה במדינה הושיבו אצל האב בית דין גם נשיא להוציא את דבר הסנהדרין במדינה (ע"י דברינו בכרך שלישי עמוד 200).

אבל גם אז נשארה משרת אב בית דין במקומה.

ודבר המופלא שבסנהדרין משרת אב בית דין היתה גדולה כל כך בשעה שהיתה סנהדרין בלשכת הגזית עד שנאמר במשנה הוריות ד' ד': „הוה בית דין וידע וכו' או שלא הי' מופלא של בית דין שם או וכו' פסודין“.

ובנמי': „או שלא הי' מופלא של בית דין שם מנלן אמר רב ששת וכן תנא דבי ר' ישמעאל מפני מה אמרו וכו' לא הי' מופלא של בית דין שם נמי פסודין מפני שהי' להם ללמוד ולא למדו“.

וכשנתבונן על ימי יבנה בשלוחה היינו בימי ברורי המשנה שם, נמצא שם בכל הגנוע להמשנה את ר' יהושע.

ולא נמצא כזאת בשום מקום על רבן נמליאל.
ולא נמצא שם כזאת גם על ר' אליעזר, וזה לא יפלא מאומה כי הוא לא היה שם לא נשיא ולא אב בית דין, כי אם נשא שם משרת הכנס בהוראה הכוללת, אבל הנה גם לא נמצא כן גם להנשיא רבן נמליאל, וזה יורה לנו כי אף שהוא היה שם ראש המתיבתא לכל דבר ההנהגה והמשרה, הנה לא היה הוא שם המציע את המשנה והמופלא שבסנהדרין כי אם ר' יהושע והיינו שהוא היה שם האב בית דין. ודבר בית הוועד פנימה וכל דבר הצעת המשנה היה ענינו הוא.

ועי' לדונמא במס' תענית פרק ד' משנה ד':
"כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד בשחרית קרבן מוסף אין בו בנעילה קרבן עצים אין בו במנחה דברי ר' עקיבא אמר לו בן עזאי כך היה ר' יהושע שונה קרבן מוסף אין בו במנחה קרבן עצים אין בו בנעילה חזר ר' עקיבא להיות שונה כבן עזאי".

והדבר מבואר שזה שנאמר תהלה דברי ר' עקיבא אין הכונה שזה דעתו של ר' עקיבא מסברתו, שגם אין לזה מקום במקום הזה.
כי אם שכן היה שונה ר' עקיבא את נוסח המשנה פרס שמע נוסח המשנה של ר' יהושע מפי בן עזאי.

והלשון דברי ר' עקיבא כבר נתבאר לנו זה במקומות הרבה, וכמו שבא גם במקום הזה, "חזר ר' עקיבא להיות שונה כבן עזאי" וידענו מדברי המשנה שאין זה דברי בן עזאי כי אם מפי ר' יהושע.

ובהציע זה ר' עקיבא בימי אושא (יבואר לפנינו) כפי אשר שמע זה מרבה דמתניתא העמידו בן עזאי על האמת כפי אשר שמע זה ביבנה מפי ר' יהושע, כך היה ר' יהושע שונה וחזר ר' עקיבא ושנה כן.
וזה עצמו הוא גם ענין דברי בן עזאי לפני ר' עקיבא גם במשנה יומא פרק ב' משנה ג':

"הפיים השני וכו' ומי מעלה אברים לכבש הראש והרגל וכו' אמר בן עזאי לפני ר' עקיבא משום ר' יהושע דרך הלכותו היה קרב".
וכל זה מתבאר עוד יותר מסשניות פרק א' מסס' פרה, אשר שם הדבר מפורש כי היה זה בבית הוועד.

ובן עזאי אשר היה שם "מהדנים לפני חכמים" ביאר דברי ר' יהושע, ונשאר לפנינו מה שמסר ר' יהושע בדקדוק דברי נוסח המשנה ושאלת חכמי הוועד ופירוש דברי בן עזאי ובא שם:

"אמר ר' יהושע לא שמעתי (בדין פרה) אלא שלשית אמרו לו מה הלשון שלשית אמר להם כך שמעתי סתם אמר בן עזאי אני אפרש אם אומר אתה וכו'".

ואחר זה בא שם:

"כיוצא בו אמר (ר' יהושע) אמרו האוכל בבית המנוע פרס משלש לכבר אמרו לו אמור משכמה עשר לסאה אמר להם כך שמעתי סתם אמר בן עזאי אני אפרש אם אומר אתה משלש לקב וכו'".

וכבר נתבאר לנו בפרק יב (עמוד 242) כי דברי ר' יהושע הולכים על המשנה בננים פ"ג מ"ט: "מי שנכנס לבית המטע וכו' הוי לבוש בכליו וסנדליו בגליו וטבעותיו בידיו הוא טמא מיד והן מהורין עד שישהא כדי אכילת פ"ט".

וזה פירש להם ר' יהושע בבית הוועד בהציעו את המשנה דבר קבלתו כי פ"ט זה הכונה בכבר משלש לקב.

ובן עזאי פירש בבית הוועד לשון קבלתו על המשנה וענינה.

ובן בא שם:

"כיוצא בו אמר (ר' יהושע) כרם רבעי אמרו לו מה הלשון רבעי אמר להם כך שמעתי סתם אמר בן עזאי אני אפרש אם אומר אתה רבעי לאחרים במנין כשאתה אומר וכו'".

והיינו כי בהציע ר' יהושע את המשניות מדיני כרם רבעי או נטע רבעי, אמר בלשון "רבעי" ותקן בזה לשון אלה אשר שנו בלשונם "כרם רבעי", וכאשר שאלוהו על טעם דקדוק הלשון הזה, השיב שהוא קבל כך לשון המשנה מרבותיו, ובן עזאי פירש זה שם.

ודבר שאין צריך לאמר הוא שהדברים האלה לא היו יחד, כי אם כל דבר במקומו, ורק כי בסידור המשנה נסרה כל זה יחד.

ולא נמצא כזאת בשום מקום במשנה על רבן גמליאל, כי אם על ר' יהושע לבד.

וזה הוא רק מפני שהוא ה"י שם המופלא שבסנהדרין, היינו שנשא משרת אב בית דין, ויהי הוא המציע את המשנה, וממנו נשמעו כל הדברים האלה בבית הוועד והן דברי הנמ' ב"ק ע"ד המפורשים כי ר' יהושע ה"י שם אב בית דין.

וע"י במשנה חולין ד' ליב:

"שחט את הוושט ופסק את הנגרת או פסק את הנגרת ואחר כך שחט את הושט או שחט אחד מהם והמתין לה עד שמתה או שהחליד את הסכין תחת השני ופסקו ר' ישבב אומר נבילה (ליג) ר' עקיבא אומר מרפה כלל אמר ר' ישבב משום ר' יהושע כל שנפסלה בשחיטתה נבילה כל ששחיטתה כראוי ודבר אחר ג"ם לה ליפסל מרפה והודה לו ר' עקיבא".

וזה עצמו בא בתוספתא חולין פרק ב' בלשון זה:

"שחט את הוושט ושהה כדי שחיטה ואחר כך פסק את הנגרת וכו' ר' ישבב אומר נבילה ומטמא במשא ר' עקיבא אומר מרפה ושחיטתה מטהרתה אמר לו ר' ישבב אי אתה זכור שה"י ר' יהושע שונה כל שנתנבלה בשחיטתה נבילה ומטמא במשא קודם לשחיטתה מרפה ושחיטתה מטהרתה חזר ר' עקיבא להיות שונה כדברי ר' ישבב".

ודברי התוספתא ודברי המשנה אחת הם וזה עצמו אשר בא בתוספתא, אמר לו ר' ישבב אי אתה זכור שה"י ר' יהושע שונה כל שנתנבלה

הערה (ליג) כבר ביארנו פעמים רבות את הכלל הגדול היה במשנה כי בא "דברי ר' מלוני" אף שזה רק קבלה אצלו, ובמקום הזה הדבר מפורש בן במשנה כי אף שזה דברי ר' יהושע בא תחלה, ר' ישבב אומר נבילה".

בשהיטתה וכו', זה עצמו בא בלשון המשנה „כלל אמר ר' ישבב משום ר' יהושע כל שנפסלה בשהיטתה וכו'“.

ובמקום הזה מפני מחלוקת ר' עקיבא ור' ישבב נתפרש לנו מדוע שנה להם ר' יהושע את הכלל הזה שלא נטעה במשנתנו.

אבל כן באו דברי ר' יהושע במשנתנו במקומות הרבה סתם.

ועי' גם במס' מעילה פרק ד' משנה ג' :

„כל הפיגולין מצטרפין זה עם זה כל הנותרין מצטרפין זה עם זה כל הנבילות מצטרפות זו עם זו כל השרצים מצטרפים זה עם זה דם השרץ עם בשרו מצטרפין כלל אמר ר' יהושע כל שטומאתו ושיעורו שוין מצטרפין זה עם זה שטומאתו ולא שיעורו ולא טומאתו לא טומאתו ולא שיעורו אין מצטרפין זה עם זה“.

וכן בא כזה גם בפרק א' דמעילה משנה א' :

„קדשין קדשים ששחטן בדרום מועלין בהם שחטן בדרום וקבל דמן בצפון בצפון וקבל דמם בדרום שחטן ביום זורק בלילה בלילה זורק ביום או ששחטן חוץ לזמנם וחוץ למקום מועלין בהם כלל אמר ר' יהושע כל 'שה' לה שעת היתר לכהנים אין מועלין בה ושלל הו' לה שעת היתר לכהנים מועלין בה“.

וכל הכללים האלה נאמרו במקום שבאו במשנה דינים שונים, אשר יכלו השונים לטעות בהם כמו שהוא גם בההוא דהולין, בכל אלה בהציע ר' יהושע את המשנה שגן להם את הכלל ומסר זה להם לשמדם מטעות.

וכן במס' זבים פרק ה' משנה א' :

„הנוגע בזב או שהוב נוגע בו המטיט את הזב או שהוב מטיטו מטמא אוכלין ומשקין וכלי שפה במגע אבל לא במשא כלל אמר ר' יהושע כל המטמא בנדים בשעה מנעו מטמא אוכלין ומשקין להיות תהלה והודים להיות שניות ואינו מטמא לא אדם ולא כלי חרס, לאחר פרישתו ממטמאו מטמא משקין להיות תהלה והאוכלין והודים להיות שניות ואינו מטמא בנדים“.

וכל הדברים האלה לא נמצא דונמתם אצל רבן גמליאל הנשיא.

ואלו הו' רבן גמליאל המציע את המשנה בבית הנועד כמו שמעו לחשוב עד היום הו' צריך להיות להיפך שימצא בן לרבן גמליאל ולא לר' יהושע. ולכל הפחות הו' צריך שימצא בן גם לרבן גמליאל.

אבל לא נמצא בן במשנה בשום מקום בדור ההוא כי אם לר' יהושע לבדו אפס זולתו.

וכל זה רק מפני שר' יהושע הו' ביבנה המציע את המשנה, וממנו ביהוד הוא שקבלו שם במתיבתא כל כיוצא בזה על המשנה.

ונמצא בן גם לר' עקיבא מפני שבאמת הו' אחד זה ר' עקיבא בסוף ימיו בימי אושא את אשר הו' ר' יהושע מלפנים ביבנה בכל אשר יבואר עוד לפנינו בדברינו שם.

ובמס' חולין ד' קט"ז נאמר במשנה :

„קיבת עכורים ושל נבילה הרי זו אסורה המעמיד בעור של קיבה כשרה, אם יש בה בטותן טעם הרי זו אסורה כשרה שינקת מן המרפה קיבתה אסורה מרפה שינקת מן הכשרה קיבתה מותרת מפני שכנוס במעיה“.

ובגמרא בא שם על זה „כשירה שינקה מן המרפה קיבתה אסורה מרפה שינקה מן הכשרה קיבתה מותרת, והא קתני רישא קיבת עכוים ושל נבילה הרי זו אסורה וכו' אלא אמר רב יצחק אמר ר' יוחנן לא קשיא כאן קודם חזרה כאן לאחר חזרה ומשנה לא זיהוה מקומה.“

ולשונו של רש"י ז"ל שם „קודם חזרה בפרק אין מעמידין שאל ר' ישמעאל את ר' יהושע מפני מה אסורין נבינות וכו' אמר לו וכו' אמר לו והלא קיבת עולה וכו' אמר לו מפני וכו' אלמא חזר בו“ (ר' יהושע).

והוא בן שם דבר מוסכם לכל האמוראים בגמ' כי ר' יהושע חזר בו, ויש לנו סגנון לשון המשנה לאחר חזרתו, והרישא היא כפי מה שגרסו לפני זה ומשנה לא זיהוה מקומה.

ועי' במס' בכורות ד' נ"ז במשנה:

„הכל נכנסין לדיר להתעשר חוץ מן כלאים ושרפה ויוצא דופן ומחוסר זמן והיתום ואיזהו יתום כל שמתה אמו או שנשחטה ואחר כך ילדה ר' יהושע אומר אפי' נשחטה אמו והשלח קיים אין זה יתום.“

ובגמ' שם „תנו רבנן הכל נכנסין לדיר להתעשר חוץ מן הכלאים והשרפה דברי ר' אליעזר ברי' יהודה איש כפר ברתותא שאמר משום ר' יהושע אמר ר' עקיבא אני שמעתי הימנו אף יוצא דופן ומחוסר זמן ויתום.“

וכן באמת נשנית המשנה לפנינו כפי סגנונה אשר שמע ר' עקיבא מפי ר' יהושע, וכל הדברים הולכים יחד ומבררים לנו את כל הדבר כמו שהוא כי המציע המשנה שם בבית הוועד ביבנה הי' ר' יהושע ולא רבן גמליאל, ועל כן לא נמצא שם כזאת על רבן גמליאל בשום מקום.

והן דברי הגמ' בבבא קמא ד' ע"ד כי ר' יהושע הי' שם האב בית דין, וכן הדבר כי הנשיא הי' שם ראש המתיבתא היינו שכל הנהגת המתיבתא היתה תחת רשותו ותחת הנהגתו והוא הי' שם המנהיג הכללי, ונס „האומר שאלו“.

לפי שכל סדרי המתיבתא עמדו תחת רשותו וכן הי' הדבר לפני זה בימי הבית בירושלים, כי אבי רבן גמליאל, רבן שמעון בן רבן גמליאל הזקן, הוא הי' המנהיג הראשי בהמתיבתא הכוללת ככל אשר יבואר לנו במקומו ויבוא גם לפנינו.

אבל המציע את המשנה שם הי' רבן יוחנן בן זכאי (יבואר במקומו), וכן ממש הי' הדבר בימי רבן גמליאל ביבנה אשר הנשיא הי' רבן גמליאל

וכל סדרי המתיבתא מבית ומחוץ תחת רשותו, אבל המציע את המשנה הי' שם ר' יהושע כהיותו שם אב בית דין כדברי הגמ' בבבא קמא שם.

ובירושלמי סנהדרין פרק א' הלכה ב' נאמר:

„אמר ר' בא בראשונה הי' כל אחד ואחד ממנה את תלמידיו כגון רבן יוחנן מינה את ר' אליעזר ואת ר' יהושע ור' יהושע את ר' עקיבא ור' עקיבא את ר' מאיר ואת ר' שמעון אמר ישב ר' מאיר וכו', חזרו וחלקו כבוד לבית הזה ואמרו בית דין שמינה שלא לדעת הנשיא אין מינויו מינוי ונשיא שמינה שלא לדעת בית דין מינויו מינוי חזרו והתקינו שלא יהו בית דין ממנין אלא מדעת הנשיא ושלא יהא הנשיא ממנה אלא מדעת בית דין.“

ומבלי אשר נכנס במקום הזה בהחקירה מתי הי' ההשתנות הראשונה „חזרו וחלקו כבוד לבית הזה“ וכו' וההשתנות השניה „חזרו והתקינו שלא יהו בית דין

ר' יהושע האב בית דין

ממנין וכו' שזה אינו נוגע לדברינו, אבל זה הגנו הואם מפורש שרק שני כחות היו על המינוי הזה או הבית דין או הנשיא.

ועל כן הגה האמור לפני זה „רבן יוחנן בן זכאי מינה את ר' אליעזר ור' יהושע ור' יהושע את ר' עקיבא ור' עקיבא את ר' מאיר ור' שמעון“ הגה הכונה שהם בהיותם כל אחד בימיו ראשי הבית דין עשו המינוי הזה.

כמו שבאמת ידוע שרבן יוחנן בן זכאי היו האב בית דין עוד בימי הבית דמי מינוי ר' אליעזר ור' יהושע.

וכן היו גם ר' עקיבא בימי מינויו את ר' מאיר ור' שמעון ראש כל חכמי הדור, אב בית דין בבית דין הכללי של כל ישראל בבית הוועד אשר באושא ויבואר כל זה לפנינו.

ומבואר הדבר כי גם כן היו גם ר' יהושע בשעה שמינה את ר' עקיבא תלמידו.

הגנו הואם עוד יותר כי נאמר „ור' יהושע את ר' עקיבא“ אף שר' עקיבא היו בעיקרו תלמידו המובהק של ר' אליעזר ובכל זה עשה זה ר' יהושע ולא ר' אליעזר לפי שרק ככה הבית דין עשה זה ר' יהושע, בהיות הוא האב בית דין ולא ר' אליעזר.

ודבר שאין צריך לאמר הוא שהיו זה בעוק אשר היו גם ר' אליעזר בבית הוועד.

כי היו ר' עקיבא מראשוני ראשי הדור כבר בימי היות ר' אליעזר בבית הוועד עד שכבר היו להם אז כחבר נמור ונהלק גם עם ר' אליעזר פה אל פה וככל אשר יבואר לפנינו.

וכבר הערנו על דברי כל העם במעשה דין יהושע ורבן גמליאל אשר אמרו „בראש השנה אשתקד צעריה“ שהם הרנישו בצערו של ר' יהושע בראש השנה לפי שהוא היו האב בית דין ומצד הדין היו עיקר כל הדבר מוטל עליו.

הארכנו בזה אף כי זה ודאי אשר דבר המפורש בגמרא אינו צריך לא יאמר ולא בירור, אבל כי על ידי זה גם נתברר לנו כל מצבו הגדול של ר' יהושע בבית הוועד בהיות הוא שם המציע את המשנה.

ועל ידי כל זה עמד באמת בשורה אחת עם הנשיא.

ונבוא לסוף המעשים בין רבן גמליאל לר' יהושע אשר בא באריכות גדולה בבבלי ברכות ד' כ"ז וכן שם כפרק תפלת השחר בירושלמי.

ובהיות דרכי הקירות דברי ימי ישראל אבלות ושעריהם שוממין, והחוקרים ההרשים לא לבד שלא ביררו כל דבר המעשים הגדולים האלה כי אם שגם השתדלו להחשיכם למען החשיך עיניהם של ישראל ולמען יהי אפשר להם להכות בהרפה על להי עמם ולקרוא על זה שם דברי הימים, ובהיות זה ענין כללי גדול מאד, ומאודע כולל אשר נגע בפנת כל העם ואשר תוצאותיו רבו מאד עד ימי ביתר, כי על כן עלינו לדבר על כל פרטי המעשים האלה ולחקור עליהם הקירה חפשיית להעמידם על מה שהם.

ונעתיק לפנינו את כל הדברים ונבארם לכל עינם.

פרק כ"ח.

במס' ברכות ד' כ"ז בא בבבלי:

„תנו רבנן מעשה בתלמיד אחד שבא לפני ר' יהושע אמר ליה תפלת ערבית רשות או חובה אמר ליה רשות בא לפני רבן גמליאל אמר ליה תפלת ערבית רשות או חובה אמר ליה חובה אמר ליה והלא ר' יהושע אמר לי רשות אמר ליה המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש כשנכנסו בעלי תריסין עמד השואל ושאל תפלת ערבית רשות או חובה אמר לו רבן גמליאל חובה אמר להם רבן גמליאל להכמים כלום יש אדם שחולק בדבר זה אמר לו ר' יהושע לאו אמר לו (רבן גמליאל) והלא משמך אמרו לי רשות איל יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך עמד ר' יהושע על רגליו ואמר אלמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת ועכשיו שאני חי והוא חי היאך יכול החי להכחיש את החי חי רבן גמליאל יושב ודורש ור' יהושע עומד על רגליו עד שרגנו כל העם ואמרו להוציאת התורנמן עמוד ועמד אמרו עד כמה נצעריה וניזיל בראש השנה אשתקד צעריה בבכורות במעשה דר' צדוק צעריה הכא נמי צעריה תא ונעבריה מאן נוקים ליה נוקמיה לר' יהושע בעל מעשה הוא נוקמיה לר' עקיבא דלמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות אלא נוקמיה לר' אלעזר בן עזריה דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא הוא חכם דאי מקשי ליה מפרק ליה והוא עשיר דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אויל ופלה והוא עשירי לעזרא דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה אתו ואמרו ליה ניחא ליה למר דליהוי הוש מתיבתא אמר איזיל ואימליך באינשי ביתי וכו' אמר לה לישתמש אינש יומא חד בכסא דמוקרא ולמחר ליחבר וכו' תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס וכו' תנא עדיות בו ביום נישנית וכו' אמר רבן גמליאל הואיל והכי הוא איזיל ואפיסיה לר' יהושע כי מטא לביתיה חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן אמר ליה מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה אמר לו אוי לו לדור שאתה פרנסו שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסים ובמה הם נוזנים אמר לו נעניתי לך מחול לי לא אשנה ביה עשה בשביל כבוד אבא פייס אמרו מאן ניזיל ולימא להו לרבנן אמר להו ההוא כובס אנא אזילנא שלהי להו ר' יהושע לבי מדרשא וכו' אמר להו ר' עקיבא לרבנן שרוקו נלי דלא ליתי עבדי דרבנן גמליאל ולצערו לרבנן אמר ר' יהושע מוטב דאיקום ואיזיל אנא לנביהו אתא מרף אבנא אמר להו מזה כן מזה יזה וכו' אמר ליה ר' עקיבא ר' יהושע נתפייסת כלום עשינו אלא בשביל כבודך למחר אני ואתה נשכים לפתחו וכו'.

והרברים האלה אשר הנם יכולים להיות לאות ולמופת על ענות צדקו של ר' יהושע בפרט וראשי חכמי ישראל בכלל נהפכו החת"ד המכים בחרפה על לחיי עם, וימצאו דוקא כזה מקום לנבות את הובם ולדבר תועה על ר' יהושע ועל כל חכמי ישראל וגם על כל העם כלו.

ועלינו לראות במה חכם של החוקרים האלה גדול וענין דבריהם מה הוא.

והחכם נרעץ חזר עמוד 35 יאמר בנוגע לר' יהושע בפרט:

סוף המעשים בין רבן גמליאל ור' יהושע

„כבר האמין רבן גמליאל כי איחד את הכיתות ויקם את האחדות בין לומדי התורה והנה ראה כי כל כחו ואונו נתבטל על ידי איש אחד אשר לא האמין כלל כי הוא יהי' כנגדו, ר' יהושע הערום ואשר למראה עין התראה כאיש נכנע, הוי' באמת להנשיא כביר הכח מתנגדו היותר גדול וכו' כאשר נתפס ר' יהושע באיזה התנגדות להנשיא השתדל להשתמש וכו' הנשיא הוכיח עוד הפעם את ר' יהושע על אשר בסתר ידקום נגד הלכה מזהלסת וכאשר בתחלה לא הודה ר' יהושע על זה קרא רבן גמליאל יהושע עמוד על הגלך ויעידו בך וזה הוי' בעין העמדה בדין, או' קם שאון והמולה גדולה בהמתיבתא, הכיתה הסתנגדה שאפה רוח ויקראו בקול על מי לא עברה העתך תמיד, המתיבתא היתה פתאים לבית המשפט ויורדו את ריג מנשיאותו“.

אחריו בא ההכם ווייס ויסקל גם הוא באבנים ויאמר בעמוד 98 :

„והנה ידע רבן גמליאל היטב כי דברו (של ר' יהושע) עתה אינו אמת ואך השא השיא בו ובלב ולב ידבר, ועתה העל אלה יתאפק ולא יוכיח את ר' יהושע על פניו? אך כמעט אשר מרוב שיחו ובעסו הצודק אמר לר' יהושע עמוד על הגלך ויעידו בך וענו בו כחשו בפניו וריג ממר רוחו ותונין לכו לא זכר כי ר' יהושע במשך זמן שדרש עידנו עומד לפניו מיד התעוררה שערורה בין ההכמים באלו החריב ריג עולם מלא, ואשר תמול נשקו עפר רגליו קמו היום נגדו בהמון עם פרוע וקראו אחריו מלא על מי לא עברה העתך תמיד, כשאון מים רבים יצא הקצף ויברגום הראשון העבירותו מנשיאותו והעציבו והשפילו איש אשר אבותיו וכו' ואשר הוא עצמו נדב חייו ונחו ומאודו לטובת עמו ולקיום האחדות“.

והנה בזה לקטנות לשלוח יד ברי' יהושע לבדו כי אם השתדלו להבנות את כל חכמי ישראל כולם יחד.

אבל מה נעשה להחוקרים האלה אשר כל דבריהם מראשם לסופם אינם כי אם טעות על טעות מתוך הסרוץ ידועה והנה יאמר גרעין „הנשיא הוכיח עוד הפעם את ר' יהושע על אשר בסתר ידקום נגד הלכה מזהלסת“.

ויאמר אחריו ווייס בעמוד 98 „ר' יהושע הוא הוי' בעל ההוראה שתפלת ערבית רשות וכו' נגד הסכמת רבן גמליאל ובית דינו“.

ואנחנו היינו רוצים לדעת מי התיר להאנשים האלה להניד שקר בפומבי. והיכן ראו כי היתה זאת הלכה מזהלסת והיכן ראו שהוי' בזה הסכמה של הלכה מבית דינו של רבן גמליאל.

והרי הדבר להופך שבאמת הלכה ברי' יהושע. ולא היתה כאן מעולם לא הלכה מזהלסת ולא דבר מבית דינו של רבן גמליאל. כי אם מהלוקת פשוטה בין רבן גמליאל ור' יהושע ביום ההוא, אשר לפני זה גם לא ידע ר' יהושע דעתו של רבן גמליאל כל עיקר.

ומשנה שלמה שנינו בדי' כו' „תפלת הערב אין לה קבע“ ובגמ' שם ד' כז' : „תפלת הערב אין לה קבע מאי אין לה קבע אילימא דאי בעי מצלי כולי לילי. ליתני תפלת הערב כל הלילה אלא מאי אין לה קבע כמאן דאמר תפלת ערבית רשות דאמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אומר הוכיח

סוף המעשים בין רבן גמליאל ור' יהושע

הנח

ר' יהושע אומר רשות אמר אב"י הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות.

ולשונו של הרמב"ם בהלכות תפלה פרק א' הלכה ו':
„אין תפלת ערבית חובה כתפלת שחרית ומנחה ואף על פי כן נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית וקבלוה עליהם כתפלת חובה.“
ודעת רבן גמליאל שתפלת ערבית חובה נמורה ומראש ומבדאשונה נתקנה יחד בתור חובה כתפלת שחרית ומנחה, היא כל כך רק דעת יחיד, עד שלא הוזכרה במשנה כל עיקר.

ורק מפי רב יהודה אמר שמואל שמענו זה, ומדברייא בספור המעשה.
ורבן גמליאל עצמו השמיע אותה רק בתור גילוי דעתו ולא בדרך החלטי כי לא היה על זה שקלא וטריי כללית בבית הוועד לא לפני היום ההוא ולא אחר היום ההוא.

ורק תמהון הוא לראות עד כמה לא הכינו גם דברים היותר פשוטים.
ומתוך תשובתו של ר' יהושע בפני כל העם למען מנוע ריב ומשטמה באו החוקרים האלה והעלו אבק עד לשמים ובנו עליהם מצודים ויאמר גרעין:
„ר' יהושע הערום ואשר למראה עין התראה כאיש נבנע ה"י מתנודו היותר גדול כאשר נתפס ר' יהושע באיזה התנודות להנשיא השתדל להשתמש ולרקום בסתר.“

ולא ידעו כי כן עשה גם הלל הזקן וכא במס' ביצה ד' כ"ז „הנו רבנן מעשה בהלל הזקן שהביא עולתו לעזרה לסמוך עליה ביום טוב חברו עליו תלמידי שמאי הזקן אמרו לו מה טיבה של בהמה זו אמר להם נקבה היא ולזבחי שלמים הבאתיה כשכש"ל להם בזמנה והלכו להם.“

ורק צחוק עשו לנו הכתבנים האלה כי על פי מה שעשה גם ר' יהושע עשו הם להם מטעמים כאשר אהבו, כי ר' יהושע וחביריו רקמו בסתר נגד רבן גמליאל וכי ר' יהושע ה"י מתנודו היותר גדול וכי על אלה יהאפק רבן גמליאל.

ואלו עשה ישם הדבר לא הלל הזקן עצמו כי אם אחר מבית הלל, היו החקיקנים האלה יכולים למצוא בו את מתנודו של הלל היותר גדול.

ור' יהושע בהיותו האב בית דין ידע היטב את סדרי המתיבתא, וכבר ידע את סדרי השאלות אשר הוכנו שם, וידע גם זאת כי רבן גמליאל כבר השיב להשואל חובה.

וכבר ידע מאחרי המעשה בראש השנה כי לא לבד אשר רבן גמליאל לא ישם לב לדעתו ודבריו כי אם שגם רק עבור גילוי דעתו צוה עליו לבוא ליבנה במקלו ומעוותו ביום הכפורים שהל להיות בהשכונתו.

ומה ה"י יכול להיות דבר יותר טבעי מזה כי בהיות ר' יהושע אהב שלום וירדף שלום עשה כמעשה הלל הזקן.

ואמנם כי באמת לא ידעו החוקרים האלה את ענין הדברים כל עיקר.
כי גם אם לא היה שם רבן גמליאל, וגם אם לא חשש ר' יהושע למשטמה גלויה לא היה אפשר לו להשיב אהרת בפני הצבור בפני כל העם הנאסף לשמוע דרשתו של רבן גמליאל.

סוף המעשים בין רבן גמליאל ור' יהושע

כי כבר כתבו התוס' בד' כ"ז, "הלכה בדברי האומר רשות, לאו דקא רשות אלא כדפרישית לעיל (ד' כ"ז) ולכך נקרא רשות לבטלה עבור מצוה אחת העוברת".

ולשונו של רב אלפס ז"ל בפרק תפלת השחר אצל דברי רב טעה ולא הזכיר של ראש חדש בערבית אין מחזירין אותו שאין מקדשין את החדש אלא ביום, כתב שם:

"ושמעין מינה שאם טעה בערבית בשבת או בימים טובים שמחזירין אותו ואמרינן נמי טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים והא דבבב' הכל היא דהא ליכא מאן דפליג ואפי' למאן דאמר רשות חובה הוא דליתא אבל מצוה איתא והאידינא נהני עלמא לשויה בחובה".

והצעת הדבר וענינו זה הוא:

אין ספק שמימים ראשונים נהנו כל העם להתפלל גם תפלת ערבית.

ועל זה הוא שנהלקי רבן גמליאל ור' יהושע, אם זה שנהנו בה כל העם הוא מפני שבטעה שתקנו אנשי כנסת הגדולה להתפלל תפלת שמנה עשרה בשחרית ובמנחה תקנו גם כן בערב, ועל כן היא חובה נמורה בשחרית ומנחה, או שבערב נהנו זה העם מעצמם שאחר קריאת שמע וברכותיה מלפניה ולאחריה התפללו יחד עם זה גם תפלת שמנה עשרה כמו בשחרית.

אבל זה ודאי שנם למאן דאמר רשות נהנו בה כל העם.

והן דברי הרמב"ם שכבר הובאו לנו שכתב, "ואין תפלת ערבית חובה כתפלת שחרית ומנחה ואף על פי כן נהנו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית וקבלוה עליהם כתפלת חובה".

ועל כן כששאל ר' שמעון בן יוחאי את ר' יהושע בתור שאלה של הלכה אם תפלת ערבית רשות או חובה, השיב לו רשות.

לפי שכן היא עיקר ההלכה שאין תפלת ערבית מדין התקנה הראשונה בשחרית ומנחה.

אבל זה ודאי שאלו נשאל על זה ר' יהושע מצבור ומדין מנהג הצבור, שהיו משיב להם שחובתם להתפלל שהרי גם לפי דבריו טעה בערבית בשבת ויום טוב מחזירין אותו.

ואיך היו אפסור להשיב לצבור בנוגע למעשה שזה רשות, והרי נהנו בה כל ישראל והיא מצוה נמורה עד שאם טעה בה מחזירין אותו.

ואמרינן בירושלמי שבת פרק כ"ה הלכה א' "רב כד הנה מורה בחברותיה דהא אמר כ"ה מאיר בצבורא הנה מורה כ"ה יוחנן הסנדלר".

ושם סבר רב שהלכה כ"ה מאיר ואין כאן מה להחמיר כ"ה יוחנן הסנדלר בכל זה בצבורא לבלי יזלזלו בה הוי מורה כ"ה יוחנן הסנדלר.

אף כי במקום הזה שלדעת ר' יהושע עצמו יש בזה חיוב מצוה, עד שאם טעה מחזירין אותו וטעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים, וכל דבריו אינם כי אם שאין זה חובה מדין התקנה הראשונה בשחרית ומנחה.

והצבור בכללם דבר אין להם עם חילוקים דקים כאלה שאינם כי אם להיודעים לחתוך בהלכה.

סוף המעשים בין רבן גמליאל ור' יהושע

קנט

ולפנינו יבואר שהי' כל זה בפני כל העם הנאסף לדרשה, וכמו שמפורש גם בלשון הדברים „עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורנמן וכו'“.

ועל כן גם אם לא הי' שם רבן גמליאל לא הי' ר' יהושע יכול להשיב בפני כל הצבור כי אם בלשון זה שתפלת ערבית חובה.

ואין זה ענין למה שנילה דעתו לתלמידיו שאין תפלת ערבית מעיקר התקנה הראשונה כתפלת שחרית ומנחה.

אבל כאשר רבן גמליאל דקדק עמו כחוס השערה והעמידו לדין ואמר לו „והלא משמך אמרו לי רשות יהושע עמוד על הנליך ויעידו בך“ לא נשאר לפניו כי אם להשיב „אלמלא אני הי' והוא מת וכו' עכשיו שאני הי' והוא חי היאך יכול החי להכחיש את החי“.

וכבר הערנו שזה הי' דרכם של ראשי חכמי התורה להתרחק מהמחלוקת ולהשתמט מזה בכל האפשר עד שגם נשיא נשיאי ישראל הלל הזקן שנה דבריו כשפגעו בו תלמידו שמאי הזקן בעזרה.

וזה הי' גם דבר ר' יהושע במעשה דר' צדוק אשר כל האיסור שם אינו לא דאורייתא וגם לא איסור עצמו מדרבנן כי אם השד שחשדו רבנן להכהנים, וגם אפי' אם עשו כן במזיד אין זה כי אם קנס דרבנן.

ועל כן היקל ר' יהושע אצל ר' צדוק אשר אין שם מקום לחשד, ואם נחמיר עליו יש כאן טפול מרובה.

אבל ר' צדוק כשם שלא רצה להחזיק טובה לעצמו ושאלתו היתה על חבר בכלל, כן שב ושאל לרבן גמליאל ויצא מזה מה שיצא.

וגמלא הדבר כי במקום אשר ירצה ויזיז לדבר נגד ר'ג יאמר להיפך בעמוד 76 ויהיו דבריו:

„הן אמת כי שמר אהבתו לחביריו ולתלמידיו והזיך לבבו אליה, אבל רק כל עוד אשר הכנעו לפניו ולא התנגדו למחשבותיו ודעותיו, אבל אוי לנבר יהי מי שיהי אשר מלאו לבו להתנגד לו, כי אז את חביריו לא הכיר ותלמידיו לא ידע, נגד גדולים וטובים בעמו וכו' מתנהג לפעמים בלי אהבה ולא ישא פניהם אם לא השתדחה נפשם נגד רצונו בכל רגע אם לא יכלו או לא רצו להתכחש לדעות עצמם. פעם אחת וכו' ויהי כשמוע ר'ג הוראתו הרעים כותלי ביהימ לסבת ההוראה הזאת כאלו כל העולם כלו תלוי בה וכו'“.

ואמנם כן כי החוקרים האלה לא לבד שהיו רחוקים מכל חקירה, כי אם שנתרחקו כבר מלהרניש את נפש עמם הנדולה ויחשבו כי ככל הגוים בית ישראל, עד שחשבו את הנשיאות והעם כעבדים לוחכי עפר המושל בהם, וכי הוא הרשות בידו ליסרם בעקרבים ועליהם לשאת בשרם בשיניהם.

ויאמר לנו החכם וזיז (עמוד 98):

„מיד התעוררה שערוהה בין החכמים כאלו החריב רבן גמליאל עולם מלא ואשר תמול נשקו עפר הנלוי קמו היום נגדו כה מון עם פרוע“.

ורק האיש אשר איננו יודע בדברי ימי ישראל בין ימינו לשמאלו יוכל להכות בחרפה על לחיי עמו באופנים מבחילים כאלה.

וזהרר ידוע כי אצל בני ישראל אין עיף ואין כושל ולא נכרו שועים לפני רשים, בנוגע לראשי חכמי התורה, ור' יוחנן בן נורי העני בתכלית העניות עמד

סוף המעשים בין רבן גמליאל ור' יהושע

בשורה אחת עם ר' מרסין ור' עקיבא העשירים הגדולים, כמו שעמד ר' יוסי הגלילי עם ר' אלעזר בן עזריה.

וביותר עוד ר' יהושע האב בית דין, אשר אין לנו בכל המשנה והנמי הבדל בין שמעיה לאבסליון או בין שמעון בן שטח לבין יהודה בן טבאי.

והלל היה הנשיא ושמאי האב בית דין, ובכל זה בא בבדיחותא והוכח שבת ה' י"ז: „הבוצר לנת שמאי אומר הוכשר הלל אומר לא הוכשר אמר לו הלל לשמאי וכו' אמר לו (שמאי) אם תקניטני נזרתי טומאה אף על המסקיה וכו' ואיתי היום ה' הלל כפוף ויושב לפני שמאי באחד מן התלמידים“.

ובפני הבית היו רבן שמעון בן גמליאל הזקן הנשיא ורבן יהונן בן זכאי האב בית דין, ובכל זה עמד רבן יהונן בן זכאי בשורה אחת עם רבן שמעון ואילן עוד בענינים רבים למעלה ממנו.

כי באחלי תורה ובנוגע לראשי חכמי התורה הכל הולך אחרי גדלם בתורה ורב טובם לבית ישראל.

והזקן ראח המכהיל הזה כי היו שם ראשי חכמי התורה אשר נשקו עפר רגלי רבן גמליאל.

מדברים כאלה לא ידעו חכמי התורה, והם מהדו אך במדת התורה וגדולת התורה, ואחרי אשר נסתלק ר' אליעזר מבית הוועד היו ר' יהושע שם ראש כל

חכמי התורה אשר גם רובם היו תלמידיו כר' עקיבא ור' ישמעאל, ויהו גם האב בית דין, והוא עמד להם לישראל נגד המינים עד שכשמת אמרו מה תהיו עלן ממינים, והוא השתדל עבורם בני קיסר באנמוכיאו, והוא גם פדה את כל השבויים אשר הובאו ליומא אחר התרבן.

ופתאום יאו חכמי התורה כי מופת הדור ופלאו האב בית דין מופלא שבסנהדרין יורדך בנעלים.

אין ספק כי גם רבן גמליאל היתה כונתו לשמים, כי אחר החרבן אשר הבית נחרב וארצם נהפכה לזרים רצה לחזק יותר ויותר את כח הנשיאות למען הזק את אחרות העם.

אבל בכל גדלו בענקים היו רבן גמליאל רק יהודי, ודעת כל חכמי ישראל לא היו בן ולא רצו בהגנתו כזו.

ואך בדרך זה עלה בידם להעמיד רק את דבר התורה למעלה מכל ולא יכלו להסכים להניח את שבט הנשיאות גם מעל לראש ראשי חכמי התורה והיא תהלתם וכבודם, והיא שעמדה להם לישראל עד היום.

ואמנם כי עיקר טעותם של כל העוסקים בזה הוא טעות גדול ובולל כי לא הבינו את מהלך הדברים ועל ידי זה הלכו בתהו.

פרק כ"ט

כי ביום.

דברי ימי ישראל לא נחקרו כל כך עד אשר גם המעשים היותר גדולים נשארו בתוך הענן והערפל.

ותחת לחקור ולדעת באו החוקרים האחרונים ויצאו מעולמם.

וכל העוסקים בזה חשבו כולם כי גם הצעת השאלה וגם כל דבר רבן נמליאל עם ר' יהושע וגם הקמת הנשיא החדש וסידור מסכת עדיות ועוד המון מעשים רבים נעשו הכל ביום אחד.

ועל כן שכחו לקרוא הדבר הזה החוקרים החדשים וימצאו מקום לתקוע ולהריע ראוי מעשיהם של חכמי הדור ההוא.

והחכם ווייס עמוד 96 יאמר לנו:

„ואמנם ההכרה הזאת עוד התעצמה בקרבנו (בקרב רבן נמליאל) מרנע אל רנע ביום ההוא בראותו כל אשר נעשה בו ועד החכמים ביום אחד, ראשית מלאכתם היו לקבץ וכו'“.

ואחרי שהדבר כן כבר הנהו יכול להשתער בהרפות ונדופים ולקרוא בקול בעמוד 93 „מיד התעוררה שערוריה בין החכמים וכו' הדבר יצא מלפני המרגיזים בעלי האסיפה והנה פתאום נראה לו לרבן נמליאל מראה חדשה קול המון חוץ מבית המדרש קול שאון תלמידים רבים נאספים ובהמולה יכנסו פנימה, כמעט ישערי הנע והנה נתוספו שם כשלוש מאות ספסלים וכו', כאשר בבהלה ובהפזון נתעים מקצפת הראשון העבירו את רבן נמליאל מן הנשיאות אף כן בבהלה ובהפזון בחרו להם האיש אשר ימלא את מקומו וכו'“.

ואך חרפה הוא לראות עד כמה לא היו עינם ולבם לדברי המעשים עד כי גם לא שמו לב לטבע העולם ומנהגו.

ויאמינו כי התלמידים אשר נתוספו מכל ערי ישראל אחרי אשר הושיבו את ר' אליעזר בן עזריה בישיבה עמדו כל ימי רבן נמליאל על רגליהם וזמם ולילה אצל כותלי בית המדרש מבחוץ, ומכיון שנסתלק שומר הפתח ביום ההוא, והנה קול המון תלמידים באים מבחוץ לבית המדרש בקול שאון והמולה גדולה כפדאי מדבר וכמעט ישערי הנע והנה נתוספו שם כשלוש מאות ספסלים.

והבלי הבלים כאלה אשר קראו להם גם בשם הגדול של דברי ימי ישראל, היו די לפניהם להשהיר פניהם של ישראל לסקל עליהם כאבנים ולעפר בעפר ולדבר בשפתים הולקים ולב רע.

פרק ל.

ברורי הדברים.

ואמנם כן כי כל העוסקים בזה לא הקרו גם על הדברים עצמם לדעת ולהבין הדבר משם ולא שאלו את עצמם

(א) אם כן הדבר כי בו ביום אינו שם מלאכותי אשר נקרא הוועד, ההוא בכללו, כי אם שזה מכוון רק ליום אחד בלבד, לפי שכל המעשים ההם כולם היו רק במשך של יום אחד, איך נבאר ואיך נבין את דברי המשנה במס' ידים ס"ד מ"ג „בו ביום אמרו עמון ומואב מה הן בשביעית וכו' נמנו ונמרו עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית, וכשבא ר' יוסי בן דורמסקית אצל ר' אליעזר בלוד אמר לו מה הירוש ה"י לכם בבית המדרש היום אמר לו נמנו ונמרו עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית וכו'“.

ואם „בו ביום“ הכונה ליום אחד אשר נעשו כל המעשים בלילה, ביום ההוא דרש רבן גמליאל, ביום ההוא נשאלה השאלה בדבר תפלת ערבות רשות או תובת, ביום ההוא הודו את רבן גמליאל מנשיאותו, וביום ההוא גם הקימו נשיא הדש, וביום ההוא הוצעו ספיקות רבות ומחלקאות אשר היו לפני זה בבית המדרש נמנו והוכרעו ומלשון הברייתא נבדכות ביה, ולא היתה הלכה שיהיה הלוחה בבית המדרש שלא פירשה, ועדות „בו ביום נשנית“.

מה ענין להשאלה „מה הודוש היו לכם בבית המדרש היום“ ומה ענין להתשובה „נמנו ונמנו עמון ומאם מעשרין מעשר עני בשביעית“.

האם זה לבד עשו ביום ההוא הלא היו שם נואת ונואת דברים רבים וגדולים מאד.

(ב) ובכלל הלא לא ביער בערב ישב ה' אליעזר, והדבר הזה לבד כי העבירו נשיא הדש נשיא בן נשיא דור המישל לחלל, וכי גם הוקם תחתו נשיא הדש, זה בודאי הקעוש את כל מושבי היהודים בארץ ישראל, ולא היו בהיום ההוא בהתחבטת ובבית הוועד לפניו ולאחריו.

ומה ענין לשאלה בזה על היום ההוא „מה הודוש היו לכם בבית המדרש היום“.

(ג) והלשון הנה עצמו „מה הודוש היו לכם בבית המדרש היום“.

הלא נצטרך לאמר שאחד כל המעשים הגדולים הם נשאר עוד זמן גדול ללכת מיבנה ללוח, עוד ביום ההוא, עד שיה' אליעזר ישאל אותו „מה הודוש היו לכם בבית המדרש היום“ והכל בו ביום.

(ד) כאשר נתבונן בהסיפור עצמו נבדכות שם, נמצא שאף שנאמר בזה אחר זה, בכל זה הדבר בולט כי בהכרח בא שם בתוך ימי המעשים שינוי המעמד מן הקצה אל הקצה.

וזה יורה לנו כי בהכרח היו שם משך זמן בין כל צעד וצעד של הסיפור בכללותו. כי נראה שם אשר בראשית המעשים בשעה שהעבירו את רבן גמליאל מנשיאותו לא יראו בבית הוועד כל מאומה לא מעבודת בית הנשיאים ולא מעבודתם. עד שלא לבד שלא סברו דלתו בית הוועד לשומר את נפשם כי אם שנס סלקו את שומר הפתח התמיד אשר היו שם, ויהיו השערים פתוחים לכל הבא.

„תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים להכנס“.

אבל אחר זה אצל הדברים מפיוס אשר פיוס רבן גמליאל ליה יהושע, ובתחבטתא לא ידעו עוד מזה ושלחו להודיעם, הנה בתומן ההוא כבר לא היו אפשר להכנס לתוך המתחבטא בלי רשות, ובה שם:

„אמר רבן גמליאל האייל והכי הוה אייל ואפיסיה ליה יהושע וכו' פיוס אמרו מאן נידיל ולימא ליהו לרבנן אמר ליהו הווא כובס אנא אדילנא שלח ליהו ה' יהושע לבי מדרשא וכו' אמר ליהו ה' עקיבא לרבנן טריקו גלי דלא ליתו עבדו דרבנן גמליאל ולצערו לרבנן אמר ה' יהושע מוטב דאיקום ואייל אנא לנבייתו וכו'“.

והנה נבדכים בכל כיוצא בזה סיפורי רבן ראשי דברים מפרקים שלמים.

אבל הדברים מביארים כי ההוא כובס לא בא לפניכם כלל ולא מסר להם דברי ה' יהושע כל עיקר, לפי שנלי בית הוועד היו סגורים.

כי זה ודאי אשר אין הכונה שיה' עקיבא אמר ה' עתה „טריקו גלי“ בפני הכובס, שאלו יאחו ה' אומר להם שהנה שלחתי של ה' יהושע והו מקבלים אותו.

והננו רואים שגם אחר זה כאשר הכובס לא היה יכול להכנס ורי יהושע עצמו הלך נאמר גם שם „אמר ר' יהושע מוטב דאיקום ואיזיל אנא לנבייהו אתא שרף אבבא אמר להו מזה בן מזה יזה וכו'“.

ומזה הננו רואים שהיו שם כל השערים סגורים ודברי ר' עקיבא לרבנן „טרקו גלי הלא ליהו עבדי רבנן נמליאל ולצערו לרבנן“ היה כבר מקודם זה.

ועל כן לא היה יכול הכובס להכנס וגם ר' יהושע עצמו בבואו היה מוכרח לשרוף אבבא, ובראותם כי ר' יהושע עומד בחוץ פתחו לו שערי בית הוועד.

ובמה החוק המעמד הזה ממעמד הדברים בראשית המעשים האלה אשר אין לא לבד שלא סגרו הדלתות כי אם שגם „מלקוהו לשומר הפתח ונתנה רשות לתלמידים להכנס“ והיינו שכל אדם היה יכול להכנס לפניו כרצונו.

(ה) ובריש מס' זבחים פ"א מ"ג בא:

„אמר שמעון בן עזאי מקובל אני מפי שבעים ושנים זקנים ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה שכל הזבחים וכו'“.

והלשון הזה של בן עזאי יורה על עצמו, כי היה זה או דבר היוצא מכללו, ולא בכל יום ויום היה שם שבעים ושנים זקנים.

כמו שבאמת כבר נתבאר לנו בחלק זה כרך שלישי („הנשיאות והבית דין הגדול“ פרק כ"ה עמוד 667) כי רוב זקני בית הוועד היה מקומם הקבוע בעריהם במקומותם למושבותם.

ור' יהושע עצמו היה ביהו כפקיעין ולא ביבנה וכמו שיבואר בפרק הבא. ואם כן היה להם לשאול את עצמם גם את זאת אם כן הדבר כי „בו ביום“ נמשך רק יום אחד, והיום ההוא הלא בא פתאום על ידי מעשה שנודמנה או בין רבן נמליאל ור' יהושע, מבלי אשר ידע איש לפני זה דבר מזה, אך היה הדבר כי נקבצו והיו שם בשעה ההיא כל השבעים ושנים זקנים אחד מהם לא נעדר (ל"ד).

(ו) וביותר שכבר גם נתבאר שביום ההוא הוצעו מחלוקות רבות שהיו שם לפני זה, ולא הוברעו רק מפני שלא נאספו כל חכמי הוועד.

ואפי' „התכו תלויות“ ותנורו של עכנאי, אשר על זה יצאה המחלוקת עם ר' אליעזר, הוצעה בו ביום ור' יהושע היה מהמעידים, אשר הוא הלא בודאי היה שם בבית הוועד לפני זה, ומפורש בכבא מציעא ג"ס שהיה שם ביום המחלוקת עם ר' אליעזר.

ובכל זה לא העיד עד בו ביום וזה יוכל להיות רק מפני שלא היתה לפני זה אסיפת כל זקני הוועד כמו שכבר נתבאר.

ואיך זה היה הדבר כי פתאום ביום אשר קרה הדבר בין רבן נמליאל ור' יהושע אשר בא פתאום ובמקרה היו שם כולם עד אחד „שבעים ושנים זקנים“ כולם יחד.

הערה (ל"ד). ואפי' בהיותם בירושלים בלשכת הגזית לא היה נדרש שימצאו תמיד כולם והיה די אם נמצאו שם רק עשרים ושלושה כנגד סנהדרין קטנה כמו שהוא במס' סנהדרין דף ל"ג, ושם דף י"ד.

הלא גם בירושלים בלשכת הנוהג לא היו הדבר כן תמיד וכמו שבא בסנהדרין ד' י"ד:
 „אלא פשיטא דנפיק כוליהו למאי אילימא לדבר הרשות מי מצי נפקי (כוליהו) והכתיב שירך אנן הסהר אל יחסר המזג“.
 והיינו כדברי הגמ' בד' ל"ז הובאו ברש"י „אל יחסר המזג שאם הוצרך אחד מהם לצאת (לדבר הרשות) הואין אם יש עשרים ושלשה בנגד סנהדרין קטנה יוצא ואם לאו אינו יוצא“.
 והנה הלכו גם מלשכת הנוהג לדבר הרשות אם יק נשאר שם עשרים ושלשה.

ואיך היו ביבנה תמיד שבעים ושנים עד שנים בבוא פתאום מקרה שקרה נמצאו שם עד אחד. ולשונו של הרמב"ם בהלכות סנהדרין פי"ג הלכה ב':
 „אין בית דין של שבעים ואחד צריכין שיהיו יושבין כולם כאחד במקומן שבמקדש אלא בעת שיהיו צריכין להתקבץ מתקבצין כולם ובשאר העתות כל מי שהיו לו עסק יצא לעשות הפצו והזר והוא שלא יפחתו מעשרים ושלשה וכו“.
 ואיך אפשר הדבר כי ביבנה ישבו בכל יום תמיד שבעים ושנים עד כי בבוא מקרה פתאום נמצאו שם כולם.

אבל כל העוסקים בזה טעו שעות גדול בהבנת הדברים של בו ביום ועל כן גם באו חוקרי תלמידי וימצאו מקום להתנפל כי בבבלה ובהפוזן נעשה הכל. וכן הדבר כי כל הענין כלו נמשך זמן רב הולך במתינות היותר ראוי לראשי חכמי ישראל.

וכבר הערנו בחלק זה כרך ג' עמוד 562 בהערה י' על דברי הגמ' בביצה ד' כ' „ואותו היום נברא ידם של בית שמאי“ ונתבאר לנו שם „שאותו היום הבא במשנה ובגמרא על ענינים כאלה הכונה שם על אותו מעמד אותה אסיפת חכמי הדור וזמן השקלא וטרי' בהדבר או בהדברים אשר הועמדו על הפיק“.

וטסוף עוד שאין זה רק במשנה ובגמ' כי אם שכן הדבר גם בדברי התורה ובא בספר דברים (פ"שה עקב ט' א'):
 „שמע ישראל אתה עבר היום את הירדן לבא לרשת גוים גדולים ועצמים ממך וכו' וידעת היום כי ד' וכו'“.

והדבר ידוע כי לא עברו בני ישראל את הירדן בימי משה כי אם אחר מות משה בימי יהושע.

ובכל זה נאמר „אתה עבר היום את הירדן“ לפי שבתוך המעמד הכללי הזה שעמדו בו עתה עברו אחר זה את הירדן.

וכן בא (דברים פרשה כי תבוא כ"ו י"ז): „את ד' האמרת היום להיות לך לאלקים וללכת בדרכיו ולשמר הקו ומצותיו ומשפטיו ולשמע בקולו וד' האמריך היום להיות לו לעם סגולה כאשר דבר לך ולשמר כל מצותיו ולתתך עליון וכו' ולחיותך עם קדש לדי אלקך כאשר דבר“.

והדבר ידוע כי לא היה זה ביום ההוא והכתוב עצמו יאמר „לחיות לו לעם סגולה כאשר דבר לך“ דהיינו בספר שמות (י"ב ה'): „והייתם לי סגולה“

מכל העמים", וכן, ולהיתך עם קדש וכו' כאשר דבר" שגם זה בא כבר בפעם הראשונה שם, "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וכו' קדוש".
 וכל זה היו כבר אצל מעמד הר סיני.
 אבל מפני שכל ימי שבתם במדבר היו בתוך מעמד אחד כללי יאמר על אשר היו כבר גם לפני כארבעים שנה בראשית ימי המעמד הכללי הזה, "את די האמרת היום להיות לך וכו'", "וד' האמירך היום להיות לו".
 ומענין הזה עצמו הם שם גם הדברים בפרישה ואתחנן די ה':
 "ומי נוי גדול אשר לו הקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום וכו'".
 וכאלה רבות שם.

וכן הוא באמת ענין דבר "בו ביום" בכל המקומות הרבות במשנה ובגמרא. וגם בזה טעו טעות גדול כל העוסקים בזה בחשבם כי הכמי התורה הם היו אלה אשר אמרו על רבן גמליאל "תא ונעבדיה".
 ועל ידי זה נפל חלקם בנעימים למצוא מחלוקת כללית מימים רבים, ולכרוא כחה מתנגדת מימים רבים אשר ארבו לרבן גמליאל וישמחו עתה למצוא היטעו להפיק הפצם ככל דבר הסנונים אצל החוקרים האלה.
 ויאמר החכם גרעץ בעמוד 35:
 "או קם שאון והמולה גדולה בהמתיבתא, הכתה המתנגדת שאפה ביה וכו'".

אבל לחנם שמחו כל החוקרים האלה כי לא ראו את אשר בין עיניהם. והדברים מפורשים כי לא היו שם כל כחה המתנגדת וכל מה שעשו לא עשו כי אם רק לתבוע עלבונו של ר' יהושע ראש הדור.
 וכאשר הודיע להם ר' יהושע כי נתרצה למחול לרבן גמליאל נאמר שם:
 "אמר לו ר' עקיבא ר' יהושע נתפייסה כלום עשינו אלא בשביל כבודך למחר אני ואתה נשכים לפתחו".

האם יכול להיות דברים יותר ברורים ויותר מפורשים שלא היתה שם כל התנגדות לרבן גמליאל טרם אשר ציער את ר' יהושע באופנים כאלה.
 וגם ר' יהושע עצמו אשר אותו עשו כל חוקרי תהו אלה לראש הכתה אשר חתרה נגד רבן גמליאל, הנה אך פייסו רבן גמליאל נתפייס לו.
 "אמר לו נענית לך מחול לי לא אשנה ביה עשה בשביל כבוד אבא פייס אמרו מאן נזיל ולימא להו לרבנן וכו'".

והלא גם אלו היו נדרש לנו ראוי כי לא היו ר' יהושע אורב לרבן גמליאל למצוא מקום להתנגד לו היו הדברים האלה לכדם דים להראות לו בעליל כי לא היו שם מזה דבר.

ואלו היו ר' יהושע גם לפני זה מחפש איזה תואנה להתנגד לרבן גמליאל מי הכריחו עתה להתפייס אחריו אשר השיג כל הפצו ורבן גמליאל גם הורד מנשיאותו.

והאם יכול להיות דברים יותר ברורים ויותר מפורשים להבין מהם טעות כל הכתובים אשר ברכרו החוקרים האלה לבדות מלבם שהיו שם שני זרמים

וכי ראשי חכמי הדור התנגדו לכל דרכי רבן גמליאל, ועוד הכלים אשר בדי מלבם.

והדברים פרושים לפנינו שלא היו שם דבר כי אם ההקפדה אשר הקפידו כולם על הביון אשר בזה רבן גמליאל את ראש הדור והאב בית דין ביוון אחר ביוון, והצער הגדול אשר צערו פעם אחר פעם ויתנגד עמו כעם אחד התלמידים. ודברי ר' עקיבא ברורים ומפורשים, "ר' יהושע נתפייסה כלום עשינו אלא בשביל כבודך למחר אני ואתה נשנים לפתחו".

ואמנם כי גם כל הדבר טעות כי לא ראשי חכמי התורה בבית הוועד עמדו בשעת מעשה נגד רבן גמליאל, ולא הם קראו הקריאה, "תא ונעבריה". כי אם העם, העם כלו אשר נאסף שם לשמוע דרשתו של רבן גמליאל, אשר דרש לפני העם.

והדברים מפורשים כן בספור המעשה גם בבבלי גם בירושלמי. הלשון בבבלי ברכות כ"ז הוא:

"היו רבן גמליאל יושב ודורש ור' יהושע עומד על הגליו עד שרגנו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן עמוד ועמד אמרו עד כמה נצער היה וניויל וכו' תא ונעבריה".

ובירושלמי פרק תפלת השחר סוף הלכה א' מהספור הזה עצמו בא: "עד שרגנו כל העם ואמרו לר' חוצפית התורגמן הפסור את העם ואמרו לר' זונין ההון אמור התחיל ואמר התחילו ועמדו כל העם על רגליהם ואמרו לו (ולרבן גמליאל) על מי לא עברה רעתך תמיד" (נחום ג'). ומבואר הדבר כי העם אשר באו לשמוע הדרשה הם היו הקריאים את כל הדברים האלה.

ובהיות גם זה לעצמו דבר חדש מאד בדברי הימים ההם, וכי גם בנינו לכל דבר המעשים שבין רבן גמליאל ור' יהושע יפיון זה אחר, כי על כן עלינו לבאר זה.

כי אמנם טעות גדול טעו עד היום לחשוב כי דרשותיו של רבן גמליאל בבית הוועד היו הצעת פרקי המשנה.

וכבר נתבאר כי זה נעשה שם ביבנה על ידי האב בית דין ר' יהושע. ודבר רבן גמליאל, ואחר זה דבר רבן גמליאל ור' אלעזר בן עזריה יחד היתה בעיקרה רק הדרשות לפני העם בכללו הנאסף שם.

והן הדברים באדר"ג פ"ח וכתוספתא סוטה פ"ז והנבא בנמי הנינה ד' נ': "תנו רבנן מעשה בר' יוחנן בן בחוקה ור' אלעזר הסמא שהלכו להקביל פני ר' יהושע בפקיעין אמר להם מה חידוש היו בבית המדרש היום אמרו לו וכו' אמרו להם אף על פי כן אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש שבת של מי היתה שבת של ר' אלעזר בן עזריה היתה ובמה היתה הגדה היום אמרו לו בפרשת הקהל ומה דרש בה הקהל את העם וכו' ועוד דרש את ד' האמרת היום וכו' אמר להם הקב"ה לישראל וכו' ואף הוא פתח ודרש דברי חכמים וכו'".

וכל הדברים האלה שאינם כי אם דברי אנדה אין ספק שהיו בעיקרם לפני העם בכללו.

רק שהי' הסדר שם כי השאלות אשר באו לפני חכמי המתיבתא הוצעו ראשונה, מיד כאשר נתכנסו חכמי בית הוועד, ואחרי אשר הושב עליהם וננמד כל זה הותחלה הדרשה.

והן הדברים בברכות כ"ז שם: „כשנכנסו בעלי תריסין עמד השואל ושאל וכו' הי' רבן נמליאל יושב ודורש ור' יהושע עומד על רגליו וכו'“.

ואך על פי הדברים האלה נוכל להבין את סוף הדברים במס' ברכות שם כאשר שבו ונתפייסו עם רבן נמליאל שנאמר שם:

„אמרי היכי נעביד נעבריה (לר' אלעזר בן עזריה) נמירי מעלין בקדש ואין מורדין נדרוש מר הדא שבתא ומר הדא שבתא אתו לקנאויי אלא לדרוש רבן נמליאל תלתא שבתי ור' אלעזר בן עזריה הדא שבתא והיינו דאמר מר שבת של מי היתה של ר' אלעזר בן עזריה היתה“.

והדבר יפלא שלא הוזכר כלל עיקר הדבר מי יהי' שם בהמתיבתא המציע את המשנה והלומד לפני התלמידים והחכמים.

יותר מזה שאם הי' זה דבר הנשיא אם כן כשהורד רבן נמליאל ור' אלעזר בן עזריה קם תחתיו עשה זה הוא, הנה כשישוב כל הדבר לרבן נמליאל הי' יהי' זה הורדה נמורה ואין מורדין בקדש.

והרי דבר הלימוד בהמתיבתא זה הי' שם העיקר.

וכי גם זה הי' דבר יום ביומו ודבר הדרשות לפני העם רק ביום השבת. אבל כבר נתבאר לנו כי זה לא נעשה גם לפני זה על ידי הנשיא, כי אם על ידי ר' יהושע, ולא הי' זה גם אחר זה עבודת ר' אלעזר בן עזריה.

כל עיקר מה שעשה הנשיא בנוגע לרבי'ם בבית הוועד היתה הדרשה בפני כל העם, ועל כן אחר זה כאשר עשו פשרה שישארו שניהם גם רבן נמליאל וגם ר' אלעזר בן עזריה, לא הי' עליהם לחלק כי אם את דבר הדרשה הזאת „נדרוש מר הדא שבתא ומר הדא שבתא“.

והדרשות האלה ביום השבת לפני העם היו עיקר גדול אז, ונעשו גם בכל מקום כמו שכבר נתבאר לנו בכרך שלישי מעמוד 327 ולהלן.

ובא במס' שבת במשנה ד' קיד: „כל כתבי הקדש מצילין אותן (בשבת) מפני הדליקה וכו' ומפני מה אין קורין בהן (בשבת) מפני ביטול בית המדרש“.

וכלשונו של רש"י ז"ל שם „מפני ביטול בית המדרש דמשכי לבא ובשבת היו דורשין דרשה לבעלי בתים שעסוקים במלאכה כל ימות החול ובתוך הדרשה היו מורין להם (גם) הלכות איסור והיתר ושוב להן לשמוע מלקרות בכתובים“.

וכן נעשה בבית הוועד ושם נמצאו אצל הדרשה גם חכמי המתיבתא כמו שהגנו רואים גם ממעשה דר' יהושע ששאל על זה את ר' יוחנן בן ברוקה ור' אלעזר הסמא לפי שהיו שם גם הם.

וכשהיו שם הצעות של שאלות היו השאלות מוצעות בבית הוועד לפני הדרשה, וזה הי' דבר שאילתו בראשונה אולי היתה שם כזאת „אמר להם מה הידוש הי' בבית המדרש היום“ (ליה) וכשהם השיבו לו „תלמידך אנו וכו'“

הערה (ליה) פקיעין היתה הרבה יותר מתחום שבת מיבנה, אבל כבר נתבאר כי בענינים כאלה נאמר היום גם על אחר זה.

השיב להם "אף על פי כן אי אפשר לבית המדרש בלא הידוש שבת של מי היתה, שבת של ר' אלעזר בן עזריה ובמה היתה הגדה היום וכו'". והדברים מבארים את עצמן.

זממש זה עצמו הי' ביום ההוא בבית הוועד.

הזן דברי הבבלי: "הי' רבן נמליאל יושב ודורש ור' יהושע עומד על רגליו עד שרגנו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן (לפני כל העם) עמוד ועמד אמרו עד כמה נצעריה וכו' תא ונעברי'ה".

ובירושלמי: "עד שרגנו כל העם ואמרו לחוצפית המתורגמן הפטה את העם וכו' התחילו ועמדו כל העם על רגליהם ואמרו לו על מי לא עברה רעתך תמיד".

והדברים מפורשים שהי' כל זה דברי העם, ודבר כל העם אשר נאספו לשמוע הדרשה.

פרק ל"א.

אבל העם בשלחם מפניהם רסן באופן כזה פרצו ויעברו, הם לא יראו לא את עבדי רבן נמליאל ולא את בית הנשיאים בכלל.

ועל כן תחת אשר אחר זה אחרי כל מעשי בו ביום אשר כבר נמנו כל המעשים החדשים, והעם שב למנוחתו ולא התערבו עוד בסדרי בית הוועד אשר התנהג על ידי הנשיא החדש והנהגה של שובה ונחת או יראו חכמי הוועד שלא יבאו עבדי בית הנשיא לכבוש את חכמי הוועד ביד חזקה - "טרזוקו גלי דלא ליתו עבדי רבן נמליאל (בית הנשיאים) ולצערו לרבנן".

אשר מזה הננו יודעים גם זאת כי לא הרשו לר' אלעזר בן עזריה כי ינהג גם הוא ביתו ברמים ועבדים שומרי משמרת ועל כן יראו עתה דלא ליתו עבדי רבן נמליאל להראות קשה לחכמי הוועד וצו טרוקו גלי.

הנה תחת זה בראשית הדברים בשעה שהעם לקחו הכל תחת ידם הנה הם לא יראו מאומה ויעשו כטוב בעיניהם.

"תנא אותו היום סלקהו לשומר הפתח, ונתנה להם הישות לתלמידים ליכנס".

ולא לבד שלא טרוקו גלי כי אם שגם סלקו לשומר הפתח, כי העם עצמו העם כלו לא יראו כל מאומה.

או נכחלו ראשי חכמי ישראל אשר נשארו בבית הוועד, הנשיא הועבר על ידי העם אשר לא אבו שמוע לו עוד, והסדרים נתבטלו באין מנהג כללי, וכל צרכי הצבור ובית הוועד דורשים תפקידם.

כי על כל זאת בכל אשר ראו חכמי ישראל כסכנה בימי דאמיט'יאן לאסוף את כל חכמי זקני הוועד מכל ערי ישראל ליכנת, לא הי' אפשר להם הפעם לעשות אחרת.

ובתוועדם יש יחד האו הכזה לעשות את רצון העם לתבוע עלבון ר' יהושע מרבן נמליאל ויקימו תחתיו את ר' אלעזר בן עזריה לנשיא ולראש המתיבתא.

ובהאספם עתה יחד אחרי כמה שנים ובראותם כי כל הדבר עם ר' אליעזר ועל ידי זה גם עם ר' יהושע בא רק ממה שלא היתה שם אסיפה כללית להצעת הספיקות, ובידעם כי ימי הרעה יגברו יום יום ומי יודע מתי יתאספו יחד עוד הפעם באסיפה שלמה כל זקני חכמי הוועד,

כי על כן הציעו או את הספיקות והמחלוקות אשר היו שם לפני זה בתוך הימים מאז נשבתה אסיפתם, היינו מאחרי שוב רבן נמליאל ר' אליעזר ור' יהושע מרומי בראשית ימי דאמיטיאן.

ועל כן הנה הי' גם זה דבר חדש כי שבו ונקבצו עתה לאסיפה כללית כל חכמי הוועד, כל השבעים ושנים וקנים.

וכאשר הזכיר בן עזאי קבלה מאסיפה הגדולה הזאת פרט זה ויאמר כריש זבחים:

„אמר שמעון בן עזאי מקובל אני מפי שבעים ושנים וזקן ביום שהושיבו ר' אלעזר בן עזריה בישובה שכל הזבחים הנאכלים וכו'“.

וכן הוא גם לשונו במס' ידים פרק ג' משנה ה': „אמר רבי שמעון בן עזאי מקובל אני מפי שבעים ושנים וזקן ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בישובה ששיר השירים וקהלת מטמאים וכו'“.

ופרט כל זה מפני שהי' זה דבר חדש כי איזה שנים לפני זה וגם אחר זה לא הי' שם אסיפת כל חברי הוועד.

ולא לבד כל יתר חברי הוועד כי אם שגם ר' יהושע עזב את בית הוועד מיד אחרי אשר נמרה כל דבר האסיפה הזאת, וישב גם הוא למקומו לפקיעין והוא מבואר ממקומו במס' ברכות כ"ח שם במקום המעשה שנא שם:

„אמר רבן נמליאל הואיל והכי היה איזול ואפייסיה לר' יהושע כי מטא לביתיה חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן אמר ליה מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה וכו'“.

והדברים האלה הגם מוכיחין על עצמן פי הלך רבן נמליאל למקום שם ביתו של ר' יהושע דהיינו לעיר פקיעין.

ורק על ידי זה נבין את אשר עד עתה לא ידע ולא ראה רבן נמליאל את ביתו של ר' יהושע וגם לא ידע תארה, וגם את מלאכתו בביתו לא ידע לפי שלא הי' כל זה ביבנה, כי אם בפקיעין, וכבר שב ר' יהושע למקומו ולשם הלך אליו רבן נמליאל לפייסו.

ושם גם נמצא אותו אחר זה וכמו שהוא לשון הכריתא בחגיגה ד' ג': „תנו רבנן מעשה בר' יוחנן בן ברוקה ור' אלעזר חסמא שהלכו להקביל פני ר' יהושע בפקיעין אמר להם מה חידוש הי' בבית המדרש היום וכו' שבת של מי היתה שבת של ר' אלעזר בן עזריה וכו'“.

והגנו רואים שר' יהושע הי' אז לנמרי רחוק מבית הוועד עד שכבר לא ידע שבת של מי היתה.

וכאשר נגמר כל דבר האסיפה הזאת והדבר נשאר כן, כי רבן נמליאל הורד ור' אלעזר בן עזריה היה הנשיא, אז ראה רבן נמליאל וישר נוכח כי אין לו עוד לקוות כי חכמי הדור ישבו ויתחרטו על מעשיהם, כי הלא שבו למקומם.

כי על בן האה והכזי כי אין דרך אהבת כי אם לפנים את ה' יהושע עצמו.
 "אמר רבן גמליאל הואיל והכזי הוא איזיל ואפיסיה לר' יהושע
 כי מטא לביתיה וכו'".

פרק ל"ב

וכשנתבונן בכל המעשים והמאורעות האלה או נראה כי אף אשר לא יוכל להיות ספק כי כל מה שעשה רבן גמליאל היו בקונה גדולה לשם שמים, וגם מה שהשתמש בכח הנשיאות עד למעלה ראש בודאי היו זה מפני כי לפי דעתו חשב כי הוא לטובת העם במצבם עתה.

אבל אנחנו כהיום, ההחוקים מהימים ההם, אנחנו נוכל להבין ולדעת רק את דעת הרוב, דעת כל חכמי ישראל כולם, ודברי ר' יהושע עמהם, ומעשיהם יכריזו על עצמם.

וכל אשר נסיף להתבונן יותר נסיף להפליא על החכם הגדול, מדותיהם אשר אין להם ערך וגודל נפשם.

וראו. הוא המאורע הזה והמעשים האלה אשר הם הלא נעשו בעידן רחוק ללמוד אהדות דרכם הגדולה גם בשעה כזו, אשר כל צעד מהם יוכל להיות לנו מופת ואור.

גודל נפשו של ר' יהושע הוא דבר אשר יגיע למעלה מקצה הגבול אשר נחשוב כי יוכל איש הרוח להגיע שם, ואשר באמת אך ראשו חכמי התורה בימים הראשונים ההם הגיעו שם עד הראש, מיום ונשא וגבחה מאד.

הוא היו בודדו עמוד התווך אשר כל בית ישראל נשען עליו, והיו אביהם של ישראל אשר נמלם ונשאם, והיו גם בהתחבאת האב בית דין והמציע את המשנה בפני ראשי חכמי הדור והתלמידים כולם.

וגם בדבר קדוש החדש היו הדבר מוטל עליו מדין יסוד המשנה לחקור את העדים ולהחליט אם החדש מקודש או לא.

והנה מצא הוא ויתר זקני הדור אשר היו שם כי עדו שקר הם העדים אשר באו לפניהם ורק דעת רבן גמליאל לבדו היו לקבלם לעדים ולסמוך עליהם, ולשון הבריייתא בריה ד' כ"ה:

"תניא אמר להם רבן גמליאל להכמיים כך מקובלני מבית אבי אבא פעמים שבא בארוכה ופעמים שבא בקצרה".

אשר גם הקבלה הזאת בעצמה קשה מאד להבינה ככל אשר כבר האריכו בזה גם הבעל המאור וגם הרמב"ם ז"ל.

וכי גם כלל גדול הוא שגם קבלה מפי יחיד אינה מוכרעת למעשה כי אם אחרי בירור והסכמת בית הוועד.

והנה עשה רבן גמליאל הפעם על פי דעתו לבד, ויצרף אליו שנים כדון עבור החדש בשלשה ויקדש החדש וישלח שלוהים לנולח.

ובכל צערם של חכמי הדור זקן ראשי הדור ר' דוסא בן הרבנים, זקן הדור הבא ר' עקיבא וראש הדור הזה ר' יהושע האב בית דין קבלו עליהם הדין והיו דבריהם:

ההלך (ר' יהושע) ומצאו ר' עקיבא מיצר אמר לו יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי שנאמר וכו' בא לו אצל ר' הוסיא בן הרכינס אמר לו אם באין אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל צריכין אנו לדון וכו'".
ובכל זה נזר עליו רבן גמליאל גם זאת שגם יבוא אליו מעירו ליבנה במקלו ומעותיו בידיו ביום הכפורים שחל להיות בהשבונו להראות לכל כי דבריו אינם כלום.

ור' יהושע מבלי לדבר דבר נגד רבן גמליאל עשה גם את זה.
ואלו נישאר הדבר רק מזה לכד, היו חכמי ישראל מעבירים על מדותיהם ושוכחים את הנעשה נגד דעתם והנעשה לאב בית דין וראש כל הדור מאז יצא ר' אליעזר מבית הוועד.

אבל רק איזה הדשים אחר זה נתבזה אלופם האב בית דין עוד הפעם.
ר' צדוק שאל ממנו שאילה בביתו בענין בכור שנשל בו מום מעצמו, ובהיות כל האיסור גם אילו עשה זה ר' צדוק עצמו כמזיד רק קנס מדרבנן לבלי לשחוט על מום זה, ועכשיו בשחזמום נפל מעצמו התמירו גם בזה רק, מפני החשד, אולי יעשה הכהן זה במזיד, ועל כן הקיל ר' יהושע לר' צדוק בהיות טיפול בכור קשה מאד, ור' צדוק רחוק מאד מהיות בכלל השד בזה.
וכאשר שאלו רבן גמליאל בבית הוועד בדין ההוראה הזאת בכללה השיב ר' יהושע בדעתו של רבן גמליאל.

ובזה הלא היו הדבר יכול להיות נגמר לגמרי אחרי אשר בבית הוועד בפומבי הסכים גם ר' יהושע לבלי להקל בזה גם לחבר סתם.

ומה נשתוממו חכמי הוועד, ויותר עוד כל העם אשר באו לשמוע דרשת רבן גמליאל, כי רבן גמליאל לא הסתפק בכל זה כל עיקר, וצוה על ר' יהושע "יהושע עמוד על רגליך ויעידוך" כאלו היו ר' יהושע אחד התלמידים.

וגם בזה לכד עוד לא הונה לו, וכאשר ר' יהושע עצמו הודיע ברבים, כי בביתו ולר' צדוק הקל, לא שת רבן גמליאל לב גם לזה ויענש את האב בית דין של כל ישראל קשה לעיני כל העם, ויניה אותו לעמוד כל זמן הדרשה. או קצפו על זה כל העם שומעי הדרשה ויצו על ר' חוצפית המתורנמן להססיק הדרשה, למען תבוע עלבוננו של ר' יהושע.

ומזה כבר היו יכול רבן גמליאל לדעת כי כל העם כבר נלאו לחשוש על הנהגה כזו עם ראש כל הדור אשר קנה לו בחכמתו הגדולה את לבב כל הדור כלו.

אבל רבן גמליאל לא שת לבו כלל להפין כל העם אשר הראו בפומבי, אף כי ידע היטב כי העם בכללו אינם עומדים על מצב גבוה כחכמי התורה, והם אינם לא מוחלים ולא סולחים.

ודעה הוה על הוה, לא עברו איזה הדשים ועוד הפעם עברה וזעם.
ובפעם הזאת גם לא יצאו חכמי התורה להביין הדבר כל עיקר.
לתפלת ערבית רשות או חובה יש חילוק גדול בין לשון חכמי ההלכה לבין לשון העם.

לפי שגם אם הדין שתפלת ערבית רשות, הוא מצוה וגם חובה ופעם מחזירין אותה, ואם שכח ולא התפלל מתפלל שחרית שתיים.

ועל כן לא היה ר' יהושע יכול להשיב אחרת מאשר השיב לא בביתו ולא בבית הוועד.

השאלה בביתו אשר היתה על ידי תלמיד אחד (ר' שמעון בן יוחאי) השיב בסגנון בית המדרש „רשות“ לאמר שהיא הלוקה משחרית ומנחה ואיננה חובה כמותם.

אבל כשנשאל על זה בפני כל העם הנאסף לדרשה לא היה יכול להשיב אחרת כי אם „חובה“ ולא היה יכול להשתמש שם בסגנון חכמי ההלכה ולאמר „רשות“.

ויותר מזה שכבר השיב רבן גמליאל שם „חובה“, וכששאל בפני כל העם אם אין שם חולק על זה השיב ר' יהושע וקיים דברו.

אבל לתמהון חכמי הוועד ובפני כל העם הנאסף לשמוע הדרשה קרא גם הפעם להאב בית דין „יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך“.

וכאשר ר' יהושע בענות צדקו השיב שכן הדברי, ושלחתלמיד השואלו השיב כהלכה, לא הסתפק רבן גמליאל גם בזה ויעניש אותו ממש כמו שענישו בפעם העבר ויניחו לעמוד כל עת הדרשה, אף כי ידע כי העם כבר התמרמרו נגדו על זה בפעם העבר, ויקראו כבר או להפסיק הדרשה.

והדברי הזה העלה חמת כל העם עד להשחית, כי לכד בזיון של ר' יהושע ראו גם עלבונם הם, כאלו ירצה רבן גמליאל להראות להם, כי לא יחוש להמונם.

או יצאו כל העם הנאסף מנדרם ויקחו כל הדבר בידם הם „עד שרננו כל העם ואמרו להוציאת התורנמן עמוד ועמה אמרו עד כמה נצעריה וניזול בראש השנה אשתקד צעריה בכבודות במעשה דר' צדוק צעריה הכא נמי צעריה תא ונעב ריה“.

ואחרי אשר העם לקחו בידם כל סדרי הדברים, וחכמי הוועד גם עליהם היה מוטל חוב קדוש לחבוע עלבוננו הגדול של רבן של כל ישראל, לא נשאר לפניהם דרך אחרת כי אם זאת לאסוף את כל זקני בית הוועד כולם, להקים מחדש את דבר הנשיאות וכל סדרי בית הוועד.

ואחרי כל הדברים האלה אשר אינם כי אם „דבר המעשים כמו שהם“ כאשר נחקרה לדעת או נראה ונשתומם על כל כשרון המעשים האלה.

(א) בכל הדברים והמעשים האלה אשר לא יוכל להיות ספק כי נגעו לר' יהושע עד החומש וקרעו את לבבו, בכל מקום לא נמצא שם אף הנה אחד מר' יהושע עצמו לחבוע עלבוננו.

בכל השלשה מעשים האלה נראה ונשתומם כי ר' יהושע העביר על מדותיו באופן נפלא כל כך עד כי גם לא השיב דבר לרבן גמליאל, ולא הוציא הנה מפיו.

כי ידע ר' יהושע כי אם תצא אש ומצאה גם קוצים, ואז יוכל להיות נאכל גם גדיש וקמה.

והראשי חכמי התורה בכל פנות אשר פנו היו עינם ולבם רק לטובת הכלל, ואך מתוך המבט הכללי הזה עשו מה שעשו ופעלו כל פעולותיהם.

(ב) אף כי בהאסף כל זקני הכמי הוועד תבעו את עלבוננו של ר' יהושע והורידו את רבן גמליאל מנשיאותו, בכל זה השו לצעריה עד שגם בעידן רתתא כזאת אמרו:

„מאן נוקים ליה נוקמיה לרי יהושע בעל מעשה הוא“.

דהיינו כי הוא הגדו בעל המעשה אשר פגע רבן גמליאל, ועל עלבוננו הורידו את רבן גמליאל ואם יעשו את ר' יהושע לנשיא יכאב לב רבן גמליאל יותר מדי.

(ג) גם בתוך ימי הוועד, גם טרם פייס רבן גמליאל את ר' יהושע, נמצא שקלא וטרי של הלכה בין רבן גמליאל ור' יהושע, ואין שם אפ"י צל של אונאת דברים, או של תרעומת.

וכא במסי ידים פרק ד' משנה ד':

„בו ביום בא יהודה גר עמוני ועמד לפניהם בבית המדרש אמר להם מה אני לבוא בקהל אמר לו רבן גמליאל אסור אתה אמר לו ר' יהושע מותר אתה אמר לו רבן גמליאל הכתוב אומר לא יבא עמוני ומואבי בקהל ד' גם דור עשירי וכו' אמר לו ר' יהושע וכו' עמונים ומואבים במקומן הן כבר עלה סנהריב מלך אשור וכלכל את כל האומות שנאמר (ישעי' י') ואסיר נבולות עמים וכו' אמר לו ר' גמליאל הכתוב אומר (ירמי' מ"ט) ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון וכבר הורו אמר לו ר' יהושע הכתוב אומר (עמוס ט') ושבותי את שבות עמי ישראל ויהודה ועדין לא שבו והתירוהו לבוא בקהל“.

ואלו לא בא מפורש שזה ה' „בו ביום“ דהיינו טרם אשר פייס רבן גמליאל את ר' יהושע, ובשעה שירד רבן גמליאל מנשיאותו, היינו יכולים לחשוב כי ה' זה בהימים אשר ישבו יחד בתור העים אהובים כי אין בזה כי אם שקלא וטרי של הלכה.

וכן בא במסי עדיות פרק ה' משנה ה':

„העיר ר' יהושע ור' יהודה בן בתירא (ליו) על אלמנת עיסה שהיא כשרה לכהונה שהעיסה כשרה לטמא ולטהר לרחק ולקרוב אמר רבן גמליאל קב לנו עדות כס אבל מה נעשה שנוד רבן יוחנן בן זכאי שלא להושיב בתי דינין על כך שהכהנים שומעים לכם לרחק ולא לקרב וכו'“.

זהו ה' כהם הגדול של ראשי הכמי התורה אשר בהניע דבר הלכה או לא היתה שם לא קנאה ולא תחרות, ויהיו נוחים זה לזה בהלכה כאלו לא ה' דבר.

(ד) ונראה עוד יותר מזה כאשר אך פייס רבן גמליאל את ר' יהושע, כי אף שגם אז בבוא רבן גמליאל לביתו של ר' יהושע היו דבריו עם ר' יהושע בדרך אשר נראו כלועג לרש ואמר לו „מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה“ וזה הרע לר' יהושע מאד, שגם כמזאו לפייסו ישפיל אותו, ועל כן השיב לו: „אוי לו לדור שאתה פרנסו שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים כמה הם מתפנינים וכמה הם נוונים“.

אבל אך נתפייס מרבן גמליאל „אמר לו נעניתי לך מחול לי לא אשנה ביה (בראותו שגם עתה דבר עמו רתת) עשה בשביל כבוד אבא פייס“.

הנה ברנע זו כבר שכח ר' יהושע את כל אשר היו, וכל המעשים אשר עשו עמו.

ומכיון שמחל לרבן נמליאל על עלבונו הגדול, מיד הוסיף להשתדל להשיב את רבן נמליאל למשרת הנשיאות השלמה והחלושה.

„שלה להו ר' יהושע לבי מדרשא מאן דלביש מדא ילבש מדא וכו'". וכמה נבוהים עוד יותר דבריו אשר דבר בבית הוועד בבואו אחר זה בעצמו עד כי גם לא הש לכבוד הנשיא החדש.

„אמר ר' יהושע מוטב דאיקום ואיזיל אנא לנבייתו אתה טרף אנבא אמר להו מזה בן מזה יזה ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה מי מיך מי מערה ואפרך אפר מקלה".

וכמה נפלאו הדברים אשר נפלו ביניהם בבוא רבן נמליאל לביתו של ר' יהושע, וגם שם הפניע בו לאמר „מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה" ואשר ר' יהושע השיבו „אוי לו לדור שאתה פרנסו שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים כמה הם מתפרנסים וכמה הם נוזנים".

והדבר ידוע כי לפני זה התהלכו רבן נמליאל ור' יהושע יחד ימים ושנים מרובים.

ובכל זה לא התאונן ר' יהושע לפניו מעולם על עניו ומרודו, עד כי לא ידע רבן נמליאל כמה הוא ניוון וכמה הוא מתפרנס.

והדברים האלה עדות הם לישראל כי גם האב בית דין בבית הוועד הכללי של כל ישראל לא לקח מהצבור כל מאומה.

וישב בבית הוועד וירביץ תורתו שם ויעסוק בכל צרכי הצבור ובכל ממלאכתו אשר עבד מחסין, ויהי עני מדוכא.

ובכל זה לא שם ר' יהושע לב למצבו עד כי הנשיא אשר התהלך עמו רוב הימים לא ידע מכל זה דבר.

ואך אצל בני ישראל נמצאו ענקים כאלה, אשר אין דוגמתם בכל הארץ ובכל הגוים.

ואך אצל בני ישראל נמצאו כהיום חוקרים אשר שנאתם לעמם ולראשי חכמי התורה הביאה אשר אין עינם ולבם בדברי ימי ישראל כי אם למצוא מקום לזרוק עליהם משם אבנים.

פרק ל"ג.

אחר וועד בו ביום.

כתבי דברי הימים לבני ישראל השבו בו אחרי „בו ביום" שבו הסדרים ביבנה כמו שהיו ולכו בן עד ימי אדריאנוס.

והחכם גרעין אף כי ראה גם הוא דברי איזעביוס קירנענעשיכטע III, 20 בשם הענעסיפוס כי משפחת בית דוד (היינו בית הנשיאים והנשיא) נידפו בימי דאמיטיואן, הנה תחת לחקור על הדבר מה היתה זאת, ואיך היו הדבר ומתי נסתבך

בפלפול של תהו כי זה אחד עם האמור בבין לית וירושלמי שם פיד חיד ממה ששלחה המלכות לבדוק את תורת ישראל, ויאמר עין נרעין חיד עמוד 119: "מקור אחד של הידועים יספר כי הקיסר דאמיטיאן צוה לחקור אחר משפחת בית דוד, למען דעת אם לא יכינו מרידה נגדו וכו' ומקורי היהודים יספרו גם הם דומה לזה כי אחד ממושלי רומא שלח שני שלוחים אל רבן גמליאל לחקור לדעת אם אין בתורת היהודים דבר אשר הוא סכנה להממשלה וכאשר שמעו הכל אמרו שהנם מוצאים כל תורת היהודים טובה מאד וכו'".

וכמה מיעוט חקירה בהבנת מהלך הדברים נדרש לזה עד כי לחבר שני דברים כאלה אשר גם דבר אין להם יחד.

וגם זולת כל זה הדבר ידוע כי הקיסר דאמיטיאן חי נגד אמונת היהודים ככלל ולא מפני שהשר אולי יש אצלם חק נגד הממשלה.

ונרעין עצמו יאמר שם בעמוד 120 בנוגע לכל אלה אשר חשדם בנטי' היהדות מפני שהרומיים חשבו כי היהודים הנם מכחישי אלקים.

ודבר בדיקת תורת היהודים חי בימי הקיסר הישר נערווא אשר משל אחרי דאמיטיאן ואשר הרשה לכל איש לחיות באמונת היהודים.

וכאמת מפורש בהמקור כי שליהת השלוחים היתה לאושא ולא ליבנה, ככל אשר יבואר לפנינו.

ועל כן הנה זה עצמו אשר רבן גמליאל כבר עזב לפני זה את יבנה וכל ארץ יהודה ויתישב בהגליל באושא, זה עצמו כבר יברר לנו כי לפני זה היו שם רדיפות כוללות, עד שהוכרח לנוד ממקומו.

אבל לא לבד שלא חקרו כותבי דברי הימים לדעת מה חי הדבר כי אם שגם כל הדבר עצמו נעלם מהם,

ולא ידעו דבר מכל הרדיפות הכוללות אשר היו בימי דאמיטיאן, ועל כן גם טעו ולא יכלו למצוא הדרך בכל המעשים וסדרי המעשים מראשית ימי יבנה עד ימי ביתר, והיו אצלם כל הימים האלה מקשה אחת, כי לא ידעו דבר מכל המון המעשים הרבים והשונים אשר היו שם בתוך הימים ההם.

והחכם נרעין אשר ישתדל להכחיש כי גם אחר החרבן נשאר ישראל ניי אחד בארץ יאמר בלשונו בעמוד 117:

"מבין משיאות מלהמה אשר נהרו נחלי דם צמחה עתה כנסיה דתית וכו' העבודה הזאת בתוך בני ישראל נמשכה כל ימי הקיסרים שיטום דאמיטיאנוס נערווא וטראיאנוס (ל"ז)".

והנה דברו בדברי ימי ישראל כמדבר על העצים והאבנים, ומבלי לדעת כי כל ימי יבנה נמשכו רק כשש עשרה או כשבע עשרה שנה אחר החרבן יבוא ויכריזו, כי העבודה הזאת בתוך בני ישראל נמשכה כל ימי הקיסרים שיטום דאמיטיאנוס נערווא וטראיאנוס".

הערה (ל"ז) בהתחכם בתחבולות להכחיש את ישראל לא שמו לב גם להבין עצמם. ומדוע זה נמשכה הכנסיה הדתית והעבודה הזאת רק עד סוף ימי טראיאנוס, ואם כי אז לדעתו נספר רבן גמליאל אבל אם היתה אז איתה עבודה חדשה בישראל הלא כן היתה גם אחר זה בימי ר' עקיבא וכימי דוד הלמידיו ורשב"ע ודבריו של רבי.

אבל החוקרים האלה היו בדבריהם כוזק אבן לחמת, וידברו יביעו ככל העולה על הרחף.

אבל הדברים הולכים ומתבארים כי כל ימי המתיבתא ביבנה אחר החרבן לא נמשכו יחד כי אם ערך כשבע עשרה שנה, היינו עד כשנה או שנתיים אחר וועד בו ביום.

וכבר לפני זה הותחלו רדיפות קשות זמן קצר אחר וועד בו ביום, עד כי הוכרחו לעזוב את יבנה ולקבוע בית הוועד בהגליל באושא.

אבל גם שם לא מצאו מנוח של מצב כסוח וגם רבן גמליאל עצמו וגם ראשי וקני הוועד עמו הוכרחו לנווד גם משם ממקום למקום עד אשר בעשרים ושש שנים או מעט יותר שבו ליבנה, בסוף ימי נערווא.

אבל לא ארכו ימי שלוותם בשוכם ליבנה וכערך שלש שנים אחר זה היינו כשלושים שנה אחר החרבן לא יכלו עוד הפעם לשבת שם ובהתיאושם עתה מקבוע מתיבתא אפי' בהגליל נדדו הלכו ללוד, בלוי כל סידור של מתיבתא, כי ישבו אל עקבים ולא יכלו לאסוף בית הוועד בכללו בשום מקום.

ושם בהיותם בלוד מת דמן גמליאל והרדיפות התגברו מיום ליום. ועל מקומו של רבן גמליאל בגשיאוח לא ישב ר' יהושע כאשר חשב נרעין (עמוד 143) בטעות ואחרים עמו, כי אם ר' אלעזר בן עזריה.

אבל גם ר' אלעזר בן עזריה נדדף באף והוכרח לנווד, וגם להסתר ולהתחבא, ומרוב צרות נפשו נפטר גם הוא בימי נדודו בארץ הגליל.

עד כי לסוף הצליח בידם לחקם בית הוועד מחדש ולקבוע מקומם באושא וראש ורבן של ישראל בעת ההיא ר' עקיבא ר"ש האב בית דין וראש המתיבתא.

אבל לא ארכו להם הימים כי רק איזה שנים אחר זה בשנת החמישים ושתיים לחרבן הבית פרצה מלחמה עם הרומיים, היא המלחמה אשר נקראה אחר זה בשם הגלילי „מלחמת ביתר“.

וכל יסודי הדברים האלה ישנו את כל דברי התקופה מן ימי החרבן עד ימי ביתר בין בנוגע לדברי המעשים עצמם, ובין בנוגע לכל סדרי המעשים.

ובהיותם החשים לנמרי עלינו לבאר כל זה, ולהטיב לכל הדברים והמעשים את תואר פניהם.

וראשונה עלינו לצמצם יותר את זמן הוועד הזה של „בו ביום“ זמן הקמת הנשיא החדש ר' אלעזר בן עזריה.

פרק ל"ד.

צמצום זמן וועד בו ביום.

כבר נתבאר לנו שכל ימי ביהוי הדברים ביבנה ארכו רק עד בעשרי שנים אחר החרבן, כי אז בסוף ימי טיטוס נסעו רבן גמליאל ר' אלעזר ר' יהושע לרומא לבקש על עמם.

ובהיותם שם ברומא מת טיטוס על ידי האמיטריאנוס אחיו, והוא ישב על כסא רומא והוא בהיותו איש הרמים גם להרומיים וכאש עברתו על היהודים עם

הדמו בחיבן ירושלים, מיד בעלותו על כסא רומא השב מחשבות על היהודים לאבדם, ויבין פקודה להוסיף ולכלותם, ואך בדרך גם נתבטל הדבר.

ושלשה דועי ישראל שבו ליבנה בלב נשבע בידעם כי מחשבת הקיסר הזה דק רע כל היום, כי על כן נשמרו מלאסוף את כל זקני בית הוועד מכל ערי ישראל.

ואם כי לא נודע לנו צמצום כמה אינו ימי המעמד הזה אשר או באו המחלקאות עם די אליעזר אשר נגעו גם בהוראותיו הלכה למעשה אשר לא הזכרעו בבית הוועד,

הנה לעומת זה ידענו צמצום סוף זמן המעשים האלה עד „בו ביום“ כי הי זמן של שתי שנים.

כמו שכבר נהבאר אשר בחיבן בשתי שנים לפני וועד בו ביום היו ראשי הדור יחד עם די אליעזר „בבני ביק“ עם תלמידיהם.

שם הלך די אליעזר, אבל בהג הפסח כבר עמד מהליו, ואחר הפסח כבר שבו בולם ליבנה, ובימי הקיץ הי המאירע עמו (עי' דברינו על כל זה בפסק ביד). ובראש השנה אחר זה היתה המעשה הראשונה עם די יהושע, אשר על זה מפורש בפרכות כיו כי עד „בו ביום“ עבר שנה: „אשתקד בראש השנה צעריה זכור“.

ועל כן אם נקח יחד את כל המעשים בולם מאז שבו מרומא, אשר הי כבר בימי האמיטאיא, ונחשוב כי זמן וועד בו ביום הי בשנה הרביעית לממשלת האמיטאיא ארבע עשרה שנה אחר החרבן, אין ספק שהדבר מכוון למספר השנים. והדבר יוצא כן גם מעניני של די אליעזר בן עזריה.

כי כגמי ברכות די כיו נאמר כי די אליעזר בן עזריה הי בוועד של בו ביום הדינו בשנתמנה לנשיא בן שמנה עשרה שנה (ליה).

ובמס' שבת די ניד נאמר „אמר רב יהודה אמר רב תריסר אלפי עולי היה מעשה די אליעזר בן עזריה מעדריה כל שתא ושתא“.

והדבר ידוע כי מעשה בהמה נתבטל אחריו אשר נהרג הבית.

וכבר כתבו שם התוס', הקשה הית דאמר בפסק בתרא דבכורות (ד' נ"ג) דאין מעשה בהמה נהגו אחריו החרבן מפני התקלה אם כן בזמן הבית הי מעשה ומסתמא בן י"ג שנה הי כשעושר ואם כן מאי קאמר דהיה מעשה כל שתא ושתא העל כרחק לא הי בשעת חרבן הבית לכל היותר כי אם בן י"ד או כיו שהיו רבן ויהנן בן זכאי משך נשיאותו אחר החרבן שנה או שנתיים בהמה תקנת תקן אחר החרבן זכור ואחריו היג הי נשיא שנתיים או שלש קודם שמינו את די אליעזר בן עזריה כדאמר בפסק תפלת השחר אשתקד צעריה במעשה די צדיק (לי"ט) וקודם לכן צעריה לדי יהושע על תקנת המועדות

הערה (לי"ח) בירושלמי ברכות פ"ד נאמר שהי בן כיו שנה.

אבל נראים הדברים כי מעות סופר הוא בירושלמי, ובכל האופנים למעט בניסא עדיף וגם שמנה עשרה חודש ופלא.

הערה (לי"ט) לכוון התוס' לפנינו נשתבש וצריך תקון. כי העתיקו דבריו הגמי כאלו הי שם בהמה „אשתקד צעריה“ על מעשה דר' צדוק, אבל „אשתקד צעריה“ קאי שם על תקנת

וכשהעמידהו נשיא ה"י בן י"ח שנה בהאמר התם הרי בשעת החיבן ה"י בן י"ד או פ"ז לכל היותר ויש לומר דקודם נזרחה הוה מעשר או נמי אפסרופוס הוה מעשר בקטנתו והר"ד אלהן מפרש הוה מעשר אחר חיבן הבית בהמת ארנונא למלך".

ובבכורות ד' נ"ג ד"ה אלא כתבו, ואין לפדש כלל דאיירי בעישור שנתנין למלך כמו ארנונא ודוחק נמי לפדש דאפסרופוס ה"י ל"י כשה"י קמן שה"י מעשר ושמו לא בטלו מעשר בהמה כל כך סמוך לחיבן".

והרב בעל סדר הדורות בערך ראביע העתיק כל דבריהם וצ"ח גם למקומות אחרים שדברו התוס' מזה, ועל כן ה"י זה ענין. גם להתקיים החדשים לדון בהפסג. ומבלי לדעת ענין הדברים בטנוע לתקנת מעשר בהמה בא הרב פראנקעל בדרכי המשנה בערך ראביע עמוד 92 וכתב:

"ר' אלעזר בן עזריה לא ראה הבית בבנינו או ה"י נער קמן כאשר נחרב הבית".

ובהערה 8 יאמר על זה "התוס' פלפלו הרבה על זה ע"י שבת נ"ד בכורות נ"ג והנכון מה שכתבו ביצה כ"ג יומא ס"ז ע"ז י"ג דלא בטלו מעשר בהמה לאלתר לאחר החיבן, ואם כן אין אנו צריכין להקד החוקי הזמן דר"י יוחנן בן זכאי משך נשיאותו אחר הבית רק שנה אחת או שתיים ור"ג ב"י או ג' שנים ע"י תוס' שבת שם".

ולא הבין לא את דברי התוס' ולא את ענין הדברים בכלל. התוס' ה"י נדרש להם שנה או שנתיים למען יהי אפשר לקיים דברי הנמי "בכל שתא ושתא ועל כן אם עשה כן אחר י"ג שנה ושנתיים בימי הבית ושנה ושנתיים אחר הבית כבר נה דעתם ולזה אמרו, ושמו לא בטלו מעשר בהמה כל כך סמוך לחיבן".

זה דבר אפשר שבראשית ימי המהומה עוד לא בטלו זה, שלא ה"י פנאי עוד לכל הדברים כולם.

אבל פראנקעל הלא יעשה ההיפך מדברי התוס' והוא כבר יאמר, ר' אלעזר בן עזריה לא ראה הבית בבנינו או ה"י נער קמן כאשר נחרב הבית". ואם כן באמרו שאין הכונה על אפסרופוס ב"י אם שהוא עצמו כנדולתו הפריש הרי יצטרך לאמר ב"י מעשר בהמה נתבטל רק כשכמה עשרה או בעשרים שנה אחר החיבן.

זה הלא הוא רק דברים בטלים אשר אי אפשר לאומדם כלל. ולא הבין פראנקעל שכל מה שדחק להתוס' הוא מפני שאף שאין בית מעכב ואם יקוו ב"י יבנה הבית בקרוב יש חיוב מעשר גם כשאין בית, אבל כשכבר נחרב הבית על ידי הרומיים אי אפשר להפריש לתקלה.

כי דבר מעשר בהמה אינו אלא התקרבה וכשאין בית לא תוכל להיות ההפרשה כי אם לתקלה.

המועדות, ולשון הנמי שם, בראש הסנה אשתקד צעריה, בבכורות במעשה דר' צדוק צעריה, הכא נמי צעריה".

והרי התוס' עצמם סיימו דהמעשה דתקנת המועדות היתה קודם למעשה דר' צדוק אם כן ה"י גם לפניהם הגירסא כמו שהוא לפנינו.

ועל כן גם אין ביטול מעשר בהמה בכלל תקנה כלל ולא נחשבה בכלל תקנותיו של רבן יוחנן בן זכאי אחר החרבן, כי נתבטלה מתוך ההכרח שהיו מזכירים לבטלה ואי אפשר שתהנו.

זהו הוא באמת דברי רית בקושיהו אשר לא יזכיר שם „תקנה“ כלל ובא בלשון התוס': „הקשה רית דאמר בפרק בתרא ובכורות ד' ג' דאין מעשר בהמה נזוהג אחר החרבן מפני התקלה אם כן בזמן הבית הי' מעשר“.

רק מפני דוחק הקושיא כתבו „ושמא לא בטלו מעשר בהמה כל כך סמוך לחרבן“.

והיינו דשנה ושנתים של ימי המהומה עוד לא נתבטל זה.

זהנה בא פראנקעל ומבלי להבין ענין דברי התוס' חשב שאין דבריהם כי אם איזה פלפול שהיו שנים יש לנו הרבה מאד מן העולם ועד העולם, ומה יחסר לנו אם נאמר שנתבטל הדבר שמנה עשרה שנה או עשרים שנה אחר החרבן.

זכור ביאר הרייט אלנאוי בפירושו לדברי הרמבין בפיה מכורות אות מ"ז (דיה ואולם יש להביא רא"י ברורה) שדעת רש"י בכורות במשנה ד' ל"ז כי מיד לאחר החרבן לא הפישו.

זהו ודאי שצדקו דברי התוס' דאי אפשר להרחיק הדבר יותר משנה ושנתים לאחר החרבן כי אי אפשר שהניחו להקדיש עדרים עדרים לתקלה.

רק שזה שחשבו רבותינו שאפשר לאמר שה' אלעזר בן עזריה עצמו בנדולתו הפריש לפי שהמאורע מנשיאות ראביע הי' רק כחמש שנים אחר החרבן, הנה הדבר ידוע כי רבותינו בעלי התוס' לא היו זה מעין מלאכתם.

אבל כבר הערנו כי זה ודאי אשר רבן יוחנן בן זכאי ראה עוד גזרותיו של אספסינוס והמסים החדשים אשר שם ביהודה כשלוש או ארבע שנים אחר החרבן ונפטר רק אחר זה כחמש שנים אחר החרבן.

וכן הדבר מפורש כי תלמידיו הגדולים ראשי הדור ר' אליעזר ור' יהושע והבריהם, אך אחר פטירתו של רבן יוחנן בן זכאי קבעו מקומם בבית הוועד ביבנה, וכלשון המדרש קהלת ז':

„חמשה תלמידים (ראשי גדולי הדור כבר בימי רבם) היו לו לרבן יוחנן בן זכאי (לאחר החרבן) כל זמן שהיו קיים היו יושבים לפניו כשנפטר הלכו ליבנה“.

ואז אחר זה הותחלו ימי הביזורים ביבנה, ויחד עם זה ימי הברור לדברי בית שמאי ובית הלל, אשר ארכו שלש שנים רצופות ככל אשר כבר נתבאר בפרק י"ז (עמוד 275).

ואחר זה הנה נסעו רבן גמליאל ר' אליעזר ור' יהושע לרומי וזה הי' כבר בסוף ימי טיטוס ויהי שם עוד גם בראשית ימי דאמיטריאנוס.

זכור נתבאר כי או בא ביטול אסיפת הוועד, אשר נמשך ערך שתי שנים, ואחר זה בא המאורע הגדול עם ר' אליעזר, ובערך שתי שנים אחר זה הי' דבר הוועד של בו ביום.

וכבר נתבארו לנו כל הדברים האלה בכל המשך דברינו.

צמצום זמן וועד בו ביום

והתירוץ היותר עיקר לקישות ר"ת הוא זה שכתבו התוס' דאפטרופסו ה"י מעשה.
 ולא נזכר לדעת מדוע השבו זה התוס' לדחוק שהרי אין דברי רב לספר
 מה שעשה ר' אלעזר בן עזריה כי אם לספר דבר עשרה ואם עשה זה הוא עצמו
 בימי הבית או אפטרופסו הכל אחת בנינו לרוב עשרה.
 ור' אלעזר בן עזריה אשר בשעת המאורע ה"י בן י"ח היינו שנתמלאו לו
 כבר ח"י שנה ועמד בשנת ה"ט, הנה ה"י בימי ההרבן ערך חמש שנים.
 ודבר התחלת וועד בו ביום ה"י כארבע עשרה שנה אחר ההרבן.
 וכבר נתבאר שהוועד הזה לא ה"י בין יום ולילה, כי אם שנמשך
 ימים רבים.

ואחר הוועד של "בו ביום" כבר הותחלו פנים חדשות בבית הוועד ביבנה.
 וראשי וקני הדור של ימי הברורים כבר לא היו שם, כי אם הדור החדש.
 וכא במס' זבחים ד' נ"ז:

"תנו רבנן מנין לבכור שנאכל לשני ימים ולילה וכו' וזו שאלה נשאלה
 לפני הכמ"ס בכ"ד ס' ב"ה בכור ככמה נאכל נענה ר' טרפון ואמר לשני
 ימים ולילה אחד ה"י שם תלמיד אחד שבא לבית המדרש לפני הכמ"ס תחלה
 ור' יוסי הגלילי שמו אמר לו רבי מנין לך (מ) אמר לו בני שלמים קדשים
 קלים וכו' קפץ ר' עקיבא ונסתלק ר' טרפון וכו' וכשנאמרו דברים לפני ר' ישמעאל
 (שלא נמצא בשעה זו בבית המדרש) אמר להן צאו ואמרו לו לר' עקיבא
 מעית תודה מהיכן למדה משלמים וכו'".

הנה לפנינו חדשה ביבנה ותחת מה שלפני זה כשהוצעה ביבנה שאלה היו
 המשיבים או ר' אלעזר ר' יהושע ורבן גמליאל וגם אהרי אשר נסתלק ר' אלעזר
 היו שם ראשי המדברים והמשיבים רבן גמליאל ור' יהושע —
 וכמו שנראה זו עוד גם בהמאורע הגדול עם רבן גמליאל ור' יהושע כי
 איש לא התערב בעיהם והמשיבים על שאלת אותו תלמיד היו רק רבן גמליאל
 ור' יהושע, ובא שם: "כשנכנסו בעלי תריסין עמד השואל ושאל תפלת וכו' אמר
 לו רבן גמליאל הובה אמר להם רבן גמליאל להכמ"ס וכו' אמר לו ר' יהושע
 לאו וכו'".

וכן הדבר גם בבכורות ד' ל"ו במעשה דר' צדוק, —
 הנה תחת זה במקום הזה אף שגם בזה נאמר בראש הדברים "וזה שאלה
 נשאלה לפני הכמ"ס בכ"ד ס' ביבנה", בכל זה לא לבד שלא ה"י רבן גמליאל
 ור' יהושע המשיבים הראשים כי אם שגם אין זכר מהם בכל השקלא ופרי'.

הערה (כז) הדברים האלה לבדם יספיקו דים לברר לנו כי "מנין" וכיוצא בזה הנם על
 הדין הידוע ולא להיפך.

שהרי ר' טרפון כהן ה"י ושימש במקדש, והקרבת בכור ה"י שם הרבה יותר ממעשים בכל
 יום, ולכך ר' טרפון היו שם עמהם הרבה כהנים ששימשו במקדש כמו ר' צדוק וחביריו.
 אבל השאלה היתה מהתלמידים, ולא איך הדין כי אם היכן מרוכז זה וכמו שבא לשון
 השאלה בראש הברייתא "מנין לבכור שנאכל לשני ימים ולילה אחד".
 אמנם הצעת השאלה בבית הוועד באה בלשון של התחלה "בכור ככמה נאכל" וכשהשיב
 ר' טרפון כנוסח השאלה, נענה ר' טרפון ואמר לשני ימים ולילה אחד, העמידו ר' יוסי הגלילי
 שעיקר השאלה אינה זו כי אם מנין "רבי מנין לך".

אבל כן הדבר כי בתוך הוועד של בו ביום נעשו שם סדרים חדישים, ואחר אשר נגמר הוועד הזה נסתלקו משם הזקנים ראשי המדברים לנמרי. והן גם הדברים המפורשים לפנינו במס' חגיגה ד' ג' ובתוספתא סוטה פ"ז: "מעשה ברי' יוחנן בן ברוקה ורי' אלעזר חסמא שבאו מיבנה ללוד והקבילו פני רי' יהושע בפקיעין אמר להם רי' יהושע מה חידוש הי' בבית המדרש היום וכו' שבת של מי היתה אמרו לו של רי' אלעזר בן עזריה וכו'". והדברים האלה מוכיחים על עצמם כי רי' יהושע כבר הי' מחוץ לבית הוועד זמן ייב.

שהרי בברכות כ"ה מפורש שנעשה סדר קבוע על הדרשות בשבת מתי ידרוש רבן גמליאל ומתי רי' אלעזר בן עזריה, "אמרי היכי נעביד וכו' אלא לדרוש רבן גמליאל תלתא שבתו ורי' אלעזר בן עזריה חדא שבתא וכו'". אבל מושבו בפקיעין הי' עתה כבר קבוע מזה זמן רב ועל כן לא ידע כלל שבת של מי היתה.

והנה הוואים כי מיד אחרי וועד בו ביום נתפרדה החבילה ורי' יהושע עזב את בית הוועד והלך לו לביתו לפקיעין, ורבן גמליאל לשם הלך לפייסו, כמו שכבר נתבאר בפרק ל'.

ואמנם כי לא ארכו להם הימים אחרי וועד בו ביום, כי בעוד הם עושים הנה והנה וענן גדול עלה על ישראל בכלל ועל בית הוועד בפרט.

פרק ל"ה.

הרדיפות הכוללות.

דברי ימי ישראל מכוסים בערפל כל כך עד כי אם גם הרגיש אחד אויה מעשה כוללת הניכרת מעצמה הוכחש מחביריו.

כבר הרגיש אחד מחוקרי העמים מתוך מקורי הרומיים כי ערך שש עשרה שנה אחרי ההרבן, היתה התרנשות חדשות ביהודה.

אבל מפני שלא ידע עד מה במקורי ישראל השב שהיתה שם מלחמה בין הרומיים וישראל, ועל כן הוכחש מחביריו בהפשם על זה אצל סופרי ישראל מקור כזה, ולא מצאו שם דבר.

ולא ידעו כי סופרי ישראל היו בדברי ימי ישראל כחולמים.

ובן הדבר כי לא היתה אז מלחמה, אבל היו רדיפות גדולות וכוללות.

הפדאפעסאר שירער היא עמוד 661 יאמר:

"אם באו מהומות מדיניות ביהודה בימי הקיסר דאמיציאן היא שאלה גדולה, כי מתוך רמזים אחדים אשר באו במיליטערדיפלאם משנת 86 (היינו כשש עשרה שנה אחר ההרבן) נמצאו חוקרים אשר החליטו כן אבל מזה לבד אין הדבר מוכרח בהחלט כמו שנתבאר בעמוד 644".

ושם בעמוד 644 יאמר שירער:

"על מיליטערדיפלאם אחד של דאמיציאנוס משנת 86 יזכרו בני החיל אשר נמרו חק עבודתם (וועטעראנען). משתי אאלען וארבע קאהארטים אשר עמדו

הרדיפות בימי דאמיטיון

ביתורה תחת פקודת פאמפעיז לאנניוס, מפרטים אחרים אשר יבואו בהדיפלאם יחליט הענצצן כי ה' דבר מלחמה ביהודה אז אבל הראיות אינם מכריחות".

ובהערה 4 שם יוסיף שירער לאמר:

I Augusta Lusitanorum "ראיותיו של הענצצן הם ראשונה כי הקאדאריטע אשר הוזכרה בהדיפלאם עמדה זמן קצר לפני זה בפאנאניען, ומה הננו רואים כי הובאו אז לארץ יהודה לחוק את אנשי הצבא אשר נמצאי שם לפני זה, והאם שנית כי הוועטעראנען אף כי השינוי או על פי הדיפלאם היה זכות אזרחים בכל זה לא השינוי החופש מעבודת הצבא וזה וורה כי היו נדרשים שמה, אבל הראיות אינם מכריחות וכו'".

והנה שירער עצמו ידע שראיותיו של הענצצן הנם דברים שיש בהם כמש, רק שכדבריו בעמוד 661 הוא לאמר "כי מזה לבד אין הדבר מוכח בהחלט". אבל כן הדבר שיש לנו על זה במקור ישראל דברים בודדים ומפורשים.

וביבמות די יוד הובאו בנמי דברי התוספתא שם פרק א':

"אמר ר' יוחנן בן נורי היאך הלכה זו הוחת בישראל (ברין צרת הבת) נעשה כדברי בית שמאי הולד ממזר לדברי בית הלל נעשה כדברי בית הלל הולד פנום לדברי בית שמאי בואו ונתקן להן לצרות שיהיו הולצות ולא מתיבמות לא הספיקו לנסור את הדבר עד שנמרפה השעה" (מ"א). ועלינו לראות מתי עסקו ביבנה בכירור השאלה הזאת, והנה ביבמות די ט"ז נאמר:

"בימי ר' דוסא בן הרבנים התירו צרת הבת לאהין והי' הדבר קשה להבמים וכו' אמרו מי ילך ויודיעו אמר להן ר' יהושע אני אלך ואחריו מי ר' אלעזר בן עזריה ואחריו מי ר' עקיבא וכו' תפסו לר' יהושע והושיבוהו על מטה של זהב אמר לו רבי אמור להתמידך אחר וישב אמר לו מי הוא אמר לו ר' אלעזר בן עזריה אמר ריש בן לעזריה הבירונו וכו'".

הנה לא יוכל להיות ספק שהי' זה בזמן לא החוק אחר החרבן עוד טרם "בו ביום" עוד טרם הורדו את רבן גמליאל מנשיאותו, ולפני מה שהקימו את ר' אלעזר בן עזריה במקומו.

שהי' המאורע הגדול הזה הרעיש אז את כל העם, כי נכדו של הלל הוקן דור המישי מנשיאות דור אחר דור הורד מנשיאותו אחרי אשר כמה שנים נתג נשיאותו ברמים, ועל כסאו הושיבו את ר' אלעזר בן עזריה איש ממשפחה חדשה. וכי גם יחד עם זה הי' אז הוועד הגדול של "בו ביום" אשר הרעיש גם הוא את כל הכמי הדור יחד.

ואיך אפשר לאמר שר' דוסא בן הרבנים זקן הדור לא שמע ולא ידע דבר מכל המעשים הגדולים והמירעשים האלה.

הערה (מ"א) בנמי שם נאמר על זה, אמר לו ר' שמעון בן גמליאל מה נעשה לצרות הראשונות סעתי? והוא ביס פשוט וצריך להיות, אמר רשב"ג ותיבת "לו" נמחק שרשב"ג לא הי' בזמן ר' יוחנן בן נורי ולא התוכח עמו, כי אם שהוא אמר כן בזמנו על דברי ר' יוחנן בן נורי, וכן הוא באמת בתוספתא, אמר רשב"ג והדבר פשוט כן.

ואיך אפשר כי לא שמע ולא ידע גם שמע נשיא הדור אשר נבחר מחדש, ולא ידע גם שמו, ויותר שלא שמע עד עתה גם ממציאותו של ר' אלעזר בן עזריה עד כי שאל עליו, "ויש בן לעזריה חבירנו".

ור' דוסא בן הרכינס אף כי מפני זקנותו כבר ישב בביתו, ולא בא עוד לבית הוועד, בכל זה ידע היטב את כל הנעשה בין חכמי ישראל, וגם דברים פרטיים שהיו שם ידע היטב וגם התערב בהם.

וכמס' ראש השנה פרק ב' משנה ב' נאמר:

"מעשה שבאו שנים ואמרו וכו' וקבלן רבן גמליאל אמר ר' דוסא בן הרכינס עדי שקר הם וכו' שלח לו רבן גמליאל (לר' יהושע) נזרתי וכו' בא לו אצל ר' דוסא בן הרכינס אמר לו וכו'".

המעשה הזאת היתה רק שנה אחת לפני הקמת ר' אלעזר בן עזריה לנשיא כמו שמפורש בברכות כ"ז, "אמרי עד כמה נצעריה וניזיל בראש השנה אשתקד צעריה".

ומבואר דאך שנה אחת לפני המעשה הגדולה והכוללת דעברותו לרבן גמליאל והקימו את ר' אלעזר בן עזריה לנשיא התערב ר' דוסא בן הרכינס גם בהמעשים הפרטיים אשר היו שם, וגם הציעו אותם לפניו.

ואיך יעלה על הדעת כי לא ידע שנה אחת אחר זה ממאורע גדול וכולל אשר נפל בישראל מאורע כללי של כל ישראל אשר לא הי' כמוהו, הורדת רבן גמליאל מנשיאותו והקמת נשיא חדש, ולא ידע גם ממציאותו בעולם.

והדבר מתבאר מעצמו שהי' זה לפני המאורע של "בו ביום" ואז לא ידע ר' דוסא בן הרכינס גם ממציאות ר' אלעזר בן עזריה, בהיות ר' אלעזר בן עזריה צעיר לימים ועדיין לא יצא טבעו בין החיים מחוץ לכותלי בית המדרש, ולבית הוועד כבר הדל ר' דוסא בן הרכינס לבוא, כלשון הברייתא במקום הזה, "ועיניו קמו מלבוא לבית המדרש".

והי' אז ר' אלעזר בן עזריה בילדותו וכבר הראנו שכבר הי' אז עם ראשי הדור יחד גם בבני ברק.

ואז החלו בכיורור השאלה הגדולה הזאת אשר לא נתבררה עוד.

ואחרי אשר גם בוועד של "בו ביום" לא מצאו את אשר הם מבקשים,

ואז אחרי ימי הוועד הזה אשר כבר נתבאר כי הדור החדש היו שם מעתה ראשי המדברים, הציע ר' יוחנן בן נורי בבית המתיבתא, "בואו ונתקן להן לצרות שיהיו חולצות ולא מתיבמות, ולא הספיקו לגמור את הדבר עד שנטרפה להם השעה".

ועלינו לבאר הדבר יותר, ולהבין גם המעשים האלה אשר היו בפרק הזמן הזה שאנו עומדים בו ואשר נטרפה להם השעה.

כי אמנם רק אחרי אשר נכיר את ארבות הרכס הנפלאה בכורזי הדברים וכל להבין גם את זאת.

כי נראה ונשתומם על מתינותם הגדולה בכורזי הדברים.

כי הנה בעסקם בהשאלה הזאת אז ישאלו זה גם את ראש המדברים את ר' יהושע.

ובא בנמי יבמות ד' מ'ו ובתוספתא פרק א':

„שאלו את ר' יהושע צרת הבת מהו אמר להם מהלוקת בית שמאי ובית הלל והלכה כדברי מי אמר להם מפני מה אתם מכניסין ראשי בין שני הרים גדולים בין שתי מהלוקות גדולות בין בית שמאי ובין בית הלל מתירא אני שמא ירצו נוטלגתי אבל אני מעיד לכם על שתי משפחות גדולות ישנו בירושלים משפחת בית צבועים מבן עכמאי ומשפחת בית קופאי מבן מקושיש שהם בני צרות ומהם כהנים גדולים ושמשו על נבי המזבח“.

והנה דברי ר' יהושע הלא הנם עדות ברורה, ועוד יותר מזה,

שהרי אין עדותו רק דבר הוראה לבד כי אם גם הלכה למעשה.

והדבר הזה ה"ו כבר הוראה מזמן קדום שהרי בימי ר' יהושע היו כבר כהנים גדולים ממשפחה זו והיינו מבניהם או בני בניהם אשר נתגדלו אחר זה.

ובכל זה לא הכריעו הדבר על ידי זה ור' יוחנן בן גורי הציע „אמר ר' יוחנן בן גורי היאך הלכה זו רווחת בישראל וכו' בואו ונתקן להן לצרות שיהיו חולצות ולא מתיבמות“.

ולבד דברי ר' יהושע ה"ו שם גם חבר גדול בעדות גם ר' דוסא בן הרבנים אשר אמר שם יבמות מ"ז: „אבל מעיד אני עלי שמים וארץ שעל מדוכה זו ישב חני הנביא ואמר שלשה דברים צרת הבת אסורה וכו'“.

ובכל זה לא הוכרע הדבר או אף שבענינים אחרים ה"ו בזה די להכריע הזר.

אבל ענין הדבר זה הוא.

כשאין הספק על היסוד עצמו כי אם על פרט הבא בתוך יסוד קבוע וידוע אז אפשר לברר את הדבר מתוך עניני היסוד עצמו,

ואז אם ה"ו מהלוקת איך ללמוד זה מהיסוד, הנה אם מצאו עדות בבית הוועד, וכאשר דקדקו בבית הוועד ונמצאה העדות מכוונת והדברים ברורים והדעת מכרעת כן על היסוד הכללי הידוע, אז הוכרע הדבר כן על פי דעת רוב חכמי הוועד והסכמת דעתם.

לא כן דבר צרת הבת, דבר זה יצא מכללו בכל התורה כולה, והוא דבר היחודי אשר הספק בא על היסוד עצמו.

ועל כן אין ממה לדון בו מעצמו וקשה מאד ההכרעה. ובהיותם מתונים מאד בכרזי ההלכות עד כי גם בשאלות פרטיות בא עליהן בחולין ד' מ"ח:

„התלע כבד שלא זה ה"ו מעשה ועלו עליה בני עסאי שלש הנלים ליבנה לרגל שלישי התירה להם“.

וכן במס' פרה פרק ה' משנה ו':

„המוליך את החבל בידו לדרבו כשר ושלא לדרבו פסול זה הלך ליבנה שלשה מועדות ובמועד שלישי הכשירו לו הוראת שעה“.

וכל זה בשאלה פרטית, אשר גם בזה היו מתונים בדן מאד ורק לרגל שלישי החליטו.

אבל בשאלה גדולה כוללת במקום שיהסר היסוד אשר נסתפק בו, שם חפשו למצוא דבר ברור.

ועל כן אחרי אשר גם בוועד של „בו ביום“ לא מצאו את אשר הם מבקשים.

או אחרי ימי הוועד הזה הציע ר' יוחנן בן נורי בבית המתיבתא להחליט זה מעתה לספק שלא נתברר „בואו ונתקן להם לצרות שיהיו חולצות ולא מתיבמות“ והיינו להחליט שזה דבר הנשאר בתור ספק.

אבל כל ההלט של חכמי הדור בהמתיבתא לא בא בין יום ולילה, ודבר יותר קטן מזה, היתר שמן של עכוס, שלא היו כי אם תקנה דרבנן שלא פשט איסורו בכל ישראל, גם על זה נאמר בירושלמי עין ס"ב ה"ח שכאשר הנידו לרב בהיותו בבבל שזה הותר בהמתיבתא בארץ ישראל השיב „עד דאנא תמן אנא ידע מאן ערער עלה שמלאי הדרומי“.

וכמו שכבר נתבאר לנו זה בדברינו בח"ב עמוד 216 לאמר „שקודם שהתירו היו שם שקלא וטריי בין חכמי הדור ולא פתאום התירו כי אם שדברו מזה בבית הוועד והזרו ושקלו וזרו ביניהם כבר מימים עד שבא הדבר שעמדו למנון וכו' ועל כן ידע רב כי בעוד היותו שם טרם עלה זה מקרוב לבבל היו ר' שמלאי מהחפצים להתיר וכו'“.

ובן היו הדבר גם בזה כי התישבו על זה ושקלו וזרו אם לעשות התקנה הזאת אם לא והזרו והתישבו „ולא הספיקו לנמור את הדבר עד שנפרסה השעה“ (מ"ב).

וקרוב הדבר מאד כי דבר הוועד הנדול של בו ביום זה עצמו החיש הרעה על ידי עושי רצון הקיסר דאמיטיאנוס איש הדמים, אשר היו באמת בונם הזה עצמו, היינו קרוב לשנת 86 שהוא שש עשרה שנה אחר החרבן.

כי כל המעשים האלה יהד הרעישו את ערי ישראל, ונשמעו בין החיים ונדעו גם בין הרומיים.

ואף גם זאת כי לרגלי זקני הדור אשר נקבצו מכל ערי ישראל, באו גם כל השייכים להמתיבתא אשר לא באו שם מראשית ימי דאמיטיאן עד היום, כי לא נאסף הוועד בכלל, וכי גם נוסף על כל זה נאספו שם אז גם המון תלמידים רבים, עד כי חכמי הדור ראו צורך השעה לבלי לדחות כל אלה לאחוריהם, ויבטלו לשעה גם את הבחינות, ויתנו להם רשות להתחשב בתור תלמידי בית הוועד עצמו,

הערה (מ"ב) וביותר היתה דבר ההתישבות מפני שהעם נהגו מכבד שהצרות פפורות בלו חליצה ונשאו לטוב וכדברי רשב"ג על דברי ר' יוחנן בן נורי „מה נעשה לצרות הראשונות מעתה אשר מזה מבואר שנהגו העם כן, ומחלוקת בית שמאי ובית הלל היו אם הוא כדון או שלא כדון וראיותיו של ר' יהושע ממשפחות בית צבועים ובית קופאי, הוא מפני שהיו מהם כתביו גדולים ושמטו על גבי המזבה, וזה הלך רק על פי בדיקת בית דין בר אמנות וחיתו הנראה כללית.

והצעת ר' יוחנן בן נורי היתה רק בדרך חוכמא אחרי שלא מצאו על זה קבלה חלוטה על יסוד הדבר עצמו, ונמשכת מאיש לאיש בלא מחלוקת.

ועל כן החליטו כן לבסוף בהיות כלל גדול שבכל מקום שהלכה רופפת צא וברוק האיד הצבור נוהגים.

וכי היו גם עדות ר' דוסא בן הרכינס ועדות ר' יהושע, וכי גם לא היו אפשר לתחמור נגד הנהגת הצבור „כי מה נעשה לצרות הראשונות“.

„תנא אותו היום סלקידו לשומר הפתח וניתנה רשות לתלמידים להכנס.“
 והכאים היו מספרם רב מאד כמו שנתפרש בבבלי ברכות כ"ח ובירושלמי
 ברכות פ"ד שנתוספו או ארבע מאות ספסלי או שבע מאות.
 והוא גם מטבע הדברים כי בהיות האסיפה הזאת מן הכלל לדברים
 אשר הרעישו לפני זה את כל פנות העם,
 הנה נהרו הפעם לבית הוועד כל אשר יכונה בשם תלמיד, וכל איש אשר
 התאבק בעירו בעפר רגלי חכמי התורה.

אבל השר הרומי היושב ביבנה, גם הוא ראה והתבונן בכל המעשים האלה,
 ובכל אשר ידע כי אין בזה כי אם הנוגע לבית הוועד פנימה, עשה בכל זה את
 שלו להודיע מהתנועה הגדולה הזאת גם להנמון סוריא וגם לרומא.
 הרומיים אשר היתה עינם צופיה על כל תנועת יד ורגל אצל בני ישראל,
 ובפרט הקיסר, עצמו אשר היתה עינו רעה לבני ישראל, ואשר ראה וידע את
 תופת ידם עוד מימי המלחמה הגדולה מלחמת החרבן, הוא הטיל חשד גדול
 בהוועד לו מההתעוררות הגדולה הזאת אשר גם באה ונהיתה במקום לב האומה
 ביבנה.

ובפרט נודע עתה ביותר דבר הנשיאות בישראל אשר היתה מהחרבן עד
 היום רק תחת מסוה של גדול הדור בתורה.
 כי בהיות עתה דבר שיחת כל העם רק הורדת הנשיא והקמת הנשיא, ושיבת
 הנשיא מבית דוד למקומו הראשון, נהי' כל דבר הבית הגדול הזה ומעשיהם בתוך
 העם לבולט ביותר.

וכן דברי אייזעכיוס קירבענענשיכטע III, 19 בדברים ברורים:

„דאמיטיאנוס הוציא פקודה להמית את כל משפחת בית דוד.“

ורק מפני שכל חוקרי דברי הימים לא עמדו על מעשי הימים ההם וכל
 דבר היו להם ענין לעצמו, ולא ידעו לא זמנם ולא ענינם, כי על כן לא צרפו
 הדברים יחד, וירחום מחסרון ידיעה.

ומפני שלא ידע שידעו ענין הדברים יטעון על דבר העננצן „אבל מזה
 לבד אין הדבר מוכרח בהחלט.“

וישוב ויטעון כן גם על דברי אייזעכיוס בעמוד 661 ויאמר:

„קשה הדבר לבחון ולדעת עד כמה יש בדברים האלה מעשי דברי הימים,
 אבל גם קשה לחשוב כי הגם קלושים מן האויר וכו' אבל זה ודאי כי לא היו
 דברים גדולים בהרדיפות האלה שיהיו לא ידע מזה שום מקור אחר,
 וכן גם אם באו התרנסות מדינית (Politische Unruhen) בימי דאמיטיאן גם
 הוא עוד שאלה גדולה.“

ובל זה הוא מפני שטעו גם שידעו גם העננצן עצמו בענין הדברים.
 ויהיו כל הקייזריותם אם מוכח מתוך הדיפלומטים ההם כי היתה שם מלחמה
 ביחודה, ועל כן לא מצאו דרכם.

אבל אין ספק כי לא היו או מלחמה ביהודה, ולא מרדי הדיכיים בהרומיים.
 כל הדבר היו השר הנם אשר חשדו הרומיים את היהודים אחרי וועד „בו
 ביום“ ועל כן חוקי או את מצב החיל התמירי בארץ יהודה וגם הדפי את בית
 הנשיאים.

וכבר הערנו כי זה עצמו את אשר המתכתא ביבנה היא לבדה נקראה „כרם ביבנה“ הוא לפי שהמתכתא הזאת נבנתה כמו רמים ותיף בגדלה מה שלא הי' ביתר המתכתות כולם אשר באו אחריה.

ולכך המתכתא הי' שם גם בית הנשיא עצמו מראה גדולה ונפלאה.

ורבן שמעון בן נמליאל יאמר במס' בבא קמא ד' פ"ג „אלף ילדים היו בבית אבא חמש מאות מהם למדו תורה וחמש מאות למדו חכמת יונית“.

וכבר נתבאר לנו על זה בחיב עמוד 5 שהכונה לנערים גדולים.

וכל אלה מבני משפחתו קרוביו ייודעו הגדולים אשר התיחסו לבית הנשיאים.

כי על כל זאת כאשר נסתה עליהם המלכות קו של הישר, ותגדיל את הילה בארץ יהודה, ותהחיל לספור את צעדי הנשיא ביבנה, נטרפה להם השעה שם.

וכן הדברים ביבמות שם „אמר ר' יוחנן בן נורי וכו' ולא הספיקו לנמור את הדבר עד שנטרפה להם השעה“.

דהיינו שראו סכנה קרובה אם לא ימהרו לעזוב את יבנה ואת כל ארץ יהודה מקום עיקר הישר הרומיים, כי ירצו בני ישראל לשוב לבצר עמדתם וללכת לארץ הגליל.

ונכל לדעת המצב הנורא אז בארץ יהודה ממשנה ונמרא מאת אשר נראה עד כמה הי' גדול החשד או שם על בני ישראל, ועד כמה שמו או הרומיים לב ממש לכל תנועת יד ורגל, ועד כמה התנפלו עליהם בימים ההם על כל צל תהו וחסד שאין לו מקום.

ובא במס' ראש השנה ד' ל"ב (פרק ד' משנה ז') :

„העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה השני מתקיע ובשעת ההלל הראשון מקרא את ההלל“.

ובנמרא שם „אמר ר' יוחנן בשעת נזרת המלכות שנו“.

ובירושלמי שם מיד אחר המשנה נאמר : „ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן מפני מעשה שאירע פעם אחת תקעו בראשונה והיו השונאים סבורים ש מא עליהם הם הולכין ועמדו עליהן והרגום מינו דאינון חמין לן קראיי שמע ומצליין וקורין באורייתא מצליין ותוקעין אינון אמרין בנימוסין אינון עסיקין“.

ולא יוכל להיות שום ספק שכל זה הי' בשעת שלום, ולא בשעת מלחמת ביתר.

כי בימי מלחמת ביתר השמידו הרומיים את כל היהודים את אשר מצאו ונפלו לידם.

ובן אי אפשר שהי' זה בניירת המלכות אחרי ימי ביתר, דהיינו בימי השמד שהי' מפורש כאן „מני דאינון חמין לן קראיי שמע ומצליין וקוראין באורייתא מצליין ותוקעין אינון אמרין בנימוסין אינון עסיקין“.

ובימי השמד אחר ביתר נגדו על כל המצוות והדבר הזה עצמו „בנימוסין אינון עסיקין“ הי' אז דבר אשר בני ישראל נהרגו על זה.

וגם לא יוכל להיות שהי' זה בימי הנזירות של אדריאנוס לפני ימי ביתר אשר מתוך הנזירות ההם באה המרידה ככל אשר יבואר לפנינו.

הרדיפות בימי דאמיטיאן

כי הלא אז לא נתנו לבני ישראל לקרות את שמע, ובאן מפורש שלא הקפידו הרומיים כלל על קריאת שמע ותפלה וקריאת התורה וכל מה שהתנפלו עליהם היו רק מפני שפעם אחת תקעו בראשונה והיו השונאים סבורים, "שמא עליהם הם הולכין".

אבל בימי הנזירות של אדריאנוס לפני ביתר מפורש שלא נתנו לדם לקרות קריאת שמע, ובא בתוספתא ברכות פרק ב': "אמר ר' מאיר פעם אחת היינו יושבין לפני ר' עקיבא והיינו קורין את שמע ולא היינו משמיעים לאזנינו מפני קסדור אחד שהיו עומד על הפתח אמרו לו אין שעת הסכנה ראי".

וזה ודאי כי זה לא היו בשעת השמר, כי אם בימי נזירותו של אדריאנוס לפני המלחמה, הנזירות אשר על ידן באה מלחמת ביתר וככל אשר יבואר כל זה במקומו לפנינו.

ואחרי אשר במשנה ראש השנה שם ובדברי הירושלמי מבואר כי לא הקפידו אז לא על תפלה ולא על קריאת שמע ולא על הקריאה בתורה וכל ההתנפלות עליהם היתה רק על זה לבד שכשחקעו בשופר חשבו שזה אות למלחמה, והיו השונאים סבורין שמא עליהם הם הולכין.

הנה הדבר מבואר שהיו זה בשעה שלא נורו על ביטול המצוות, בשעה שכל הרדיפות היו רק זה עצמו שחשדו את בני ישראל השד של מהשבת מרד, ובכל תנועה קלה חשדו אותם בזה.

וזה היו רק בימי דאמיטיאן בערך שנת 86 היינו אחרי שש עשרה שנה לאחרין.

וכבר נתבאר כי מאז ואילך נדל השד הרומיים על ישראל, עד שלא לבד שהתחילו לרדוף את כל בית הנטיאים בחשבם כי מהם תצא המדידה כי אם שגם הנדילו את מספר הצבא התמידו העומד בארץ יהודה.

ואלה ראשי הצבא החדשים אשר זה מקרוב עמדו בפאננאניען ולא ידע את דרכי בני ישראל, אשר עמדו עתה במקום אחד בארץ יהודה בשמעם שם קול שופר היו סבורים שזה אות למלחמה, והיו השונאים סבורים שמא עליהם הם הולכין ועמדו עליהם והרגום.

וכמה יתאימו הדברים האלה עם הרוח של קטב מרירי אשר שרר במלכות רומי בימי דאמיטיאן גם בנוגע להרומיים עצמם.

הסופר הרומי טאציטוס יאמר (Agric, 2) בנוגע לימי דאמיטיאנוס שבא אז המעמד היותר גרוע והיותר אחרון בעבודת כי לא היו אפשר לא לדבר יחד חפשי ולא גם לשמוע דברי חכמה, כי על כל זה היו אורבים ומלשינים ודיינים לבחון ולדון.

וכל זה בנוגע להרומיים, ומזה נובל להבין מה היו אז עם בני ישראל, כאשר גם עוד חשדו אותם במהשבת מרד.

ועל כן תקנו לבלי לתקוע עד תפלת מוסף, "מני דאינון המין לון קראי שמע ומצליין וקוראין באורייתא ומצליין והוקעין אינון אמרין בנימוסין אינון עסיקין". וכל הדברים הלכו כן מן ערך שש עשרה שנה אחר החרבן (86 למספרם) עד ערך כיה אחר החרבן דהיינו עד אחרי מות דאמיטיאן איש הדמים גם להרומיים עצמם.

הן דברי הספרי דברים פרשה וזאת הברכה על הכתוב אף הונב עמיס.
 „זכר שלחה מלכות שני סרדישאות ואמרה להם לכו ועשו עצמכם נרים
 וראו תורתן של ישראל מה מיכה הלכו להם אצל רבן נמליאל לאו שא
 וקראו את המקרא ושנו את זכו“.

ואף כי הדבר הזה כבר הי' בימי הקיסר נערווא כמו שיבואר לפנינו,
 אבל זה ודאי כי לא אצל הקיסר הישר באדם הזה הוכרחו לעזוב את יבנה
 וללכת לנוה לארץ הגליל באושא.

כי אם שתחלת ביאתם לשם הי' בימי דאמיטיאן כמבואר, וישבו שם עוד
 במות דאמיטיאן ואז כאשר נערווא שם עינו לטובה על ישראל (יבואר לפנינו)
 שלח לבחון תורתם לדעת אם יש ממש בכל המלשינות והדיבות הרעות אשר
 שמו עליהם אויביהם.

ומבואר כי בימי דאמיטיאן הוכרחו לעזוב את יבנה ואת ארץ יהודה כולה
 ולבוא לארץ הגליל.

ועל העת ההיא אשר היו אז כולם בהגליל, ולא יכלו לעבר שנים ביהודה
 הוא שנאמר בתוספתא סנהדרין פרק ב':

„העיד חנניה איש אונו לפני רבן נמליאל שאין מעברין את השנה
 אלא ביהודה ואם עברוה בגליל שהיא מעוברת“.

והיינו כדברי הירושלמי סנהדרין פרק א' הלכה ב' דזה הוא רק אם אינם
 יכולים לעבר ביהודה.

„העיד חנניה איש אונו שאם אינה יכולה להתעבר ביהודה שמעברין אותה
 בגליל“ (מ"ג).

ומזה נגנו רואים גם זאת שהיתה אז עת צרה לישראל בארץ יהודה עד
 כי גם לא יכלו לעבר השנה בארץ יהודה.

והוא זמן העת אשר ישבו באושא בהגליל כמבואר.
 אבל גם בארץ הגליל לא הונח להם ובכל אשר נתכווצו באושא, וכל דבר
 המתיבתא שם היתה רק בדרך ערום. ראה רעה ונסתת, ובזעיר אנפין מאד, בכל זה
 הוכרח רבן נמליאל והוקנים עמו לנוד כפעם בפעם גם משם עד יעבור זעם
 ולהתחמק משם ולשבת במקומות אחרים, וגם שם רק כמתארה בבית אחרים.

הן הרברים במס' שבת ד' קט"ו (ובמס' סופרים פ"ה ה"ו) „אמר ר' יוסי
 מעשה באבא הלפתא שהלך אצל רבן נמליאל ברבי לטבריא

הערה (מ"ג) ועל כן איז בזה כל סתירה בין הבבלי והירושלמי ותוספתא, כי בבבלי
 סנהדרין ד' י"א נאמר:

„תנו רבנן אין מעברין את השנים אלא ביהודה ואם עברוה בגליל מעוברת העיד חנניה
 איש אונו שאם עברוה בגליל אינה מעוברת אמר ר' יהודה בריה דר' שמעון בן פוי מאי פקעא
 דחנניה איש אונו אמר קרא לשכנו תדרשו ובאת זכו“
 והיינו דחנניה איש אונו העיד דבר שלם, דכשיכולים לעבר ביהודה, אם עברוה בגליל
 אינה מעוברת“ וכן דברי הבריייתא בבבלי.

ואם אינם יכולים לעבר ביהודה זה הם דברי עדותו בתוספתא וירושלמי.
 הן דברי ר' יהודה בן פוי לשכנו תדרשו ובאת זכו דקאי בזמן שזה אפשר.
 אבל ודאי דבימי גלות בכל עברוה גם בחוץ לארץ.

ומצאו שהיה יושב על שולחנו של ר' יוחנן בן חנניא וכידו ספר איוב תרגום והוא קורא בו וכו'".

והלשון הזה מורה על עצמו שלא היה שם רבן גמליאל בעברו לדרבנן כי אם שהתממה שם וישב בטבריא בעת ההיא.

ועל כן בא גם זאת, "שהלך אצל רבן גמליאל ברבי לטבריא" דהיינו שישב אז שם.

הן גם דברי המשנה במס' עירובין ד' ק"א (פ"י מ"י): "גמר שיש בראשו גלוספרא ר' אליעזר אוסר ור' יוסי מתיר אמר ר' אליעזר מעשה בכנסת שבטבריא שהיו נוהגין בו היתר עד שבא רבן גמליאל והזקנים ואסרו להן ר' יוסי ואמר איסור נהגו בה ובא רבן גמליאל והזקנים והתירו להן".

ומבואר שגם רבן גמליאל גם הזקנים היינו זקני המתכתא כולם באו לשם בעת ההיא.

ועי' תוספתא תרומות פרק ב' הלכה י"ג: "אמר ר' יהודה מעשה בשבין ראש בית הכנסת של כזיב שלקה מעכו"ם רבעי בסוריא ונתן לו דמיו וכא ושאל את רבן גמליאל שהיה עובר ממקום למקום ואמר לו המתן עד שנהיי' בהלכה אמרו לו משם ראוי אף הוא שלח לו ביד שליח הרש מה שעשית עשית אבל לא חשנה לעשות כן".

והרב בעל מנחת בכורים כתב שם, "שליח הרש לא גרסינן הרש וכן בהגהת הנריא".

וכבוד רבינו הנריא במקומו אבל כפי מה שהוא לפנינו כן הוא, ואי אפשר כלל להגיה כי מי מהמעתיקים ישעה טעות כזה להוסיף מדעתו תיבת "הרש".

והדבר פשוט שאין צורך להגיה כחנם וכפי מה שהוא כן הוא. ורבן גמליאל בהיותו נרדף או מהמלכות בא הדבר בתוך הזמן שגם לא היה לו מקום קבוע כל ציקה, והיה עובר ממקום למקום" כלשון התוספתא (מיד). והנשיא בשלחו שליח היה הדבר רגיל כי השליח ישא הוד והולך בפומבי ובא ומוסר שליחותו בשם הנשיא שולחו בכבוד.

אבל הפעם אשר רבן גמליאל עצמו היה כמסתתר ומתחמק, נשלח שולחו רק בצנעא, לכלי יודע לאיש והוא גם מסר שליחותו בשם הנשיא גם כן בצנעא.

פרק ל"ו.

קו אור בימי נערווא, והנסיעה לרומי.

בחוץ מעוף צוקה ואפלה עד כי ימש השך, וזה ברומי שביב אור, כי הגו איש הרמים לכל הרומיים בכלל ולבני ישראל ביוחד, הקיסר דאמיטיאנוס נהרו משומרי ראשו, ועל מקומו ישב לכסא רומא הישר באדם הקיסר נערווא.

הערה (מיד) בשעת מנחתה רגיל על הרוב לבוא המקום אשר לשם הלך, או לכל הפחות המקום אשר משם הלכו, וכאן נאמר סתם, "שהיו עובר ממקום למקום".

כמו נגעים פ"ז מ"ד, "אמר ריע שאלתי את ר'ג ור' יהושע הולכין לגדוד וכו'", ובכריתות פ"ג מ"ז, "אמר ריע שאלתי את ר'ג ור' באיסלים של אמאום שהלכו לקנות וכו'".

קן אור בימי נערווא והנסיעה לרומי

נערווא הי' הויפך הנמור מדאמיטיאן, ותחת אשר בין כל קסרי רומא לא הי' איש משחית ומחבל כדאמיטיאן לא הי' ביניהם איש אשר זך וישר פעלו כנערווא.

והבטי ישראל ידעו היטב את נערווא מימי היותם ברומא לפני עשרים וחמש שנה בסוף ימי טיטוס וראשית ימי דאמיטיאן.

כי בעלות נערווא לכסא רומא הי' כבר בימי זקנותו, וכבר בימי נירון קיסר הי' פרעטאר ברומא וכבר מיד אחר ההרבן הי' קאנסול יחד עם אספטינוס.

ובימי היות ראשי הכמי ישראל בפעם הראשונה ברומא אשר בהשתדלותם לרפא את שבר בת עמם הפישו את המזבחים אשר בין שרי רומא, אין ספק כי נודע להם כבר אז טוב לבבו של נערווא.

ודיא קאסיוס יאמר 1, 68 על נערווא:

„הוא פקד לבלי לקבל מלשינות מעבד על אדוניו, או נס אפ"י מעבד משוחרר, ונס בכלל לבלי לקבל מלשינות על איש לאמר כי הוא נוטה לתורה יהודים ושיתנהג בדת היהודים“.

וכל זה הי' מיד ביישבו על כסאו.

ועל כן הגה דבר מות דאמיטיאן אשר נהרג על ידי אשתו ועבדיו, וכי התתו ישב לכסא רומא איש טוב ומטיב כנערווא הרעיש או את כל ממלכת רומא.

ובהשמע הדבר מיד גם בארץ יהודה מהרו ראשי הכמי התורה ליסע לרומא לבקש על עמם.

והנוסעים היו ראשוני ראשי הדור שני הנשיאים רבן גמליאל ורי אלעזר בן עזריה ורי יהושע ורי עקיבא, והם דברי הגמ' במס' מכות ד' כ"ד:

„וכבר היו רבן גמליאל ורי אלעזר בן עזריה ורי יהושע ורי עקיבא מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי מפלטוס בהחוק מאה ועשרים מיל והתחילו בוכין וכו'“.

ונראה ונתפלא על דרכם הגדולה והנפלאה לטובת עמם כי בידעם אשר הקיסר הישר באדם הזה הנתו כבר זקן גדול והולד, ככל אשר דיא קאסיוס י"ב „הקיסר הטוב הזה הי' כבר חלש מאד בעלותו לכסא רומא מפני זקנותו יבחלתו, כי הי' הולד במחלת הקיבה, וכל אשר אכל ושתה הקיא“.

כי על כן אף כי דבר ישובו לכסא רומא נודע להם סמוך ממש להג הסוכות, נסעו מיד ולא חכו עד אחר החג.

הוא הי' לקיסר בשמנה עשר לחדש ספטעמבער, וכפי הנראה הי' השנה שלפני זה שנת העבור ועל כן הי' עד הנ הסוכות כחדש ימים.

ומיד בהוודע להם הדבר מהרו לנסוע לרומא.

והן דברי הברייתא במס' סוכה ד' כ"ג:

„דהניא העושה סוכתו בראש הספינה רבן גמליאל פוסל ורי עקיבא מכשיר מעשה ברבן גמליאל ורי עקיבא שהיו באין בספינה עמד ורי עקיבא ועשה סוכה בראש הספינה למחר נשבה הוה ועקרחה אמר לו רבן גמליאל עקיבא היכן סוכתך“.

ובמקום הזה הזכירו רק רבן נמליאל ורי עקיבא, אבל על כיוצא בזה נאמר יגיד עליו רעו בברייתא סוכה ד' מא':

„תיר ולקחתם שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד וכו' ומעשה ברכן נמליאל ורי יהושע ורי אלעזר בן עזריה ורי עקיבא שהיו באים בספינה ולא היו לולב אלא לרבן נמליאל בלבד שלקחו באלף זה נטלו רבן נמליאל ויצא בו ונתנו לרי יהושע במתנה נטלו רי יהושע ויצא בו ונתנו לרי אלעזר בן עזריה במתנה נטלו ראביע ויצא בו ונתנו במתנה לרי עקיבא נטלו רי עקיבא ויצא בו וההוינו לרבן נמליאל“.

והננו רואים עד כמה מהרו דרכם עד כי גם לא הספיקו להבין להם אתהנו לכל אחד ואחד.

ורבן נמליאל אשר לקחו בעד אלף זה היו שהשיג זה בתוך נסיעתם ויתנו יתר חכמי הדור מכבודם לרבן נמליאל כי האתרוג היחיד אשר השיגו יחי שלו, ועל כן אף שגם רי אלעזר בן עזריה ורי עקיבא עשירים גדולים היו לא היו להם לפי שלא בא לידם בדרכם.

ומכל זה הננו יכולים להבין עד כמה מהרו לרוץ ארחות דרכם. ודי עזרם ודרכם היתה צלחה, ובתוך כל יתר הדברים אשר עלה בידם נשאר גם בידינו דבר אחד אשר יעיד על עצמו והוא דבר ביטול המס. ונשארה מטבע שבועה על זה ביהוד, ועליה צורת הקיסר נערווא וסביב צורת הקיסר נאמר *Fisci Judaici calumnia sublata*.

וזה עצמו ישוב ויבאר לנו גם הוא כי נסיעת החכמים לרומי רבן נמליאל ורי יהושע ורי אלעזר בן עזריה ורי עקיבא היתה בימי נערווא. כי בלא השתדלות מיוחדת השתדלות כללית לא היו אפשר כי יבא ברומי דבר גדול כזה על ידי הקיסר.

והימים ההם אשר הדת היהודית היתה לשיחה כללית בין ראשי גדולי רומי, ככל אשר הננו רואים מהרדיפות אשר רדף דאמיטריאן לראשי גדולי רומי על חשד היותם נוטים לדת היהודים, וככל אשר הננו רואים גם מסקודה הקיסר נערווא מיד בעלותו לכנסא רומי על זה,

הימים ההם כבר הביאו שאלות של ויכוחי הדת אשר נשאלו זקני ישראל מראשי שרי רומא בזמן היותם בעיר רומא.

והן הדברים במשנה במס' ע"ז ד' נ"ד:

„שאלו את הזקנים ברומי אם אין רצונן בעבודה וזה למה אינו מבטלה, אמרו להן אילו לדבר שאין צורך לעולם בו היו עובדין היו מבטלו הרי הן עובדין לחמה וללבנה לכוכבים ולמזלות יאבד את עולמו מפני השוטים אמרו להן אם כן יאבד דבר שאין צורך לעולם בו ויניה דבר שצורך העולם בו אמרו להן אף אנו מהזיקין ידי עובדיהם של אלו שאומרים תדעו שהן אלהות שהרי הן לא בטלו“.

והדבר ידוע כי בכל מקום אשר השואל קני רק אחד מיוחד, או נפרט שם השואל „שאל פלוני השר את וכו'“ כמו במשנה ע"ז עצמה מ"ד (פיג מ"ד) „שאל פרוקלוס בן פילוספוס את רבן נמליאל בעכו וכו'“ והן הוא בכמה מקומות.

זכאן לבד ממה שלא נאמר שם השואל, הנה גם מפורש שהיו רבים השואלים כמו שבא „שאלו את וכו׳“, „אמרו להן אילו“, „אמרו להן אם כן“, „אמרו להן אף אני“ וכו׳.

והדבר מוכיח על עצמו כי במשנה השאירן לדורות רק דבר אחד מתוך המון דברים אשר ישרי הממשלה שמו לפני ראשי חכמי ישראל להצטרך על אשר דתיחם שונות מכל העם, ואשר גם בכל דבר אלקות שונה היא אמנות ישראל מכל העמים.

וזוה לבד עוד לא הסתפקו ברומא כי אם שהחליטו לשלוח גם שלוחים מיוחדים אל מקום המתיבתא לחקור אם לא נמצא בהנהגה המתיבתא מהשבות נגד המלכות ככל דבר הדילטוריות בימי דאמיטיואן, ולראות ולדעת אם אין בתורה ישראל עצמה דברים נגד הממשלה.

ובכל אשר החליטו כן כסתר נודע גם זה לחכמי ישראל, ועל כן יראו גם בישובם ברומא לשוב ליבנה, ולקבוע מקומם שם, בהיות המתיבתא ביבנה בנויה ברומים, ובכל יקר הפארת.

כי על כן בכל אשר היתה לב המלכות טוב להם שבו לאושא, ולא ליבנה, והן ענין דברי הספרי דברים וזאת הברכה ליג גי על הכתוב אף יזכב עמים:

„וכבר שלחה מלכות שני סרדיטאות ואמרה להם לכו ועשו עצמכם גרים וראו תורתן של ישראל מה טיבה הלכו להן אצל רבן גמליאל לאושא וקראו את המקרא ושנו את המשנה וכו׳ בשעת פסירתן אמרו להם כל תורתכם נאה ומשובחת“ (ועי׳ גם בירושלמי ב״ק פ״ד היג).

והדבר ידוע כי תורת ישראל היתה אז כבר מועתקת לעמים, וגם פרטי עניני תורה שבעל פה הנהגת ישראל היו יכולים לדעת גם ברומי עצמה, אשר היתה שם קהלה גדולה מישראל, ובכל איטאליא כולה.

גם לדעת פרטי דברי התורה לבד היו דרוש יותר לחפצם לשלוח שני פלוסופים, ולא שני סרדיטאות.

אבל כי יחד עם זה היו לבדוק אם אין שם בהמתיבתא דבר נגד המלכות, ידבר זה יכלו יותר לדרוש ולחקור כאשר עשו עצמם לנרים ולמדו תורה מפי תלמידי המתיבתא ותלמידי דתרביצא.

ולכל זה היו היותר ראויים שני סרדיטאות.

ורק אחרי אשר הסרדיטאות חקרו ודרשו ולא מצאו דבר הם עצמם גילו לבסיף תכלית בואם ואמרו „כל תורתכם נאה ומשובחת הויך משני דברים“ וחכמי ישראל ידעו כי יצאו ברומוס, רק אז החליטו כי אפשר להם לשוב ליבנה ולשוב לבם את נחלתם בארץ יהודה.

הן דברי ר׳ יוחנן במס׳ ראש השנה בהשבו כל עשר מקומי הסנהדרין (ריה די ליא):

„מלשכת הנוית לחנות ומחנות לירושלים וירושלים ליבנה ומיבנה לאושא ומאישא ליבנה ומיבנה לאושא ומאישא לשפרעם וכו׳“.

ולפנינו יזכור כי השבו „משם לכאן“ אף כי בינתיים עבר זמן גדול שלא היתה שם מתיבתא כל עיקר.

אבל כיון שלא היתה בינתיים במקום אחר אף שהי' שם זמן שלא שמשו המאורות חשבו „משם לכאן“.

והנה חשבו יבנה ואושא שני פעמים „מירושלים ליבנה ומיבנה לאושא ומאושא ליבנה ומיבנה לאושא“.

והפעם השני מיבנה לאושא הי' גם הוא לפני בית, כאשר אחרו ימי מראיאנוס וזחה להם השמש בראשית ימי אדריאנוס ככל אשר יבואר כל זה לפנינו.

ואז היתה באושא המתיבתא תחת הנהגת ה' עקיבא יבואר לפנינו.

„ומאושא ליבנה“ בדברי ה' יוחנן הכונה לזמן הזה לדברי יובת רבן נמליאל ליבנה בימי הקיסר נערווא ומכבואר.

פרק ל"ז.

מות נערווא וממשלת טראיאנוס.

קו האור אשר הי' להם לבני ישראל בימי נערווא הועיל להם, רק כלעולה על הר מוצק במצאו מקום לפיש, כי יחליף זה לסבול כל יד עמל ותלאה, כי הנה עוד מעט ונגם עולם השך בעדם.

ימי נערווא קצרים היו ככל אשר הבינו כל יודעין מראש, וכל ממשלתו ארכה רק שנה אחת וד' חדשים ועשרה ימים, הייט מן 18 ספטמבער שנת 96 עד 27 יאנואר 98.

ועל מקומו ישב איש איש לבד שנאתו לישראל אשר נחל מאבות הי' זה אצלו גם דבר מדיני גדול מאד לדכא את היהודים תחת הנליו לבלי זכלו לעמוד לו לשטן בדרך אשר בחר לו ואשר הכין את ממשלתו ואת מכשו אליה.

טראיאן הי' בן שר הצבא ראש הלגיון העשירי אשר להם את מלחמת החרבן כמכבואר מדברי יאועפוס במלחמת היהודים III, 7, 31 הוא הלגיון העשירי אשר הי' שוט שיוסף לישראל כל ימי נציביו הומא לפני החרבן.

ועל כן הנה עם הלב אמו ינק טראיאן גם את שנאתו לבני ישראל, ומראשית ימי ממשלתו פגש אותם כדוב שכול.

כשבע ועשרים שנה אחר החרבן הי' טראיאנוס לקיסר רומי, ומאז שבו ימי הרעה לבני ישראל בכל עוזה נוראותיה, ועולם השך בעדם.

ובמדרש איכה רבה ג' ה' „ויקף עלי יאש ותלאה ראש זה אספסינוס ותלאה זה טרכינוס“.

ושם י' „דוב אורב היא לי ארי במסתרים, דוב אורב הוא לי זה אספסינוס ארי במסתרים זה טרכינוס“.

כי גם לבד שנאתו הגדולה לבני ישראל אשר נחל מאבות הי' זה אצלו גם מכש מדיני.

טראיאן התחלק בנדולות יותר מכל איש לפניו וישם אל לבו לנחול לו כבוד נכורים גם בארץ ככל גם תלאה משם, וגם בארץ יהודה, וזחה רק לשעה היותר ראוי' לסכך שם מושל במושל עד שיהי' אפשר להתנפל בנבולות ככל.

ועל בן חשב מחשבות לבצר את רוח היהודים ולהושיבם עד דכא.

רגילים אנו לחשוב כי מאחרי החרבן ואילך היו בני ישראל למרטם ובנוים לא התחשב.

ומזה גם נלדו טעויות גדולות אצל כותבי דברי הימים, כי אם מצאו דברים בגד בני ישראל אצל קסרי רומא הבלתי נודעים לשואפי דמים בכלל, הכחישו הדברים, כמו שעשו בכל זה גם מאממעזן גם שירער, או שבדו מלבם מרדה אצל היהודים.

אבל כל זה אינו אלא טעות של חסרון הבנה במהלך הדברים.

על ידו כח כביר של ראשי חכמי התורה לא ארכו הימים אחר החרבן, והעם החלו לשאוף רוח ויהיו עוד הפעם לגוי איתן בארץ, ולעם ארצו אשר כח בו לדבר את אויב בשער.

ככל אשר נראה עוד כעשרים שנה אחר זה בבואנו לימי המלחמה אשר תקרא בדברי הימים בשם „מלחמת ביתר“, אשר רומא בכל תעצומות עוזה חרדה אז מפני תנופת ידם הגדולה.

ועל כן ידעו הרומיים כי השבר הגדול אשר נשברה בת ישראל על ידם, יוכל להפך להם לרועץ במלחמת עמים למעלה מנבול ישראל.

רומא עשתה להיהודים על ידי אספספוס וטיטוס את אשר לא עשו או לכל גויי הארצות, כי אף אשר גם היונים בסוריא ובמצרים באו גם הם תחת ממשלת הרומיים, בכל זה נשארו גם אחר זה בכל רום גדולתם, כי גם אנטוכיא וגם אלכסנדריא נשארו בכל תפארתם, ובהתהללם באילילים יחד עם הרומיים היו כמו לאום אחת, ויהיו גם ראשי ההנהגה וגם ראשי נייפות.

לא כן היהודים, ירושלים תפארת גאונם שאה שממה על ידי הרומיים, ותהי מוסר מעיר, ומקדש הקדש לבב האומה הודש והורס, והעם כלו עם לכדד ישכון לא התבולל ולא התערב לא בין הרומיים ולא בין גויי הארצות.

והארץ תהי הזה עומד על פרשת לרכים וכנמר על דרך ישור, אין מקומו בקצה הארץ, ולא נעו מעגלותיו בקצוי תבל.

יושב הוא בטבור כל הארץ בימים ההם וישכון לחוף ימים, ובקצה נרא הביט או על כל סביביו, אשר החריבו את ארצו.

ועל כן כאשר התהלך טראיאנוס במחשבותיו להסיע את חילו מסוריען אל בבל וארץ יהודה תהי לו מאחוריו היי עליו להחליט אחת משתי אלה,

או להתרצות אל היהודים, לתת להם את כל אשר נתנו הרומיים לכל הנשים אשר תוכו לרגליהם תגונה פנימית לעצמם, ולהרשות להם לקום כל הרום ולשוב ולבנות את ירושלים על תלה ומקדש הקדש על סכנו,

או להשתדל לקחת מהם את פליטת קיומם ולשברם לרסיסים, ועיקר הכל לראות כי לא יהי להם כל גיר וכל קשר אשר יוכל לאחדם.

ובשנאתו הגדולה לישראל בחר טראיאנוס בדרך זו לרכאם עד עפר.

ומתוך המבט המדיני הזה בסל טראיאנוס כבר בימים הראשונים לימי ממשלתו את ממשלת הנאבאטיים בעבר הירדן, ואת ממשלת ההורדסים בהגליל, יעשם לפראווינגן חמית.

והפראפעסאר מאמזען (V. 397) יאמר:

„בימי ממשלת טראיאנוס הראשונים לא שנה הרבה במורה, ועשה רק זאת כי בטל את שתי הממשלות העומדות על גבול סוריא, זו של הנאכאטאקרי בעבר הירדן ושל היהודים בקיסרי, פאנעאס ויעמידם תחת יד הרומיים עצמם (בשנת 106).“

ואם הפראפעסאר מאמזען בימינו אלה יהשוב את ממשלת אנריפא השני כהגליל לממשלת היהודים, אף כי חשבו כן הרומיים בשעתם בשעה אשר חשבו את כל צל של יהדות.

ובפרט כי אף אם אנריפא השני ומשפחת ההורדסים בכלל כמעט כי דבר לא היו להם עם היהדות והיהודים מאז אשר נחרבה ירושלים ונתבטל כל גיב ממשלה ביהודה, ולא נמצא מאז דבר בינם לבין ראשי חכמי הדור, בכל זה נשאר גם אז בארץ ממשלת אנריפא השני ישרים וממנוים יהודים מלפני זה.

וכמו זה שבא ממנו במס' סוכה ד' כ"ז: „שאל אפיפריפוס של אנריפס המלך את ר' אליעזר כנון אני שאיני רגיל לאכול אהא בעידה אחת ביום וכי ועוד שאלו כנון אני שיש לי שתי נשים אחת בטבריא ואחת בצפורי ויש לי שתי סוכות אחת בטבריא ואחת בצפורי מהו שאצא מסוכה לסוכה ואפטר אמר לו וכי.“

ועל כן באמת היו לו לטראיאנוס מקום של חער ויבטל לגבוי את הממשלה הזאת, ויעמיד גם זה תחת יד הרומיים עצמם. ובידעם כבדו כי מאחר ההרבן היתה יבנה ללב האומה ואחרותה על ידי בית הנשיאים בטל גם את זה.

ואייועבוס (קירכענעשיכטע III, 32, 5) בדברו שם מטראיאנוס ויספר שם דברים בשם הענעסיפפוס יאמר שם מתוך דבריו, שכותב דברי הימים הזה יספר עוד כי בעת ההיא הפשו אחרו משפחת המלך (דוד) אצל היהודים ונמסרו למשפט.

והנה באמת נראה בפרק הבא כי בתוך אנשים פרטים לא נרדפו או לא בית הנשיאים ולא גם הנשיא עצמו, כי רבן גמליאל וכל ביתו הלכו או מיבנה ויתישבו בתור אנשים פרטים בעיר לוד אשר גם היא בארץ יהודה, לא החוקר גם מיבנה גם מירושלים.

ועל כן דברי הענעסיפפוס כי הפשו אצל היהודים אחרו משפחת המלך (אחרי בית הנשיאים) ונמסרו למשפט יכול להיות רק זאת כי נמסרו למשפט על זה עצמו על אשר שבו זה עתה בסוף ימי נערווא ליבנה ולהמתיבתא לכרם ביבנה בלא רשיון מיוחד על זה מהממשלה.

והסוף ממשפט זה היו כי הוכרחו לבטל המתיבתא ולעזוב גם את יבנה ולהתישב בלוד בתור יהודים לבד בלא צל מתיבתא אף לא כמו שהיו להם באושא.

ויבחרו בעיר לוד גם מהיותה קרובה וגם כי בחיות שם גם לפני זה בית מדרשו של ר' טרפון, ויכל גם הנשיא להמתיבתא שם בצל בית המדרש מבד שיתודש דבר.

ומאוצד רעה ויגון גם מת שם רבן נמליאל פתאום.
 ובהיות הדברים האלה אחד מהמאורעות בימים ההם אשר ישנו את כל פני
 הדברים עלינו לבאר כל הדבר כמו שהוא.

פרק ל"ח.

בתוספתא פסחים פרק ג' הלכה ט' נאמר:

"אמר ר' אלעזר ברי' צדוק פעם אחת היינו יושבין לפני רבן נמליאל
 בבית המדרש בלוד ובא זוגין הממונה ואמר הניע עת לבער החמץ הלכתי
 אני ואבא לבית רבן נמליאל וביערנו את החמץ".

ובגמ' בספ' פסחים ד' מ"ט הובאו הדברים האלה, ומפני שהיו תמוה
 להבער חמץ או המניחים דבר עיר לוד שהיו ידעו כולם כי רבן נמליאל ביבנה
 היו על כן הניחו יבנה תחת לוד.

אבל אלו היתה הנירסא מתחלה יבנה לא היו אפשר שיטעו מניחים ויניחו
 לוד תחת יבנה שהיו זה שהיו רבן נמליאל ביבנה הוא דבר ידוע לכל.

והדבר להיפך שהנירסא הנכונה נשארה לפנינו בתוספתא במקום הזה, אשר
 שם לא ננעה יד מניחים (עד ימינו) ובגמ' כבר הונה "יבנה" תחת "לוד" (מ"ה).

לפי שמדות רבן נמליאל וכל ביתו בלוד מזה לא נודע דבר עד היום,
 וגם החוקרים וכותבי דברי הימים השבו כי עד סמוך לפני ביתר ישבו כולם
 ביבנה ושם גם מת רבן נמליאל.

וכל זה טעות וכל ימי יבנה בשלוחה לא ארכו כי אם כעשר שנים.
 ועל כיוצא בזה נאמר יגיד עליו רעו כי הדבר מתבאר כן גם ממקום אחר
 שהיו או בהג' הפסח בלוד.

ובתוספתא בסוף פסחים נאמר:

"מעשה ברבן נמליאל וזקנים שהיו מסובין בבית
 בייתום בן זוגין בלוד והיו עסוקין בהלכות הפסח כל הלילה עד קרות
 הנבר הנביתו מלפניהם ונועדו והלכו להן לבית המדרש" (מ"ו).

הערה (מ"ה) והגרי"א דל הגיה בתוספתא גם "שבת אבא ביבנה וחל יד להיות בשבת"
 כמו שהוא בגמ'.

וכבודו הגדול במקומו כי בגמ' לא הובאו שם כי אם רק סוף דברי התוספתא מן אמר
 ר' אלעזר ברי' צדוק ואילך, על כן הורחבו הדברים למען נבין ענינם.
 אבל בתוספתא שכל הענין מדבר על שבת קצרו ואמרו סתם.
 והיו בהכרח צ"ל דעיקר כל הבריייתא הוא כמו שהוא בתוספתא שהיו בגמ' לא הזכר
 כלל להיכן בא זוגין ויחסר, "היינו יושבין לפני רבן בבית המדרש".

הערה (מ"ו) זה היו דרכם כי נעודו לפני התפלה לבית המדרש אשר למדו שם.
 וכמו שהוא גם בברכות ד' י"ג, אמר ליה רב לרי' חייא לא חוינא ליה לרבי דמקבל עליה
 עול מלכות שמים (בזמנו) אמר ליה בר פחתה בשעה שמעביר ידיו על פניו מקבל עליו עול
 מלכות שמים.

וכבר כתב שם רש"י דל, "לא חוינא דמקבל עליה עול מלכות שמים שהיו שונה לתלמידיו
 מקודם זמן קריאת שמע וכשהגיע הזמן לא ראתיו מפסיק".

ובהיות דרכם בלילי פסחים כי יאספו יחד ראשי הוֹקְנִים לספר ביציאת מצרים כל אותו הלילה, יראו לעשות זה בבית הנשיא, יעד בן ישבו בלם יחד בבית איש פרטי בייתום בן זונן, אשר ה" באמת מקומו בלוד כמו שיבואר בפרק הבא.

יתבאר לנו הדבר עוד יותר, ממה שהדבר מבואר כי בזמן שישבו רבן גמליאל וכל בית הנשיאים בלוד גם מת רבן גמליאל שם פתאום.

ובא במס' בבא מציעא ד' ג"ט:

„אימא שלום דביתהו דר' אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הואי מההוא מעשה אילך (מאז נפרד ר' אליעזר מחביריו) לא הוה שבקה ליה לר' אליעזר למיפל על אפיה ההוא יומא ריש ירחא הוה ואחילוף לה בין מלא לחסר איכא דאמרי אחא עניא וקאי אבבא אפיקא ליה ריפתא אשכחתייה הנפל על אנפיה אמיה ליה קום קטלית לאחי אדהכי נפק שיפורא מבית רבן גמליאל דשכיב אמר לה מנא ידעית וכו'“.

והדברים מבוארים וגלויים כי היו אז ר' אליעזר ורבן גמליאל וכל ביתו במקום אחר.

ואחרי שזה ודאי כי ר' אליעזר לא ישב ביבנה מאז אשר ברכוהו כי אם במקום שם ביתו בלוד, וכמו שהוא גם בברייתא סנהדרין ד' ל"ב, „אחר ר' אליעזר ללוד“ וכמו שהוא גם בברייתא הגינה ד' ג' „מעשה ברי יוסי בן דורמסקית שהלך להקביל פני ר' אליעזר בלוד אמר לו מה הידוש ה" לכם בבית המדרש וכו'“ וכמו שהוא גם בריה י"ח „מעשה שנורו תענית בחנוכה בלוד ורד ר' אליעזר ורחץ“ וכמו שהוא גם בביצה ד' ה' „ותניא כרם רבעי ה" לו לר' אליעזר במזרח לוד בצד כפר טבי“ והוא ידוע בכמה מקומות בגמ' כי מקומו של ר' אליעזר ה" בלוד.

ואחרי אשר מבואר בזה כי רבן גמליאל נפטר במקומו של ר' אליעזר הנה הדבר מפורש כי רבן גמליאל נפטר בלוד.

והדברים מבוארים כי ה" אז פית רבן גמליאל שם ולא שבא שם אז באקראי כי הדברים מפורשים „אדהכי נפק שיפורא מבית רבן גמליאל דשכיב“.

וכן יתבאר גם מדברי הגמ' במס' סוּעָד קָטָן ד' כ"ז כי רבן גמליאל נפטר במקומו של ר' אליעזר וכי ה" אז שם הוא וכל ביתו ובא שם:

„תנו רבנן מעשה שמת רבן גמליאל (מ"ז) כיון שיצא מפתח ביתו אמר להם ר' אליעזר כפון מסותיכם וכיון שנחתם הטלל אמר להם ר' יהושע כפון מסותיכם אמרו לו כבר כפינו על פי זקן“.

והדבר ידוע כי לא הותר הנדר אצל ר' אליעזר עד אחר מותו כמו שמפורש בגמ' סנהדרין ד' ס"ח „ויצאתה נשמתו בטהרה וכו' עמד ר' יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר הותר הנדר“.

הערה (מ"ז) בגמ' נאמר „רבן גמליאל הזקן“ וכבר הניחו זה בגליון בצדק וטקו תיבת „הזקן“ ובמות רבן גמליאל הזקן נשיא הדור בירושלים בימי שלותה בחיי רבן יוחנן בן זכאי וכל חביריו לא היו שם ר' אליעזר ור' יהושע הסורים הלכה בפני רבם ורבנותיהם. וכן הוא בירושלמי ברכות פ"ג היא ר"ג סתם.

ודבר שאון צריך לאמר הוא שכל זמן שלא הותר הגדר, "חביריו היו בדילים ממנו" לא בא ר' אליעזר ליבנה כי אם להיפך שרבן נמליאל וכל ביתו היו אז בלוד כמו שנתבאר.

וכהיות ההוראה הזאת נוגעת גם לאשתו של ר' אליעזר אימא שלום אחתיה רבן נמליאל אשר היתה גם היא צריכה לקיים כל דיני אבילות על מות אחיה, הורה ר' אליעזר הוראתו עוד טרם שמו יתר חכמי הדור לבס לזה.

ועל כן גם לא ידע ר' יהושע מזה, לפי שלא באה הוראת ר' אליעזר בפרסום בין שאר חכמי הדור, כי אם בין בני הבית, או שצוה כן לאשתו, וממילא עשו כן גם כל בני המשפחה, אשר היו אז שם ביתם.

ורק זמן רב אחר זה כשנסתם הנולד כשאמר להם ר' יהושע כפי מפותיכם, השיבו לו, "כבר כפינו על פי זקן" מבלי אשר ידע מזה ר' יהושע לפני זה. וכן הם גם דברי הירושלמי ברכות פרק ג' היא בדברי המעשה הזאת: "וכשמת רבן נמליאל כיון שיצא מפתח החצר אמר ר' אליעזר לתלמידיו כפו את המטות וכשנסתם הנולד אמר ר' יהושע כפו את המטות אמרו לו כבר כפינו על פי זקן".

וחלשון בירושלמי, "אמר ר' אליעזר לתלמידיו" פשוט כי חיבת "תלמידיו" ט"ס ונמחק וצ"ל כמו בבבלי וכמו שבא אצל ר' יהושע גם בירושלמי.

והרי זה גם מוכח מתוכו שאם יהי נאמר, "לתלמידיו" אם כן יהי גם אחר זה דברי ר' יהושע גם כן לתלמידיו ר' אליעזר שהרי השיבו לו, "כבר כפינו על פי זקן".

אבל מה ענינו של ר' יהושע דוקא לתלמידיו ר' אליעזר. והדבר פשוט שגם בירושלמי צ"ל כמו בבבלי, "כיון שיצא וכו' אמר להם ר' אליעזר כפו מטותיכם" ואמר זה להאבילים, ולהם גם אמר ר' יהושע אחר זה. והערתו על זה לפי שכן הדבר, אבל אין זה נוגע לעצם דברינו. שהרי גם דברי הירושלמי מסודשים, "כיון שיצא מפתח החצר אמר ר' אליעזר וכו'". ומה הדבר מפורש שמת רבן נמליאל במקומו של ר' אליעזר דהיינו בלוד.

והדבר מבואר בבבא מציעא שם כי במות רבן נמליאל ישב ר' אליעזר בביתו. ועל פי כל הדברים האלה כי כל בית הנשיאים ורבן נמליאל בראשם היו אז בלוד יאיר לט דברי הנמ' הכלתי מובנים בראש השנה ד' י"ח בברייתא ודברי הירושלמי מזה עצמו תענית פרק ב' הלכה י"ב ובא שם בבבלי:

"איתמר רב ורי' הנינא אמרי בטלה מנלת תענית ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי אמרי לא בטלה מנלת תענית וכו' מתיב רב כהנא מעשה ונזרו תענית בהנוכה בלוד וירד ר' אליעזר ורחץ ור' יהושע וסיפר ואמרו להם צאו והתענו על מה שהתעניתם".

ובירושלמי שם, "ר' הנינא ור' יוחנן תריתון אמרין בטלה מנלת תענית וכו' אמר ר' יוחנן אמש היתני שונה מעשה שנוה תענית בהנוכה בלוד ואמרו עליו על ר' אליעזר שסיפר ועל ר' יהושע שרחץ אמר להם ר' יהושע צאו והתענו על מה שהתעניתם וכו'".

בית הנשיאים בלוד

ודברים כמו שהם יפלאו מאד הן הדבר מפורש שהיו שם ראשי הכמי הדור ההוא ר' אליעזר ור' יהושע, ומי היו בדור ההוא אשר הרשה לו לעשות נגד דעתם ומבלי שאול את פיהם.

ויותר מזה שהם היו כל כך נגד זה עד שעשו מעשה למען הראות להעם שזה לא כדון, ומי היו יכול בדור ההוא זולתי רבן נמליאל לעשות נגד דעתם. והגנו רואים שהדבר נעשה ומחאתם לא הניעלה שהיו ר' יהושע אמר להם, "צאו והתענו על מה שהתעניתם" ומבואר כי הצבור קיימו וקבלו מה שנזרו עליהם.

אבל הדבר מתבאר מתוך כל דברינו, ושני הדברים מבוארים יחד, כי היו אז נזירות ורדיפות כוללות עד שנזרו או לכתחלה תענית בהנוכה, וכי היו או כל בית הנשיאים בלוד, וכאשר נזרו הרדיפות מאד, ורבן נמליאל גם לא יכול לנלוו אפיו לא רצו בית הנשיאים להכות עד אחר ההנוכה, ועל פי דעתו של רבן נמליאל נזרו תענית.

והדבר מפורש במשנה שזה הוא דעתו של רבן נמליאל להקל בזה, ולא נמצא שם דבר מזה על שם אחר בדורו כי אם על שם רבן נמליאל.

ובמס' תענית פרק ב' משנה י' בא:

"אין נזרין תענית על הצבור בראש חדש בהנוכה ובפורים",

"ואם התחילו אין מפסיקין דברי רבן נמליאל אמר ר' מאיר אף על פי

שאמר רבן נמליאל אין מפסיקין מודה היו שאין משלימין".

ודגה אין לנו בדור ההוא מפורש הסובר כן כי אם רבן נמליאל.

ואם כי גם רבן נמליאל לא אמר כי אם, "ואם התחילו אין מפסיקין" וכאן

עשו עוד יותר, ונזרו תענית בתחלה בהנוכה,

מזה הגנו יכולים להבין עד כמה ננע אז הרב עד הנפש, אשר על כן הגה

רבן נמליאל המקיל הקל אז עוד יותר, ובית הנשיאים אשר עשו אז על פי דעתו

נזרו גם בתחלה בהנוכה (ס"ח).

ובימים ההם בימי טראיאנוס אשר עצמו הרדיפות לבית הנשיאים בפרט,

לא יכלו בארץ ישראל גם לעבר השנה, והוכרחו לשלוח את ר' עקיבא לבבל.

והן דברי המשנה ביבמות ד' קכ"ב:

"אמר ר' עקיבא כשירדתי לנהרדעא לעבב השנה מצאתי נהמיה איש

בית דלי ואמר לי שמצתי וכו' נזמיתו לו כן הדברים אמר לי אמור להם בשמי

אתם יודעים שהמדינה הזאת משוכשת בניינות וכו' וכשבאתי והרציתי הדברים

לפני רבן נמליאל וכו'".

והנה אם לא יכלו לעשות זה לא ביהודה ולא בהליל, וגם לא בסמוך

לארץ ישראל והוכרחו להתרחק עד בבל, הדבר מוכיח על עצמו שהיו זה מפני

שלא היו יכולים לעשות הדבר בתוך ממשלת רומי והתרחקו עד בבל אשר אז

לא היתה עוד התח ממשלת הרומיים.

העלה (מ"ח) וצדקו מאד דברי התוס' עירובין ס"א ד"ה מודה היו דרבנן דפליגי על רבן

נמליאל סבירא להו דמפסיקין, ויבואר לנו במקומו.

ומזה עצמו נוכל לדעת שהי' זה לפני הימים אשר טראיאנוס כבש את מדינת בבלי בשנת 115.

ודברי נחמיה איש בית דלי שאמר לרי' עקיבא „אמר להם בשמי אתם יודעים שהמדינה הזאת משובשת בנייסות“ הכונה פשוטה להמלחמות הרבות אשר לחמו שם הנסיכים והעמים זה עם זה בימים ההם, וכמו שיאמר גם הפראפעסאר מאממוען V, 399 „נצחק טראיאנוס בא שם בקל מאד מפני שאצל הפרתים הי' לפני זה עוד הפעם מלחמת אורחים“.

וכנמי יבמות ד' קטיו מפורשים דברי נחמיה איש בית דלי „הכי קאמר אתם יודעים שמדינה זו משובשת בנייסות ולא אפשר לי למשבק אנשי ביתי ומייתי קמי רבנן“.

ובכל זה הלך רי' עקיבא לשם מזה נוכל להבין כי לא הי' להם אפשר או לעשות במקום אחר, כהונתם מוכרחים לעשות זה שלא במקום ממשלת הרומיים אשר פרשו או מצודתם כמעט על כל העולם לבד בבבל. וכמבואר שהי' זה טרם לבד טראיאנוס את בבבל. וזה גם אין צריך ראיה והוא מבואר כן מעצמו מתוך סדרי המעשים המבוארים לנו.

כי אדריאנוס מלך כבר בשנת 117 ואז בראשית ימיו היו ימי האורה השנים המעטים אשר שבו ויסרו המתכתא באישיא ורי' עקיבא הי' שם הראש וככל אשר יבואר לפנינו בדברים בדורים.

ולפני זה בימי טראיאנוס הי' הזמן אשר רי' אלעזר בן עזריה הי' לנשיא תחת רבן גמליאל, ואשר מתחלה חשב כי הוא אשר איננו ממשפחת בית דוד השאי גם לנהוג מתכתא ויהל לנסות זה בלוד, ולבסוף נדרף גם הוא והוכרח להחבא בהגליל וכל המעשים ההם גם הם ארכו איזה שנים ויבואר כל זה בפרק הבא.

ומזה עצמו הדבר מבואר כי זמן שליחות רי' עקיבא לבבל, ואשר גם בשובו מצא עוד את רבן גמליאל הי', לא הי' בתוך ימי מלחמת טראיאנוס בבבל בשנת 115 כי אם הרבה לפני זה.

וכהימים ההם בימי היות כולם בלוד או היה גם הדבר אשר הנבא בפסחים ד' ע"ב :

„דתניא מעשה ברי' טרפון שלא בא אמש לבית המדרש לשחרית מצאו רבן גמליאל אמר לו מפני מה לא באת אמש לבית המדרש אמר לו עבודה עבדתי אמר לו כל דברוך אינן אלא דברי תימא וכי עבודה בומן הזה מניין אמר לו הרי הוא אמר עבודת מתנה אתן את כהונתכם והרי הקרב יומת עשו אכילת תרומה בגבולין כעבודת בית המקדש“.

וענין הדברים האלה אינם כי אם לאמר שעל ידי אכילתו תרומה הי' טרוד ולא הי' יכול לבוא לבית המדרש ואחרי שגם אכילת התרומה תחשב לעבודה בסל את בית המדרש מפני מצות עבודה.

ומזה הננו יודעים שני דברים, כי הי' זה אצל רי' טרפון דבר הנעשה לפרקים החוקים, ובהעשות זה אצלו דחה דבר ביאתו לבית המדרש.

זה שנית כי ה"י לו בזה ענין לענות בו עד כי ה"י מוכרה על ידי זה לבטל את דבר בואו לבית המדרש.
ועל כן לא נכל להבין כל זה כי אם כאשר ה"י זה אצל ר' טרפון בביתו בלוד.

כי בהיות ר' טרפון עשיר גדול ולו עבודה רבה מעבדים ושפחות, אשר ביום אשר אכלו תרומה בבית ר' טרפון אכלו זה כולם, וזה באמת דבר גדול מאד, טרחה גדולה ושמירה שלמה.

כי לבד ממה שתרומה אינה נאכלת כי אם לטהורים, צריך גם לשמור את התרומה בכל דקדוקי טהרה, וכי גם לבד דין טומאה וטהרה יש שם דינים ודקדוקים גם באכילתה כמו לדוגמא במשנה תרומות פרק י"א מ"א, "אין נתנין ביולה ונרונרת לתוך המזריים מפני שהוא מאבדן, אבל נתנין את היין למזריים, ואין מפטמין את השמן אבל עושין את היין ינומלין אין מבשלים יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו וכו'". ועוד דינים רבים נאלה (מ"ט).

ועל כן הנה בבית ר' טרפון הגדולה והרחבה הנה ביום אשר הקדיש את בני ביתו לאכילת תרומה ה"י זה ענין שלם והכרח נמור להשאיר בביתו ביום ההוא.

וזה הוא ממש כענין דברי הכתוב בנוגע לאכילת קדשים עם בני הבית הרבים האמור בספר שמואל א' ט"ז ד':

"ועש שמואל את אשר דבר ד' ויבא בית לחם ויחרדו זקני העיר לקראתו ויאמר שלום בואך ויאמר שלום לזכות לד' באתי ה"י קדשו וכאתם אתי בזבח ויקדש את ישי ואת בניו ויקרא להם לזבח".

ה"ן דברי ר' טרפון, "עבודה עבדתי וכו' עשו אכילת תרומה בנבולין בעבודת בית המקדש".

וביותר עוד בהיות שם גם עבדים ושפחות הרבה, אשר גם הם אוכלים בתרומה.

ומכל זה מבואר כי ה"י זה בלוד במקומו של ר' טרפון, וכבר הערנו כי בשבת רבן נמליאל שם ישבו אל עקרבים, ועין המלכות צופיה לספור כל צעדיהם כי על כן היו שם מכל זקני חכמי המתיבתא רק היחידים ראשי המדברים, למען הנהיג את כל צרכי הצבור.

והם שני הנשיאים רבן נמליאל ור' אליעזר בן עזריה, וראש וראשון בין כל ראשי הדור ההוא ר' יהושע (ג) האב בית דין בימי יבנה, ונבחר האומה ר' עקיבא, אשר לא נעשה דבר בלעדו (יבואר עוד) ואשר כבר עשרים ושנה

הערה (מ"ט) הכהנים העניים, ה"י תרומה מאכלם תמיד והורגלו כן הם ובני ביתם, ועבדים ושפחות לא היו להם.

וכי גם היו יחזקים ממדרגת ר' טרפון, ובכל דקדוקי טהרה, ודקדוקי שמירת התרומה בסהרה, ושמירתה כבר הפסח וכל דקדוקי דינים, אשר כולם ויותר מכולם היו בבית ר' טרפון, ועל כן באמת אכלו שם תרומה רק הפעמים ולפעמים קבועים ובמבואר.

הערה (ג) אחרי ר' אליעזר ה"י יהושע הראש והראשון, והוא ה"י גם האב בית דין בימי יבנה.

ור' אליעזר אף כי ה"י גם הוא דר בלוד הדבר ידוע כי לא התערב או בין חכמי הדור.

בית הנשיאים בלוד, רבן גמליאל

קפא

לפני זה אמר עליו זקן הדור ר' דוסא בן הרכינס „אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו“, ור' טרפון אביהם של ישראל, אשר גם ה"י דר בלוד.

וכולם יחד הנם רק חמשה זקנים ראשי כל הדור ההוא.

ועל פי הדברים האלה יאירו לנו דברים התומים במקומות שונים.

ועי' במשנה עירובין ד' ל"ה פסק ג' משנה ד':

„נתגלגל הוי"ן להדום וכו' אם ספק ר' מאיר ור' יהודה אומרים הרי זה חמ"ג נמל ר' יוסי ור' שמעון אומרים ספק עירוב כשר אמר ר' יוסי אבטולמוס העיר משום חמשה זקנים על ספק עירוב שכשר“.

והנה לא נזכר כלל מי המה החמשה זקנים הללו אשר ר' יוסי ירצה להכריע

מתוך עדות מפייהם.

ואין ספק שהם ידעו דבר החמשה זקנים האלה ועל כן אמרו סתם.

ודברי תורה עניים במקום זה ועשירים במקום אחר אשר משם יוצא לנו

מקום החמשה זקנים האלה שהיו בלוד ושהיו באמת ראשוני הדור ההוא.

ובמס' ביצה ד' כ"ז בא במשנה:

„בהמה שמתה לא יזונה ממקומה מעשה ששאלו את ר' טרפון עליה

ועל החלה שנטמאת ונכנס לבית המדרש ושאל ואמרו לו לא יזווג ממקומן“.

ועל זה בא שם בירושלמי אצל המשנה:

„שמואל אמר טעו חמשה זקנים שהורו לר' טרפון בלוד

אמר רב מתנה בככור היה עובדא“ (ועל כן כד"ן הורו וכן הוא גם מסקנת הבבלי).

ומבואר כ"ע על סתם דברי המשנה „מעשה ששאלו את ר' טרפון וכו'

ונכנס לבית המדרש ושאל אמרו לו וכו'“ יאמר שמואל בפשיטות „חמשה זקנים בלוד“.

כי באמת אך בימים ההם היו שם בבית המדרש בלוד ראשוני ראשי הדור

אשר ר' טרפון הציע ספיקו לפניהם.

ומפני שהשאלה היתה מתחלה לר' טרפון בהיות זה מקומו, והוא פסק כן

ככל אשר החליטו אמר גם שמואל בדבריו „המשה זקנים“ כמו שהורגלו לאמר

או על ראשוני הדור בלוד בימים ההם.

ומזה הם גם דברי ר' יוסי במס' ראש השנה ד' מ"ז:

„דתניא אמר ר' יוסי אבטולמוס העיר משום חמשה זקנים אתרוג

אחר לקיפתו למעשר ורבותינו נמנו באושא ואמרו אחר לקיפתו בין למעשר בין לשביעית“.

ורבותינו נמנו באושא הוא אחר זה בימי היות ר' עקיבא ראש באושא

בתחלה ימי אדריאנוס (נ"א).

הערה (נ"א) והנאמר בגמ' ראש השנה ד' מ"ז ובתוספתא שביעית ספ"ד „מעשה בר' עקיבא שלוקם אתרוג באחד משבוע ונחג בו שני עשורין אחד כדברי ב"ש ואחד כדברי ב"ה או אחד כדברי רבן גמליאל ואחד כדברי ר' אליעזר הדברים מוכיחים על עצמן שהרי זה בראשות יוסי ה' עקיבא, ואז החסיר על עצמו כדברי כולן, ובלוד הכריע גם הוא כן ויבואר זה יותר מדברינו בפרק הבא.

ובאמת כי קבעו בלוד כדעת רבן גמליאל וכמו שהם דברי הנמי שם „הכי קתני אתרוג אחר לקיטתו למעשר ואחר הנטה לשביעית“.

והוא כדברי רבן גמליאל במשנה בכורים פ"ב מ"ז (הובא ב"ר"ה ד' י"ד) דתנן „אתרוג שוה לאילן בשלשה דרכים ולירק בדרך אחד שוה לאילן בשלשה דרכים לערלה ולרבעי ולשביעית ולירק בדרך אחד שבישעת לקיטתו עישורו דברי רבן גמליאל ר' אליעזר אומר אתרוג שוה לאילן לכל דבר“.

והנה באו הדברים מלוד בזמן ההוא על שם „חמשה זקנים“ ונאמרו בן סתם בהיות הדבר ידוע להם מי היו החמשה זקנים.

וכן הוא גם בתוספתא מקואות פ"ה „היו לו שתי שערות בריסי עינו ומלמטה ונקבו והוציאן בריסי עינו מלמעלה זה ה"י מעשה ונמנו עליו חמשה זקנים בלוד וטמאוהו“.

כן הוא ב"ר"ש שם סוף מקואות וכן הגיה הנ"א ז"ל בתוספתא. ויתבאר הדברים עוד יותר כאשר נעמוד על ענינו של ר' אלעזר בן עזריה אחרי מות רבן גמליאל בלוד.

פרק ל"ט.

נשיאות ר' אלעזר בן עזריה בלוד.

דברי ימינו נשארו גם בכל מקום סתומים וחתומים, ועוד יותר בכל הנוגע לדברי הימים והמעשים מן אחר הרבן הבית עד אחר ימי ביתר אשר שם היו כל החוקרים רק למנבבי דברים.

וגם בנוגע להנשיאות אחרי מות רבן גמליאל לא חקרו כל מאומה. ובהיות דרכם נכון לפניהם תחת הקירה לבדות דברים בדוים יאמר החכם נרעץ ח"ד עמוד 143:

„ר' יהושע ה"י הדבר לעם בימי אדריאנוס ובנראה היתה אז גם משרת הנשיאות על שכמו, כי רבן גמליאל כבר מת בראשית ימי ממשלת אדריאנוס“.

והנה מפני שדברו רק בדרך הבאי כקוראים במדבר, טעו טעות על טעות, רבן גמליאל לא מת בראשית ימי אדריאנוס ארבעים ושבעה אחר החרבן כי אם הרבה לפני זה בתוך ימי טראיאנוס בערך חמשה ושלושים אחר החרבן.

ועל מקומו בנשיאות לא בא ר' יהושע כי אם ר' אלעזר בן עזריה.

ר' אלעזר בן עזריה הוקם על לנשיא בוועד „בו ביום“ וגם כאשר נתפייסו חכמי הדור עם רבן גמליאל לא הורד ר' אלעזר בן עזריה ממשרתו לנמרי, וכמו שבא בברכות ד' כ"ה „אמרי היכי נעביד נעבריה נמירו מעלין בקדש ולא מורידין נדרוש מר הדא שבתא ומר הדא שבתא אתי לקנאויי אלא לדרוש רבן גמליאל תלתא שבתו ור' אלעזר בן עזריה הדא שבתא“.

והלשון הזה „נעבריה נמירו מעלין בקדש ולא מורידין“ מורה על עצמו כי לא הורד ממשרתו לנמרי (גיב).

נשיאות ר' אלעזר בן עזריה בלוד

וכן הדבר כי אף שנתנו לרבן נמליאל שלשה שבתות אבל הלא השבת הרביעי היא של ר' אלעזר בן עזריה.
 וגם בכל צרכי הרבים נמצא מאז ואילך את ר' אלעזר בן עזריה עם רבן נמליאל ור' יהושע ור' עקיבא ראשוני ראשי הדור.

ואחרי שזה ודאי שגם בחיי רבן נמליאל גם אחרי אשר שב רבן נמליאל למשרתו נשאר גם ר' אלעזר בן עזריה בכבודו, וגם שבת אחת בכל חדש נשאר שלו בדרשת הנשיא לפני העם,

הנה דבר שאין צריך לאמר הוא כי אחרי מות רבן נמליאל היה הוא לבדו נשיא הדור, אחרי שזה ודאי שר' שמעון בן נמליאל לא היה אז לנשיא (נ"ג).

אבל הדבר גם הולך ומתבאר כן, וכי גם הוא נשאר מושבו בלוד, ואחרי אשר הוא לא היה ממשפחת בית דוד השב כי זכר לנסות להגדיל מעט מעט את מספר זקני הוועד בתקוה להשיב את כבוד המתיבתא למקומה.

אבל הדבר נודע להממשלה ונרדף גם הוא עד כי הוכרח לברוח להגליל ולהחבא שם, ונבאר הדברים.

הנה הדבר ידוע כי בעלות ר' אלעזר בן עזריה „בו ביום“ לנשיאות היה בן שמונה עשרה שנה.

וכבר נתבאר כי המאורע עם ר' אלעזר עד שנתברך מרבן נמליאל ונסחלק מבית הוועד ויעזוב לנמרי את ימנה היה בשנה וחצי לפני „בו ביום“.

ועל כן כאשר נמצא לפנינו שאלות שהוצעו תחלה לפני ר' אלעזר ואחר זה לפני ר' יהושע ואחר זה הוכח הדבר לפני ר' אלעזר בן עזריה הדבר ברור כי היה זה אחר זה בימי גדלותו של ר' אלעזר בן עזריה, ולא קודם „בו ביום“ וטרם אשר היה המאורע עם ר' אלעזר אשר ר' אלעזר בן עזריה היה אז רק כבן שש עשרה שנה, והיה עוד איש פרטי.

ואלו היינו מוצאים כזאת רק פעם אחת היה אפשר לאמר אין מביאין ראיה ממקרה שקרה אשר היה שם מה שהיה.

אבל הנה מוצאים כן במקומות הרבה ובענינים שונים.
 וזה יורה לנו באין ספק שהיה זה בהימים אשר ר' אלעזר בן עזריה היה כבר בכל גדלו, בהימים אשר היה הוא רישא בי רבנן, וזה היה רק בהומן אשר כבר ישב ר' אלעזר בלוד.

אב בית דין“ נראה ברור שציל רק „אף על פי כן לא הורידתו מגדולתו“ הדברים „אלא מינו אותו אבד“ הגם רק פירוש יפה על הגליון והוא סגות ומחוק.

שהיה אם נשאר זה יהיו הדברים סותרין את עצמן, כי איך לא הורד מגדולתו והיה היה נשיא ומזה הורה.

ודברו הבבלי היה הגם גם מפורשים כן בתוספתא סופה פ"ז בשאלת ר' יהושע לר' יוחנן בן ברוקא ור' אלעזר הכמא „שבת של מי היתה? וכמו שסיימו שם בגמרא והפנים נדחק ביירוסלמי ואין דבריו נכונים כלל.

הערה (נ"ג) לפנינו יבואר כי ר' שמעון בן נמליאל לא הועלה אז לנשיא, מפני שיראו לעשות כן מפני המלכות אשר ירדשה אז את משפחת בית דוד, וכבר ספרו צעדי רבן נמליאל אף כי עזב את מקומו ביבנה ויחישב כאיש פרטי וכלא מתיבתא בעיור לוד.

נשיאות ר' אלעזר בן עזריה בלוד

ועי' לדונמא בתוספתא חלה פרק א' הלכה ד':

„אמר ר' אילעאי שאלתי את ר' יהושע הלוח תודה ורקיקי נזיר מה הן כחלה אמר לי פטורות וכשבאתי ושאלתי את ר' אלעזר (גיד) אמר לי עשאן לעצמו פטור למכור בשוק חייב וכשבאתי והרציתי הדברים לפני ר' אלעזר בן עזריה אמר לי הברית אלו דברים שנאמרו בהר החרב“.

והדברים מוכיחין על עצמן כי ה"י הדבר בשעה שכבר ה"י ר' אלעזר בן עזריה במבחר שנותיו, ועל כן גם אחרי אשר שאל לר' יהושע ולר' אלעזר בא והרצה הדברים לפני ר' אלעזר בן עזריה, בהיות הוא או אחרי מות רבן נמליאל רישא כי רבנן. ואחרי אשר בימי היות ר' אלעזר בן עזריה במבחר שנותיו לא ה"י ר' אלעזר ביבנה כי אם בלוד, הדבר מבואר שה"י כל זה בלוד, כמו שכבר נתבאר שה"י או כולם בלוד.

כי אלו היו כולם במקומות שונים ר' אלעזר בלוד ור' אלעזר בן עזריה ביבנה ור' יהושע בפקיעין או גם כן ביבנה, הנה לבד מזה שה"י מזכיר אצל כל אחד מקומו כמו שהוא כן בכל מקום שהמקומות שונים,

הנה גם לבד זה רחוק הדבר כי שאל לר' יהושע בפקיעין או ביבנה והלך ללוד ושאל את ר' אלעזר ושב ליבנה והרצה הדברים לפני ר' אלעזר בן עזריה. וכי גם סיבוב על הערים כזאת הוא דבר שא"י אפשר שלא יזכר כלל בהבדלייתא. אבל כן הדבר כמו שכבר נתבאר שישנו או כולם בלוד ור' אלעזר בן עזריה ה"י או הנשיא תחת רבן נמליאל שכבר נפטר.

ועי' כן גם בתוספתא פאה פרק ג' הלכה ו':

„אמר ר' אילעאי שאלתי את ר' יהושע על אלו עומרים נחלקו בית שמאי ובית הלל אמר לי התורה הזאת על אלו העומר הסמוך לנפה ולגדיש לבקר ולכלים ושכחו וכשבאתי ושאלתי את ר' אלעזר אמר לי מודים כאלו שאין שכחה ועל מה נחלקו על העומר שהחזיקו בו להוליכו לעיר וכו' וכשבאתי והרציתי הדברים לפני ר' אלעזר בן עזריה אמר לי אלו הדברים שנאמרו למשה מסיני“.

ועל פי הדברים האלה נעמוד גם על פ"ס בגמ' כי מפני שלא עמדו על זה שיבשו הדברים, כי במשנה במס' עירובין ד' כ"ג נאמר:

„אמר ר' אילעאי שמעתי מר' אלעזר ואפי' היא כבית כור וכן שמעתי ממנו אנשי חצר ששכח אחד מהם ולא עירב ביתו אמרו מלהכניס ולהוציא לו אבל להם מותר וכן שמעתי ממנו שיוצאין בעקרבתן בפסח וחזרתי על כל תלמידיו ולא מצאתי לי חבר“.

הערה (גיד) וכבר הערנו כי רק חברי ר' אלעזר נבדלו ממנו, אבל לא תלמידיו, ור' עקיבא כבר ה"י או בכלל כל חברי הוועד אשר נבדלו ממנו, אבל להתלמידים לא נגע הדבר. כי כל עצמה של הברכה אשר ברכוהו לא ה"י נדוי ונסתא עליו עד שיהא כל אדם מחויב על פי הדין לנהוג בו דיני נדוי (אשר אך עד סוף ימי היותו) כי אם להיפך שהם נדויו להיות כדילים ממנו וכלשוננו של ר' עקיבא אנו, במחמת ר' הכהן ר' בריהו מסד' וכלשוננו של ר' יהושע לאחר פטירתו של ר' אלעזר, הוצר הדבר. ועל כן באמת נמצא את ר' אילעאי כבר העת הח"י עם ר' אלעזר, ונמצא כן גם עוד תלמידים מאלה.

הנה זה ודאי שהי' זה לאחר מות ר' אליעזר שאלו בימיו הרי היו הוא ויתר תלמידיו ר' אליעזר יכולים לברר זה מפי ר' אליעזר עצמו אם אמר כן או לא. ועל כן באמת כללו בזה יחד שלשה דברים אשר אין להם ענין כלל זה עם זה, לפי שאהרי מות ר' אליעזר כאשר בירר ר' אילעאי דבריו יחד עם חבריו נשאר הוא יחד בשלשה דברים אלו ולא מצא לו חבר. אבל הנה במס' פסחים ד' ל"ט בא לפנינו כברייתא בנוגע לאחד משלשה דברים אלה ונאמר שם:

„ר' אילעאי אומר משום ר' אליעזר אף ערקבלים וחזרתי על כל תלמידיו ובקשתי לי חבר ולא מצאתי וכשבאתי לפני ר' אלעזר בן יעקב הודת לדבריו.“ והדברים האלה מתמידים ומפליאים מאד, שהרי אם ר' אילעאי אבי ר' יהודה אמר שר' אליעזר בן יעקב הודה לדבריו, בהכרח הכונה לר' אליעזר בן יעקב הראשון, ולא ר' אליעזר בן יעקב תלמידו של ר' עקיבא חבר ר' יהודה בר' אילעאי.

וה' אליעזר בן יעקב הראשון הלא הי' מראשי זקני הדור בימי החרבן, עד שכן עזאי (במות מ"ט) כבר יעיד שמצא מגלת סתרים שנכתבה בירושלים בימי שלותה וכתוב בה „משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי“, ועל פי ר' אליעזר בן יעקב גם העמידו לאחר החרבן את כל תכנית הבית, בהיותו מהיותר בקיאים בכל מוצאיו ומובאיו, ואיך אפשר שהוא הי' הי' עוד אהרי מות ר' אליעזר.

ולא נמצא את ר' אליעזר בן יעקב הראשון בוועד בו ביום, ואין שם ממנו שום עדות, ולא נמצאנו גם לפני זה בימי הברור ביבנה, ואין ממנו דבר עם ר' אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל.

והדבר פשוט כי מיס הוא ותחת ר' אליעזר בן יעקב צ"ל „ר' אלעזר בן עזריה“.

והי' כתוב ר"ת „ראביע“ ועשו מן העיין יוד ויצא להם ר' אליעזר בן יעקב תחת ר' אלעזר בן עזריה (גיה).

ובגמ' פסחים ד' ל"ח השמיטו לנמרי את תיבות „בן עזריה“ ונשאר שם רק ר' אלעזר לבד ובא שם:

„תניא אמר ר' אילעאי שאלתי את ר' אליעזר מהו שיצא אדם (ירי תובת מצה) בחלות תודה ורקיקי נזיר אמר לי לא שמעתי באתי ושאלתי את ר' יהושע אמר לי הרי אמרו הלוח תודה ורקיקי נזיר שעשאן לעצמו אין אדם יוצא בהן למכור בשוק יוצא בהן, וכשבאתי והרציתי דברים לפני ר' אליעזר אמר לי ברית הן הן הדברים שנאמרו לו למשה מסיני.“

ועל הגליון שם רשמו „תוספתא חלה פרק א'“.

ובמהים זה הוא רשם בלא עיון כלל. וראשונה אם חשבנו שזה ענין אחד איך לא הגיהו לבסוף „וכשבאתי והרציתי דברים לפני ר' אלעזר בן עזריה“ תחת „ר' אליעזר“ לבד כמו שהוא בתוספתא שם. והאת שנית שאל שם ראשונה לר' יהושע ואחר כך לר' אליעזר וכאן להיפך.

הקרה (גיה) וכבר נתבאר כי הי' זה אהרי מות ר' אליעזר, ומהו יתבאר לנו כי ר' אליעזר מת בימי היות ר' אלעזר בן עזריה נשיא בלוד, והיינו שנפטר ערך שנה או שנתיים אחרי מות רבן גמליאל.

נשיאות ר' אלעזר בן עזריה בלוד

ועיקר הכל שהרי כאן בפסחים היתה תשובת ר' אליעזר „לא שמעת“ ושם הן ר' אליעזר המשיב „עשאן לעצמו אין אדם יוצא זכו“.

וכן הדבר כי זה ודאי אשר הם שני ענינים, אבל עצם סידור הדברים אין ספק שצ"ל כמו שם „וכשבאתי והרציתי הדברים לפני ר' אלעזר בן עזריה“ ובפסחים השמיטו „בן עזריה“ בטעות.

והדבר מתבאר גם ממקומות אחרים כי ר' אלעזר בן עזריה ה"י בלוד וכל הדברים נחתכו על פיו.

והנה הדבר ידוע כי ר' יהודה נתגדל בלוד כי ר' אילעאי אביו שם ה"י מימי ילדותו ה"י שם על ברכי ר' טרפון.

וכא במנילה ד' כי „תניא אמר ר' יהודה קטן הייתי וקריתיה למעלה מר' טרפון וזקנים בלוד אמרו לו אין מביאין רא"י מן הקטן“.

וכבר נתבאר בפרק הקודם כי ב"יתום בן זונין ה"י דר בלוד וכמו שהוא גם בתוספתא סוף פסחים „מעשה ברבן נמליאל וזקנים שהיו מסובין בבית ב"יתום בן זונין בלוד“.

אבל ע"י במס' מנילה ד' כ"ז:

„דתניא הרי שה"י נושה בחבירו מנה ועשה לו שדהו מכר וכו' ר' יהודה אומר אפ"י לוקח אוכל פירות מותר ואמר ר' יהודה מעשה בביתוס בן זונין שעשה שדהו מכר על פי ר' אלעזר בן עזריה ולוקח אוכל פירות ה"י וכו'“.

והנה רואים שאף שה"י בלוד ר' טרפון אשר ה"י מקומו בלוד, ולפני היות יתר ראשי הדור שם ה"י הכל נחתך ונעשה על פיו, הנה אף שהוא ה"י קשיש הרבה מר' אלעזר בן עזריה בכל זה בהיות עתה ר' אלעזר בן עזריה נשיא הדור ומקומו גם הוא שם נחתכו הדברים ונעשו על פיו „על פי ר' אלעזר בן עזריה“.

וע"י כן גם במס' בבא בתרא ד' י"ג:

„תנו רבנן מדביק אדם תורה נביאים וכתובים כאחד דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר תורה בפני עצמה וכו' ואמר ר' יהודה (נ"ז) מעשה בביתוס בן זונין שהיו לו שמנה נביאים מדובקין כאחד על פי ר' אלעזר בן עזריה וכו'“.

וכל הדברים יתאימו יחד כי ר' אלעזר בן עזריה ה"י שם הנשיא בהימים אשר ישבו כולם בלוד אחרי מות רבן נמליאל, ועל כן נעשה הכל על פיו שם. ובתוספתא ברכות פ"א ה"ד:

„אמר ר' יהודה פעם אחת הייתי מהלך אחר ר' עקיבא ואחר ר' אלעזר בן עזריה הגיע זמן קריאת שמע כמדומה אני שנתאישו מלקרות אלא שעוסקין בצרכי צבור קריתי ושניתי ואחר כך התחילו הן וכבר נראתה ההמה על ראשי ההרים“.

ונראים הדברים כי ר' אלעזר בן עזריה אחרי מות רבן נמליאל נסה להתגדל את מספר הזקנים הקבועים בלוד.

ותחת אשר בימי רבן נמליאל היו שם הזקנים הקבועים רק התמשה ראשוני ראשי מנהיגי הדור עד שה"י זה לדבר ידוע אצלם לאמר „המשה וקנים“ וגם במקום שר' טרפון ה"י השואל אמרו הלשון המודגל אצלם „המשה וקנים“.

נשיאות ר' אלעזר בן עזריה בלוד

קפד

הנה תחת זה נמצא בסוף הימים ההם כבר קיבוץ גדול של זקנים ונס כן במספר ומנין "שנים ושלושים זקנים".

וכא לפנינו בתוספתא סוף מקואות:

"פדה ששתתה מי הטאת ושחמה בתוך מעת לעת זה הי' מעשה הי' ר' יוסי הגלילי מטהר ור' עקיבא מטמא סייע ר' טרפון את ר' יוסי הגלילי סייע ר' שמעון בן ננס את ר' עקיבא וכו' ונמנו שנים ושלושים זקנים בלוד וטהרוהו".

וכבר באו והגיהו בספרי חוקת ליג "וכבר הלכה זו נשאלה לפני שלשים יושבי זקנים בכרם ביבנה וטהרו את בשרה וכו'".

ואין זה כי אם הנהה בטעות מפני שראו כאן קיבוץ גדול מוקני הדור, ולא ידעו כזאת בעת ההיא של ר' טרפון כי אם ביבנה.

אבל כבר נתבאר לנו שכן הדבר אשר בימים ההם הי' מושבם הראשי בלוד. ובתוספתא שם אחר זה גם נשנו שם הדברים ונס כן מפורש על לוד:

"ולא הי' מציל לאיל מידו אלו שנים ושלושים זקנים שנמנו בלוד וטהרוהו".

ודבר שאין צריך לאמר הוא שאלו הי' כתוב "יבנה" הידועה לכל למושב החכמים לא הי' אדם מניה "לוד".

אבל בן העיקר וכל זה הי' בלוד ובספרי הונה בטעות כמבואר.

ויניד עליו רעו דברי התוספתא אהלות פרק ד' ובגמ' נזיר ד' גיב והובא גם בירושלמי בדכות פרק א' סוף הלכה א':

"מעשה שהביאו קופה מלאה עצמות מכפר טבי (אצל לוד) והניחה באויר הכנסת בלוד (נז) ונכנס תודרום הרופא ונכנסו כל הרופאים עמו אמר תודרום הרופא אין כאן שדרה ממת אחד ולא גולגולת ממת אחד אמרו הואיל ויש כאן מטהרים ויש כאן מטמאים נעמוד למנין התחילו מר' עקיבא (המטמא) וטיהר אמרו הואיל והיית מטמא וטהרת טהור".

וממקום הזה נראה גם דבר חדש מאד בנוגע למעשי הימים ההם.

כי הנה דבריהם לר' עקיבא "הואיל והיית מטמא וטהרת טהור" היינו מה שהי' מטמא זה מלפנים זמן רב קודם זה עד שבימי היותם בלוד כבר הי' זה נקבע במשנה על ידי תנאי המתיבתא ביבנה בשעתה.

ועל כן אף שחזר בו לאחר זמן בהיותם בלוד נשארו הדברים כן במשנה כמו שהיו.

והדברים נשארו כן במשנה גם לפנינו במשנה אהלות פרק ב' משנה ו'.

יעל יסוד המשנה שם בריש הפרק "אלו מטמאין באהל המת וכזית מן המת וכו' השרדה והגולגולת בא שם במשנה ו':

"השרדה והגולגולת משני מתים ורביעית דם משני מתים ורובע עצמות משני מתים ואבר מן המת משני מתים ואבר מן החי משני אנשים ר' עקיבא מטמא והכמים מטהרים".

הערה (נז) הניחו זה באויר הכנסת למעו לא יכסא באהל, ומתחלה נעשה שם אויר הכנסת לדברים כאלה.

נשיאות ר' אלעזר בן עזריה בלוד

והנה עתה בדיוותם בלוד הור' בו ר' עקיבא ואחר שאמר תודרום הרופא שלא נמצא בהקופה לא שדרה ולא גולגולת ממת אחד טיהר גם ר' עקיבא. והן גם דבריו הנמי' במזיר שם ד' ניב, "תיש אמר ר' יהודה ששה דברים ר' עקיבא מטמא והכמים מטהרים וחזר בו ר' עקיבא, ומעשה שהביאו וכו'". ועל כן מפני שהורה זו היתה כבר בימי היותם בלוד, ואז היו כבר דברי ר' עקיבא קבועים אצל יסוד המשנה, אשר נקבעו שם בימי המתיבתא ביבנה, בעוד אשר היו כל סדרי המתיבתא על מקומם, נשאר הרברים בן קבועים ועומדים.

והנה היו עתה מספר מסוים מחכמי הדור בלוד, וכמו שנתפרש בתוספתא סוף מקואות ששב והניע כבר למספן מסוים של שלשים ושנים. ובימים ההם היו שם גם הדברים הבאים במס' קדושין ד' מ' וגם בספרי פרשה עקב:

"וכבר היו ר' טרפון ווקנים מסובין בעליית בית נתזה בלוד נשאלה שאילה זו בפניהם תלמוד גדול או מעשה גדול נענה ר' טרפון ואמר מעשה גדול נענה ר' עקיבא ואמר תלמוד גדול נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה".

וכן הדברים בתוספתא שבת פרק ב' ובנמי' שבת כ"ט: "אמר ר' יהודה פעם אחת שבתנו בעליית בית נתזה בלוד והביאו לנו שופרת של ביצה וכו' והיו שם ר' טרפון ווקנים ולא אמרו לנו דבר".

פרק מ.

אבל מהשבתו הגדולה של ר' אלעזר בן עזריה להשיב שבות המתיבתא ולקומם הריסות בית הוועד לא באה ותקות היתה מפה נפש. ר' אלעזר בן עזריה ותביריו חשבו כי הממשלה רדפה את בית הנשיאים ולא נתנה אותם לנהוג בית הוועד וקיבוץ כללי מפני שהמלשינים והמינים הראו עליהם בתור נצר ממשפחת בית דוד.

אבל כבר עבר הדבר למדרגה כללית והממשלה לא רצתה בבית הוועד וקיבוץ כללי מפני שכבר החלו לשמור צעדי בני ישראל בכלל ביאותם כי העם הגדול הזה ריפא את שבריו וכל אחדות האומה בארץ ישראל שב למקומו, והעם שב ויקם על רגליו.

וכבר הערנו כי בהיות מבטי טראיאן לכבוש את בבל, שם לנו כיהוד לדכא תחת רגליו את היהודים לבלי יפלו לו הם מאחוריו. ועל כן קבלו פקידו הממשלה לרדוף באף כל תנועת יד זרנל אצל היהודים.

כי על כן כאשר הרנישו איזה תנועה בלוד, וכאשר הלשינו עליהם המינים הידועים רודפיהם ויביאו דבתם רעה,

או הנה סערת הממשלה חמה יצאה באף וקצף גדול עד כי הוכרחו גם ר' אלעזר בן עזריה גם בית הנשיאים של רבן נמליאל וגם רבים מהחכמי הדור לעזוב לגמרי את ארץ יהודה וללכת לארץ הגליל.

ר' אלעזר בן עזריה וברייתם להגליל

קפה

וגם שם בארץ הגליל הוכרחו לשבת בהחבא ובסתרי.

והן דברי התוספתא במס' כלים בבא בתרא פרק ב' :

„אמר ר' יוסי מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבים אצל ר' אלעזר בן עזריה חרש בצפורי ר' חוצפית המתורגמן ור' ישכב ור' חלפתא ור' יוחנן בן נורי הביאו לפניהם ראש כלונס וכו'“.

וידוע כי ר' חוצפית המתורגמן הו' לפניו מתורגמנו של רבן נמליאל כמו שהוא במס' ברכות כ"ז.

ועתה ישב בסתר עם ר' אלעזר בן עזריה אשר הו' מתורגמנו אחרי מות רבן נמליאל וישב גם הוא עמו בלוד, ועתה ברחו כולם להגליל וישבו בהחבא בעיר צפורי.

ופראנקעל בדרכי המשנה עמוד 133 הערה 2 בערך ר' אלעזר בן מתאי כתב: „ובתוספתא כלים כ"ב פ"ב איתא אמר ר' יוסי מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין אצל ר' אלעזר בן עזריה חרש בצפורי וכו' והך ר' אלעזר בן עזריה חרש אין לו הבנה ואפשר שצריך להיות ר' אליעזר בן מתאי בן חרש ואם בן יהו' ר' אליעזר זה בן ר' מתאי אשר הו' מושבו בחומי ע"י לעיל ר' מתאי בן חרש“.

והנה היו רחוקים כל כך מכל חסירה עד אשר בכל מקום נתחפזו להם דרכיים לתרו וכו'.

וכפי הנראה נשתבש בדברים בטלים האלה מפני שהשב כי חרש הוא תואר השם או השם עצמו על ר' אלעזר בן עזריה, ועל כן יאמר „והך ר' אלעזר בן עזריה חרש אין לו הבנה“.

וטעה בדברים היותר פשוטים כי „חרש“ אינו תואר על ר' אלעזר בן עזריה כי אם יסוב על „היו יושבים“.

לאמר כי הארבעה זקנים האלה ישבו אצל ר' אלעזר בן עזריה מסתתרים עמו מפני אימת המלכות.

ההלשון הזה „חרש“ הוא כמו ביהושע ב' א' „וישלח יהושע בן נון מן השמים שנים אנשים חרש לאמר לכו וכו'“.

היינו ששלחם בשתיקה ובסתרי וכן הם גם ענין הדברים במקום הזה. ועי' תוספתא מגילה פרק ב' הלכה ב' :

„אמר ר' יוסי מעשה ברי' יוחנן בן נורי שקראה בצפורי בלילה אמרו לו אין שעת הסכנה ראי'ה“.

וכן הדבר כי בהיות בן נורי בצפורי כבר הו' שעת הסכנה כמבואר. וכימים ההם באו להגליל גם בית הנשיאים ורבן שמעון בן נמליאל בראשם, ומפני שלא היו עדין לנשיא הו' נקרא אז בשם „בן הנשיא“.

והן דברי ר' יהודה בתוספתא עירובין פרק ה' הלכה ו' : „אמר ר' יהודה מעשה בבן נשיא שהיו לו חמשה חצרות באושא ולא היו אוסר אלא מקום דירתו בלבד“ (ניח).

הערה (ב'דף) וכפי שהוא בתוספתא בן הוא עיקר הגירסא רק מפני שהלשון „בן נשיא“ לא ידעו מה זאת הגיזה כגמ' תואר זה גם בתוספתא, ולפינו נשוב לכל זה.

בריתחם לארץ הגליל

ולא יוכל להיות ספק שה יהודה יביא ראוי מהוראת רבותיו שהיו שם באמת בזמן שאחר זה בכל אשר יבואר ע"ה.

ועם בית הנשיאים בא או להגליל גם ר' אלעזר ברי צדוק אשר כידוע (ויבואר לפנינו) ה"י הוא ואביו הממונים בבית הנשיא עד שגם הם ביערו שם החמץ (ע"י פסחים ט"ז) וה"י זה מוטל עליהם שם.

הערתו על זה במקום הזה מפני כי מזה גם נכלל לצמצם את זמן המאורעות האלה.

כי לפנינו בימי "שלפי השמד" יבואר לנו כי אך בסעות השבו החוקרים החדשים מתוך פלפולו של הסדר הדורות כי היו שם שני ר' אלעזר ברי צדוק ובאמת לא ה"י שם כי אם אחר.

ור' אלעזר ברי צדוק חי ערך תשעים וחמש שנה, ובבוא השיירא הראשונה מבבל עם ר' נתן הבבלי להוק עמודי המתיבתא, ואשר עמם ה"י גם אייבו אבדה רב אחיו הגדול של ר' חייא, ה"י ר' אלעזר ברי צדוק עדין חי, ושם יבואר לנו כל זה לכל פרטיו.

ובסוכה ד' מ"ד בא בנמ" :

"אמר אייבו היה קאימנא קמיה דר' אלעזר ברי צדוק אתא לקמיה ההוא זברא אמר ליה קרייתא אית לי כרמיא אית לי ויהא אית לי ואתו בני קרייתא ומקשקשין בכרמיא ואוכלין בזיתא אריך או לא אריך אמר ליה לא אריך היה קא שביק ליה ואול אמר כדו היתת דיירי בארעא הדא ארבעים שנין ולא חמית בר אינש מהלך באיהן התקן כדון הדא אתא ואמר ליה וכו'".

והדברים האלה יבארו ויצמצמו לנו את כל דבר המעשים הכוללים בימים ההם.

ולפנינו יבואר כי גם אחרי מות אדריאנוס לא נתבטלו עוד לא השמד ולא הרדיפות ונמשכו גם איזה שנים בימי אנמונינוס פיוס עד ערך שנת ע"ד—ע"ה אחר ההרבן.

ועל כן הנה שחיס שלש שנים אחר שלפי השמד והיינו בערך ע"ח אחר החרבן ה"י ערך כארבעים שנה מאז ברחו מלוד לארץ הגליל.

הן דברי ר' אלעזר ברי צדוק "כדו היתת דיירי בארעא הדא ארבעים שנין".

וגליל נחשבה לאנשי ארץ יהודה בארץ אחרת, כמי שהיא גם לשון המשנה בשביעית פרק ט' משנה ב' "שלש ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל".

וכן הוא גם לשון המשנה בכתובות פרק י"ג משנה י' "שלש ארצות לנשואין יהודה ועבר הירדן והגליל".

וכן גם במס' בבא בתרא פ"ג משנה ב' "שלש ארצות לחוקה יהודה ועבר הירדן והגליל".

וזה הוא גם לשונו של ר' אלעזר ברי צדוק והדברים ברוזים. ומה הננו יודעים כי זמן בריתחם מלוד לארץ הגליל ה"י בערך שנת שס"ה ושלשים אחר ההרבן.

ומזה ה"ן נמליאל בערך איבע אי חמס ושדשים אחר ההרבן.

ר' אלעזר בן עזריה, ועיר לוד בכלל קפו

ואמנם כי גם כאשר הוכיח ר' אלעזר בן עזריה ובית הנשיאים של רבן גמליאל לעזוב את לוד ולשבת בהגליל, התחוקו וקני ישראל להשאיר עוד בלוד. אחרים מהם עזבו גם הם את לוד, אם מאונס כמו ר' חוצפית המתורגמן או מרצון כר' ישבב ור' יוחנן בן טרי.

אבל רבים מזקני הדור נסו להשאיר בלוד, ולקיים אם רוח המושל יעלה עליך מקומך אל תנה.

ואף כי לא יכלו גם הם להתאסף יחד בבית המדרש, וגם לא בבית ר' טרפון, קבעו להם מקום כינוס בבית איש פרטי, בית נתזה בלוד

ובתוספתא שבת פרק ב' ובמס' שבת כ"ט:

„אמר ר' יהודה פעם אחת שבתנו בעליית בית נתזה בלוד והביאו לנו שפופרת של ביצה ומלאנה שמן ונקבניה והתחנה על פי הגר והי' שם ר' טרפון וזקנים ולא אמרו לנו דבר אמרו לו משם ראוי שאני בית נתזה הרוזין הן“.

והנה הדבר ידוע כי ר' טרפון הי' מושבו הקבוע בלוד, והי' שם ביתו, והוא הי' עשיר גדול, ובבודה רבה.

ובכל זה הי' שובת בבית נתזה יחד עם הזקנים „פעם אחת שבתנו בעליית בית נתזה בלוד וכי' והי' שם ר' טרפון וזקנים“.

וכל זה יורה לנו את עמלם הגדול והנפלא להתחזק את עמוד התורה בכל אופן האפשר, ולהשתדל לכלי יהי' בלה ונתרצה פיזור החכמים.

וגיאה ונשתוקם עוד כאשר נראה כי גם בבית איש פרטי לא יכלו לשבת יחד לדון בהלכה, ועל כן התחכמו לתת לישיבתם יחד שם תואר של מסובים לאכול יחד.

ובא בקרושין ד' מ' ובספרי (דברים) פרשה עקב על הכתוב והי' אם

שמוע):

„וכבר היו ר' טרפון וזקנים מסובין בעליית בית נתזה בלוד, נשאל שאילה זו בפניהם תלמוד גדול או מעשה גדול נענה ר' טרפון ואמר מעשה גדול נענה ר' עקיבא ואמר תלמוד גדול נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה“.

ומזה הננו יודעים כי נשאר שם גם אז עוד הרבה זקנים מראשי חכמי התורה, וגם נכור האומה ר' עקיבא נשאר שם אז גם הוא ויחד כולם השתדלו לכלי יבטל התמיד אצל חכמי התורה.

ואם כי אז עדין לא הי' שם שמד ואונס ליחידים על מעשי המצות, אבל ראו חכמי התורה והרנישו את עב הענן אשר עולה ומהשיך, ועל כן עמדו אז למנין גם על זה, ובא בסנהדרין ד' ע"ד:

„אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק נמנו ונסרו בעליית בית נתזה בלוד כל עבירות שבתורה אם אומרים לו לאדם עבוד ואל תהי' יעבר ואל יהי' תיך מעבדים ונילוי עויות ושפיכת דמים“.

והתקרים האחרונים מעו לחשוב כי הי' זה אחר בית בימי השמר, והחכם טרעץ (חלק ד' גאפץ 17) כסה על זה מצודים גדלים בדברי תהו.

ואין זה כי אם פעות על פעות, אחרי ימי ביתר בימי השמד לא הי' עוד ר' טרפון בחיים, ואין זכרונו בא לפנינו בשום מקום לא בימי השמד ולא לפני זה בימי המלחמה, ולא גם לפני זה בימי אושא.

והא' שנית כי אחרי ימי ביתר בימי השמד לא יכלו לשבת בלוד בארץ יהודה והשרידים נמצאו רק בהגליל ככל אשר יבואר כל זה לפנינו. והחוקרים האלה גם לא ידעו לא דרכי רבותינו חכמי התורה ולא מעשי הימים בדברי ימי ישראל.

וחשבו כי חכמי ישראל יכלו לעסוק בדין זה רק בשעת השמה, מבלי לדעת כי אפי' בדיני הקרבנות והמקדש עסקו ממש בדרך זה עצמי אשר עסקו בהלכות שבת ויום טוב.

אבל יותר מזה, שמאו אשר באו ימי הרדיפות הי' זה דין של הלכה למעשה.

והננו רואים כי בבבל וכימי רבא אשר או בודאי לא הי' כל שמה בבבל ככל זה בא במס' פסחים ד' כ"ה:

„כי-הווא דאתא לקמיה דרבא אמר ליה מרי דודאי אמר לי ויל קטלנה לפלגא ואי לא קטילנא לך אמר ליה לקטלוך ולא תקטול מאי חזית דדמא דירך סומק טפי דילמא וכו'“.

כי בכל העתים ובכל הזמנים בימי גלות ישראל קרה שם כזאת וכזאת. רק כי זה ודאי אשר דבר מעשיהם הפעם הי' בעת יעה היזא בימי טראיאן שהרי הדבר מפורש. שלא הי' זה לא בשבתם במתיבתא וגם לא בישיבתם בבית המדרש כי אם „נמנו ונמדו בעליית בית נתזה בלוד“.

ואף כי הי' לוד מקומו וביתו של ר' טרפון ככל זה שבת בבית נתזה, והננו רואים תשובת החכמים לר' יהודה „שאני בית נתזה דוריזין הן“.

והדבר ידוע כי מעולם לא הילקן בדין בין זה לזה (ניט) והכונה „שאני בית נתזה דוריזין הן“ לא יוכל להיות כי אם זה שמסני שהיו שם או חכמי הדור בקביעות וחזני הכנסת עמהם הי' לזה או דין מקום דוריזין.

פרק מ"א.

ר' אליעזר בן הורקנוס בפרט.

בעמדנו על הפרק בזמן מות ר' אליעזר בן הורקנוס אשר כבר נתבאר לנו כי נפטר גם הוא בימי היותם בלוד, היינו בימי היות ר' אליעזר בן עזריה נשיא בלוד, עלינו לדבר במקום הזה דברים אחרים על דבר ר' אליעזר בן הורקנוס ר' יהושע, ראשוני ראשי הדור הוא.

בכל דברינו בדברי ימי ישראל הננו עוסקים רק בנוגע לדברי ימי ישראל הכוללים ודברי חכמי התורה ככל הננוע להבחנתם את העם ועמדם בראש העם ודבר השתדלותם בנוגע לתורה בלימודה.

הערה (ניט) ואמרו זה במקדש, כהנים דוריזין הן אבל הדיונים הגם שיום הכה אא חילקו בין אדם לחבירו.

אבל לא נדבר. לספר בשבח כל אחד מהם, לפי שנחשב זה לפניעה בכבודם של ראשי ישראל אשר עמדו נבזהים מאד מענינים כאלה, ואך מפייהם אנו חיים חיי עולם, וכל באי עולם מהמעייין הזה שאבנו, וממקור ישראל לקחו, ויגלגלו הדברים בפנים שונים מתוך הוד קול אשר נשמע בכל הארץ ובכל הגוים מפי ספרים וסופרים (ס).

אבל במקום אשר חוקרים בלא הקירה הפכו את הקערה על פיה, ובשנאתם קעוה כמות לחכמי התורה הוציאו דבתם רעה ויבדו שקרים בפומבי למען כסות בלימה את עם ישראל,

שם אין זה נוגע לחכמי התורה לבדם, שם אין הדבר לזה ולזה בפרט, כי אם להעם כלו אשר הם היו מנהיגיו וראשיו, שם אין זה דבר פריטי כי אם דבר כללי, דבר העם עצמה דבר העם כלו.

שם ההכרח להסיר ערמת העפר ואבני הנגף, שם ההכרח להשיב הדברים למקומם ולמה שהם.

על ר' אליעזר אמרו במס' תענית ד' כ"ה:

"שוב מעשה בר' אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע ברכות (של תענית ציבור) ולא נענה ירד ר' עקיבא אחריו ואמר אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה אבינו מלכנו למענך רחם עלינו וירדו נשמים הוו מרנני רבנן יצאתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו".

והכונה פשוטה במדותם את המדות במדה נבזהה מאד חילקו בין ר' עקיבא לר' אליעזר כי נמצא לר' עקיבא אשר הניע בזה לקצה הגבול.

וביבמות ד' ט"ז כאשר אמר לו יונתן בן הרבנים, "אתה הוא עקיבא ששמך הולך מסיף העולם ועד סופו אשריך שנכית לשם ועדין לא הנעת לרועי בקר אמר לו ר' עקיבא ואפי' לרועי צאן".

ודבר כזה לא נמצא לר' אליעזר, והם במדרם במדה אשר אין למעלה ממנה אמרו מה שאמרו.

ואם היו החוקרים האלה מרימים הדבר הזה על הנס, מי משים לב לדברי בעלי פסוק, ומי יעסוק בענינים כאלה בדברי הימים.

אבל כי בא החכם ווייס ויטעה את הקוראים בדברים בדוים, וכדברו ממעשי רבן גמליאל עם ר' אליעזר בכבא מציעא ד' נ"ט בעמוד 81 מדויד חיב ובסגנון הידועים יאמר שם בשפתים דולקים:

הערה (ס) כבר העירו על עיקר הדבר במנחות ד' ק"ו:

אמר רב חסדא ואמרי לה אמר רב יהודה אמר רב מצור ועד קרטיגנו מכירין את ישראל ואת אביהם שבשמים ומצור כלפי מערב ומקרטיגנו כלפי מזרח אין מכירין את ישראל ולא את אביהם שבשמים".

וכאן אשר התרחבו העמים מקצה הארץ ומאז אשר נפתחו הדרכים וגלגלו מסילות, והעמים באו זה בזה נוכל להתחייב התחומים האלה הרבה מאד.

אבל סגנון הדברים אשר בא שם רק בנוגע להכרת אביהם שבשמים נוכל להתחייב הרבה מאד גם כפי הנוגע למדות מוסר ודרך ארץ, אשר אך ממקור ישראל לקחו, ואך שם נשאר ודכם אשר יחידו המגולה בכל ענימי קדושה ובכל בזהר זהרם.

וישאר במשנה ובגמ' בכל מדרגתם היותר גבוהה.

הראש והראשון בין בעלי ההתנגדות בגלוי פנים היו ר' אליעזר בן הורקנוס, אם נביא במשפט את תכונותיו מעשיו מדותיו והתנגדותו התמידית לא יפלא בעינינו אשר ראינו כי רבן גמליאל הניח את שבט נשיאותו על גורלו כי אם יפלא יותר על כח המעצור אשר היו ר' יגן להתאפק ימים ושנים והניח את ר' אליעזר לעשות מה שלבו חפץ מחלוקות ומריבות תמיד ולתת למוט יום יום את אתני האחרות אשר היא היתה כל מטרותיה כל ימי חייו ר' אליעזר מילדותו עד הקבר היו שלשלת מחלוקות מתמידות.

ובכל אשר הורנלנו בדרךנו תהו של הכתבים האלה, ובכל אשר הורנלנו לראות כי בודון ישחיתו כל חלקה טובה בדברי ימי ישראל, לא היו אפשר להאמין כי ירשה לו איש לבדות דברים בדרים כאלה במקום אשר אין שם צל של מקום טעות למעות בו.

כי בכל השנים מראשו לסופו, בכל המשנה ובכל הנמרא אין שם מריבות לר' אליעזר כל עיקר לא עם רבן גמליאל ולא עם שום אחד מחכמי ישראל. יש שם אהבה ואהבה שלום וריעות בין חכמי ישראל וראשי חכמי הדור, אבל לא מריבות וקטגוריא.

ואיך יעמוד איש בפני כל קהל ישראל ויאמר על ר' אליעזר כי עשה „מה שלבו חפץ מחלוקות ומריבות תמיד וכל ימי חייו מילדותו עד הקבר היו שלשלת מחלוקות מתמידות“.

ורק בדברי ימי ישראל אשר נעשו להפקר על ידי לבלרים כתבים היו אפשר להניד בפומבי עדות שקר כזה, ולקרוא על זה גם שם דברי הימים.

ודבר המחלוקת היהודה בדין התכו הוליות, גם היא לא היתה כי אם בתוך כותלי בית המדרש, ובכל דרכי הפלונות בדבר הלכה.

וכל הקפדת רבן גמליאל היתה רק זאת כי אף שרבים הלכו עליו לא חזר ר' אליעזר מדעתו.

ואמנם כי עוד הרבה יותר כי המחלוקת היהודה הזאת גם היא תעיד לנו עד כמה היו ר' אליעזר החוק מכל ריב וקטגוריא.

וכן הדבר כי אלו היו נדרש לנו ראוי שר' אליעזר היו החוק לנבני מכל מדון וכל ריב אין לך ראוי יותר גדולה יותר בולסת יותר מוכיחה על זה מהמקום הזה, המקום היחיד אשר שם בא הדבר לידו יותר מסתם פלונתא של הלכה.

שחרו קבל עליו את הדין מבלי כל ריב ובלוי כל קטגוריא וגם מבלי כל הקפדה.

והדבר ידוע כי ר' אליעזר היו או הראש והראשון בין כל חכמי ישראל, ועד היום ההוא היו מראשי מנהיגי העם כלו יחד עם רבן גמליאל ור' יהושע.

בכל זה לא עורר מדנים, ולא פנה למשוק אבירים בכח, ולא הפריא בין אהים. כל מה שעשה היו רק זאת כי זלגו עיניו דמעות, ונהג דין מנהיג, ובא שם: „מה עשה ר' עקיבא לבש שחורים ונתעסק שחורים וישב לפניו בחוק ר' אמות אמר לו ר' אליעזר עקיבא מה יום מיומים אמר לו רבי כמדומה לי שחבירים בדלים ממך אף הוא קרע בגדיו והלך מנעליו וגשםט וישב על גבי קרקע זלגו עיניו דמעות וכו“.

כמדומה לנו כי בכל חכמי הנז"ק מהעולם עד העולם אי אפשר למצוא דוגמא נפלאה כזו, ובכל ספרי דברי הימים לעם ועם לא נמצא כזאת. ורק בין חכמי ישראל בימים הגדולים ההם אפשר לנו למצוא נבזרי כח כאלה, להכיר משם רוח הגדול של ראשי חכמי ישראל, ורוממות נפשם הגדולה, וראינו עד כמה לא היו שם כל מדון ומריבה וקטגוריא עם רבן גמליאל ודבריו עד שר' אליעזר גם לא ידע כלל לפני זה מהפנים, עד ששאל לר' עקיבא "עקיבא מה יום מיומים".

ובכל זה לא לבד שלא העלה אף והמה ולא נדה מדון לשמועה מחדת כזאת פתאום. כי אם שבדומי קדושה ולב טהור קבל עליו מיד את הדין הקשה והגורא הזה, ומכיון ששמע תשובת ר' עקיבא "רבי כמדומה לי שחבירים בדילים ממך".

"אף הוא קרע בגדיו וחלץ מנעליו ונשמש וישב על נבי קרקע, ולנו עיניו דמעות".

זה הוא דבר המעשה האחת המעשה היחידית אשר נמצא ביניהם, המעשה היחידית אשר יצאה מכלל אהבה אהוה וריעות אשר שררה ביניהם תמיד. ובכל זה הנה בהמעשה היחידית הזאת אשר יצאה מהכלל כלו, גם בה ניכל לראות ולהכיר רק רוממות נפשו הגדולה של ר' אליעזר וטהרת מדותיו אשר אין ערך להם, ולא נמצא דוגמתם כי אם אצל ראשי חכמי התורה.

אבל החכם וי"ס, אף כי לא היו יכול להראות היכן הם מקורי דבריו המבהילים, והיכן נמצא כזאת כי עשה ר' אליעזר מריבות ומדנים עם חכמי דורו, הנה בכל זה אין נסתר מחמתו.

ותחת מקור כי עשה ר' אליעזר מדנים וריבות עם חכמי דורו, יביא לנו עון אחד על ר' אליעזר,

כי עזב את כל טוב בית אביו וילך במסירת נפשו לסכול גם רעב וכסף למען ילמוד תורה אצל רבן יוחנן בן זכאי בירושלים.

ואם יפלא בעינינו אך דבר כזה אשר יעיד רק על ענות צדקו וקדושת תורתו ורוממות נפשו, מבלי להביט על טובתו לנפשו, איך יהפוך דבר כזה עוד נגד ר' אליעזר,

הנה לא יפלא מאומה אצל החוקרים האלה המשיחיים בכל דברי ימי ישראל להפוך אור לחשך, ויאמר החכם וי"ס שם:

"כל ימי חייו ר' אליעזר מילדותו עד הקבר היו שלשלת מחלוקות מתמידות בנערו עזב בית אביו במריבה וברח ירושלימה וישב לדגלי רבן יוחנן בן זכאי ימים רבים (אבות דר' נתן פי' ביד סמ"ב פרקין ר"א ס"א)".

ואמנם כן כי בעמדנו על הפרק בנוגע לר' אליעזר בפרט טוב הדבר להביא הדברים ההם כמו שהם.

הלישון באבות דר' נתן פי' זה הוא:

"מה היתה תהלתו של ר' אליעזר בן הורקנוס בן עשרים ושתים שנה היו (ס"א) ולא למד תורה פעם אחת אמר אלך ואלמוד תורה לפני רבן יוחנן בן זכאי

הערה (ס"א) ובדבריו פרקי דר' אליעזר פ"א שם, בן כ"ח אבל המעיין יראה שהסגנון וכל הדברים באבות דר' נתן יותר מדויקים ויותר ברורים.

אמר לו אביו הורקנוס אי אתה מועם עד שתחרוש מלא המענה השכלים וזה ש
מלא מענה אמרו אותו היום ערב שבת הי' הלך וסעד אצל חמיו ויש אומרים
לא מועם כלום מיו' שעות של ערב שבת עד ו' שעות של מוצאי שבת כשהוא
הלך בדרך ראה אבן שדימה ונפלה ונתנה לתוך פיו וייא נללי בקר הי' הלך
ולן באכסניא שלו הלך וישב לו לפני רבן יוחנן בן זכאי בירושלים עד שיצא
ריח רע מפיו (מפני שלא הי' לו מה לאכול) אמר לו ריבזו אליעזר בני כלום
סעדת היום שתק שוב אמר לו ושחק שלח וקרא לאכסני' שלו אמר לו כלום
סעד אליעזר אצליכם וכו' ביני וביניכם אברנו את רבי אליעזר וכו' שמע עליו
הורקנוס אביו שהי' לימד תורה וכו' אמר אלך ואדור וכו' עמד הורקנוס אביו על
רגליו ואמר רבותי אני לא באתי וכו' עכשיו כל נכסי יהיו נתונים לאליעזר בני וכו'.

וראו לנו לבאר הדברים על ענינם, כי אף שנאמר „בן עשרים ושנים
שנה הי' ולא למד תורה“ אין הכונה שזה עתה רצה להתחיל ללמוד תורה שהרי
במקום הזה עצמו בא „סעם אחת אמר אלך ואלמוד תורה לפני רבן יוחנן
בן זכאי“.

והדבר ידוע כי רבן יוחנן בן זכאי לא הי' מלמד תינוקות בירושלים.
הוא נהג שם המתכתא הגדולה, וגם לפני מות רבן גמליאל הזקן שלא הוא
הי' ראש המתכתא הי' שם ישיבתו גדולה מאד (יבואר לנו בכרך שלפני זה)
וגדולי החכמים ישבו לפניו, ולא מתחילים ללמוד.

ולא יוכל להיות כל ספק שכבר למד לפני זה לא לבד מקרא כי אם גם
משנה מפני רבו דמתניתא וגם מעמי המשנה מפני רבו דאולפנא, ורק אחר זה בא
לפני רבן יוחנן בן זכאי.

ואחרי שמפורש בזה כי בהלכו מבית אביו הלך לשבת לפני רבן יוחנן בן
זכאי בירושלים, הדבר מבואר מעצמו כי לפני מה שהלך מבית אביו דהיינו
בילדותו כבר למד תורה הרבה.

והדבר יוצא גם מפורש בן מדברי הירושלמי, כי המעשה שבא בבבלי שבת
קיד „אתו דרדקי לבי מדרשא“ בא זה עצמו בירושלמי מנילה פיא היס:
„מעשה ביום סנידו שלא נכנסו חכמים לבית הוועד ונכנסו התנוקות אמרון
איתון נעביד בית וועדא דלא יבטל אמרון וכו' אמרון - ליעוד ורי יהושע
הוון מנהון“.

ועל כן בהיות ר' אליעזר כבר בן כ"ב אי' בן בית מלא תורה מימי עלומיו,
ורצה לשוב לאהלי תורה הגדולים בירושלים, לא הי' כל השות לאביו
למונעו מזה.

ואיש כר' אליעזר אשר רבו הגדול אמר עליו כבר כי הגהו מכדיע בהכמתו
את כל חכמי ישראל הגדולים, ואשר הי' באמת ראש כל הדור,

הלא אין ספק כי הרגיש בנפשו כי אין העודתו להשאר לעולם חורש
בבקרים, ואם כי לא היו לו נכסים לעצמו כי אם בתוך נכסי אביו, הגה בדרגישו
כחות נפשו הגדולים והנפלאים, החליט למסור נפשו על התורה.

ובהיותו החוק מלקבל מהנות מכל אדם, הסתיר עצמו מאדם עד כי כאשר
שאל אותו רבן יוחנן בן זכאי על זה לא השיב „שלח וקרא לאכסני' שלו איך

בלום סעד אליעזר אצלכם אמרו לו אמרנו שמא אצל רבי הי' סועד אמר להם אף אני אמרתי שמא אצלכם הי' סועד ביני וביניכם אבדנו את ר' אליעזר מן האמצע."

תכונות נפלאות כאלה היו ראויים באמת להרימים על הגם לכל כוהבי דברי הימים העוסקים גם בפרטי עניני כל אחד מהתנאים.

אבל החכם ווייס אשר נשבע להרע ולא ימיר שם אור לחשך עד כי יאמר:

"אבל תורתו לא עמדה לו נגד המדות המנוונות אשר דבקו בתכונתו והן היו הורע למחלוקות חדשות לבקרים עם כל חכמי דורו."

וכמה נשתומם למראה עינינו, בכל נבוכי דבריו של החכם ווייס אין אף מקום אחד אשר יוכל לאמר משם כי הי' לו מחלוקות ריבות ומדנים עם חכמי דורו.

ראיתו על ריבות ומדנים יביא החכם ווייס ממה שהלך ר' אליעזר ללמוד תורה, ובכל זה יכריז ויאמר "תכונותיו המנוונות הן היו הורע למחלוקות חדשות לבקרים עם כל חכמי דורו."

ומה אפשר לאמר לדרכים כאלה בדברי ימי ישראל, ומה אפשר לאמר לחוקרים כאלה וכאלה, אשר הרשו לעצמם לקרוא על דבריהם את השם הנדול הזה.

פרק מ"ב.

אבל החכם ווייס יודע גם את ההלכות ושם מצא דברים ברורים ומפורשים כי עשה ר' אליעזר מריבות ומדנים עם כל חכמי דורו, וראוי לנו לראות ענין דבריו מה הם, הוא יאמר שם:

"ואף בערך שהתהלל בתורתו והתברך בלבבו לאמר אין כמוני בכל החכמים, כן הקל בעיניו תורת זולתו ולבבו הכבד מהודות על האמת, לא שסמר דברי חביריו בסברה כי אם כן דברו אשר נשא על שפתו אפי' אתם משיבים אותי כל היום אינני זו מדברי (ת"כ תוריע סיב בדה ליח:)."

ואך חרפה הוא לראות כי אנשים אשר אינם יודעים בהלכה בין ימינם לשמאלם היו לחוקרים בישראל שושפי רמים,

ויעשו להם ציונים מבלי כל ידיעה בענין הדברים עצמם.

כי לא לבד כי שקר ענה החכם ווייס ואין שם דבר מזה לאמר "אפי' אתם משיבין אותי כל היום אינני זו מדברי" אשר בדה החכם ווייס מלבבו לאמר שקר בפומבי.

ולא לבד שהדברים מפורשים שם כי סתר דברו חביריו בסברה, ובדברים ברורים,

כי אם גם יתור מזה שכל כך ישרו דברי תשובתו לחביריו עד כי כבא בנמרא יאמר על תשובת ר' אליעזר "בהא זכינהו ר' אליעזר לרבנן".

ר אליעזר בפרט

ובמשנה אשר שם באו דברי רבנן ור' אליעזר, ושאלת החכמים לר' אליעזר על דבריו ותשובת ר' אליעזר על דבריהם, אין שם דבר נגד זה ונעתיק לפנינו את לשון המשנה והברייתא שם ונראה את הדברים כמו שהם, לשון המשנה שם נדה ליה:

„המקשה בתוך שמנים של נקבה כל דמים שהיא היא טהורים עד שיצא הולד ור' אליעזר מטמא אמרו לו לר' אליעזר ומה במקום שהחמיר בדם השופי היקל בדם הקושי מקום שהיקל בדם השופי אינו דין שנקל בדם הקושי אמר להם דיו לבא מן הדין להיות כנדון כמה היקל עליה מטומאת זיבה אבל מטמא טומאת נדה“.

ומבואר כי לא לבד אשר ר' אליעזר השיב לחביריו בדברים ברורים, כי אם שלא בא במשנה דבר נגד דברי ר' אליעזר אלה, עד שאפשר לאמר שהלכה כר' אליעזר.

והריב לא פסק שם הלכה וכנראה מפני שנסתפק בזה אולי הלכה כר' אליעזר.

וכבר העיר שם עליו התוס' יום טוב וכתב, „והריב שסתם ולא פיי' הלכה כמאן נתן מקום למעות, דהרי' יש לדון כפי הנראה מס' שטא דמתניתין דזכינהו ר' אליעזר לחכמים במאי דקאמר דיו ולפיכך הלכה כמותו, וכל שכן דהוינן דבמתניתין ד' דמיירי גמי בדינ' קשו' דפסקינן כמותו“.

ויהי' איך שיהי' בענין פסק הלכה אשר אינו נוגע לדברינו, זה ודאי דמשנתנו נקשה רק תשובת ר' אליעזר לחכמים עד כי על ידי זה יש מקום גדול לאמר דמשמה דמתניתין הולכת כן דתשובת ר' אליעזר היא כל כך ברורה עד דזכינהו ר' אליעזר לרבנן בתשובתו, להם, ועל כן גם הלכה כמותו.

ומבלי לראות ולדעת מכל זה דבר יביא החכם ויזים דוקא ממקום הזה ראי' כי ר' אליעזר לא השיב לחביריו לא מעם ולא סברא כי אם עמד על דעתו ביד חזקה עד כי בשפתים דולקים יאמר, „בן הקל בעיניו תורת זולתו ולבבו הכבד מהודות על האמת, לא שסתר דברי חביריו בסברה כי אם כן דברו אשר נשא על שפתו אפי' אתם משיבים אותי כל היום אינו זו מדבריו“.

וזו היא באמת רעה חולה גדולה מאד כי בשנאת החוקרים האלה לישראל ולחכמי ישראל אספו ציונים מבלי לדעת ענין הדברים כל עיקר וישעו את הקוראים לחשוב כי דבריהם הכל הנם דברי הימים לבני ישראל.

ואמנם כי גם יתרה עשה החכם ויזים כי גם זייף את לשונו של ר' אליעזר בברייתא שם ויוסיף עליהם דברים.

הלשון „אינו זו מדברי“ לא אמר ר' אליעזר כי אם החכם ויזים, ועל ידי הזיוף הזה טעה בעצמו או הטעה את הקוראים לחשוב שדברי ר' אליעזר לחכמים שם בהברייתא ילכו בטנוע לעיקר הדין ואינם כי אם בטנוע לתשובתו להם.

ולשון הברייתא בנדה ליה ובתורה כהנים שם הוא:

„תנו רבנן השב לרבנות המקשה ובני שכל דמים שהיא היא טהורים ומי ור' אליעזר מטמא אמרו לו לר' אליעזר ומה במקום שהחמיר בשופי ובני אמר“

להם דיו לבא מן הדין להיות כנדרון ממה היקל עליה מטומאת זיבה אבל מטמאה טומאת נדה אמרו לו הרי אנו משיבים לך לשון אחר ומה במקום שהחמיר בשופי שלפני הולד היקל בקושי שעמו וכו' אמר להם אפי' אתם משיבין כל היום כולו דיו לבא מן הדין להיות כנדרון ממה היקל עליה מטומאת זיבה אבל טמאה טומאת נדה אמר רבא בהא זכינהו ר' אליעזר לרבנן לאו אמריתו וכו' הכי נמי וכו'.

וכן ממש הנם הדברים של הברייתא בתיב פרשה תזריע סרס ב' והדברים „איני זו מדברי“ אינם לא בהברייתא ולא בתיב.

ודברי ר' אליעזר „אפי' אתם משיבין כל היום כלו דיו לבא מן הדין להיות כנדרון ממה היקל עליה מטומאת זיבה וכו'“ הנם להסביר להחכמים החולקים עליו כי גם תשובתם השני אשר יאמרו על זה „הרי אנו משיבים לך לשון אחר“ אין הדבר כן כי גם תשובה זו נדחת מתוך זה עצמו שכבר אמר „דיו לבא מן הדין להיות כנדרון ממה היקל עליה מטומאת זיבה וכו'“.

דהיינו התשובה הקודמת שכבר אמר להם לפני זה על תשובתם הראשונה. והחוקרים האלה כתבו כל דבריהם רק מתוך ציוניהם ועל כן במצאו זיפו לפני „איני זו מדברי“ טעה אחר זה בעצמו וחשב שכן נאמר שם. וכך הוא עונשם של בדאים מכתבי עמל, שהנם נכשלים מתוך דברי עצמם. אבל הנה החכם ווייס יש לו עוד טענה אחרת ויאמר:

„התשובה כך שמעתי — כלומר ואין להשיב — היתה שנורה בפיו ואותה לקח למנן לו נגד כל תשובה נצחת שהשיבוהו אחרים (נגעים פ"ט מינ' ת"ב שם פ"ו).“

וגם במקום הזה מתוך שזיוף הדברים טעה בהפשט הפשוט הנה יאמר: „התשובה כך שמעתי — כלומר ואין להשיב — היתה שנורה בפיו“ וציון נגעים שם ות"ב.

אבל הלשון במשנה נגעים שם פ"ט מינ' הוא:

„אמר להם לא שמעתי“.

ומה אפשר לאמר לדרכים כאלה בחקירת דברי הימים.

כי באמת אין בזה לפנינו שם לא מחלוקת של ר' אליעזר וחכמים, ולא תשובה נצחת מהכמים להכריע כדעתם, כי אם דבר אשר שאלו מר' אליעזר איך הדין, וכאשר השיב להם קבלתו הוסיפו לשאול ממנו טעם הדבר.

הוא בענות צדקו השיב להם כי לא שמע הטעם ולא ידע להשיב „אמו להם לא שמעתי“ ור' יהודה בן כתיבא ביאר טעם הדבר, ואז נחה דעת כולם. ולשון המשנה שם הוא:

„שאלו את ר' אליעזר מי שעלתה וכו' אמר להם יסניר אמרו לו למה וכו' אמר להם לא שמעתי“.

זה עצמו שנאמר במשנה „אמר להם לא שמעתי“ ששם דקדקו יותר בלשונם על זה עצמו נאמר בתורת כהנים „אמר להם כך שמעתי“ וכבר כתב שם הראב"ד בפירושו „כך שמעתי אף בזה תסניר ולא אדע בו טעם“.

ואי אפשר לפרש הדברים כי אם כן והנם מבררים את עצמן.

והנה היתה תשובתו שלא ידע ככל דברי ראשי חכמי ישראל האמיתים אשר על מה שלא שמע אימר לא שמעתי.
 וכן הם דברי ר' אליעזר במשנת ננעים פרק י"א משנה ה' "שאלו את ר' אליעזר והרי הוא פספס יחדי אמר להן לא שמעתי".
 וכבר נתבאר לנו באורך בפרק ט"ז כי שני הדברים האלה אשר במשנה פ"א משנה ה' ובפ"ט משנה ג' שניהם היו בן קבלה ידועה וקבלו בן כל חכמי הוועד רק שנעלם מהם מעם הדבר ושאלו על זה את ר' אליעזר והוא השיב להם שגם הוא לא ידע מעם הדבר.
 ושם בפרק ט"ז (עמוד 269) נתבאר לנו הדברים בבירור נמוך שאין אחריו כלום.

והדברים הנם כן גם פשוטים ומבוארים מעצמם

פרק מ"ג.

ועלינו לבלי לקפח שכר שיהיה נאה מאת אשר הוסיף שם החכם וזים לסקל באבנים ולעפר בעפר.

ואם כי ידע החכם וזים היטב כי כל דבריו מדבר מריבות ומחלקאות שר ר' אליעזר עם כל חכמי דורו הנם רק דברים בדיים ושקרים גלויים וזופים פשוטים,

הנה נכה החכם וזים לנכב גם דברים בנוגע לר' אליעזר עם תלמידיו אולי יוכל קבנו משם.

ובמצאו ציונים על זה בסדר הדרות, בא והוקיעם נגד השמש ואמר שם: "ונגד תלמידיו היו אכזרי בתוכחתו מאין משלו אחד מתלמידיו הורה הלכה בפניו ויקצוף ר' אליעזר עד מאד על כי הורה הלכה בפני רבו וקלל את התלמיד שלא יוציא שנתו (תיב ס"פ מלואים סנהדרין ס"ג ירושלמי שביעית ס"ז) ר' יוסי בן דורמסקית בא אליה לקבל פניו ולכבדה, ובמה שלם לו ר' אליעזר גמולו? בקללה נמצתה, אף כל כלה ר' יוסי לספר מה היה חדוש בבית המדרש ביבנה וכבר שפך עליו כל חמתו על היותו משה דורשים אחרים בפניו (חגיגה ג') תלמיד אחד קרא לפניו, הודע ירושלים את תועבותיה" ואמר לו ר' אליעזר צא הודע תועבותיה של אמך (מנילה כיה) ר' עקיבא אחד מגדולי תלמידיו השיב פעם אחת תשובה על דבריו וכעס ה' אליעזר וקללו (פסחים ס"ט) אלה דבריו.

והנה במזיד הוציא הדברים מענינם למען יהי אפשר לו לדבר תועה. כל המקומות שציינן, תורת כהנים ס"פ מלואים סנהדרין ס"ג (ציל עירובין ס"ג) ירושלמי שביעית ס"ז, כולם מעשה אחת, ולשון התיב:

"ר' אליעזר אומר לא נתחייבו (נדב ואביהו) אלא על שהורו הלכה בפני משה רבן וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה ומעשה שא"י"ע בתלמוד אחד שהורה בפניו אמר לה לאומא שלום אשתו אינו מוציא שנתו וכה לאחד שמת נכנסו חכמים אצלו אמרו לו רבו נביא אתה אמה להם הא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך מקובלני מרבותי שכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה".

ר אליעזר בפרט

קצא

האם יש כאן מקום לפנות שהיו זה קללה מדי אליעזר, והרי הדברים טובאים שאמר זה רק לאשתו אימא שלום שלמי קבלתו מרבתי או אפשר שיוציא שנתו.

והדברים בוכיחין על עצמן שלא היו בזה כל קללה, שאם לא כן איזה ענין יש לשאלת החכמים "רבי נביא אחה".

ומה ענין נבואה לכאן, הוא קללו וקללתו נתקיימה.

ואיזה ענין יש לתשובתו "לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך מקובלני וכי".

והלא דברי ר' אליעזר לאשתו לא היו דרך נבואה כי אם דרך קללה. אבל הדברים פשוטים כי באמת מעולם לא קלל ר' אליעזר לאותו תלמיד, כי אם אמר לאשתו האיתות מראש כי בודאי ימות באותה שנה וכאשר שאלוהו וכי נביא הוא לדעת זה מראש, השיב לא נביא אנכי ולא בן נביא אבל אמרתי זאת מראש מפני שבך מקובלני מרבתי. והדברים פשוטים כן.

וכיוצא בזה משה נמצא גם על ר' עקיבא אשר הוא בודאי היה נת לכל אדם ומעביר על מדותיו.

ובא במס' מנחות ד' ס"ה :

"יתיב ר' טרפון וקא קטיא ליה (על דברי יסוד המשנה שם) מה בין קודם לעומר לקודם שתי הלחם אמר לפני יהודה בר נחמני לא אם אמרת קודם לעומר שכן וכו' שתק ר' טרפון צהבו פניו של יהודה בן נחמני אמר לו ר' עקיבא יהודה צהבו פניך שהשבת את זקן תטיחני אם תאריך ימים אמר ר' יהודה ברי אלעאי אותו הפרק פרס הפסח היו משעליתו לעצרת שאלתו אחיו יהודה בר נחמני היכן הוא ואמר לי נספר והלך לו".

ולא ר' אליעזר אמר דבריו דרך קללה, ולא ר' עקיבא אמר דבריו דרך קללה, שניהם היו דבריהם מתוך אמונתם הגדולה כי מדו כל מצעדי נבא, וכי עין ר' אל יראיו.

ור' עקיבא בהיות זה טנוע לכבודו של ר' טרפון אמר זה בבית המדרש ובפני ר' יהודה ברי נחמני עצמה, ור' אליעזר גם זה לא עשה ויהיו דבריו רק בביתו לאשתו, לאמר שעל פי קבלתו מרבתי בהכרח יהיו הדברים כן.

ואמונתו זאת ודבר הקבלה מרבתי, אשר ידע שכן הוא, וכי האה עין בעין שנתקיים למעשה אצל אחד מהתלמידים, אמונתו הגדולה הזאת בהשגחת ד', ובפירם בנוגע לנשואי דניל התורה, זה עצמו הכריח אותו לשמור את ר' יוסי בן הירמסכית, ולהצילו מעונש בזה.

ובכדי העיר בצדק המהרש"א בחידושי אגרות בנימין ד' ט' שם ובתב :

"אמר לו יוסי ששום ידוך וכו' ילפי נהני זה במידה הלכה בפני רבו והייב מיתה היו נקדן מעונש סומא לפי שעה דסומא הוא מהחשובים במת במס' נדרים".

והדברים גם יורו על עצמם שלא אמר דבריו דרך קללה, כי אם להצילו מעונשו.

„אמר לו יוסי פשוט יריך וקבל עיניך פשט ידיו וקבל עיני בכה ר' אליעזר ואמר סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם' אמר לו לך אמור להם אל תחשו למנינכם כך מקובלני מר' יהנן בן זכאי וכו'“.

הגנו רואים כי בנשימה אחת אמר לו „יוסי פשוט יריך וכו'“ וגם „לך אמור להם“ שכווננו להלכה וכך מקובלני וכו'“.

וכמה רחוקים הדברים האלה מלאמר עליהם „שקללו קללה נמרצת ושפך עליו כל חמתו“.

אבל הדבר הוא דבר אמונתם הגדולה והנהגתם בכל צעד, ויהי זה כי יקבל עונשו ולישקול למטרפסי,

כמו שהוא במס' פסחים ד' גז' „אמר רב יוסף בריך רחמנא דאשקליה ליששכר איש כפר ברקאי למיטרפסי' מיניה בהאי עלמא“, וכן הם הדברים גם ביבמות ד' ק"ה.

וכל היודע את דרכי שרי קודש נביאי ד' והתנאים אחריהם, ועד כמה עמדו ברום עולמם לחשוב בכל צעד חשבונו של עולם, יבין כי כל הדברים האלה הי' אצלם דרך כבושה, אשר בצדקתם ויושר לבנם באשורם אחזה רגלם.

אבל הגה החכם ווייס יש לו עוד חסא גדול על ר' אליעזר כי „הי' אכזרי על תלמידיו“ ואף כי במנילה כיה נאמר „מעשה באדם אחד“ אין מדקדקים עם איש כווייס בזיופים כאלה, ויאמר:

„תלמיד אחד קרא לפניו. הודע או ירושלים את תועבותיה ואמר לו ר' אליעזר צא והודע תועבותיה של אמך מנילה כיה“.

וכמה קרירות הרוח לכל דבר האומה נדרש לדברי ווייס אלה, וכמה זה היו האנשים כבר רתקים מכל רגשות נפשות בני ישראל, עד כי להפוך דברים כאלה לנגות.

ר' אליעזר ראה עוד את ירושלים בכל משובש תפארתה, והמקדש המעוז בכל סארו והדרו, כהנים בכל עבודתם עבודת הקדש לשם ד' ולוים בדוכנם, ורוח ד' מרחף על כולם וישראל יושבים שלווים ושקטים, וממשלתם בכל הגהנה בפנימית בידם,

ולעיני ר' אליעזר וחביריו כל הדור ההוא טטל כבוד מבית חייו, וגם ירושלים נהפכה למדבר שממה ועם ד' נהקנו לביבות ונמכרו ממכרת עבד, ויהיו עתה מרמס תחת יד אויב ומתנקם.

הנהגה באדם אחד ובוחר לו להפסיד „הודע את ירושלים את תועבותיה“ (ס"ב) האם אפשר הי' לנפש עדינה מלאה אהבה לעמו כר' אליעזר לבלי הרגיש מזה כמחש בבושר החי, והאם הי' לבלי למלאות הובתו, ולבלי לנעור בו.

ועל דבר כזה אשר הוא מטבע הרברים ואי אפשר להיות אחרת, בא החכם ווייס ומראה באנרוסו וקורא בקול גדול כי במקום הזה נגלה לו עון חפאתו של ר' אליעזר.

הערה (ס"ב) יחוקאל בשעתו דבר בדבר ד' בתנוחה למען השב לב ישראל לאביהם שבשמים, ואין זה ענין לאדם אחד הבוחר לו להפסיד דוקא „בהודע את ירושלים את תועבותיה“ למעלה מר' אליעזר, אשר היו שם רק תבונה חכמי התורה.

ר' אליעזר בפרט

קצב

כי התחזקו החוקרים האלה מעל עמם, עד כי אבדו כל הרגשה חיי מעוסק נפשם הגדולה.

המענה האחרונה של ווייס בנוגע לאכזריות ר' אליעזר נגד תלמידיו זו היא ויאמר:

„ר' עקיבא אחד מגדולי תלמידיו השיב פעם אחת תשובה על דבריו וכעס ר' אליעזר וקללו, פסחים ס"ט“.

ומה נעשה לו להתכס ווייס כי לא ידע כלל ענין הדברים שם. והדבר להיפך שיש להתפלא על ר' עקיבא איך עשה כזאת עם ר' אליעזר, כמו שנאמת כבר עמדו שם בנמרא על זה והסבירו לנו הדבר.

כי תשובתו של ר' עקיבא לר' אליעזר לא היתה בפעם ההוא ככל דרכי מיטא ומתן של הלכה, ותשובה לתומה, כי אם דרך שהוק והיטול,

והר' אליעזר הקפיד על זה בהכרח, ואי אפשר היה שלא להקפיד. ר' אליעזר סובר שם במשנה ד' סיה שכל הדברים שהם משום שבות

נחזין אצל הקרבת פסח בשבת אף שהי אפשר לעשות אותם מערב שבת ויאמר שם:

„ומה שחיטה שהיא משום מלאכה דוחה את השבת הוא שיהא משום שבות אינו דין שדוחה את השבת“.

ועל זה באו שם דברי ר' עקיבא: „אמר לו ר' עקיבא או חילוק מה אם הוא שיהא משום שבות אינה דוחה את השבת שחיטה שהיא משום מלאכה אינו דין שלא תדחה את השבת“.

ולא יוכל להיות ספק שר' עקיבא עצמו ידע שאין מקום לתשובה זו, והוא כלל מוסכם ששחיטה דוחה שבת.

ובדברי ר' אליעזר אליו כמשנתנו שם „עקיבא עקרת מה שכתוב בתורה במעודו בין בחול בין בשבת“.

ובלשוננו של רש"י שם בפסחים ד' ס"ט:

„בשחיטה השבתו דבר שחוק וגיחוך, שאמרת או חילוק ומה אם הוא שיהא משום שבות אינה דוחה שחיטה לא כל שכן שלא תדחה וזאת לעקר את מה שכתוב בו במעודו ויודע היית שאין זה קל וחומר“.

וכן הדבר שר' אליעזר השב שדרך שחוק וגיחוך השיב לו ר' עקיבא, השב שר' עקיבא עצמו ידע שאין תשובתו כלום, וכדברי רש"י ז"ל.

ועליו לדעת גם זאת כי זה היה הפעם הראשונה אשר השיב ר' עקיבא לפני ר' אליעזר, והר' אליעזר השב אותו או רק לאחר התלמידים, כמו שהוא בירושלמי פסחים ס"ז הי"ג:

„שלוש עשרה שנה עשה ר' עקיבא נכנס אצל ר' אליעזר ולא היה יודע בו זה היא תהלת תשובתו הראשונה לפני ר' אליעזר אמר לו ר' יהושע (לר' אליעזר) לא ידע העם אשר מאסת בו צא נא עתה והלחם בוי“.

התשובה הראשונה הזאת היתה לפי משנה דרך שחוק וגיחוך, האם יכלא כי ר' אליעזר הקפיד על זה רצא בפעם היחיד הזה מגדרו ועל כיוצא

בזה היה מקפיד גם הלל הזקן.

ר' אליעזר כפרט

הדבר אשר עלינו להבין הוא להיפך דברי ר' עקיבא, וזה באמת נתבאר
בנמי' שם.
והוא שר' עקיבא כבר שמע בפעם אחרת מר' אליעזר קבלתו שאין הנאה
דוחה שבת.
ועל כן כאשר שמע עתה ר' עקיבא בישיבה שנחלק ר' אליעזר אם כל
אלו שהן משום שבות נדחין אצל ססח,
השיב לפני ר' אליעזר מדבר קבלתו אשר קבל ממנו בעצמו ואמר לר'
אליעזר בפשימות:
"השיב ר' עקיבא ואמר הזאה תוכיח שהיא משום שבות ואינה דוחה
את השבת".
אבל הפעם נשכח זה מר' אליעזר וכלשון הנמי' "ר' אליעזר נמריה איתעקר
ליה" ועל כן כדרכו הגדולה השיב על זה ככל משא ומתן של הלכה אף שחשבו
רק כאחד התלמידים.
"אמר ליה ר' אליעזר ועליה אני דן ומה אם שחיטה שהיא משום מלאכה
דוחה את השבת הזאה שהיא משום שבות אינו דין וכו'".
ואלו השיב לו ר' עקיבא שכבר קבל ממנו שאין הזאה דוחה שבת הי' בזה
הכל במקומו.
אבל לבלי לאמר בבית המדרש בהדי' שכחת ר' אליעזר כלשון הנמי' "ונימי'
ליה בהדי' סבר לאו אורח ארעא" השיב בסנון של שקלא וטרי' "אמר ל'
ר' עקיבא או חילוף מה אם הזאה וכו'" והדברים האלה חשבו ר' אליעזר לדבר
שחוק וניחוק כלשונו של רשיי.
או לא נשאר לפני ר' עקיבא כי אם לאמר לו זה בהדי':
"אמר לו ר' עקיבא רבי אל תכפירני בשעת הדין כך מקובלני סמך הזאה
שבות היא ואינה דוחה את השבת".
ומבואר וכולט כי הדבר להיפך שרק דברי ר' עקיבא ועניו הפעם עם
ר' אליעזר צריכים ביאור.
ומאו ואילך החשיב ר' אליעזר את ר' עקיבא לא בתור תלמיד לבד כי אם
גם בתור חבר נמור.
ור' עקיבא לא רק השיב על דבריו כי אם גם חולק עמו מפורש (ויבואר
לפנינו) ור' אליעזר כמדתו הגדולה נושא ונותן עמו כעם כל חבריו אשר התהלך
עמם כרע כאה.
ויותר מזה כי גם כאשר העירו ר' עקיבא למסור קבל דבריו בחיבה גדולה,
ובא במנהדרין ד' קיא:
"תנו רבנן כשחלה ר' אליעזר (חולי עוברת) נכנסו ארבעה זקנים לבקר
ר' מרסון ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא נענה ר' מרסון ואמר טוב
אתה לישראל מסיפה של נשמים שסיפה של נשמים בעולם הזה ורבי בעולם הזה
ובעולם הבא נענה ר' יהושע ואמר טוב אתה לישראל מלגל חמה שנגלל חמד
בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא נענה ר' אלעזר בן עזריה ואמר טוב
אתה לישראל יותר מאב ואם שאב ואם בעולם הזה ורבי בעולם הזה
בעולם הבא נענה ר' עקיבא ואמר חביבין יסורין אמר להם ססכוני

ואשמעה דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין אמר לו עקיבא זו מנין לך אמר לו מקרא אני דורש בן שתיים עשרה שנה מנשה וכו' אלא מכל מורה שמתח בו לא העלהו למוטב אלא יסורין וכו' וידע מנשה כי די הוא האלקים הא למדת שהביבין יסורין."

וכבר נתבאר לנו בפרק כ"ד שהי' זה בראשית ימי יבנה טרם נבדל ר' אליעזר מחבריו, ובחליו אשר חלה לשעה וסבל יסורין.

ודברי רש"י ז"ל שם "חביבין יסורין שמכפרין עליך". וכמה נשתומם למראה עיניו על הדברים האלה, וכמה דכרכה של נפש נדרש לדברים כאלה.

חבריו ראשי הדור ירוממוהו מעל לשמים והוא לא ישים לב שומע ושותק. והנה בא תלמידו, ומעורר אותו כי יסורין באין על חטא ומעוררים לתשובה ומכפרין, ומביא לו דבר מנשה מלך יהודה אשר הרע לעשות מכל אשר לפניו, וימלא את ארץ יהודה בדם נקין ובנלולי עבודה זרה.

ור' אליעזר לא לבד שלא הקסיד על זה, כי אם שברוממות נפשו הגדולה ודנקותו בדי ותורתו, והשתפכות נפשו עד דכרכה עוב את כל תהלות חבריו, ואך שמע דברי ר' עקיבא ירדו עד עמקי נפשו ויאמר, "סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין".

וזה הוא באמת דברים המראים לנו את כל ענינו של ר' אליעזר, ומגלים לנו כל תעלומה בנוגע לדרכו.

ונראה גם הליכות דרכו עם חבריו ועם נשיא הדור רבן גמליאל, מה שלא עשו חבריו, ובא במס' קדושין ד' ל"ב:

"מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' צדוק שהיו מסובין בבית המשתה בנו של רבן גמליאל והיו רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם נתן הכוס לר' אליעזר ולא נטלו, נתנו לר' יהושע וקבלו אמר לו ר' אליעזר מה זה יהושע אנו יושבין ורבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו אמר לו מצינו גדול ממנו ששימש וכו'".

ובירושלמי מועד קטן פיג' היא (פיג') "חד זמן הזה (ר' אליעזר) עבר בשוקא וחמת הדא איתא סחוטא דבייתא ושלקת ונפלת נו רישיה אמר דומה שהיום חבריי מקרבין אותי דכתיב מאשפות ירים אביון".

ובידענו כי חבריו הם עצמם אמרו עליו, "טוב אתה לישראל מנלנל חמה, וטוב אתה לעולם מאב ואם".

ובידענו כי נתרחק מחבריו ההם רק מענין אשר לא יצא מכותלי בית המדרש,

כמה נכלל להביט ולראות במעמקי נפשו הגדולה מתוך משכיות הדברים המעטים האלה.

וכבר הערנו כזאת מאשר נראה בהמעשה הזאת עצמה, אשר המעשה עצמה היתה קמנה בערכה עד כי ר' אליעזר לא ידע לפני זה ולא הדניש הפצם, וכאשר בא אליו ר' עקיבא רשב ברחוק מקום שאלו, "עקיבא מה יום מיומים".

הערה (סיג') הדברים בירושלמי שם לפני זה נשתכחו ונהפך סדרם כמו שהוא בירושלמי לפנינו במקומות הרבה, והעיקר מסדרי הדברים בזה הוא כמו שהוא בבבלי כגא מצינא גיפ שם.

ר אליעזר בפרט

ובכל זה כאשר השיב לו ר' עקיבא, רבי כמדומה אני שחברים בדילים ממך" הגה מיד קבל עליו את הדין הקשה והגורא בדממת קדש "אף הוא סרע בגדיו וחלץ מנעליו וישב על גבי קרקע זלג עיניו דמעוה".
וזה באמת ענינו של ר' אליעזר ותכונת נפשו הנדולה, וזה הוא באמת כבודם של ישראל, כבוד האומה היחידה אשר אך בתוכה נמצאו ראשי הדור כאלה אפס זולתם.

וראוי לנו בסוף דברינו אלה להעיר גם על דברי הירושלמי מ"ק פ"ג ה"א : "ר' קריספה ר' יוחנן ב שם רבי אם יאמר לי אדם כך שנה ר' אליעזר (דברי יסוד המשנה) שונה אני כדבריו אלא דתנאי מחלפין".
והמפרשים שם פירשו מה שפירשו, אבל הכונה משומה, כי דברי רבי הם שאלו ה"י יודע בבירור שכן וכן שנה ר' אליעזר סגנון יסוד המשנה לא ה"י נוטה מזה וה"י קובע כן לדורות בסדר המשנה,
ונטה מזה לפעמים רק מפני שאין הדבר ידוע לו בבירור איך שנה ר' אליעזר לפי "דתנאי מחלפין".

והוא כענין דברי הגמ' במקומות הרבה, "מחלפת השיטה" שנסה ה"י בא מפני שפעמים "תנאי מחלפין" ואי אפשר לסמוך על זה לבד.
הארכנו בכל זה אף כי ראשי חכמי התורה אינם צריכים לדברים כאלה.
אבל כי נמצא בעמינו חוקרים אשר היו רק כפח יקוש לבני ישראל, בפיהם קראו דברי הימים לבני ישראל, והיו רחוקים מכל בירורי דברי הימים וכל מעשיהם היו רק להטות שכם אחד עם הידועים ולמצוא איזה מקום לדבר תועה ולהשחיר פניהם של ישראל.

כי על כן ההרחק לבאר הדברים ולהשיבם למקומם ולמה שהם.
והדבר הזה עצמו יכריח אותנו לדבר גם דברים אחרים בנוגע לר' יהושע

בפרט.

פרק מ"ד.

ר יהושע בפרט.

על ר' יהושע השתדלו החוקרים האלה לבוא ממקום אחר ויבדו עליו הבלים בנוגע לתורתו.

והחכם ווייס עשה לו עיסה בלוסה מדברי גיינער ודבריו יחד ויאמר בחיב

עמוד 89 :

"אם גם כי מבלי יכולת להתגבר על רוח זמנו נדב גם הוא (ר' יהושע) ככל חביריו רוב זמנו וכחו להצונניות התורה ולדקדק בכל דבר קטן מצורת המצוה כחוט השערה, עם כל זה לא עצם עיניו מהבט וכו' ואם נתבונן בכל הלכותיו והוראותיו נכיר בהן כי נוטה תמיד להקל ולא עוד אלא שלפעמים השתדל גם להסב פני האיסור על ידי הערמה ביצה כ"ה שם ל"ז נויר ג"ט. ולא נתמה על החפץ, כי בזה עצמו הראה כי ידו אמונה לטובת עמו להקל משא החוקים בכל אופן האפשרי הלא

כן פעולת הפרושים מאז; "כה וכה הקילו עול המצות מעל צוארי האנשים האומללים האלה והיו להם לצדקה כי שמו לבם אל מעללי העם ולצורך השעה. אולם לא נזרו כי יתחלפו החוקים והדתות מאשר היו אך היו ערומים ביראתם והלבישו דבריהם בתוך דברי הראשונים לאמר כן נזרו משנים קדמוניות", ניינער ההלויין חיו צד 15. כי מה שורש דבר לתיקוניהם. שהתירו הוצאה ותחומין וכישול מיום טוב לשבת על ידי תחבולת ערוכין ויחסום לקדמוני קדמונים בלתי וכו' לעשות דבר שהשעה צריכה לו. גם זה שם". אלה דבריו.

ואנחנו היינו רוצים לדעת מה ענין דברי ערמה ומזימה כאלה בתוך חקירות דברי הימים.

אם ווייס יחד עם ניינער רצו לשנות להם דת ודין מי עכב על ידם לעשות מה שלבם חסין.

אבל מה ענין דברים כאלה בתוך חכמת ישראל, בתוך חקירת דברי ימי ישראל, בתוך חקירת ראשי חכמי התורה.

שם אין מקום להשעות את הקוראים כי אם לחקירה חסונית ובקשת האמת, ולהוקרים חפשים מבקשי אמת.

והאם יוכל להיות ספק כי בזדון דברו במקום הזה.

הן תכלית דבריהם הם לאמר כי ר' יהושע השתדל להסב פני האיסור שאסרה תורה על ידי הערמה, וכי זה היתה פעולת הפרושים מאז למען הקל עול המצות מעל האנשים, אבל היו ערומים ולא אמרו שהגם מכבלי חוקי התורה מאשר הם, כי אם הערימו עליהם.

אבל היכן מצאו כזאת, והיכן נאו כן ואין בכל דבריהם אפי' מקום אחד שידוכר שם מאיסור שאסרה תורה.

ניינער יביא ראיותיו מהוצאה בחצר השותפין ותחומין ועירוב הבשילין שהתירו, שידוע שכל האיסורים עצמם אינם כי אם מדרבנן.

וה' ווייס בראיותיו על ר' יהושע לא יוכל לעשות גם את זה ועל כן יראה להקורא רק אחורי אונז ראמר סתם:

"אלא שלפעמים השתדל גם להסב פני האיסור על ידי הערמה ביצה כח שם ל'ז נזיר ג'מ. ולא נתסה על החסין וכו'".

אבל לא יחרוך רמ"י צידו כי שם ושם לא לבד שלא ידובר שם מאיסור תורה, כי אם שאין שם גם הערמה באיסור דרבנן.

בביצה ד' כ"ח שם בא:

"ר' חייא ור' שמעון בר רבי שוקלין מנה כנגד מנה ביום טוב כמאן לא כרי יהודה ולא כרבנן אי כרי יהודה האמר שוקל אדם בשר כנגד הבלי או כנגד הקופיץ כנגד הכלי אין כנגד מידי אחריני לא אי כרבנן הא אמרי' אין משניחין בכף מאונים כל עיקר אינהו דעבוד כרי יהושע דתניא ר' יהושע אומר שוקלין מנה כנגד מנה ביום טוב".

ולבד שכל האיסור אפי' לשקול להדיא בליטרא ככל דרך חול אין כאן אפי' סדך איסור תורה ואינו כי אם הדור מצות יום טוב מדרבנן, לבלי לעשות

כעובדא דחול,

הנה גם לבד זה מה ענין הערמול לכאן, ואיזה ענין של הערמה יש כאן.

כל האיסור. הוא רק מדרבנן כלשונו של רש"י בדברי המשנה שם:

„ר' יהודה אומר שוקל אדם בשר כנגד הכלי וכו' שבת המיכר בשר במשקל אע"פ שאסור לשקול בליטרא דהיינו מעשה חול מותר הוא לשקול כנגד הכלי וכנגד וכו' דאיכא שינוי ולא הוי מעשה דחול“.

ואין זה אפי' מהאיסורים הכוללים התקנת הראשיות בשבת ויום טוב כמוקצה והשבותים.

ועל כן סובר ר' יהודה דכנגד הכלי וכנגד הקופיץ כיון דאיכא שינוי מדרך חול מותר.

ור' יהושע סובר דגם מנה כנגד מנה גם זה חשיב שינוי מדרך חול.

ודבר כזה יביא החכם ווייס לראי' על דברים בדוים אשר יבדה כי הערמו

להתיר איסורי תורה.

אבל כי לא הוי עינם ולכם כי אם להטעות את הקוראים, ובחשבם כי עלה

זה בידם הרי נתמלא חסצם.

וממש כן הוא גם בהדברים בדי' לזו שגם שם לא ידובר לא באיסור תורה

ולא אפי' באיסור נמור של תקנה דרבנן, כי אם רק במורה שלא לצורך ביום טוב.

ועל המשנה „אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל גפוש בלבד“ בא שם בנמי:

„ורמינהו משילין פירות דרך ארובה ביום טוב אבל לא בשבת, אמר רב

יוסף לא קשי' הא ר' אליעזר הא ר' יהושע דהניא אותו ואת בנו שנפלו לבור

ר' אליעזר אומר מעלה את הראשון על מנת לשוחמו ושוחמו והשני עושה לו

פרנסה במקומו וכו' ר' יהושע אומר מעלה את הראשון על מנת לשוחמו ואינו

שוחמו וחוזר ומערים ומעלה השני רצה זה שוחמ רצה זה שוחמ“.

וכל מה שיש בזה הוא להשמר מפירחה יתירה ביום טוב.

עד שדעת המגן אברהם באורח חיים סי' תצ"ח ס"ק כ"י שאם נפלו בהמות

שאינם אותו ואת בנו מותר להעלות את כולן אף על פי שאינו שוחמ אפי' אחת

מהם ודי במה שהן ראויות לשחיטה.

ורק באותו ואת בנו בהכרח יהי' באחד מהם מורה שלא לצורך, שהרי

שניהם אינם אפי' ראויים.

ולעומת זה יש בזה צער בעלי חיים שהוא איסור תורה.

ובמס' שבת ד' קכ"ח „אמר רב יהודה אמר רב בהמה שנפלה לאמת הסיס

מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ואם עלתה עלתה וכו' מביא כרים וכסתות ומניח

תחתיה והא קא מבטל כלי מהיכנו סבר מבטל כלי מהיכנו דרבנן צער בעלי חיים

דאורייתא ואתי דאורייתא ודחי דרבנן“.

הן גם דברי ר' יהושע לפנינו והדברים פשוטים.

ולשונו של הרמב"ם בהלכות יום טוב פרק כ"י הלכה ד' „אותו ואת בנו

שנפלו לבור מעלה את הראשון על מנת לשוחמו ואינו שוחמו וכו' ושוחמ איזה

מתן שירצה משום צער בעלי חיים התירו להערים“.

דהיינו שעל ידי אערומי זה אין זה זילזול בכבוד יום טוב, וטוב לעשות כן

שיש נגד זה צער בעלי חיים שהוא איסור החיוב דאורייתא.

ועיקר הכל שידובר בזה לא לבד רק מדרבנן כי אם שגם מדרבנן אין זה כי אם רק לבלי לזלזל בכבוד יום טוב.

וגד זה אם לא יעשה כן יש כאן חיוב של תורה. העולה על כל הוא הציון אשר ציין לו היים מנזיר נים אשר שם לא ידע כלל את ענין הדברים כל עיקר, כי ביסוד המשנה בא שם (נ"ז ע"א):

"שני נזירים שאמר להם אחד ראיתי אחד מכם שנמטא ואיני יודע איזה מכם סנלחין ומביאין קרבן מוטאה וקרבן מטהרה ואומר אם אני הוא המטא קרבן מוטאה שלי וקרבן מטהרה שלך ואם אני הוא המדור קרבן מטהרה שלי וכו' וסופרין שלשים יום ומביאין קרבן מטהרה ואומר אם אני המטא וכו'."

הנה בא הדין רק כששניהם חיים, שאז יכולים להתנות כן. ובימי הבידורים ביבנה הקדו על יסוד המשנה איך לעשות אם בינתים מת אחד מהם, שאז אי אפשר לעשות כן, ועל זה השיב ר' יהושע (נ"ט ע"ב):

"מת אחד מהן? אמר ר' יהושע יבקש אחד מן השוק שידור כנגדו בנזיר ואומר אם מטא וכו'."

זה ודאי עצה מוכה ומשופה, רק שצריך לזה שיתרצה מי לעשות כן, וזה השיב עליו בן זומא:

"אמר לו בן זומא ומי שומע לו שידור כנגדו בנזיר אלא מביא מטאת העוף וכו'."

ואיזה הערמה קטנה או גדולה יש כאן בדברי ר' יהושע ואיזה איסור של תורה קטן או גדול ירצה בזה ר' יהושע להתיר או לעבור על ידי הערמה. ודוא רק תמזון איש שאינט יודע כלל במה הענין מדבר בא ושולח לשונת מבלי כל ידיעה.

אבל כי ידע ויזים כי אין בדבריו אפי' צל של איזה ענין על כן ישען על דברי ניינער אשר יאמר כן על כל חכמי ישראל - הפרושים בלשונם - והיו דבריו (ס"ד): הלא כן פעולת הפרושים טאו; "כה וכה הקילו את עול המצות מעל צוארי האנשים האמללים וכו' אך היו ערוסים ביראתם והלבישו את דבריהם בתוך דברי הראשונים לאמר כי כן נגזר משנים קדמוניות" (ניינער החלוץ ח"ו צד 15) כי מה שורש דבר לתיקניהם שהתירו הוצאה ותחומין ובישול מיום טוב לשבת ע"י תחבולת ערובין ויחסום לקדמוני קדמונים בלתי אם וכו' שהשעה צריכה לו. אלה דבריו. אבל הלא גם לפי סגנונם של וזים עצמו וניינער המוליכו בדרך, גם לפי דבריהם הם ידברו רק תרמוכות.

כי ירצו להראות כי התירו בערמה איסורי תורה ויביאו כי אסרו דברים המתירים מן התורה.

כי את אשר אמרו כנסרא שכן נגזר בשנים קדמוניות באיסור הוצאה ותחומין ובישול מיום טוב לשבת ויחסו לקדמוני קדמונים אינו היתר כי אם האיסור. והדבר ידוע כי את אשר יחסו לשלמה בעירובין אינו היתר להתיר איסור תורה, כי אם להיטף תקנה לסייג לאסור מדרבנן דבר המתיר מן התורה.

הערה (ס"ד) כונת ניינער בדבריו להסית את ישראל לקח כמתכונתו להכחיש תורה ומצות, ועל כן ברא כי גם סקבלי התורה, הפרושים בלשונם, גם הם עשו כן, וזה בא וזים לתת לפני הקוראים לשם דברי הימים לבני ישראל.

ולשון הגמ' במס' שבת ד' י"ד:

„ואכתי שלמה נזר דאמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שתיקן שלמה עירובין ונשילת ידים יצתה בת קול ואמרה בני אם חכם לכך ישמח לבי גם אני“.
ולשונו של רש"י ז"ל שם „שלמה נזר דכתיב (קהלת י"ב) ואיון וחקר שעשה אונים לתורה כלומר סיג והרחקה ככפיסה זו שנטולין אותה באונים ואין נוגעין בה, עירובין אונים להוצאת שבת שאסור להוציא מרשותו לרשות חבירו ואף על פי ששניהם רשות היחיד“ (מדאורייתא).
והאם אפשר הדבר להאמין כי ימצאו חוקרים כאלה אשר ירצו להטעות את הקוראים באופנים כאלה עד כדי להפוך הדברים ולאמר „כי מה שורש דבר לתיקוניהם שהתירו הוצאה ותחומין וכו' על ידי תחבולת עירובין“.

אבל הלא תיקוניהם היו לאסור את המתיר מן התורה היתר נמור,
כי הוצאה ברשות הרבים האסורה מן התורה שם לא מהני עירובי הצרות.
וכל התיקון הוא לאסור גם ברשות היחיד במקום שיש דיורים שונים או במבוי המוקף מחיצות שמותר היתר נמור מדאורייתא,
שם אסור הוצאה והתירו כשעשו יחד עירובי הצרות ושתופי מבואות להשתתף יחד.

וכדברי ר' שמעון במשנה סוף עירובין על כל כיוצא בזה:

„אמר ר' שמעון מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך שלא התירו לך אלא (דבר שהוא) משום שבות“.

ודבריו שם הם על מה שהתירו במקדש וכן הדבר בכל כיוצא בזה.

והדבר ידוע כי כל איסור תחומין של אלפים אינו כי אם רבנן, ותחומין י"ב מיל שיש פוסקים הסוברים שזה אסור מדאורייתא לזה לא מהני עירובי תחומין, ובישול מיום טוב לשבת הן דברי הגמ' במס' ססחים ד' ס"ו:

„מראורייתא צרכי שבת נעשים ביום טוב ורבנן הוא דגזרו ביה נזירה שמא יאמרו אופין מיום טוב אף לחול וכיון דאצרכוהו רבנן עירובי תבשילין אית ליה הכירא“.

ולשונו של רש"י ז"ל שם „מדאורייתא צרכי שבת נעשים ביום טוב דכתיב (שמות י"ב) אך אשר יאכל לכל נפש ושבת ויום טוב חרא קדושה היא דתרויהו שבת איקרו וכי הוה דמותר לבשל לבו ביום מותר לבשל למחר“.

ולשונו של הרמב"ם בהלכות יום טוב פרק ו' הלכה א' „יום טוב שחל להיות ערב שבת אין אופין ומבשילין ביום טוב מה שהוא אוכל למחר בשבת ואיסור זה מדברי סופרים כדי שלא יבוא לבשל מיום טוב לחול וכו'“ (ס"ה).

אבל דנה החכם ווייס יש לו עוד ראיות גדולות ונוצחיות המכריעות את הכל בנוגע לכל דרכי התורה בכלל וראמר:

„ומה היו לו להלל כי הערים על החק לתקן פרוכבול ולנשיאים שבאי אחריו שהערימו כמה פעמים על פשוטה של תורה וההלכה“

הקבועה? אך תקון העולם לפי זמנם ומקומם הוא היה להם למטהג בדרך החיים הדתיים."

הגה כל כך היו דבריו רחוקים עד שלא הי' יכול לפרט כי אם דבר פרוזבול של הלל, ובכל זה יקרא בקול „ולנשיאים שכאו אחריו שהערימו כמה פעמים על ששומה של תורה וההלכה הקבועה“.

אבל מדוע לא הטיב החכם ווייס להראות לנו היכן הם הדברים האלה, והיכן ראה ומצא דבר כזה שהנשיאים הערימו כמה פעמים על ששומה של תורה.

וכבר נתבאר לנו כל זה בפרט בדברינו על רבן גמליאל הזקן. והלא לא נמצא כזאת בשום מקום, ולא היתה כזאת ולא יכול להיות.

וכל מה שנכשלו בזה כל הלבלרים למיניהם הוא רק דבר פרוזבול שתקן הלל.

ובא להם זה רק מפני חסרון ידיעתם, וכי שלחו לשונם למקום שאין ידם מנעת.

וראשונה טעו מבלי לדעת כי בימי הבית השני, היינו בימי הלל כבר הי' השמטת כספים רק מדרבנן, וזה לשונו של הרמב"ם בפרק ט' מהלכות שמיטה ויובל הלכה ט"ז:

„ואין הפרוזבול מועיל אלא בשמיטת כספים בזמן הזה שהיא מדברי סופרים אבל שמיטה של תורה אין הפרוזבול מועיל בה“.

הן דברי הגמ' במס' גיטין ד' ל"ג. וזאת שנית טעו טעות כולל גם בעיקר התקנה, כי הדבר להיפך ממה שחשבו עד היום שתקנתו של הלל היתה להתיר. ואין הדבר כן ותקנת הלל היתה להיפך לסייג ונדר ככל התקנת ככל אשר נתבאר לנו כבר בכרך שלישי עמוד 704.

כי באמת באה תקנת הלל לא מפני דיני שביעית, כי אם מתוך סייג ותקנה בנוגע לאזהרת התורה „השטר לך סן יהי' דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע וכו' ורעה עינך באחיך וכו' נתן תתן לו וכו'“.

ועל כן הי' זה אז ככל התקנת אשר הגם סייג ונדר לתורה ומשמרת למשמרתה (עי' דברינו שם) לפי שדין השמטת כספים הי' אז רק דרבנן ולהיפך את אשר נמנעו על ידי זה מלהלוות עברו על דין נמור של תורה.

ומפורש בדברי המשנה שביעית פרק י' כי רק מתוך צד זה של תקון סייג למשמרתה של תורה באה תקנת פרוזבול של הלל, והלשון שם:

„זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה השטר לך סן יהי' דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת וכו' התקין הלל פרוזבול“.

הדברים מאירים לפנינו, ומבארים את עצמם.

וזה לשון הרמב"ם בה' שמיטה ויזבל פרק ט' הלכה ל':

„מי שנמנע מלהלוות את חברו קודם השמיטה שמא יתאחר החוב שלו וישמט עבר בלא תעשה שנאמר השמר לך וכו' וחטא גדול הוא שהרי הזהירה עליו תורה בשני לאוין שנאמר השמר לך פן וכו' וכל מקום שנאמר השמר או פן או אל הרי זה מצות לא תעשה והתורה הקפידה על מהשבה דעה זו וקראתו בליעל והרי הוסיף הכתוב להזהיר ולצוות שלא ימנע אלא יתן שנאמר נתן נתן וכו'“.

וזה הי' דבר תקנת הלל כמו שהוא מפורש במשנה, והוא לנמרי סיני ונדר ומשמרת למשמרתי ככל התקנות דרבנן, ולא נתקן אלא בזמן ששמיטת כספים דרבנן.

הארכנו בכל זה אף כי רוב הדברים הנם פשוטים לנמרי, כי להרפתם של ישראל הלכו בדרכים כאלה אנשים מבני ישראל ויבדו דברים אשר ידעו שקדם הם עצמם, למען השחיר פניהם של ישראל ולהכחיש את תורתם, ויתנו להם גם תואר של חקירה, ויכתבום גם בתוך דברי ימי ישראל.

והחכם ווייס בראש דבריו גם יאמר על ר' יהושע:

„אם גם כי מבלי יכולת להתגבר על רוח זמנו נדב גם הוא ככל הכיריו רוב זמנו ובהו לחצונות התורה ולדקדק בכל דבר קטן מצורת המצוה כחוט השערה, עם כל זה לא עצם עיניו וכו'“.

ומה אפשר לאמר לסננון דברים כאלה נגד כל תורת ר' אשר מראשה לסופה כל עיקר דבריה החוקים התורה והמצוה.

אבל הננו רואים לפנינו כי החוקים האלה אשר עזבו את חוקי התורה ומצותיה ויאמרו לקחת משם רק את מדות המוסר אשר קראו בשם פנימיות התורה, עזבו כל כך גם את פנימיות התורה ודרכי המוסר עד כי לא יבשו לבדות שקרים גלויים על חכמי התורה, וגם על ישראל כולו, וישליכו עליהם שקוצים בדברים אשר בדו מלבם ומחזות שוא ומדווחים אשר ידעו בעצמם כי לא כן ידברו, למען כסות כלימה את עצמם ולאומם.

וכמה ירדה חכמת ישראל סלאים וכמה הורדה מעלתה על ידי חוקרים כאלה עד שנדרש לבאר דברים מבוארים כאלה.

פרק מ"ה.

סוף ימי טראיאנוס וכני ישראל בכלל.

דברי ימי ישראל בימי קיסרי רומא מאהרי החרבן עד סוף ימי טראיאנוס ננעיים בכללם את דברי ימי ישראל בארץ ישראל לבד.

לא כן בסוף ימי טראיאנוס, בימים ההם היתה אימה חשיכה במושבות בני ישראל הגדולים מצרים קירענא ואי קיפראס, ותנע גם בכלל ותך גלים גם בארץ ישראל, וכני ישראל הוצעו חללים למאות אלפים במדה נוראה מאד.

בכל ימי קיסרי רומא אחר החרבן אין לנו דבר מסיפרי ישראל, ובכל הדברים מהמאורעות הכוללות אין לנו שם דברי סופרים בתור תולדות הימים כי אם דברי

היהודים בסוף ימי טראיאנוס

קצו

סופרי היונים, שונאי ישראל יותר מכל עמי הקדם, דבריו היועיים. אשר לקחו כל דבריהם מתוך דברי סופרי היונים, וכשמהים לאיד ובהשתמשם בזה למטרתם הם הגדילו המדורה וייספו דברים על פי דרכם הם.

ובכל זה אין לך דבר העומד בפני הקירה הפשוטה, הקירה לדעת הדברים כמו שהם, כי סוף סוף גם מבין משואות חכבות אפשר להוציא דבר ורב פנינים ולהציל שארית פליטת יסודי הדברים.

אבל לאסון בני ישראל נפלה הקירת דברי ימי ישראל בידי אדונים קשים חוקרי העמים מצד זה, וכתבנים טחי תפל מבני ישראל מצד זה.

כי על כל זאת יצאו כל פעם עם מראה בלהות, ופניהם לא היו להם. בימי ביתר אשר המרידה או באה ברב ענין גם במקורי ישראל, פלפלו כל החוקרים האלה פלפולים גדולים מה היתה סיבת המרידה.

ובסוף ימי טראיאן, אשר אין זכר במקורי ישראל מכל מרידה, כי כאמת לא היתה שם כל מרידה, וגם במקורי היונים והיועיים לא בא הדבר לשם מרידה בהמשלת, שם כדו זה החוקרים האחרונים מעצמם.

ויהיו דבריהם כי-נשתעצצו היהודים וירצו לברוא ממשלה גדולה כוללת בכל העולם וישוכבו משוכה נצחת להדביר כל העמים תחתיהם ולתת אותם הדום לגליהם.

והחכם נרעין הלך בזה בדרך רחוק מאד עוד יותר מכל סופרי העמים ויכתוב דבריו ככל דברי איזענמנענער אשר לקח הדבר הזה להתות בהם אש ונפריה על ראש ישראל.

ועלינו לחקור לדעת את כל הדברים האלה מתוך הקירה הפשוטה להכיר פני הדברים כמו שהם להסיר משם את ערימות העפר ולהוציאם מתוך ההפכה.

פרק מ"ו.

איזעביוס בקירקענעשיכמע 2, IV יתחיל דבריו בענין הזה ויאמר: „לימודי הכנסי שלנו פרחו מיום אל יום ויצליחו ויתרחבו יותר ויותר, לעומת זה הלכו הדברים אצל היהודים תמם, והאסונות רבו מיום אל יום, בשנת השמנה עשרה לממשלת טראיאנוס באה עוד הפעם התקוממות היהודים, ועל ידי זה אבדו מספר רב מהם את חייהם, היהודים אשר חיו באלכסנדריא ויתר ערי ארץ מצרים גם היהודים אשר בקירקענע כנאחזים מרוח ולעפות התחילו להתקומם נגד היונים היושבים עמם“.

העתקנו בזה את האשית הדברים למען דעת את הרוח השורר בהם, כי לא מעשי דברי הימים רצה איזעביוס לכתוב, ולא היתה מטרתו מסורי דברי הימים לתומן, כי אם אונאת דברים נגד היהודים להעמיד אותם זה לעומת זה עם הכנסי שלה.

ובכל זה אלו שמרו החוקרים האחרונים לכל הפחות ללכת רק בעקבי דבריו דבר המקורים האחרים אשר קדמו לו הרבה, במקורי היונים והרומיים, ולכלי להוסיף אש ועצים, או היו אפשר להכיר עוב פני הדברים, אף כי באוסן משונה ממה שהיו באמת.

אבל הם הוסיפו מעצמם עוד דברים אשר לא כן, ויצאו להם דברים אשר סתירתם בצדם ונסתרים גם. מאליהם ומתוכם.

ומכלי הבט לא על טבע הדברים אם אפשר הדבר להיות כן, ומכלי שים לב על מהלך הדברים אצל היהודים מימי עולם ומכלי להשגיח על המקורים כולם בוא הפראפעסאר מאמוען בספרו היה עמוד 548 ויאמר:

„אחרי זמן של פחות מחמשים שנה אהרי חרבן ירושלים בשנת 116 התקוממו היהודים במזרח ים התיכון נגד ממשלת רומא, המרד הזה אף שבא לא מיהודי ארץ ישראל כי אם מיהודי שאר ארצות ככל זה הי' ענינו דבר לאומי כללי (rein nationaler Art) ועיקר מקומו הי' בקירענע קיפראס ומצרים וענינו של המרד הזה הי' לנרש את הרומיים ואת ההעללענען וכפי הנראה הי' הפצם ליסוד ממשלה כוללת של היהודים לעצמם, ושלח ירשיו עד אויען, ויהיו תוצאותיו גם כמעזאפאטאמיען וארץ ישראל עצמה, ובכל מקום אשר היתה ידם על העליונה נהגו בדרך זו עצמה אשר הלכו בה הסיקריקין בירושלים, המיתו את כל מי שנפל בידם ולפעמים המיתו באכזריות נורא גם את השבויים אשר נספו בידם, או שעשו להם כמו שעשה מיטוס לפנים לשבויי ירושלים כי הכריחום להלחם עם חיות טורפות וכו'“.

זה הוא הציור המרעיש אשר עשו להם בחלומם כל החוקרים האלה כולם.

ואם כי מאמוען עדין לא התרחק עוד עד הקצה האחרון לברות דברי תהו כי המרד הזה עמד בכל תקפו גם בארץ יהודה, הנה החכם גרעץ אשר דמיונו הוא לבדו מקור דבריו, הוא כבר עשה גם את זאת, ויאמר בעמוד 125:

„גם ארץ יהודה לקחה חלק בהמרדה הזאת ויהיו הם ראשי מנהיגיה (und leitete ihn) בהארצות מסביב על נהר פרת ובמצרים (מן 116 עד 117) כחמשים שנה עבר מאז השברה ממשלת היהודים על ידי הרומיים, והנה קם (בארץ ישראל) דור חדש אשר נחלו מאבותיהם רוח הסיקריקים וכו'“.

ודברי גרעץ אלה החוקים כל כך מדברי המקורים כולם עד שגם שירער בכל אשר ילך גם הוא בכל דרכי כל החוקרים כולם בנוגע למרד כללי בכל הארצות ככל זה בנוגע לדברי גרעץ על ארץ ישראל יאמר בעמוד 667:

„גראים הדברים כי בהמרדות האלה לא לקחה ארץ ישראל חלק, פאלקמאר וגרעץ החליטו וכתבו מרידה גם בארץ יהודה למען תת מקום להשערותם בדבר ספר יהודית, אשר ירצו הם לקבוע זמנו בעת ההיא, אבל אחרים וביחוד ליפסיוס השינו עליהם בצדק, מקורי הרבנים (החלמוד) יזכירו פולמוס של קיסוס, אבל אין דבר אשר יכריח אותנו להוציא הדברים מפשטן שהכונה על המלחמה הידועה אשר נלחם קיסוס כמעזאפאטאמיען“.

והדבר הזה אינו דבר פרטי אם היתה המרידה גם בארץ ישראל או לא, כי אם יסוד הדבר, ונוגע בכל עיקר דבר המרד הזה אשר ברו מלבם. כי אם לא הי' כל זה בארץ ישראל הרי הדבר מוכיח על עצמו שלא היתה בזה כל דבר מרד בהרומיים לטונן ממשלת יהודה, ולנרש מכל הארצות

את הדומיים והיונים ולהעמיד תחת זה ממשלה כוללת של היהודים, אחרי אשר זה ודאי, כי לא תוכל להיות ממשלת היהודים כי אם כאשר יהי ראשה ועיקרה בארץ ישראל.

והרי מזה לבד כבר הדבר מבואר שהי' כל הדבר לא מרידה בממשלת רומא, כי אם היב בין היונים ובין היהודים, אשר התחילו בו היונים כי מצאו אז שעה ראוי' לזה מאד בכל אשר יבואר לפנינו.

וכן באמת הגם כל דברי אייזעביוס שם שהי' זה רק בין היונים והיהודים, ולא בין היהודים וממשלת רומא.

ואם כי אייזעביוס יאשים את היהודים, וכל דבריו הגם כי היהודים התחילו הדבר ועל כן הגה הם האשמים בכל זה, זה היא דבר המובן מעצמו שמקורי היונים אשר מהם לקח אייזעביוס דבריו נללו האשמה על ראש היהודים, וגם אייזעביוס עצמו זה הי' חפצו לתאר הדבר כן.

אבל זה ודאי שכל דבריו הם שהי' זה היב בין היונים והיהודים, ולא מרידת היהודים נגד ממשלת רומא.

ואייזעביוס יאמר שם:

„היהודים אשר היו באלכסנדריא ויתר ערי מצרים, וגם היהודים הדרים בקירענע כנאחזים מרוב ולעפות התחילו להתקומם נגד היונים היושבים עמם, וההתקוממות הזאת הלכה הלך והתרחב ובשנה הבאה הי' לה תואר של מלחמה, בעת ההיא הי' לופוס הנציב בארץ מצרים, בהפגישתה הראשונה אשר נפגשו היהודים עם היונים נצחו היהודים, והיונים ברחו לאלכסנדריא ושם לקחו שבי את כל היהודים וימיתום“.

ומבואר ומפורש שכל הדבר לא הי' בין ליוני רומא והיהודים, כי אם רק בין היונים והיהודים.

ותהי' להיפך שהדברים מבוארים כי נציב רומא לא התערב בזה כלל, כמו שהי' באמת כל פעם-אשר היונים קמו נגד היהודים אשר נציב רומא לא התערבו בדבר, ויתנו ליונים לעשות בהיהודים כרצונם.

והפראפסאר שירער הי' עמוד 668 יאמר:

„נציב רומא בארץ מצרים יושליוס לופוס כפי הנראה לא הי' בכחו להשקיט את התקוממת היהודים ועל כן נצחו היהודים בהפגישתם יחד עם היונים ויביתו את היונים להמלך לאלכסנדריא פה בעיר הראשה הי' ל היונים יד חזקה והיהודים היושבים שם נתפסו והומתו, אייזעביוס IV, 2 אלה דבריו:

והנה בהביאו ובסמכו על דברי אייזעביוס הי' גם שירער מוכיח לפרש דבריו כי כל הדבר הי' רק בין היהודים והתושבים, אבל לא בין היהודים וחל הדומיים.

ורק מפני שמעו לחשוב כי כל הדבר בא מאת היהודים, על כן לא הי' שירער יכול להכין מדוע לא התערב בזה נציב רומא להשקיט הייב עד שיאמר „כפי הנראה לא הי' בכחו של יושליוס לופוס להשקיט את ההתקוממות“.

ובל זה טענת בכל אשר יבואר לפנינו, וכל הדבר בא באלכסנדריא ומכיבותיה על ידי היונים, ועל כן סגר הנציב את עיניו וראה און ולא התכוון, ונתן ליונים לעשות בהיהודים כרצונם.

ככל אשר עשו הנציבים במצרים גם בימי נאיים קליטולא ואחר זה לפני ימי החרבן, היינו בכל עת אשר ידעו כי הקיסר לא יקפיד על זה. ויהי איך שיהי הטעם את אשר לא התערב בזה נציב רומא, אבל זה ודאי כי היהודים לא נלחמו עם לניוני רומא, ולא התקוממו נגד ממשלת רומא, ולא רצו לכונן ממשלה חדשה מאפסי ארץ עד אפסי ארץ.

ויהיו כל מעשיהם רק עם היונים, כי באמת קמו או היונים עליהם להוסיף ולאבדם, וכל מעשיהם היו רק להשיב מכה לחיק מניהם ככל אשר יבואר בפרק הבא.

וגם הראשון בין כל חוקרי העמים בחקירה הזאת הבישאף מינצער בספרו Der jüdische Krieg unter den Kaisern Trajan und Hadrian יאמר בצד 14:

„המקום הראשי מההתקוממות הזאת היה קירענע שם התגסלו היהודים על התושבים ויהרגו בהם הרג רב, דיא קאסיוס או יוזר מדויק קיסריליון מסדר ספרו יתאר את מעשי היהודים עם היונים בצבעים מבהילים וכי עשו להם אכזריות נוראות ויאמרו כי הרגו אותם והפשיטו עורם וכו'“.

והנה הבין גם הוא את המקורים כי היו שם רק זאת שהיהודים התגסלו על התושבים אשר ברובם היו יונים, ויתרם רומיים. אבל זה ודאי כי לא היו להם מלחמה עם לניוני רומא, ולא מרד נגד ממשלת רומא כדברי מאמוען ונרעץ.

ואם מאמוען הסתפק בזה לבד לבדות כי התקוממו היהודים נגד ממשלת רומא ויאמרו ליסד ממשלה כוללת מאפסי ארץ עד אפסי ארץ באסירקא ואויען, לא הסתפק נרעץ גם בזה. ובהיות אצלו המקורים הוא עצמו יודע הוא להגיד לנו גם דבר המלחמה עם לניוני רומא ויאמר בעמוד 126:

„ראשית המרד דמתה לכל מלחמת עם ראשונה התגסלו על שכניהם ויהרגו את הרומיים והגריכיים ויקחו נקמתם מאויביהם על אשר נחרבה ארצם (לפני חמשים שנה) ובראותם כי דרכם צלחה נאספו יחד ויצאו נגד חיל הרומיים ויקראו מלחמה על שר צבא הרומיים לופוס ולניונותיו, בהפנישה הראשונה נצחה ההתגסלות הפראית של היהודים על חכמת מלחמה של הרומיים ולופוס הוכה אחר“.

וכפי הנראה חשב החכם נרעץ כי דברי הימים אינם מעשים שהיו כי אם ספורי בדים אשר יוכל כל איש לבדות כרצונו.

ואמנם כי אך צחוק של הוללות אחזה את כל החוקרים האלה כולם יחד לאמר כי נשתגעו אז כל היהודים בכל העולם ויאמרו לניש את כל הרומיים והיונים ומכל המדינות האלה, ולעשות להם ממשלה גדולה כוללת מסוף העולם ועד סופו, מבבל עד ליביען, וממצרים עד קדמת אשור. ומקירענע ועד קיסראם.

והנה יש לנו בדברי החוקרים האלה מדינות הרבה מאד אשר עלינו להסירדם זה מזה ולבאר כל אחד לעצמו. מאמוען יאמר:

„המרד הזה, אף שלא בא מיהודי ארץ ישראל כי אם מיהודי שאר ארצות, בכל זה היו כל עניני דבר לאומי כללי ועיקר מקומו היו בקירענע

קיפראס ומצרים וכו' ושלה שרשיו עד אויען וכו' גם למעזאפאטאמיען וארץ ישראל וכו'.

וכן הם דברי כל החוקרים כולם פה אחד, ועל כן עלינו לשית לב לדבר המעשים האלה בכל אחת מהמדינות האלה לעצמה ואז יתראו הדברים לפנינו גם מעצמם.

ובהיות יסוד ועיקר כל הדבר במצרים וקירענע הסמוכה אליה עלינו לחקור ראשונה על זה.

פרק מ"ז.

ברורי הדברים.

מצרים ואלכסנדריא.

כבר הערנו על עיקר הטעות הכולל אשר יש בזה וכי לא לבד שלא מרדו אז בני ישראל בממשלת רומא, ולא לבד שלא לחמו כלל עם לניוני רומא, כי אם שגם לא לחמו ולא השתרעו הם ראשונה על היונים שכניהם.

וכל הדבר היי להיפך שהיונים מצאו או השעה היותר טובה להתנסל על היהודים וכל מעשי היהודים אז היתה רק זאת להקהל ולעמוד על נפשם.

וכבר הערנו שרק על פי זה נוכל להבין את אשר הנציב במצרים רטיליוס לזוסס לא התערב בזה מפני שנתן היונים חופש המעשים לעשות כיהודים כרצונם, ככל אשר עשו נציבי רומא לפניו גם במצרים וגם בארץ יהודה.

אבל הנה הדברים יוצאים כן מפורשים ממקור קדמון מאד מהימים ההם עצמם, מקור אשר קדם לכל המקורים כולם אשר היי בידנו עד היום מכל המעשים האלה.

כי הנה מלבד כל המקורים מהיונים והיהודים אשר נכתבו לשם דברי הימים, אשר ישם יכלו לתת לדבריהם תואר וסגנון ככל חפצם, נמצא בימינו עוד מקור חדש אשר נכתב לשם פראטאקאלל של משפט על כל המעשים ההם אשר היי לפני הקיסר.

והחוקרים החדשים אף שידעו את המקור הזה והשתמשו בו בנוגע לאיזה פרטים מהמעשים או, הנה בהיות דרכי ההקירה בדברי ימי ישראל אבילות ושעריהם שוממים, לא עלה על דעתם להשתמש בו בנוגע לעיקר כל הדבר כמו שהוא.

ושידעו בראש היא בדברו על המקורים העתיק את המקור הזה בעמוד 65 כפי שהוא נמצא בשתי התיבות מקוטעים (Fragmente), האחת בבית Louvre הצרפתי בפאריז, והשניי התיבה קטנה כבריטיש מהעאום בלאנדאן.

ובהיות גדולה בעינינו תודאת בעל דין נעתיק בזה את הדברים משם כפי כל הדברים אשר כתב שם שידעו מזה, הוא יאמר:

המעשים הנזכרים ליהודי אלכסנדריא ידברו איה Papyrus-Fragmente, אשר נדעו רק בזמן האחרון (ראה Revue des Etudes Juives 1898; 218—225 אשר שם העמודים יינאך חד).

המעשים במצרים בסוף ימי טראיאנוס

„פראנעמענט אחד מונח בלווער הפריזי ושייך אלוי גם חתיכה קטנה המונחת בלאנדאן, ונראים הדברים על התקוממות היהודים (!) כימי טראיאנוס, הדברים שם יש להם תואר פריטיבל מאשר הקיסר עצמו דיבר עם שלוחי היהודים והאלכסנדרים, הפארימל *Kaïōaq 'Ioudaiois* יבוא שם שני פעמים II, 1 ונס III, 16, אבל נראים הדברים כי לא רק שלוחי היהודים דברו עם הקיסר (כמו שהחליט ווילקען) כי אם גם מלאכי היהודים וגם מלאכי האלכסנדרים (כאשר הוכיח ריינאך וגם ווילקען שם והסכים עמו). הדברים שם יותחלו מזה כי איש אחד Theon שמו יקרא עדיקט של לופוס אשר סקר בתור שחוק להביא את מלך הטהעאטער, והשמות שהעאן ולופוס יבואו גם בהפראנעמענט מלאנדאן, ואחרי אשר ההתקוממות בימי טראיאן היתה בהימים אשר לופוס הי הנציב במצרים, נראים הדברים שהכונה ללופוס זה, גם הדבר מוכח כי ידובר בזה מזמן טראיאן כי יזכיר שם I, 13 את המלחמה בדאציען, ולפי זה יהי מלך הטהעאטער מלך היהודים (!) בהמרידה, וכפי אשר נראה משם יהי שהעאן איש אלכסנדרים אשר יצדיק בפני הקיסר את מעשי האלכסנדרים נגד היהודים, ויצדיק אותם כזה כי עשו כן מפני שהנציב בעצמו סקר על זה, יתר החקירות בהמשפט הזה אי אפשר להכיר מתוך הפראנעמענט ונראה משם כי אחד מהאלכסנדרים נהרג עליו משפט מוח, כי האיש טילוס אשר יאמר בסוף, כי אחרי אשר מהר ימות ירצה לאמר האמת בלא כל פחד, הנהו כודאי מהאלכסנדרים וכו', ואחרי אשר יבוא שם גם שם אנטונינוס, אבל לא לשם הקיסר, רצה ריינאך לאמר וכו' אבל אחר זה חזר בו והחליט כי המשפט הזה לא היה על ידי טראיאנוס עצמו כי אם על ידי אדריאנוס אשר מלך אחריו, ויכול להיות שהדבר כן בדברי ריינאך, אבל אין הדבר מוכרח לאמר כן וכו', ויכול להיות כי המשפט הזה היה באנטוכיא אחרי שוב טראיאנוס מבבל בשנת 177 כן הוא דעת ווילקען, אבל גם אפשר שכן הדבר בדברי ריינאך שהיה זה בראשית ימי אדריאנוס.“

וכדבר שלא הוא על כל החוקרים החדשים כי לא האו ולא הרנישו אשר הדברים האלה אינם איזה פרט בנוגע למעשי הימים ההם, כי אם נונעים אל כל עיקר הדבר עצמו, אשר יהסכום מן הקצה אל הקצה.

ולא נרצה לדבר עתה על זה אם היה המשפט הזה בסוף ימי טראיאנוס על ידי הקיסר הזה או בראשית ימי אדריאנוס על ידי אדריאנוס.

העיקר הוא כי נראה בזה ארבעה דברים כוללים :

(א) ראשונה נראה, כי היהודים הקריבו משפטים ודינים נגד האלכסנדרים, אם באנטוכיא לפני טראיאנוס בשיבו מבבל או לפני אדריאנוס בהיותו בראשית ימי ממשלתו. באלכסנדרים עצמה.

(ב) והגנו יואים כי האלכסנדרים הם היו הנדונים והם נתנו דין וחשבון על מעשיהם ולא היהודים.

ותהי להיפך כי היהודים הם היו התובעים מנקשי משפטים מאת הקיסר.

(ג) והגנו יואים כי גם ההצטרקות של היונים האלכסנדרנים לא היתה להכחיש

כל דבר אשמתם וכי היהודים הם האשמים בדבר,

המעשים במצרים בסוף ימי מראיאנוס

ר

כי זה לא יכלו לאמר בהיות אשמתם וכל מעשיהם דבר אשר נגלה לנמרי על ידי המשפט.

כי על כן הצדיקו נפשם רק בזה לאמר שעשו מעשיהם על פי סקודת הנציב לוסוס.

(ד) כי בהמשפט הזה לפני הקיסר נתחייבו האלכסנדריים בלין, ועל אחד מראשי מסבי המעשים יצא המשפט להמיתו.

ובדאי כי כן יצא שם גם משפט אחרים רק שלפנינו נמצאו דברים חסרים ומקומעים.

וגם דבר משפט האיש הזה הננו יודעים רק בדרך אנב מאת אשר יאמר „כי אחרי כי הוא עומד למות ויומת מחר הנהו מוכן להניד האמת בל כל פחד“.

וחלא דבר שאין צריך לאמר הוא שאילו היו היהודים המתנפלים על היונים והרומיים להומס ולאברם, כל שכן אם היו היהודים מורדים בממשלת רומא ונשתגעו לרד לפניהם את כל ממשלת רומא ולכונן ממשלת היהודים, הלא אז רק תשואת חן היו היונים מקבלים מהקיסר על כי הכניעו את היהודים, ותודה רבה ונדולה מאד כי הושיעו את ממשלת רומא.

וגם אם קמו הם רק נגד היונים והרומיים להשמידם, היו היונים האוים רק לתודה על מעשיהם מאת ממשלת רומא והקיסר.

ואמנם כן שגם מהמקורים הישנים יוצא הדבר כן אחרי אשר נשים לכ להבין את כל יסודי דבריהם.

דיא קאסיוס יזכיר את דבר מצרים רק כלאחר יד, אבל אייזעביוס יזכיר זה בקירינענשיכטע שם ברוב ענין ונעתיק כל דבריו כמו שהם ונראה הוא יאמר שם IV, 2:

„בשנת השמנה עשרה לממשלת מראיאנוס באה עוד הפעם התקוממות היהודים, ועל ידי זה אבדן מספר רב מהם את חייהם, היהודים אשר היו כאלכסנדריא ויתר ערי ארץ מצרים גם היהודים אשר בקירינענע כנאהוים מרוח ולעפות החלו להתקומם נגד היונים היושבים עמם, ההתקוממות התפשטה יותר ויותר ובשנה הבאה היו לה תואר של מלחמה אשר להמו יחד, לוסוס היו או נציב מצרים, בהפנישה הראשונה נצתו היהודים את היונים, והיונים ברחו לאלכסנדריא, ויקחו את כל היהודים הנמצאים שם בשבי וימיתו את כולם, והיהודים אשר בקירינענע אף כי לא השינו עורה מאחיהם במצרים בכל זה הוסיפו הם תחת יד הראש שלהם לוקאס לשרוד את המחוזות במצרים ולהחריב אותם, אז שלח הקיסר עליהם מארציוס מורכא עם חיל רגליים ורובכים ואניות מלחמה והוא נלחם עמם מלחמות רבות ואחרי עבור זמן גדול המית הרבה אלפים מהם לא לבד בקירינענע כי אם גם מיהודי מצרים אשר באו שם לעזרת לוקאס מלכם, ומפני שירא הקיסר כי גם היהודים במצואפאטאמינן יתנסלו גם הם על שכניהם היושבים שם כי על כן סקד על לוויוס קווינעטוס להשמידם מהמדינה הזאת והוא יצא עליהם ויהרג מספר רב מאד מהם“.

הנה חשב אייזעביוס כי עשה מלאכה שלמה וכי הצליח בידו לשום כבד עון על היהודים.

אבל טעה בהשכנתו וכאשר נלה פני הלוי או יהוי יוצא לנו גם מתוך דבריו כל מראי פני הדברים באופן אחר למטה.
והנה כל המעשים יספר בדרך כלל יפהוש רק שני דברים בנוגע למצרים.
האחת כי בהפנישה הראשונה נצחו היהודים.
וזאת שנית כי באלכסנדריא עצמה לקחו היונים את כל היהודים הנמצאים שם וימיתו את כולם.

ושני הדברים האלה אמת הם וכן הדבר.
אבל הנה זה ודאי כי את אשר לקחו היונים את כל יהודי אלכסנדריא וימיתום, כמדומה לנו שגם נרעין וגם מאמוען וכל הבריהם בכל מובת לבנם נגד היהודים לא יחשבו זה להתקממות מהיהודים להרוג ולאבד את שכניהם היונים העליבים.

והגם דברים ברורים כי היונים קמו על היהודים ויהרגו את כולם.
נשאר לנו מהמעשים במצרים ביהוד רק זאת לבדו ככתבו ובלשונו של איזעביוס:

„כי בהפנישה הראשונה אשר נפגשו יחד היונים והיהודים נצחו היהודים והיונים הוכרחו לנטו לאלכסנדריא“.

והדברים האלה גם הם אמת לאמיתו דם.
אבל כל הוקר ומעיין יראה ויבין כי בשום אופן אי אפשר להסב פני הדברים האלה ולאמר עליהם כי ענינם הוא אשר היהודים קמו על היונים פתאום להורגם ולאבדם.

כי פנישה יחד הוא רק דבר שני מהנות אשר התלצו לצבא ובהפנישה הראשונה אשר נפגשו שניהם יחד על שדה המערכה נצחו היהודים.

וישרע עצמו בהעתיקו גם הוא דברי המקודים בעמוד 664 יכתוב בלשונו:
„Diese (die Juden) besiegten in einem Treffen die „Hellenen“ und zwangen sie zur Flucht nach Alexandria“.

והנה כתב גם הוא כל הדבר כן, ודבר שאין צריך לאמר הוא כי besiegten in einem Treffen אי אפשר לאמר על התנפלות היהודים פתאום על שכניהם, כי אם על שני מהנות אשר יצאו שניהם לקראת נשק, שני מהנות אשר בידועה בתחלה יצאו למלחמה, בהבנה קדומה.

והנה כי כן דבריו של איזעביוס „ובשנה הבאה היו הדברי למלחמה, ובהפנישה הראשונה נצחו היהודים והיונים ברחו לאלכסנדריא ויקחו שבי את כל היהודים שם וימיתום“ הלא אין ספק שהיו בזה אהת משתי אלה או שהיהודים קראו את היונים למלחמה במערכה בשדה או להיפך שהיונים קראו את היהודים למלחמת הבינים במערכה בשדה.

אבל דבר אין לזה עם דבריו „היהודים אשר היו באלכסנדריא ויתר ערי מצרים וכו' התחילו כנאהוים מרח ולעפות להתקומם נגד היונים היושבים עמם“.
נשאר על זה רק השנה הראשונה, שהיו בשנה השניה לא היתה כי אם פנישה אחת ומיד אחריה הומתו כל יהודי אלכסנדריא.

(ב) אבל דבריו אלה בנוגע להשנה הראשונה פתיחתם בצדק, והגם סתרים את עצמם.

אלו היו אייזעביוס ואמר לנו כי היהודים כנאחזים מרוח ולעפות התנפלו פתאום על היונים והרומיים שכניהם מכלי אשר ידעו אלה דבר מזה לפני זה, זה היו דבר אשר אפשר להשמע, כי אף אשר זה ודאי אשר בכל הריבוי הגדול של היהודים במצרים ישבו שם יתר העמים על אחת שבע,

בכל זה אין זה מן הנמנעות, כי פתאום טרם ידעו יתר העמים מחשבת היהודים, ובהיותם יושבים לבטח, השתערו היהודים פתאום על שכניהם ובטרם מצאו היונים והרומיים את ידם הכו בהם היהודים מכה רבה מאד.

אבל הגה כל דבריו הנם רק מהתקוממות אשר התרחבה על יד על יד עד אשר בשנה השני' היו שם מה שהיו.

ואם כן מי יתן ואייזעביוס היו מודיע לנו איזה רעה היו יכולים היהודים המעטים מכל העמים שם על היונים והרומיים הרבים והעצומים מהם על אחת שבע.

ומי יתן והיו מודיע לנו מה עשו כל העמים ההם לבני ישראל במשך שנה שלמה.

והאם אפשר הדבר להאמין כי שנה שלמה עמדו היונים אוכלי ישראל והרומיים מושלי הארץ ויחבקו את יריהם, והאם אפשר להאמין כי שנה שלמה עמדו כל העמים האלה מבוהלים ודחוסים ויכינו את כתפם למהלומות היהודים.

(ג) אף גם זאת איך אפשר הדבר כי שנה שלמה החשו שרי רומא ויתנו את בני ישראל להתארנ באופנים כאלה.

שירער שם עמוד 663 יאמר "כפי הנראה כי הנציב הרומי במצרים רוטיליוס לופוס לא עצר כח לעמוד נגד היהודים".

אבל רק אז היו אפשר לאמר כן אלו בא הדבר פתאום, והיהודים השתערו בכל כח ידם מיד, וכל הדבר גז חיש ויעף כברק בהתהלכו,

או להיפך שבני ישראל התחבאו משך שנה בחורים ובנפים ויכיני הדבר שם כמו שהיו לפני ימי ביתר.

לא כן במקום הזה אשר אייזעביוס עצמו יאמר כי הדבר התפשט לאט לאט, והתרחב ולקח תואר של מלחמה רק בשנה השני'.

ואיך זה ישב נציב רומא שנה שלמה בחיבוק ידים ולא עשה כל מאומה במשך הזמן הגדול הזה.

והנה עמדו היונים העלובים והרומיים העניים שנה שלמה ויתנו להיהודים להטמטם ולכלותם, וגם נציב רומא לא עשה כל מאומה שנה שלמה.

והלא אחרי אשר הדבר התפשט רק לאט לאט מה נקל היו להנציב להיות פוטר מים בראשית מדון.

והאם יש לנו דוגמא כזאת בכל דברי ימי הרומיים.

ומאמזען ונרעץ עוד גם יאמרו לנו כי היו או דבר היהודים לנרש את כל היונים והרומיים מכל ארץ מצרים וכל הארצות מסביב ליסוד שמה ממשלה גדולה כוללת חדשה לעצמם.

ובכל זה חכו היונים והרומיים וגם ממשלת רומא עצמה שנה שלמה, ולא עשו דבר ויהיו נעלבים ואינם עולבים, מוכים ונרדפים ומקבלים הכל באהבה שלמה.

(ד) ולא שמו כל העוסקים בזה לב גם להדברים עצמם, ולא שמו לב להמעשים לחקור לדעת אם הנם אפשר.

הן דברי אייזעביוס הם כי בהפנישה הראשונה נצחו היהודים היוונים נסו מפניהם לאלכסנדריא ושם לקחו את כל היהודים וימיתום.

אבל היכן היו היהודים המנצחים, ומדוע לא הצילו את אחיהם בשריהם. כל החוקרים האלה כולם למען הכין דברי אייזעביוס בניגע להמעשים במצרים החליטו כי לניוני רומא יחד עם העמים כולם לא עצרו כח לעמוד בפני היהודים שם.

והחכם נרעץ אשר המקורים הנם למשחק לו בדה עוד יותר כי כל המלחמה היתה עם לניוני רומא ויאמר בעמוד 126:

„ויהי כראות היהודים כי ידם תושיע להם לעמוד נגד אויביהם התגודדו לגדודים רבים ויהיו למחנה כבד וינסו דבר מלחמה אל שר צבא לניוני רומא לופוס ובהתגרה הראשונה היתה יד היהודים רוממה ויתנכרו על הרומיים וכו“.

ולפני היהודים המנצחים ולעיניהם לקחו היוונים שבי את כל יהודי אלכסנדריא וימיתו את כולם.

וגרעץ שם יאמר:

„הנכרים אשר אחרי נצחון היהודים על צבא רומא נסו לאלכסנדריא לקחו את כל תושביה היהודים שבי כי אנשי המלחמה מהיהודים עמדו במערכה וימיתו את כולם באכזריות חמה“.

אבל אנשי המלחמה מהיהודים אשר עמדו במערכה אצל אלכסנדריא הלא ידעו היטב כי שם באלכסנדריא נשארו בניהם ובנותיהם, נשיהם וטפם וכל קנינם. ואיך לא נסו דבר לבוא על עקב אויביהם המנוצחים, אחרי אשר גם לניוני רומא הוכו מהם.

(ה) ויפלא עוד יותר כי הננו רואים אשר אחרי אשר הומתו כל היהודים באלכסנדריא לא עשו עוד היהודים המנצחים דבר.

והלא בהיות ידם רוממה כל כך היו להם לנקום דם אחיהם, ולבלי לחשות עד אשר תכנה ותתכונן הממלכה החדשה אשר אמרו ליסד.

ובכל דברי אייזעביוס יש אחר זה רק דבר המעשים בקירענע, אבל לא במצרים.

(ו) ולא זה בלבד כי אם שבהתחילו עתה לדבר מקירענע יאמר אייזעביוס „אף כי היהודים בקירענע לא יכלו לחכות על עזרה ממצרים בכל זה הוסיפו הם לשרוד את המחוזות בארץ מצרים“.

ומבואר כי זה ודאי אשר היהודים במצרים לא עשו עוד דבר במצרים עצמה.

ויהודי מצרים כבר נגמר כל ענינם עם ההרג הרב באלכסנדריא, וכן יוצא גם ממקורי ישראל ככל אשר יבואר לפנינו.

ומזה מבואר כי יהודים מנצחים גם את היוונים וגם את לניוני רומא לא היו שם בעת ההיא.

(ז) דיא קאסיוס לא ידבר כלל ממעשי היהודים באלכסנדריא, וכל המעשים האלה אשר אצל אייזעביוס הנם יסוד ספורו אף שם.

ובכל אשר ירחיב דיא קאסיוס מיו ולשונו על קירענע בספרו 32, 68 בננע למעשי היהודים ואכזריותם בקירענע, לא ידבר ממעשיהם באלכסנדריי. ורק אחרי כל דבריו מקירענע יאמר כלאחר יד „אכזריות כאלה עשו היהודים גם במצרים וגם בקיסראם“.

אבל המעשים עצמם במצרים, אשר לפי דברי אייועביוס משם גם הותחלה ונתפשטה רעת ישראל, וכי היתה שם גם מלחמה, מכל זה אין דבר אצל דיא קאסיוס.

פרק מ"ח.

אבל כל הדברים עומדים חיים לפנינו ומבארים את עצמם. בשנת השש עשרה לממשלת טראיאנוס קרא הקיסר הוזה מלחמה גדולה על כבל ויבקיעה אליו והיהודים בכבל אשר היו באמנה עם שכניהם, ואשר ידעו כי נכונים להם ימי חשך תחת ממשלת רומא ככל אשר התאכזרו עמהם דאמיט'יאן וטראיאן בארץ ישראל, עמדו גם הם נגד הרומיים וילחמו עמהם בחוקה. ואת הדבר הזה מצאו או היונים במצרים לשמחתם להתנפל על היהודים, אחרי אשר יהודי כבל חטאו או חטאה גדולה נגד ממשלת הרומיים.

ואם במקורי היונים נאמר כי מקור הרעה יצא או מאת היהודים וכי היהודים הם התחילו להתגרות כם, זה הוא דבר המוכן מעצמו, דבר אשר אי אפשר להיות אחרת.

ובפרט כי בימים הראשונים ההם לא נשכר עוד רוח היהודים, ולא ששמו צוארם למבח, כי אם שכל פעם עמדו על נפשם, והשיבו מכה רבה לחיק מניהם.

ועל כן ה' הנקל מאד לאמר כי מהיהודים יצאה הרעה והם אשמים בדבר. וכבר קרו מעשים רבים כאלה גם בימינו לעינינו אשר שונאי ישראל הפכו לאמר כי היהודים הם גרו מדון על כן באה להם כל הצרה הזאת.

ועל כן הגה כל הדברים מובנים ונקראים מאליהם.

וכן הדבר כי היהודים המעטים נגד כל העמים במצרים סבלו הרבה מאד מהיונים כמשך שנה שלמה, וכל פעם אשר עמדו היהודים על נפשם צעקו היונים כי היהודים קמו עליהם.

וכן הדבר כי הנציב חבק את ידיו ועצם עיניו ולא שם לב לכל מעשי היונים נגד היהודים, עד אשר חבלו היונים תחבולה להמית את כל יהודי אלכסנדריא אשר הם היו עיקר היהודים במצרים.

ועל כן עשו למראה עין מלחמה עם היהודים סביב אלכסנדריא ובצאת נכורי החיל מהיהודים להושיע לאחיהם ויהי כאשר נתקו כפות רגליהם מהעיר „הפנישה הראשונה“ בלשונו של אייועביוס, מהרו וישבו אל העיר ולגינוי רומא או היונים עצמם אשר באמת היו הרבה יותר מהיהודים שם לא נתנו ליהודים לשוב העיר, ויקחו שבי את כל הזקנים והתלשים המן והגשים וימיתו כולם.

היהודים המנצחים אשר ברו סופרי היונים נבראו רק כהבל פיהם, ועל כן לא יכלו לעשות כל יצימה להושיע לאחיהם.

הדברים מכוארים בהפראנמענטים אשר בפאריו ולאנדאן, כי הקיסר (אדריאנוס ככל אשר יבואר) ישב למשפט על היונים ראשי מסבי המעשה הנראה הזאת וידון מהם גם למיתה.

וכבר הערנו שזה יכול להיות רק אם היהודים היו חפים מכל פשע. ולא לכך אם היו היהודים מורדים בממשלת רומא, וירצו לנרש את הרומיים מכל המדינות האלה, אשר אז היו היונים מצילי ממשלת רומא והיהודים היו נענשים קשה מהממשלה עצמה ומקיסר גם אחרי הנצחון עליהם ככל אשר הי' אחרי ימי ביתר,

כי אם גם אם הי' זה רק התקוממות נגד העמים נגד היונים והרומיים היושבים שם להומס ולאבדם, ולהממשלה לא הי' די חיל וצבא להגן עליהם נגד היהודים,

גם אז היתה ממשלת רומא והקיסר רק ממלאים פיהם תהלתם של היונים והרומיים אשר עמדו על נפשם ויצילו את המדינה מקף היהודים המתקוממים.

ועל כן באמת תחת מה שבקירכעננעשיכמע של איזעביוס נאמר על אלכסנדריא „בהסנישה הראשונה נצחו היהודים“,

נאמר על זה עצמו בהכראניק של איזעביוס בסגנונו של היעראנימוס „אבל חלק מהתושבים נצחו את היהודים באלכסנדריא“.

וכן הוא גם דבר הסגנון הארמעני ובא שם „היהודים הגרים כלוב התחילו להתקומם נגד היונים התושבים וגם במצרים ובאלכסנדריא וקירענע וטהעבאיו, כל הנצחון עמד לימין היונים באלכסנדריא“.

הנוסח היוני מזה עצמו „היהודים כלוב קירענע מצרים אלכסנדריא וטהעבאיו והתקוממו נגד היונים התושבים ונשמדו (היהודים) מן הארץ“.

וכן הדבר כי הנצחון עמד לימין היונים לפי שלא הי' באלכסנדריא כל נצחון ליהודים וכל הנצחון הי' אצל היונים, ואת אשר עזבו את היהודים וישובו העירה זה עצמו הי' דבר תהבולתם להשמיד ולאבד את כל היהודים באלכסנדריא.

ועל כן גם נקראו למשפט אחר זה כראשית ימי אדריאנוס, וגם יצאו חייבים ונענשו קשה.

ויותר מכל זה כי אדריאנוס במלכו כאשר ישר נוכח צדקת היהודים צוה לבנות מחדש את בתיהם אשר הרסו היונים באלכסנדריא. ובהיות גם זה דבר חדש עלינו לבאר הדבר.

פרק מ"ט.

ככל דבר אשר האמת עד לעצמו נשוב ונראה כן גם בדבר הזה. כי הגה הדברים מפורשים כי אדריאנוס צוה גם להקים מחדש באלכסנדריא את הבתים אשר נהרסו שם על ידי הרומיים.

וכל החוקרים החדשים לא ידעו מה לעשות עם הדברים האלה, הנהו יושבו, אבל הדברים הגם פשוטים ונודרים.

וזנה בהכראניק של איזעביוס בנוסח של היעראנימוס בא בדברים מפורשים
לאמר:

„Hadrianus Alexandriam a Romanis subversam publicis instaurationibus restituit.”

ועל זה יאמר מינפער בעמוד 20:

„אף שסבלה העיר (אלכסנדריא) הרבה, אבל זה ודאי שלא נהרסה, ואם היעראנימוס יאמר כי מהרסיה היו הרומיים, מוכרח כי האמין אשר אלכסנדריא נלקחה בחוקה מידי היהודים, אבל אין כל ראי' על זה, המטבעות של העיר הזאת על שם הקיסר טראיאנוס משנת 18 עד שנת 20 לממשלתו נמצאים הרבה ולא נפסקו, וזה יורה למדי כי לא הי' שם התקוממות, וגם המטבעות שאחר הזמן הזה (היינו בראשית ימי אדריאנוס) אין עליהם כל זכר כי בנה אדריאנוס להיונים את עירם והקימה מחדש, ובידענו את ההשתדלות הגדולה אשר השתדלו אנשי אלכסנדריא להתניף את הקיסרים וביותר עוד את אדריאנוס אין ספק כי היו מזכירים דבר גדול כזה.”

ונפלא לראות כי הי' הרבה מחלמ' אצלם כל כך כי היהודים הם היו ההורסים, עד כי אף שמפורש גם אצל איזעביוס כי היונים והרומיים לקחו שבי את כל היהודים באלכסנדריא וימיתום, ואין ספק כי יחד עם זה החריבו או את חלק העיר אשר נרו שם היהודים, עזבו דברים ברורים כאלה, ובמצאם כי אדריאנוס בשנה הראשונה למלכו דהיינו מיד אחרי המעשים האלה צוה להקים מחדש באלכסנדריא את הבתים ההרוסים אשר הרסו הרומיים, עשו להם סלסולים זרים כי היעראנימוס טעה לחשוב אשר היהודים כבר היו אדוני העיר והרומיים היו מוכרחים להרוס את העיר למען קחת אותה מידי היהודים.

ובהערה 3 יביא שם דברי צאענא אשר ירצה להגיה בדברי היעראנימוס תחת אלכסנדריא „ירושלים” ויהיו דבריו כי אדריאנוס בשנה הראשונה לממשלתו צוה לבנות מחדש את ירושלים אשר נהרסה ע"י הרומיים.

אבל לכך מסה שירצה לשבש את דברי היעראנימוס, גם אי אפשר להגיה כן.

שאם הי' כתוב „ירושלים” לא הי' היעראנימוס צריך להוסיף „אשר נהרסה על ידי הרומיים” והי' די באמרו „כי צוה לבנות מחדש את ירושלים” ומי לא ידע כי ירושלים היתה אז חרבה ונהרסה על ידי הרומיים זה כחמשים שנה.

אבל תהי' גם החוקרים האלה רצו לפרש הדברים שהכונה שמקודת אדריאנוס היתה לטובתם של ישראל.

רק מפני שעל פי דרכם לא יכלו להבין איך אפשר שיהי' זה באלכסנדריא מקום מידת היהודים אשר הי' לו לאדריאנוס רק ליסרם במשפט, וגם איך הרסו שם הרומיים, והלא היהודים היו ההורסים, על כן דצו להגיה ירושלים תחת אלכסנדריא.

אבל הלא הדבר מפורש גם בדברי איזעביוס קירענענעשיכמע 2, 4 שם כי באלכסנדריא הרגו את כל היהודים הנמצאים באלכסנדריא.

האם יכול להיות ספק כי יחד עם זה הרסו את בתיהם וכל בתי הכנסיות המדרשות אשר הי' להם.

ומפורש בהפראנמענטים הפאריזי והלאנדני כי הקיסר (אדריאנוס) דן את ראשי היוונים על זה ומה יוכל להיות דבר יותר פשוט כי יחד עם זה צוה להקים מחדש את בתי היהודים הנהרסים.

בהיות באמת לב אדריאנוס בראשית ימי ממשלתו טוב ליהודים ויש אליהם חסד ככל אשר יבואר לפנינו.

ובהסגנון הארמעני גם הם לא יכלו להבין זה ויגידו „אשר נהרסו על ידי היהודים“ וזה טעות, וכדברי העראנימוס בן הם, ודבריו מדויקים.

ושירער לא ידע איך להכריע ויאמר בהוא עמוד 665 הערה 47: „בהכראניק של אייועביוס נאמר על השנה הראשונה של אדריאנוס כי הקיסר הזה צוה להקים מחדש את אלכסנדריא אשר נהרסה על ידי היהודים או על ידי הרומיים“.

אבל מאמוען ירצה לשבש הדברים לפניו ויאמר V, 543: „אלכסנדריא עצמה לא נסלה בידי היהודים“. ובהערה זוסף: „אייועביוס עצמו (אצל סינצעללוס) יאמר רק זאת על הקיסר אדריאנוס: *Ἀδριανὸς Ἰουδαίους κατὰ Ἀλεξανδρείαν στασιάζουσιτας ἐκόλασεν*. ההעתקה הארמענית והלאטינית עשו מזה בטעות כי אדריאנוס הקים מחדש את אלכסנדריא אשר נהרסה על ידי היהודים אשר אייועביוס קירבענעשיכטע 2, 4. והוא קאסיוס 32, 68. לא ידעו מזה“.

ועל זה ישוב לו בצדק שירער שם 665 בהערה 47 לאמר: „השערת מאמוען כי בדברי אייועביוס עצמו לא הי' דבר מזה ונתוסף רק בטעות בהסגנון הארמעני והלאטיני, איננה נכונה ואי אפשר להקימה שהרי שתי ההעתקות השונות יתאימו בזה יחד“.

והנה צדקן דבריו נגד מאמוען, אבל הלא אין ספק שצדק גם מאמוען בטענתו שאיך לא הזכיר אייועביוס בקירבענעשיכטע והוא קאסיוס שם מדבר גדול מזה, כי מטפולין של העולם אלכסנדריא נסלה או בידי היהודים. ויותר מזה שאם נסלה בידם עד שיכלו להרסה, או לכל הפחות להזיק לה מאד, הרי קדמו לזה בהכרח המון מעשים רעים ואין זכר מהם.

ואצל דוא קאסיוס כמעט שנים אין זכר מהמעשים במצרים כל עיקר. ואיך אפשר הדבר שמעשים כבירים כאלה עד כי אלכסנדריא של מצרים נסלה בידי היהודים אין זכר מזה אצל הסופרים האלה.

אף גם זאת כי בצדק ישאל גם מינטער בעמוד 21 איך אפשר שדבר גדול כזה מה שעשה אדריאנוס עם הרומיים היוונים תושבי אלכסנדריא כי בנה להם את עירם מחדש לא בא על המטבעות מימים ההם, ואנחנו ידענו את השתדלותם הגדולה בימים ההם להחניף את אדריאנוס.

אבל כל הדברים הנם על מקומם ועל ענינם ואין צורך לא לשבש ולא להגיה, וכפי שבא הדבר בדברי העראנימוס בן הוא.

והדברים המעטים האלה הנם פרק שלם בדברי הימים ההם. וגם מהם נראה את אשר יבואר לפנינו בראשית ימי אדריאנוס, כי אז האיר פניו אל היהודים באופן נעלה מאד, והשתדל למלאות את כל משאלותיהם הפאליטיים עד שנים הרשה להם לשוב ולבנות את המקדש בירושלים.

ועל כן בישבו למשפט באלכסנדריא על המעשים הנראים אשר עשו שם העמים ליהודים, המעשים אשר נעשו על ידי הרומיים והיוונים ויתר העמים, ובמצאו כי אך שקר ספלו עליהם היוונים והרומיים, עד כי צוה גם להמית את ראשי מסבני ההרג הרב ביהודים, הנה יחד עם זה צוה גם לבנות החרבות, בחלק גדול מעיר אלכסנדריא אשר שם נרו היהודים, אשר נהרסו על ידי התושבים מהעמים, וגם על ידי לניוני רומא אשר לקחו חלק בכל התלאה אשר מצאה שם את היהודים. והיהודים היו מספרם רב מאד באלכסנדריא וכימי שהילא היו שם יותר ממיליאן נפש אדם מהיהודים לכד, וגרו שם גם בחלק מיוחד, וגם בתוך המבואות הכוללות כמו שיוצא מכל דברי שהילא בספרו המלאכות אל נאיוס. וגם אלו לא דרש או אדריאנוס שובת היהודים היו עליו לצוות לבנות החרבות לבלי תראה העיר הגדולה והמפוארה הזאת כירת התבל כעיר הרוסה. אבל כי באמת כן הדבר אשר אדריאנוס בשנה הראשונה לממשלתו השתדל לקנות לו לבב היהודים ויבואר לפנינו ואחרי אשר נתבאר לנו כל דבר המעשים במצרים הנה הדברים סתוחים לפנינו להבין דבר קירענע וקיפראם.

פרק נ.

היהודים בקירענע וקיפראם.

קוראים אנחנו כהיום את כל דבר המעשים האלה מצרים ואלכסנדריא כסוף ימי טראיאן בתור דברי הימים לבני ישראל, וכבר הורגלנו בדברי צרותיהם של ישראל, עד שנם כל זה נקרא ולא נתרנס. אבל נוכל להבין את נפש האומה כימי המעשים ההם, את החרדה הגדולה אשר נפלה עליהם בראותם כי קמו עליהם לכולעם חיים, ואת כל האימה חשכה אשר נפלה על כל היהודים היושבים בין היוונים בכלל ובמקומות הסמוכים למצרים בפרט, בהשמע הדבר הנורא הזה, כי קמו היוונים באלכסנדריא, ובתחבולות ערמה ובעזרת לניוני רומא הרנו שם את כל היהודים. אלכסנדריא של מצרים היתה עד אז העיר רבתי עם, והמקום היותר גדול בין כל מושבות בני ישראל בנוים, גם עשרם היו גדול מאד בהיות העיר רוכלת עמים, ובירת התבל אחרי רומא. וסחרם ואתננם היו שם גדול יתר מאד בשכנם לחוף ימים וישלתו מערבם לקצוי ארץ. אף גם היו לקהלה ראשית בכל ישראל קהלה מסודרת לכל דבר תורת ד' כלשונו של רבן שמעון בן נמליאל בבדייתא בכתובות ד' ביה: "חוקה לכהונה נשיאות כפים והילוק נרות בארץ ישראל ובסוריא ובכל מקום ששלוחי ראש חדש מניעין נשיאות כפים ראי אבל לא חילוק נרות ובכל בסוריא רבן שמעון בן נמליאל אומר אף אלכסנדריא של מצרים בראשונה (היינו לפני ההרג הכללי הזה) מפני שנית דין קבועין שם".

המעשים בקירענע וקיפראם

הוא שכל הדברים הלכו קבועים ועומדין על פי התורה והמצוה.

הן גם ענין דברי ר' יהודה בברייתא במס' סוכה ד' ג'א ובתוספתא שם ס"ד ממה שראו עיניו בשחרות ימיו באלכסנדריא לפני ההר הנכללי הזה:

„תניא ר' יהודה אומר מי שלא ראה דיופלוסמון של אלכסנדריא של מצרים לא ראה בכבודן של ישראל אמרו כמין בסילקי גדולה היתה סמיו לפניו מסמיו פעמים שהיו בה כפלים כיוצאי מצרים והיו בה שבעים ואחד קתדראות של זהב כנגד שבעים ואחד של סנהדרין גדולה כל אחת ואחת אינה פחותה מעשרים ואחד ריבוא ככרי זהב וכימה של עץ באמצעיתה וחון הכנסת עומד עליה והסודרין בידו וכיון שהגיע לענות אמן הלה מניף בסודר וכל העם עונין אמן ולא היו יושבין מעורבין אלא זהבים בפני עצמן וכספין בפני עצמן ונפחין בפני עצמן וטרסיים בפני עצמן ונרדיים בפני עצמן וכשעני נכנס שם היו מכיר בעלי אומנתו ונפנה לשם ומשם פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו אמר אביו וכולהו קמלינהו אלכסנדר מוקדן וכו'“.

וכבר הניח שם הנריא זצ"ל „וכולהו קמלינהו מרכינטס“ והוא טראיאנוס, וכן מסודרש בירושלמי סוכה פ"ה ה"א „ומי החריבה מורנינוס הרשע“.

וכידוע דרכם בכל מקום לקרוא המעשים על שם הקיסר אשר בימיו עשו שרי הצבא מה שעשו.

ור' יהודה יאמר „מי שלא ראה וכו' לא ראה בכבודן של ישראל“ כונתו לא ראה בכבודם של ישראל בימיו הוא,

כי בימי הבית השני היו כבודם של ישראל בירושלים ובהמקדש המעו אשר לא היו לו דוגמא בכל העולם.

אבל בימים הרעים ההם אשר ירושלים היתה שממה מבניה והמקדש חרב, וגם הכרם ביבנה בטל,

או היו דברי ר' יהודה „מי שלא ראה דיופלוסמון של אלכסנדריא של מצרים לא ראה בכבודן של ישראל“.

והנה נהרב אז שם גם זה כדברי אביו „וכולהו קמלינהו מרכינטס“.

ודרך היונים עם היהודים היתה אחת בכל משך הימים הרבים מימי הורדוס ואילך.

ופהילא בספרו „המלאכות אל גאיוס“ יאמר:

„ובידי הנציב היה חיל ועוז די להשקיף את שאון המתקוממים האלה על נקלה, אבל הוא ראה און ולא שם לב וכו' ויחזק ידי מדעים וכו' או החליפו היונים כח ויבואו בקרדומות להרוס את המון בתי כנסיות אשר היו לנו למרבה וכו'“.

והנה יאמר ר' יהודה על זה כי כל מי שלא ראה זה לא ראה בכבודם של ישראל בימים ההם, כי כקהלה זו בכל כבודה והדרה לא היו או בישראל דוגמתה.

ופתאום עד ידי תחבולות ערמה ומזמה. נחרבה ונהרסה הקהלה היותר גדולה בישראל היותר מסודרת בין כל מושבות בני ישראל בנינים, וכל יושביה מרכיבי רבבות נהרנט.

או רעשו אמת הסיסים בכל מושבות בני ישראל בין היונים, איש לא האמין בחייו.

ראו וישר נכחו מה הי' סוף כל התנרות הרבות במשך שנה אשר התגרו היונים בבני ישראל, כי לסוף התגרו בהם גם סביב לאלכסנדריא ובצאת נבוכי החיל מן העיר להושיע לאחיהם שבו העירה וישבו את כל אנשיה ומיתתם. כי על כן הבינו לאחריהם גם הם ויאמרו לקדם פני הרעה לבלי יהיו צפרים למות.

ויתנו יד להתאחד לבלי יוכלו היונים להתנרות בכל עיר ובכל כפר לעצמו. וישימו להם ראש אחד בקירענע, וכן עשו להם גם אנשי קיפראם, ויאמרו לתת חתיתם על היונים.

הדבר גם הצליח בידם כי כל פעם אשר נפו היונים דבר להם, מצאו את בני ישראל מוכנים והיונים כרעו ונפלו.

אז כבר הרעישו היונים ורימו קול זועות כי היהודים נתנו עליהם וימליכו עליהם מלך להכות את היונים הרם.

ונפלא הדבר לראות עד כמה יתאימו הדברים, כי דיא קאסיוס לא ידבר עוד כלל במצרים וכל דבריו יתחיל רק מזה, היינו מהמקום אשר בני ישראל התאחדו ושמו להם ראש, ועמדו על נפשם ביד חזקה.

ובספרו 32, 68 בדברו ממלחמות טראיאן בבבל מבלי אשר יזכיר דבר מהמעשים במצרים יאמר:

„בתוך הימים ההם עשו להם היהודים הררים בקירענע לראש את אנדרעאס ויהרנו את כל הרומיים והיונים ויאכלו את בשרם ויחנרו עצמם בבני מעיהם ויצבעו עצמם בדם ועורם תלו להם על כתפיהם, אחדים מהם גם גררו במגרה מקדקדם עד ירכם, אחרים זרקו בפני חיות טורפות, או שהכריחום להלחם עמהם עד כי מספר ההרוגים עלה עד שתי מאות ועשרים אלף, מעשים כבהילים כאלה עשו גם במצרים ובקיפראם אשר שם הי' הראש שלהם ארטעמיאן, ונס פה נהרנו על ידם שתי מאות וארבעים אלף, ומהומן ההוא ואילך אי אפשר ליהודי להתראות עוד בקיפראם, וגם אם על ידי רוח סערה נשבריה אנית יהודי אצל האי הזה יהרנו אותו“.

והדברים האלה הנם כל כך דברי הבאי עד שגם הסופרים האחרונים אשר לא חקרו מאומה וילכו אחריו ואתרו אייועביוס בנגע להדברים בכלל גם הם יודו כי אין זה כי אם דברי הבאי.

וגם מינטער יאמר עליהם בעמוד 23:

„לפי דברי דיא קאסיוס הרנו היהודים בקיפראם 240000 אנשים ואייזעביוס בהכראניק יאמר כי גם לכדו שם את העיר הראשה סאלאמיס ויהרנו את היונים ויהרמו את העיר עד היסוד וכו' ואין ספק שכל הדברים האלה הם דברי נזמאות והבאי, 240000 וכן גם 220000 בקירענע הנם יחד חצי מיליאן. זה אי אפשר להמית כל כך בנקל ובלא מלחמה, ומדינה טוריה כקיפראם בודאי שהי' לה אז יותר ממיליאן תושבים, וזה ודאי אשר היהודים היו רק המעטים ביניהם, וכן גם ידענו אשר העיר סאלאמיס נשארה גם אז כמו קודם זה עיר הממשלה שם וכו'“.

הנה צדקו דבריו רק שלא השתמש בהם כראוי, ואלו שם לב אז הי' ראה שאין זה רק דברי הבאי, כי אם שמתוך זה עצמו הם מקבלים בהכרח צורה אחרת.

אם האלכסנדרונים הרגו את היהודים שם והרסו את בתיהם הי' בזה שלשה דברים גדולים מאד אשר על ידם יכלו לעשות כן.

(א) חיל הרומיים עזרו על ידם, ונציב רומא וכל ראשי שרי רומא אשר כל מסתחות העיר בידם, עמדו לימינם.

(ב) בכל הריבוי הגדול של היהודים שם באלכסנדריא היו הם בכל זה שם המעט מכל העמים אשר רבו עליהם הרבה.

(ג) היהודים לא ידעו שם מזה לפני זה, ותהי גם להיפך כי היונים התיקום מהעיר, ומהרו ושבו העירה, ולניוני רומא חסמו להם הדרך ואנשי המלחמה מהיהודים נשארו באשר נשארו.

אבל לא כן בקירענע וקיפראם אשר שם היו כל הדברים האלה להיפך.
(א) חיל הרומיים אין ספק שעמדו לימין היונים והרומיים ויהיו נגד היהודים.

(ב) לא יוכל להיות כל ספק שהיהודים היו שם רק המעט נגד כל העמים יחד אשר ישבו שם, ובמשנה ובגמ' גם במדרשות כמעט שלא הוזכרו הקהלות משם, ולא ידובר עליהם.

(ג) מה ענין לספורי בדים כאלה כי הרגו והרגו מאות אלפים באין חמלה, כאלו היו הרומיים והיונים אנשים תמימים אשר לא ידעו איך לאחוז בחרב, נעלבים ואינם עולבים וישימו את צוארם למכת.

והרי אין זכר בדבריו מכל דבר מלחמה ואין זכר כי שם ושם היתה בנייהם מלחמה.

וגם אלו נוסף מעצמינו שהיו שם מלחמות ביניהם, הנה אפשר הדבר כי הי' שם מקום אשר נצחו היהודים, אבל לא כי היתה ידם בעורף היונים והרומיים בכל המדינות האלה.

סופרי היונים והידועים המעלים גרה את דבריהם יפייסו את הקוראים כי הי' הדבר כי נשתגעו היהודים ויצאו מדעתם, ויהיו הם המתקוממים נגד היונים והרומיים הרבים העצומים מהם.

אבל היונים והרומיים לא נשתגעו ולא יצאו מדעתם ואיך נהגו ליהודים לעשות בהם כרצונם עד כי הרגו ואכז מהם חצי מיליאן.

(ד) ואלו היו דבריהם בנוגע רק לעיר אחת כי היהודים התגבלו פתאום על העיר ההיא ועשו בה מה שעשו, הי' הדבר דבר שאפשר לאוזן לשמוע, בהיות הדבר פתאום מבלי אשר היו יתר העמים מוכנים למלחמה, או לכל הפחות לעמוד על נפשם.

אבל הנה הם לא ידברו מאיזה עיר נכחדת, כי אם משתי מדינות שלמות, היכן היו שם היונים וכל הגוים הרבים ההם, וחיל רומא מלומדי מלחמה וכל סדרי מלחמה אשר להם.

וכן הדבר שאין דברי סופרי היונים והידועים רק נזמאות, כי אם הסיכת סני הדברים.

אחרי אשר עלה בידי הרומיים והיונים להשמיד את כל יהודי אלכסנדריא, החלו להשתדל לבלי להשאר באמצע הדרך, ויאמרו לעשות כן גם בקירענע וגם בקיפראם.

והיהודים מלומדי מכות, בראותם סכנה קרובה התאחדו בכל המדינה, בקירענע לעצמה ובקיפראם לעצמה.

וכאשר החלו היונים לעשות שם זר מעשיהם מצאו את היהודים מוכנים לצאת לקראת נשק, ולהשיב להיונים כסועל דם, ויהיו גם מקומות אשר נברה יד היהודים, ויעשו באויביהם ככל אשר זממו לעשות להם.

או מצאו הרומיים והיונים להתנפל על היהודים ממקום אחר, בי אחרי אשר התאחדו ויהיו מוכנים למלחמה, וגם שמו להם ראש, הלא הנקל להודיע לרומא כי התקוממו היהודים, וכי השתוכבו משוכה נצחת, ויאמרו לרשת את הארץ ולהרוג את כל תושביה.

ובזהות הקיסר עצמו בבבל או רחוק מרומא והסענאט הרומי לא הטה אוזן לדברי הבל כאלה בידעם כי אין דבר,

הנה פנו אל אשת הקיסר, האשה המבישה אשר היא קאסיוס 1, 69 יאמר כי עשתה המזימה הרבה עם אדריאנוס בהיי בעלה טראיאנוס, ואך על ידי זה הניע אדריאנוס למלכות ברוב כשפיה.

ועל ידי הנשים האלה בבית המלכות היו אפשר לפעול הרבה מאד על ידי אמתחות זהב ובפרט היונים אשר אוהביהם רבו כארבה בהיכל המלכות.

והן דברי היוזשלמי סוכה פרק ה' הלכה א' אשר באו בסגנון של אנדה: „תני רשב"י וכו' ואחת בימי טרונינוס הרשע נולד לו בן בתשעה באב והיו מתענין ממה בתו בחנוכה והדליקו נרות ושלחה אשתו ואמרה לו עד שאתה מכבש את הברברים בוא וכבוש את היהודים שמרדו בך“.

ומאזהיבול להיות שבתוך דברי בלע של היונים על היהודים היו גם דברי בלע אלה למען הלהיב לב המלכה.

אבל הנה רשב"י דבר בזה ממה שהיו בימיו זה ודאי כי בזכרונות דברי הימים היו הדבר אצלם בן שכל הדבר בא על ידי אשת הקיסר.

כי דברים כאלה לתלות הדבר באשת הקיסר, שהיא כתבה והיא הסיתה אותו לעשות בן, והיא תארה זה בתור מידה נגד הממשלה,

כל זה גם דבר אין לזה עם סגנוני האגדות, אשר אין שם כיוצא בזה ליחס מעלי הקיסרים להתעוררות על ידי נשיהם.

ובפרט במקום הזה אשר הדברים מכוונים ומדויקים כי הוא לא היו או בביתו והיו אז בשדה המלחמה ולשם שלחה לו אשתו „עד שאתה מכבש את הברברים בוא וכבוש את היהודים“.

וזה עצמו הוא מקור גדול ויריעה שלמה לשוב ולדעת גם מזה כי בעצמו של דבר לא היו שם כל מידה.

כי דבר שאין צריך לאמר הוא אשר מידה גדולה וכוללת כזו שתארו סיפרי היונים לא היתה ממשלה רומא צריכים לחכות עד אשר תעיר אותם האשה

הזאת לכתוב לבעלה להשקיש המרידה.

פרק נ"א.

ומה יפלא אם עשו כן היונים מלפנים אשר התחרו עם בני ישראל בכל משלח ידם, ומה יפלא אם עשו כן סופרי היונים מלפנים להטות משפט בני ישראל ולהפך כל הדברים לרעתם.

והלא כן יעשו גם סוכי סופרי העמים גם בימינו אלה בפרוץ החקירה, וגם נגד המקורים הנלחים וידועים.

ולפנינו ולעינינו עשה כן גם הסופר הגדול לעמים הפראפעסאר מאמוען, בדבר הזה עצמו שהגנו עוסקים בו.

ולמען האשים את היהודים ולהצדיק את היונים, עשה בנוגע לאלכסנדריא של מצרים שני דברים.

בדה מלבו כי עשו זה היונים בשעה שהיהודים שמו מצור על אלכסנדריא, דבר אשר לא הי' ולא יכול להיות ואין זכר מזה בהמקורים.

וישב ויטעה את הקוראים גם בכל סגנון לשונו. כאלו עשו היונים זה רק אחרי אשר הרגו היהודים בקירענע 220000 ובקיפראם 240000.

וכל דבר ההריגה הכוללת באלכסנדריא יכתוב כאלו הי' זה לאיזה יהודים אשר נשארו בעיר.

ואם לפנינו ולעינינו גדלה השנאה לעם עולם באופנים כאלה, אף כי המקורים פתוחים, ואף כי גם הקורא אותם בעינים סגורות יראה כי אינם כי אם ספורי בדים, בכל זה בדה לו מאמוען וירשה לו להוסיף עליהם ולתתם עוד יותר בצבעים משונים,

מה נתמה על היונים בימים ההם אשר ידעו היטב כי מקורים כתובים נגד דבריהם אין, ואשר עוד מימי הבית השני נעשה זה אצלם לפרינציפס כולל, להשתדל להדוף את ישראל מרום מצבם בעולם הכללי וכתבו אז גם ספרים שלמים לבדות עליהם כזבים.

ונפלא לראות איך הלכו הדברים אצל חוקרי העמים, עד אשר באו והחליטו את דברי תהו של סופרי היונים והידועים.

מינטער אשר הי' הראשון בין חוקרי העמים בחקירה הזאת, וכבר הדפיס ספרו זה בשנת 1821 והבאים אחריו הלכו ברוב הדברים אחריו, הוא עצמו הרניש היטב שכל דברי סופרי היונים הגם דברים מהופכים.

אבל טעה לחשוב שכן ספורש גם במקורי ישראל, כי ראה ומצא אצל אייזענמענער אשר הביא כן מהצמח דוד.

ובהיות אייזענמענער צורך היהודים אשר כתב כל ספרו רק לדבר תועה על ישראל הביא דברי הצמח דוד ומסרם בתור מקור ישראל והודאת בעל דין.

ועל כן טעה אחריו גם מינטער, מבלי לדעת כי הצמח דוד לא כתב דבריו ממקור ישראל כי אם מפני שלא הי' לא חוקר ולא מבקר הביא בספרו כל אשר מצא בספרי היונים והידועים.

ודנה נהפכו לו למינטער דברי הצמח דוד מתוך ספרי הנ"ם ויהיו לו למקור ישראל אשר בא שם ככל דברי היונים וישתמש בו לעדות על דבריהם.

ובעמוד 14 דברו מקירענע יאמר שם:

„אמיתת הדבר הזה כי הרנו היהודים בהיונים הרבה מאד ועשו להם אמנטי של דם, אי אפשר להביא לידי ספק, גם ר' דוד נאנו מן המאה השש עשרה בהצמח דוד אשר הגהו מקור יהודי מהיותר טובים בנוגע לדברי המלחמות האלה גם הוא יאמר כי באפריקא הרנו היהודים מהרומיים והיונים הרבה מאד כהול הים אשר לא יספר מרוב, (אייזענמענערס ענטדעקטעס יודענטום II p: 654).

וכן יעשה מינטער גם בעמוד 23.

והאם אין זה צחוק מכאיב לב, מינטער עצמו הרניש כי המקורים של היונים אינם כלום, אבל ינחם את עצמו כי אי אפשר להסתפק באמיתת הדברים שהרי גם לבד היונים יספרו בן ממש גם המקורים של היהודים, היינו הצמח דוד אשר ראה דבריו אצל אייזענמענער,

מבלי לדעת כי הצמח דוד אסף כל דבריו מתוך לבלרי העמים וגם מבלי בחינה של כלום.

ואלו היי מינטער חי בדור הזה היי יכול להוסיף עוד מקור יהודי, ולאמר שהדברים בודאי אמת שהרי בן כתב גם גרעץ.

והגה בן הדבר כי הראשון בין חוקרי העמים בענין זה אשר מצא עדין החלצת מחליטים לפניו הרניש בעצמו כי דברי סופרי היונים נסתרים מאליהם אבל חזק את לבבו כי בן מפורש גם במקורי ישראל.

והבאים אחריו כבר התחזקו בזה עצמו כי מצאו הדבר כבר מוחלט. ויבואו עוד מאמזען וגרעץ, וויסיטו חכמה ודעת, כי לא היו בזה רק תגרות בין היהודים והיונים,

כי אם שהיהודים רצו לבטל כל ממשלת רומא. וגם לנרש מכל הארצות את הרומיים והיונים, ולכונן ממשלת יהודים מסוף העולם ועד סופה, ממשלת יהודים אשר גם כל תושביה רק יהודים לבדם, גם במצרים גם בבבל גם בסוריא גם בארץ ישראל, גם בלוב וגם בקירענע וגם בקיפראם.

ודברים במלים כאלה נאמרו בקולי קולות ויקרא עליהם גם שם דברי הימים לבני ישראל.

אבל בן הדבר כי במקורי ישראל אין דבר ממרידה בימי מראיאנוס, והם הנידו לנו דבר אמת כמו שעשו בענין מרדת בר כוזיבא. ונשובה לדבר בבל אשר שם עברו כל התוקרים האלה רל חק של חקירה.

פרק נ"ב.

דבר היהודים בבבל.

אם בנוגע למצרים קירענע וקיפראם עשו כל החוקרים האלה הגה לכל הפחות מצאו בהמקורים של היונים והיודעים כי היו אז תגרות בין היהודים והיונים. ולכל הפחות מצאו שם כי סופרי היונים כתבי דברי הימים ההם, הם הפכו הדברים ואשיטו את היהודים ויצדיקו את היונים.

ועל כן הנה הי' קל לאויבי היהודים בימינו לעשות קלסה ביהודים ולאמר כי נשתגעו לנרש מכל המדינות את הרומיים והיונים, ולכונן שם ממשלת יהודים אשר תשתרע מבבל עד מצרים, ומן מעזאפאטאמיען עד לוב וקירענע, ומארץ ישראל עד קיסראס.

אבל בכבל הלא שם לא מצאו גם את זה.

ויותר עוד שהרי גם אלו הי' מפורש כי היתה התקוממות היהודים בכבל הלא לא הי' זה יכול להיות נגד העמים היושבים שם כי אם עם העמים התושבים ויחד עמהם, להחזיק שם את המעמד אשר הי' עד עתה (status quo).

ואם כן גם אם היו היהודים לוקחים חלק יחד עם התושבים לכלי לתת להרומיים לרשת את בבל לא הי' לזה ענין כלל עם המעשים במצרים קירענע וקיסראס.

כי במצרים קירענע וקיסראס הי' דבר היהודים נגד העמים, ובכבל יחד עם העמים.

ואיזה דבר מצאו בזה החוקרים החדשים לאחד את המעשים האלה יחד, אשר גם דבר אין להם זה עם זה.

אבל מפני כי בדברי ימי ישראל נשתנו סדרי בראשית והחוקרים העוסקים בהם תחת לבארם ולהאירם היתה מלאכתם להשתדל ולמצוא הדרך איך להחשיבם ולסבכם ולהביאם לתוך הענין והערפל, כי על כן ההכרה לבאר גם את זה.

הדבר ידוע כי עד סוף ימי טראיאן לא הניעה ממשלת רומא עד בכבל. והקיסר טראיאן נלחם שם, ובנצחו את הפרתים ירש לזמן קצר את ארץ בבל, אבל כל העמים היושבים שם התקוממו נגדו, ובמלחמות גדולות הצליח לראש שרי צבאותיו להשיבם לאחור ככל אשר יבוא, אבל גם זה הי' רק לזמן קצר.

הפראפעטאר מאמוען לכל הפחות עשה את זה, כי בידעו אשר בכבל היתה ההתקוממות מהעמים, הנה למלא חפצו הטוב להאשים את היהודים מצא הדרך לאמר בעמוד 544:

„אם בסוף ימי טראיאן הלכו תמס כל נצחונותיו, אשמו בזה היהודים בהתקוממותם ובפרט בארץ ישראל ומעזאפאטאמיען, למען השקט המרידה הוכרח לשלוח בכל מקום חיל הרומיים, נגד מלך היהודים בקירענע ונגד המתקוממים במצרים שלא טראיאנוס את קווינטוס מארציוס טורבא, עם חיל זאניות, ונגד המתקוממים במעזאפאטאמיען את לוויוס קווינטוס שני ראשי שרי צבאותיו.“

והנה כי כן אשמו לכל הפחות לא יהודי בבל עצמם כי אם אחיהם במצרים קירענע וקיסראס.

אבל החכם נרעץ לא רצה גם בעצה זו כי אם עשה דרכו בקצרה ויאמר בנאטע 14 עמוד 449:

„הפרתים עצמם לא לקחו חלק בהתקוממות נגד טראיאנוס (בכבל) כמו שיוצא מדברי דיא קאסיוס 30, 68 וכיוצא בהם להחליט כי רק היהודים לבדם התנסלו על טראיאן“ אלה דבריו.

ועלינו להעתיק בזה את כל דברי דיא קאסיוס הנוגעים לבבל אשר באו 68, 29—30 ולראות אם אפשר הדבר לאמר כן, ואם אין דברי דיא קאסיוס מפורשים וברורים להיפך באין דרך למעות כלל.

היהודים כבבל בסוף ימי טראיאנוס

רח

ואחרי אשר יספר שם דיא קאסיוס לפני זה מנצחונות טראיאנוס ומתקותו ללכוד גם את הודו וכי הסענאט הכינו עצמם לקבלו בכבוד גדול וכו' יאמר שם: „אבל לא כן בא הדבר, וטראיאנוס לא ראה עוד את רומי, ויותר מזה שגם כל נצחונותיו תמס הלכו, וכל המדינות ההם אשר לכד פרקו עול הרומיים, כי בהימים ההם אשר הלך טראיאן מבבל וישמה בהתהלכו באניות על האוקינוס התקוממו בפעם אחת כל המדינות אשר כבש, בכל המקומות ההם נתגרשו חיל הרומיים אשר הניח שם או נהרגו, הדבר נודע לטראיאן עוד בהיותו על הים וכו' וימהר וישלח נגד המורדים את ראשי שרי צבאותיו את לוזיוס (קויועטוס) ואת מאקסימוס, מאקסימוס נהרג במלחמה, אבל ללוזיוס האירה ההצלחה וילכוד את נציבין, וילכוד את עדעסא (Edessa) ויתן רשות לחילו לבזו את רכוש העיר הזאת ואחר זה שרפה באש, גם סעלייקיא (Seleucia) כבשו מחדש שרי הצבא אשר עמדו תחתיו עריצוס קלארוס ויוליוס אלכסנדר וישרפו גם אותה באש“.

והנה דבריו ברורים ומפורשים כי „התקוממו בפעם אחת כל המדינות אשר כבש“.

והיינו כל המדינות בכבל אשר בעיקרם ישבו שם היוונים והסורים, כמו עיר סעלייקיא וחברותיה מסביב.

אבל הנה עשה החכם גרעין את שלו כי למען הטעות את הקוראים חיבר כנאטע 14 שם עמוד 449 שני דברים יחד אצל דיא קאסיוס אשר גם דבר אין להם זה עם זה, שני דברים אשר האחת נאמרה 68, 30 והאחת 68, 32 והנהו עומד לפני הקוראים וטוען הרי שלך לפניך, והנה יאמר:

„אם נעמיד שני דברי דיא יחד דבריו 68, 32 אשר יאמר שם „אבל היהודים קבלו ענשם על ידי שרי הצבא אשר שלח טראיאן נגדם וביחוד על ידי לוזיוס“ עם דבריו 68, 30 אשר יאמר „כי טראיאן שלח את לוזיוס ואת מאקסימוס נגד המורדים, מאקסימוס נפל במלחמה, אבל ללוזיוס האירה ההצלחה וישב וילכוד את נציבין וילכוד את עדעסא, וימסרה לבני החיל לבזו, ואחר זה שרפה באש“ הנה כאשר נחבר שני המקומות יחד או הננו מוכרחים להחליט כי רק היהודים לבדם התנפלו על טראיאן. שני המקומות האלה יחד יגידו לנו כי לוזיוס קויועטוס בפקודת טראיאן עם יתר שרי הצבא יחד הכניעו את היהודים וטראיאן צוה להכניע גם את נציבין ואת עדעסא אם כן הנה עשו רק היהודים מהמקומות ההם במעוזאפאסאמיען את המרידה. שרי הצבאות האחרים היו עריצוס קלארוס ויוליוס אלכסנדר אשר לכדו את סעלייקיא וישרפוה באש, בכל הערים האלה גרו היהודים והם נשמדו על ידי שרי צבאות טראיאנוס“.

קשה הדבר לצייר כי ישכח איש באופן מבהיל כזה, כי גם בדברי הימים לבני ישראל יש עין רואה ואוזן שומעת, קשה הדבר להאמין שירשה לו איש בחקר דברי הימים לאמר עורבא פרח כזה.

האם אפשר הדבר כי לא ראה גרעין כי הדברים בדברי דיא קאסיוס 68, 30 והדברים שם 68, 32 הגם שני ענינים שונים ותוקים אשר גם דבר אין להם זה עם זה.

שם 29, 68, ואחר זה גם בפרק 30 ידבר דיא קאסיוס על המעשים במעזאפאטאמיען ובבבל, שם אין זכר מיהודים וידבר רק על הסורים והיונים אשר ישבו שם, ועל הפרתים עצמם.

ואחר זה בפרק 32 ידבר דיא קאסיוס מהתקוממות היהודים בקירענע ובקיפראס.

ואיזה ענין יש לדון נזירה שוה של דרשות וספולים, לאמר כי מפני שבקירענע נשלח לוויוס נגד היהודים, על כן הדבר מבואר כי גם סקודת הקיסר עליו בבבל ומעזאפאטאמיען היתה גם היא רק נגד היהודים, כאלו הוקדש לוויוס טרחם להלחם רק עם יהודים.

ועל ידי ספולים זרים ומזורים כאלה היו גרעין יכול ללכת הלאה בדרך ולאמר כי גם המלחמה בדאציען באיראסא גם היא היתה רק עם היהודים שהרי גם שם היו לוויוס קוויטוס המנצה, והדברים על דבר דאציען הם גם באו בפרק אחר עם דבר היהודים בקירענע וקיפראס.

והאם יש קץ לדברי רוח, ואם יש סוף לדרכי תהו אשר קראו להם גם חקירת דברי הימים.

והדבר לנמרי להיפך כי דברי דיא קאסיוס מכזאיים וזכיהו לפנינו לדעת כי כל עיקר ההתקוממות במעזאפאטאמיען ובבבל היו מהעמים תושבי המקומות ההם והם הסורים והיונים.

(א) כבר הערנו כי דבריו מפורשים „כי בהימים אשר התהלך טראיאן באניות על האוקיינוס התקוממו בפעם אחת כל המחוזות אשר כבש בכל המקומות כולם נתגרשו חיל הרומיים אשר הניח שם או נהרגו“.

והנה דבריו מפורשים כי היו חדרו בכל המחוזות אשר כבש, אשר כידוע ישבו ברובם הסורים והיונים ולא היהודים.

(ב) הננו רואים כי אחר זה שם 32, 68 באשר ידבר דיא קאסיוס מקירענע וקיפראס, יאשים את היהודים בפה רחב וככל דרכי היונים שונאי היהודים ישתדל להאשימם גם בדברים בדוים.

לא כן בדבריו על בבל (30, 68) אשר לא לכד כי לא יאשים את היהודים, כי אם שבכל דבריו מזה אין כל זכר מהיהודים, ולא יזכר את היהודים כלל וכלל.

והאם יוכל להיות ספק בזה כי היו זה דבר העמים כולם, כל העמים אשר ישבו שם, אשר לכד טראיאנוס את עריהם.

(ג) והננו רואים גם את זאת כי בהערים אשר שב ולכד אין זכר מנהרדעא עיקר מושב היהודים בבבל, ויאזעפוס אלפטי 1, 9, XVIII יאמר:

„בבבל נמצאת עיר אחת גדולה מאד ומרובה באוכלוסין (מישראל) נהרדעא היושבת ביוסי נוף וכל המישור מסביב לה פוריה מאד, העיר הזאת יקפה נהר סרת מכל עברים וגם חומה נבונה חזקה לה מסביב, ועל כן לא תירא רע מכל אויב מבחוץ, כמו נהרדעא כן יקף נהר סרת גם את עיר נציבין המונחת גם היא במישור ההוא, היהודים אשר יבטחו על עוז סבצרוס דגיתו שקליהם בעיר הזאת (בנהרדעא) וכו“.

ואלו היו ההתקוממות נגד טראיאנוס מהיהודים, הלא לכל לראש היו נדרש לתרומיים ללכוד את עיר מבטח עון היהודים.

אבל בדברי דיא קאסיוס אין זכר מנהרדעא.

ואי אפשר לאמר כי לפני שהיתה נהרדעא בצורה מאד לא יכלו לה תרומיים, אם כן לא לכדו אותה גם לפני זה ודבר לא היו לחיל הרומיים עמה.

אבל הלא דבריו מפורשים כי ידבר רק על המחוזות אשר כבש לפני זה ויאמר „כי התקוממו בפעם אחת כל המחוזות אשר כבש בכל המקומות האלה נתנשו הרומיים וכו'“.

ומבואר מעצמו כי זה ודאי אשר בעיקר מושב היהודים גם דבר לא היו אז לתרומיים, או שלא לכדו אותה גם לפני זה, או אם לכדו אותה לא התקוממו אחר זה היהודים.

ה) והנה הוואים עוד כי גם עיר נציבין העיר השנייה בככל בעיקר מושב היהודים אף כי איתה לכדו הרומיים גם עתה בכל זה לא עשו כל רעה לתושביה, לא כן סעלייקיא ועדעסא, ודיא קאסיוס יאמר שם:

„מאקסימוס נהרג במלחמה, אבל ללוחים האויה ההצלחה וילכוד את נציבין וילכוד את עדעסא ויהן ישות לחילו לבזז את ימוש העיר הזאת ואחר זה שרפה באש, גם סעלייקיא כבשו מחדש שרי הצבא אשר עמדו תחתו עירוצים קלארוס וייליוס אלכסנדר וישרפו גם אותה באש“.

ומבואר בדברים ברורים כי עיקר כל ההתקוממות הזאת רק מהעמים הסורים והיוונים ועריהם הם, אחרי אשר לכדו אותם הרומיים נתנו לבזז ולמשפה ואחר זה גם שרפום באש, כן עשו לעדעסא וכן עשו לסעלייקיא.

לא כן עיר היהודים נציבין אותה אף כי שבו גם עתה וילכודה, לא עשו לאנשי העיר דבר, לא שרפום באש וגם לא נתנו אותה לבזז ולמשיסה.

והאם אפשר שיהיו לנו ראוי יותר גדולה ויותר מבוררת כי אף שגם היהודים נסחפו שם לתוך זרם התקוממות כל העמים נגד הרומיים לבלי לתת להם לרשת את ארצם, היו הם רק ספלים בתוך יתר העמים.

ועל כן אף כי את סעלייקיא ועדעסא נתנו לבזז לפני חילם ואחר זה שרפום באש, לא עשו כן לעיר היהודים נציבין, ובלכדם גם איתה לא עשו לתושביה מאומה.

והחכם נרעץ אשר אין מעצור לחוחו, למען הטעות את הקוראים עשה גם את עדעסא וסעלייקיא לערי היהודים, ועל נציבין בדה מלכו כי גם אותה הרסו הרומיים, ויאמר בפנים עמוד 129:

„מלחמת השמד אשר להם לוציוס קווינטוס נגד היהודים בככל ומעזאפאמיעץ אינו ידוע לפרטיו אך זה ידענו כי הרבה אלפים מהם הלגו והערים אשר נרו בהם גם היהודים נציבין ועדעסא הרס“.

ובנאמע 14 עמוד 449 הוסיף נרעץ ויעש גם את סעלייקיא לעיר היהודים.

אבל מה תועלת בדברי רוח, ומה תועלת לשעות את עצמו ואת הקוראים. והדבר ידוע כי עדעסא אין זכרונה בא בכל התלמוד כי לא נרו בה

ועל סעלייקיא הדבר ספורש בדברי יאזעפוס אלטטי" 8, 9, XVIII כי לא היו שם יהודים.

ובספרו שם דבר שני האחים אנילעוס ואסינעוס בימי הקיסר נאיוס, וכי היהודים מבבל הישנה הוכרחו כולם לנוד ממקומם יאמר:

„אז ברחו לעיר סעלייקיא העיר הראשה בארץ ההיא אשר בנה אותה סעלייקוס בן ניקאטאר ואשר ישבו רבים מהמוקדנים, ועוד יותר מהם היונים, וגם מספר רב מהסורים“.

ושם אחר זה 9, 9 יאמר „כי אחרי חמש שנים לבוא היהודים שם, עשו היונים והסורים יד אחת ויתנפלו על היהודים ויהרגו מהם חמשים אלף, והפלטים הנשארים ברחו משם לקטעספאן מקום מושב המלך בימי החורף“.

ויאמר שם אחר זה:

„אבל גם שם לא מצאו מנוח ולא יכלו לקבוע מושב קבוע, כי הסעלייקים לא יראו את מלכם, ולסוף נפל סחד הסעלייקים והבבליים עליהם וכי ועל כן הלכו רוב היהודים גם משם לנהר דעא ולנציבין כי חומותיהם הבעורות יכלו להיות להם לסתרה“.

ומבואר באין ספק כי סעלייקיא ועדעסא ישבו בה היונים המוקדנים והסורים, ולא היהודים.

ואך שקר כתב גרעץ כי גם נציבין הרסו הרומיים, כי אין זכר מזה.

ומבואר בדברים היותר ברורים כי ערי הגוים סעלייקיא ועדעסא בלכרם אותם מסרום לבו לאנשי החיל ואחר זה שרפוס באש.

לא כן ערי היהודים נהרדעא ונציבין, נהרדעא לא לכרו כלל, ונציבין אף כי לכרו אותה לא לבד שלא שרפו אותה באש כי אם שנים לא נתנו אותה לבז.

באופן שלא יוכל להיות כל ספק מדברי די קאסיוס, כי הגוים המוקדנים היונים והסורים, הם קמו נגד הרומיים, והיהודים אף כי בהכרח חזקו גם הם את ידי שכניהם מהעמים, אבל הם היו רק מפלים להגוים בכל זה.

והחכם גרעץ גם טעה בזה טעות גדול ולא הבין דברי דיא קאסיוס וסתבך בהם.

כי שם אצל דיא קאסיוס 30, 68 אחרי אשר יאמר כי שרפו הרומיים את עדעסא ואת סעלייקיא יוסיף לאמר:

„טראיאן אשר הי' ירא כי גם הפרתים יתקוממו נגדו, החליט לתת להם מלך, כי על כן הלך לקטעספאן, ויקרא לשם את הרומיים והפרתים וימליך עליהם את פרתהמאספאמעס“.

והדברים האלה „אשר הי' ירא כי גם הפרתים יתקוממו נגדו“ טעה גרעץ לחשוב אשר הכוונה גם הפרתים לבד היהודים.

ועל כן יאמר על זה בנאטע 14 עמוד 449 „הפרתים לא לקחו הלך בהתקוממות כמו שיוצא מתוך דברי דיא 30, 68 וכי“.

ואין זה כי אם דברי טעות, והכוונה בלשונו של דיא „גם הפרתים“ ככל יתר גי' הארץ המוקדנים היונים והסורים.

היהודים בכבל בסוף ימי טראיאנוס

וכבר כתב הפראפעסאר מאמוען בעמוד 401 :

„טראיאן השתדל לעשות את פארתיען תחת ממשלת רומא ויתן להם מלך את אחד מאוהבי רומא, אף כי חיל רומא לא דרכה הנלם רק על החלק המערבי משפת הממשלה הגדולה הזאת (den westlichen Saum des grossen Reiches betreten hatten).

ולא ראה נרעץ את דברי דיא שם 33, 68 אשר ישוב דיאמר :

„ולחנם עמל טראיאן וכו' כי הפרתים שחקו (verschmähten) על המלך אשר נתן להם טראיאן ויתחילו להתנהג כדרכם.“
וכן הדבר שכל העמים כולם התקוממו נגד הרומיים, ונגד טראיאן אשר אמר לרשת את כבל.

והיהודים גם הם לקחו חלקם בין העמים האלה, אבל היו רק מפלים ליתר העמים כולם, אשר כולם יחד לא נתנו להרומיים מנוח ויגישום מארצם. ועל כן גם דבר אין לזה עם המעשים במצרים קירענע וקיפראס. ועל כן בכל דברי דיא קאסיוס מדבר בכל לא יזכיר כלל את היהודים.

פרק נ"ג.

ואחרי אשר נתברר מדברי סופר דברי הימים היחידים מהימים ההם דיא קאסיוס כי זה ודאי אשר ההתקוממות בכבל היתה בעיקרה מכל העמים היושבים שם, הנה דבר אין לנו עוד עם דברי הידועים אשר כל דבריהם הנם רק דברים קטועים וכבר הורקו מבלי אל כלי, וכל ענין דבריהם אינו דברי הימים כי אם עיקר הכל לאמר „דידן נצה“ וכי היהודים הלכו מדחי אל דחי. ואחרי אשר בתוך ההתקוממות הכללי בכבל נסחפו גם היהודים בהכרח, וכישובם על הספר בכבל סבלו מזה הרבה, הי' הדבר לסני הידועים לענין לענות בו כשמחים לאיד, ולמותר להארך בביאור דבריהם. אבל בהיות דברי ימי ישראל עלה כלו קמשונים כפו פניהם חרולים, ההכרח לשפט העקמימות גם שם.

כי אמנם כן אשר גם משם הדבר יוצא כן.

והנה בדברי הידועים יש לנו בזה רק דברי אייועכיוס, בהקירכענעשיכטע ובהכראניק והדבר ידוע כי דבריו בהקירכענעשיכטע עיקר בהיות דבריו שם מסודרים ובדרך סיפור, לא כן דבריו בהכראניק, אשר אינם כי אם דברים קטועים ושברים שברים, עד כי גם הדעתקות בלשון ארמענית לאמינית וסורית רחוקים זה מזה, בהיות הדברים חסרי הבנה וכל אחד הבינם על פי הפצו.

ובקירכענעשיכטע IV, 2 יתחיל דבריו מכל זה יחד ויאמר :

„לימודי הכנסיה שלנו פרחו מיום אל יום ויצליחו ויתרחבו יותר ויותר, לעומת זה הלכו הדברים אצל היהודים תמם ותאטונו רבו מיום אל יום.“
ואחרי אשר יספר שם דבר מצרים קירענע וקיפראס, אשר כבר נתבארו כל דבריו יאמר :

„ומפני כי ירא הקיסר, כי גם היהודים במעזאפאטאמיען יתגמלו גם הם על שכניהם הידועים שם כי על כן סקר על לחוים קויעפוס להשמדם כלה.

מהמדינה הזאת והוא יצא עליהם והרג מספר רב מאד מהם ובעבור הצלחת מעשי אלה עשה אותו הקיסר לנציב בארץ יהודה, כן יספרו זה בלשון זה עצמו גם סופרי דברי הימים ההם מהיוונים.

עין רואה כי אייועביוס וסופרי היונים אשר התפאר כי העתיק מהם לא ידעו דבר מאיזה התקוממות של היהודים בכבל נגד הקיסר. ויהיו דבריהם רק זאת כי צוה הקיסר ללוויוס קויעטוס להשמדם מפני שהי' ירא כי יתנסלו על שכניהם.

ומזה עצמו הדבר מבואר גם מדבריו כי לא לבד אשר לא התקוממו נגד הקיסר כי אם שגם שכניהם היושבים עמם לא התקוממו. וכל דברי אייועביוס מדברי סופרי היונים אשר יאמר אינם רק זה כי הי' ירא אולי יעשו כן להתנפל על שכניהם.

ואמנם כן כי מעמו של אייועביוס מפי סופרי היונים הגדו צולע על ירכו, ורק שנאתם ליהודים היתה יכולה לשום בפיהם הדברים האלה. שהרי זה ודאי כי בעת ההיא אם היו היהודים מתנפלים על שכניהם מהעמים לא הי' זה יכול להיות כי אם לטובת הקיסר והרומיים.

כי בשעה זו אשר נתגרשו הרומיים מכל המקומות אשר לכדו בכבל, הנה לא הי' יכול להיות דבר יותר טוב לפני הקיסר והיל רומא כמלחמת האזרחים עצמם, להחליש את עצמם.

והאמת עד לעצמו כי לוויס קויעטוס הרג שם הרבה יהודים כלכדו את נציבין עיר היהודים.

וכפי הנראה ראה אייועביוס עצמו כי אין לדבריו שחר, ועל כן יצטדק ויאמר „כן יספרו זה בלשון זה עצמו גם סופרי דברי הימים ההם מהיוונים“.

ובהכראניק כבר תיקן אייועביוס את דבריו ולשונו ויאמר שם: „וכאשר הכינו עצמם להתקוממות גם היהודים היושבים בין הגהרות (פרת והדקל) צוה המושל (טראיאנוס) ללוויוס קויעטוס להשמדם מכל המחוז ההוא, וקויעטוס העמיד את חילו בסדרי. מלחמה ויהרג הרבה אלפים מהיהודים“.

והדברים האלה הנם כבר קרובים לענין הדברים כמו שהם. וכן הדבר כי בין כל העמים אשר התקוממו או בכבל נגד הקיסר אשר בא לרשת את ארצם היו גם היהודים, ולוויס קויעטוס נלחם עם כולם וגם בנציבין עם היהודים, וכלכדו את העיר בודאי שנפלו הרבה יהודים.

וזה הם גם דברי ההעתק הסורי מדיאניסיוס סלמאדאר, אשר באהבתו הגדולה לישראל הוסיף על דברי אייועביוס ויהיו דבריו: „שנת שני אלפין ומא ותלתין והרא כד עבדין אסטסין יהודיא דבית נהרין סקד עליהון טרינוס ללוסיא קואטס דנדכא אנדון מן הופרכיא ואודון קואטס ורכותא סניאתא מנתון קטל איכנא דשוקא ובתא ואורחתא ושנילא וכל דוך מן שלדיהון מליא הות ולית דקבר“.

והדברים אחת רק כי מתוך שמתו ששמה הוסיף כי ההרונים ההם היו בארחות ובשבילים ואין קובר.

וכל דברי כולם אחת, והגידו גם דבר אמת כי כן הדבר שגם בני ישראל התקוממו נגד הקיסר בכבל יחד עם כל העמים.

יהודים בכבל כסוף ימי טראיאנוס

דיא

רק שהידועים דבר לא היו להם עם ההתקוממות הכללית, להם היו נדרש דברי איזעביוס בהקירכענעשיכטע כי „לימודי הנסיה פרחו ולעומת זה אצל היהודים רבו האסונות“.

ועל כן במצאם כי גם היהודים סבלו או מחיל הנומיים הודיעו רק את זה וידענו מדברי דיא קאסיוס כי כל כך היו דבר היהודים רק ספל למעשי יתר העמים עד כי לא יזכיר את היהודים כלל בכל דבריו, כי אם רק את דבר מעשי התושבים האחרים.

וידענו מדבריו עוד יותר כי אף אשר בלכדו או את הערים מעלייקיא ועדעסא נתנם לבז ולמשיסה ואחר זה שרפס באש, הגה בלכדו את עיר היהודים נציבין לא עשה כל רעה לתושבי העיר, ואת העיר הראשה של היהודים שם נהרדעא גם לא לכד כל עיקר.

וידענו מדברי איזעביוס כי כל כך היו דבר ההתקוממות של היהודים רק ספל להתקוממות כל העמים שם עד כי איזעביוס בכתבו הקירכענעשיכטע וסופרי היונים אשר העתיק מהם לא יכלו לדעת כל מעם מדוע הרג שם לוויוס קוועטוס גם מהיהודים, ויבואו ויבדו מעם מעצמם כי היו זה מפני כי היו הקיסר ירא לבלי יתנפלו על שכניהם.

וכל הדברים ברורים ומבארים את עצמם.

פרק נ"ד.

הנציב קוועטוס בארץ ישראל.

איזעביוס בהכראניק יאמר שם:

„וכאשר הכינו עצמם להתקומם גם היהודים היושבים בין הנחרות גבו וקוועטוס העמיד את חילו בסדרי מלחמה ויהרוג הרבה אלפים מהיהודים ומשני כי עשה כל הדברים בטוב, עשה אותו הקיסר לשופט בארץ יהודה“.

ועיקר הדבר בא גם אצל דיא קאסיוס 32, 68 כי אחרי אשר יספר שם כל ענינו של לוויוס קוועטוס, ואחרי אשר יאמר כי הצטיין מאד בהמלחמות בדאציען יאמר אחר זה:

„בעבור זה נתעלה למדרגה גבוהה ואחרי אשר במלחמת דאציען השניה הראה גבורתו עוד יותר נתעלה בהצלחתו ותהלתו עד כי גם היו לקאנסול והיו גם לנציב פאלעסטינא, אבל הכבוד הגדול הזה הביא לו קנאה ושנאה ולבסוף גם את המות“.

וכוננו בסוף דבריו למה שיספר שם אחר זה 2, 69 בדברו על הקיסר אדריאנוס, כי בעלותו על כסא רומא המית את לוויוס קוועטוס בקנאתו בו. וכל הדברים האלה בלתי טובנים כי איזה משרה היא זו לפני קאנסול ברומי להיות נציב בארץ יהודה.

ולמראה התמהון יאמר דיא עוד כי אדריאנוס גם התקנא בו על זה וגם

המיתו.

הנציב קוויפטוס, וסוף המעשים האלה

ובדברי ימינו תחת לבאר זה המציאו מתוך זה פלפולים גדולים, ויאמר
נרעץ בנאשע 14 עמוד 442 :

„בצדק יאמר פאלקמאר אם קוויפטוס עמד אצל טראיאן כמצב נבואה כזה
עד כי נתן לו הארי רומא היותר גדולים ויהי גם לקאנסול, והוא גם רצה כי
קוויפטוס יהי לקיסר אחריו, בהכרח כי נתן לו בארץ יהודה עבודה רבה וקשה,
אבל מדוע זה עשה אותו טראיאן לנציב בארץ הקטנה הזאת, אשר היתה תמיד
נכללת בכלל סוריעץ, ובה ישב רק לאנדפאלענער וכו'“.

ורק תמהון היא לראות כי בכל מקום בחרו רק בדרכים זרים ומזרחיים.
יש להם דבר אשר לא יבינו ועל כן המציאו פתאום מרידה גדולה
ביהודה, מבלי להבין כי מרידה גדולה בארץ ישראל בימי טראיאנוס, מרידה
גדולה אשר שלח טראיאנוס את ראש כל שרי צבאותיו להשקיט אותה אי אפשר
שלא יבוא זכרה מפורש גם במקרי ישראל,

כמו שבא כזאת במקומות אין מספר על מרידת בית- בימי אדריאנוס,
ומבלי להבין כי גם דוא קאסיוס לא הי' איש אשר נכלם לאמר כי לזיוס
קוויפטוס נשלח להשקיט המרידה בארץ ישראל.

והנה הוא מודיע לנו כי קוויפטוס הי' לנציב בארץ יהודה מבלי לאמר
העיקר כי הי' זה מפני שנשלח להשקיט שם מרידה גדולה.

אבל לא הבינו את דברי דוא קאסיוס, כי באמת נתן אז טראיאנוס ענין
גללי גדול מאד בידו קוויפטוס, ואלו לא הי' אז אדריאנוס ההגמון בסוריא
זי ראוי להושיב את קוויפטוס שם במשרתו זאת.

אבל את אדריאנוס לא הי' טראיאנוס יכול להחיות, ועל כן הושיב את
קוויפטוס בארץ יהודה ומשם פשט את ידו בכל המדינות מסביב.

וההוקרים האלה ראו רק את סוף דברי דוא קאסיוס שם ולא ראו את ראש
דבריו וכל לשונו שם 32, 68.

כי אחרי אשר יספר מכל ההתקוממות בקירענע וקיפראס, ויגע כלאחר יד
גם בדבר מצרים, ויאמר :

„אבל היהודים קבלו ענשם על ידי שרי הצבא אשר שלח טראיאנוס נגדם
וביחוד על ידי לוזיוס, לזיוס קוויפטוס זה הי' ממורעטאניען ושם
הי' גסוך ויטר צבא וכו' כאשר פרצה המלחמה בדאציען וכו' עד כי נתעלה
לקאנסול ויהי גם לנציב פאלעסטינא אבל הכבוד הזה הביא לו קנאה ושנאה
ולבסוף גם המות“.

ומבואר כי גם הנעשה בקירענע וקיפראס גם זה הלך על ידי לזיוס
קוויפטוס.

ועל אדריאנוס אשר בעת ההיא הי' הגמון סוריא יאמר דוא קאסיוס שם 1, 69 :
„טראיאנוס ואדריאנוס היו שניהם מארץ אהת (משפאניען). טראיאנוס
הי' אפטרופסו של אדריאנוס, ולבד קרבת משפחה, גם לקח אדריאנוס את נכדת
אחותו, ועל כן הי' בכל יום בבית טראיאנוס ועל שולחנתו, ולמען הלחם שנית
עם הפיתים השאר תחת ידו הצבא בסוריעץ, אבל זולת זה לא השיג טראיאנוס
ממדרגה ראשונה“.

והיינו כי מפני קרבת משפחה ובהיות אדריאנוס או הנמון (שטאטטהאלטער) סוריא, ועל כן בשבט טראיאנוס או לאיטאליען [מפני מחלתו, הוכרח להניח את הצבא שם תחת יד אדריאנוס ההנמון שם בעת ההיא.

אבל זולת זה לא עשה טראיאנוס על ידי אדריאנוס כל מאומה, וכל תקותו במלחמות ההם אשר אמר לחדש כדברי דיא קאסיוס שם 68, 83 „טראיאן התחיל לעשות הכנות להלחם עוד הפעם במעזאפאטאמיען“ כל תקותו על זה הי' על לוויזום קוויפטום.

ומפני כי לא הי' אפשר לו להושיב את לוויזום קוויפטום להנמון סוריען, הושיבו בארץ יהודה אשר תשב על פרשת כל הדרכים האלה, והעמיד את כל הדברים, מקירענע וקיפראס ומצרים מצד אחד, וכל דבר הכנת המלחמה במעזאפאטאמיען מצד השני תחת יד לוויזום קוויפטום.

וזה הוא גם ענין דברי הנבי' במס' תענית ד' י"ח:

„מא' (יום) טוריינוס אמרו כשבקש טוריינוס להרוג את לוליניוס וספוס אחיו בלודקיא אמר להם מעמו של חנניה מישאל ועזריה אתם יבוא אליכם ויציל אתכם מידי כדרך שהציל את חנניה מישאל ועזריה מיד נבוכדנצר אמרו לו חנניה מישאל ועזריה צדיקים גמורים היו וראוים לעשות להם נס ונבוכדנצר מלך הגוץ הי' וראוי לעשות נס על ידו ואתו רשע הדיוס הוא ואינו ראוי לעשות נס על ידו ואנו נתחייבנו כליה למקום ואם אין אתה הורגנו הרבה הורגים יש לו למקום וכו' אמרו לא זוו משם עד שבאו דיופלי מרומי ופצעו את מוחו בניזרין“.

והגירסא הנכונה בסוף הדברים נשארה לפנינו במס' שמחות פרק ח':

„אמרו לא מתו עד שראו מחספין בעיניו“.

והיינו שלא הרגן הוא כי אם להיפך שהם זכו לראות בהריגתו, וכמו שהם שם גם דברי הנבי' „אמרו לא זוו משם עד שבאו דיופלי מרומי ופצעו את מוחו בניזרין“ (ס"ו).

והנה אף שיתחל „כשבקש טוריינוס“, הגה כן דרכם בכל מקום שיקראו להשליח בשם שולחו.

ובא אחר זה מסורש „ואתו רשע הדיוס הוא“ כי הדבר נעשה על ידי לוויזום קוויפטום.

וכמו שבא גם בסוף „אמרו לא זוו משם עד שבא דיופלי מרומי ופצעו את מוחו בניזרין“.

וכן הדבר כי נהרג קוויפטום בפקודת אדריאנוס כדברי דיא קאסיוס 2, 69: „האנשים אשר מיד כאשר מלך אדריאנוס צוה להמיתם היו סאלמא צעלסוס ניזרין ולוויזום“.

וכדבריו עליו גם שם 68, 82 „אבל הכבוד הזה הביא לו קנאה ושנאה ולבסוף גם המות“.

והנה רואים מזה כי היתה מצורתו של לוויזום פרוסה על כל החיים בכל המדינות האלה בנוגע לכל דבר ההתקוממות והמלחמה, כי הגה דן את לוליאנוס ואת ספוס לא בארץ ישראל כי אם בלודקיא דהיינו Laodicea בסוריא.

הערה (ס"ז) ובמס' שמחות הדברים מתוקנים בסוף אבל תחת זה נשתבשו שם הדברים, ובא „וכשהרג טוריינוס“ ובוה הגירסא הנכונה בגמ' „וכשבקש להרוג“.

הנציב קוויפטוס וסוף המעשים האלה

ושירער בעמוד 668 מחיא בהשינו גם הוא על פאלקמאר ונרעץ אשר ביד מרידה בארץ ישראל יאמר שם:

„האנדה הזאת (ס'ז) ממס' תענית היא הראי' היותר גדולה אצלם להכריע כי ה' או לטראיאן מלחמה גדולה בארץ ישראל, אבל כל מעיין יראה כי לא ידובר שם לא ממלחמה ולא גם מארץ יהודה כל עיקר כי אם מפורש מלודקיא“.

והנה צדקו דבריו נגד פאלקמאר ונרעץ אשר בידו דברי תהו. אבל לא הרניש שירער לשאול והרי זה ודאי שהדבר נעשה על ידי קוויפטוס, וכמו שבא מפורש „ואותו רשע הדיוט הוא“ ומה ענינו של קוויפטוס בלודקיא בסוריא.

אבל כן הדבר כי אך מקומו של קוויפטוס קבע הקיסר בארץ יהודה, כי לא הי' יכול לעשותו להגמון סוריא כי שם ישב אדריאנוס.

אבל בהושיבו את קוויפטוס בארץ יהודה היתה מצודתו פרוסה על כל עניני ההתקוממות בכל המדינות האלה כולם, וכדברי דיא המפורשים גם על יהודי קירענע וקיפראס „אבל היהודים קבלו ענשם על ידי שרי הצבא, אשר שלח טראיאנוס נגדם וביחוד על ידי לוויוס“.

וכדברי הגמ' כי דן ללוליאנוס ופפוס בעיר לודקיא. ועל כן יקרא הכל על שמו, ונקרא פולמוס של קיסוס. הארכנו בכל הדברים האלה, כי גם לכד ענינם לעצמם בדברי ימי ישראל בכל המדינות הרבות והישונות ההם, ולדעת דבר כל המעשים, הנה גם לבד זה יק על ידי כל הדברים האלה כמו שהם נוכל להבין ולדעת את כל הדברים מראשית ימי אדריאנוס עד ימי ביתר.

הערה (ס'ז) הפראפעסאר שירער אשר בכל מקום אשר ימצא מאמר חזיל יפעול עליו במשפחת אדומה וישתדל להכחישו יעשה צחוק מהמאמר הזה כלו כי לא ידעו כלל אשר טראיאנוס הי' מלך ולא הדיוט.

ואין דבריו כי אם שחוק לילדים זהדבר ידוע כמקומות רבות בנמ' ומדרשים שהזכירו את טראיאנוס לקיסר רומא.

אבל זה דרכם בכל מקום לכנות להשר השליח על שם הקיסר שולחו, והוא כן במקומות אין מספר.

ימי אושא וראשית ימי אדריאנוס.

בראשית ימי אדריאנוס נראה כמו קו אור לבני ישראל, ואף כי לא ארכו הימים וקו אור זה חלף הלך לו, והשמים החלו להתקדר, עד כי ה' לעב הענן, והחשך כסה ארץ,

אבל חכמי ישראל אשר עינם ולבם לטובת עמם מיד כאשר אך נראה שביב אור התחזקו ויהפכו למעטה אורה ומקור חיים, ונס בפעם הזאת מהרו להקים מחדש את דבר המתיבתא הכללית אשר כבר נתבטלה מימים רבים.

ואחרי אשר בעינם החודרת לא האמינו הם עצמם כי נתסורו העבים, וכי מעתה יהי אור במושבותם,

כי על כן נסו דבר הקמת המתיבתא הכוללת מחדש לא בארץ יהודה כי אם בהגליל ויקימו אותה בעיר אושא, המקום אשר כבר היתה שמה המתיבתא הכוללת בימי רבן נמליאל, כאשר הוכרח בימי דאמיטיאן לעזוב את יבנה (לעיל צד קע"ד).

כמעט כעשרים שנה עברו מאז נתבטלה יבנה ולא שבו אליה, כי בשובם אז מאושא ליבנה בסוף ימי הקיסר נערווא הוכרחו אחרי זמן קצר בראשית ימי טראיאנוס לעזוב אותה לנמרי.

ומאז היו לנודדים ופזורים, תחלה התישב הנשיא רבן נמליאל וכל בית הנשיאים בכלל בלוד, ואליו נאספו שם רק אחדים מראשי חכמי הדור, ואחרי אשר מרעה וינון ורדיפות הרומיים לבית הנשיאים מת שם רבן נמליאל, נסו חכמי הדור תחת נשיאות ר' אלעזר בן עזריה לחוק עמדתם שם מעט יותר.

אבל זה עצמו הסב כי הוכרחו לנוד גם מלוד, וללכת לעיר צפורי בהגליל, ונס שם ישבו רק כמסותרים.

וכל זה הזיק מאד לכל חיי העם, בהיות דבר המתיבתא הכוללת נחוק מאד לכל חיי הכלל, כי בני ישראל בכל מקומות מושבותיהם קבלו משם כל אורם ואמתם, בהיות גם כל חיי הצבור בישראל נחתכו והשלמו יחד על ידי המתיבתא הכוללת.

ובהיות מתיבתא כוללת מכל ראשי חכמי ישראל יחד נחוצה מאד לכל דבר התורה ביהוד, כי על כן בכל אשר ראו והבינו כי אין זה כי אם שביב אור אשר עוד מעט ויעלם, הסכימו דבר המתיבתא הכללית לכל פרטיה.

וד' ה' עמס, ובכל אשר שב הים בהמון גליו, וקטב מירי יסוד, וזמן קצר אחר זה כבר לא יכלו לעשות אפילו קדוש השנה ביהודה ועשו גם זה בהגליל, בכל זה עוד יכלו עמוד בהגליל, התחזקו במעמדם הגדול כחמש שנים, ומעשיהם הגדולים בימים ההם ניכרים לפנינו גם בכל המשנה.

מכל הדור הגדול בראשית ימי בירורי יסוד המשנה ביבנה נשארו רק ר' יהושע ור' עקיבא.

ר' יהושע בזקנותו הגדולה והמופלגת חי רק בראשית הימים ההם. רק ר' עקיבא הבריח התיכון המכריח מן הקצה אל הקצה, הוא ה' בכל ימי פעולותיהם של ר' אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל בימי בירורי המשנה בראשית ימי יבנה, והוא גם חי עד אחרי ימי ביתר אחרי תום כל הדור הגדול הזה גם היותר צעירים מהם.

ואחרי אשר נשיא לא ה' אז כי רבן גמליאל נפטר כבר מזה ימים רבים בימי היותם בלוד וגם ר' אלעזר בן עזריה כבר נפטר בימי הסתתרו בצפורי, ורבן שמעון בן גמליאל לבד ממה שיראו או להקימו לנשיא מפני כי הרומיים הביטו בעין רעה על בית הנשיאים מבית דוד,

הנה ה' זה גם דבר שאי אפשר שתהי' הנהגת המתיבתא הכוללת תחת ידו בחיי ר' עקיבא ר' ישמעאל ר' יוחנן בן נורי ר' יוסי הגלילי ר' הלפתא ר' חנניה בן תרדיון וכל חבריהם,

כי על כן לא הקימו או נשיא כל עיקר ורבן שמעון בן גמליאל ה' שם רק בתור בן הנשיא, אבל בכל זה נהנו בו גם כבוד הנשיאות בדברים רבים, אשר ה' אפשר להם.

והסנהדרין שם התנהגה תחת פקודת מופלא שבסנהדרין, היינו תחת יד ראש אב בית דין, בלא נשיא,

ככל אשר ה' נהוג בישראל עד ימי יוסי בן יועזר, דהיינו עד הימים אשר לפני ימי החשמונאים.

ויוקם על לכל זה ראש כל הדור בימים ההם ר' עקיבא, ובהיות כל הדברים האלה חדשים לנמרי עלינו לבארם על הסדור, ולבלי להשאיר בכל זה כל ספק.

פרק ב.

אדריאנוס בעלותו למלוכה.

מטריאנוס מת בשנת תתע"ז (117 למספרם) ועל ידי ערמת אשתו ישב על כסא רומא אדריאנוס.

ויהי ההיפך מטריאנוס, כי תחת אשר טריאנוס ה' איש מלחמה וחי על הרבו, וירגז את כל העמים במלחמותיו, השתדל אדריאנוס להשלים עם כל העמים, וגם בארץ בכל תחת. אשר טריאנוס הכין את חילו להלחם עמהם שנית משך אדריאנוס את ידו מהם.

והפראפעסא- מאמוען V, 408 יאמר:

„את המלך אשר הקימו הרומיים להפרתים נתן אדריאנוס לדחותו, ויוציא את כל הילדו מאישור ומעזאפאטאמיען, וישב את כל הארצות האלה לאדוניהם הראשונים ונגם בת המלך אשר לקח טראיאן בשביה השיב אדריאנוס לאביה וכו' גם ארמעניען לא היתה עוד פראווינץ רומית ותשב להיות את אשר היתה לפני זה וכו'“.

ובדרבנו זו הלך אדריאנוס בראשית ימי ממשלתו גם עם היהודים. והחכם גרעין אשר בדה מלבו מרידה גדולה כוללת מהיהודים בארץ ישראל בסוף ימי טראיאנוס אשר נמשכה גם בראשית ימי אדריאנוס, כבואו עתה לדבר בנין המקדש וירושלים אשר הרשה אדריאנוס בראשית ימי ממשלתו אשר הוא סתייה נמורה לזה לא הניח את ידו.

כי אם בדה לו דברים הרשים גדולים מאד ויאמר חיד עמוד 138:
„אין ספק כלל כי לא הניחו היהודים בארץ ישראל את הרבם מידם כי אם אחרי אשר הסכים הקיסר לשוב ולבנות את המקדש על סבבנו“.

וכמה מיעוט חקירה צריך לרברים האלה, וכמה מיעוט ידיעה בדברי ימי עולם נדרש לזה.

מרידה בארץ ישראל אשר אין זכר ממנה לא במקורי היהודים ולא במקורי הרומיים, והיא רק דבר אשר בדה גרעין מלבו, החבה וגדלה ונסבה למעלה כל כך, עד כי למרות כל דרכי הרומיים לדכא תחת הגלם את כל המורדים בהם (א) הוכרחו להוריד יאשם ולקבל את תנאי השלום אשר שמו לפניהם בני ישראל. אבל הנה גרעין עצמו לפני זה בעמוד 181 יאמר לגמרי ההיפך ויתחיל דבריו שם:

„על דבר המלחמה הזאת בארץ יהודה ישתקו המקורים לנמרי, מקורי היהודים יכני את המרידה הזאת בשם פולמוס של קיטוס, וכנראה מרמו על זה לא הצליחו היהודים במעשיהם, ותהפך לרעתם, כי להאותות של אבילות אשר שמו מימי הרבן בית המקדש הוסיפו עתה אות אבל חדש לבלי תצא כלה באפריון וכו'“.

וכמה טובים ויפים דרכי החוקרים האלה אשר הנם יכולים לכתוב בכל מקום בנדרש להם שם, אחרי אשר אין דבריהם דברי הימים כי אם חסך לבם לבד.

וכן הדבר כי אלו היו נדרש לנו ראי' כי לא היו או כל מרידה בארץ ישראל היו זה לבד די להראות הדבר שהיו אדריאנוס האיר או סניו אל היהודים.

ודברי אייזעכיים בהכריאניק הנם רק ממה שהיו אחר הזרת אדריאנוס מבנין המקדש.

הערה (א) כבבל וארמעניען לא התקוממו נגדם כי אם עוד לא נגמרה המלחמה שם הרומיים עוד לא התישבו שם, וכאשר לא הצליחו במעשיהם השלים אדריאנוס עמם. אבל ארץ יהודה כבר היתה תחת יד הרומיים קרוב לשתי מאות שנה ותחשב או לפראווינץ רומית.

והחוקרים האחרונים טעו בזה טעות גדול כי בראותם אצל אייזעביוס בהכרזתו כי בשנה הראשונה למלכותו השקוט אדריאנוס את מרידת היהודים חשבו שהכונה כי דבר קוויפטוס נמשכה בתוך ימי אדריאנוס, ובראות נרעץ כי הדבר להיפך וכי אדריאנוס בראשית ימיו צוה לבנות המקדש בדה מלכו כי היהודים הכריחו אותו וכו'.

אבל טעות הוא ודברי אייזעביוס הוא דבר מלשינות הגוים ממה שראו המית היהודים אחרי ביטול בנין המקדש וכמפורש במדרש שם.

כבר הערנו כי על ידי הנהגת חכמי התורה התעודד ישראל אחר החרבן, ויקם לתהיה ויהי עוד הפעם לגוי איתן מאד, אשר יכול לדבר את כל אויב בשער, ככל אשר גם נראה ונכיר ממה שהי' בימי אדריאנוס אחר זה בימי מלחמת ביתר אשר רינה או כל ממשלת רומא תחתיה מתנופת ידם.

ובהיות ארץ ישראל גם עומדת על פרישת דרכים מכל המדינות מסביב אשר לכדו שם הרומיים, על כן הי' או לפני הרומיים רק שני דרכים בהנהגתם עם ישראל,

או להשתדל לדבאם עד עפר, לידוף אותם כחמת קרי לבטל כל סדריהם, גם המתיבתא הכללית האחדות האחרונה של כל העם, גם הנשיאות העמוד אשר העם באחדותם נשען עליו,

או להשוות אותם לכל הפחות עם כל העמים אשר בממשלת רומא, לתת להם שלום בארצם, וליתן להם לשוב ולבנות את קרית משושם ירושלים תפארתם והיכל הקדש מקדש המעון, דברים אשר נתנו הרומיים לכל גויי הארצות כולם איש על פי דרכו כאנטוכיא בסוריען ואלכסנדריא במצרים.

ועל כן אם אדריאנוס בדרכו אשר נשען רק על חרבו בדרך הראשונה, ומראשית ימי ממשלתו רדף את היהודים לבלי לתת להם מנוח, הנה אדריאנוס אשר הניח את חרבו מידו וישראלים עם כל העמים עד כי מסר בידם טובם, רצה להשלים גם עם בני ישראל כי יהיו תחת ממשלת רומא אבל להרשות להם לשוב ולבנות את חרבות ירושלים ואת היכל הקדש וישובו למצבם אשר הי' להם לפני חרבן הבית בימי אספסינוס וטיטוס.

והדברים האלה יוצאים כן מפורשים ממקורי ישראל הברורים, וגם ממקורי העמים.

ובא במדרש בראשית רבה פרשה ס"ד :

„בימי ר' יהושע בן חנניה נזר-ה מלכות הרשעה שיבנה בית המקדש הושיבו פפוס ולוליאנוס טרפזיון מעכו עד אנטוכיא והיו מספקין לעולי גולה כסף וזהב וכל צרכם (ב) אולין אילין כותאי (ג) ואמרין ידע ליהוי למלכא דהדין קרתא וכו' אמר להון מה נעביד ונזרית אמרין ליה שלח ואמר להון או ישטן

הערה (ב) עכו הוא גבול ארץ ישראל להחולץ לבל, כמו שהוא בניסין ד' ע"ו. כי הווי מיפסרי רבנן מהרדי בעכו הווי מיפסרי“.

ועולי גולה מבבל היו עושים דרכם או דרך סוריא, ועל כן הושיבו טרפזיון לעולי גולה מן העיר הראשה בסוריא אנטוכיא עד גבול ארץ ישראל.

ומפני שהם ישבו או בארץ ישראל נאמר „מעכו עד אנטוכיא“.

הערה (ג) כותאי בזה הכונה להמינים הידועים כמו שהווא גם כמס' סופרים פ"ז ה"ה

יתה מאתריה או יוספון עליה המש אמן או יבצרון וכו' ומן גרמיהון אינון חורין בהון והוון קהליא מצתין בהדא בקעתא דבית רמון כיון דאתון כתביא שרון בכיין בעין לממרד על מלכותא אמרין יעול חד בר נש חכימא וישדך צבורא אמרין יעול ר' יהושע בן חנניה וכו' עאל ודרש ארי טרף טרף ועמד עצם בנרונו וכו' אמר ליה הב לי אנרי אמר ליה זיל תהא מלגלג ואומר דעילת לפומא דארי בשלם ונסקת בשלם כך דייני שנכנסנו לאומה זו בשלום ויצאנו בשלום."

והפראפעסאר שירער אשר בכל מקום אשר ימצא מקור ממקור ישראל ישתדל להכחישו, יעשה כן גם במקום הזה, ואחרי הכיאו העתק הדברים האלה בעמוד 671 יאמר שכח ההיסטארי של הסיפור הזה אינו כלום (ist gleich Null) ובכל זה עשו אותו רבים מהחוקרים החדשים ליסוד, ויקחו אותו לסיבת דבר המרידה הנדולה.

אבל אם טעו החוקרים החדשים ועשו זה לסיבת מלחמת ביתר אין אחריותם עלינו,

ושם הדבר מפורש להיפך שר' יהושע השקיט המית העם, ושבו למנוחתם. וסיבת דבר מלחמת ביתר גלויה ויבואר לפנינו.

אבל המעשים בראשית ימי אדריאנוס בכלל ודברי המדרש בפרט עומדים חיים לפנינו וכל רוחות שבעולם לא יוכלו להכחיש דברים ברורים כאלה. והדברים שם חותמם מעיד עליהם כי הנם היסטארים גמורים.

(א) הננו רואים כי נפרט שם מפורש שם המקום אשר עמדו כולם וחנו לקבל סקודת המלכות אחרי המלשינות ובא מפורש שהי' זה בבקעת רמון: "והוון קהליא מצמתין (ד) בהדא בקתא דבית רמון".

(ב) נפרט הדבר כי חנו בבקעת בית רמון על פתשגן כתב הדת החדש, אשר אמרו להודיע להם:

"כיון דאתון כתביא שרון בכיין וכו'".

(ג) נתפרש מי היו ראשי העוסקים עם הצבור בבוא הרשיון הראשון "ספוס ולוליאנוס" אשר ידענו ענינם מסוף ימי טראיאנוס וקוויעמוס, דהיינו הזמן ההוא.

(ד) נתפרשו המקומות אשר העמידו שם טרפיון "מעכו עד אנטוכיא" שלא בארץ ישראל, כי עכו סוף הנכול ואנטוכיא העיר הראשה בסוריא.

(ה) מבואר כי ראשי גדולי חכמי הדור היו גם הם ביום הקהל שם, ומתוכם נבחר ר' יהושע להשקיט רוח העם.

והננו רואים גם זאת כי לא הי' אז נשיא וכתב' המלכות באו אז להקהל. והפראפעסאר שירער יטעון שם כי המקורים מזה אצל הידועים אשר תמכו החוקרים דבריהם גם עליהם אינם כי אם רמזים כהים ואינם מוכיחין כלום.

הערה (ד) הלשון "מצמית קהלה" אשר אין זכרונו נפרץ בא גם בירושלמי סוכה פרק ה' הלכה א':

"ולמא ר' לוי ויהודה בר נחמן הוון נסכין תרתין סלעין סיעול מצמתא קהלא קומי ר' יוחנן עאל ר' לוי ודרש וכו' בשוכתא חורייתא אמר ר' לוי ליהודה בר נחמן סב לך אילין תרתין סלעיא ועל קהלא קומי ר' יוחנן עאל ואמר קומיהון יפה ליסדנו ר' יוחנן וכו'".
המפרשים נחזקו אבל הכונה לדרוש למען יחבו הקהל עד בוא ר' יוחנן.

ואין זה לא מעלה ולא מוריד כי אין אנו צריכים לראות מבהוץ במקום שיש לנו דברים ברורים ומסודרים כאלה ממקור ישראל. אבל באמת יש גם אצל הידועים דברים בהורים על זה ושירער לא שם לב.

הוא עצמו הביא דברי עפיסהאניוס בעמוד 619 שלא במקומם וטעה בהם ולא ידע כונתו ודחה דבריו.

ובדברו שם על דבר אעליא קאסיפאלינא אשר בנה אדריאנוס ימים רבים אחר זה בימי הכניסו את בני ישראל תמורים יאמר שירער: „על דבר הזמן מתי נבנתה אעליא קאסיפאלינא נמצא בהמקורים זמנים שונים, עפיסהאניוס ירצה לדעת כי שבע וארבעים שנה אחר הרבן ירושלים נסעו על דרכו צוה אדריאנוס לבנות העיר מחדש — ולא ידבר מהמקדש — וכי מסר הדבר לידי אקווילא אבל העת הזאת הוא שנת 117 דהיינו מיד בראשית ימי אדריאנוס ואף כי כן הדבר שהיו או בארצות המזרח, אבל דברי עפיסהאניוס נוסים כנראה על נסיעה מאחרת אשר נסע מרומי אחר זה, ועל ידי זה אכרו דבריו בנוגע להזמן כל שוויון.“

ומה אפשר לאמר לדברים כאלה הוא ישיא בחוקת היה. את דברי עפיסהאניוס על אעליא קאסיפאלינא ומבטל דבריו.

אבל דברי עפיסהאניוס מדוקדקים בנוגע להזמן ובנוגע גם לבנין ירושלים. וכן הדבר כי בראשית ימי אדריאנוס בשנת 117 שזה הוא בשנת שבע וארבעים לחרבן ירושלים צוה אדריאנוס לבנות את ירושלים מחדש.

כי דבר שאין צריך לאמר הוא כי אף אשר המקור מבני ישראל ידבר על המקדש בהיות זה העיקר אצל בני ישראל, אבל זה ודאי כן יחד עם זה צוה לבנות את חרבות ירושלים.

כי אי אפשר לבנות מחדש את תפארת ישראל המקדש המעוז בעיר שממה וחרבה.

ותהי להיפך כי אדריאנוס לפי מושניו הוא אם נתן רשות לבנות המקדש היתה סקודתו בעיקר הדבר לשוב ולבנות את בירת היהודים וההיכל אשר בתוכה.

רק אצל בני ישראל לפי מושניהם הם דברו מהמקדש נאון עוזם והר יראה.

ובהמלשינות באמת בא העיקר מירושלים ובכתבם זה בלשון הכתובים בעזרא בא שם:

„ידיע להוא למלכא דהרין קרתא מרתא תתבנא ושוריא ישתכללון מגדה בלו והלך לא יתגון.“

ואם יש לו לשירער איזה דקדוקי דברים שכנראה נוסים דברי עפיסהאניוס על נסיעה שניה של אדריאנוס, הסרם ידע שירער שאין מדקדקים עם הידועים בדברים כאלה כי לא היו בעלי יודעי העיתים ומעוזהיהם רבו בה.

והרי דברו מבוארים שהיו זה בשנת שבע וארבעים לחרבן ומה לנו עוד. וידענו שהיו או באמת בארצות המזרח וידענו שאו היו באמת לבו טוב ליהודים ודרש שובתם וכל הדברים יתאימו יחד.

אדריאנוס בעלותו למלוכה

רטז

ודבר צדדי כזה אם הי' אז בהמזרה בבואו מרומי או בהיותו שם מתחלה, דברים כאלה אינם ענין לעסיפהאניוס ואין מדקדקים עמהם על דברים כאלה שלא מהענין.

וכמה יתאימו הדברים יחד עם מה שכבר נתבאר בדברינו בימי פאריאנוס כפרק שמנה וארבעים כי אדריאנוס עשה אז גם לטובת יהודי אלכסנדריא ויצו להקים מחדש את בתיהם ההרוסים ואת היכליהם.

וכבר נתבאר לנו שם פרק שבעה וארבעים כי בעלות אדריאנוס לכסא רומא הקריבו יהודי אלכסנדריא לפניו משפטם ודינם, והיונים נתחייבו ממנו כדון וגם ענש בעונש מות את ראשי מסכי הדבר.

וכן הדבר מתברר כי אסירי בני ישראל אשר צוה קוויעטוס לשום במאסר והיו נכונים למות הוציא אדריאנוס להפשי.

כי הגה לוליאנוס ופסוס ראשי האסירים בימים ההם אשר מסורש עליהם במס' תענית ד' י"ח כי אותם דן לוויזוס קוויעטוס, ועמדו אצלו להרינה "כשבקש סוריאנוס (שלוותו השר הראשי קוויעטוס) להרוג את לוליאנוס ופסוס בלודקיא וכו'".

הנה מסורש כאן במדרש שם שאחר זה בראשית ימי אדריאנוס כאשר פקד לבנות ירושלים והמקדש היו הם הפשיים לנפשם, וישונו להיות מראשי העוסקים בצרכי הצבור "בימי ר' יהושע בן חנניה גזרה מלכות הרשעה שיבנה בית המקדש הושיבו פסוס ולוליאנוס טרפיון מעכו עד אנטוכיא והיו מספקין לעולי גולה כסף וזהב וכל צרכם".

ובודאי כי הם לא היו היחידים בזה וכן נעשו או בפקודתו חפשיים לנפשם עוד רבים כמוהם.

ומאד יכול להיות כי לבד פקודתו שלום לכל העמים בראשית ימי עלותו למלוכה, פעל עליו בזה הרבה מאד גם ר' יהושע, אשר בימי היות אדריאנוס הנמון סוריא, הי' אצלו פעמים רבות.

כי כל הדברים אשר נמצאו בין אדריאנוס ור' יהושע אי אפשר שהיו בימי היות אדריאנוס לקיסר אשר הלך לרומי, ור' יהושע לא הי' ברומי בימי זקנותו המופלגת ואין זכר מזה בימים ההם, וכל המוזכר מהיותו ברומי הוא יחד עם רבן גמליאל ויחד עם ר' אליעזר, דהיינו בימי יבנה.

ובהימים אשר הי' אדריאנוס בהמזרה בעלותו למלוכה נסע כבר ממקום למקום. אבל הי' כל זה בימי היותו בסוריא אשר ככל הנמוני סוריא עמדה גם ארץ ישראל תחת פקודתו.

ואז בימי היות אדריאנוס הנמון סוריא בא אליו ר' יהושע כפעם בפעם במלאכות עמו, וכל פעם עמדו לו הידועים לשטן על דרכו ויעשו עמו לפני אדריאנוס ויכוחים שונים בדת.

כמו למשל בחגיגה ד' ה' :

"ר' יהושע בן חנניה הוה קאי ב' ק' ס' ר' (ה) אחוי ליה הווא מינא עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה אחוי ליה ידו נטויה עלינו אמר ליה קיסר לר' יהושע

הערה (ה) כבר הערנו כי הם קראו גם לההנמן והנציב על שם הקיסר, וכן אמרו על ר' אבהו בקיסרין (עיי' כתובות י"ז) "בגן ר' אבהו כי קיסר". ועל אדריאנוס ביהוד אשר גם הי' אחר זה לקיסר.

מאי אחוי לך עמא דאדריאנוס וכו' אמר ליה להווא מינא מאי אחויית ליה וכו' ומאי אחוי לך לא ידענא וכו'.

ובמס' בכורות ד' ח':

„אמר ליה קיסר לר' יהושע בן חנניה נחש לכמה מיעבר ומליד אמר ליה לשב שני וכו'“.

ובמס' חולין ד' נ"ט:

„אמר ליה קיסר לר' יהושע בן חנניה אלקיכם כאר"י מתיל דכתוב אר"י שאנ מי לא ירא מאי רבותא וכו' אמר ליה וכו'“ (י).

ואם כי לפנינו נתקצרו הדברים ויהסר העוקץ אשר הי' שמון בהם, נכל לדעת זה מהמאמר הכללי הבא על זה בחגיגה ד' ה':

„כי קא ניהא נפשיה דר' יהושע בן חנניה אמרו ליה רבנן מאי תיהוי עלן ממינים אמר להם אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם“.

וגם דבר בנין בית המקדש היו הם אשר הלשינו לפני הקיסר, וכידועותיהם בעניני בני ישראל השיאו לו איך לחזור מדבריו „אי ישנון מאתיה או יוספון עליה חמש אמין או יבצרון וכו'“ ובני ישראל ידעו היטב כי זה אינו כי אם תואנה וגם אם יתצעו על זה לא יהי' מזה דבר.

ובהיות באמת המלשינות בעיקרה לא על בנין בית המקדש בפרט כי אם על הרמת קרן היהודים בכלל ובנין ירושלם בפרט, כמו שתפסו שם במדרש בראשית ס"ד את דבר המלשינות בלשון הכתובים בעזרא:

„אזלין וכו' ואמרין ידוע ליהוא למלכא דהדון קרתא מרדתא תתבנא וישוריא ישתכללון מגדה בלו והלך לא יתנוק“.

ועל כן נתבטל אז כל הדבר לנמר, לא לכד בנין המקדש וירושלים, כי אם גם כל הרמת קרן היהודים בכלל.

אבל בכל זה הנה הארת הפנים של הקיסר ברנע ההיא לא נתבטלה לנמר, והדברים לא יכלו להתהפך ברנע אחת מאוד כללי גדול יותר מאד להשיך כללי של וימש חשך.

כי על כן נסו בני ישראל לעשות עתה לכל הפחות את אשר עשו אחר החרבן לאסוף נצוצי האור יחד למקום אחד, ולהשתדל להשיב ולקום מקום אחד ללב האומה.

וביראם לעשות זה בארץ יהודה משוש תפארתם החליטו לעשות זה באושא בהגליל.

אשר גם בלא זה מאז לא יכלו עמוד עוד בלוד באו כל ראשי זקני הדור להגליל ככל אשר כבר נתבאר, ונשוב לבאר כל זה בכל הדברים לפנינו.

הערה (1) ובבראשית רבה י"ג (ד' ס"ז) וקה"ר פ"א (ד' ק"י) אשר הזכירו שם ר' אליעזר ור' יהושע עם אדריאנוס ברומי פ"ס נפל שם בשם הקיסר כי בהיות אדריאנוס ברומי כבר מימים רבים נפטר ר' אליעזר, וגם כבר ימים רבים לפני מותו לא ישב יחד עם חכמי הדור ואין צריך לאמר שלא נסע עמם.